

СЛУЖБА БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

**ДЕРЖАВНА НАУКОВА УСТАНОВА
«ІНСТИТУТ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ОСВІТИ»**

**ДЕРЖАВНА
НАУКОВА
УСТАНОВА**

**ІНСТИТУТ
МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ
ОСВІТИ**

**ІНСТИТУТ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНОГО ЮРИДИЧНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО**

**АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ
СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ**

Матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції

(м. Харків, 23 квітня 2026 року)

Випуск № 5

м. Харків 2026 р.

УДК 351.74-057.36
А 43

*Рекомендовано до видання Вченою радою
Інституту СБУ Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого
(протокол № 50 від «01» червня 2026 року)*

Редакційна колегія:

Червяков О.І., кандидат юридичних наук, доцент;
Карпенко М.М., кандидат юридичних наук;
Корчагін М.В., кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент;
Пономарьов В.О., доктор філософії з фізичного виховання і спорту;
Веліков С.Г.

Редакційна колегія вважає за доцільне повідомити, що не всі положення і висновки окремих авторів є безперечними. Разом з тим, їх публікація здійснюється з метою забезпечення плюралізму наукової думки і публічного обговорення.

Матеріали друкуються мовою оригіналу. За виклад, зміст і достовірність матеріалів, а також використання наукових джерел без відповідного посилання відповідають автори.

Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони: матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції, м.Харків, 23 квітня 2026 року. м. Харків: 2026. 517 с.

У збірнику представлено матеріали V Всеукраїнської науково-практичної конференції, присвяченій обговоренню та вирішенню низки проблемних питань, забезпечення службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони України. Зокрема тези доповідей та виступів стосувались впровадження досвіду та стандартів армій країн-членів НАТО, удосконаленню рівня тактичної, вогневої, спеціальної фізичної та медико-тактичної підготовки у процесі підготовки персоналу для сектору безпеки і оборони України; міжвідомчої взаємодії у діяльності сил сектору безпеки і оборони та посилення комунікаційних зв'язків; удосконалення системи безпеки та захисту для об'єктів критичної інфраструктури України; забезпечення психологічної підтримки та гендерної рівності у діяльності сил сектору безпеки і оборони України під час виконання оперативно-службових та/або службово-бойових завдань

Видання адресоване представникам сектору безпеки і оборони України, вченим, науковим та науково-педагогічним працівникам, здобувачам освіти, а також іншим особам, до предмету зацікавленості яких відносяться порушені теми.

© Служба безпеки України, 2026
© Інститут Служби безпеки України
Національного юридичного університету імені
Ярослава Мудрого, 2026

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1

ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ ТА СТАНДАРТІВ АРМІЙ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО, УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ТАКТИЧНОЇ, ВОГНЕВОЇ, СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ТА МЕДИКО-ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ДЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Андрієнко М.В., Бойко О.А., Гаман П.І. СИЛИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЯК СКЛАДОВА СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ	15
Андрушко П.В., Ющук О.В. ВДОСКОНАЛЕННЯ ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ.....	19
Баган А.В., Ликова І.В., Левкович П.В. ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ СЕМАНТИЧНОГО ПОШУКУ ТА ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО КОНТЕНТУ У ЗАКЛАДАХ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ.....	20
Біляцький О.С. ВАЖЛИВІСТЬ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ОСНОВАМ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ З ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ ПРИ ВИКОНАННІ ОПЕРАТИВНО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ.....	23
Біньковський О.А., Маняков І.В. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО.....	25
Бондаренко В.В., Черніков А. М., Кострома І. О. ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ ДО ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	27
Бондарєв Т.І. МЕДИКО-ТАКТИЧНА ПІДГОТОВКА ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ ЖИТТЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ.....	31
Бондарович О.П. АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В АРМІЯХ ПРОВІДНИХ КРАЇН НАТО.....	32
Варакута В.П., Варакута М.В. ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ ТА СТАНДАРТІВ АРМІЙ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ.....	35
Вацяк А.С. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МЕДИКО-ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ.....	38
Веліков С.Г. ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ «BATTLE CAPTAIN» У СИСТЕМУ УПРАВЛІННЯ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	40
Власюк В.В., Нагорний Р.О. ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВЕДЕННЯ СУЧАСНОГО НАСТУПАЛЬНОГО БОЮ СИЛАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	41
Ворбей Ю.В., Слонь А.Г. ТАКТИКА Й БОЙОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	44
Воронцов О.С. ДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ НАВЧАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ ВІЙСЬКОВО-ПРИКЛАДНОМУ ПЛАВАННЮ	46
Гера В.Я., Бондар Р.В., Гелета О.Г. ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ ЗБЕРІГАННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ.....	48
Герасименко Л.В., Герасименко Є.С. ВИВЧЕННЯ ТАКТИКИ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ ПРОТИВНИКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ.....	52

Голик Б.В. БОЙОВИЙ ДОСВІД ЯК КЛЮЧОВА ПЕРЕВАГА: ПЕРЕХІД ВІД ЗАПОЗИЧЕННЯ ДО ВЗАЄМНОГО ЗБАГАЧЕННЯ СТАНДАРТІВ НАТО У ПІДГОТОВЦІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	54
Гревцов Є.О. АДАПТАЦІЯ СТАНДАРТІВ НАТО У БОЙОВІЙ ПІДГОТОВЦІ ОСОБОВОГО СКЛАДУ ЗА ДОСВІДОМ СУЧАСНИХ БОЙОВИХ ДІЙ.....	56
Гриньков В.В., Сторожук Б.В. ВИВЧЕННЯ ЗМІСТОВНИХ МОДУЛІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА» ЗА ПРОГРАМОЮ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ....	57
Демченко К.Д. АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ЗА ДОПОМОГОЮ ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ.....	60
Дендаренко Ю.Ю., Сенчихін Ю.М., Гаврилко О.А., Федоренко Д.С. КРИТЕРІЇ ОПЕРАТИВНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ.....	63
Дереш В.М., Гула В.В. ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРИКОРДОННОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В СИСТЕМУ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ УКРАЇНИ НА КОРДОНІ З РЕСПУБЛІКА МОЛДОВА.....	64
Дзверін І.Г., Болюбаш О.О., Дзевєрін Т.Ю. СТАТИСТИЧНА ІНФЕРЕНЦІЯ В ОЦІНЦІ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗЕНІТНОГО ДРОНУ ЗА БОЙОВИМИ СПОСТЕРЕЖЕННЯМИ.....	66
Дяченко А.А. МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ВИВЧЕННЯ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У СЕКТОРІ ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ.....	71
Дяченко Д.В., Тулуб А.Ю., Бриксін О.М. УДОСКОНАЛЕННЯ ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КОМАНДИРА ПІДРОЗДІЛУ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАХИСТУ ВІД БПЛА ПРОТИВНИКА.....	72
Задерієнко С.І. ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МАЙСТЕРНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТЕХНОЛОГІЯМИ РОЗШИРЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ.....	75
Закутін К.В., Коломієць О.Л., Паніматка В.О. ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ-ПЕРЕХОПЛЮВАЧІВ.....	78
Звягін Є., Кордун Н. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СТАНДАРТІВ НАТО В СИСТЕМУ КОМПЛЕКСНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ.....	83
Кметь С.А., Кравчук М.С., Мардар К.Р. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ.....	85
Кметь С.А., Макарчук В.О. АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ.....	87
Кметь С.А., Єсипенко Ю.М., Стрілюк В.В. ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИКОРДОННИХ ПІДРОЗДІЛІВ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ.....	88
Козубенко А.М. ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОАТЛАНТИЧНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРУ ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	90
Кононенко К.М., Головков О.М. ЗНАЧЕННЯ ТРЕНУВАНЬ У ФОРМУВАННІ ВПЕВНЕНОСТІ ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО.....	92
Корчагін М.В. ВПРОВАДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВО-СПОРТИНОГО БАГАТОБОРСТВА В СИСТЕМУ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ.....	94
Костиря С.В., Ткач М.В. СУЧАСНІ ПРИСТРОЇ ДЛЯ ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ: ТЕХНОЛОГІЧНІ РІШЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ.....	96
Котов В.Є. ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ УПРАВЛІННЯ ЗА СТАНДАРТАМИ НАТО В СИСТЕМУ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ.....	99
Криворучко В.О. МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ В УМОВАХ ПОСТКОНФЛІКТНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД	

ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ НГУ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ.....	100
Кудимов С.М., Івахів О.С., Фуртес О.О. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОГО БОЮ: ПЕРЕСУВАННЯ МАЛИХ ГРУП ПІХОТИ.....	103
Ліпко М.О. ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ У ТАКТИЦІ ДІЙ ТА БОЙОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПІДРОЗДІЛІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	107
Ліхтанська А.О. ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ НАТО З ОРІЄНТУВАННЯ НА МІСЦЕВОСТІ (LAND NAVIGATION) У ПІДГОТОВЦІ ПЕРСОНАЛУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	108
Луканіна Є.О. ДОТРИМАННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ.....	110
Мартинюк О.В., Тарасков О.В. ВПЛИВ СТАНДАРТІВ НАТО НА УДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ТА ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	114
Мільшин С.І. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ДИСТАНЦІЙНИХ ПЛОТІВ БПЛА В ОРГАНАХ ТА ПІДРОЗДІЛАХ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ БОЙОВОГО ДОСВІДУ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ НАТО.....	117
Назаренко Н.В., Сніца Т. Є. ПІДГОТОВКА СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ: ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ НАТО ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ТАКТИКО-СПЕЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК.....	119
Небесний С.О., Мороховський М.Л., Обрядін В.В. ДЕТЕКТОРИ ДРОНІВ У ЯКОСТІ ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ЖИВУЧОСТІ НА ПОЛІ БОЮ.....	120
Нестеренко А.С. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СТАНДАРТІВ НАТО У СИСТЕМУ ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ.....	123
Ніконенко Н.А., Ніконенко А.М., Парій С.Г. СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ТРЕНУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ТА ІНТЕГРАЦІЯ ПРАКТИК НАТО В УКРАЇНІ.....	126
Ніколін М.О., Драгун О.В. ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ: СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ.....	128
Павелко В.В. КОМПЛЕКСНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ НАТО У СИСТЕМУ ПІДГОТОВКИ ПІДРОЗДІЛІВ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	130
Подвезько А.О. РОЗРОБКА ЄДИНОЇ ПРОГРАМИ БОЙОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ ЗА СТАНДАРТАМИ НАТО.....	132
Пущенко О.С. КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ.....	134
Ролін І.Ф., Бабенко В.І. БАЗОВА МЕТОДИКА ПРИЙНЯТТЯ ВІЙСЬКОВИХ РІШЕНЬ.....	135
Романюк А.Р., Бондаренко В.В. СПЕЦІАЛЬНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ ЯК КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА ПОЛІЦІЇ.....	138
Санчук М.Д., Потіхенський А.І. ГАРМОНІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ СТАНДАРТІВ НАТО З УКРАЇНОЮ: КЛЮЧОВІ ВІДМІННОСТІ ТА СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ.....	140
Сахно А.П., Злоба С. ТАКТИЧНІ ОСНОВИ ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В СТАНДАРТНИХ СЛУЖБОВИХ СИТУАЦІЯХ.....	142
Сахно А.П., Сторчак В. ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ «КОНТАКТ-ПРИКРИТТЯ» У СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	145
Светлічний І.В., Шумлянський С. В., Хоменко Є. В. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МОДЕЛЕЙ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОРПУСУ КОРОЛІВСЬКИХ ІНЖЕНЕРІВ БРИТАНСЬКОЇ АРМІЇ.....	146

Светлічний І.В., Іванченко В. І., Хоменко Є. В. НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ КРАЇН-ПАРТНЕРІВ: ДОСВІД КОРПУСУ ІНЖЕНЕРІВ АРМІЇ США.....	149
Сервило Т.Я. АНАЛІЗ ПРОГНОЗОВАНОГО РОЗВИТКУ ОБСТАНОВКИ, ЯКИЙ ВПЛИВАЄ НА УПРАВЛІННЯ СЛУЖБОЮ ПІДРОЗДІЛІВ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ.....	152
Серховець С.В. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ КІНОЛОГІЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	154
Скляр О.С., Іванчо І.С. ВПЛИВ БОЙОВОГО СТРЕСУ ТА БОЙОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ПРИЙНЯТТЯ ТАКТИЧНИХ РІШЕНЬ ПІДРОЗДІЛОМ.....	155
Суслов Р.В. ВИКОРИСТАННЯ SDR-ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ АВТОМАТИЧНОГО ПЕЛЕНГУВАННЯ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПРОТОКОЛІВ УПРАВЛІННЯ КОМЕРЦІЙНИМИ ДРОНАМИ ПРИ ПРИКРИТТІ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА УРБАНІЗОВАНОЇ МІСЦЕВОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ БОЙОВОГО ДОСВІДУ ПРИ НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ.....	158
Тарасюк О.І. ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА АДАПТАЦІЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ДО УМОВ ВОЄННОГО ЧАСУ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ПРАКТИКА НАТО.....	160
Тропін Ю.М., Пономарьов В.О., Ананченко К.В. ВПЛИВ ІНТЕНСИВНОСТІ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ОПАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЮ ПРОГРАМОЮ КУРСАНТАМИ ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ.....	163
Федорчук В.Ю. БАЗОВА ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ.....	165
Федченко С.М., Федченко І.В., Маркевич К.О. ОБҐРУНТУВАННЯ МЕТОДИКИ ОЦІНЮВАННЯ ВОГНЕСТІЙКОСТІ СТАЛЕЗАЛІЗОБЕТОННИХ КОЛОН З ВИКОРИСТАННЯМ УДОСКОНАЛЕНОЇ МЕТРОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ.....	166
Федченко С.М., Онищенко С.В., Маркевич К.О. БАНДАЖНА СИСТЕМА ДЛЯ ГЕРМЕТИЗАЦІЇ ПОШКОДЖЕНИХ АВТОЦИСТЕРН ПОЖЕЖНИХ.....	170
Хильчук В.О., Губенко А.Г., Росоха Б.М. ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СТАНДАРТІВ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ МВС УКРАЇНИ.....	172
Хоменко Є.В., Светлічний І. В., Шумлянський С. В. ДИВЕРГЕНЦІЯ ПІДХОДІВ ДО НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНІСТЬ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ КРАЇН-ПАРТНЕРІВ (НА ПРИКЛАДІ КОРПУСУ ІНЖЕНЕРІВ АРМІЇ США ТА КОРПУСУ КОРОЛІВСЬКИХ ІНЖЕНЕРІВ БРИТАНСЬКОЇ АРМІЇ).....	175
Хроменков Д.Г., Фещук Ю.Л., АКТУАЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ВИПРОБУВАННЯ АЕРОЗОЛІВ НА ЗАЙМИСТІСТЬ У ЗАМКНУТОМУ ПРОСТОРІ.....	178
Хрустальова Л.В., Самарай В.П. СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ: ТЕХНОЛОГІЇ, НАВІГАЦІЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ.....	179
Чайка В. В., Білявець Ю. С. ДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ У НЕБЕЗПЕЧНИХ СИТУАЦІЯХ ІЗ РИЗИКОМ ДЛЯ ЖИТТЯ ОСОБОВОГО СКЛАД.....	180
Чепкий І.В. АКТУАЛЬНІСТЬ ОЦІНЮВАННЯ СПРОМОЖНОСТЕЙ ПІДРОЗДІЛІВ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ.....	182
Чередніков О.М., Кульба П.П., Гапоненко Г. М. ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ СИТУАЦІЙНОЇ ОБІЗНАНОСТІ ОФІЦЕРАМИ ОРГАНУ УПРАВЛІННЯ.....	183
Чорноус В.Д. ОПТИМІЗАЦІЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ.....	188
Шаблевська К.Р. ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ЗСУ В УМОВАХ ВІЙНИ ХХІ СТОЛІТТЯ.....	190

Юрчак Ю.М. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	191
Юрченко Р.В., Лібрук-Ліпкевич С.Я., Міхін А.Ю. ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОГО БОЮ: ІНФІЛЬТРАЦІЯ МАЛИХ ГРУП ПІХОТИ.....	193
Яковенко Є.С. СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА БОЙОВОГО ДОСВІДУ ЯК ЧИННИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ.....	197
Smyrnov S.A. ADAPTATION OF NATO STANDARDS IN SPECIAL TACTICAL TRAINING OF THE SPECIAL OPERATIONS CENTER “A” OF THE SECURITY SERVICE OF UKRAINE.....	199
Topchylo A., Kerdyvar V. FEATURES OF SLEEP QUALITY DISTURBANCES IN INJURED SECURITY AND DEFENSE SECTOR PERSONNEL.....	202

СЕКЦІЯ 2

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ТА ПОСИЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Абрамов К.А., СТОСОВНО НЕОБХІДНОСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХИСТУ ВІД ХІМІЧНОЇ ЗБРОЇ	205
Алексєєнко В.В. МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ: СПІЛЬНІ ЗАХОДИ З ВІДСІЧІ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ РФ ТА РОЗВИТОК КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ.....	207
Андрієвська А.А. МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ТА ПОСИЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ.....	209
Арнаутова А.С. МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В СФЕРІ ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ.....	211
Бізікін С.В., Пінчук І.П. УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ХАРКІВСЬКОЇ МІЖОБЛАСНОЇ ФІЛІЇ ДСП «ОБ'ЄДНАННЯ «РАДОН» З ІНШИМИ ВІДОМСТВАМИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У СФЕРІ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ.....	213
Гавриленко І.В. МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	218
Гаврилова Н.С. МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ ПРИ МАСОВИХ САНІТАРНИХ ВТРАТАХ: ВПРОВАДЖЕННЯ ПІДХОДІВ, ЗАСНОВАНИХ НА СТАНДАРТАХ НАТО.....	219
Гапон В.М. ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ХІМІЧНИХ І БІОЛОГІЧНИХ ЗАГРОЗ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД.....	222
Голіздра М.С. РОЛЬ КООРДИНАЦІЙНИХ ОРГАНІВ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ СЕКТОРОМ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ.....	225
Гордійчук І.В. БЕЗПЕКОВІ МЕХАНІЗМИ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО ЄВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ.....	227
Деміхова С.В. МОВНА КУЛЬТУРА ЯК ЕЛЕМЕНТ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЗАСІБ РОЗПІЗНАВАННЯ "СВІЙ-ЧУЖИЙ" У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ.....	232
Денисенко Г.В. ОХОРОНА ДЕРЖАВНОЇ ТАЄМНИЦІ У ДІЯЛЬНОСТІ ОРГАНІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ: ПРОБЛЕМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ПІДХОДІВ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	233
Дзяворук А.Д., Фільченко С.В. СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ МІЖВІДОМЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ.....	237
Єфімов Г.В., Поступальський С.Л., Микитин В.Ф. АНАЛІЗ УМОВ І ЧИННИКІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ТА ПІДТРИМАННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ.....	238
Касаткін Є.В., Ринський І.М., Єфімов Г.В. МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СКЛАДОВИХ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАХОДІВ ТА ЗАВДАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ В УМОВАХ ПОЧАТКОВОГО	

ПЕРІОДУ ВІДБИТТЯ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: ДОСВІД ТА УРОКИ.....	242
Колесник О.В., Мухін В.А. МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ ТА КОМУНІКАЦІЙНІ ЗВ'ЯЗКИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ШТУРМОВИМИ ДІЯМИ ЧАСТИН ТА ПІДРОЗДІЛІВ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВИХ ВІЙСЬК.....	246
Кметь С., Звягін Є., Кордун Н. МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ТА ПОСИЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ.....	249
Крутий В.І., Батраченко Т. С. МЕСЕНДЖЕРИ ВІДЕОІГОР ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: МЕХАНІЗМИ ВЕРБУВАННЯ ТА КООРДИНАЦІЇ ЧЕРЕЗ ІГРОВІ ПЛАТФОРМИ.....	252
Кувакін С.В. РОЗМЕЖУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ ТА БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	254
Лазорчик В.Ю., Абрамов К.А. МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ У ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ МАСОВОГО УРАЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	257
Ліва С.О., Сукмановська Л.М. УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ.....	258
Люцєпернюк С.М., Дзяворук А.Д. ВЗАЄМОДІЯ ДПСУ З МИТНИМИ ОРГАНАМИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ У ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ОСІБ І ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ.....	261
Малашенко В.Ю. МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	263
Марич А.Р. КООРДИНАЦІЯ ДІЙ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	264
Мовчан А.В. ЕФЕКТИВНА МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР СТІЙКОСТІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ.....	266
Москаленко Т.В., Гула В.В. КОМУНІКАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ПРИ РЕАГУВАННІ НА КРИЗОВІ СИТУАЦІЇ НА КОРДОНІ.....	270
Музиченко Н.І. КІБЕРБЕЗПЕКА КАНАЛІВ МІЖВІДОМЧОГО ЗВ'ЯЗКУ В УМОВАХ АКТИВНОГО РАДІОЕЛЕКТРОННОГО ПРОТИБОРСТВА.....	273
Оліфер Д.Д. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ СБ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ МІЖВІДОМЧУ КООРДИНАЦІЮ ТА ПАРТНЕРСТВО З МІЖНАРОДНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ.....	274
Очкуров О.А., Куртов А.І. МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СБУ ТА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	278
Паламарчук Ю.С. ДО ПИТАННЯ МІЖВІДОМЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ТА ПОСИЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ.....	280
Пархоменко А.П., Фівкін П.М. МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ.....	282
Передерій І.Д. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВЗАЄМОДІЇ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ.....	284
Пономаренко В.В., ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ ТА СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ.....	286
Решетняк К.В., Багрій Г.А. КОМУНІКАТИВНІ БАР'ЄРИ У МІЖВІДОМЧІЙ ВЗАЄМОДІЇ ТА РОЛЬ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЇХ ПОДОЛАННІ.....	287

Романенко Д.А. ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ МІЖВІДОМЧОЇ КОМУНІКАЦІЇ.....	290
Соловей Д.В. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ.....	291
Стеценко Я.В. МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	295
Стрельбицький М.П., Голота О.В. МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ТА АДАПТАЦІЯ СТАНДАРТІВ НАТО.....	296
Томків І.О., Маняков І.В. ІМІТАЦІЙНЕ МОДЕЛЮВАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ОРГАНІВ ДПСУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ НАТО ТА МІЖВІДОМЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ.....	299
Філашкін В.С. ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВОЛІ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ.....	302
Харламов М.І. ДО ПИТАННЯ ПРО ВЗАЄМОДІЮ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ТА ПРАЦІВНИКІВ МІНІСТЕРСТВА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ ПІД ЧАС ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ.....	303
Чаленко П.В. АДАПТАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОЗБРОЄННЯ СИЛ ОБОРОНИ З УРАХУВАННЯМ СПЕЦИФІКИ НАЗЕМНИХ ОПЕРАЦІЙ У КОНТЕКСТІ МІЖВІДОМЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА ПОСИЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ.....	305
Червінчук А.В., Атаманенко Ю. Ю. ОРГАНАЙЗЕР ДЛЯ БЛАНКОВОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ІННОВАЦІЯ ДО ПРЕДМЕТІВ ОДНОСТРОЮ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО.....	307
Чередниченко О.Ю. ВЗАЄМОДІЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ІЗ СТРУКТУРАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ, ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ ТА ОРГАНАМИ ВЛАДИ І УПРАВЛІННЯ, МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ.....	310
Чиж В.І., Гула В.В. ВЗАЄМОДІЯ ПРИКОРДОННОГО ТА МИТНОГО КОНТРОЛЮ: РОЗМЕЖУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ І НАЛАГОДЖЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ.....	313
Ширкунов О.Д., Каштелян С.О. ОРГАНІЗАЦІЯ ОБМІНУ ІНФОРМАЦІЄЮ МІЖ ВІДОМСТВАМИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ.....	315
Niunia R. I., Bahrui H. A. INTERAGENCY INTERACTION BETWEEN THE SECURITY SERVICE AND THE STATE BORDER GUARD SERVICE IN COUNTERING CROSS-BORDER CRIME AND ILLEGAL MIGRATION CHANNELS.....	317

СЕКЦІЯ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ ДЛЯ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Авдалов Г.В., Самарай В. П. ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АЛГОРИТМІВ СИМЕТРИЧНОГО ШИФРУВАННЯ: AES, «КАЛИНА» ТА «СТРУМОК».....	320
Березюк В.П. ПУНКТ ПРОПУСКУ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН, ЯК ОБ'ЄКТ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ.....	323
Бровченко Є.М., Самарай В. П. МЕТОД ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ В МОБІЛЬНИХ ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ СИСТЕМАХ НА ОСНОВІ ГІБРИДНОГО БЛОКЧЕЙНУ.....	325
Васюта Д.О., Самойленко О.О. РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ.....	327
Голосинський Р.Л. ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РОЮ ДРОНІВ (БПЛА) У ЗАХИСТІ ЦИВІЛЬНОЇ ТА КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ.....	330

Гончаренко О.Ю., Кізян Р.В., Манжос О.О. ВИЯВЛЕННЯ ДЖЕРЕЛ ІОНІЗУЮЧОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ, РАДІОАКТИВНИХ МАТЕРІАЛІВ ТА ІНШИХ ОБ’ЄКТІВ З ОЗНАКАМИ РАДІАЦІЙНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ЯК ЧИННИК РИЗИКУ ДЛЯ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ.....	332
Горняков І.Д., Ленівий О.Ю., Кривизюк Л.П. НАПРЯМКИ КОМПЛЕКСНОГО ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ДЕРЖАВИ.....	335
Калинчук А.В., Чередниченко О.Ю. КОРУПЦІЯ У ЗАКУПІВЛЯХ ДЛЯ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ: ТЕНДЕРНІ ПОРУШЕННЯ, СИСТЕМА PROZORRO ТА РОЛЬ СБУ.....	337
Ковальов А.І., Дrajніков Д.С., Юрченко С.П., ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ОБ’ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ШЛЯХОМ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗРАХУНКОВО-ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ МЕТОДІВ ОЦІНКИ ВОГНЕСТІЙКОСТІ СТАЛЕВИХ КОНСТРУКЦІЙ.....	339
Колесников М.Є. УДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОГО ЗАХИСТУ ОБ’ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ІНТЕГРАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ІНЖЕНЕРНОГО ДОСВІДУ ТА КОНТРОЗВІДУВАЛЬНИЙ НАГЛЯД.....	341
Кравченко А.В. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	344
Кушей К.Р. СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОБ’ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ.....	346
Лазоренко О.Ю., Кожем’яка О.О. УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХИСТУ ОБ’ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ ЇХ ПІДЗЕМНОГО РОЗМІЩЕННЯ ТА ІНТЕГРАЦІЇ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ ПРОТИПОВІТРЯНОЇ ОБОРОНИ.....	348
Лазорчик В.Ю. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО, ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ТА КІБЕРЗАХИСТУ ОБ’ЄКТІВ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРИВАЛОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ.....	351
Мазур М.С. АРХІТЕКТУРА ІНСАЙДЕРСЬКОЇ ЗАГРОЗИ НА ОБ’ЄКТАХ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ПРЕВЕНТИВНИЙ КОНТРОЗВІДУВАЛЬНИЙ ПРОФАЙЛІНГ.....	353
Мандзюк О.В. УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ ОБ’ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВЕДЕННЯ.....	355
Мельник В.І. ІНТЕГРОВАНА СТІЙКІСТЬ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ Й ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ.....	358
Музичак А.З., Столярчук Ю.В. ОРГАНІЗАЦІЙНА ТА ТЕХНОЛОГІЧНА СКЛАДОВІ ЗАХИСТУ ОБ’ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА НАСЕЛЕННЯ ВІД ЗАГРОЗ З ПОВІТРЯ.....	360
Неклонський І.М. СИСТЕМНА МОДЕЛЬ ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ НА ОБ’ЄКТАХ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ.....	363
Нечипоренко Ю.В., Тернякова Т.В. УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ КОНТРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ОБ’ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ.....	365
Пасинчук К.М., Поліванов О.Г., Черненко О. М. РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ОБ’ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ.....	369
Певцов В.Г., Коваленко Л.П. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРАВОВИХ ЗАСАД ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ.....	371
Поляк А.Ю., Сукмановська Л.М. РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ ОБ’ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ.....	373

Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадур Д.В. ФРЕЙМВОРК ТЕОРЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ.....	377
Пономаренко М.Ю. МЕТОДИ АДАПТИВНОГО ЦИФРОВОГО СПУФІНГУ НАВІГАЦІЙНИХ СИГНАЛІВ (GNSS) ДЛЯ ПРИМУСОВОГО ВІДХИЛЕННЯ БПЛА ВІД ЗАДАНОЇ ТРАЄКТОРІЇ ПРИ ПРИКРИТТІ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА УРБАНІЗОВАНОЇ МІСЦЕВОСТІ.....	381
Савченко О.В., Гарькава Н.О., Стацюк А.А. ІНЖЕНЕРНИЙ ТА МУЛЬТИСПЕКТРАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ.....	383
Самарай В.П., Череп'ян Ю.І., Клепар І.І. ЗМІЦНЕННЯ СИСТЕМ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ АВТОНОМНИМИ БОЙОВИМИ КОМПЛЕКСАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО КЕРУВАННЯ. ШЛЯХ ВІД ОСНОВ УКРАЇНСЬКОЇ КІБЕРНЕТИКИ ДО СУЧАСНОГО МІЛІТАРНОГО КІБЕРПАНКУ.....	385
Середа Д.В., Коваль Р.Р., Несенюк Л.П. ПРОГНОЗУВАННЯ РИЗИКІВ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИПОЖЕЖНОГО ЗАХИСТУ ДЛЯ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ.....	387
Скиданенко В.В., Касаткін Є.В., Беззубцева Т.Г. ЩОДО ЗАКОНОДАВЧИХ КОЛІЗІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ...	390
Скіцько О.І. АРХІТЕКТУРА «НУЛЬОВОЇ ДОВІРИ» (ZERO TRUST) ЯК СТАНДАРТ БЕЗПЕКИ ДЛЯ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ.....	395
Слісаренко Д.С. РОЛЬ МОБІЛЬНО ВОГНЕВИХ ГРУП У СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ.....	397
Трунцев Г.В., Борисова А.С., Слущка О.М. ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ. СПЕЦІАЛЬНЕ ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ЗАХИСНИХ СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ.....	398
Шевченко П.В. ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ РАНЬОГО ВИЯВЛЕННЯ ЗАГРОЗИ БПЛА НАД ОБ'ЄКТАМИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ.....	402
Ширшов Р.А. ВПРОВАДЖЕННЯ АЛГОРИТМІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ РАНЬОГО ВИЯВЛЕННЯ АНОМАЛІЙ ТА КІБЕРАТАК НА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЮ ІНФРАСТРУКТУРОЮ (SCADA).....	403
Штих А.Р., Біляцький О.С. ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ.....	406
Яценко О.А., Землянський О.М., Лукиша Р.Т. РОЗВИТОК ЦЕНТРІВ БЕЗПЕКИ ЯК ВАЖІЛЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ.....	409
Shtefura O. I., Bahrui H. A. THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN ENSURING THE SECURITY OF UKRAINE'S CRITICAL INFRASTRUCTURE.....	412

СЕКЦІЯ 4

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ТА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВИХ ТА/АБО СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

Адамчук Ю.Д., Катеринчук В. С., Тарасков О. В. ПРАКТИЧНІ АЛГОРИТМИ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ	414
Анікіна Н.Б. СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	416

Артемов В.Ю., Калінін О.В. ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ НАТО В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	419
Беззубцева Т.Г., Ринський І.М., Скиданенко В.В. ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СИЛАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ, ЯК ФАКТОР ЗБЕРЕЖЕННЯ МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ В УМОВАХ ТРИВАЛОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ.....	421
Бесага І.Г. СУДОВА ПРАКТИКА ЩОДО ПОРУШЕНЬ ГЕНДЕРНИХ ПРАВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ.....	425
Бігуняк А.О. ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВИХ ЗАВДАНЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ.....	428
Білаш О.В., Сорокати М.І. ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА МЕТОДИ ЙОГО ПРОФІЛАКТИКИ.....	430
Ванько Д.О., Євтушенко В.В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ТА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВИХ ТА/АБО СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ.....	431
Верьовкін В.В. ВПЛИВ ФІЗИЧНИХ ФАКТОРІВ НА ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ СТАН ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ.....	434
Герасименко О.А., Лубенцов А.В., Ткаченко А.О. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНОГО НАУКОВОГО ЦЕНТРУ «ІНСТИТУТ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ІМ. М. С. БОКАРИУСА».....	436
Гончаренко Г.А., Горчанюк О.С. ПРОГРАМИ НАТО DEER ЯК ІНСТРУМЕНТ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ: ГЕНДЕРНА СКЛАДОВА ТА ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА.....	440
Гусарук Є.С. ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	443
Давиденко М.О. ІНСТИТУТ ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА У СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ БОЄЗДАТНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ.....	444
Євпак С.В., Платонов В.М. ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖІНОК ВОДОЛАЗІВ-САПЕРІВ.....	446
Зеленцова К.С., Білик В.В. ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ.....	449
Іванілова Д.С., Чуприна К.М. ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ: РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ У ПРОЦЕСІ РЕАДАПТАЦІЇ.....	452
Кібець М.О. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ТА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВИХ АБО СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ.....	454
Кучер Л.Р. ГЕНДЕРНО ЧУТЛИВЕ ЛІДЕРСТВО У ВІЙСЬКОВИХ КОЛЕКТИВАХ.....	456
Ларькова Ю.С., Марценюк Т.О. ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД ВІЙСЬКОВИХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ.....	458
Луковський І.А. ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ОСОБОВОГО СКЛАДУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДИКИ.....	461
Мохорєва О.М. ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕРСОНАЛУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ВІЙНИ.....	463

Ніколайчук Л.Г. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ.....	465
Онацька З.Ю. ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ БОЙОВОГО СТРЕСУ:ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ.....	468
Павловська-Кравчук В.А. ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА РОЗВИТОК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ПЕРСОНАЛУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ.....	470
Панімаш Ю., Голобородько Є. ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ДО ДІЙ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ: ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ.....	473
Перемибіда І.В. МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ (НА ПРИКЛАДІ ШВЕЦІЇ).....	475
Перепелиця І.О. ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	477
Пономаренко Я.С. ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ПСИХОДІАГНОСТИКИ МОРАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СИСТЕМІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	480
Пономарьов В.О., Коновалов В.В. ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПСИХОМОТОРНИХ НАВИЧОК КУРСАНТІВ СИЛОВИХ СТРУКТУР У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ.....	482
Поправко А.С. ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДИК НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	484
Поручник А.В. ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВИЦЬ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ.....	487
Протасов Д.С., Кострома І.О. ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ СЕРЕД СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ.....	488
Расторгуєва Н.О., Овчаров М.С. ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ.....	490
Редько М.О., Шевчук В.В. ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНІК ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОДОПОМОГИ В АЛГОРИТМ ПІДГОТОВКИ ДО ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	492
Розов В.І. СИСТЕМНА СТРАТЕГІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СТАНІ СУБКЛІНІЧНОЇ ДЕПРЕСІЇ.....	494
Сарбей Ю.В. СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ МАРКЕРИ ДЕЗАДАПТИВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ БОЙОВОГО СТРЕСУ.....	498
Склярів О.М. ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ДО БОЙОВОГО СТРЕСУ У РЕЛІГІЙНИХ ТА НЕ РЕЛІГІЙНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ.....	500
Телеховський Ю.Г. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СИЛОВИХ СТРУКТУР УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ.....	502
Черненко Т.В. ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА ЯК РЕСУРС ПОСИЛЕННЯ БОЙОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	504
Шиліна А.А. РОЗВИТОК АНТИКРИХКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ.....	509
Шлямар І.Л. ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ФІЗИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ.....	511

Яковенко Ю.В. МЕРИТОКРАТІЯ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП СТАНДАРТІВ НАТО НА ШЛЯХУ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ.....	513
Saveliev D.I. PSYCHOLOGICAL TRAINING OF SES SPECIALISTS FOR EXECUTING OPERATIONAL AND SERVICE TASKS: A GENDER-ORIENTED APPROACH.....	514
Shevchuk S.I., Kashchuk M. WOMEN IN THE ARMY: OVERCOMING STEREOTYPES AND BARRIERS.....	515

СЕКЦІЯ 1

ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ ТА СТАНДАРТІВ АРМІЙ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО, УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ТАКТИЧНОЇ, ВОГНЕВОЇ, СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ТА МЕДИКО-ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ У ПРОЦЕСІ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ ДЛЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Андрієнко М.В.

начальник центру ІНДЦЗ Національного
університету цивільного захисту України,
д.держ.упр., професор

Бойко О.А.

старший науковий співробітник ІНДЦЗ
Національного університету цивільного захисту
України, к.держ.упр.

Гаман П.І.

провідний науковий співробітник ІНДЦЗ
Національного університету цивільного захисту
України, д.держ.упр., професор, Заслужений
працівник охорони здоров'я України

СИЛИ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ЯК СКЛАДОВА СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Відповідно до Кодексу цивільного захисту України аварійно-рятувальні формування, спеціалізовані служби та інші формування цивільного захисту, призначені для проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт з ліквідації надзвичайних ситуацій, становлять сили цивільного захисту.

Сили цивільного захисту Законом України «Про національну безпеку України» визначені як складова сектору безпеки і оборони та віднесені до сил безпеки держави. Також Державну службу України з надзвичайних ситуацій (далі – ДСНС) визначено складовою сектору безпеки і оборони [1].

З введенням в Україні з 24 лютого 2022 року воєнного стану єдина державна система цивільного захисту розпорядженням Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 № 179 переведена та функціонує у найвищій ступені готовності [2].

Слід відзначити, що вже на початку війни було сформовано необхідні організаційно-правові засади ефективного функціонування як єдиної державної системи цивільного захисту, так і її функціональних та територіальних підсистем, органів і підрозділів цивільного захисту в умовах дії воєнного стану. Цьому сприяло оперативне прийняття впродовж 2022-2026 років Верховною Радою України і Кабінетом Міністрів України близько 160 нових законопроектів та тих, якими внесено необхідні зміни і доповнення до чинної нормативно-правової бази, оновлення відомчої нормативної бази МВС та ДСНС.

Зокрема внесено зміни до Кодексу цивільного захисту України стосовно визначення додаткових завдань єдиної державної системи цивільного захисту у відбудовний період, затвердження щорічного плану основних заходів цивільного захисту, включаючи заходи у відбудовний період після закінчення воєнних дій, передбачено цільову мобілізацію з метою ліквідації надзвичайних ситуацій державного рівня та їх наслідків, а також у відбудовний період для ліквідації наслідків воєнних дій [3]

Впродовж дії воєнного стану особовий склад сил цивільного захисту під постійними обстрілами героїчно рятує людей, ліквідовує пожежі, знешкоджує боєприпаси та надає допомогу постраждалому населенню.

Всього з початку повномасштабного військового вторгнення РФ на територію України ДСНС здійснено 247 тис. 671 виїзд на ліквідацію наслідків обстрілів населених пунктів, врятовано 6 тис. 926 осіб, ліквідовано 31 тис. 803 пожежі, підвезено 14 тис. 776 тонн продуктів харчування та 186 тис. 434 тонни питної і технічної води, забезпечено аварійним електроживленням 2 тис. 524 об'єкти соціальної сфери, надано психологічну допомогу 303 тис. 743 особам. Піротехніками ДСНС здійснено 166 тис. 355 залучень, де виявлено та знешкоджено 638 тис. 064 од. вибухонебезпечних предметів (у т. ч. 5 тис. 051 од. авіаційних бомб). Обстежено територію площею 1 тис. 945 кв. км (194 тис. 526 га, з них 5 тис. 640 га за допомогою машин механізованого розмінування) [4].

Ефективним діям органів і підрозділів цивільного захисту за призначенням сприяє організована в силах цивільного захисту система службової підготовки. Порядок організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту затверджено наказом Міністерства внутрішніх справ України від 15 червня 2017 року № 511 (із змінами), зареєстрованим у Міністерстві юстиції України 10 липня 2017 року за № 835/30703 [5].

Службова підготовка – це система заходів, спрямованих на набуття, оновлення, закріплення професійних теоретичних і практичних знань, умінь та навичок особовим складом з метою успішного та ефективного виконання завдань за призначенням з урахуванням специфіки і профілю службової діяльності та є обов'язковою для особового складу органів та підрозділів цивільного захисту.

Основними завданнями службової підготовки в системі ДСНС є:

підвищення рівня знань, умінь, навичок та професійних якостей особового складу з метою забезпечення його здатності до виконання завдань; підвищення рівня компетентності особового складу органів та підрозділів цивільного захисту під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій; вивчення нормативно-правових актів та інших документів, необхідних для виконання завдань за призначенням та які регламентують діяльність органів та підрозділів цивільного захисту.

Видами службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту визначено:

«профільна підготовка – комплекс заходів, спрямованих на набуття і вдосконалення особовим складом теоретичних знань у сфері нормативно-правового забезпечення службової діяльності для виконання завдань за призначенням;

тактична підготовка – комплекс заходів, спрямованих на набуття і вдосконалення особовим складом навичок практичного застосування теоретичних знань під час гасіння пожеж, проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт, піротехнічних робіт, ліквідації наслідків інших небезпечних подій;

спеціальна підготовка – комплекс заходів, спрямованих на формування та вдосконалення в особового складу, який залучається до оперативних дій, навичок роботи із спорядженням, спеціальним обладнанням та технікою шляхом відпрацювання індивідуальних та/або групових навчальних вправ;

фізична підготовка – комплекс заходів, спрямованих на формування рухових умінь та навичок особового складу, розвитку їх фізичних якостей і здібностей з урахуванням особливостей професійної діяльності.

Додаткові заняття в системі службової підготовки можуть включати:

спеціальну та фізичну підготовку;

психологічну підготовку;

домедичну підготовку;

нічні перевірки заняття;

самостійну підготовку диспетчерів оперативно-координаційних центрів та операторів;

проведення пожежно-тактичних навчань на особливо-важливих об'єктах; доведення особовому складу доручень, що надходять від керівництва ДСНС» [5].

Слід відзначити, що організація службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту постійно вдосконалюється. На даному етапі функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану враховується накопичений досвід виконання органами та підрозділами цивільного захисту завдань за призначенням.

В умовах воєнного стану посилено взаємодію органів управління та сил цивільного захисту зі Збройними Силами України та правоохоронними органами під час виконання ними завдань за призначенням, здійснюється постійний обмін необхідною для виконання завдань та функцій оперативною інформацією.

З метою забезпечення виконання функцій цивільного захисту в 1298 територіальних громадах (100 % плану) реалізується проєкт «Офіцер-рятувальник громади».

Питання функціонування сил цивільного захисту в умовах дії воєнного стану досліджували М. Андрієнко, Я. Балло, О. Бойко, П. Гаман, В. Демчук, О. Жихарєв, Р. Климась, Н. Клименко, М. Кулешов, О. Лещенко, В. Ніжник, А. Одинець, О. Сізіков, А. Слюсар, І. Соколовський, Ю. Фещун, А. Фомін, В. Юрченко, О. Ященко та інші.

В контексті впровадження досвіду та стандартів споріднених підрозділів країн-членів НАТО відзначимо, що органи та підрозділи цивільного захисту брали участь у заходах співробітництва за наступними напрямками: участь у заходах Меню партнерства Україна-НАТО у рамках Програми «Партнерство заради миру»; реалізація заходів Річної національної програми під егідою Комісії Україна-НАТО; виконання положень Меморандуму про взаєморозуміння у галузі планування при надзвичайних ситуаціях цивільного характеру та готовності до катастроф між МНС України і НАТО (підписаний у 1997 році); виконання положень Меморандуму про взаєморозуміння стосовно сприяння нагальним цивільним транскордонним перевезенням (підписаний у жовтні 2008 року); виконання цілей Партнерства з НАТО у рамках Процесу планування та оцінки сил; реалізації Концепції «Політика НАТО щодо захисту цивільного населення» (NATO Policy for the Protection of Civilians), яка затверджена Главами держав та урядів, що брали участь у засіданні Північноатлантичної Ради НАТО у м. Варшава 8 – 9 липня 2016 року.

Нами проаналізовано виконання річних національних програм під егідою Комісії Україна - НАТО з метою визначення практичного впливу їх виконання на подальше вдосконалення функціонування національної системи цивільного захисту. Виокремимо такі з них: вдосконалення системи реагування на пожежі та надзвичайні ситуації; підвищення спроможності органів управління та підрозділів ДСНС до ефективного захисту населення та територій від пожеж та надзвичайних ситуацій; підвищення спроможності України у сфері гуманітарного розмінування; забезпечення ефективного функціонування удосконаленого механізму взаємодії ДСНС з іншими складовими сектору безпеки і оборони України; використання механізму Євроатлантичного координаційного центру НАТО з реагування на катастрофи з метою надання або залучення гуманітарної допомоги у випадку виникнення надзвичайних ситуацій техногенного характеру, природного характеру та воєнних; забезпечення імплементації сучасних європейських підходів до реагування на ядерні та радіаційні аварії (підходи HERCA - WENRA) для удосконалення системи раннього оповіщення на випадок радіаційної аварії з урахуванням транскордонного впливу; забезпечення переходу від системи державного нагляду (контролю) у сфері техногенної та пожежної безпеки до системи запобігання виникненню надзвичайних ситуацій та профілактики пожеж; розроблення нормативно-правових актів щодо заходів безпеки на об'єктах підвищеної небезпеки; забезпечення двостороннього співробітництва з державами – членами НАТО та ЄС у сфері цивільного захисту, з якими укладено відповідні угоди про співробітництво, та створення правової бази для започаткування відносин з іншими державами; проведення спільних з НАТО навчально-практичних заходів щодо вивчення досвіду та найкращих практик НАТО у сфері стратегічних комунікацій та інформування

населення у разі виникнення надзвичайних ситуацій; обмін даними щодо радіаційного стану навколишнього природного середовища; продовження вивчення англійської мови тощо.

Важливе значення мало проведення у період з 21 по 25 вересня 2015 року спільних міжнародних навчань ДСНС України та НАТО із запобігання та ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій «UKRAINA – 2015» на Яворівському полігоні (Львівська область), в яких взяли участь більш ніж 1100 учасників із 33 країн.

З приєднанням України до найбільшої в світі міжнародної організації з реагування на надзвичайної ситуації – Механізму цивільного захисту Європейського Союзу реалізуються проекти співробітництва по всім напрямкам цивільного захисту, зокрема Україна та Фінляндія заснували міжнародну Коаліцію укриттів цивільного захисту для підтримки нашої країни [6].

Сили цивільного захисту під час війни взяли участь у огляді громадської безпеки та цивільного захисту України на виконання Указу Президента України від 23 грудня 2022 року № 883. Після схвалення Кабінетом Міністрів України Звіту за результатами проведеного огляду громадської безпеки та цивільного захисту (протокол від 15 вересня 2023 року № 101) Міністерством внутрішніх справ України 6 листопада 2023 року оголошено про початок підготовки передбаченої Законом України «Про національну безпеку України» Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України, де буде зокрема враховано і досвід функціонування сил цивільного захисту в умовах дії воєнного стану.

З урахуванням досвіду дій органів і підрозділів цивільного захисту в умовах воєнного стану вперше видано Білу книгу цивільного захисту України 2021 – 2022 [8] та навчальний посібник «Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану» [9].

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469 – VIII. Дата оновлення: 24.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 10.04.2026).
2. Про організацію функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах воєнного стану: розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.02.2022 р. № 179 – р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/179-2022-%D1%80#Text> (дата звернення: 10.04.2026).
3. Кодекс цивільного захисту України: Закон України від 02 жовтня 2012 р. № 5403 – VI. Дата оновлення: 22.03.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 10.04.2026).
4. Інформаційно-аналітична довідка про надзвичайні ситуації, які виникли в Україні упродовж 2025 року. Вебсайт ДСНС. URL: <https://dsns.gov.ua/upload/2/5/4/5/2/2/7/12-2026.pdf> (дата звернення: 10.04.2026).
5. Про затвердження Порядку організації службової підготовки осіб рядового і начальницького складу служби цивільного захисту: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15 червня 2017 року № 511 (зі змінами), зареєстрований в Міністерстві юстиції України 10 липня 2017 року за № 835/30703. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0835-17#Text> (дата звернення: 10.04.2026).
6. Про ратифікацію Угоди між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, з іншої сторони, щодо участі України в Механізмі цивільного захисту Союзу: Закон України від 08 листопада 2023 р. № 3434 – IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3434-20#Text> (дата звернення: 10.04.2026).
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 23 грудня 2022 року «Про проведення огляду громадської безпеки та цивільного захисту»: Указ Президента України від 23 грудня 2022 року № 883/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/883/2022#Text> (дата звернення: 10.04.2026).
8. Біла книга цивільного захисту України: інформаційне видання ДСНС/ за заг. редакцією П.Б. Волянського. Київ, 2023. 272 с.

9. Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану: посібник/ за ред. М.С. Ковалю. Львів: ЛДУБЖД, 2023. 308 с. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/jspui/handle/123456789/12432> (дата звернення: 10.04.2026).

Андрушко П.В.

здобувач вищої освіти факультету безпеки державного кордону, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Ющук О.В.

викладач кафедри прикордонного контролю факультету безпеки державного кордону, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ВДОСКОНАЛЕННЯ ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Повномасштабне збройне вторгнення Росії поставило підрозділи Державної прикордонної служби України (ДПСУ), зокрема її спеціальні підрозділи, в умови інтенсивного збройного протистояння, де рівень тактичної медичної підготовки безпосередньо визначає виживаність особового складу. підрозділи ДПСУ - «Сталевий кордон», «Помста», підрозділи швидкого реагування - виконують завдання у першій лінії зіткнення і зазнають бойових втрат, до 90 відсотків яких є потенційно попереджуваними за умови своєчасного надання домедичної допомоги [1].

Стандартом надання допомоги пораненим у бойових умовах є протокол Tactical Combat Casualty Care (TCCC), розроблений Командуванням спеціальних операцій США та впроваджений як «золотий стандарт» у збройних силах країн НАТО [2]. Протокол передбачає три послідовні фази: допомогу під вогнем (Care Under Fire), тактичну польову допомогу (Tactical Field Care) та допомогу при евакуації (Tactical Evacuation Care). Ключовим алгоритмом другої фази є MARCH: М - масивна кровотеча, А - прохідність дихальних шляхів, R - дихання, С - кровообіг, Н - гіпотермія. Важливо розуміти, що ТССС - це не жорсткий протокол, а збірник рекомендацій, які слід застосовувати з урахуванням тактичної ситуації [3].

Аналіз системи підготовки спецпідрозділів ДПСУ виявляє кілька системних проблем, що потребують вирішення. По-перше, попри впровадження ТССС до навчальних програм НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ [4], рівень підготовки особового складу залишається нерівномірним: бійці спецпідрозділів, як правило, мають вищий рівень підготовки, тоді як особовий склад лінійних підрозділів охорони кордону нерідко обмежений теоретичними знаннями. По-друге, статус бойового медика у силових структурах України досі законодавчо не врегульований - бойові медики фактично підпорядковані командирам підрозділів і не входять до системи медичного командування, що ускладнює їх підготовку та матеріальне забезпечення [5]. По-третє, в умовах динамічного бою спецпідрозділи ДПСУ стикаються з тривалими проміжками між пораненням і медичною евакуацією, що вимагає підготовки кожного бійця до виконання функцій Combat Lifesaver - рівня підготовки, вищого за базовий ТССС ASM.

Для вдосконалення тактичної медицини у спецпідрозділах ДПСУ пропонується комплекс заходів. Перше - запровадження диференційованої системи підготовки: всі бійці - рівень ТССС ASM; кожна бойова четвірка - один підготовлений Combat Lifesaver; у кожному відділенні - сертифікований бойовий медик рівня ТССС СМС (Combat Medic/Corpsman

Course). Друге - обов'язкове проведення занять з тактичної медицини в умовах стресового середовища: шуму, диму, обмеженої видимості та командних завдань одночасно, що дозволяє виробити стійкі навички на рівні м'язової пам'яті. Третє - стандартизація та 100-відсоткове забезпечення індивідуальними аптечками IFAK з обов'язковим компонентом догоспітального переливання цільної крові (Whole Blood Protocol), що з 2023 року включений до рекомендацій CoTCCC [2]. Четверте - законодавче закріплення статусу бойового медика в структурі ДПСУ та його включення до системи медичного командування відповідно до стандартів НАТО.

Таким чином, вдосконалення тактичної медицини для спецпідрозділів ДПСУ є стратегічним завданням, що безпосередньо впливає на боєздатність і збереження особового складу. Системний підхід, що охоплює диференційовану підготовку, стресове навчання, належне оснащення та правове врегулювання статусу бойових медиків, дозволить суттєво знизити рівень превентивних бойових втрат у підрозділах відомства.

Список використаних джерел:

1. Тактична медицина. Вікіпедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Тактична_медицина (дата звернення: 10.03.2026).
2. Tactical Combat Casualty Care (TCCC) Guidelines as of 25 January 2024. Joint Trauma System. URL: <https://tccc.org.ua> (дата звернення: 10.03.2026).
3. Правда й міфи про «тактичну медицину». Курси першої допомоги «Спільники». URL: <https://slcourses.com.ua/blog/taktychna-medytyna/> (дата звернення: 10.03.2026).
4. Кравчук В., Саган В. Застосування протоколу Tactical Combat Casualty Care та алгоритму «MARCH» у системі підготовки військовослужбовців. Збірник наукових праць НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ. Серія: педагогічні науки. 2023. № 3. С. 146–167. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/1486> (дата звернення: 10.03.2026).
5. Стрибок від радянщини: як в Україні розвивається тактична медицина. Українська правда. Життя. 19.07.2023. URL: <https://life.pravda.com.ua/health/2023/07/19/255460/> (дата звернення: 10.03.2026).

Баган А.В.

Начальник науково-дослідної лабораторії інституту ракетних військ і артилерії, Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, PhD

Ликова І.В.

Молодший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії інституту ракетних військ і артилерії, Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Левкович П.В.

Доцент кафедри комплексів та приладів артилерійської розвідки інституту ракетних військ і артилерії, Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЙ СЕМАНТИЧНОГО ПОШУКУ ТА ГЕНЕРАТИВНОГО ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ ОРГАНІЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНОГО КОНТЕНТУ У ЗАКЛАДАХ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Зростання інтенсивності інформаційних потоків у системі вищої військової освіти ставить перед науково-педагогічним складом завдання, яке неможливо ефективно вирішити традиційними засобами. Підручники, що використовуються у Національній академії сухопутних військ, Академії СБУ та інших відомчих закладах освіти, оновлюються повільніше, ніж змінюється оперативне середовище: з'являються нові зразки озброєння, впроваджуються стандарти НАТО, переглядаються тактичні підходи [1]. Викладач опиняється в ситуації, коли він мусить одночасно оперувати десятками документів різного рівня — від чинних наказів до перекладних іноземних посібників — і при цьому формувати з них цілісний навчальний продукт. Інструменти штучного інтелекту, зокрема великі мовні моделі (LLM), пропонують якісно нову парадигму роботи з такими масивами: замість ручного пошуку та компіляції викладач отримує можливість вести діалог із власною бібліотекою документів, де роль інтелектуального посередника виконує нейромережевий алгоритм.

Проте застосування LLM в освітніх установах силового блоку має суттєве обмеження. Моделі, навчені на загальнодоступних інтернет-корпусах, не володіють спеціалізованими знаннями з конкретних дисциплін і, що критичніше, здатні впевнено формулювати відповіді, які не відповідають дійсності. Цей ефект — генерація фактично хибних, але стилістично переконливих тверджень — описаний у літературі як «галюцинації» моделі [2]. В умовах підготовки офіцерів, де помилкова інтерпретація нормативного документа може мати серйозні практичні наслідки, необхідний механізм, що обмежує інформаційне поле моделі виключно верифікованими джерелами. Таким механізмом є архітектура RAG (Retrieval-Augmented Generation), у якій відповідь формується не з «пам'яті» нейронної мережі, а на підставі фрагментів, що витягуються з попередньо підготовленої документної бази безпосередньо під час генерації [3].

Щоб зрозуміти, яким чином документи перетворюються на базу, доступну для інтелектуального пошуку, необхідно розглянути два процеси, що становлять фундамент сучасної обробки природної мови. Перший із них — токенізація — полягає у розкладанні суцільного тексту на елементарні одиниці, які нейронна мережа може приймати як вхідні дані. Сучасний підхід до цієї задачі базується на статистичних алгоритмах субсловного рівня, найбільш поширеним з яких є Byte Pair Encoding (BPE) [4]. Алгоритм аналізує навчальний корпус і послідовно об'єднує пари символів, що зустрічаються найчастіше, формуючи словник оптимального розміру. Це дозволяє моделі обробляти будь-яке слово — навіть те, якого не було у тренувальних даних — розкладаючи його на комбінацію відомих субсловних елементів. Для військової термінології це має принципове значення: спеціалізовані терміни на кшталт «протиповітряний» чи «артрозвідувальний» автоматично декомпонуються на складові, кожна з яких вже відома моделі. Обсяг тексту, який модель здатна обробити за один раз, вимірюється саме у токенах і називається контекстним вікном — параметр, критичний для проектування систем пошуку [5].

Другий процес — векторне кодування (ембединг) — перетворює текстовий фрагмент у послідовність чисел фіксованої довжини, що утворює точку у просторі високої розмірності. Принципова ідея ембедингу полягає у тому, що фрагменти зі схожим значенням отримують близькі координати, тоді як тематично різні тексти опиняються далеко одне від одного [6].

Саме ця властивість робить можливим пошук за змістом, а не за буквальним збігом слів. Коли викладач вогневої підготовки ставить запит «вимоги до організації навчальних стрільб», система здатна повернути параграф, де йдеться про «порядок допуску особового складу до виконання вправ», — попри відсутність спільної лексики обидва тексти описують семантично близькі процедури. Ступінь подібності визначається обчисленням косинуса кута між двома векторами: чим менший кут, тим ближчий зміст [7].

Згенеровані вектори потребують спеціалізованого сховища, здатного виконувати пошук найближчих сусідів у просторах із сотнями вимірів. Цю функцію забезпечують векторні бази даних — окремий клас систем управління даними, що використовують індексні структури типу HNSW або IVF для субмілісекундного знаходження релевантних записів у масивах з мільйонів елементів [8]. У контексті ВВНЗ та академій силових структур векторне сховище відіграє подвійну роль: з одного боку, воно є технологічним ядром семантичного пошуку, з іншого — виконує функцію захищеного репозиторію. У базі зберігаються не тексти документів, а виключно їхні числові проєкції, відновити з яких вихідний текст математично неможливо. Доступ до сховища контролюється зашифрованими ключами, а канали обміну даними захищені протоколами криптографічного шифрування, що у сукупності формує модель безпеки, прийнятну навіть для роботи з документами обмеженого розповсюдження [9].

Характерною рисою навчальних матеріалів, що використовуються у закладах військової освіти, є їхня жорстка формальна організація. Настанови, статuti, курси стрільб та методичні збірники побудовані за єдиними стандартами: послідовна нумерація пунктів і підпунктів, стандартизовані назви розділів, обов'язкові підписи до рисунків, таблиць та діаграм. Ця формалізованість, яку часто сприймають як бюрократичну надмірність, виявляється суттєвою технічною перевагою для автоматичної обробки. Алгоритми розподілу тексту на сегменти (chunking) набагато точніше визначають межі смислових блоків, коли документ має виражену рубрикацію, а текстові підписи до ілюстрацій дозволяють зберегти інформаційний зміст графічного матеріалу без необхідності застосування комп'ютерного зору. Таким чином, документна база ВВНЗ є значно краще пристосованою до еMBEDINGU, ніж, скажімо, типові академічні монографії чи наукові статті з вільною композицією [3].

Одна з найбільш цінних властивостей мовної моделі, інтегрованої з документною базою за архітектурою RAG, — здатність агрегувати знання з кількох файлів в одній відповіді. Викладач, який завантажив до системи, приміром, Курс стрільб, збірник методичних рекомендацій щодо проведення вогневої підготовки та підручник з внутрішньої балістики, може отримати комплексну відповідь, що одночасно містить нормативну вимогу, методичний прийом її виконання та фізичне обґрунтування. Такий синтез перетворює розрізнені документи у цілісну систему знань і дозволяє оперативно виявляти та компенсувати прогалини у теоретичній підготовці — як власній, так і курсантів. По суті, модель виконує функцію інтелектуального бібліографа, що миттєво орієнтується у всьому завантаженому масиві й формує аналітичні відповіді замість переліку посилань [10].

Ще одним практичним наслідком зазначених технологій є можливість побудови нового типу довідникових систем — адаптивних цифрових довідників, що генерують відповіді динамічно, враховуючи формулювання запиту та контекст діалогу. На відміну від класичних PDF- або HTML-довідників, де користувач змушений самотійно переміщуватися по змісту та співвідносити розділи, AI-довідник надає структуровану відповідь із зазначенням конкретних джерел, може перефразувати складну нормативну лексику

доступнішою мовою та підтримує уточнюючі запитання у режимі реального часу [1]. Для навчального процесу це означає, що курсант або молодший викладач отримує інструмент самостійного поглибленого опрацювання матеріалу без залежності від наявності досвідченого наставника.

Підсумовуючи, слід зазначити, що поєднання механізмів токенизації та векторного кодування з архітектурою генерації на основі витягнутого контексту відкриває для ВВНЗ та академій силових структур України принципово нові перспективи організації навчального контенту. Висока формалізованість військової документації робить її особливо придатною для автоматичної обробки, векторні сховища забезпечують захищене зберігання числових представлень, а здатність мовної моделі об'єднувати фрагменти з різних джерел дозволяє створювати адаптивні довідникові системи, орієнтовані на конкретні потреби викладача та курсанта. Впровадження таких рішень сприятиме підвищенню ефективності самостійної підготовки, скороченню часу на пошук та копіювання матеріалів і, врешті, якісному зростанню рівня підготовки військових фахівців [10].

Список використаних джерел

1. Kasneci E. et al. ChatGPT for Good? On Opportunities and Challenges of Large Language Models for Education. Learning and Individual Differences. 2023. Vol. 103. Article 102274.
2. Ji Z. et al. Survey of Hallucination in Natural Language Generation. ACM Computing Surveys. 2023. Vol. 55, No. 12. P. 1–38.
3. Gao Y. et al. Retrieval-Augmented Generation for Large Language Models: A Survey. arXiv preprint arXiv:2312.10997, 2024. 35 p.
4. Sennrich R., Haddow B., Birch A. Neural Machine Translation of Rare Words with Subword Units. Proceedings of the 54th Annual Meeting of the ACL. 2016. P. 1715–1725.
5. Kudo T., Richardson J. SentencePiece: A Simple and Language Independent Subword Tokenizer and Detokenizer for Neural Text Processing. Proceedings of the 2018 Conference on EMNLP. 2018. P. 66–71.
6. Mikolov T. et al. Efficient Estimation of Word Representations in Vector Space. Proceedings of ICLR Workshop. 2013. 12 p.
7. Reimers N., Gurevych I. Sentence-BERT: Sentence Embeddings using Siamese BERT-Networks. Proceedings of the 2019 Conference on EMNLP. 2019. P. 3982–3992.
8. Pan J.J. et al. Survey of Vector Database Management Systems. arXiv preprint arXiv:2310.14021, 2023. 30 p.
9. Song C., Raghunathan A. Information Leakage in Embedding Models. Proceedings of the 2020 ACM SIGSAC Conference on Computer and Communications Security. 2020. P. 377–390.
10. Lewis P. et al. Retrieval-Augmented Generation for Knowledge-Intensive NLP Tasks. Advances in Neural Information Processing Systems. 2020. Vol. 33. P. 9459–9474

Біляцький О.С.

старший викладач Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ВАЖЛИВІСТЬ ПІДГОТОВКИ ОСОБОВОГО СКЛАДУ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ОСНОВАМ ДОМЕДИЧНОЇ ДОПОМОГИ ТА ТАКТИЧНОЇ МЕДИЦИНИ ПІД ЧАС РЕАЛІЗАЦІЇ ЗАХОДІВ З ФІЗИЧНОГО ВПЛИВУ ПРИ ВИКОНАННІ ОПЕРАТИВНО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

Науково-практичний аналіз особливостей застосування заходів фізичного впливу співробітниками Служби безпеки України при виконанні оперативно-бойових завдань

свідчить про зростання ролі факторів безпеки особового складу. Умови воєнного стану, виконання контрдиверсійних, антитерористичних та спеціальних заходів характеризуються високою динамікою, обмеженням часом на прийняття рішень та підвищеним ризиком отримання тілесних ушкоджень різного ступеня тяжкості.

Застосування фізичного впливу при виконанні оперативно-бойових завдань, нейтралізації озброєних осіб або протидії збройному опору часто супроводжується пораненнями, які, за відсутності своєчасної та правильно наданої домедичної допомоги, можуть призвести до ускладнень або втрати боєздатності співробітника. У цьому контексті тренування з тактичної медицини виступає важливим елементом професійної підготовки, що безпосередньо впливає на зниження рівня летальних випадків та мінімізацію негативних наслідків застосування фізичного впливу.

Тактична медицина базується на принципах, сформованих у межах концепції Tactical Combat Casualty Care (TCCC), яка довела свою ефективність у збройних конфліктах ХХІ століття. Адаптація положень ТССС до діяльності співробітників СБУ дозволяє забезпечити своєчасне виявлення загрозливих для життя станів, зокрема масивних кровотеч, порушень дихання, травматичних ушкоджень опорно-рухового апарату та черепно-мозкових травм [1].

Наукові дослідження та узагальнення практичного досвіду свідчать, що більшість летальних наслідків при силовому протистоянні пов'язані не з первинною травмою, а з ускладненнями, спричиненими затримкою надання допомоги. Саме тому навчання алгоритмам MARCH, відпрацювання дій у стресових умовах та формування автоматизованих навичок самодопомоги і взаємодопомоги є критично важливими для зниження тяжкості ушкоджень [2].

Важливим аспектом є вплив тренування з тактичної медицини на прийняття рішень співробітником у момент застосування фізичного впливу. Усвідомлення власних можливостей щодо стабілізації стану після поранення дозволяє діяти більш впевнено, дотримуючись принципу пропорційності та законності застосування сили. Крім того, підготовлений співробітник здатний своєчасно надати допомогу не лише колезі, але й затриманій особі, що відповідає вимогам національного законодавства та міжнародних гуманітарних стандартів [3].

Систематичні тренування з тактичної медицини також позитивно впливають на психологічну стійкість особового складу. Моделювання реалістичних сценаріїв застосування фізичного впливу у поєднанні з наданням домедичної допомоги знижує рівень паніки, сприяє збереженню самоконтролю та забезпечує узгодженість дій групи. Це, у свою чергу, підвищує загальну ефективність оперативно-бойових завдань та зменшує кількість важких травм.

Отже, тренування з тактичної медицини слід розглядати як невід'ємний компонент системи підготовки співробітників Служби безпеки України до застосування заходів фізичного впливу. Їх інтеграція у навчально-тренувальний процес сприяє зниженню тяжкості ушкоджень, підвищенню рівня особистої та колективної безпеки, а також забезпечує дотримання правових та етичних стандартів при виконанні оперативно-бойових завдань.

В умовах воєнного стану реалізація тренувань з тактичної медицини для співробітників Служби безпеки України потребує адаптації до обмежених ресурсів, високої інтенсивності службово-бойової діяльності та підвищених ризиків [4]. Одним із ключових шляхів є інтеграція елементів тактичної медицини безпосередньо під час проведення БЗВП, у заняттях з фізичної та тактико-спеціальної підготовки. Такий підхід дозволяє формувати стійкі навички надання допомоги в умовах, максимально наближених до реальних оперативно-бойових ситуацій.

Доцільним є впровадження модульного принципу навчання, який передбачає короткі, але регулярні тренування, спрямовані на відпрацювання конкретних алгоритмів

дій (зупинка кровотечі, евакуація, само- та взаємодопомога). Це забезпечує підтримання необхідного рівня підготовленості без відриву від виконання основних завдань.

Важливу роль відіграє використання симуляційних сценаріїв із застосуванням засобів імітації травм, які дозволяють відпрацьовувати дії в умовах стресу. Крім того, доцільним є залучення досвіду міжвідомчої взаємодії з підрозділами Збройних Сил України та іншими складовими сектору безпеки і оборони для уніфікації підходів до тактичної медицини.

Таким чином, реалізація тренувань з тактичної медицини в умовах воєнного стану має базуватися на принципах практичної спрямованості, системності та адаптивності, що дозволяє суттєво знизити тяжкість ушкоджень при застосуванні фізичного впливу та підвищити загальний рівень безпеки співробітників Служби безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Tactical Combat Casualty Care Guidelines / Committee on Tactical Combat Casualty Care. – 2023. – Режим доступу: <https://deployedmedicine.com/market/11/content/40> (дата звернення: 10.01.2026).
2. Butler F. K. Tactical Combat Casualty Care: Lessons Learned from Military Operations // *Journal of Trauma*. – 2018. – Режим доступу: <https://pubmed.ncbi.nlm.nih.gov/29796824/> (дата звернення: 10.01.2026).
3. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2229-XII (зі змінами і доповненнями). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (дата звернення: 10.01.2026).
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12 травня 2015 р. № 389-VIII (зі змінами і доповненнями). – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 10.01.2026).

Біньковський О.А.

кандидат військових наук, доцент, доцент кафедри прикордонної безпеки факультету професійної освіти та лідерства, Національна академія Державної прикордонної служби імені Богдана Хмельницького

Маняков І.В.

старший викладач кафедри прикордонної безпеки факультету професійної освіти та лідерства, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО

Державна прикордонна служба України (ДПСУ), будучи складовою сектору безпеки і оборони держави, виконує широкий спектр завдань — від правоохоронних до оборонних, що потребує постійної адаптації системи прикордонної безпеки до нових умов безпекового середовища.

Відповідно до положень Закону України «Про національну безпеку України», забезпечення захищеності державного суверенітету та територіальної цілісності є одним із ключових напрямів діяльності сектору безпеки і оборони держави [1-3]. У цьому контексті

система охорони державного кордону повинна відповідати сучасним загрозам та базуватися на принципах комплексного управління безпекою.

У країнах-членах НАТО та Європейського Союзу прикордонна безпека розглядається як багаторівнева система, що поєднує військові, правоохоронні та аналітичні інструменти протидії загрозам [4;5]. Відповідно до Європейської стратегії інтегрованого управління кордонами (IBM), ключовим принципом є багаторівневий, ризик-орієнтований підхід до організації охорони кордону. Одним із ключових напрямів удосконалення системи охорони державного кордону України є впровадження диференційованого підходу до організації охорони залежно від характеру загроз. Розпочато функціонування Координаційного Центру інтегрованого управління державним кордоном, якій забезпечує оперативне здобуття та обробку інформації для суб'єктів Стратегії, формування аналітичних звітів та прогнозів розвитку обстановки на державному кордоні.

Водночас сучасні підходи до оцінювання загроз передбачають активне використання аналізу ризиків, що відповідає практикам Європейського агентства з прикордонної та берегової охорони Frontex [5]. Для обґрунтування перспективних напрямів удосконалення системи охорони державного кордону України доцільно враховувати результати аналізу оперативно-службової діяльності ДПСУ. Обстановка на ділянках державного кордону на півночі значно відрізняється від кордонів з країнами ЄС та Молдови своєю динамікою та розвитком, тому серед аналізу основних показників слід окреслювати характер воєнно-політичної обстановки України, стан протидії загрозам на ділянках органів охорони державного кордону та перспективи (прогнозування) активізації ризикових параметрів.

Згідно з оприлюдненими аналітичними даними ДПСУ, стабільно високими залишаються показники пропускних операцій. Так, упродовж 2025 року через державний кордон України було пропущено понад 37 млн осіб та понад 8 млн транспортних засобів, що свідчить про значний рівень прикордонного руху та важливість ефективного функціонування системи прикордонного контролю [6]. Водночас у сфері прикордонної безпеки України на кордонах з країнами ЄС та Молдовою фіксується низка загроз, що мають комплексний характер. До них належать спроби незаконного перетинання державного кордону, незаконне переміщення зброї, боєприпасів і вибухових речовин, наркотрафік, а також контрабанда товарів. Актуальність загроз та ймовірність їх виникнення значно збільшується в умовах гібридного впливу росії та протистояння на мирних ділянках, де сателітами агресії росії стають деякі держави-сусіди України.

У контексті сучасних безпекових викликів ці загрози набувають ознак гібридності, що підтверджується підходами НАТО до класифікації загроз безпеці. Поряд із збройною агресією росією, значний рівень ризику національній безпеці України становлять спроби незаконного перетинання кордону військовозобов'язаними громадянами, контрабанда товарів подвійного призначення, а також використання логістичних маршрутів для переміщення нелегальних вантажів під виглядом гуманітарної допомоги [6].

У пошуках оптимального розподілу сил та засобів та забезпечення покладених завдань Національна академія Державної прикордонної служби України, постає перегляд існуючих форм оперативно-службової діяльності прикордонного відомства. Охорона та захист державного кордону інтенсивно змінюються під впливом нових загроз та викликів, саме тому у наукових колах та майданчиках активно обговорюють можливості, перспективи та моделі виконання завдань органами та підрозділами ДПСУ.

На ділянках кордону з країнами Європейського Союзу, в умовах максимального залучення сил та засобів ДПСУ, доцільним є поступовий перехід від лінійної моделі охорони до ризик-орієнтованої моделі, що базується на аналітичній діяльності та превентивних механізмах реагування [5]. Такий підхід повністю відповідає концепції Integrated Border Management, яка передбачає застосування профілів ризику, використання сучасних інформаційно-аналітичних систем, розширення міжнародної взаємодії та інтеграцію прикордонних процедур. Водночас суттєвою проблемою залишається відставання України від країн ЄС у впровадженні сучасних технологій прикордонно-митного контролю.

Непогодженість процедур спільного контролю та обмеженість доступу до європейських інформаційних систем стримують впровадження концепції «Smart Borders», що передбачає цифровізацію та автоматизацію процесів прикордонного контролю [5].

Принципово інший характер загроз спостерігається на північній та східній ділянках державного кордону України. В умовах збройної агресії ці ділянки набули характеру оборонних рубежів, що потребує застосування оперативно-військових підходів до організації охорони. У цьому контексті перспективним та доцільним стає формування багатоешелонованої системи охорони та оборони державного кордону, яка включає інженерно-фортифікаційні споруди, системи технічного спостереження та ведення безпілотної розвідки, сумісність організаційно-штатних структур прикордонних загонів ДПСУ з частинами ЗСУ та інтеграцію із системами оборони.

Досвід країн-членів НАТО, зокрема держав Балтії та Скандинавії, свідчить про ефективність таких підходів, що базуються на поєднанні військових та правоохоронних інструментів забезпечення безпеки кордону. Таким чином, удосконалення системи охорони державного кордону України має здійснюватися на основі впровадження ризик-орієнтованого підходу, розвитку аналітичних спроможностей, цифровізації процесів контролю та інтеграції із системами колективної безпеки, що відповідає стандартам прикордонних інституцій НАТО та ЄС.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15> (дата звернення: 25.10.2024).
2. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>. (дата звернення 24.01.2026).
3. Закон України «Про прикордонний контроль» від 05.11.2009 № 1710-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1710-17>. (дата звернення 23.03.2023).
4. Розпорядження КМУ «Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами» від 24.07.2019 № 687-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/687-2019-%D1%80?lang=uk#Text>. (дата звернення 13.03.2025).
5. European Border and Coast Guard Agency (Frontex). Risk Analysis for 2024. Warsaw : Frontex, 2024. URL: <https://www.frontex.europa.eu/publications/risk-analysis-for-2024-2025-URioQg>. (дата звернення 18.07.2024).
6. Результати оперативно-службової діяльності ДПСУ у 2025 році. Офіційний сайт ДПСУ. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/the-results-of-operational-and-service-activities-of-the-state-border-service>. (дата звернення 10.03.2026).

Бондаренко В.В.

професор кафедри спеціальної фізичної підготовки Національної академії внутрішніх справ, доктор педагогічних наук, професор;

Черніков А. М.

завідувач кафедри спеціальної фізичної підготовки Національної академії внутрішніх справ

Кострома І. О.

старший викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Національної академії внутрішніх справ

ФОРМУВАННЯ МОТИВАЦІЇ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ ДО ФІЗИЧНОЇ АКТИВНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Підготовка майбутніх фахівців сектору безпеки й оборони передбачає формування комплексу професійних компетентностей, які охоплюють не лише спеціальні знання та уміння застосування поліцейських заходів, а й належний рівень розвитку фізичних якостей, сформованість психоемоційної стійкості та психологічної готовності до діяльності в екстремальних умовах. У період воєнного стану значущість цих складників істотно зростає, оскільки службова діяльність правоохоронців супроводжується підвищеними фізичними та нервово-психічними навантаженнями, ризиком травмування, хронічного стресу та професійного вигорання [1; 2]. Водночас можливості для повноцінного відновлення часто є обмеженими. З огляду на це збереження здоров'я курсантів і підтримання їхньої фізичної працездатності набувають особливої ваги, а систематична рухова активність розглядається як важливий інструмент реалізації здоров'язбережувального підходу у професійній освіті [3; 6].

У закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання ключову роль у забезпеченні фізичної готовності майбутніх правоохоронців відіграє система спеціальної фізичної підготовки [5; 10]. Разом з тим обсяг навчальних занять, передбачений освітніми програмами, не завжди дозволяє досягти оптимального рівня фізичної підготовленості та забезпечити стабільну позитивну динаміку показників здоров'я курсантів. Ситуацію ускладнюють нерівномірний розподіл навчального навантаження протягом семестру, а також організаційні обмеження, зумовлені умовами воєнного стану. Зокрема часті сигнали повітряної тривоги порушують звичний ритм освітнього процесу та режим відпочинку.

За таких умов особливого значення набуває самостійна фізична активність курсантів у позааудиторний час, яка може компенсувати недостатній обсяг рухової діяльності під час обов'язкових занять [4; 5]. Водночас спостереження та аналіз освітньої практики засвідчують недостатній рівень сформованості внутрішньої мотивації до систематичних занять фізичними вправами поза межами аудиторних занять. Це негативно впливає на рівень фізичної підготовленості, психоемоційну стійкість і загальну професійну надійність майбутніх фахівців сектору безпеки й оборони. У зв'язку з цим актуалізується проблема формування стійкого мотиваційно-ціннісного ставлення курсантів до фізичної активності як важливого компонента їхньої професійної культури.

У наукових дослідженнях мотивацію до фізичної активності розглядають як багатокомпонентне явище, що формується під впливом психолого-педагогічних, медико-біологічних і соціальних чинників [7]. Відтак її розвиток потребує комплексного підходу, який враховує специфіку освітнього середовища, психоемоційний стан курсантів, рівень їхніх адаптаційних можливостей та особливості організації освітнього процесу в умовах воєнного стану.

З позицій психолого-педагогічного підходу мотивація до фізичних вправ ґрунтується на системі ціннісних орієнтацій особистості та усвідомленні їхньої користі для здоров'я і професійної діяльності [9]. Водночас результати медико-біологічних досліджень свідчать, що систематична фізична активність підвищує функціональні резерви організму, сприяє зміцненню серцево-судинної та нервової систем, покращує адаптаційні можливості та знижує ризик професійного вигорання [1; 8; 10]. Натомість недостатній рівень рухової активності у поєднанні з тривалим психоемоційним напруженням може призводити до зниження працездатності, емоційної нестійкості та когнітивних порушень. Подібні ризики особливо актуальні в умовах воєнного стану, коли курсанти перебувають під впливом постійних стресових чинників.

На формування мотивації до занять фізичними вправами також впливають соціальні фактори, серед яких важливе значення мають сімейне середовище, взаємодія з однолітками, педагогічна позиція викладача, особистий приклад тренера, а також індивідуально-

психологічні особливості курсантів [4]. У цьому контексті особливу роль відіграє викладач фізичної підготовки, який через педагогічну майстерність і власний приклад здатний формувати позитивне ставлення до фізичної активності, стимулювати інтерес до занять і сприяти розвитку внутрішньої мотивації.

Результати проведеного анкетування засвідчили загалом позитивне ставлення курсантів до фізичної активності. Більшість респондентів (82,3 %) визнає важливість систематичних занять фізичними вправами, а понад половина з них (57,8 %) повністю погоджується з цим твердженням. Це засвідчує інтеграцію фізичної активності у структуру повсякденного життя курсантів та наявність сформованих ціннісних орієнтацій.

Внутрішню потребу у фізичній активності відзначили 72,9 % опитаних. Водночас частина відповідей («складно відповісти» – 22,7 %, «скоріше не згоден» – 4,4 %) демонструє певну нестійкість мотиваційних настанов. Подібні результати можуть бути зумовлені тривалим психоемоційним напруженням, обмеженнями в режимі рухової активності та індивідуальними особливостями адаптації до умов воєнного стану.

Показовим є також те, що близько 80 % курсантів отримують задоволення від виконання фізичних вправ незалежно від зовнішніх умов. Крім того, 91 % респондентів визнають власну відповідальність за підтримання належного рівня фізичної підготовленості, що свідчить про сформованість мотиваційної автономії та усвідомлення професійного значення фізичної підготовки.

У контексті воєнного стану важливу роль відіграє емоційно-регуляторна функція фізичної активності. Більшість курсантів відзначає її позитивний вплив на емоційний стан (76,7 %), зниження рівня напруженості та втоми (67,5 %), а також використання фізичних вправ як засобу психологічного розвантаження (71,3 %). Водночас результати опитування дають підстави констатувати, що соціально-організаційні чинники – обов’язковість занять, система оцінювання, підтримка однокурсників, вимоги керівництва та приклад викладачів – мають помірний, але стабільний мотиваційний вплив. Серед основних перешкод до систематичної фізичної активності курсанти виокремили брак вільного часу, значне навчальне навантаження та психоемоційну втому. Більшість респондентів (64,6 %) зазначила, що умови воєнного стану навіть підвищили їхню мотивацію до підтримання фізичної форми, оскільки вони розглядають її як важливий чинник особистої безпеки та професійної готовності.

На підставі отриманих результатів визначено низку напрямів удосконалення процесу формування мотивації курсантів до фізичної активності. Зокрема доцільним є посилення мотиваційно-ціннісного компонента підготовки через усвідомлення взаємозв’язку між рівнем фізичної підготовленості, професійною ефективністю та безпекою майбутніх правоохоронців.

Важливим напрямом є також індивідуалізація цілей фізичної підготовки з урахуванням можливостей, інтересів і рівня підготовленості курсантів. Залучення їх до планування тренувальної діяльності, вибору форм фізичної активності та оцінювання власних результатів сприятиме розвитку мотиваційної самостійності та формуванню відповідального ставлення до рівня фізичної підготовленості.

Окрему увагу доцільно приділяти розвитку емоційно-регуляторного компонента підготовки. Поєднання розвитку фізичних якостей із формуванням навичок саморегуляції сприятиме зниженню рівня стресу, профілактиці професійного вигорання та підвищенню психофізичної готовності майбутніх фахівців сектору безпеки й оборони до виконання службових завдань.

Крім того, підвищенню мотивації сприятиме вдосконалення організаційно-педагогічних умов освітнього середовища: гнучке планування навчального навантаження, розширення можливостей для самостійної рухової активності та формування позитивного мотиваційного клімату. Важливу роль у цьому процесі відіграє соціальна підтримка з боку викладачів і командирів, а також вияв позитивного особистого прикладу.

Комплексне впровадження зазначених підходів сприятиме зміцненню мотивації курсантів до систематичних занять фізичними вправами та підвищенню рівня готовності до виконання професійних завдань у складних умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко В. В., Нікітенко О. В., Худякова Н. Ю., Гузенко Є. В., Білик В. В. Здоров'язбережувальна компетентність як складник професійної готовності правоохоронців до виконання службових завдань в умовах воєнного стану. Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», 6 (52). 2025. С. 157–167. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-6\(52\)-157-167](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-6(52)-157-167)
2. Бондаренко В. В., Пронтенко К. В., Худякова Н. Ю., Кострома І. О., Сергієнко С. А. Сформованість навичок здорового способу життя у курсантів-майбутніх фахівців сектору безпеки й оборони. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), 2 (201). 2026. С. 35–40. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2026.02\(201\).06](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2026.02(201).06)
3. Бондаренко В. В., Данильченко В. А., Ікаєв А. Р. Формування здоров'ярозвивальної компетентності в майбутніх офіцерів поліції під час навчальних занять зі спеціальної фізичної підготовки. Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи. 2025. № 1 (34). С. 67–73. DOI : [https://doi.org/10.63437/3083-6433-2025-1\(34\)-10](https://doi.org/10.63437/3083-6433-2025-1(34)-10)
4. Бондаренко В. В., Нікітенко О. В., Русанівський С. В., Слободянюк П. А. Мотивація до занять фізичною підготовкою здобувачів вищої освіти ЗВО МВС України під час позааудиторної роботи в умовах воєнного стану. Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), 2023. Вип. 11 (171). С. 29–33.
5. Бондаренко В. В., Пліско В. І., Бикова Г. В., Козенко С. М., Білик В. В., Кострома І. О. Організація самостійної роботи курсантів під час опанування практично спрямованих дисциплін: психологічні та педагогічні аспекти в умовах воєнного стану. Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка», 7 (53). 2025. С. 757–768. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-7\(53\)-757-768](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-7(53)-757-768)
6. Бондаренко В. В., Решко С. М., Кузенков О. В., Тихий О. В. Рухова активність здобувачів вищої освіти ЗВО МВС України. Вісник Національного університету «Чернігівський колегіум» імені Т. Г. Шевченка. 2023. Вип. 20 (176). С. 176 – 182. (Серія: Педагогічні науки). DOI : <https://doi.org/10.58407/visnik.232026>
7. Ігнатенко Н. В. Виховання мотивації до систематичних занять фізичними вправами у студентів. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт), 2016. Вип. 9 (79). С. 43–47.
8. Коваль О. Формування мотивацій розвитку фізичної активності у студентів закладів вищої освіти. Вісник Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка. Фізичне виховання, спорт і здоров'я людини. 2020. Вип. 16. С. 32–36. DOI : <https://doi.org/10.32626/2309-8082.2020-16.32-36>
9. Юхимук В. П., Матвієнко І. С., Лопатський С. В., Соверда І. С., Степанюк С. І. Теоретичні основи формування та розвитку мотивації до занять фізичними вправами дівчат підліткового віку. Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка». 2025. 6 (52). С. 1123–11347.
10. Valentyn V. Bondarenko, Vasyl V. Prontenko, Serhii V. Rusanivskyi, Rostyslav M. Radzievskyi, Vladyslav A. Danylchenko, Dmytro V. Shtanagei, Maksym V. Pidoprygora (2025). Motor activity regimen and daily energy expenditure of cadets and employees in practical units. Wiadomości Lekarskie, 78 (8), 1470–1475.

Бондарев Т.І.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

**МЕДИКО-ТАКТИЧНА ПІДГОТОВКА ЯК КЛЮЧОВИЙ ЕЛЕМЕНТ ЗБЕРЕЖЕННЯ
ЖИТТЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ**

У сучасних умовах ведення бойових дій, що характеризуються високою інтенсивністю, застосуванням високоточної зброї, дронів та артилерійських систем залпового вогню, медико-тактична підготовка особового складу ЗСУ є одним із ключових факторів збереження життя військовослужбовців. Аналіз санітарних втрат під час бойових дій на території України показав, що близько 90 % загиблих гинуть до або під час евакуації[1]. Основними причинами смертності залишаються масивна кровотеча (до 60 %), порушення прохідності дихальних шляхів, проникаючі поранення грудної клітки та гіпотермія. Тому своєчасне та правильне надання домедичної допомоги безпосередньо на полі бою дозволяє суттєво знизити рівень летальних випадків.

Медико-тактична підготовка базується на міжнародних стандартах Tactical Combat Casualty Care (TCCC), адаптованих до умов Збройних Сил України. Вона включає три основні фази надання допомоги: Care Under Fire (допомога під вогнем), Tactical Field Care (тактична допомога в укритті) та Tactical Evacuation Care (допомога під час евакуації)[2;4]. Центральним алгоритмом в якому є протокол M.A.R.C.H., що передбачає чітку послідовність дій: зупинку масивної кровотечі (Massive hemorrhage), забезпечення прохідності дихальних шляхів (Airway), лікування порушень дихання (Respiration), контроль циркуляції та шоку (Circulation) та запобігання гіпотермії (Hypothermia). Цей алгоритм дозволяє військовослужбовцям будь-якої спеціальності швидко оцінити стан пораненого та виконати всі життєво необхідні заходи навіть в умовах бойової обстановки.

Відповідно до Стандарту підготовки І-СТ-3 (видання 2) та оновлених програм Генерального штабу ЗСУ, медико-тактична підготовка є обов'язковою складовою базового загальновійськового вишколу (БЗВП). Тривалість занять з тактичної медицини збільшено становить до 30 годин. Програма підготовки охоплює всі категорії особового складу: від стрільця-санітара до штатних бойових медиків. Особлива увага приділяється практичним навичкам: накладанню турнікетів, герметизації ран грудної клітки оклюзійними пов'язками, іммобілізації переломів та евакуації поранених під вогнем[3;4]. Використання сучасних симуляторів, індивідуальних аптечок та мобільних застосунків (наприклад, таких як TacticMedAid) значно підвищує якість засвоєння матеріалу.

Ефективність медико-тактичної підготовки підтверджується досвідом бойових дій. Впровадження принципів ТССС у підрозділах ЗСУ дозволило зменшити показники превентивної смертності, аналогічно до даних армій країн НАТО. Кожен військовослужбовець, навчений надавати домедичну допомогу, стає активним учасником системи медичного забезпечення[3]. Це не лише рятує життя, а й підвищує боєздатність підрозділів, оскільки командири можуть продовжувати виконання завдань, знаючи, що поранені отримують негайну допомогу.

Таким чином, медико-тактична підготовка є невід'ємною частиною бойової підготовки особового складу та стратегічним елементом збереження життя військовослужбовців. Подальше вдосконалення системи підготовки, регулярні тренування в умовах, максимально наближених до бойових, та інтеграція з тактичними вправами дозволять максимально реалізувати потенціал сучасних стандартів домедичної допомоги.

Список використаних джерел:

1. Основи тактичної медицини : навч. посіб. / Л. В. Дрок, Є. В. Камалов, Ю. М. Миколенко. – Київ : Національний університет оборони України імені Івана Черняхівського, 2020. – 168 с.
2. Стандарт підготовки І-СТ-3 (видання 2) : підготовка військовослужбовця з тактичної медицини. – Київ : МП «Леся», 2015. – 148 с.
3. Наказ Міністерства оборони України від 29.06.2024 № 436 «Про затвердження Обсягів надання тактичної догоспітальної допомоги, які надаються під час ведення воєнних (бойових) дій та підготовки сил безпеки і сил оборони».
4. Тактична медицина та безпека в умовах бойових дій : навч.-метод. посіб. / за ред. О. В. Ковальчука. – Київ : Електронна бібліотека МОУ, 2023. – 26 с.

Бондарович О.П.

старший викладач кафедри спеціальної фізичної
та бойової підготовки Національної академії
Служби безпеки України

АНАЛІЗ ОСОБЛИВОСТЕЙ ОРГАНІЗАЦІЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ В АРМІЯХ ПРОВІДНИХ КРАЇН НАТО

Сучасний стан розвитку вітчизняних силових структур України характеризується стрімкими змінами у методах і засобах фізичної підготовки з подальшим наближенням її до умов бойової діяльності з урахуванням набутого досвіду ведення бойових дій. Ці зміни пов'язані з невпинним рухом до стандартів НАТО. Це в повній мірі стосується фізичної підготовки Збройних Сил України. Аналіз сучасних напрямів розвитку фізичної підготовки збройних формувань країн НАТО уможливить оцінити їх стан на теперішньому етапі та окреслити перспективи вдосконалення фізичної підготовки збройних формувань України, що актуально для покращення процесу євроатлантичної інтеграції нашої держави.

Фізична підготовка військовослужбовців є однією з ланок системи фізичного виховання. Разом із тим, вона входить як складова частина в систему бойової підготовки військ та інших силових структур України, являючись невід'ємним компонентом навчання і виховання військовослужбовців. Фізична підготовка відіграє значну роль і у розвитку морально-вольових та психологічних якостей.

Національне законодавство країн світу акцентує увагу на важливості фізичної підготовки армії для забезпечення державної безпеки та протидії внутрішнім і зовнішнім загрозам. Аналіз ситуацій розв'язання військових конфліктів у світі свідчить, що ефективність реалізації відповідних завдань, які ставляться перед особовим складом, залежить не тільки від майстерності ведення вогню та матеріально-технічного забезпечення, а й визначається станом фізичної працездатності та рівнем розвитку фізичних і морально-вольових здібностей військовослужбовців.

Питання організації фізичної підготовки в арміях провідних країн НАТО були предметом досліджень В. Г. Бабкіної, М. М. Кобозєва, В. Г. Корейш, М. С. Корольчука, П. П. Криворучко, Ю. С. Поповича, В. І. Сухоцького, М. Д. Шошури та інших.

У збройних силах провідних держав розробляються концепції фізичної готовності, спрямовані на завчасний розвиток у особового складу фізичних і психологічних якостей та військово-прикладних навичок, які забезпечують виконання бойових задач.

Метою доповіді є проведення аналізу особливостей організації фізичної підготовки армій у провідних країнах світу в контексті формування готовності військовослужбовців до дій у різноманітних ситуаціях.

Давній Рим подарував світу класичну систему військово-фізичної підготовки, яку переймало багато армій провідних країн світу. В римській армії існувала високоорганізована система тренування легіонерів. Фізична підготовка римських воїнів досягалася головним чином у процесі польових занять у таборах, де воїнів навчали виконанню тих вправ, прийомів, дій, які застосовувалися в бойових умовах. У систему підготовки легіонерів включалися біг по місцевості з подоланням перешкод, різноманітні стрибки, у тому числі з підручними засобами, дії з холодною зброєю, рукопашна сутичка, боротьба, подолання водних рубежів. Фізична і духовна підготовка були роздільними.

На даний час у збройних силах провідних країн прийняті три різні концепції фізичної підготовки військ: концепція «придатності» – у Німеччині; концепція «готовності» – у США та Англії; концепція «мобілізації» – у Франції.

Для організації кожної з цих концепцій існує характерне визначене поєднання засобів, методів та організаційних форм, які в сукупності створюють направленість фізичної підготовки військ [1].

Так, у збройних силах Німеччини для здійснення концепції фізичної «придатності» використовуються такі традиційні засоби, як гімнастика, легка атлетика, плавання та рухливі ігри у формі навчально-тренувальних занять. Зв'язок фізичної та бойової підготовки згідно з цією концепцією здійснюється способом перенесення якостей і навичок, які сформовані та розвинуті в процесі фізичної підготовки, у військово-професійну діяльність [2].

Концепція фізичної готовності, яка прийнята у збройних силах США та Великобританії, направлена на забезпечення готовності військ функціонувати у будь-який час та в будь-яких умовах під дією фізичного та психологічного стресу. Для її здійснення передбачається використання військово-прикладних засобів і методів. Традиційні засоби фізичної підготовки виконують при цьому підготовчу та допоміжну функції. Для фізичної підготовки військ характерним є прагнення реально змодельовати бойові навантаження. Принцип моделювання навантажень передбачає також періодичне створення екстремальних ситуацій, які вимагають від особового складу граничного фізичного та психологічного напруження. З цією метою у арміях США та Великобританії практикуються тривалі переходи за дуже пересіченою місцевістю, в пустелі чи болотах, у негоду і з викладкою, яка значно перевищує нормальну. Доведення солдат до повного знесилення вважається прекрасним засобом не тільки фізичного, але і психологічного загартування. [2].

Із спеціалізованих курсів підготовки, що використовуються у збройних силах США, можна виділити наступні:

- «курс пригод», що являє собою приховане пересування у важкопрохідній місцевості;
- «курс мобільної підготовки», що включає у себе греблю на човні, плавання в обмундируванні та подолання спеціальних перешкод;
- «курс повітряно-штурмової підготовки», що включає у себе посадку на вертоліт з трапу на висоті 15-20 метрів, безпосадкове десантування з канату із висоти 30-40 метрів і марш-кидок на 10 миль з повною викладкою у пересіченій місцевості.

Сутність цих курсів становить тренування та перевірка стійкості, професійних навичок й ефективність бойової стрільби на фоні великих фізичних чи психологічних напружень [3].

Важливе місце також посідає іспит з фізичної підготовки армії США (англ. Army Physical Fitness Test (APFT)) – перевірка фізичної готовності військовослужбовців. Складається з трьох вправ: підняття тулубу з положення лежачи, віджимання, біг на дві милі (3220 метрів). Кожна вправа оцінюється від 0 до 300 балів. Заліковою вважається оцінка 180 або більше балів, за умови проходження кожної з вправ з оцінкою не нижче 60. «Інструкція з фізичної підготовки Армії США» є основним документом з організації перевірки рівня фізичної підготовки військовослужбовців. Кожен військовослужбовець, незалежно від військового звання та посади проходить перевірку рівня фізичної підготовки кожні 6 місяців. У разі хвороби військовослужбовця, він або вона мають право на складання іспиту після одужання. Перед початком виконання іспиту один із найбільш досвідчених та підготовлених

військовослужбовців показує правильне виконання кожної вправи, а також найбільш характерні помилки при їхньому виконанні [4].

Програми фізичної підготовки збройних сил Англії включають у себе такі дисципліни: загальнорозвиваючу гімнастику, легку атлетику, плавання, футбол, баскетбол, бокс, дзюдо. Крім того, в частинах, що призначені для безпосередньої участі у бойових діях, програми фізичної підготовки доповнюються подоланням перешкод, рукопашним боєм та «курсом пригод», що являє собою комплекс прийомів і дій, пов'язаних із пересуванням у важкопрохідній місцевості, подоланням природних та штучних перешкод на фоні виконання тактичних задач.

У збройних силах Англії є частини, бойове призначення яких визначає особливі вимоги до їх фізичної готовності. Це відноситься перш за все до парашутистів, морських піхотинців, розвідників і диверсантів. У зміст фізичної підготовки включені стрибки з парашутом, скелелазіння, орієнтування, способи скритного та швидкого пересування у важкопрохідній місцевості, плавання з аквалангом, курс виживання в екстремальних умовах тощо.

Іншу позицію у цьому відношенні займають спеціалісти та командування збройних сил Франції. Вони вважають, що прогнозування та моделювання реальних бойових навантажень на заняттях з фізичної підготовки є ненадійним і недоцільним, тому що непомірне навантаження може нанести шкоду здоров'ю військовослужбовців та викликати у них стійке негативне відношення до занять фізичною підготовкою.

Головним компонентом фізичної готовності французи вважають здатність до повної мобілізації духовних і фізичних сил для розв'язання конкретних завдань. Основними засобами виховання такої здатності є спортивне тренування та систематична участь у змаганнях. Регулярні заняття обраним видом спорту створюють стимул для досягнення найвищих результатів, чого неможливо домогтися звичайними методами фізичної підготовки [3].

Характерною особливістю фізичної та психологічної підготовки французької армії є курс «Командо», що являє собою комплекс прийомів та дій, які виконуються в умовах підвищеної небезпеки та ризику і пов'язані із значними фізичними та психічними навантаженнями.

На відміну від бундесверу, де в основі фізичної підготовки також лежить спорт, французька система широко використовує військово-прикладні вправи та види спорту.

Спортивна направленість фізичної підготовки збройних сил Франції відповідає системі їх комплектування переважно призовниками, для яких заняття спортом є стимулом для підвищення рівня своєї підготовки і одночасно

мотивацією до військової служби, в той час як у США та Великобританії найманих солдатів стимулює грошове утримання, розмір якого залежить безпосередньо від рівня їх військово-професійної, у тому числі й фізичної підготовки [4].

Висновки. У результаті узагальнення літературних джерел, що стосуються питання фізичної підготовки армій провідних країн, варто зазначити, що існує стійка тенденція підвищення її ролі в процесі професійного навчання особового складу. Фізична підготовка - єдиний із найважливіших компонентів повної бойової готовності, базовий фактор у реалізації технічної та психологічної готовності військ. У теперішній час специфічність фізичної підготовки особового складу армії визначається умовами служби й життєдіяльності, особливостями характеру військової праці, які потребують від військовослужбовців високого рівня емоційної стійкості, швидкості перероблення інформації та виконання завдань, комплексу специфічних координаційних здібностей, усіх форм прояву швидкості, сили та витривалості. Програми фізичної підготовки в армії повинні максимально враховувати потреби сучасного бою і розділятися на загальні та спеціальні. Так, спеціальні програми повинні орієнтуватися на вимоги, що висувуються до фізичної підготовки спеціаліста конкретної військової галузі, а загальні програми, окрім комплексів загального фізичного

розвитку, мають включати в себе необхідні кожному військовослужбовцю навички рукопашного бою, плавання і т. д.

Проаналізувавши організацію фізичної підготовки армій провідних держав НАТО, слід зазначити, що вони запозичують одні в одних передовий досвід і, таким чином, завжди утримують високий рівень професійної та фізичної підготовки.

Список використаних джерел

1. Імплементація в систему військової освіти України стандартів НАТО. Україна до НАТО. URL: <https://ukrainetonato.com.ua/osvita-ta-boyova-pidhotovka-za-standartamy-nato/implementatsiia-v-systemu-viyskovoi-osvity-ukrainy-standartiv-nato/>
2. An army of one carries a high price [Електронний ресурс]: URL: <http://www.nbcnews.com/id/3072945/t/army-one-carries-high-price/#.Xj785mgzbIU>
3. Гусак О. Д. Фізична підготовка у збройних силах провідних держав НАТО як засіб психологічної готовності військовослужбовців до дій в екстремальних умовах (воєнних діях) / Гусак О. Д., Романчук С. В., Старчук О. О. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : www.sportpedagogy.org.ua/html/journal/2008-05/08sootmo.pdf
4. Тест фізичної підготовки армії США. [Електронний ресурс]. — Режим доступу : usmilitary/about/com/od/army/a/afpt/htm

Варакута В.П.

доцент кафедри Військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»,
к. військ. н, доцент

Варакута М.В.

ТВО начальника НОВ Військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

ВПРОВАДЖЕННЯ ДОСВІДУ ТА СТАНДАРТІВ АРМІЙ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО ДЛЯ УДОСКОНАЛЕННЯ РІВНЯ ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ УКРАЇНСЬКИХ ВІЙСЬКОВИХ

Російсько-українська війна підтвердила необхідність подальшої трансформації системи підготовки особового складу Збройних Сил України (ЗСУ). Одним із ключових напрямів такої трансформації є впровадження стандартів та досвіду армій держав-членів НАТО, які забезпечують підвищення боєздатності підрозділів, розвиток сучасних підходів до управління військами та досягнення сумісності із збройними силами західних партнерів.

Стандарти НАТО (STANAG) та доктринальні документи Альянсу визначають єдині вимоги до підготовки військовослужбовців, організації управління, логістичного забезпечення та бойового застосування військ. Їх впровадження спрямоване на підвищення ефективності бойових дій, оптимізацію навчального процесу та створення єдиної системи підготовки військовослужбовців [1, с. 333].

В умовах російсько-української війни інтеграція стандартів НАТО у систему військової освіти та тактичної підготовки ЗСУ стала одним із ключових факторів модернізації підготовки військових кадрів і підвищення рівня їх тактичної компетентності.

Однією з фундаментальних основ військової підготовки в країнах НАТО є доктринальний підхід до планування та ведення бойових дій, який визначається системою союзних доктрин, зокрема документом AJP-01 Allied Joint Doctrine (STANAG 2437). Він

встановлює базові принципи управління військами, організації спільних операцій та застосування сил на стратегічному, оперативному і тактичному рівнях [2, с. 96–99].

До ключових принципів тактичної підготовки, що використовуються у країнах Альянсу, можна віднести:

- місійне командування (Mission Command) – делегування повноважень командирам нижчого рівня для оперативного прийняття рішень;
- маневрений підхід до ведення бойових дій – використання мобільності, швидкості та раптовості для досягнення переваги над противником;
- доктринальна стандартизація – застосування єдиних процедур управління, планування та взаємодії;
- інтегроване управління силами та засобами – забезпечення взаємодії різних родів військ.

Такі підходи сприятимуть підвищенню ефективності управління підрозділами, швидкому прийняттю рішень та гнучкості під час змін у тактичній обстановці [3, с. 135–145].

Одним із напрямів інтеграції стандартів НАТО є реформування системи професійної військової освіти. Тому, доцільно впроваджувати стандарти підготовки та оцінювання військових фахівців, які забезпечують єдині підходи до навчання офіцерського складу та курсантів [4, с. 188–195].

В Україні вже реалізуються програми модернізації військової освіти, що передбачають впровадження стандарту НАТО BI-SC 075-007 “Education and Training” та проводиться акредитація курсів професійної військової освіти відповідно до вимог Альянсу [5].

Крім того, важливим елементом є використання стандарту STANAG 6001, який визначає вимоги до рівня володіння іноземними мовами військовослужбовців і сприяє ефективній взаємодії з підрозділами західних партнерів [6].

Треба підкреслити, що в арміях країн НАТО значна увага приділяється підготовці малих тактичних підрозділів (відділенню, взводу, роті), які є основною тактичною ланкою бойових дій військових формувань.

Тому, доцільно впроваджувати натівські стандарти в тактичну підготовку українських військових, які передбачають:

- удосконалення індивідуальної підготовки військовослужбовців;
- підвищення рівня вогневої підготовки;
- відпрацювання взаємодії між підрозділами різних родів військ;
- використання стандартизованих процедур управління підрозділами;
- впровадження системи After Action Review (AAR) для аналізу результатів навчань і бойових дій.

Застосування стандартів STANAG у процесі тактичної підготовки українських військових сприяє формуванню необхідних професійних, психофізіологічних та практичних компетентностей, необхідних для виконання бойових завдань під час російсько-української війни [7, с. 328–336].

Не менш важливою складовою тактичної підготовки українських військових за стандартами НАТО є використання сучасних освітніх технологій та методів навчання, до яких можна віднести:

- командно-штабні навчання;
- тактичні тренування підрозділів;
- використання комп’ютерного моделювання бойових дій;
- інтерактивні системи навчання;
- симуляційні комплекси для відпрацювання бойових сценаріїв;
- інтерактивну тривимірну візуалізацію бойових епізодів під час російсько-української війни, для вивчення бойового досвіду українських і російських тактичних підрозділів.

Такі методи дозволяють максимально наблизити процес тактичної підготовки українських військових до реальних умов бойових дій, а також значно підвищують ефективність засвоєння навчального матеріалу.

Одним із головних завдань впровадження стандартів НАТО, є досягнення операційної сумісності (interoperability) між ЗСУ та військами держав-членів Альянсу, що передбачає:

- уніфікацію систем управління військами;
- стандартизацію процедур планування операцій;
- застосування єдиної військової термінології;
- інтеграцію систем зв'язку та обміну інформацією.

Завдяки цьому українські підрозділи можуть ефективно діяти у складі багатонаціональних сил та брати участь у спільних операціях і навчаннях.

Отже, впровадження досвіду та стандартів армій країн-членів НАТО в систему військової освіти та бойової підготовки, є одним із важливих напрямів удосконалення системи тактичної підготовки українських військових, що дозволяє:

- підвищити рівень професійної підготовки військовослужбовців;
- удосконалити систему управління підрозділами;
- забезпечити сумісність із збройними силами держав-членів НАТО;
- впровадити сучасні методи навчання та тренування військ.

Таким чином, подальша інтеграція стандартів НАТО в систему підготовки ЗСУ сприятиме формуванню сучасної, ефективної та адаптованої до умов російсько-української війни моделі підготовки військових кадрів.

Список використаних джерел:

1. Шабатіна Н. Стандарти НАТО щодо забезпечення якості професійної військової освіти. *Військова освіта*, 2023. С. 332–342. 380 с. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2023-47/332-342>. (дата звернення 01.03.2026 р.).
2. Мамзенко А. Ю. Аналіз положень AJP-01 Allied Joint Doctrine (STANAG 2437) та рекомендації щодо їх впровадження у доктринальні документи України. *Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил*, Харків. 2022, 4(74). С. 96–99. URL: <https://doi.org/10.30748/zhups.2022.74.14> (дата звернення 02.03.2026 р.).
3. Ролін І., Андрощук О., Морозов І. Conceptual principles for planning and conducting land operations according to NATO standards. *Чесць і закон*. Харків. 2025. Том 1 № 92 (2025). С. 135–145. 170 с. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2025/1/92/332051>. (дата звернення 03.03.2026 р.).
4. Невзоров Р. Стандарти НАТО з військової освіти як орієнтир для системи фахової підготовки. *Військова освіта*. НУОУ, Київ, 2022. С.188–195. с. 340. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2022-46/188-195>. (дата звернення 03.03.2026 р.).
5. Наказ від 27.10.2023 № 637. Про затвердження Концепції військової кадрової політики в системі Міністерства оборони України на період до 2028 року. Київ, 2023. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0637322-23?utm_source=chatgpt.com#Text (дата звернення 04.03.2026 р.).
6. Імплементация стандартів НАТО у систему військової освіти України. *Журнал “Україна до НАТО”*, 2026. URL: https://ukrainetonato.com.ua/osvita-ta-boyova-pidhotovka-za-standartamy-nato/implementatsiia-v-systemu-viyskovoi-osvity-ukrainy-standartiv-nato/?utm_source=chatgpt.com (дата звернення 06.03.2026 р.).
7. Согорін А., Атаманенко І. Стандарти НАТО у формуванні вогневої компетентності курсантів вищих військових навчальних закладів України. *Національні інтереси України*. Київський інститут Національної гвардії України. Київ, 2025. С. 328–336. URL: <https://elarkingu.kyiv.ua/server/api/core/bitstreams/7670adc7-aad9-4f7c-9ad6-9a114d31dafa/content> (дата звернення 06.03.2026 р.).

Вацяк А.С.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ МЕДИКО-ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ВІЙСЬКОВИХ

У сучасних умовах розвитку воєнної сфери та зростання ролі високотехнологічних засобів ведення бойових дій особливого значення набуває належний рівень підготовки військовослужбовців до дій у надзвичайних ситуаціях. Одним з найважливіших напрямів підвищення ефективності функціонування сектору безпеки і оборони є вдосконалення системи медико-тактичної підготовки військових. Своєчасне та правильне надання домедичної допомоги у бойових умовах значною мірою визначає рівень виживання поранених, зменшує кількість безповоротних втрат та сприяє підвищенню загальної боєздатності підрозділів [1].

Медико-тактична підготовка військовослужбовців є невід’ємною складовою системи бойової підготовки особового складу. Вона спрямована на формування у військових необхідних знань, умінь та практичних навичок, що дозволяють ефективно діяти у разі отримання поранень або травм як самим військовослужбовцем, так і його побратимами. У межах такої підготовки особлива увага приділяється навчання зупинці критичних кровотеч, накладанню турнікетів, застосуванню перев’язувальних матеріалів, забезпеченню прохідності дихальних шляхів, проведенню базових реанімаційних заходів, а також організації евакуації поранених з поля бою [2].

У сучасних умовах ведення бойових дій особливо важливим є те, що перша допомога пораненому часто надається не медичним працівником, а безпосередньо самими військовослужбовцями підрозділу, які безпосередньо перебувають поруч із пораненим. Саме тому кожен військовий повинен володіти базовими навичками домедичної допомоги та бути готовим діяти швидко, рішуче і професійно. Практика сучасних воєнних конфліктів свідчить про те, що більшість смертей на полі бою може бути попереджена за умови своєчасного надання правильної допомоги протягом перших хвилин після поранення [3].

Важливим напрямом удосконалення системи медико-тактичної підготовки є впровадження сучасних освітніх підходів та методів навчання. Традиційні лекційні форми підготовки поступово доповнюються інтерактивними методами, що передбачають активну участь військовослужбовців у процесі навчання. Серед таких методів особливе значення мають практичні заняття, тренування у польових умовах, використання спеціалізованих медичних тренажерів, моделювання бойових ситуацій та проведення комплексних навчань [4].

Використання симуляційних технологій дозволяє створити максимально наближені до реальних умови, в яких військовослужбовці можуть відпрацьовувати алгоритми дій у разі поранення. Це сприяє формуванню автоматизованих навичок, які можуть бути швидко застосовані у стресових ситуаціях під час бойових дій. Крім того, регулярне проведення таких тренувань дозволяє підтримувати належний рівень підготовки особового складу та постійно вдосконалювати його практичні навички [4].

Особливе значення у процесі вдосконалення системи медико-тактичної підготовки має використання міжнародного досвіду, зокрема досвіду армій держав-партнерів, які мають значний практичний досвід участі у військових операціях. У багатьох країнах світу значна увага приділяється підготовці кожного військовослужбовця до надання домедичної допомоги на полі бою. Такі системи підготовки передбачають чітку послідовність дій, стандартизовані алгоритми надання допомоги та широке використання сучасних медичних засобів [5].

Впровадження міжнародного досвіду дозволяє підвищити ефективність підготовки військових та адаптувати систему навчання до сучасних вимог ведення бойових дій. Особливо важливим є використання сучасних стандартів тактичної медицини, які передбачають чітку структуру надання допомоги пораненим залежно від умов бойової обстановки. Такі підходи активно застосовуються у багатьох країнах світу та довели свою ефективність у реальних бойових умовах [3].

Окремим напрямом удосконалення медико-тактичної підготовки є розвиток матеріально-технічного забезпечення навчального процесу. Для ефективної підготовки військовослужбовців необхідно забезпечити навчальні центри сучасним обладнанням, медичними тренажерами, засобами симуляції поранень та іншими технічними засобами навчання. Використання сучасного обладнання дозволяє значно підвищити якість підготовки та зробити навчальний процес більш ефективним [2].

Не менш важливим є забезпечення військовослужбовців індивідуальними медичними аптечками, які містять необхідні засоби для надання домедичної допомоги. Наявність таких аптечок у кожного військового дозволяє значно скоротити час надання допомоги та підвищує шанси на виживання поранених. При цьому важливо, щоб військовослужбовці не лише мали відповідне медичне обладнання, але й добре володіли навичками його застосування [2].

Особливу роль у системі медико-тактичної підготовки відіграє підготовка інструкторського складу. Саме інструктори відповідають за передачу знань та формування практичних навичок у військовослужбовців. Тому їхня підготовка повинна бути на високому професійному рівні та передбачати регулярне підвищення кваліфікації, участь у спеціалізованих курсах, тренінгах та міжнародних програмах обміну досвідом [4].

Крім того, важливим є постійне вдосконалення навчальних програм з медико-тактичної підготовки. Такі програми повинні регулярно оновлюватися з урахуванням сучасного досвіду ведення бойових дій, новітніх наукових досліджень у сфері медицини та розвитку медичних технологій. Актуалізація навчальних програм дозволяє забезпечити відповідність підготовки військовослужбовців сучасним вимогам та підвищити її ефективність [5].

Важливим елементом удосконалення системи медико-тактичної підготовки є інтеграція медичних навичок у загальну систему бойової підготовки підрозділів. Це означає, що військовослужбовці повинні відпрацьовувати навички надання допомоги пораненим не лише під час спеціалізованих медичних занять, але й у процесі проведення тактичних навчань, польових тренувань та інших елементів бойової підготовки. Такий підхід дозволяє сформувати у військових здатність діяти ефективно навіть у складних та стресових умовах [3].

Таким чином, удосконалення системи медико-тактичної підготовки військових є важливою складовою підвищення боєздатності збройних формувань та ефективності функціонування сектору безпеки і оборони держави. Комплексний підхід до розвитку цієї системи, який включає впровадження сучасних методів навчання, використання міжнародного досвіду, розвиток матеріально-технічної бази та підготовку висококваліфікованих інструкторів, дозволить значно підвищити рівень готовності військовослужбовців до дій у критичних ситуаціях.

Впевнені, що подальший розвиток системи медико-тактичної підготовки має базуватися на принципах системності, безперервності та практичної спрямованості навчання. Впровадження інноваційних технологій підготовки, удосконалення навчальних програм та забезпечення належного рівня матеріально-технічного оснащення сприятимуть підвищенню ефективності медичного забезпечення військ та збереженню життя і здоров'я військовослужбовців.

Список використаних джерел:

- 1) Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-ХІІ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 24.03.2026).
- 2) Домедична допомога в умовах бойових дій : навч. посіб. / за ред. В. Я. Білоуса. Київ : Міністерство оборони України, 2020. 256 с.
- 3) Butler F. K., Kotwal R. S. Tactical Combat Casualty Care (TCCC): Evidence-Based Medicine for Prehospital Combat Casualty Care. Journal of Trauma and Acute Care Surgery. 2017. Vol. 82. P. 19–24.
- 4) Гуменюк М. І. Тактична медицина : підручник. Київ : Медицина, 2021. 320 с.
- 5) NATO Standardization Office. Tactical Combat Casualty Care Handbook. Brussels : NATO, 2021. 150 p.

Веліков С.Г.

викладач Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ВПРОВАДЖЕННЯ ІНСТИТУТУ «BATTLE CAPTAIN» У СИСТЕМУ УПРАВЛІННЯ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Сьогоднішня російсько-українська війна характеризується високою динамічністю, нелінійністю та перенасиченням інформаційного простору. В даних умовах оперативність в прийнятті відповідних рішень стає критичним фактором виживання підрозділу та успішного виконання ним завдання. В таких умовах «радянська» модель управління, яка передбачає перманентне залучення командира до прийняття ключових бойових рішень, часто виявляється занадто повільною для протидії викликам, які встановлює сучасний конфлікт.

Для оптимізації процесів управління боєм виникла необхідність звернути увагу та впровадити в Силах оборони України інститут «Battle Captain» (капітана боя). Даний інститут виражається посадою офіцера штабу, який забезпечує безперервність управління поточними операціями в режимі реального часу.

Слід зазначити, що дана посада не є новою, адже подібна позиція вже існує в структурах штабів підрозділів. Дана посада - оперативний черговий. За зовнішніми ознаками посади Battle Captain та оперативний черговий є досить подібними, однак якщо дослідити дане питання ґрунтовніше, стає зрозумілим, що це не є вірним твердженням.

На сьогоднішній день посада оперативного чергового обмежувалася збором донесень, доповідей, веденням журналів, а також трансляцією наказів та розпоряджень командира до підпорядкованих підрозділів. Таким чином, функціонал оперативного чергового характеризується вкрай пасивними діями та відсутністю здатності приймати та ухвалювати рішення за відсутності командира.

На противагу оперативному черговому, посада Battle Captain створювалась як функціональна роль у межах штабу підрозділу. Battle Captain виступає «диригентом» штабу, який відповідає за синхронність дій, моніторинг та оцінку поточної оперативної обстановки та негайне реагування на будь-які зміни на полі бою. Для належного виконання своїх функціональних обов'язків Battle Captain повинен бути наділений відповідними повноваженнями на прийняття рішень, а також віддання бойових наказів та розпоряджень командирам підпорядкованих підрозділів. Окрім цього, необхідно також залучати Battle Captain під час розробки та планування усіх операцій з'єднання, що в свою чергу має призвести до максимальної поінформованості та усвідомлення загальних плану та замислу дій цього з'єднання.

Додатково слід зазначити про розгалуження та збільшення переліку компетентностей, якими має володіти офіцер на посаді Battle Captain. Особливо це стосується компетентностей по використанню автоматизованих систем управління. Оперування такими системами як «Delta», «Кропива» дозволяє централізовано контролювати єдину картину бою.

Флагманами по впровадженню інституту Battle Captain виступили 3 армійський корпус Збройних Сил України та 2 корпус Національної гвардії України. На початку 2026 року командири обох з'єднань повідомили про впровадження на постійній основі відповідних посад Battle Captain у структуру своїх штабів. До 2026 р. в даних з'єднаннях посади Battle Captain існували як пілотний проект. Задум даної штабної реформи передбачає відхід від командирського мікроменеджменту з подальшим делегуванням повноважень по управлінню боєм відповідним офіцерам штабу та командирам підпорядкованим підрозділів, як того вимагає один з ключових принципів НАТО - Mission Command (делеговане керівництво).

Попри всі наведені переваги, пов'язані з введенням інституту Battle Captain, слід також зазначити про першочергові проблеми, яких слід очікувати від даної реформи: ненавченість більшості командирів до делегування своїх повноважень, дефіцит компетентних кадрів, когнітивне перенавантаження персоналу, відсутність чіткого доктринального затвердження інституту Battle Captain в структурі Сектору безпеки та оборони.

Потенційною проблемою по впровадженню інституту Battle Captain також вбачається у дисонансі між ініціативою «знизу» та відсутністю цих ініціатив «згори». Наразі ініціатива по реформуванню систем штабів надходить від вищезазначених прогресивних з'єднань, що в свою чергу без відповідного директивного затвердження керівництвом Сил безпеки та оборони ризикує залишитися на рівні локальних пілотних проектів.

Підсумовуючи вищевикладене, слід констатувати, що впровадження інституту Battle Captain є фундаментальною зміною парадигми управління в Силах оборони України, що має призвести до створення гнучкої, адаптивної та інтелектуальної системи управління підрозділами.

Власюк В.В.

заступник начальника кафедри тактики факультету службово-бойової діяльності Національної гвардії України Київського інституту Національної гвардії України, кандидат військових наук, доцент

Нагорний Р.О.

курсант 314 навчальної групи факультету службово-бойової діяльності Національної гвардії України Київського інституту Національної гвардії України

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ВЕДЕННЯ СУЧАСНОГО НАСТУПАЛЬНОГО БОЮ СИЛАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Наступальний бій у військовому мистецтві традиційно вважається основним способом досягнення перемоги над противником. Саме наступ забезпечує розгром угруповання противника, захоплення важливих районів і об'єктів, а також створення сприятливих умов для завершення операції. У сучасних умовах характер наступального бою суттєво змінюється під впливом розвитку високоточної зброї, інформаційних технологій, безпілотних систем та нових форм ведення війни.

Сучасний наступальний бій характеризується високою динамікою, швидкою зміною обстановки, значною насиченістю військ технічними засобами та високою інтенсивністю застосування вогневих засобів. У таких умовах організація наступу потребує комплексного підходу, що охоплює управління військами, логістичне забезпечення, інформаційне домінування та ефективну взаємодію різних родів та видів військ.

Досвід сучасних воєнних конфліктів, зокрема російсько-української війни, показує, що традиційні підходи до планування і ведення наступальних операцій часто потребують переосмислення. Складність сучасного поля бою, широке застосування безпілотних систем та комплексів, приладів радіо-електронної боротьби, високоточних засобів ураження, роботизованих наземних комплексів, штучного інтелекту породжують нові проблеми у сфері організації та ведення наступу.

Наступальний бій, як організовані та узгоджені дії військ, спрямовані на розгром противника та оволодіння визначеними рубежами або територіями. Його характерними рисами є рішучість, активність і високі темпи просування.

Сучасні бойові дії відрізняються високою технологічністю, застосуванням новітніх систем озброєння та комплексним використанням інформаційних ресурсів.

До основних проблемних питань організації сучасного наступального бою можливо зазначити наступні особливості.

Проблеми управління військами. Зростання масштабів бойових дій, складність структури військових угруповань та швидка зміна обстановки значно ускладнюють процес прийняття рішень.

Командири повинні працювати в умовах великого потоку інформації, що надходить від різних джерел: розвідки, безпілотних систем, супутникових даних та інших сенсорів. Обробка таких даних потребує сучасних автоматизованих систем управління.

Ефективність управління значною мірою залежить від функціонування пунктів управління та штабів. Саме вони забезпечують координацію дій різних підрозділів і дозволяють навіть менш чисельним силам ефективно протидіяти більш потужному противнику.

Основні проблеми управління включають:

перевантаження командирів інформацією;

уразливість систем зв'язку;

складність координації між різними родами та видами військ;

вплив радіоелектронної боротьби противника.

Проблеми інформаційної боротьби. Інформаційна складова сучасної війни стає одним із визначальних факторів успіху. У сучасних конфліктах велике значення має не тільки фізичне знищення противника, але й інформаційний вплив на його війська та формування довіри та підтримки місцевого в районі ведення бойових дій населення.

Війна ведеться не лише на полі бою, але й в інформаційному просторі. Без перемоги в інформаційній сфері досягнення стратегічних цілей стає надзвичайно складним.

Основні проблеми інформаційного забезпечення наступу:

недостатня інтеграція розвідувальних систем та технологій ситуаційної обізнаності;

затримка передачі інформації;

кіберзагрози з боку противника та кібергігієна особового складу дружніх сил.

інформаційно-психологічний вплив та пропаганда противника.

Проблеми логістичного забезпечення. Логістика є одним із ключових факторів успіху наступальних операцій. Наступ вимагає значної кількості ресурсів: боєприпасів, пального, техніки, медичного забезпечення та резервів в умовах активних бойових дій.

Серед логістичних проблем можна виділити:

складність транспортування ресурсів у зоні бойових дій;

загрозу ударів противника по логістичним об'єктах та маршрутах;

необхідність швидкого відновлення озброєння та військової техніки;

надання первинної та подальшої медичної допомоги.

Проблеми кадрового забезпечення. Ще однією серйозною проблемою є забезпечення військ достатньою кількістю підготовленого особового складу. Сучасна війна вимагає високого рівня професійної підготовки військовослужбовців, особливо у сфері використання сучасних технологій.

У багатьох конфліктах саме нестача особового складу стає критичним фактором, що

впливає на можливість проведення наступальних операцій. Крім того, важливими залишаються питання:

морально-психологічний стан військ;
підготовка та перепідготовка резервів.
Технологічні виклики сучасного поля бою.

Безпілотні літальні апарати суттєво змінюють характер бойових дій. Вони використовуються для розвідки, коригування артилерійського вогню та нанесення ударів. Масове застосування дронів значно підвищує прозорість поля бою, що ускладнює приховане переміщення військ.

Штучний інтелект і аналіз даних. Сучасні військові системи дедалі активніше використовують технології штучного інтелекту. Вони допомагають обробляти великі масиви даних та прогнозувати можливі сценарії розвитку бойових дій.

Можливі ляхи вирішення проблем організації наступального бою. Для підвищення ефективності наступальних операцій необхідно здійснювати комплекс заходів.

Основними напрямками вдосконалення є:
Розвиток автоматизованих систем управління військами.
Інтеграція розвідувальних і ударних систем у єдину мережу.
Підвищення мобільності та автономності підрозділів.
Розвиток систем логістики та технічного забезпечення.
Підготовка висококваліфікованого особового складу.
Активне використання новітніх технологій.

Важливим напрямом є також розвиток систем мережево-центричної війни, які дозволяють об'єднувати різні елементи військової системи в єдину інформаційну мережу.

Висновки та перспективи подальших досліджень. Досвід сучасних конфліктів демонструє, що традиційні підходи до ведення бойових дій потребують суттєвого оновлення. Впровадження сучасних інформаційних систем, розвиток безпілотних технологій і використання штучного інтелекту стають ключовими факторами успіху на полі бою.

Подальший розвиток військового мистецтва має бути спрямований на інтеграцію новітніх технологій, підвищення мобільності військ та вдосконалення систем управління. Саме комплексний підхід до вирішення цих завдань дозволить підвищити ефективність наступальних операцій у майбутніх конфліктах.

Тому проводиться наукова робота щодо розроблення рекомендацій щодо впровадження підходу до організації наступального бою силами Національної гвардії України із поширенням досвіду та доктрин провідних країн альянсу НАТО. Результати будуть оприлюднені у фаховому науковому виданні в галузі знань К Безпека та оборона.

Список використаних джерел:

1. СБП 3-(01,02,04).55 Бойовий статут механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України (частина I, бригада, полк): наказ командувача Сухопутних військ Збройних Сил України № 10/нагд від 06.01.2026.
2. СБП 3-(01).56 Бойовий статут Сухопутних військ Збройних Сил України (частина II, механізований батальйон): наказ командувача Сухопутних військ Збройних Сил України № 11/нагд від 06.01.2026.
3. СБП 3-(02).56 Бойовий статут Сухопутних військ Збройних Сил України (частина II, танковий батальйон): наказ командувача Сухопутних військ Збройних Сил України № 19/нагд від 19.01.2026.
4. Бойовий статут механізованих і танкових військ Сухопутних військ Збройних Сил України. Частина III. Взвод, відділення, екіпаж: наказ командувача Сухопутних військ Збройних Сил України № 238 від 25.05.2016.
5. СДДП 3-(01,02,04)402.55(56) Настанова «Порядок роботи штабів тактичного рівня з організації (планування) бою та управління підпорядкованими підрозділами в бою»: наказ командувача Сухопутних військ Збройних Сил України № 8/нагд від 06.01.2026.

6. СДДП 3-(01,02,04)403.57-59 Настанова «Робота командира під час підготовки бою та управління підрозділами (TLP)»: наказ командувача Сухопутних військ Збройних Сил України № 12/нагд від 06.01.2026.
7. FM 6.0. Commander and Staff Organization and Operations. Headquarters Department of the Army. May 2015. 391 p.
8. АТР 3-06. МСТР 12-10В, Urban operations, Headquarters, Department of the Army Headquarters, United States Marine Corps, December 2017. 128 p.
9. АТР 3-90.1 (FM 3-90.1). Armor and Mechanized Infantry Company Team. Headquarters, Department of the Army. January 2016. 206 p.
10. FM 34-2-1 Tactics, Techniques, and Procedures for Reconnaissance and Surveillance and Intelligence Support to Counter reconnaissance. Headquarters, Department of the Army. June 2019. 227 p.
11. ADP 3-90 Offense and Defense. Headquarters, Department of the Army. July 2019. 105 p.
12. AJP-3 Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations. Edition C Version 1. North Atlantic Treaty Organization. Allied Joint Publication. February 2019. 164 p.

Воробей Ю.В.

курсант Національної академії Служби безпеки
України

Слонь А.Г.

старший викладач Національної академії Служби
безпеки України

ТАКТИКА Й БОЙОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПІДРОЗДІЛІВ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Тактика підрозділів Служби безпеки України – це система принципів, способів і прийомів застосування сил та засобів для виконання завдань у сфері державної безпеки. Вона формується з урахуванням правового статусу СБ України, специфіки загроз та умов, у яких проводиться діяльність. На відміну від підрозділів Збройних Сил України, СБ України діє переважно у форматі спеціальних, точкових та оперативно-комбінаційних заходів, поєднуючи силові методи з аналітичною, контррозвідальною й інформаційною роботою.

Основу тактики СБ України становить принцип законності. Усі заходи проводяться відповідно до Конституції України та законів, які регламентують оперативно-розшукову, контррозвідальну й антитерористичну діяльність.

У сучасних умовах важливою складовою тактики є *кібербезпека та інформаційна протидія*, оскільки противник активно використовує як інструменти впливу інформаційно-психологічні операції, кібератаки й дезінформацію. Департамент контррозвідального захисту інтересів держави у сфері інформаційної безпеки СБ України системно захищає інформаційну та цифрову безпеку України в умовах війни. Від початку повномасштабного вторгнення РФ його фахівці нейтралізували понад 14 тисяч масштабних кібератак і кіберінцидентів стосовно ресурсів центральних органів влади й критичної інфраструктури нашої держави [1]. При цьому кожен аспект діяльності ретельно планується для мінімізації ризиків і забезпечення досягнення цілей в умовах секретності.

У *контррозвідальній сфері* тактика СБ України передбачає виявлення, документування та припинення діяльності іноземних спецслужб і пов'язаних із ними осіб. Для цього використовуються як класичні методи оперативної роботи – спостереження, аналіз контактів, оперативні комбінації, – так і сучасні технології, зокрема кібермоніторинг, аналіз цифрових комунікацій і технічна розвідка. Особливості тактики в цій сфері полягають у довготривалому накопиченні доказової бази та поєднанні прихованої роботи з подальшими процесуальними діями. Ключовою є здатність швидко адаптуватися та забезпечувати високу

достовірність отриманих даних. Кожна операція супроводжується аналізом ризиків, розробленням запасних планів і постійним моніторингом ситуації. Свідченням особливих бойових заслуг, мужності, відваги та героїзму особового складу Департаменту контррозвідки СБ України стало його нагородження 25 березня 2025 року Указом Президента України Володимира Зеленського почесною відзнакою «За мужність та відвагу» [2].

Озброєння СБ України ґрунтується на сучасних технологічних розробках, при цьому постійне оновлення технічного оснащення критично важливе для отримання переваг над противником. В арсеналі вітчизняної спецслужби високоточна стрілецька зброя, снайперські комплекси, гранатомети; спеціальні засоби – прилади нічного бачення, тепловізори, світлошумові гранати, електрошокери, роботи-розвідники, дрони, броньований транспорт, захисне спорядження та інше.

Сучасні операції підрозділів СБ України нерозривно пов'язані з ефективним інформаційним і радіоелектронним забезпеченням. Перевага в інформаційному просторі повсякчас визначає успіх операції ще до першого пострілу. Зв'язок, розвідка й кіберпідтримка утворюють єдину інформаційну екосистему бойових дій. РЕБ-комплекси придушують зв'язок противника, блокують сигнали управління БПЛА та дистанційно керованих вибухових пристроїв (RCIED). Аналіз радіоелектронної обстановки перед операцією є обов'язковим. Підрозділи кібербезпеки СБ України забезпечують захист власних інформаційних систем, збір та аналіз даних із відкритих джерел (OSINT) і технічну розвідку в кіберпросторі. Отримання доступу до мереж противника, виведення з ладу систем управління та зв'язку – складові кібернетичної компоненти спеціальних операцій.

З огляду на виконання завдань у бойових умовах, значна увага приділяється питанням медичного забезпечення та евакуації. Усі співробітники проходять базовий курс тактичної медицини ТССС. У кожній групі є штатний медик (парамедик), споряджений розширеним набором засобів. Евакуація поранених – пріоритет після виконання бойових завдань. «На жаль, під час бойових дій і ворожих обстрілів неможливо уникнути поранень та смертей. Наше завдання – зберегти максимум життів українців», – ідеться у навчальному курсі СБ України з тактичної медицини [3].

Одним із ключових чинників ефективності виконання службових завдань є навчання й підготовка особового складу СБ України. Підготовка співробітників здійснюється з урахуванням сучасних загроз національній безпеці та вимог міжнародних стандартів. Національна академія Служби безпеки України – вищий військовий навчальний заклад, який готує офіцерські кадри для різних напрямів діяльності. Навчальний процес поєднує теоретичну підготовку з практичними тренуваннями, включаючи заняття на сучасних полігонах та роботу з передовими технологіями. Окрім базового навчання, співробітники СБ України регулярно проходять курси підвищення кваліфікації та спеціалізовані тренінги, що дає їм змогу адаптуватися до нових викликів, зокрема у сфері боротьби з тероризмом, організованою злочинністю й кіберзагрозами [4].

Отже, складові СБ України пройшли шлях від підрозділів, орієнтованих переважно на контррозвідку та боротьбу з організованою злочинністю, до повноцінних бойових спеціальних підрозділів, здатних виконувати складні завдання в умовах повномасштабного збройного конфлікту. Ця трансформація триває – і кожен засвоєний урок стає фундаментом для подальшого вдосконалення.

Список використаних джерел:

1. СБУ нейтралізувала понад 14 тисяч масштабних кібератак на Україну за час повномасштабного вторгнення URL: <https://share.google/ug384QT8OdnEkNDMq> (дата звернення: 26.02.2026).
2. Департамент контррозвідки Служби безпеки України – Вікіпедія URL: <https://share.google/JkfiEdt1psyIQ6x6P> (дата звернення: 26.02.2026).

3. Служба безпеки підготувала серію відеолекцій із тактичної медицини URL: https://lb.ua/society/2023/01/23/543449_sluzhba_bezpeki_pidgotuvali_seriyu.html (дата звернення: 26.02.2026).
4. Ректор Нацакадемії СБУ: Вдосконалюємо освітні програми, орієнтуючись на практичні потреби // Укрінформ, 30 вересня 2024 року URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3911191-nacakademia-sbu-gotue-fahivciv-aki-masovo-provoditimuspecoperacii-rektor.html> <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3911191-nacakademia-sbu-gotue-fahivciv-aki-masovo-provoditimuspecoperacii-rektor.html> (дата звернення: 26.02.2026).

Воронцов О.С.

доцент КСФБП ННТЦ ОБП Національної академії Служби безпеки України,
кандидат педагогічних наук

ДО ДЕЯКИХ ПИТАНЬ НАВЧАННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ ВІЙСЬКОВО-ПРИКЛАДНОМУ ПЛАВАННЮ

Україна має розгалужену річкову мережу, що налічує понад 63 тис. річок, із яких 3302 мають довжину понад 10 км. Головні водні артерії – Дніпро, Південний Буг, Дністер, Сіверський Донець та Дунай – переважно впадають у Чорне та Азовське моря. Основні річки є важливими джерелами води, екосистемами та транспортними шляхами. Ця розгалужена мережа в умовах війни стала стратегічним ресурсом, захисним бар'єром та водночас об'єктом екологічної катастрофи. Воєнні дії призвели до критичного забруднення вод нафтопродуктами, важкими металами, руйнування дамб (зокрема Каховської ГЕС), мінування узбереж та пересихання річок на півдні країни. Підрив дамб (як, приклад, на р. Ірпін) використовувався для зупинки ворога, але викликав затоплення великих територій. Річки та водосховища (Кременчуцьке, Дніпровське) є важливими географічними рубежами. Теракт на Каховській ГЕС та бойові дії на Сході спричинили дефіцит питної води для мільйонів людей, а також призвели до затоплення великої площі наших земель.

Зважаючи на реалії сучасних війн, виконання оперативно-бойових завдань військовослужбовцями сил сектору безпеки і оборони України може бути пов'язане з діями на воді або подоланням водних перешкод.

Досвід застосування засобів і бойової техніки на воді свідчить, що, незважаючи на постійне зростання оснащення військ, вирішальна роль у виконанні оперативно-бойових завдань на воді належить практичним діям військовослужбовців, у тому числі й на основі володіння навичками прикладного плавання. Від здобувачів вищої освіти сектору безпеки і оборони вимагається володіння навичками прикладного плавання, фізичними якостями, морально-психологічною стійкістю, вміннями успішно функціонувати в штатних і екстремальних ситуаціях у водному середовищі.

Загальновідомо, що заняття плаванням – це дуже популярний вид рухової активності, що здійснюється в середовищі, яке відрізняється від звичайної життєдіяльності. Між наземними і водними локомоціями існують принципові відмінності. Військово-прикладне плавання як розділ фізичної підготовки військовослужбовців спрямовано на вирішення специфічних завдань, тому першочергове значення тут набуває не досягнення найвищої швидкості плавання, що має місце в спорті вищих досягнень, а збереження боєздатності військовослужбовців в умовах водного середовища.

Військово-прикладне плавання є критично важливим для формування професійних навичок військовослужбовців, забезпечуючи вміння долати водні перешкоди, рятувати людей, стрибати у воду та плавати зі зброєю та спорядженням. Цей вид підготовки розвиває витривалість, силу, адаптує до екстремальних умов (холодна вода, перепади тиску) та загартовує психіку.

У тих випадках, коли військовослужбовці вже володіють навичками плавання, педагогічним завданням стає їх коригування. Слід врахувати, що на навчання плаванню і переправам уплав у програмах фізичної підготовки в даний час відводиться дуже мало часу, і за короткий термін навчити військовослужбовців військово-прикладному плаванню не є можливим. Тому навчання військовослужбовців техніці військово-прикладного плавання зберегло свою актуальність і на даний час.

Всі предмети, як-от спорядження, військовий одяг та зброя, дуже ускладнюють плавання та обмежують можливості військовослужбовців вільно триматися на воді та пересуватися в ній. Це зумовлено тим, що збільшується вага військовослужбовця, зростає опір води, порушується рівновага, ускладнюється процес дихання та додається скутість у виконання плавальних рухів. Тому військово-прикладне плавання в повній викладці висуває до організму людини набагато вищі вимоги, ніж те саме спортивне плавання.

Основну додаткову вагу складає наявна зброя, вона виготовлена з металу та має негативну плавучість. У воді ця вага досягає близько 7 кг. Саме спорядження має позитивну плавучість, рівну приблизно 10 кг, а обмундирування – невелику негативну плавучість (2 кг). Військовий одяг (куртка, штани та натільна білизна), після того як потрапив до води, починає тонути через 2-3 хвилини. У сумі предмети повної викладки мають невелику позитивну плавучість і при свідомому та правильному використанні можуть виявитися хорошим засобом підтримки під час подолання водних перешкод уплав. У легкій викладці всі ці предмети (військова форма, спорядження, зброя) мають негативну плавучість та створюють труднощі для виконання плавання в обмундируванні зі зброєю та без використання засобів підтримки.

Під час плавання у повній викладці військовослужбовцям доводиться докладати багато зусиль для того, щоб долати сили опору води. Під час здійснення буксирування зі швидкістю 0,5 м/с (відповідає часу подолання 100 м за 3 хв 20 с) опір становить 6,3 кгс; зі швидкістю 0,75 м/с (100 м за 2 хв 13 с) – 9,6 кгс; зі швидкістю 1 м/с (100 м за 1 хв 40 с) – 13,4 кгс.

Виконання плавання у повній викладці може відбуватися з використанням засобів підтримки та без них. Найбільш вигідним варіантом розміщення тіла на воді є витягнуте горизонтальне положення біля поверхні води, що забезпечує хороші умови для глибокого (повноцінного) дихання і просування військовослужбовця вперед. Це положення є нестійким і його потрібно постійно підтримувати з використанням гребкових рухів ногами і руками. У разі припинення виконання таких рухів військовослужбовець почне тонути. Військово-прикладне плавання, як правило, здійснюється способами брас і кроль на грудях. При визначенні ефективності способів плавання виходять з того, що потрібно знати тривалість самого плавання, величину вантажу, який потрібно переправити, енерговитрати, а також розуміти можливість витримувати заданий напрямок у воді.

Брас має перевагу в порівнянні з плаванням способом кроль на грудях. Це пояснюється тим, що під час плавання тіло військовослужбовця знаходиться в положенні на грудях. Підготовчі рухи руками при плаванні брасом виконуються у воді, а кролем на грудях – над водою. Гребкові рухи в розглянутих способах виконуються також неоднаково. У кролі вони в основному спрямовані на просування вперед (при підтримці тіла на поверхні води за рахунок кута атаки до води), а в брасі – і на просування вперед, і на утримання тіла біля поверхні води.

На навчальних заняттях з військово-прикладного плавання вирішуються як освітні, так і виховні завдання. Вони організовуються і проводяться у вигляді практичних, інструкторсько-методичних, показових і теоретичних занять. Практичне відпрацювання вправ, прийомів та дій, за допомогою яких забезпечується навчання тих, хто не вміє плавати, формування навичок військово-прикладного плавання, комплексний розвиток фізичних та спеціальних якостей, набуття методичних умінь – це все завдання практичних занять з розділу військово-прикладного плавання. Поряд з розвитком і вдосконаленням основних фізичних якостей та військово-прикладних рухових дій, організаторських умінь і

методичних навичок в процесі навчальних занять вирішуються завдання психологічної підготовки (готовності) військовослужбовців.

Для підвищення інтересу військовослужбовців до плавання та його ефективного впливу на їх організм в ряді випадків рекомендується поєднувати виконання вправ для плавання з виконанням вправ з інших розділів фізичної підготовки.

Комплексні заняття збільшують діапазон використовуваних засобів, розширюють творчі можливості керівників занять. Разом з тим позитивний вплив таких занять повною мірою проявляється лише в тому випадку, якщо на них неухильно вирішується основне завдання навчання плаванню, якщо зміст занять відповідає рівню підготовленості військовослужбовців, якщо вони забезпечують правильний підбір вправ і поступове збільшення навантаження, викликають у тих, хто займається, активність та інтерес.

Водночас для того, щоб повною мірою можна було реалізовувати задачі з навчання здобувачів вищої освіти військово-прикладному плаванню, необхідне відповідне матеріальне забезпечення: комплекти обмундирування, спорядження, макети зброї, засоби для підтримки військовослужбовців на воді, а найголовніше – наявність басейну або водної станції.

На підставі вищевикладеного можна зробити висновок, що освоєння навичок плавання в одязі та зі зброєю має прямий вплив на подальше оволодіння звичайною технікою плавання і значною мірою сприяє оволодінню технікою військово-прикладного плавання, що в свою чергу дозволить більш впевнено та якісно виконувати оперативно-бойові завдання.

Гера В.Я.

провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії інституту ракетних військ і артилерії, Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного,
PhD

Бондар Р.В.

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії інституту ракетних військ і артилерії, Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного,
PhD

Гелета О.Г.

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії інституту ракетних військ і артилерії, Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного,
PhD

**ОСОБЛИВОСТІ ВИКОРИСТАННЯ ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ ДЛЯ
ЗБЕРІГАННЯ ТА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ НАВЧАЛЬНИХ МАТЕРІАЛІВ У ВИЩИХ
ВІЙСЬКОВИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ**

Сучасна система підготовки фахівців у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ), зокрема в Академії Служби безпеки України, Національній академії сухопутних військ та інших освітніх установах силових структур, функціонує в умовах безперервного нарощення обсягу навчальної, нормативної та довідкової інформації. Специфіка військової освіти полягає у необхідності оперативного доступу до великих масивів структурованих документів — від статутів і настанов до правил стрільби, тактичних рекомендацій та технічних керівництв. Традиційні методи зберігання та пошуку інформації — каталоги, файлові сховища, бібліотечні системи — не забезпечують семантичного пошуку та не

дозволяють інтелектуально комбінувати знання з різних джерел. У цьому контексті великі мовні моделі (Large Language Models, LLM) у поєднанні з векторними базами даних відкривають принципово нові можливості для організації, зберігання та інтелектуального використання навчальних матеріалів [1].

Великі мовні моделі — це клас нейронних мереж, побудованих на архітектурі Transformer, запропонованій у 2017 році дослідниками Google [2]. Ключовою інновацією цієї архітектури є механізм самоуваги (self-attention), який дозволяє моделі одночасно аналізувати всі елементи вхідної послідовності та визначати ступінь їхнього взаємного впливу. На відміну від рекурентних нейронних мереж (RNN), що обробляють дані послідовно, Transformer забезпечує паралельне опрацювання, що суттєво підвищує швидкість навчання та можливість масштабування [3]. Сучасні LLM, такі як GPT-4 (OpenAI), Claude (Anthropic) та Llama (Meta), містять від десятків до сотень мільярдів параметрів і навчаються на масивних корпусах текстових даних, що дозволяє їм демонструвати здатність до логічного міркування, узагальнення та генерації тексту природною мовою [4].

Фундаментальним процесом у роботі LLM є токенизація (tokenization) — перетворення вхідного тексту на послідовність числових ідентифікаторів (токенів), які модель здатна обробляти. Токенизація реалізується алгоритмами субсловного розбиття, зокрема Byte Pair Encoding (BPE) та SentencePiece, що дозволяють ефективно кодувати слова різних мов, зменшуючи розмір словника та забезпечуючи обробку навіть рідкісних термінів [5]. Кожен токен отримує числовий ідентифікатор зі словника моделі. Наприклад, слово «артилерія» може бути розбите на субсловні фрагменти «арти» + «лер» + «ія», кожен з яких має свій індекс. Послідовність токенів подається на вхід нейронної мережі, де через множинні шари трансформації формується контекстуалізоване представлення кожного елемента. Розуміння процесу токенизації є критично важливим для ефективної роботи з LLM, оскільки від нього залежить як якість обробки тексту, так і обсяг контекстного вікна, доступного для аналізу [6].

Другим ключовим процесом є ембединг (embedding) — перетворення текстових фрагментів у щільні числові вектори фіксованої розмірності у багатовимірному семантичному просторі. На відміну від токенизації, яка виконує механічне розбиття тексту, ембединг кодує смислові властивості: семантично близькі поняття розташовуються поруч у векторному просторі, а віддалені — на значній відстані [7]. Для створення ембедингів використовуються спеціалізовані моделі, такі як OpenAI text-embedding-3-small, sentence-transformers від HuggingFace або E5 від Microsoft. Якість ембедингів безпосередньо визначає ефективність подальшого семантичного пошуку. Відстань між векторами обчислюється за допомогою метрики косинусної схожості (cosine similarity), яка визначає кут між двома векторами незалежно від їх довжини [8]. Таким чином, ембединг є технологічною основою, що уможливлює інтелектуальний пошук інформації за змістом, а не за ключовими словами.

Для зберігання та пошуку ембедингів використовуються спеціалізовані векторні бази даних (Vector Databases), такі як Pinecone, Weaviate, ChromaDB або Milvus [9]. На відміну від реляційних баз даних, де пошук здійснюється за точним збігом ключів, векторні бази реалізують механізм наближеного пошуку найближчих сусідів (Approximate Nearest Neighbor, ANN), що дозволяє знаходити семантично релевантні фрагменти за мілісекунди навіть у колекціях, що налічують мільйони записів. Ця властивість робить векторні бази ідеальним інструментом для зберігання великих обсягів навчальної інформації ВВНЗ, де кількість документів може сягати тисяч одиниць — від підручників і конспектів лекцій до наказів, інструкцій та довідкових матеріалів [10].

Принципово важливим для навчальних закладів силових структур є питання безпеки зберігання інформації. Сучасні векторні бази даних підтримують шифрування даних як під час передачі (TLS/SSL), так і у стані зберігання (encryption at rest) з використанням алгоритмів AES-256 [11]. Доступ до бази здійснюється виключно через авторизовані API-ключі (secret keys), що забезпечує багаторівневу автентифікацію. Крім того, можлива реалізація рольової моделі доступу (Role-Based Access Control, RBAC), що дозволяє

розмежувати права різних категорій користувачів — від курсантів до викладачів та адміністраторів. Важливо зазначити, що у векторній базі зберігаються не самі оригінальні документи, а їх числові представлення (вектори), що додатково ускладнює несанкціонований доступ до змісту матеріалів, оскільки зворотнє перетворення вектора у текст є обчислювально нездійсненним [12]. Для середовища ВВНЗ та академій СБУ це означає можливість створення захищених сховищ навчального контенту, що відповідають вимогам інформаційної безпеки.

Суттєвою перевагою навчальних матеріалів ВВНЗ та академій силових структур є їх висока ступінь формалізації та структурованості. Підручники, настанови, курси стрільб, бойові статuti та методичні рекомендації мають чітку ієрархію розділів, нумерацію пунктів, стандартизовані підписи до рисунків, таблиць і діаграм [13]. Ця властивість суттєво полегшує процес ембедингу, оскільки структуровані документи забезпечують більш якісну сегментацію (chunking) — розбиття тексту на логічно завершені фрагменти розміром 512–1024 токени. Наявність підписів до візуальних елементів дозволяє зберегти контекст ілюстрацій навіть без обробки самих зображень, що є критично важливим для технічної документації. Бібліотеки інтелектуального парсингу, такі як Unstructured.io або LlamaParse, ефективно розпізнають структуру таких документів, зберігаючи ієрархічні зв'язки між елементами [14].

Окремо слід наголосити на здатності великих мовних моделей компонувати інформацію з кількох джерел одночасно. У рамках архітектури Retrieval-Augmented Generation (RAG) модель отримує релевантні фрагменти з різних документів і синтезує на їхній основі єдину структуровану відповідь [15]. Наприклад, при запиті курсанта щодо порядку виконання вправи зі стрільби система може одночасно залучити фрагменти з Курсу стрільб (нормативний документ), методичних рекомендацій щодо організації занять (пояснювальне джерело) та підручника з вогневої підготовки (теоретичне джерело). Таке поєднання кількох джерел в одній відповіді створює потужний інструмент, здатний закривати теоретичні прогалини у знаннях військовослужбовців, надаючи не лише формальну інструкцію, а й розгорнуте пояснення з обґрунтуванням кожного етапу [16]. Фактично LLM виступає інтелектуальним посередником між розрізненими документами, забезпечуючи цілісне розуміння навчального матеріалу.

Зазначена властивість робить великі мовні моделі оптимальним інструментом для створення інтерактивних довідників — систем, що формують вичерпні відповіді на запити користувачів із посиланнями на конкретні джерела. На відміну від статичних довідників у форматі PDF або HTML, AI-довідник адаптує відповідь до рівня підготовки запитувача, може перефразувати складні положення простішою мовою та забезпечує навігацію по великому масиву документів у режимі реального часу [17]. Для ВВНЗ це означає можливість створення єдиного інтелектуального інтерфейсу доступу до всієї навчально-методичної бази закладу, що принципово спрощує самостійну підготовку курсантів, підвищує ефективність роботи викладачів та забезпечує оперативне оновлення інформації шляхом додавання нових документів до векторної бази без необхідності перенавчання моделі [18].

Практична реалізація такої системи у середовищі ВВНЗ передбачає розгортання локальної або хмарної інфраструктури, що включає: модуль інтелектуального парсингу документів, модуль ембедингу та векторну базу даних, оркестратор RAG-конвеєра та інтерфейс взаємодії з LLM. Критично важливим є використання системного промпту (system prompt), який обмежує роль моделі роллю навчального асистента та забороняє генерацію відповідей поза контекстом завантажених матеріалів [19]. Це мінімізує ризик так званих «галюцинацій» — генерації правдоподібної, але фактично хибної інформації, що є неприпустимим для навчального процесу в силових структурах.

Таким чином, використання великих мовних моделей у поєднанні з векторними базами даних та архітектурою RAG створює передумови для побудови нового класу інтелектуальних систем управління навчальним контентом у ВВНЗ та академіях силових структур України. Висока структурованість військових навчальних матеріалів, можливість

безпечного зберігання даних у зашифрованих векторних базах, здатність LLM компонувати кілька джерел в одній відповіді та формувати адаптивні довідники — усе це забезпечує якісно новий рівень доступу до знань, що безпосередньо впливає на ефективність підготовки військових фахівців [20].

Список використаних джерел

1. Zhao W.X. et al. A Survey of Large Language Models. arXiv preprint arXiv:2303.18223, 2023. 86 p.
2. Vaswani A. et al. Attention Is All You Need. Advances in Neural Information Processing Systems. 2017. Vol. 30. P. 5998–6008.
3. Devlin J. et al. BERT: Pre-training of Deep Bidirectional Transformers for Language Understanding. Proceedings of NAACL-HLT. 2019. P. 4171–4186.
4. OpenAI. GPT-4 Technical Report. arXiv preprint arXiv:2303.08774, 2023. 100 p.
5. Sennrich R., Haddow B., Birch A. Neural Machine Translation of Rare Words with Subword Units. Proceedings of the 54th Annual Meeting of the ACL. 2016. P. 1715–1725.
6. Kudo T., Richardson J. SentencePiece: A Simple and Language Independent Subword Tokenizer and Detokenizer for Neural Text Processing. Proceedings of the 2018 Conference on EMNLP. 2018. P. 66–71.
7. Mikolov T. et al. Efficient Estimation of Word Representations in Vector Space. Proceedings of ICLR Workshop. 2013. 12 p.
8. Reimers N., Gurevych I. Sentence-BERT: Sentence Embeddings using Siamese BERT-Networks. Proceedings of the 2019 Conference on EMNLP. 2019. P. 3982–3992.
9. Pan J.J. et al. Survey of Vector Database Management Systems. arXiv preprint arXiv:2310.14021, 2023. 30 p.
10. Jing Y. et al. When Large Language Models Meet Vector Databases: A Survey. arXiv preprint arXiv:2402.01763, 2024. 25 p.
11. Pinecone Systems Inc. Security and Compliance Overview. Pinecone Documentation, 2024. URL: <https://docs.pinecone.io/docs/security>
12. Song C., Raghunathan A. Information Leakage in Embedding Models. Proceedings of the 2020 ACM SIGSAC Conference on Computer and Communications Security. 2020. P. 377–390.
13. NATO Standardization Office. NATO Education and Training Directive. Bi-SCD 075-007. 2015. 58 p.
14. Unstructured.io. Document Processing for LLM Applications: Best Practices. Unstructured Technical Report, 2024. 18 p.
15. Lewis P. et al. Retrieval-Augmented Generation for Knowledge-Intensive NLP Tasks. Advances in Neural Information Processing Systems. 2020. Vol. 33. P. 9459–9474.
16. Gao Y. et al. Retrieval-Augmented Generation for Large Language Models: A Survey. arXiv preprint arXiv:2312.10997, 2024. 35 p.
17. Mialon G. et al. Augmented Language Models: A Survey. Transactions on Machine Learning Research. 2023. 53 p.
18. Kasneci E. et al. ChatGPT for Good? On Opportunities and Challenges of Large Language Models for Education. Learning and Individual Differences. 2023. Vol. 103. Article 102274.
19. White J. et al. A Prompt Pattern Catalog to Enhance Prompt Engineering with ChatGPT. arXiv preprint arXiv:2302.11382, 2023. 47 p.
20. Yan L. et al. Practical and Ethical Challenges of Large Language Models in Education: A Systematic Scoping Review. British Journal of Educational Technology. 2024. Vol. 55, No. 2. P. 765–784.

Герасименко Л.В.

науковий співробітник науково-дослідного відділу вивчення та впровадження досвіду наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Герасименко Є.С.

заступник начальника науково-організаційного відділу Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ВИВЧЕННЯ ТАКТИКИ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ ПРОТИВНИКА ЯК ЕЛЕМЕНТ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Широкомасштабна агресія росії проти України з однієї сторони та безпрецедентний рівень єдності, стійкості, технологічної гнучкості та винахідливості українського народу у боротьбі за право на існування з іншою показали, що сучасний збройний конфлікт характеризується високою динамікою змін, де традиційні військові доктрини, які десятиліттями вважались усталеними, сьогодні часто не встигають за змінами на полі бою.

В умовах екзистенційної війни, яку веде Україна проти чисельно переважаючого противника, ключового значення набувають інтелектуальна перевага, швидкість навчання та здатність до адаптації. Саме тому вивчення бойових дій противника та оперативна інтеграція здобутого досвіду в освітній процес стають критично важливими елементами підготовки.

Проте, військові публікації з вивчення та впровадження досвіду, які використовуються у Збройних Силах України, регламентують процеси організації збору, узагальнення, вивчення, впровадження та поширення набутого досвіду застосування в переважній більшості наших військ (сил) та засобів з метою мінімізації негативного впливу з боку противника в подальшому [1]. У той же час, вивчення та впровадження досвіду тактики дій саме противника часто залишається фрагментарним або вторинним стосовно аналізу власних дій.

Актуальність проблематики зумовлена тим, що військові доктринальні документи, методики навчання та статичні навчальні програми дедалі частіше не встигають за реальними змінами на полі бою. У цих умовах вивчення тактики ведення бойових дій противника повинно розглядатися не як допоміжний елемент, а як системоутворюючий компонент військової освіти, спрямований на формування у майбутніх офіцерів здатності мислити критично, прогнозувати дії противника та приймати рішення в умовах невизначеності.

Огляд сучасних науково-інформаційних джерел та інформаційно-аналітичних матеріалів ведення бойових дій свідчить, що вивчення реального досвіду війни є ключовим компонентом підготовки. Лише науково обґрунтована система інтеграції уроків війни в освітній процес забезпечує підготовку особового складу до виконання бойових завдань в умовах сучасного збройного протистояння.

Особливого значення це набуває в контексті відбиття збройної агресії, яка демонструє нові форми ведення бою, широке застосування новітніх технологій та організаційних рішень. Досвід війни підтвердив вирішальну роль адаптивності, швидкого засвоєння бойового досвіду та його трансляції на етапі навчання.

Сучасна військова дидактика має розглядати навчання як складний процес формування знань, умінь і навичок, що повинен поєднувати теоретичну підготовку з практичним бойовим досвідом. Психолого-педагогічні аспекти навчання, моделювання факторів реального бою та засвоєння професійного досвіду мають становити фундамент підготовки.

Предметом аналізу для військової освіти та професійної підготовки курсантів у цьому контексті виступає:

- характер застосування сил і засобів противника;
- організація взаємодії між підрозділами;
- адаптація тактичних схем до обстановки, що склалася;
- аналіз втрат і ефективності бойових дій.

Отриманий бойовий досвід має максимально оперативно враховуватися в освітніх програмах підготовки вищих військових навчальних закладів із посиленням практичної складової навчання. Акцент повинен робитися на тактику, застосування засобів зв'язку, безпілотних літальних апаратів, робототехніки, радіоелектронної боротьби та управління військами в умовах реального конфлікту.

Концепція інтеграції вивчення тактики ведення бойових дій противника в систему військової освіти передбачає поєднання:

- історико-тактичного аналізу (систематизація досвіду бойових дій, виявлення закономірностей, помилок і успішних практик);

- моделювання бойових ситуацій (реальні сценарії, симулятори, тактичні ігри, комп'ютерні тренажери для відтворення дій противника та власних рішень);

- кейс-методу та проблемного навчання (розбір конкретних бойових епізодів, обговорення варіантів прийнятих рішень, виявлення та аналіз можливих альтернативних дій);

- стажувань і практик (безпосереднє залучення науково-педагогічних працівників та курсантів до процесів вивчення тактичних прийомів та способів ведення бойових дій противника через взаємодію з бойовими підрозділами та аналіз баз даних системи вивчення та впровадження досвіду).

До ефективних навчальних моделей належать:

- модульні програми, де їх структурні блоки присвячені окремим аспектам тактики ведення бойових дій противника: розвідці, управлінню боєм, застосуванню нових технологій;

- інтеграційні курси, що поєднують класичну підготовку з аналізом реальних бойових епізодів та тактичних рішень;

- симуляційні центри з тренажерами та програмним забезпеченням, яке відтворює реальні умови сучасного бою.

Для підвищення ефективності системи військової освіти доцільно:

- розробити стандартизовані методичні алгоритми аналізу бойового досвіду та інтеграції його у навчальні дисципліни професійної та військово-спеціальної підготовки;

- трансформувати науково-дослідні лабораторії інститутів (факультетів) вищих військових навчальних закладів у профільні центри аналізу бойового досвіду з метою оперативного впровадження результатів досліджень у освітній процес;

- розширити міжінституційне та міжнародне співробітництво з обміну досвідом;

- активно впроваджувати цифрові симуляції та системи підтримки прийняття рішень.

Серед ключових проблем слід виокремити:

- обмежену відкритість даних про реальні бойові операції;

- відставання методів викладання від темпів зміни характеру війни та застосовуваних технологій;

- недостатню стандартизацію підходів до інтеграції бойового досвіду в освітні програми.

Перспективними напрямками розвитку є:

- використання штучного інтелекту для аналізу великих масивів даних;

- створення міжнародних партнерських платформ обміну знаннями про сучасні збройні конфлікти;

- посилення ролі практичного аналізу в підготовці курсантів.

Отже, вивчення бойових дій противника – це не просто теорія, а практико-орієнтований елемент військової освіти, що забезпечує формування адаптивних і професійно підготовлених кадрів. Інтеграція реального бойового досвіду в освітні програми дозволить створювати гнучкі навчальні моделі, здатні адекватно відповідати викликам сучасного поля бою.

Список використаних джерел:

1. Інструкція з організації вивчення та впровадження досвіду в навчальних закладах, навчальних частинах (центрах) Збройних Сил України (ТКП 7-00(162)), затверджена наказом Головнокомандувача Збройних Сил України від 19.02.2025 №85

Голик Б.В.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

БОЙОВИЙ ДОСВІД ЯК КЛЮЧОВА ПЕРЕВАГА: ПЕРЕХІД ВІД ЗАПОЗИЧЕННЯ ДО ВЗАЄМНОГО ЗБАГАЧЕННЯ СТАНДАРТІВ НАТО У ПІДГОТОВЦІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Україна розпочала процес євроатлантичної інтеграції задовго до повномасштабного вторгнення, проте визначальним фактором переходу на західні стандарти стали події 2014 року. У цей період Україна постала перед об'єктивною потребою у зовнішній допомозі, перебуваючи в статусі реципієнта базової військової експертизи. Держави-члени Північноатлантичного альянсу позитивно відреагували на відповідні запити, ініціювавши низку тренувальних місій, зокрема навчальну операцію Збройних сил Великої Британії «Orbital» у 2015 році.

З початком повномасштабної агресії у 2022 році потреба в підготовці особового складу набула критичного значення. Було розгорнуто комплексну багатонаціональну навчальну операцію Interflex, у межах якої понад 62 тисячі українських військовослужбовців пройшли підготовку на базі тренувальних центрів Великої Британії та інших європейських держав [3]. Сили оборони здійснювали швидку інтеграцію західних стандартів управління, прагнучи навчитися передових тактик ведення бою на прикладі армій Альянсу.

Проте на той час ескаляція конфлікту виявила суттєві розбіжності між теорією Альянсу та практикою реальних бойових дій. Класичні доктрини НАТО, орієнтовані на ведення маневрової війни за умов абсолютного панування в повітрі, виявилися недостатньо відповідними для українського театру воєнних дій через низку факторів, зокрема суцільне мінування, «прозорість» поля бою та роботу систем РЕБ противника. Усвідомивши, що західні інструктори просто не мають досвіду сучасної високотехнологічної війни на виснаження, Генеральний штаб ЗСУ ухвалив стратегічне рішення щодо скорочення обсягів закордонного навчання на користь локальної підготовки під керівництвом вітчизняних ветеранів [2].

Прикладом такої трансформації та переходу від запозичення до експорту інновацій є Служба безпеки України (далі - СБУ), яка, діючи в межах чинного законодавства [1], еволюціонувала у високотехнологічну спецслужбу стратегічного рівня. Потрібно відзначити, що в умовах відсутності класичного флоту Україна спромоглася нівелювати домінування російської федерації (далі – рф) у Чорноморському басейні шляхом застосування надводних безпілотних апаратів «Мамай» та «Sea Baby». Вони довели свою ефективність і згодом були модернізовані до підводних комплексів «Sub Sea Baby», здатних уражати підводні човни противника безпосередньо в їхніх пунктах базування [4]. Однак цей досвід ведення війни на виснаження, що не має аналогів у практиці держав-членів НАТО, не обмежився виключно

морським полем бою, а знайшов своє продовження у розбудові унікальної архітектури захисту повітряного простору.

Українська модель побудови протиповітряної оборони (далі - ППО) довела свою високу практичну та економічну ефективність на глобальному рівні. Зіткнувшись із загрозою масованих атак Ірану ударними безпілотними авіаційними комплексами (далі – БпАК), держави Близького Сходу дійшли висновку, що використання високовартісних зенітних ракетних комплексів для перехоплення бюджетних цілей призводить до виснаження оборонних ресурсів, тому звернулися за допомогою до України. Для імплементації української системи ешелонованих мобільних вогневих груп Об'єднані Арабські Емірати [5] та Катар уклали з Києвом довгострокові угоди про співпрацю у сфері безпеки й оборони. У рамках цих домовленостей українська сторона делегувала 228 профільних фахівців до країн Близького Сходу для передачі досвіду місцевим силам оборони щодо методів протидії безпілотним загрозам.

Загалом, окреслені трансформаційні процеси є лише початковим етапом системного розвитку українського війська. Незалежно від термінів та формату завершення поточного збройного конфлікту, накопичений стратегічний потенціал дозволяє Україні у перспективі закріпити за собою статус беззаперечного лідера у сфері безпеки і оборони, зокрема щодо унікальної експертизи з ведення високоінтенсивних бойових дій та війн на виснаження. Вже на сьогоднішній день держава пододала колосальний шлях інституційної еволюції. Від країни, яка на початковому етапі збройної агресії критично залежала від надання базової доктринальної та інструкторської підтримки, Україна трансформувалася у провідного суб'єкта, що безпосередньо визначає стандарти ведення сучасної конвенційної війни. Наразі саме українські фахівці формують новітні підходи до архітектури глобальної безпеки, тоді як провідні держави світу ініціюють співробітництво задля імплементації унікального бойового та технологічного досвіду, набутого Збройними Силами України.

Список використаних джерел:

1. Про Службу безпеки України : Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 28.03.2026).
2. "Відірвані від реалій": Генштаб відмовляється від закордонних навчань військових. Hromadske. URL: <https://hromadske.ua/viyna/261212-vidirvani-vid-realiy-henshtab-vidmovliayetsia-vid-zakordonnykh-navchan-viyskovykh-odna-z-prychyn-brak-dosvidu-v-zakhidnykh-instruktoriv> (дата звернення: 28.03.2026).
3. Operation Interflex: how allies train Ukrainian service personnel in the United Kingdom. Ministry of Defence of Ukraine. URL: <https://mod.gov.ua/en/news/operation-interflex-how-allies-train-ukrainian-service-personnel-in-the-united-kingdom> (дата звернення: 29.03.2026).
4. СБУ вразила підводний човен РФ у Новоросійську. Служба безпеки України : офіційний вебсайт. URL: <https://ssu.gov.ua/novyny/sbu-vrazyla-pidvodnyi-choven-rf-u-novorosiisku-video> (дата звернення: 30.03.2026).
5. Верховна Рада України ратифікувала Угоду про всеосяжне економічне партнерство між Україною та ОАЕ. Українська правда : вебсайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2026/03/28/8027606/> (дата звернення: 30.03.2026).

Гревцов Є.О.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

**АДАПТАЦІЯ СТАНДАРТІВ НАТО У БОЙОВІЙ ПІДГОТОВЦІ ОСОБОВОГО
СКЛАДУ ЗА ДОСВІДОМ СУЧАСНИХ БОЙОВИХ ДІЙ**

В теперішніх реаліях надзвичайно напружених воєнних дій, життєво необхідним кроком для підтримки здатності держави до оборони є перебудова системи військового злагодження Збройних Сил України з огляду на норми та принципи НАТО [1, с. 3]. Метою цього дослідження є створення модернізованого бачення підготовки військовослужбовців, що синтезувало б західні концептуальні засади з накопиченим неповторним досвідом бойових дій, здобутим Україною. Унікальність запропонованого методу полягає у доведенні необхідності взаємної корекції: це не лише процес інтеграції критеріїв Альянсу Україною, а й активний вплив українських бойових обставин на постійне оновлення освітніх програм і доктрин самого НАТО.

Сліпе механічне запозичення чужоземних військових доктрин не несе користі; настанови Альянсу НАТО слід розглядати як еластичний каркас, що потребує наповнення актуальним бойовим змістом [1, с. 3]. Основоположним принципом сучасного навчання виступає ідея децентралізованого керівництва (Mission Command), яка заохочує проактивність молодшого офіцерського складу безпосередньо на полі бою. Цикли оновлення програм базової загальновійськової підготовки мають бути максимально стислими, аби миттєво реагувати на еволюцію ворожих тактичних прийомів. Сучасна обстановка поля бою вимагає неухильного включення до навчальних планів компетенцій із протидії дронам та застосування радіоелектронних засобів. Як наслідок, дієва система підготовки мусить перетворитися із суто платформової на когнітивно-адаптивну модель [1, с. 4]. Перевага над супротивником може бути забезпечена лише через поєднання західних методик планування із засвоєними вміннями виживання під постійним технологічним моніторингом.

Закріплення потреби у змінах військової підготовки можна віднайти у законодавчих актах, зокрема у Законі України «Про національну безпеку України», який окреслює стратегічний напрямок руху до забезпечення оперативної взаємодії з НАТО. При цьому, використання уніфікованих критеріїв Альянсу (як-от STANAG 4303) надає можливість неупереджено оцінювати стан злагодженості бойових дій та дієвість військових формувань. Серйозним доводом на користь гнучкого пристосування слугує стрімка зміна видів ураження, що вимагає оновлення українських навчальних планів кожні пів року чи три квартали. Інкorporація натовських методик розбору виконаних завдань (процедура After Action Review) на рівні тактичних дій гарантує швидке закріплення здобутих бойових знань у системі та виправлення хиб безпосередньо в процесі тренувань. Отже, взаємодія нормативно встановлених стандартів Північноатлантичного альянсу з постійним потоком інновацій, що народжуються на передовій, формує надійну, проте водночас плинну систему підготовки військових фахівців [1, с. 10].

Яскравим прикладом дієвості такого підходу є еволюція навчальної операції "Інтерфлекс" у Сполученому Королівстві, де передбачають взаємну передачу знань. Українські військові не лише засвоюють західні методики ведення бойових дій, а й безпосередньо формують навчальні плани для країн НАТО, ділячись із закордонними колегами досвідом використання FPV-дронів та контрзаходів проти них. На національному рівні свідченням здатності до перебудови є нещодавні оновлення українського курсу Базової загальновійськової підготовки (БЗВП), який наразі триває 51 добу та містить обов'язкові практичні заняття зі збиття безпілотників за допомогою рушниць помпової дії та опанування польових засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ). Окрім того, показовим кроком є розгортання багатоступеневої системи професійної військової освіти (рівні L1-L5), що готує командирів на основі натовських методик ухвалення рішень (TLP, MDMP), які тісно переплетені з актуальними умовами сучасної позиційної війни [2; 3].

Адаптація стандартів НАТО, що спирається на постійний аналіз актуального бойового досвіду, вже зараз дає змогу значно наростити потенціал виживання та боєздатності особового складу Збройних Сил України [1, с. 11]. У майбутньому цей винятковий симбіоз повинен перетворитися на взірцевий навчально-методичний шаблон як для українського війська, так і для перегляду самих доктринальних засад Північноатлантичного альянсу стосовно підготовки військових контингентів до можливих воєнних конфліктів.

Список використаних джерел:

1. Жиздюк Г. А. Адаптація військової освіти в Україні до стандартів НАТО: виклики та перспективи. *Академічні візії*. 2024. № 29/2024. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10870377> (дата звернення: 03.04.2026).
2. Кліщук Л. Зростання кількості курсанток, нові військові ліцеї, і не лише: як в Україні удосконалюють військову освіту. *АрміяInform | Інформаційне агентство*. URL: <https://armyinform.com.ua/2026/01/15/zrostannya-kilkosti-kursantok-novi-vijskovi-liczeyi-i-ne-lyshe-yak-v-ukrayini-udoskonalyuyut-vijskovu-osvitu/> (дата звернення: 28.03.2026).
3. Кліщук Л. «Країни-партнери «полюють» за нашою програмою БЗВП»: як адаптується система підготовки у ЗСУ. *АрміяInform | Інформаційне агентство*. URL: <https://armyinform.com.ua/2025/11/11/krayiny-partnery-polyuyut-za-nashoyu-programoyu-bzvp-yak-adaptuyetsya-systema-pidgotovky-u-zsu/> (дата звернення: 05.04.2026).
4. Шовкун В. М. Адаптація стандартів НАТО у вогневій підготовці військових підрозділів України. 2025. URL: <https://doi.org/10.5281/zenodo.15179303> (дата звернення: 05.04.2026).
5. North Atlantic Treaty Organization. Training mission for Ukrainian soldiers evolves to keep pace with drone threats on the battlefield, 2026. *North Atlantic Treaty Organization*. URL: <https://www.nato.int/en/multimedia/multimedia/videos/2025/12/03/training-mission-for-ukrainian-soldiers-evolves-to-keep-pace-with-drone-threats-on-the-battlefield> (date of access: 29.03.2026).

Гриньков В.В.

професор кафедри Національна академія
Державної прикордонної служби України імені
Богдана Хмельницького

к.п.н., доцент

Сторожук Б.В.

начальник другого відділу прикордонної служби
(тип С) четвертої прикордонної комендатури
швидкого реагування, Краматорський
прикордонний загін, Східне регіональне
управління Державної прикордонної служби
України

ВИВЧЕННЯ ЗМІСТОВНИХ МОДУЛІВ НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ «ВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА» ЗА ПРОГРАМОЮ ОФІЦЕРІВ ЗАПАСУ

Освітній процес з підготовки громадян України за програмою офіцерів запасу за військово-обліковою спеціальністю «Бойове застосування механізованих з'єднань, військових частин та підрозділів» покладається на кафедру військової підготовки факультету професійної освіти та лідерства Національної академії Державної прикордонної служби України (далі – Національна академія), яка є базовим структурним підрозділом та ґрунтується на основі відповідних керівних документів [1] - [5] та має на меті підготовку офіцерів резерву тактичної ланки спроможних здійснювати управління діями механізованого взводу щодо організації загальновійськового бою.

Питаннями удосконалення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів у своїх дослідженнях займалися В. Турчин, С. Бондаренко, А. Павленко [6 с. 78] - розглядалися питання підготовки офіцерів запасу; Л. Дрок, Ю. Миколенко [7, с. 250] - визначенні основні причини впливу на підготовку зазначеної категорії; В. Александров [8, с. 23] - запропоновано шляхи удосконалення навчального процесу на кафедрах військової підготовки; І. Хомік, О. Зайцев [9] - розкрито особливості підготовки офіцерів запасу в умовах війни; В. Сторожук [10, с. 154] -

запропоновано розрахунки щодо планування навчального процесу в навчальному підрозділі; В. Сторожук, О. Ставицький [11, с. 198] – викладені завдання кафедри військової підготовки під час проведення навчальних занять та інші.

Питання практичного бойового використання офіцерів викладенні в наставництвах бойових операцій армії США, які зазначенні в [12,13].

У статті викладений аналіз останніх досліджень і публікацій, пов’язаних з питаннями організації освітнього процесу на кафедрі військової підготовки, сформована мета відпрацювання статті, яка полягає у деталізації змісту викладання основних навчальних модулів при проведенні теоретичних та практичних занять з громадянами України за програмою підготовки офіцерів запасу на кафедрі військової підготовки факультету професійної освіти та лідерства Національної академії Державної прикордонної служби України.

Структурно «Програма військової підготовки офіцерів запасу» складається з чотирьох розділів (загальновійськова підготовка, організація та методика роботи з особовим складом, тактична та тактико-спеціальна підготовка, військово-технічна і військово-спеціальна підготовка) із загальним бюджетом 870 годин для проведення занять протягом 1-4 семестрів; комплексні практичні заняття після 2 семестру з бюджетом 138 годин; навчальний збір – 184 години, що складає 1192 години за весь період навчання.

В кожному розділі нараховується від 2 до 8 змістовних модулів, на які відводиться із загального обсягу годин (заняття під керівництвом викладача та самостійна робота) від 14 годин (навчальний модуль «Основи військового законодавства, запобігання корупції, виховання доброчесності та міжнародне гуманітарне право») до 128 годин (навчальний модуль «Тактична підготовка»).

Умовно змістовні модулі, за кількістю годин навчальних занять, можна розділити на «малочисельні» по годинам (від 14 до 60) та «провідні» (від 80 до 128).

В роботі автором деталізовано зміст викладання основних навчальних модулів при проведенні теоретичних та практичних занять, а саме «провідних» змістовних модулів, до яких відносяться: «Управління діями механізованих підрозділів» – 80 годин; «Управління повсякденною діяльністю підрозділів» – 86 годин; «Будова та експлуатація бронетанкової техніки» – 114 годин; «Стрілецька зброя та вогнева підготовка» – 100 годин; «Тактична підготовка» – 128 годин.

Управління діями механізованих підрозділів. Вивчення змістового модуля проходить під час проведення занять на навчальному зборі, який проводиться по завершенню навчання на кафедрі військової підготовки на протязі 24 навчальних днів.

Всі заняття з модуля проходять у вигляді тактико-стройових занять на підставі отриманих теоретичних знань у 2-3 семестрах навчання з навчального модуля «Тактична підготовка».

Управління повсякденною діяльністю підрозділів. Вивчення змістового модуля проходить під час проведення занять на першому курсі та завершується складанням заліку.

Будова та експлуатація бронетанкової техніки. Вивчення змістового модуля проходить під час проведення занять на другому курсі та завершується складанням екзамену.

Стрілецька зброя та вогнева підготовка. Вивчення змістового модуля проходить під час проведення теоретичних занять на першому курсі та практичних занять на навчальному зборі з отриманням первинних вмінь та навичок з ведення вогню зі стрілецької зброї та гранатометів. Проведення теоретичних занять на першому курсі завершується складанням диференційного заліку.

Тактична підготовка. Вивчення змістового модуля проходить під час проведення занять на першому та другому курсах (2-3 семестри навчання) у вигляді проведення лекцій, групових занять та групових вправ і завершується складанням екзамену.

У статті автором визначено, що повинен знати та вміти майбутній офіцер по закінченні вивчення основних змістовних модулів.

Управління діями механізованих підрозділів - управління діями механізованого відділення, взводу в основних видах бою, при переміщенні та розташування на місці.

Управління повсякденною діяльністю підрозділів - організація безпеки військової служби в повсякденних умовах; безпека життєдіяльності та основи охорони праці; основи військово-адміністративної діяльності; організація служби військ в підрозділі; основи організації бойової підготовки в підрозділі; організація та ведення ротного господарства.

Будова та експлуатація бронетанкової техніки - бойова машина піхоти на гусеничній базі; бронетранспортер на колісній базі; загальна будова та особливості технічного обслуговування інших марок машин; евакуація машин; технічне обслуговування бойової машини піхоти на гусеничній базі та бронетранспортера на колісній базі; прийом і передача машин.

Стрілецька зброя та вогнева підготовка - озброєння підрозділів; основи та правила стрільби; методична підготовка командира підрозділу; вогневі тренування та стрільби; управління вогнем підрозділів в бою.

Тактична підготовка - тактика дій механізованого відділення (взводу) в основних видах бою; методика підготовки та проведення бойових стрільб взводом.

Таким чином, деталізація змісту викладання основних навчальних модулів при проведенні теоретичних та практичних занять з громадянами України дасть змогу покращити якість проведення занять та результат засвоєння матеріалу основних змістовних модулів, зрозуміти кінцеву мету викладання навчальних модулів та вимоги щодо знань та вмінь, які висуваються до тих, хто навчається.

У подальшому існує необхідність здійснити деталізацію «малочисельних» по годинам навчальних занять змістовних модулів, які викладаються на кафедрі військової підготовки.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Порядку проведення військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу : постанова Кабінету Міністрів України від 01.02.2012 № 48 (в редакції постанови Кабінету Міністрів України від 05.12.2025 № 1612). *Офіційний вісник України*. 2012. № 9.с. 29.
2. Про внесення змін до Інструкції про організацію військової підготовки громадян України за програмою підготовки офіцерів запасу : наказ Міністерства оборони України та Міністерства освіти і науки України від 14.12.2015 № 719/1289 (в новій редакції від 18.06.2019 № 316/833). *Офіційний вісник України*. 2016. № 9.с. 33.
3. Про затвердження Програми військової підготовки офіцерів запасу за військово-обліковою спеціальністю «Бойове застосування механізованих з'єднань, військових частин і підрозділів : наказ Командувача Сухопутних військ ЗСУ від 26.10.2023 № 689 од.
4. Про затвердження Плану-програми комплексних практичних занять з вивчення курсу первинної військово-професійної підготовки та тактичної медицини : рішення Першого заступника начальника Генерального штабу ЗСУ від 06.02.2016 № 254/НВГШ та від 04.12.2018 № 31874/С.
5. Про затвердження Типових нормативів для розроблення штатів (штатних розписів) вищих військових навчальних закладів, військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти та закладів фахової передвищої військової освіти, що належать до сфери управління

- Міністерства оборони України : наказ Міністерства оборони України від 06.01.2025 № 6. *Офіційний вісник України*. 2025. № 23, стаття 1519, код акта 130620/2025.
6. Турчин В., Бондаренко С., Павленко А. Деякі аспекти підготовки офіцерів запасу в Національній академії Національної гвардії України. *Науковий журнал: Молодий вчений*. №9 (97). 2021.
7. Дрок Л.В., Миколенко Ю.М. Основні фактори впливу на підготовку фахівців в системі підготовки офіцерів запасу. DOI 10.51582/intercont.19-20.09.2022.023.
8. Александров В.М. Удосконалення організаційно-правових основ підготовки офіцерів запасу як чинник посилення обороноздатності України. *Правоохоронна функція держави: теоретико-методологічні та історико-правові проблеми. Тези доповідей. Міжнародна наукова практична конференція. Харків, 2019*.
9. Хомік І.В., Зайцев О.А. Особливості підготовки офіцерів запасу на кафедрах військової підготовки в умовах воєнного стану. *Науковий журнал: Креативний простір Електронне видання*. №15. 2023.
10. Сторожук В.Ф. Розрахунки щодо планування навчального процесу на кафедрі військової підготовки за програмою офіцерів запасу. *Збірник наукових праць НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ. Серія: Педагогічні науки*. 2024. Вип. 4 (39). С. 154 – 168.
11. Сторожук В.Ф., Ставицький О.М. Завдання кафедри військової підготовки у процесі освітньої діяльності. *Збірник наукових праць НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ. Серія: Педагогічні науки*. 2025. Вип. 3 (42).
12. U.S. Department of the Army. (November 3, 2011). Field Manual 3-09: Fire Support (FM 3 09).Headquarters,DepartmentoftheArmy.URL:<https://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/3-09/fm3-09.pdf>.
13. U.S. Department of the Army. (13 December 2006). Field Manual 3-21.20 (7-20): Infantry Battalion(FM321.20).Headquarters,DepartmentoftheArmy.URL:<https://www.globalsecurity.org/military/library/policy/army/fm/3-21-20/fm3-21-20.pdf>.

Демченко К.Д.

військовослужбовець Збройних Сил України

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ АНАЛІЗУ ІНФОРМАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ ЗА ДОПОМОГОЮ ВЕЛИКИХ МОВНИХ МОДЕЛЕЙ

Сучасний інформаційний простір є складною багаторівневою системою, у якій поєднуються процеси вироблення, поширення, споживання та інтерпретації культурних і інформаційних продуктів. Його структура формується під впливом традиційних медіа, цифрових платформ, соціальних мереж, міжособистісної комунікації та алгоритмічних механізмів ранжування контенту. За таких умов аналіз інформаційного простору потребує інструментів, здатних працювати з великими масивами текстових даних, виявляти тематичні домінанти, конфігурації наративів і зміни у розподілі суспільної уваги.

Одним із найбільш перспективних інструментів такого аналізу є великі мовні моделі (далі – LLM-моделі). Вони дають змогу автоматизувати тематичне групування текстів, класифікацію повідомлень, виявлення повторюваних сюжетів, узагальнення змісту, аналіз тональності та пошук смислових зв'язків між повідомленнями. Їх застосування особливо важливе в умовах інформаційного перенасичення, коли ручне опрацювання джерел втрачає оперативність і масштабованість.

Водночас використання великих мовних моделей у дослідженні інформаційного простору супроводжується низкою методологічних і прикладних проблем. Насамперед

постає проблема адекватності об'єкта аналізу. Інформаційний простір не зводиться до сукупності текстів, доступних у цифровому вигляді. Він включає також канали поширення інформації, режими сприйняття, платформені алгоритми, соціальні характеристики аудиторій і нерівність доступу до різних видів контенту. Тому результати суто текстового аналізу відображають лише частину ширшого культурно-інформаційного середовища [1, с. 38-50; 2].

Другою проблемою є розрив між обсягом виробленого контенту та його фактичним споживанням. Наявність великої кількості повідомлень не означає, що вони стали частиною реальної суспільної уваги. Для коректного аналізу важливо враховувати не лише те, що продукується і поширюється, а й те, на що населення реально витрачає час та увагу. У цьому сенсі аналіз інформаційного простору має поєднувати дані про контент із підходами, що дозволяють оцінювати інформаційну ємність, тобто сукупний обсяг уваги населення до культурних та інформаційних продуктів, розподілених за часовими інтервалами, каналами споживання та соціальними групами [3, с. 120-135].

Наразі, як приватні так і урядові установи активно нарощують використання спеціальних платформ моніторингу інформаційного простору з інтегрованими LLM-моделями. Особливу роль такі засоби відіграють у роботі установ покликаних протистояти дезінформації противника та військовими частинами які реалізують заходи впливу і психологічні спеціальні операції в інформаційному полі ворога. Відповідні підрозділи Сил оборони України активно застосовують такі платформи як “Osavul”, “Ochi”, “Let’sData” та інші. Вони дозволяють пришвидшити аналіз основних тенденцій в інформаційному просторі, а саме: кількісні показники наявності в інформаційному просторі певних наративів, статистику взаємодії користувачів соціальних мереж з розміщеними в них повідомленнями і, в окремих випадках, емоційне забарвлення самих інформаційних повідомлень [4–6].

Однак, незважаючи на згадані вище переваги, подібні платформи мають низку недоліків. Одним з основних викликів є контекстна обмеженість самих LLM-моделей. Ці моделі працюють на основі статистично ймовірнісних залежностей між мовними одиницями, тому можуть ефективно виявляти типові смислові зв'язки. Проте вони не завжди надійно розрізняють органічний суспільний дискурс, в якому має місце іронія і гумор, ситуативні інформаційний сплески та результати поведінкових залежностей людини.

Окреме значення має проблема інтерпретаційної похибки. Попри високий рівень мовної компетентності, LLM-моделі можуть формувати переконливі, але недостатньо обґрунтовані висновки, змішувати аналітичні рівні та втрачати важливі культурні й політичні нюанси. Для дослідження інформаційного простору цього недостатньо, оскільки значення мають не лише лексичні збіги, а й комунікативна ситуація, статус джерела, жанр повідомлення, адресація, ідеологічне навантаження та історичний контекст. Через це результати роботи LLM-моделей потребують подальшої експертної верифікації [7].

Варто очікувати що з подальшим розвитком LLM-моделей низка з цих недоліків може бути усунена технічним шляхом. Однак, наразі, вдале використання автоматизованих систем аналізу інформаційного простору у великій мірі залежить від навичок їх операторів. Саме розуміння культурних особливостей інформаційного простору держави, комунікаційних особливостей (в тому числі правових і неформальних обмежень) – дають можливість сформулювати коректний запит для його подальшої обробки автоматизованими системами. Таким чином, інформаційно-аналітичні системи спростили статистичний і тематичний аналіз інформаційного поля, водночас підвищивши вимоги до знань і вмінь операторів які встановлюють задачу.

У випадку ж неякісної постановки задачі, отримані результати можуть містити вкрай оманливі статистичні дані і хибну інтерпретацію наративів. LLM-моделі несуть в собі низку упередженостей в інтерпретації даних і принципах статистичного аналізу. Корпуси, на яких навчаються великі мовні моделі, уже містять структурні дисбаланси: мовні асиметрії, нерівномірну представленість соціальних груп, перевагу одних платформ над іншими, домінування масових дискурсів над периферійними. Унаслідок цього модель може краще

відтворювати найпоширеніші смислові структури й водночас гірше виявляти локальні, нові або маргіналізовані теми. Для українського контексту особливого значення набуває мовна, культурна та безпекова чутливість аналітичних інструментів [7, с. 625-626].

Таким чином, актуалізується питання спеціалізованого навчання операторів інформаційно-аналітичних систем створених на базі LLM-моделей. Зазначені люди мають розуміти особливості і вади програмового забезпечення, яке вони використовують для аналізу великих масивів інформації, або ж послідовності інформаційних повідомлень. Для вдалої постановки задачі оператор має детально розуміти специфіку регіону чи то суспільства, який він аналізує. Особливої уваги потребують знання інформаційної політики країни, яка аналізується, рівня свободи слова та комунікативних особливостей конкретного суспільства [8].

Методична проблема полягає в тому, що використання великих мовних моделей потребує чіткого дослідницького дизайну. Необхідно визначати принципи відбору корпусу текстів, часові межі спостереження, критерії класифікації, способи верифікації результатів і правила інтерпретації виявлених закономірностей. Без цього LLM-моделі перетворюються на інструмент швидкого, але непрозорого узагальнення. Науково коректне їх застосування передбачає включення до ширшої аналітичної рамки, де поєднуються методи контент-аналізу, соціології комунікації, дослідження аудиторій, статистики використання часу та експертного оцінювання.

Отже, системи аналізу інформаційного простору створені на базі великих мовних моделей є перспективним, але не універсальним інструментом. Їх доцільно використовувати для швидшого отримання статистичної інформації про основні тенденції в інформаційному просторі, визначення домінуючих наративів та первинного опрацювання великих текстових масивів. Натомість, для деталізації тематичних структур та повноцінного аналізу інформаційного простору потрібне поєднання можливостей LLM-моделей із методами, що враховують реальне споживання інформації, соціальну диференціацію аудиторій, контекст вироблення контенту та специфіку комунікативного середовища.

Це в свою чергу збільшує вимоги до рівня знань аналітиків, які використовують відповідні інформаційно-аналітичні системи. Чим більш автоматизованим є процес обробки інформації, тим більш детальним і продуманим має бути пошуковий запит. Така залежність призводить до необхідності вдосконалення розуміння аналітиками держав і суспільств, інформаційний простір яких вони досліджують. Особливої ваги набирає специфіка історичного розвитку досліджуваного суспільства, актуальної політичної культури та комунікативних практик.

Відсутність таких знань у операторів інформаційно-аналітичних систем призводить до потрапляння в оману статистичного аналізу інформаційного простору, де дані про кількість інформаційних повідомлень переважають над розумінням сенсу цих повідомлень та наративами, що вони їх формують.

Список використаних джерел

1. Simon H. A. Designing organizations for an information-rich world. Computers, Communications, and the Public Interest. Ed. by M. Greenberger. Baltimore. *Johns Hopkins Press*. 1971. P. 37–72.
2. Goldhaber M. H. The attention economy and the Net. *First Monday*. 1997. Vol. 2. URL: <https://firstmonday.org/ojs/index.php/fm/article/view/519> (дата звернення: 10.04.2026).
3. Napoli P. M. Audience Evolution: New Technologies and the Transformation of Media Audiences. New York. *Columbia University Press*. 2011. P. 120 – 146.
4. Osavul. Official website. URL: <https://www.osavul.cloud/> (дата звернення: 10.04.2026).
5. LetsData. Official website. URL: <https://letsdata.net/> (дата звернення: 10.04.2026).
6. OchiAI. Official website. URL: <https://www.ochi-analytics.com/> (дата звернення: 10.04.2026).

7. Farquhar S., Kossen J., Kuhn L., Gal Y. Detecting hallucinations in large language models using semantic entropy. *Nature*. 2024. Vol. 630. P. 625–630.
8. Ye H., Liu T., Zhang A., et al. Cognitive mirage: A review of hallucinations in large language models. *arXiv*. 2023. URL: <https://arxiv.org/abs/2309.06794> Vol. 21. P. 1–12. (дата звернення: 10.04.2026).

Дендаренко Ю.Ю.

доцент Національного університету цивільного захисту України,
канд. техн. наук, доцент

Сенчихін Ю.М.

доцент Національного університету цивільного захисту України,
канд. техн. наук, професор

Гаврилко О.А.

доцент НУ «Львівська політехніка»,
канд. техн. наук, доцент

Федоренко Д.С.

доцент Національного університету цивільного захисту України,
канд. іст. наук

КРИТЕРІЇ ОПЕРАТИВНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ОПЕРАТИВНО-РЯТУВАЛЬНОЇ СЛУЖБИ

Забезпечення припинення горіння на пожежі базується на виконанні оперативно-тактичних дій, пріоритетними з яких є введення вогнегасних речовин (далі – ВР) у зону хімічної реакції або в об’єм дифузійного факела полум’я, що забезпечує ефективну локалізацію осередку.

Ефективність локалізації осередку горіння безпосередньо залежить від дотримання умови ($Q_{\text{ф}} \geq Q_{\text{н}}$) [1]. Відповідно до оперативно-тактичних вимог, необхідний об’єм ВР може бути поданий до зони горіння такими способами:

- одночасно від одного або декількох пожежних автомобілів;
- послідовно від одного або декількох автомобілів, тобто по мірі прибуття підрозділів на пожежу.

Методологія реалізації зазначених способів подавання ВР характеризується значною варіативністю. Зокрема, гасіння твердих горючих матеріалів забезпечується використанням ручних або лафетних пожежних стволів у різних комбінаціях для формування компактних чи розпорошених водяних струменів. Вибір конкретного тактичного прийому обумовлюється характеристиками об’єкта та динамікою оперативної обстановки, що, у свою чергу, визначає тактико-технічні параметри введення ВР (за фронтом або периметром пожежі) та алгоритм обробки палаючої поверхні.

Тактичний потенціал пожежно-рятувальних підрозділів щодо забезпечення нормативної витрати ВР зумовлюється сукупністю факторів: кількісним складом оперативних розрахунків пожежних автоцистерн, тактико-технічних характеристик задіяних пожежних автомобілів основного призначення різних класів і модифікацій, а також типами та кількістю одночасно працюючих стволів, що задіяні на ліквідацію пожежі [1; 2; 3].

Взаємозалежність розглянутих факторів для конкретного тактичного підрозділу виражається наступним співвідношенням:

$$Q = 1,36 + \left(0,09 + \frac{N_{\text{осіб}}}{4,5} + 0,72 \frac{N_{\text{ств}}}{2}\right) 7,1 [2; 3] \quad (1)$$

де $N_{\text{осіб}}$ – кількість особового складу оперативного розрахунку, осіб;

$N_{\text{ств}}$ – кількість задіяних на гасіння стволів, од.

За допомогою рівняння (1) розрахована величина витрати води, що подається на ліквідацію горіння силами:

- відділення на автоцистерни з чисельністю оперативного розрахунку від одного до чотирьох осіб (АЦ-40 (130) 63Б, АЦ-40/4 (43118) 248);
- відділення на автоцистерні з чисельністю оперативного розрахунку від одного до шести осіб (АЦ-40 (43253) 247.02, АЦ-40 (432921) 63Б.02.

Граничну похибку (ΔQ), що відповідає довірчій ймовірності $P = 0,95$ для дотримання встановленого нормативу, розраховуємо за формулою:

$$\Delta Q = t \frac{\delta_Q}{\sqrt{N}} = \frac{1,64 \cdot 7,1}{\sqrt{180}} = 0,87 [2-4] \quad (2)$$

де t – коефіцієнт довіри (залежить від необхідної точності (імовірності);

δ_Q – середньоквадратичне відхилення;

N – кількість досліджуваних людей, осіб [4].

Для розрахунку рекомендованої нормативної витрати ВР, яку спроможні забезпечити оперативні розрахунки при заданій кількості стволів та особового складу, використовуємо вираз (2). Алгоритм визначення нормативного показника описується наступною функціональною залежністю:

$$Q = 2,23 + \left[0,09 \left(\frac{N_{\text{осіб}}}{4,5}\right) + 0,72 \left(\frac{N_{\text{ств}}}{2}\right)\right] 7,1 [2; 3] \quad (3)$$

Розрахунок тактичних можливостей відділення з особовим складом у кількості трьох осіб проводився з урахуванням використання ствола типу РС-70 (без насадка). Приведення цього засобу до еквівалентної кількості стволів типу РСК-50 дозволило встановити, що максимальна витрата ВР таким підрозділом обмежена значенням $Q_{\text{max}} = 10,5$ л/с.

Список використаних джерел.

1. Довідник керівника гасіння пожежі / І. Г. Маладика, Ю. Ю. Дендаренко, О. М. Мирошник та ін.; УкрНДІ цивільного захисту. Київ: Літера-Друк, 2016. 320 с.
2. Анфілатов В. С., Ємельянов А. А., Кукушкін А. А. Системний аналіз в управлінні: навч. посіб. / за ред. А. А. Ємельянова. Київ: Фінанси і статистика, 2002. 368 с.
3. Беренс В., Хавранек П. М. Керівництво з оцінки ефективності інвестицій: пер. з англ. Київ: АртЕк, 1997. 528 с.
4. Основні етапи та методи системного аналізу: реферат. URL: <https://ukrreferat.com/chapters/ekonomichna-teoriya/osnovni-etapi-ta-metodi-sistemnogo-analizu-referat.html> (дата звернення: 02.03.2026).

Дереш В.М.

здобувач вищої освіти, факультету
правоохоронної діяльності, Національна
академія Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького

Гула В.В.

старший викладач кафедри прикордонного контролю факультету безпеки державного кордону, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ ПРИКОРДОННОГО МЕНЕДЖМЕНТУ ТА ЇХ ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ В СИСТЕМУ ПРИКОРДОННОГО КОНТРОЛЮ УКРАЇНИ НА КОРДОНІ З РЕСПУБЛІКА МОЛДОВА

Європейські стандарти прикордонного менеджменту - це не просто комплекс правил, а цілісна філософія сучасного прикордонного контролю, яка поєднує безпеку, аналітику та міжнародну співпрацю. Концепція Integrated Border Management (далі - IBM) передбачає, що прикордонники, та правоохоронці працюють як єдина система, здатна прогнозувати ризики, загрози та оперативно реагувати ще до того, як потенційна загроза реалізується. [1]. Для України це особливо важливо на кордоні з Республікою Молдова, де проходять активні транзитні маршрути, економічні потоки та існують специфічні безпекові ризики через непідконтрольний Придністровський регіон [2].

Сучасний прикордонний контроль давно перестав бути лише перевіркою документів. Він перетворився на складний аналітичний процес, де поєднуються правові засади, технології та міжнародний досвід. Законодавство України забезпечує роботу прикордонників на міцній основі: Закони «Про прикордонний контроль» [3], «Про державний кордон України» [4], «Про Державну прикордонну службу України» [5] та Митний кодекс України [6] визначають повноваження контролюючих органів і стандарти безпеки. Але реальна ефективність цих норм залежить від організації пунктів пропуску, рівня підготовки персоналу та інтеграції сучасних технологій.

Одним із ключових елементів IBM є підхід, орієнтований на ризики, який дозволяє виявляти потенційні загрози ще на етапі планування руху осіб та вантажів. Наприклад, у 2022 році на пункті пропуску «Старокозаче – Тудора» українські прикордонники за допомогою аналітичної бази даних виявили транспортний засіб із нелегальною партією медичного обладнання, яке планувалося вивезти до ЄС без належного декларування. Оперативне втручання дозволило не тільки запобігти порушенню, а й удосконалити профілі ризику для майбутніх перевірок [3].

Технології відіграють критично важливу роль у сучасному контролі. Біометричні системи, сканери для транспортних засобів та автоматизовані робочі місця інспекторів роблять процес швидким і прозорим [5]. Наприклад, у пункті пропуску «Паланка – Маяки – Удобенє» впроваджено автоматизовану систему зчитування паспортів та автомобільних номерів, що дозволяє одночасно обробляти до 500 осіб на годину без зниження рівня контролю. Це значно скорочує черги і підвищує прозорість процесу.

Особливу увагу слід приділити транскордонному співробітництву. На українсько-молдовському кордоні спільний прикордонний контроль у пунктах пропуску «Паланка – Маяки – Удобенє», «Кучурган – Первомайськ» та «Старокозаче – Тудора» демонструє ефективність єдиної команди [6]. У 2023 році спільні групи ДПСУ та молдовських прикордонників успішно припинили спробу перевезення контрабандних тютюнових виробів на суму понад 500 тис. грн, використавши систему попередньої аналітики та спільного профілювання ризиків. Це яскравий приклад того, як міжнародне співробітництво підвищує ефективність контролю.

Не менш значущим є підготовка персоналу. Місія ЄС EUBAM організовує навчальні програми для українських прикордонників, включно зі спільними тренінгами з молдовськими колегами [8]. Наприклад, у 2022 році тренінг із спільного контролю вантажів дозволив працівникам ДПСУ на практиці відпрацювати процедури перевірки небезпечних вантажів, включаючи рідкі хімічні речовини та ліки. Така підготовка формує нову культуру

мислення, де прикордонник поєднує знання технологій, аналітику ризиків і дотримання міжнародних стандартів.

Впровадження європейських стандартів вже дало відчутні результати: скорочено час перетину кордону, підвищено прозорість процедур, зменшено ризики корупції та нелегальної діяльності [9]. Водночас залишаються виклики: обмежена інфраструктура, високі кадрові навантаження та складна геополітична ситуація в Придністров'ї. Перспективи розвитку передбачають подальшу цифровізацію процесів, інтеграцію з європейськими базами даних, розвиток мобільних груп швидкого реагування та розширення практики спільного контролю на нові пункти пропуску.

Українсько-молдовський кордон, сьогодні - це не просто лінія на карті, а живий, динамічний механізм, який поєднує законність, технології, аналітику та міжнародну співпрацю. Його ефективність визначається здатністю організаційно-методичного забезпечення та впровадження європейських стандартів реагувати на сучасні виклики, забезпечуючи баланс між безпекою, свободою пересування і транскордонним партнерством [10].

Список використаних джерел:

1. Регламент (ЄС) 2016/399 Європейського Парламенту та Ради від 9 березня 2016 року про Кодекс Союзу щодо правил, які регулюють переміщення осіб через кордони (Шенгенський кодекс про кордони).
2. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Молдова про спільний контроль осіб, транспортних засобів, товарів і предметів у спільних пунктах пропуску.
3. Про прикордонний контроль : Закон України від 05.11.2009 № 1710-VI.
4. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV.
5. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI.
6. Матеріали Державної прикордонної служби України щодо практики спільного контролю на пунктах пропуску.
7. Практичні рекомендації ІВМ для країн Східного партнерства : аналітичний звіт ЄС, 2021.
8. European Union Border Assistance Mission to Moldova and Ukraine (EUBAM) : офіційний сайт. URL: <https://eubam.org> (дата звернення: 30.03.2026).
9. Аналітичний звіт «Транскордонні виклики на кордоні України та Молдови», ДПСУ, 2022.
10. Концепція інтегрованого управління кордонами : розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 687-р.

Дзеверін І.Г.

провідний науковий співробітник Наукового центру Повітряних Сил Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,

к. військ. наук, старший науковий співробітник

Болюбаш О.О.

провідний науковий співробітник Наукового центру Повітряних Сил Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,

к. техн. наук, старший науковий співробітник

Дзеверін Т.Ю.

науковий співробітник Харківського національного університету Повітряних Сил

імені Івана Кожедуба,

СТАТИСТИЧНА ІНФЕРЕНЦІЯ В ОЦІНЦІ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗЕНІТНОГО ДРОНУ ЗА БОЙОВИМИ СПОСТЕРЕЖЕННЯМИ

Динамічний розвиток БпЛА, підсистем ППО, форм і способів бойового застосування UAV-F вимагає системного вдосконалення існуючих методів оцінки ефективності підрозділів БпС ППО. Для реалістичного моделювання бойових дій потрібні актуальні оцінки ймовірностей ураження різномірних зенітних дронів, підтверджені даними з поля бою, а не лише результатами полігонних випробувань.

Організація збору та обробки результатів бойового досвіду застосування різних типів UAV-F (винищувачів, перехоплювачів) дозволяє суттєво підвищити достовірність оцінювання їхньої ефективності та наблизити моделювання до реальних умов, що підвищує результативність і адекватність рішень в системі ППО проти БпЛА противника.

Замовнику (командирам, планувальникам) потрібні не паспортні (технічні) ймовірності ураження, а фактичні (бойові) ймовірності ураження UAV-F за категоріями знищення повітряних цілей (далі – КЗПЦ). Потрібні ймовірності ураження в різних комбінаціях умов, для якої спроби вважаються однорідними; необхідні відповідні довірчі інтервали для частки уражень, щоб розрізнити стійкі ефекти та випадкові флуктуації, оцінювати точність отриманих чисел, планувати добір додаткових спостережень; потрібні частки втрат і значення фактичної ефективності з урахуванням втрат; урахування специфіки умов: день (ніч), сенсор, профіль зближення, рівень РЕБ, погодні умови (видимість, опади, вітер), висота та швидкість цілі.

Виробники БпЛА зазвичай не надають повної, стандартизованої матриці ймовірностей ураження виробу в різних умовах з різних причин: змінність КЗПЦ коли ймовірність різко залежить від профілю цілі, РЕБ, погоди, підготовки операторів; неможливості фіксування в одному паспортному числі всього великого масиву стендових і полігонних випробувань; через об'єктивність динамічного розвитку тактики й апгрейдів БпЛА противника, які змінюються швидше, ніж оновлюються паспортні дані; юридичні та репутаційні ризики коли “паспортна ймовірність” сприймається як гарантія; чутливість тактичних процедур, РЕБ і алгоритмів наведення – відкриті числові характеристики полегшують противнику пошук вразливостей; вартість репрезентативних випробувань, яка зростає зі збільшенням кількості спроб тощо.

Отже, в таких обставинах критичною є методика, яка працює від бойової статистики підрозділу й дає зрозумілі, відтворювані оцінки ймовірностей з довірчими інтервалами.

Статистична інференція (SI) – це процес отримання висновків про властивості генеральної сукупності на основі аналізу даних, отриманих з вибірки, описаної в матеріалах [7]. Вона дозволяє робити обґрунтовані висновки про велику сукупність на основі даних, зібраних із меншої, репрезентативної групи. Процес статистичного аналізу що схематично показаний на Рисунку 1 – це загальна методологія, що охоплює всі етапи: від ідеї та збору до кінцевого звіту в яких статистична інференція є центральною аналітичною частиною цього циклу що забезпечує перехід від емпіричних даних до ймовірносних тверджень.

Statistical Analysis Process

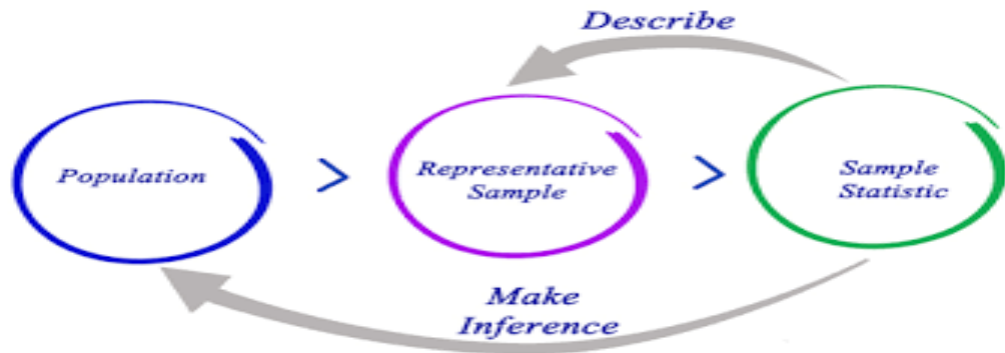

Рис. 1. Процес статистичного аналізу
 Джерело: підручник "Statistical Inference" Дж. Казелли та Р. Бергера.

Пояснення до схематичного зображення, адаптованого на основі загальної методології:

- *Population* – сукупність об’єктів або подій, що цікавить дослідника;
- *Representative Sample* – менша частина популяції, яку фактично вивчають; вона має бути репрезентативною;
- *Sample Statistic* – числові показники, розраховані безпосередньо з даних вибірки;
- стрілка “Описати” (*Describe*) від вибірки до статистики – це описова статистика;
- стрілка “Зробити інференцію” (*Make Inference*) від статистики вибірки до популяції – це власне методика статистичної інференції (MSI): коли за показниками, отриманими на вибірці, робимо узагальнення на всю популяцію (довірчі інтервали, перевірка гіпотез тощо).

У контексті цієї Методики: популяція – сукупність можливих результатів ураження повітряних цілей зенітними БПЛА винищувачами (перехоплювачами) за бойовими спостереженнями. Вибірка – реально зафіксовані спроби () з результатами (ураження , втрати) для певних комбінацій умов (i, c).

Структура статистичного аналізу в контексті оцінки ефективності.

Статистичний аналіз – це цілісний дослідницький процес, подібний до наукового методу. Його ефективність та об’єктивність результатів прямо залежать від дотримання чіткої послідовності дій. Кожен наступний етап ґрунтується на результатах попереднього, тому пропуск або неякісне виконання будь-якої фази може призвести до системних помилок і неправильних висновків. Для наочності та систематизації, усю логіку цього процесу зведено в таблицю 1, де кожен етап розкривається через свою назву, ключове завдання та опис основних дій.

Таблиця - Основні етапи статистичного аналізу.

Етап	Назва	Загальний опис	Контекст MSI-UAVF
Збір даних	Статистичне	Визначення методів, інструментів і	Формування структури даних для

		спостереження (Data Collection)	плану вибірки. Фактичне отримання первинних статистичних даних (шляхом опитування, експерименту, використання існуючих баз даних тощо)	категорій умов (день/ніч, тип цілі). Збір архівних або поточних бойових звітів про спроби ураження $A_{i,c}$ та їх результати ($S_{i,c}$, $L_{i,c}$).
.	Обробка та підготовка	Зведення і групування (Data Processing/Preparation)	Систематизація, очищення, перевірка та перетворення необроблених даних. Виявлення та виправлення помилок, пропусків, невідповідностей. Створення статистичних таблиць, групування за ознаками	Перевірка повноти та достовірності бойових звітів. Агрегація даних за заданими категоріями умов. Підготовка структурованого масиву даних для аналізу.
.	Аналіз даних	Обчислення та інференція (Data Analysis)	Застосування статистичних методів до підготовлених даних. Включає описову статистику (обчислення середніх, медіан, стандартних відхилень). Статистичну інференцію MSI (перевірка гіпотез, регресійний аналіз, побудова довірчих інтервалів)	Ядро Методики. Розрахунок вибіркової ймовірності ураження. Побудова довірчих інтервалів (95%). Статистична перевірка гіпотез щодо впливу умов (доба, тип цілі).
.	Інтерпретація та висновки	Звітність та рішення (Interpretation and Conclusion)	Пояснення отриманих статистичних результатів у контексті початкової дослідницької проблеми. Формулювання висновків, рекомендацій та прийняття рішень на основі підтверджених або спростованих гіпотез	Кількісна інтерпретація ймовірностей та довірчих інтервалів. Формулювання практичних висновків для планування застосування БпЛА. Розробка алгоритму планування уражень на основі отриманих оцінок.

Таким чином, Методика (MSI) оцінки фактичної (бойової) ймовірності ураження повітряних цілей зенітним БпЛА (далі – Методика) формалізує застосування статистичного аналізу для визначення/корекції ймовірності ураження зенітним БпЛА за бойовою статистикою підрозділу БпС ППО, окремо для типів повітряних цілей (розвідник, ударний) і доби (день, ніч), з урахуванням РЕБ та погоди і з прозорими межами довірчого інтервалу 95%.

Завдання Методики визначаються в межах представленої структури: визначити структуру даних для кожної категорії (комбінації) умов (день/ніч, розвідник/ударний БпЛА); розрахувати базові оцінки ймовірностей з довірчими інтервалами; побудувати алгоритм

планування уражень і втрат на основі отриманих показників; дати кількісну інтерпретацію результатів і практичні висновки.

Для практичної реалізації запропонованого підходу необхідно формалізувати систему показників та визначити структуру вхідних даних. Узагальнення методології потребує конкретизації ключових понять, які поділяються на два класи: теоретичні (паспортні) характеристики, що задаються виробником, та емпіричні (бойові) оцінки, що отримуються шляхом статистичної інференції з реальних спостережень

Список використаних джерел

1. Orawo L. A. Confidence intervals for a binomial proportion: comparison of four methods. *Open Journal of Statistics*, 2021, 11(5). URL: <https://doi.org/10.1080/01621459.1927.10502953>. (дата звернення 12.11.2025).
2. Brown L. D., Cai T. T., DasGupta A. Interval estimation for a binomial proportion. *Statistical Science*, 2001, Vol. 16, № 2, pp. 101–133. URL: <https://doi.org/10.1214/ss/1009213286>. (дата звернення 14.11.2025).
3. Agresti A., Coull B. A. Approximate is better than “exact” for interval estimation of binomial proportions. *The American Statistician*, 1998, Vol. 52, № 2, pp. 119–126. URL: <https://doi.org/10.1080/00031305.1998.10480550>.
4. Casella G., Berger R. L. *Statistical Inference*. 2nd ed. Duxbury, 2002.
5. ICUAS. Advances in UAV neutralization technologies. IEEE, 2022, pp. 102–119.
6. Castrillon V. U. A review of counter-UAS technologies for cooperative defensive teams of drones. *Drones*, 2022, Vol. 6, № 3, Article 65. URL: <https://doi.org/10.3390/drones6030065>. (дата звернення 16.11.2025).
7. Печененко О. М., Ярошенко Я. В., Блискун О. Є. Загальні підходи до оцінювання ефективності ППО з урахуванням застосування FPV-дронів-перехоплювачів. *Повітряна міць України*. 2024, № 7(2). с. 50–54. <https://doi.org/10.33099/2786-7714-2024-2-7-50-54>.
8. Wikipedia. Мультиноміальний розподіл. Коваріація. https://en.wikipedia.org/wiki/Multinomial_distribution.
9. Agresti, A. (2013). *Categorical Data Analysis* (3rd ed.). Wiley Розділ 1.5: *Statistical Inference for Multinomial Parameters*. URL: <https://doi.org/10.1002/0471249688>.
10. Andersson, P. (2023). The Wald confidence interval for a binomial p as an illuminating "bad" example. *The American Statistician*. № 77(4), 381-390. URL: <https://doi.org/10.1080/00031305.2023.2183257>.
11. McGrath, O., & Burke, K. (2024). Binomial confidence intervals for rare events: Importance of defining margin of error relative to magnitude of proportion. *The American Statistician*, онлайн публікація. URL: <https://doi.org/10.1080/00031305.2024.2350445>. (дата звернення 17.11.2025).
12. Garthwaite, P. H., & Crawford, N. (2024). Locally correct confidence intervals for a binomial proportion: A new criteria for an interval estimator. *Scandinavian Journal of Statistics*. № 51(1), 285-308. <https://doi.org/10.1111/sjos.12672>.
13. Yassenov, V. (2024). The Delta Method: Simplifying Confidence Intervals for Complex Estimators. URL: <https://vyassenov.github.io/blog/delta-method.html>. (дата звернення 15.12.2025).
14. Harrison, X. A. (2015). A comparison of observation-level random effect and Beta-Binomial models for modelling overdispersion in Binomial data in ecology & evolution. *PeerJ*, 3, e1114. URL: <https://doi.org/10.7717/peerj.1114>.
15. Ascari, R., Migliorati, S., & Ongaro, A. (2021). A new regression model for overdispersed

binomial data accounting for outliers and an excess of zeros. *Statistics in Medicine*. № 40(17), 3895-3914. URL: <https://doi.org/10.1002/sim.9005>.

16. Н. Е. Бреслоу та Д. Г. Клейтон. Приблизний висновок в узагальнених лінійних змішаних моделях. Журнал Американської статистичної асоціації. Опубліковано: *Taylor & Francis, Ltd.* Том 88.1993. с 9-25. URL: <https://doi.org/10.2307/2290687>. (дата звернення 20.12.2025).

17. Bates, D., Mächler, M., Bolker, B., & Walker, S. (2015). Fitting linear mixed-effects models using lme4. *Journal of Statistical Software*. № 67(1), 1-48. URL: <https://doi.org/10.18637/jss.v067.i01>. (дата звернення 02.01.2026).

Дяченко А.А.,

викладач Національної академії Служби безпеки
України

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЗАНЯТЬ З ВИВЧЕННЯ ГЕОІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ У СЕКТОРІ ВІЙСЬКОВО-ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Трансформація характеру збройних конфліктів XXI століття визначає нові вимоги до підготовки військових фахівців. Геоінформаційні системи (ГІС) перетворилися на критичний інструмент оперативного планування та прийняття рішень у реальному часі. Ефективна методика викладання ГІС у військово-професійній освіті має враховувати специфіку оперативних завдань і необхідність інтеграції теоретичних знань із практичними навичками.

Теоретичний фундамент курсу складають концепції просторового аналізу, картографічної проєкції, управління геопросторовими базами даних. Курсанти опановують принципи побудови цифрових моделей рельєфу, методи інтерполяції, технології дистанційного зондування. Особлива увага приділяється стандартам геопросторових даних NATO (STANAG 2215, STANAG 7074), форматам обміну інформацією між системами C4ISR [1]. Викладання теоретичного матеріалу будується на аналізі реальних оперативних ситуацій.

Практична складова курсу орієнтована на формування навичок роботи з програмним забезпеченням ArcGIS Military Analyst, QGIS з Military Grid Reference System (MGRS). Лабораторні заняття включають побудову карт зон видимості, аналіз рельєфу для визначення маршрутів техніки, моделювання зон ураження артилерії, планування евакуаційних коридорів. Курсанти опрацьовують сценарії інтеграції даних з БПЛА, супутникових знімків Sentinel-2, радіолокаційних систем SAR. Імітаційні вправи відтворюють умови оперативного штабу з необхідністю швидкого аналізу геопросторової інформації [2].

Методика викладання поєднує традиційні лекції з активними формами навчання. Проблемно-орієнтовані заняття розвивають здатність до критичного аналізу геопросторових даних і оцінки їх надійності. Групові проєкти формують навички командної роботи при плануванні операцій з використанням ГІС. Кейс-метод на основі історичних операцій дозволяє аналізувати роль геопросторової інформації в успіху місії. Симуляційні середовища відтворюють стресові умови прийняття рішень. Оцінювання компетентностей здійснюється через багаторівневу систему. Тестування перевіряє знання термінології, стандартів, алгоритмів. Практичні завдання оцінюють здатність виконувати операції: створення тематичних карт, побудову буферних зон, розрахунок оптимальних маршрутів [3]. Кваліфікаційні проєкти вимагають комплексного застосування ГІС для багатокритеріальних завдань. Підсумкова атестація включає ситуаційну вправу з підготовки геопросторового забезпечення тактичного рішення за обмежений час.

Впровадження відповідної методики передбачає створення належної матеріально-технічної бази, що охоплює сучасні комп'ютерні класи з ліцензійним програмним

забезпеченням, стабільний доступ до геопросторових баз даних і використання навчальних датасетів, змодельованих на основі типових військових сценаріїв. Ефективність освітнього процесу значною мірою залежить від викладацького складу, який має поєднувати фахову експертизу в галузі геоінформаційних технологій із глибоким розумінням оперативно-тактичних потреб та практичних завдань підготовки. Узгодженість технічного забезпечення й професійної компетентності викладачів доповнюється систематичним оновленням навчальних матеріалів, що дозволяє підтримувати актуальність курсу відповідно до динаміки технологічного розвитку та змін у безпековому середовищі.

Розроблена методика спрямована на цілісну інтеграцію теоретичної підготовки з практичним формуванням навичок застосування геоінформаційних систем у військовій сфері. Орієнтація на реальні оперативні сценарії, використання сучасного спеціалізованого програмного забезпечення та впровадження активних форм навчання забезпечують розвиток професійних компетентностей, необхідних для ефективної геопросторової підтримки військових операцій. Логіка побудови курсу передбачає поєднання аналітичної роботи з даними, моделювання ситуацій і командної взаємодії, що підвищує прикладну цінність підготовки. Подальший розвиток методики пов'язується з інтеграцією інструментів штучного інтелекту, технологій доповненої реальності та адаптацією змісту й підходів до стандартів НАТО, що розширює можливості міжсумісності та відповідає сучасним вимогам безпекового середовища.

Список використаної літератури

1. Kolomiitsev, O., Obriadin, V., & Horelyshev, S. (2023). Інформаційно-аналітичні технології забезпечення прийняття військового рішення за стандартами НАТО під час виконання завдань у сфері державної безпеки. *State Security*, 1(1), 27–39. <https://sts.nangu.edu.ua/article/download/288259/281931>
2. Манцевич, Ю., & Бабій, В. (2024). Застосування ГІС в навчальному процесі під час воєнного стану. *Містобудування та територіальне планування*, (87), 388–399. <http://mtp.knuba.edu.ua/article/download/320500/311119>
3. Kobzan, S. M., Pomortseva, O. Ye., Pankiv, V. V., Kharchenko, O. L., & Pantieliieieva, N. M. (2025). Military geo-information systems: Application and development prospects. *Vyprobuvannia ta sertyfikatsiia*, (1(7)), 67–75. <https://dndivsovt.com/index.php/ts/article/download/537/507>

Дяченко Д.В.

начальник кафедри Військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

к.т.н. с.н.с.

Тулуб А.Ю.

старший викладач кафедри Військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

Бриксін О.М.

викладач кафедри Військового інституту танкових військ Національного технічного університету «Харківський політехнічний інститут»

УДОСКОНАЛЕННЯ ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КОМАНДИРА ПІДРОЗДІЛУ ЩОДО ОРГАНІЗАЦІЇ ЗАХИСТУ ВІД БПЛА ПРОТИВНИКА

Сучасний етап розвитку засобів збройної боротьби ознаменував нову еру – період тотальної «дронізації» всіх театрів воєнних дій (повітряного, наземного, морського). Безпілотні літальні апарати (БПЛА) трансформувалися з допоміжних засобів розвідки на основний інструмент вогневого ураження, діючи масовано та безперервно вздовж усієї лінії бойового зіткнення. Ураження танків чи бойових машин піхоти вартістю в мільйони доларів за допомогою дешевих FPV-дронів (\$1-1,5 тис.) призводить до колосальних економічних та тактичних втрат [1]. Все це змінило тактику підрозділів і зробило захист від безпілотних систем базовою вимогою до живучості військ.

Для ефективного управління захистом командир повинен оцінювати загрози за їхніми технічними характеристиками та тактикою застосування:

- ударні БПЛА типу «дрони-камікадзе» (Shahed-136, Lancet). Використовуються масовано для ураження стаціонарних об'єктів, ППО та артилерії. Мають низьку акустичну (крім Shahed-136) та теплову помітність [2, 3];

- FPV-дрони. Швидкі, дешеві та маневрені, здатні точно вражати вразливі елементи техніки (люки, моторні відсіки);

- розвідувальні БПЛА. Здійснюють цілодобовий моніторинг, передачу відеоданих у реальному часі та корегування артилерійського вогню;

- БПЛА зі штучним інтелектом (ШІ)-наведенням. Автономні системи, здатні самостійно захоплювати ціль без участі оператора [1], що робить їх нечутливими до стандартних засобів РЕБ;

- БПЛА на волоконно-оптичних лініях зв'язку (ВОЛЗ). Керовані через кабель, не випромінюють радіосигналів [1], що робить їх непомітними для засобів радіоелектронної розвідки (РЕЗ) та невразливими до радіоперешкод.

Особливу загрозу становить поява автономних систем із ШІ та дронів на ВОЛЗ. Ці засоби є повністю нечутливими до традиційних систем радіоелектронної боротьби (РЕБ), що вимагає кардинального перегляду алгоритмів управління підрозділом. Таким чином, захист від БПЛА сьогодні – це не додатковий захід, а фундамент живучості військ нарівні з інженерним обладнанням та маскуванням.

Удосконалення тактичної підготовки командира має базуватися на впровадженні багаторівневого алгоритму управління, що поєднує технічну перевагу та сувору дисципліну.

Алгоритм роботи командира щодо організації захисту підрозділу від БПЛА противника:

1. Оцінка обстановки та прогнозування:

- визначити найбільш імовірні напрямки нальоту та райони пуску БПЛА противника (на відстані до 8 км від розташування підрозділу [2]);

- проаналізувати типи БПЛА, які застосовує противник у даній смузі відповідальності;

- вивчити маршрути висування підрозділу з урахуванням тактичних властивостей місцевості та «полів невидимості».

2. Створення ешелонованої системи спостереження:

- розгорнути мережу постів візуального спостереження (ПВС), оснащених тепловізорами (дальність до 1 км), біноклями, акустичними датчиками та засобами радіоелектронної розвідки (РЕР) (сканери частот типу «Чуйка 3.0») [1, 3];

- призначити спостерігачам конкретні сектори відповідальності для послідовного огляду повітряного простору;

- організувати цілодобове чергування та встановити порядок негайної доповіді про виявлені цілі.

3. Організація системи оповіщення та взаємодії:

- встановити сигнали оповіщення про дроніву небезпеку (наприклад, «ПОВІТРЯ») та порядок їх доведення до всього особового складу;

- налагодити взаємодію між підрозділами РЕБ, мобільними вогневими групами та спостерігачами для запобігання «дружньому вогню»;

- визначити орієнтирні напрямки для передачі цілевказань вогневим засобам.

4. Управління вогневим ураженням (кінетична протидія):

- створити «бойові трійки-п'ятірки» для ведення загороджувального вогню зі стрілецької зброї (висоти до 400 м) [3];

- призначити чергові засоби ППО (ЗУ-23-2, ПЗРК Stinger/Mistral, кулемети ДШК/Browning, тощо) на панівних висотах або спеціально обладнаних пікапах;

- підготувати для кожного засобу 3–4 запасні та 1–2 хибні вогневі позиції.

5. Організація РЕБ та технічного маскування:

- розгорнути станції активних перешкод («Буковель-AD», «Нота», «Анклав») для придушення каналів управління та навігації GPS/GLONASS [3];

- впровадити сувору радіодисципліну: повна заборона використання гаджетів поза режимом «польоту» (скупчення понад 3 сигнали GSM є пріоритетною ціллю противника);

- організувати встановлення антидронових сіток та екранів на техніку та укриття.

6. Організація протидії новітнім типам БПЛА (ВОЛЗ та ІІІ).

Оскільки дрони на ВОЛЗ нечутливі до РЕБ, командир повинен організувати специфічні заходи [4]:

- використання «трос-пили». Власні БПЛА з підвісним ріжучим елементом (300–400 г) для перерізання кабелю противника в повітрі;

- контр-патрулювання безпілотними наземними комплексами (БпНК). Застосування наземних роботизованих платформ («Примара-Камік») для виявлення та розриву ліній зв'язку на ґрунті;

- протидія ІІІ. Створення макетів техніки, що імітують теплові та радіополя, для введення автономних алгоритмів націлювання в оману;

- аерозольні завіси. Застосування димів (інтервал джерел 30–150 м) для засліплення оптичних сенсорів автономних систем.

Таким чином для ефективної протидії БПЛА противника необхідно створити систему ешелонованого захисту підрозділу, яка складається з наступних рубежів:

1. Рубіж РЕБ (дальній). Зона придушення навігації GPS/GLONASS (до 8 км) комплексом «Хмара» або «Буковель».

2. Рубіж ППО (середній). Зона ураження ПЗРК та ЗУ-23-2 (до 2–3 км).

3. Рубіж безпосереднього захисту (ближній). Зосереджений вогонь стрілецької зброї, окопний РЕБ («Грець»), антидронові сітки та екрани, «трос-пили», наземні роботизовані платформи та аерозольні завіси (до 500 м).

Дії підлеглих щодо безпосереднього захисту від БПЛА противника [3].

1. При виявленні БПЛА:

- негайна доповідь. Повідомити час, тип апарату (за можливості), орієнтовну висоту та напрямок польоту;

- дотримання нерухомості. Якщо дрон знаходиться високо, «завмерти», максимально понизивши силует у тіні об'єктів.

2. При отриманні сигналу «ПОВІТРЯ» або атаці БПЛА:

- розосередження та укриття. Припинити рух групами, зайняти підготовлені «нори» (одиначні окопи під кутом до траншеї) або використати термоковдри («МК Пончо») для приховування теплової сигнатури;

- залишення техніки. У разі виявлення ударного дрону під час руху машини – негайно залишити її та відбігти на 50–100 м (техніка – ціль №1 для дронів противника);

- маневрування. Якщо укриття відсутнє, рухатися швидко «змійкою», змінюючи напрямок кожні 7–10 метрів.

3. Ведення вогню:

- загороджувальний вогонь. Найефективніший метод для стрілецької зброї – створення «хмари» куль попереду курсу цілі без її супроводження;

- визначення випередження. При стрільбі по БПЛА типу Shahed-136 ($V=50$ м/с) на відстані 300 м випередження має становити 5 корпусів цілі.

В якості висновків можна виділити наступні постулати надійного захисту від БПЛА противника:

1. Системність та комплексність. Захист від БПЛА є фундаментальною вимогою до живучості військ. Жоден окремих засіб (РЕБ чи ППО) не забезпечує 100% захисту, лише поєднання організаційних, інженерних, радіоелектронних, вогневих заходів та злагоджених дій підрозділу дозволяє мінімізувати втрати.

2. Раннє виявлення. Своєчасна ідентифікація загрози за допомогою РЕР (сканери частот) та ПВС дає підрозділу критично важливий час для маневру та розосередження.

3. Адаптивність управління. Командир повинен відмовитися від шаблонних маршрутів та позицій. Управління захистом вимагає постійного аналізу тактики ворога та швидкого впровадження контрзаходів проти нових технологій, таких як ВОЛЗ, ШП.

4. Дисципліна як основа безпеки. Більшість втрат спричинена порушенням правил маскування, скупченням особового складу, використанням телефонів з увімкненою геолокацією та ігноруванням сигналів тривоги.

5. Безперервність навчання. Розвиток дронів технологій відбувається надшвидко. Ефективність методів протидії може обчислюватись днями, що потребує від особового складу постійної готовності до освоєння нових технічних рішень та тактик.

Таким чином, сучасна протидронна оборона – це динамічна система, що тримається на трьох складових: технологічній перевазі (РЕБ, ППО), інженерній винахідливості (сітки, макети) та залізній військовій дисципліні кожного бійця.

Список використаних джерел:

1. Мосов С. П., Салій С. М. Захист від дронів та протидія їхньому застосуванню на полі бою (російсько-український воєнний конфлікт) Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України № 2(85), 2025 С. 81–87.
2. ВП 7-00(03).01 Методичні рекомендації “Боротьба з безпілотними літальними апаратами” (за досвідом проведення ООС (раніше АТО) / Центр оперативних стандартів і методики підготовки Збройних Сил України спільно з Головним управлінням підготовки Збройних Сил України, 2019.
3. ВП 3-00(116)120 Методичні рекомендації “Загальновійськовим підрозділам щодо боротьби з ударними БПЛА іранського виробництва “Shahed-136” (“Герань-2”) та рф “Ланцет-2” (за досвідом російсько-Української війни 2022-2023 років) / Центр оперативних стандартів і методики підготовки Збройних Сил України спільно з Головним управлінням доктрин та підготовки Генерального штабу Збройних Сил України, 2023.
4. Методичний посібник “Як вберегтися від ворожих дронів: поради піхоті” / Офіційний сайт Сил ТрО ЗСУ: tro.mil.gov.ua.

Задерієнко С.І.

професор кафедри управління повсякденною діяльністю підрозділів, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного,
к.військ.н., доцент

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ МАЙСТЕРНОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТЕХНОЛОГІЯМИ РОЗШИРЕНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

Сучасні загрози і виклики, насамперед обумовлені умовами російсько-української війни потребують системного реагування та адекватної трансформації сектору національної безпеки і оборони, зокрема системи підготовки військових фахівців. У Силах безпеки і оборони існує: перманентна потреба в інтенсифікації навчання під постійно змінювані бойові загрози, непокритий дефіцит кваліфікованих інструкторів, обмеженість часу на підготовку рекрутів, необхідність оновлення матеріально-технічної бази та адаптації навчальних програм курсової і спеціальної підготовки до технологічних змін, зокрема практичного використання засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ), безпілотних літальних апаратів (БПЛА) та наземних роботизованих комплексів (НРК) [1].

Поточний етап розвитку військової освіти характеризується активним впровадженням передових технологій у підготовку військових фахівців. Найбільш перспективними технологіями для військової справи, на нашу думку, є технології віртуальної реальності (Virtual Reality, VR), доповненої реальності (Augmented Reality, AR) і змішаної реальності (Mixed Reality, MR). Всі вони у науковому просторі об'єднані загальним терміном – розширена реальність (Extended Reality, XR), а її багатогранність потребує дослідження.

Програми підготовки мобілізаційних ресурсів у провідних країнах світу зазвичай містять комплекс організаційних, правових та навчально-виховних заходів, спрямованих на навчання військовозобов'язаних і формування резерву. Не є виключенням і Україна оскільки станом на сьогодні у нашій державі вже реалізується чергове (умовно сьоме) видання програми “Базової загальновійськової підготовки” (БЗВП) [2]. При цьому слід зазначити, що вже у програмі БЗВП п'ятої версії, затвердженій Головнокомандувачем Збройних Сил України 31.12.2024 року є згадування про технологію VR, а саме перегляд навчального VR-фільму “Перший бій” з предмету навчання “Психологічна підготовка” [3, с. 53].

VR-фільм “Перший бій” створив український стартап Aspichi у співпраці з українськими дизайнерами і це фактично приклад одного з найпопулярніших застосувань віртуальної реальності. Розвиток інформаційної сфери надає розробникам програмного забезпечення можливість створювати реалістичні ігрові середовища, які забезпечують тим, хто навчається яскраві враження і водночас готують військовослужбовця до впливу негативних стрес-факторів бою.

Про XR-технології сьогодні говорять багато, але кожна нова можливість майже завжди породжує нову проблему вибору напрямку. В організації бойової підготовки XR-технології дозволяють відтворити не лише військові сценарії, а і цивільні завдання пов'язані із захистом об'єктів інфраструктури, евакуацією місцевого населення тощо. І щоразу стає очевидно, що технологія формується не з окремих презентацій чи ряду слайдів, а з того, як змінюється сама реальність війни і технічна спрямованість навчання.

Аналітичні дані свідчать не про сталий досвід використання XR-технологій, а про фазу формування фундаменту. За відчуттями це дуже нагадує автомобільну індустрію на початку ери електромобілів, коли всі вже розуміли напрямок руху, але стандарти, доктрина й архітектура ще тільки складалися.

Бойові дії дали поштовх розвитку багатьох технологій і розширена реальність вже зараз не є “унікальним кейсом” у технологічному сенсі. Україна сьогодні – це джерело реальних даних і на міжнародних заходах із партнерами НАТО деякі посили звучать доволі жорстко, але чесно: “якщо ви не тестуєте свої технології в Україні – вас не існує”. Водночас важливо чесно говорити й про обмеження. Навіть найкраща технологія не може масштабуватися глобально без проходження складних інноваційних бар'єрів.

Найпоширенішим засобом занурення у розширену реальність є спеціалізовані шоломи та окуляри, принцип роботи яких базується на тому, що прикріплені до корпусу гіроскоп і акселерометр відстежують повороти голови користувача і передають дані в обчислювальну систему, яка змінює картинку на дисплеї в залежності від показань датчиків, таким чином користувач відчуває себе всередині розширеної реальності, як в реальному світі. У списку найбільш відомих XR-пристроїв для широкого загалу є Vision Pro від Apple, Quest 3 від Meta, Google Glass від Google та нещодавно анонсований Steam Frame від Valve.

Провідні країни світу приділяють неабияку увагу розвитку XR-технологій. Так у США агентство DARPA фінансує XR-симулятори для підготовки військовослужбовців. Американські компанії: Meta, Apple, Microsoft, Google активно розробляють віртуальні платформи, гарнітури та програмні екосистеми. Європейський Союз фінансує імерсивні технології за програмою Digital Europe. Японія інтегрує XR у свою державну концепцію Society 5.0. Компанії Фінляндії створюють професійні XR-гарнітури для авіації та військових тренувань. У Великій Британії реалізують державні програми підтримки XR-стартапів через Innovate UK і Digital Catapult.

Наприклад, у травні 2025 року Anduril Industries спільно з компанією Meta почали роботи над EagleEye це XR-система вбудована в шолом для армії США і спрямована на покращення ситуаційної обізнаності солдатів. Ці пристрої використовують штучний інтелект і дозволяють виявляти БПЛА, бачити приховані цілі за візуальними перешкодами та керувати системами зброї. У той же час під час експлуатаційних випробувань формуються не лише позитивні висновки, а і виявляються вади.

Згідно зі звітом складеним у 2022 році випробувальним підрозділом штаб-квартири Міністерства оборони США після використання спеціальної версії AR-окулярів Microsoft HoloLens на заняттях з бойової підготовки понад 80% тих, хто відчув дискомфорт від впливу технології AR, мали хворобливі симптоми вже за перші три години. Серед основних вад AR-окулярів Microsoft HoloLens відмічались наступні [4]:

- увімкнені окуляри генерують неясне світло, що у значній мірі може демаскувати місце розташування окремих осіб і підрозділів та бути орієнтиром для ворожих засобів ураження;

- імовірна дальність виявлення противником світіння матриці дисплея пристрою Microsoft HoloLens складає до кількох сотень метрів;

- просторові обмеження AR-гарнітури суттєво звужують поле зору користувача, включаючи його периферійний зір, а вага і розміри пристрою іноді обмежують рухи військовослужбовця;

- негативне сприйняття окулярів тими, хто проходив випробування обумовлене ще й їх недостатньою функціональністю і постійними проблемами з надійністю передачі даних в підсистему доповненої реальності в режимі реального часу.

Ще кілька років тому XR-окуляри залишалися здебільшого інструментом для розваг або навчальних експериментів, і майже не виходили за межі цивільного застосування. Ситуація різко змінилась після початку російсько-української війни, яка створила запит на безпечні тренування для військ в умовах наближених до реальності. Тепер пілоти БПЛА, підрозділи протиповітряної оборони (ППО) й оператори НРК все частіше використовують XR не задля гри, а як технологію, що може зберегти життя, скоротити час на підготовку фахівця та зменшити вартість навчання.

За останні чотири роки в Україні з'явилися десятки команд розробників, що створюють власні XR-рішення для підготовки військовослужбовців – від FPV-тренажерів до симуляторів для збиття ракет та апаратів для реабілітації. Серед них інструменти від компаній Aspichi, Atmaraksi, Advin, “Технарі” та інших [5].

Наприклад, “Технарі” розробили вітчизняні системи доповненої реальності “Чайка” та “Чайка-М”. Ці системи були кодифіковані Міністерством оборони України і вже використовуються для тренувань у Збройних Силах України, зокрема для навчання мобільних груп ППО і формування у них навичок нічних зенітних пусків з ПЗРК “Ігла” та нічної стрільби з важких кулеметів (ДШК, M2 Browning) по “Шахедах” і крилатих ракетах.

Atmaraksi представила інноваційний симулятор “Дуель VR: FPV vs GUN”, що дозволяє тренуватися в умовах бою, де комбінується з одного боку управління БПЛА, з іншого – застосування стрілецької зброї.

Мобільні комплекси L7 Simulators можуть розгортатись за 15–20 хвилин будь-де: від аудиторії навчального центру до підземного укриття (фортифікаційної споруди), і надають можливості для різнопланової підготовки.

Міністерство оборони України у пошуках нових можливостей на основі XR-технологій для навчання вірно розставляє пріоритети і вже є рішення для:

FPV-пілотів – тренування вправності керування операторів без втрат реальних високовартісних безпілотних систем;

піхотинців – симуляція боїв у міських умовах;

водіїв озброєння військової і спеціальної техніки – інтенсив з водіння бойових машин;

медперсоналу – формування навичок правильно виконувати евакуацію поранених з поля бою в умовах вогневого впливу противника;

операторів ППО – керування зенітними БПЛА.

Таким чином застосування XR-технологій в системі підготовки дозволяють занурювати рекрута у імітоване середовище, підвищувати фаховість військовослужбовця, формувати обізнаного військового професіонала, готового виконати свій обов'язок перед своєю країною та побратимами із суворою рішучістю, неперевершеною майстерністю та розсудливою відповідальністю за доручену ділянку роботи.

У підсумку можна зробити наступні загальні висновки:

навчати і тренувати особовий склад можна різними шляхами, а XR-симулятори можуть робити це якісніше, швидше і дешевше (без витрат пально-мастильних матеріалів, зі збереженням моторесурсу тощо);

ініційовані Міністерством оборони України технологічні форуми й інші заходи на кшталт Defence Vision Day об'єднують ряд кращих проєктів для війська, а створені на їх основі XR-технології слід і надалі поширювати та масштабувати;

рівень готовності окремих програмних продуктів реалізованих у XR-пристроях демонструє могутнє зростання оборонних технологій і потужний потенціал для навчання військовослужбовців в Україні.

Список використаних джерел:

1. Олександр Сирський визнав проблеми з підготовкою військовослужбовців. *ZAXID.NET*. URL: https://zaxid.net/oleksandr_sirskiy_viznav_problemi_z_pidgotovkoyu_viyskovosluzhbovtziv_n1_627314 (дата звернення: 10.03.2026).
2. СТП 7-01(206).40-21(63). Програма “Базової загальновійськової підготовки Сухопутних військ Збройних Сил України” (для підготовки мобілізаційних ресурсів, термін навчання 51 доба) (за досвідом російсько-української війни 2022–2025 років). К.: КП КСВ ЗСУ спільно з 151 НЦ СВ ЗСУ, 2025. 180 с.
3. ТП 7-00(206)246.63. Програма “Базової загальновійськової підготовки” (для підготовки мобілізаційних ресурсів, версія 5) (термін навчання 1,5 місяці). К.: ГУДІП ГШ ЗСУ, 2024. 236 с. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2025/02/ТП-7-00206246.63-ПР-БЗВП-МОБ-РЕС-15-міс-ПІДГ-V-ВИД.pdf> (дата звернення: 12.03.2026).
4. Задерієнко С.І. Про вади і переваги підсистем доповненої реальності. *Перспективи розвитку озброєння та військової техніки Сухопутних військ*: Збірник тез доповідей Міжнар. наук.-техн. конф., м. Львів, 17-18 трав. 2023 р. Львів: НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК ІМЕНІ ГЕТЬМАНА ПЕТРА САГАЙДАЧНОГО, 2023. С.291.
5. VR-окуляри на війні. Як іграшка стала інструментом тренування військових. *AIN – новини IT, бізнесу та стартапів в Україні*. URL: <https://ain.ua/2025/12/03/vr-okuliari-na-viini/> (дата звернення: 14.03.2026).

Закутін К.В.

провідний науковий співробітник Харківського національного університету Повітряних Сил імені Івана Кожедуба,

Коломієць О.Л.

старший науковий співробітник Харківського
національного університету Повітряних Сил
імені Івана Кожедуба

Паніматка В.О.

начальник науково-дослідної лабораторії
Харківського національного університету
Повітряних Сил імені Івана Кожедуба

ПРОПОЗИЦІЇ ЩОДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ПІДРОЗДІЛІВ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ-ПЕРЕХОПЛЮВАЧІВ

З серпня 2022 року характер російсько-української війни змінився в бік активного впровадження безпілотних літальних апаратів (БЛА): масове використання ударних (в тому числі разових) та розвідувальних БЛА призвело до необхідності швидкого пошуку дешевих та ефективних способів захисту від них. У відповідь на цю загрозу почали розроблятися програми зі створення БЛА-перехоплювачів, – невеликих швидких БЛА, призначених для перехоплення і знищення ворожих розвідувальних та ударних БЛА.

Можна спрогнозувати, що перспективними напрямками удосконалення підходів до використання БЛА-перехоплювачів стануть автоматизація управління, зокрема широке застосування автоматичного захоплення, наведення на ціль та автоматизованого підриву бойової частини при наблизенні до цілі, впровадження удосконаленого програмування БАК, а згодом і елементів штучного інтелекту.

За результатами аналізу досвіду бойового застосування БЛА у сучасній війні вони можуть мати характеристики, що відповідають різним класам. У такому разі визначальним для класифікації БЛА є параметр з найменшим значенням. У цілому безпілотні авіаційні системи (БАС) поділяють на три основні класи залежно від характеристик БЛА, що входять до їх складу:

1) безпілотні літальні апарати у складі БАС I класу, які зазвичай не потребують спеціальних злітних майданчиків, запускаються з руки або за допомогою катапульт та застосовуються на висотах до 1 500 м;

2) безпілотні літальні апарати у складі БАС II класу, які зазвичай запускаються за допомогою катапульт, пускових установок, стартових платформ з ракетним прискорювачем або з використанням ЗПС (майданчиків) зі штучним покриттям і застосовуються на висотах до 5 500 м;

3) безпілотні літальні апарати у складі БАС III класу, які зазвичай вимагають використання ЗПС (майданчиків) зі штучним покриттям.

Останні у свою чергу поділяються на дві категорії [6]:

– оперативні БЛА (англ. Medium Altitude Long Endurance (MALE)) – середньої висоти та тривалого часу польоту (застосовуються на висотах до 13 700 м);

– стратегічні БЛА (англ. High Altitude Long Endurance (HALE)) – великої висоти та тривалого часу польоту (застосовуються до висоти 19 800 м).

Цілями для БЛА-перехоплювачів розглядаються БЛА другого та третього класу зі швидкістю польоту до 300 км/год.

Розглянемо основні типи БЛА-перехоплювачів, які застосовуються в Збройних Силах України. Серед них виділяють два основних класи:

1) кінетичні перехоплювачі FPV – це невеликі маневрені БЛА з камерою пілота-оператор (FPV), призначені для фізичного зіткнення з метою знищення цілі обслугою (“Sting”, “Дикі Шершні” тощо – дешеві у виробництві та швидко відтворюються);

2) спеціалізовані швидкісні перехоплювачі – це більші апарати з підвищеною швидкістю та корисним навантаженням (навісна зброя або контактний підрив), орієнтовані на перехоплення ударних БЛА великої дальності типу “Shahed” (такі розробки реалізуються у формі прототипів і промислових ініціатив).

Перевагами FPV –перехоплювачів є:

- великий вибір БЛА мультироторного типу під різні завдання;
- надання змоги змінювати бойову частину чи виготовляти її самостійно;
- висока маневреність;
- гнучкість в налаштуванні обладнання спеціалізованих FPV - перехоплювачів та великий вибір супутніх додаткових пристроїв в вільному доступі для придбання.

Для БЛА-перехоплювачів способами перехоплення ворожих БЛА є:

- використання сіток (відстрілювання сітки у бік цілі або підліт БЛА-перехоплювача до цілі з розгорнутою сіткою);
- використання БЛА-камікадзе з уламково-фугасною бойовою частиною із безконтактним підривачем;
- фізичне знищення ворожих БЛА завдяки фізичному контакту іншого БЛА з ними.

Ключовими технічними параметрами БЛА-перехоплювачів є: максимальна швидкість (км/год), маневреність, час польоту, дальність, необхідна система наведення (FPV–оператор).

Практика показує, що для ефективного перехоплення ударних БЛА важлива висока швидкість і маневреність при обмеженій вартості.

З аналізу ТТХ можливо зробити висновок, що БЛА-перехоплювачі літакового типу мають, як правило, більшу швидкість та висоту польоту, але достатньо високу вартість порівняно з БЛА-перехоплювачами коптерного типу, що знижує економічну ефективність їх застосування.

Досвід ведення бойових дій на території України свідчить про стрімке нарощення противником інтенсивності застосування розвідувальних та ударних БЛА з метою ведення повітряної розвідки та нанесення ударів як по військовим об’єктам, так і об’єктам критичної інфраструктури.

Для ведення повітряної розвідки противником застосовуються наступні засоби :

- на висотах від 1 000 м до 3 000 м – БЛА типу “Орлан”, “SuperCam”, “Мерлін-ВР” та ін.;
- на висотах від 5 000 м до 5 500 м – БЛА типу “Орион”, “Форпост”, “Mohajer”.

Слід зазначити, що в ході нанесення масованих ударів противником БЛА типу – “Shahed-131/136” (“Герань-2/1”) інтенсивно застосовуються імітатори ударних БЛА типу “Пародія”, “Гербера”, що суттєво виснажує систему ППО.

Зазначене вище обумовлює необхідність побудови системи протидії БЛА противника спрямованих на розв’язання таких проблемних питань:

- забезпечення угруповання сил і засобів ПС та інших військових формувань ефективними засобами (системами) протидії (пораження) БЛА противника;
- створення системи протидії БЛА противника.

Зведені підрозділи ППО є найбільш ефективними для знищення засобів повітряного нападу противника.

Ефективність їх застосування залежить від наступних факторів:

- навченості особового складу (операторів РЛС, екіпажів БЛА-перехоплювачів);
- можливостей РЛС;
- можливостей БЛА-перехоплювачів;
- надійності та стійкості зв'язку.

Для підвищення ефективності застосування БЛА-перехоплювачів необхідно наростити та покращити підготовку особового складу обслуг та застосовувати БЛА перехоплювачі з найкращими характеристиками.

Аналіз показав, що на теперішній час найбільшу ефективність продемонстрували перехоплювачі літакового типу, що мають більшу практичну стелю та більшу максимальну швидкість. Найбільш ефективним виявився БЛА AS-3 “Merops”, суттєвою перевагою якого є функція донаведення на ціль.

Складність і важливість протидії масованому застосуванню ударних і розвідувальних БЛА на глибину всієї території України, обумовлює необхідність формування додаткової спеціальної підсистеми протидії таким БЛА в загальній системі ППО для прикриття найбільш важливих військових об'єктів (аеродромів, вогневих позицій ЗРК, місць розташування військ тощо).

На сьогоднішній день вона реалізована в таких військових формуваннях як батареї (взводи, екіпажі) БЛА-перехоплювачів. Специфіка застосування таких підрозділів полягає в тому, що ними експлуатуються БЛА-перехоплювачі, які поражають повітряні цілі методом перехоплення їх в повітрі. Перспективи застосування таких засобів полягає в тому, що вони стали дешевішою заміною для зенітних ракет, які часом доводиться витратити для перехоплення БЛА типу – “Shahed-131/136” (“Герань-2/1”).

Отже, практика застосування БЛА-перехоплювачів, виявила проблеми їх застосування, які пов'язані із складністю наведення їх на швидкісні повітряні цілі. Це вимагає певних системних та структурних змін в підготовці екіпажів БЛА-перехоплювачів шляхом адаптації існуючих методик підготовки до особливостей застосування, експлуатаційних характеристик і бойових можливостей такого типу БЛА.

Аналіз показав, що кінетичні методи впливу на БЛА противника мають більшу ефективність порівняно з некінетичними. Основними кінетичними способами поразення цілі є таран, постріл, контактний або дистанційний підрив. На практиці найбільш ефективно показав себе метод дистанційного підриву.

Для підвищення ефективності застосування БАК рекомендується:

а) збільшення кількості джерел розвідувальної інформації про проліт БЛА противника, шляхом залучення інформації зі спеціалізованого програмного забезпечення з високою якістю ототожнення цілей, або інших подібних систем. Це дозволить більш точно ідентифікувати цілі, їх координати та характеристики;

б) організація взаємного обміну інформацією між бригадами, а саме щодо прольоту ворожих ударних БЛА не встановленого типу та баражуючих боєприпасів типу “Ланцет” через смуги оборони сусідніх бригад;

в) розроблення та вдосконалення вже існуючих БЛА-перехоплювачів, які працюють за принципом “пустив - забув” (наприклад “Sting”, “P1-Sun” та ін.);

г) організація підготовки операторів БЛА-перехоплювачів в складних умовах обстановки, особливо вночі за досвідом ведення бойових дій. Доцільно залучати в якості інструкторів найбільш підготовлених операторів з реальним бойовим досвідом;

д) використання наземних роботизованих комплексів (НРК) як пускових платформ для запуску БЛА–перехоплювачів. За даними порталу Мілітарний, російська компанія “Тумич-РТК”, представила свій новий НРК “Імпульс-ПВО”. Озброєний він одразу чотирма БЛА–перехоплювачами “Елка”, що діють за принципом “вистрілив – забув”. Ці БЛА повністю автономні, оператору достатньо направити його камеру на ціль, після чого здійснюється захоплення, і “Елка” летить до своєї цілі на швидкості до 200 км/год. Проте, здатний перехоплювати він тільки БЛА, що летять на швидкості до 60 км/год, тому основною його ціллю є великі БЛА типу “Баба Яга” та розвідувальні БЛА [8]. Отже, цей напрямок є перспективним для ЗС України;

е) продовження розвитку практики застосування МВГ, які озброєні БАК.

Висновки:

1. Проведений аналіз застосування БЛА–перехоплювачів дозволяє обґрунтувати напрями побудови системи протидії засобам повітряного нападу та сформулювати ряд рекомендацій щодо практичних заходів (дій) з організації боротьби з ударними БЛА.

До основних з них належать:

- подальший розвиток безпілотних систем–перехоплювачів та створення більшої кількості підрозділів з БЛА–перехоплювачами з урахуванням досвіду створення таких підрозділів;
- створення ешелонованої за висотами системи боротьби з ударними та розвідувальними БЛА, яка передбачає застосування МВГ та зенітних артилерійських засобів ППО СВ разом зі спеціалізованими підрозділами БЛА–перехоплювачів;
- розвиток системи розвідки БЛА за рахунок застосування високомобільних, розподілених на значній території і відносно недорогих радіолокаційних засобів;
- розвиток системи управління, яка дозволяє у реальному масштабі часу за даними від мобільних радіолокаційних засобів надавати бойову інформацію про ударні БЛА противника на відповідні МВГ і підрозділи БЛА–перехоплювачів та здійснювати керування ними.

Список використаних джерел:

1. Ярош С. П., Гур'єв Д. О. Впровадження специфічних способів і засобів протидії безпілотним літальним апаратам в угрупованні Зенітних Ракетних Військ. Наука і техніка Повітряних Сил Збройних Сил України. 2022. № 2 (47). С. 48–61. <https://doi.org/10.30748/nitps.2022.47.05>.
2. Хажанець Ю. А., Горбенко В. М. Способи боротьби з БЛА за допомогою БЛА–перехоплювачів. Повітряна міць України. 2025. № 1 (8). С. 71–75. <https://doi.org/10.33099/2786-7714-2025-1-8-71-75>.
3. Математичне моделювання ефективності бойового застосування підрозділів безпілотних літальних апаратів винищувачів (перехоплювачів) при спільних діях / І. Г. Дзевєрін та ін. Системи озброєння і військова техніка. 2025. № 3 (83). С. 39–46. <https://doi.org/10.30748/soivt.2025.83.05>.
4. Завацький О., Талкін Ю., Мельниченко А. Активні способи боротьби із безпілотними літальними апаратами у сучасних умовах ведення бойових дій. Міжнародний науковий журнал «Military Science». 2025. № 2 (4). С. 203–214. <https://doi.org/10.62524/msj.2024.2.4.17>.
5. Печененко О., Ярошенко Я., Блискун О. Загальні підходи до оцінювання ефективності протиповітряної оборони з урахуванням застосування frv-дронів–перехоплювачів. Повітряна міць України. 2024. № 2 (7). С. 50–54. <https://doi.org/10.33099/2786-7714-2024-2-7-50-54>.
6. Ярош С. П., Гур'єв Д. О., Станенко В. М., Меленті Д. О. Основи бойового застосування безпілотних систем і комплексів: навчальний посібник. Харків : ХНУПС, 2026. 328 с.
7. Чорний А., Сідун Г., Тимофеев П. Особливості протидії безпілотним літальним апаратам іранського виробництва. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки. 2025. № 1(98). С. 92–103. <https://doi.org/10.32453/3.v98i1.1802>

8. Козацький С. Росіяни пропонують ставити дрони-перехоплювачі “Елка” на НРК і назвали це “Імпульс-ПВО” 30 жовтня 2025. ГО “МІЛІТАРНИЙ”: веб-сайт. URL: <https://militaryni.com/uk/news/u-rosiyi-rozrobyly-robotyzovanyj-kompleks-ppo-ypuls-pvo-dlya-protydiyi-bpla>. (дата звернення: 21.12.2025).

Звягін Є.

курсант Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Кордун Н.

курсант Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СТАНДАРТІВ НАТО В СИСТЕМУ КОМПЛЕКСНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Сучасні реалії ведення бойових дій диктують необхідність кардинального перегляду підходів до підготовки особового складу сектору безпеки і оборони України. В умовах повномасштабної збройної агресії та незмінного курсу держави на євроатлантичну інтеграцію першочерговим завданням стає імплементація стандартів НАТО в освітній та тренувальний процеси всіх відомств. Правовою основою для таких глибинних трансформацій є оновлене законодавство про військовий обов'язок і військову службу, яке чітко встановлює правові та організаційні засади виконання військового обов'язку громадянами України в умовах воєнного стану [1]. Крім того, запровадження базової загальновійськової підготовки для громадян, які здобувають вищу освіту, створює міцний фундамент для формування стійкого резерву та підвищення загальної обороноздатності держави у довгостроковій перспективі [2].

Основою високої боездатності будь-якого військового чи правоохоронного підрозділу є бездоганний рівень індивідуальної підготовки кожного військовослужбовця. Цей рівень формується виключно через комплексне та нерозривне поєднання тактичної, вогневої, спеціальної фізичної та медико-тактичної підготовки. Сучасний багатовимірний бій вимагає від персоналу не лише досконалого володіння штатною зброєю, але й здатності миттєво приймати адекватні рішення в умовах екстремального фізичного виснаження та колосального психологічного навантаження. Інтеграція передового міжнародного досвіду у вітчизняну систему підготовки дозволяє ефективно адаптувати найкращі світові практики до суворих українських реалій. Зокрема, впровадження спеціалізованих змагальних та тренувальних комплексів високої інтенсивності, які достовірно моделюють реальні бойові та екстремальні ситуації, сприяє значному підвищенню рівня готовності особового складу до виконання завдань за призначенням [3].

Окремої, надзвичайно прискіпливої уваги заслуговує питання спеціальної фізичної підготовки в контексті сучасних бойових дій. Застарілі класичні підходи, орієнтовані переважно на загальну витривалість та базову силу, терміново потребують глибокої модернізації відповідно до викликів сьогодення та реального досвіду бойових дій. Сучасний військовослужбовець змушений тривалий час діяти у важкому захисному екіпіруванні, долати значні відстані по складному рельєфу, переносити збільшений боскомплект та здійснювати евакуацію поранених побратимів. Це вимагає цілеспрямованого розвитку специфічних фізичних якостей: силової витривалості, складної координації рухів, вибухової сили та швидкості реакції в умовах стресу. Процес фізичного виховання має бути максимально наближений до реальних бойових умов, жорстко враховуючи специфіку оперативно-службової діяльності конкретних підрозділів [4].

Ефективним та перевіреним на практиці інструментом у цьому контексті є застосування інтенсивних тренувань безпосередньо в польових умовах. Такий інноваційний підхід дозволяє органічно поєднати граничне фізичне навантаження з одночасним виконанням складних тактичних завдань, що формує стійкі моторні навички та автоматизм дій. Багатоденні тренування в умовах пересіченої місцевості, подолання природних та штучних інженерних перешкод, регулярне виконання тривалих марш-кидків з повною бойовою викладкою надійно загартовують особовий склад як у фізичному, так і в психологічному планах [5]. Саме в жорстких польових умовах найефективніше відпрацьовуються та закріплюються алгоритми спільних дій у складі бойових груп, що є абсолютно критичним для забезпечення злагодженості та надійної керованості підрозділу під час вогневого контакту.

Вогнева підготовка, згідно з провідними стандартами армій країн-членів НАТО, більше не розглядається як окрема, ізольована дисципліна. Вона є невід'ємною, органічною складовою загальних тактичних дій підрозділу. Рішучий перехід від виконання застарілих статичних вправ до ведення інтенсивної динамічної стрільби в русі, з незручних положень, в умовах вкрай обмеженої видимості та обов'язково після значних фізичних навантажень є ключовим напрямом удосконалення всього навчального процесу. Кожен військовослужбовець повинен демонструвати впевнену здатність вести прицільний, результативний вогонь на фоні глибокої фізичної втоми та гострого бойового стресу. Цього результату можна досягнути лише через постійне, методично грамотне інтегроване тренування.

Медико-тактична підготовка за передовими протоколами є ще одним надзвичайно критичним елементом бойової готовності. Вона безпосередньо і прямо впливає на збереження життя та здоров'я особового складу на полі бою. Відпрацювання життєво важливих навичок надання домедичної допомоги під щільним вогнем противника, в зоні відносного тактичного укриття та під час організації процесу евакуації має бути доведено до рівня несвідомого автоматизму. Системна інтеграція складних медичних вступних у процес тактико-спеціальних занять та щоденних фізичних тренувань дозволяє виробити стійкий, безпомилковий алгоритм дій у критичних ситуаціях. Евакуація умовного пораненого, крім суто медичного аспекту, є надзвичайно важким комплексним фізичним випробуванням для всієї групи, що ще раз підкреслює абсолютну необхідність тісної синергії всіх видів військової підготовки.

Комплексне навчання персоналу сектору безпеки за стандартами НАТО вимагає єдиного реалістичного тренувального середовища. Тактична, вогнева, спеціальна фізична та медико-тактична підготовка не повинні відпрацьовуватися ізольовано. Впровадження багаторівневих сценаріїв із їх одночасним застосуванням - найдієвіший метод підготовки до бою, що дозволяє вчасно виявити та скоригувати слабкі місця кожного військовослужбовця.

Список використаних джерел:

1. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25.03.1992 № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (дата звернення: 13.03.2026).
2. Про затвердження Порядку проведення базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту, та поліцейських : постанова Кабінету Міністрів України від 21.06.2024 № 734. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/734-2024-#Text> (дата звернення: 13.03.2026).
3. Антошків Ю. М. "Firefighter combat challenge" в системі підготовки рятувальників України. Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки і спорту у Збройних Силах України, правоохоронних органах, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України : матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф. / за заг. ред. В. Свистун, О. Петрачкова. Київ : НУОУ, 2019. С. 146-148.
4. Кириленко В. І. Фізична підготовка військовослужбовців: виклики сучасності. Київ : НУОУ, 2022.

5. Кузьмін С. Інтенсивні тренування в польових умовах. Теорія і методика фізичного виховання. 2023. № 2. С. 45-50.

Кметь С.А.

старший викладач кафедри прикордонного контролю Факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України
Доктор філософії в галузі знань воєнної науки

Кравчук М.С.

курсант 225 навчальної групи Факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України

Мардар К.Р.

курсант 225 навчальної групи Факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ В УМОВАХ ГІБРИДНИХ ЗАГРОЗ

У сучасних умовах розвитку міжнародного забезпечення надійна охорона державних кордонів набуває особливої актуальності. Зростання кількості сучасних гібридних загроз, що поєднують військові, інформаційні, економічні, політичні та інші інструменти впливу, створює нові виклики для системи національної та прикордонної безпеки держави. В таких умовах особливої важливості набуває впровадження сучасних підходів до підвищення ефективності діяльності прикордонних підрозділів, які здійснюють охорону державного кордону України.

Сучасні загрози характеризуються комплексним характером та застосуванням різноманітних методів, що можуть включати провокації на державному кордоні, використання та організацію незаконних міграційних потоків як інструменту тиску та терору, діяльність у прикордонні диверсійно-розвідувальних груп, проведення інформаційно-психологічних операцій, а також використання нанотехнологій для порушення державного кордону та прикордонного режиму. У цьому контексті традиційні методи охорони державного кордону України потребують оновлення та модернізації до вимог сьогодення, що дозволить ефективно реагувати на нові обставини та виклики.

Одним із ключових напрямів підвищення ефективності організації охорони державного кордону України є впровадження в оперативно-службову (або бойову) діяльність сучасних технологій спостереження. Використання систем відеоспостереження, тепловізійних комплексів, сенсорних систем контролю, безпілотних літальних апаратів та інших технічних засобів дозволяє значно підвищити рівень контролю під час охорони державного кордону та підтримання прикордонного режиму як на мирних ділянках кордону так і в зоні бойових дій. Сучасні технології надають можливість цілодобового моніторингу державного кордону та своєчасного виявлення протиправної діяльності.

Актуальним напрямом є розвиток інтегрованого управління кордонами. Цей підхід полягає у забезпеченні діяльності державних органів, відповідальних за забезпечення національної та прикордонної безпеки України, а також організації ефективної співпраці з міжнародними партнерами. Інтегроване управління кордонами дозволяє забезпечити комплексний підхід до вирішення проблем національної безпеки, що включає не лише

безпосередню охорону державного кордону України, але й протидію транснаціональній злочинності, незаконній міграції та іншим загрозам сьогодення.

Суттєву роль у підвищенні ефективності охорони державного кордону відіграє удосконалення системи управління прикордонними підрозділами. На даному етапі особливого значення набуває впровадження автоматизованих систем управління та інформаційно-аналітичних платформ, що дозволяють швидко обробляти великі обсяги інформації та забезпечувати своєчасне прийняття управлінських рішень. Використання таких систем сприяє підвищенню координації дій між прикордонними підрозділами та оптимізації використання наявних ресурсів.

Одним з важливих напрямків є розвиток системи підготовки персоналу Державної прикордонної служби України. В умовах гібридних загроз військовослужбовці повинні бути готовими діяти у складних та нестандартних ситуаціях, швидко адаптуватися до змін обстановки та ефективно виконувати завдання у взаємодії з іншими сторонами сектору безпеки і оборони. Для досягнення необхідної мети необхідно постійно вдосконалювати систему професійної підготовки, проводити спільні навчання та тренінги, а також впроваджувати сучасні методики підготовки.

Забезпечення національної та прикордонної безпеки є спільним завданням багатьох державних органів, зокрема Державної прикордонної служби України, Збройних Сил України, Служби безпеки України, Національної гвардії та Національної поліції. Ефективна координація діяльності дозволяє своєчасно виявляти та усувати загрози, а також підвищує загальний рівень безпеки.

Важливим елементом сучасної системи охорони державного кордону є міжнародне співробітництво. Участь у міжнародних програмах з розвитку прикордонної безпеки, співпраця з прикордонними відомствами інших держав, а також обмін інформацією та досвідом сприяють підвищенню ефективності діяльності. Міжнародна співпраця дозволяє використовувати кращі світові практики у сфері охорони державного кордону та адаптувати їх до вітчизняних умов.

Таким чином, сучасні підходи до підвищення ефективності охорони державного кордону в умовах сучасних загроз передбачають комплексне поєднання організаційних, технічних, інформаційних та кадрових заходів. Удосконалення системи управління, впровадження сучасних технологій, розвиток інтегрованого управління кордонами, підвищення рівня підготовки особового складу та розширення міжнародного співробітництва є ключовими напрямками зміцнення національної та прикордонної безпеки. Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню ефективності діяльності Держприкордонслужби та забезпеченню надійної охорони державного кордону України.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 року.
2. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 № 661-IV.
3. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII.
4. Стратегія воєнної безпеки України. Указ Президента України №121/2021.
5. Бінковський О.А., Серватюк В.М. Прикордонна безпека України: теорія та практика забезпечення. – Київ, 2020.
6. Катеринчук І.С. Організація охорони державного кордону України. – Хмельницький: НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ, 2019.
7. Литвин М.М. Основи службово-бойової діяльності органів охорони державного кордону. – Хмельницький, 2018.

Кметь С.А.

старший викладач кафедри прикордонного контролю Факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України,
доктор філософії в галузі знань воєнної науки

Макарчук В.О.

курсант 225 навчальної групи Факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України

АКТУАЛЬНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ В УМОВАХ СУЧАСНИХ БЕЗПЕКОВИХ ВИКЛИКІВ

Забезпечення надійної охорони державного кордону є одним із ключових елементів системи національної безпеки держави. В умовах сучасних безпекових викликів, зумовлених збройною агресією проти України, гібридними загрозами, активізацією транснаціональної злочинності та незаконною міграцією, значно зростає роль підрозділів охорони державного кордону у системі сектору безпеки і оборони. У зв'язку з цим актуалізується питання удосконалення організаційного, правового та матеріально-технічного забезпечення службово-бойової діяльності прикордонних підрозділів.

Службово-бойова діяльність підрозділів охорони державного кордону являє собою комплекс організаційних, оперативних, режимних та бойових заходів, спрямованих на забезпечення недоторканності державного кордону, протидію загрозам прикордонній безпеці та підтримання належного рівня правопорядку у прикордонному просторі. Ефективність виконання зазначених завдань значною мірою залежить від рівня підготовки персоналу, належного ресурсного забезпечення, впровадження сучасних технологій спостереження та моніторингу, а також від ефективної взаємодії з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони.

Одним із важливих напрямів підвищення ефективності службово-бойової діяльності є удосконалення системи управління підрозділами охорони державного кордону. Сучасні умови потребують оперативного прийняття управлінських рішень, швидкого реагування на зміну обстановки та використання сучасних інформаційно-аналітичних систем. У цьому контексті особливого значення набуває впровадження автоматизованих систем управління, які дозволяють забезпечити оперативний обмін інформацією між підрозділами, підвищити ефективність планування та координації дій.

Розвиток матеріально-технічної бази підрозділів охорони державного кордону із використанням сучасних технічних засобів контролю, безпілотних літальних апаратів, систем відеоспостереження та дистанційного моніторингу дозволяє значно підвищити ефективність охорони державного кордону, особливо на складних ділянках місцевості. Сучасні технології сприяють виявленню протиправної діяльності та своєчасно реагувати на неї.

Важливим елементом забезпечення службово-бойової діяльності є підготовка персоналу. Сучасні безпекові виклики вимагають від військовослужбовців прикордонних підрозділів високого рівня професійної підготовки, здатності діяти в умовах підвищеного ризику, швидко приймати рішення та ефективно виконувати завдання у взаємодії з іншими силовими структурами. У зв'язку з цим особливої актуальності набуває розвиток системи професійної підготовки, проведення спільних навчань, тренувань та відпрацювання алгоритмів дій у різних ситуаціях.

Крім того, важливу роль у забезпеченні ефективної службово-бойової діяльності відіграє міжвідомча взаємодія. Підрозділи охорони державного кордону активно співпрацюють із Збройними Силами України, Національною гвардією України, Національною поліцією, Службою безпеки України та іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони. Така взаємодія дозволяє координувати дії під час виконання спільних завдань, обмінюватися інформацією та підвищувати загальний рівень безпеки прикордонного простору.

Слід також враховувати, що сучасні загрози прикордонній безпеці мають комплексний характер. Серед них особливе місце займають гібридні загрози, інформаційні впливи, диверсійна діяльність та використання нелегальних каналів переміщення осіб і товарів через державний кордон. У зв'язку з цим необхідним є впровадження комплексного підходу до забезпечення прикордонної безпеки, який передбачає поєднання силових, організаційних, технічних та інформаційно-аналітичних заходів.

Отже, забезпечення ефективної службово-бойової діяльності підрозділів охорони державного кордону в умовах сучасних безпекових викликів потребує системного підходу, який включає удосконалення управління, розвиток матеріально-технічної бази, підвищення рівня підготовки персоналу та зміцнення міжвідомчої взаємодії. Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню ефективності охорони державного кордону, зміцненню національної безпеки та забезпеченню стабільності у прикордонному просторі України.

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 року.
2. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 № 661-IV.
3. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII.
4. Стратегія воєнної безпеки України. Указ Президента України №121/2021.
5. Бінковський О.А., Серватюк В.М. Прикордонна безпека України: теорія та практика забезпечення. – Київ: НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ, 2020.
6. Катеринчук І.С. Організація охорони державного кордону України. – Хмельницький: Видавництво НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ, 2019.
7. Литвин М.М. Основи службово-бойової діяльності органів охорони державного кордону. – Хмельницький, 2018.

Кметь С.А.

старший викладач кафедри прикордонного контролю Факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України
доктор філософії в галузі знань воєнні науки

Єсипенко Ю.М.

курсант 225 навчальної групи Факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України

Стрілюк В.В.

курсант 225 навчальної групи Факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України

ОСОБЛИВОСТІ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПРИКОРДОННИХ ПІДРОЗДІЛІВ У СИСТЕМІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ

У сучасних умовах розвитку безпекового середовища питання забезпечення національної безпеки набуває особливої актуальності. Одним із важливих елементів системи національної безпеки держави є ефективна діяльність підрозділів, які здійснюють охорону та захист державного кордону. Саме прикордонні підрозділи виконують важливу роль у запобіганні загрозам національній безпеці, протидії незаконній міграції, транснаціональній злочинності, контрабанді та іншим протиправним проявам у прикордонному просторі.

Оперативно-службова діяльність прикордонних підрозділів являє собою комплекс організаційних, оперативних, режимних та правоохоронних заходів, спрямованих на забезпечення недоторканності державного кордону, контроль за дотриманням прикордонного режиму, а також протидію загрозам у сфері прикордонної безпеки. У сучасних умовах ця діяльність здійснюється в умовах підвищених безпекових ризиків, що обумовлює необхідність удосконалення підходів до організації та здійснення оперативно-службових заходів.

Особливістю оперативно-службової діяльності прикордонних підрозділів є її комплексний характер. Вона включає виконання завдань з охорони державного кордону на суходолі, морі та річках, здійснення прикордонного контролю в пунктах пропуску через державний кордон, участь у боротьбі з незаконною міграцією, протидію контрабанді та іншим правопорушенням. Крім того, прикордонні підрозділи беруть участь у виконанні завдань територіальної оборони, а також у взаємодії з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони.

Важливою складовою оперативно-службової діяльності є своєчасне отримання, аналіз та використання інформації щодо стану обстановки на державному кордоні. Інформаційно-аналітичне забезпечення дозволяє підрозділам прикордонної служби своєчасно виявляти загрози та прогнозувати можливі ризики. Для цього активно використовуються сучасні інформаційні системи, технічні засоби контролю та спостереження, а також результати оперативно-розшукової діяльності.

Однією з ключових особливостей діяльності прикордонних підрозділів є необхідність постійної взаємодії з іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони. Ефективне забезпечення прикордонної безпеки можливе лише за умови тісної співпраці між Державною прикордонною службою України, Збройними Силами України, Національною гвардією, Національною поліцією, Службою безпеки України та іншими державними органами. Така взаємодія забезпечує координацію дій, обмін інформацією та підвищення ефективності виконання спільних завдань.

Суттєвою особливістю сучасної оперативно-службової діяльності прикордонних підрозділів є необхідність реагування на нові форми та методи протиправної діяльності. Серед актуальних викликів можна виокремити гібридні загрози, використання безпілотних літальних апаратів для переміщення заборонених предметів через державний кордон, діяльність організованих злочинних груп, а також інформаційні впливи та спроби дестабілізації прикордонних територій. У зв'язку з цим прикордонні підрозділи повинні постійно вдосконалювати тактику дій, впроваджувати сучасні технології та підвищувати рівень професійної підготовки особового складу.

Не менш важливим напрямом розвитку оперативно-службової діяльності є впровадження сучасних технічних засобів охорони державного кордону. Використання систем відеоспостереження, безпілотних літальних апаратів, сенсорних систем контролю та інших технічних засобів дозволяє значно підвищити ефективність моніторингу прикордонної обстановки та своєчасно виявляти правопорушення. Сучасні технології також сприяють оптимізації використання сил і засобів, що є особливо важливим в умовах обмежених ресурсів.

Крім технічного забезпечення, важливу роль відіграє професійна підготовка персоналу прикордонних підрозділів. Сучасні умови служби вимагають від військовослужбовців високого рівня професійної компетентності, фізичної та психологічної готовності до виконання завдань у складних умовах. Тому важливим завданням є удосконалення системи підготовки та підвищення кваліфікації персоналу, проведення навчань та тренувань, спрямованих на відпрацювання дій у різних оперативних ситуаціях.

Отже, оперативно-службова діяльність прикордонних підрозділів є важливою складовою системи забезпечення національної безпеки держави. Її ефективність залежить від належного організаційного забезпечення, розвитку матеріально-технічної бази, впровадження сучасних технологій, а також від високого рівня підготовки персоналу та ефективної міжвідомчої взаємодії. Удосконалення зазначених напрямів сприятиме підвищенню рівня прикордонної безпеки та зміцненню національної безпеки України в цілому.

Список використаної літератури

1. Конституція України від 28 червня 1996 року.
2. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 № 661-IV.
3. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII.
4. Указ Президента України «Про Стратегію воєнної безпеки України» №121/2021.
5. Катеринчук І.С. Організація охорони державного кордону України. – Хмельницький: НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ, 2019.
6. Бінковський О.А., Серватюк В.М. Прикордонна безпека України: теорія та практика забезпечення. – Київ, 2020.
7. Литвин М.М. Основи службово-бойової діяльності органів охорони державного кордону. – Хмельницький, 2018.

Козубенко А. М.

здобувач ступеня вищої освіти магістра
Національної академії внутрішніх справ

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЄВРОАТЛАНТИЧНИХ СТАНДАРТІВ У СФЕРУ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

В умовах збройної агресії проти України та курсу нашої держави на євроатлантичну інтеграцію особливого значення набуває приведення національного законодавства у сфері оборони до стандартів НАТО. Це необхідна передумова для підвищення ефективності сектору безпеки і оборони, забезпечення взаємосумісності Збройних Сил України з силами країн-членів Альянсу, а також зміцнення національної безпеки. Питання адаптації законодавства України до стандартів НАТО досліджувалися в роботах українських науковців у сфері міжнародного та військового права. Водночас, комплексний аналіз правового забезпечення імплементації євроатлантичних стандартів у сучасних умовах залишається актуальним.

Ефективне впровадження стандартів НАТО в Україні неможливе без адаптації законодавства у сфері оборони до правових критеріїв Альянсу, що передбачає комплексне оновлення нормативної бази шляхом прийняття нових актів, внесення змін або скасування застарілих норм [1, с. 78].

Така адаптація, як вже зазначалось вище, передбачає комплексне реформування національної правової системи у цій сфері та поетапне узгодження з євроатлантичними стандартами. У таких умовах Україна забезпечує поступове приведення чинних законів, інших нормативно-правових актів, а також новоствореного законодавства у сфері національної безпеки й оборони у відповідність до стандартів НАТО.

Протягом останнього часу в Україні було ухвалено низку ключових нормативно-правових актів, що є підґрунтям для подальшого нормотворення та визначають основні напрями і механізми реалізації реформ у секторі безпеки й оборони.

Генеральним штабом Збройних сил України у січні 2020 року було оприлюднено Візію розвитку Збройних Сил України на наступне десятиріччя. В документі визначається стратегічне бачення реформ, спрямованих на максимальне структурне наближення Збройних Сил України до збройних сил держав-членів НАТО. Зокрема, передбачається трансформація системи управління, перегляд меж оперативних командувань, переведення загальновійськових бригад у стан постійної бойової готовності, реорганізація авіаційних бригад у полки, а підрозділів спеціального призначення – у відповідні центри [2].

14 вересня 2020 року Указом Президента України №392/2020 було затверджено нову стратегію національної безпеки України. Цей документ замінив попередню Стратегію 2015 року [3]. При цьому нова базується на трьох ключових засадах: 1) стримування, що передбачає розвиток оборонних і безпекових спроможностей з метою недопущення збройної агресії; 2) стійкості, яка полягає у здатності держави та суспільства оперативно адаптуватись до змін у безпековому середовищі та забезпечувати стабільне функціонування; 3) взаємодії, що передбачає розвиток стратегічного партнерства з провідними іноземними державами та міжнародними організаціями, насамперед з ЄС, НАТО та їх державами-членами [4, с.42].

Як влучно зазначає Інна Остапенко у своїй статті, пріоритетними національними інтересами України та складовими забезпечення національної безпеки є захист незалежності та державного суверенітету, відновлення територіальної цілісності в межах міжнародного визнаного кордону, сприяння суспільному розвитку, зокрема розвитку людського капіталу, гарантування та захист прав, свобод і законних інтересів громадян, а також реалізація курсу на європейську та євроатлантичну інтеграцію [4, с.42].

Варто зазначити, що про інтеграцію України до євроатлантичного безпекового простору також свідчить затверджена Указом Президента України від 25.03.2021 року №121/2021 Стратегія воєнної безпеки України [5]. Основною функцією цього документа є формування завчасно підготовленої та всебічно забезпеченої всеохоплюючої оборони України на засадах стримування, стійкості та взаємодії, що має забезпечити воєнну безпеку, суверенітет і територіальну цілісність держави, а також сприяти інтеграції України до євроатлантичного безпекового простору й набуттю членства в НАТО [4, с.43].

Серед пріоритетних напрямів державної політики у воєнній сфері, сфері оборони та військового будівництва визначено запровадження єдиного керівництва щодо підготовки та здійснення всеохоплюючої оборони України, розвиток інституційної спроможності Міністерства оборони України та інших органів управління складових сил оборони, нарощування можливостей Збройних Сил України, включно із силами територіальної оборони та іншими її складовими, саме для належного виконання покладених на них завдань, а також подальшу інтеграцію до європейських безпекових структур і активізацію міжнародного військового співробітництва. Окрім того у документі наголошується, що реформування оборонного сектору України сприятиме набуттю членства в Північноатлантичному альянсі.

Підсумовуючи, імплементація євроатлантичних стандартів у сферу оборони України є системним процесом, що охоплює гармонізацію законодавства, реформування сектору безпеки і оборони та впровадження стандартів НАТО. У результаті реалізації цих заходів забезпечується підвищення обороноздатності держави, сумісність із Альянсом і наближення до членства в НАТО.

Список використаних джерел:

1. Військове право: Підручник /за ред. І. М. Коропатніка, І. М. Шопіної. Київ: Правова єдність, 2019. 648 с.
2. Візія Генерального штабу ЗС України щодо розвитку Збройних Сил України на найближчі 10 років. URL: <https://www.zsu.gov.ua/suchasni-zbroini-sily-ukrainy/viziia-heneralnoho-shtabu-zs-ukrainy-shchodo-rozvytku-zbroinykh-syl-ukrainy-na-naiblyzhchi-10-rokiv>.

3. Про рішення Ради Національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 №392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020#Text>.
4. Остапенко І. Правові аспекти приведення у відповідність законодавства України у сфері оборони до євроатлантичних стандартів. Розвиток законодавства України у сфері оборони: проблеми адаптації до стандартів НАТО та шляхи їх вирішення: матеріали Науково-практичної конференції. м. Київ, 23 квітня 2021 року/ упоряд.: П. П. Богуцький, В. Г. Пилипчук, С.О. Дорогих. – Київ, 2021. – 376 с.
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 25.03.2021 №121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021#Text>.

Кононенко К.М.

курсант 1 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Головков О.М.

доцент кафедри тактико-спеціальної підготовки та особистої безпеки поліцейського факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук

ЗНАЧЕННЯ ТРЕНУВАНЬ У ФОРМУВАННІ ВПЕВНЕНOSTІ ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Алгоритм безпечних дій поліцейського під час контакту з громадянином починається ще до безпосереднього вступу в комунікацію – з правильного наближення до особи та попередньої оцінки обстановки. На цьому етапі поліцейський має зайняти безпечну позицію, уважно спостерігаючи за поведінкою громадянина, зокрема за його руками, мімікою, жестами, особливостями одягу та можливими ознаками прихованих предметів, які можуть становити небезпеку (зброї, ножів, вибухових пристроїв тощо). Практика правоохоронної діяльності свідчить, що найбільш небезпечним є саме початковий момент контакту, коли поліцейський ще не має достатньої інформації про наміри особи. Саме тому рекомендується не підходити до громадянина впритул, а зупинитися на безпечній дистанції приблизно 1,5–2 метри.

Важливим елементом забезпечення безпеки під час такого контакту є чіткий розподіл ролей між поліцейськими. У межах тактичної моделі «контакт – прикриття» один працівник поліції виконує функцію «контакту», здійснюючи комунікацію з громадянином, перевіряючи документи та надаючи необхідні вказівки, тоді як другий поліцейський виконує функцію «прикриття», розташовуючись під кутом приблизно 45 градусів відносно особи та контролюючи периметр, поведінку громадянина і можливі зовнішні загрози. Така побудова взаємодії дозволяє мінімізувати ризик раптового нападу та забезпечує належний контроль за ситуацією навіть у випадку спроби втечі або застосування зброї. При цьому особиста безпека поліцейського наявність необхідних знань і досвіду, володіння ефективними і безпечними методами діяльності та усвідомлення ним своєї ролі, визначеної як законом, так і власною відповідальністю щодо їх розв’язання [1, с. 369].

Після встановлення безпечної позиції важливим є правильний початок комунікації з громадянином. Поліцейський зобов'язаний привітатися, представитися, назвавши свою посаду, спеціальне звання та прізвище, а також чітко повідомити причину звернення. Такий порядок дій не лише відповідає вимогам законодавства, але й сприяє зниженню рівня психологічної напруги, зменшує ймовірність агресивної реакції та формує у громадянина розуміння законності дій правоохоронця.

У процесі спілкування важливим є також контроль за власним положенням тіла. Оптимальною вважається так звана «стійка інтерв'ю», за якої ноги розташовані на ширині плечей, одна нога дещо позаду, корпус повернутий напівбоком до співрозмовника, а руки не схрещені та готові до захисних дій або захвату. Така позиція дозволяє одночасно демонструвати впевненість та забезпечує швидку реакцію у випадку раптової агресії. Водночас поліцейський повинен уникати перебування у так званій «мертвій зоні», коли підозрювана особа може несподівано скоротити дистанцію і здійснити напад або спробувати заволодіти зброєю.

Під час перевірки документів або проведення огляду одним із ключових елементів безпеки залишається постійний контроль за руками особи. Практика правоохоронної діяльності підтверджує, що найбільша небезпека для поліцейського виникає у випадках, коли громадянин ховає руки у кишенях або за спиною. У таких ситуаціях поліцейський має право вимагати, щоб особа тримала руки у полі зору, оскільки це є базовою вимогою забезпечення особистої безпеки. Документи доцільно брати лівою рукою, залишаючи праву вільною для можливого застосування спеціальних засобів або інших заходів реагування. При цьому документ слід тримати на рівні очей, щоб одночасно контролювати як інформацію, так і поведінку громадянина.

У разі виникнення обґрунтованої підозри щодо наявності у громадянина зброї або інших небезпечних предметів може застосовуватися поверхнева перевірка відповідно до статті 34 Закону України «Про Національну поліцію». Під час проведення такої перевірки особливо важливою є взаємодія між членами поліцейського наряду, оскільки один із поліцейських тимчасово відволікається на здійснення огляду, що підвищує рівень його уразливості. У цей момент напарник повинен максимально зосередитися на функції прикриття, контролюючи простір і можливі загрози. При цьому ефективне забезпечення особистої безпеки передбачає поєднання фізичних, тактичних і психологічних компонентів підготовки поліцейського, що забезпечує ефективність виконання службових обов'язків в екстремальних умовах [2, с. 13].

Окрему роль у забезпеченні безпеки відіграє психологічна деескалація конфлікту. Спокійний, впевнений і чіткий тон голосу дозволяє поліцейському підтримувати контроль над ситуацією та не провокувати агресивну реакцію з боку громадянина. Навпаки, підвищений тон, нервозність або надмірна емоційність можуть спричинити ескалацію конфлікту. У зв'язку з цим комунікація розглядається як важливий елемент тактичної безпеки. Поліцейський має вміти уважно слухати співрозмовника, але водночас не допускати порушення встановленої дистанції або зміни правил контакту. Найбільш ефективними вважаються короткі та чіткі команди, наприклад: «Залишайтеся на місці», «Тримайте руки на виду», «Зробіть крок назад», які не допускають двозначного тлумачення та дисциплінують поведінку особи.

Крім того, під час контакту поліцейський повинен постійно здійснювати оцінку навколишнього середовища. До потенційних ризиків можуть належати сторонні особи, які перебувають поблизу (родичі, знайомі або співучасники правопорушника), можливість нападу з флангу, рух транспортних засобів або наявність предметів, що можуть бути використані як знаряддя нападу.

Завершення контакту також є важливим етапом забезпечення безпеки. Статистика правоохоронної діяльності свідчить, що напади на поліцейських нерідко відбуваються саме у момент завершення взаємодії, коли увага працівника поліції знижується. Тому документи доцільно повертати лівою рукою, залишаючи праву в готовності до реагування. Відхід від

громадянина має здійснюватися без повороту спиною до особи до моменту створення безпечної дистанції приблизно 4–5 метрів. Важливим елементом службової діяльності є також використання нагрудних відеореєстраторів, які повинні працювати протягом усього контакту. Відеофіксація сприяє захисту прав громадян і водночас захищає поліцейського від неправдивих звинувачень, дисциплінарних ризиків та юридичних претензій. Адміністративно-правові механізми забезпечення безпеки поліцейських передбачають формування комплексного і системного впливу на потенційні та реальні загрози, що дасть можливість поліцейському успішно функціонувати в нестабільних зовнішніх та внутрішніх умовах, а також зниження та нейтралізація ризик-факторів, що безпосередньо впливають на службово-професійну підготовку [3, с. 137].

Висновки. Отже, алгоритм безпечних дій поліцейського під час контакту з громадянами має важливе значення для збереження життя і здоров'я працівників поліції, забезпечення законності їх діяльності та запобігання перевищенню службових повноважень. Чітка структурована послідовність дій дозволяє ефективно контролювати ситуацію, координувати роботу з напарником і знижувати ризик раптової ескалації конфлікту. Крім того, професійна та впевнена поведінка поліцейського сприяє зменшенню агресії з боку громадян, підвищує дисципліну під час спілкування та формує позитивний імідж поліції як органу, здатного ефективно діяти в умовах підвищеної небезпеки.

Список використаних джерел:

1. Казначеев Д., Атаманюк Р. Особиста безпека працівників поліції під час виконання службових обов'язків у сучасних умовах. *Верховенство права: доктрина і практика в умовах сучасних світових викликів*: матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. м. Дніпро, 29 лютого 2024 року. Дніпро: ДДУВС. С. 369-371. URL: <https://er.dduvs.edu.ua/bitstream/123456789/14033/1/74.pdf>.
2. Психологічне забезпечення діяльності працівників МВС в умовах підвищеної небезпеки: моделі та інтервенції: практичний посібник / О.Г. Бабчук, С.В. Євпак, В.В. Кердивар, В.М. Платонов, А.В. Топчило. Черкаси - Одеса: НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ, ОДУВС, 2025. 181 с. URL: <https://dspace.oduvs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/578ca4ff-2468-403b-adc7-9c2ca0970137/content>.
3. Співак М.В. Адміністративно-правові гарантії забезпечення особистої безпеки поліцейських. *Київський часопис права*. 2023. №3. С. 132-138. URL: <https://kyivchasprava.kneu.in.ua/index.php/kyivchasprava/article/view/361>.

Корчагін М.В.

завідувач кафедри Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого
канд. наук з фіз. вих. та спорту, доцент

ВПРОВАДЖЕННЯ ВІЙСЬКОВО-СПОРТИНОГО БАГАТОБОРСТВА В СИСТЕМУ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КУРСАНТІВ

Сучасні дослідження процесу фізичної підготовки у вищих військових навчальних закладах та військових навчальних підрозділах закладів вищої освіти свідчать про позитивний вплив занять військово-прикладними видами спорту на фізичний розвиток, фізичний стан, стан здоров'я та рівень фізичної підготовленості курсантів [1, 2]. Військово-спортивне багатоборство є одним з найбільш поширеніших військово-прикладних видів спорту в Україні [3].

Військово-спортивне багатоборство – це неоліпійський вид спорту, який має чітко виражену військово-прикладну спрямованість та входить до «Переліку видів спорту, що

визнані в Україні». Військово-спортивне багатоборство включає в себе два розділи: бойове двоборство та військово-спортивне семиборство. У свою чергу бойове двоборство включає в себе наступні види змагальної діяльності: стрільбу та всестильовий бій (аналог рукопашного бою). До військово-прикладного семиборства входять: плавання, стрільба, підтягування на перекладині, подолання смуги перешкод, метання гранат на дальність та біг 3 кілометри. Всі змагальні дисципліни військово-спортивного багатоборства, за своїм змістом та наповненням є військово-прикладними вправами, тобто тими, що використовуються в практиці військової підготовки з метою розвитку та удосконалення професійно необхідних навичок [1].

За результатами проведених досліджень щодо впровадження засобів та методик військово-спортивного багатоборства в систему підготовки курсантів сектору безпеки і оборони України було отримано підтвердження позитивного впливу даного виду спорту на рівень підготовки майбутніх офіцерів. В. Откидач із співавторами зазначають про статистично достовірне покращення оцінки рівня фізичного здоров'я та фізичної підготовленості курсантів, які займалися за експериментальною програмою спеціальної фізичної підготовки з використанням засобів військово-спортивного багатоборства [1, 2]. Н. Москаленко із співавторами вказують на позитивний вплив тренувань з військово-спортивного багатоборства в години спортивно-масової роботи на рівень фізичної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів [4].

В Інституті Служби безпеки України Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого починаючи з 2023 року було запроваджено проведення занять з військово-спортивного багатоборства з курсантами в години спортивно масової роботи та створено секцію бойового двоборства. Результатом впровадження військово-спортивного багатоборства в спортивне життя курсантів стала участь представників Інституту в змаганнях на першість України та світу з даного виду спорту. У 2024 році на Чемпіонаті України з військово-спортивного багатоборства (26-28 квітня, м. Київ) представники Інституту вибороли 7 золотих, 7 срібних та 1 бронзову нагороду. 15-17 листопада 2024 року на Чемпіонаті світу з військово-спортивного багатоборства курсанти Інституту здобули 5 золотих та 1 срібну нагороду. За підсумками 2024 року переможців та призерів Чемпіонату світу з числа курсантів було нагороджено відзнаками Голови Служби безпеки України. У 2025 році спортсмени Інституту продовжили успішні виступи на змаганнях з військово-спортивного багатоборства на міжнародній арені, здобувши на Чемпіонаті Світу 5 золотих та 3 срібних нагороди. За цей час в Інституті підготовлено 2 Майстри спорту України міжнародного класу та 5 Майстрів спорту України з військово-спортивного багатоборства.

Значний вплив засоби та методи. Суть адаптації полягає в прояві успішності, надійності та стабільності функціонування організму людини у різних сферах її діяльності. Реакція функціональних систем організму у відповідь на фізичні навантаження характеризується зміною морфо-функціональних показників. Таким чином, процес адаптації представляє здатність організму людини пристосовуватися до зовнішніх подразників, або структурних змін в роботі його систем. Особливий інтерес для сучасної науки становить проблема вивчення адаптації організму людини до умов екстремальної діяльності. Навчально-бойова діяльність курсантів військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти безперечно відноситься до екстремальної професійної діяльності. Тому на базі Інституту було проведено дослідження впливу військово-спортивного багатоборства на адаптаційні можливості майбутніх офіцерів. Протягом двох років було визначено динаміку індексу функціональних змін за методикою Р. Баєвського спортсменів секції військово-спортивного багатоборства та порівняно з аналогічним показником контрольної групи курсантів. Результатами дослідження констатовано позитивний вплив військово-спортивного багатоборства на адаптаційні можливості курсантів Інституту [3].

Підсумовуючи вищевикладене, слід констатувати, що впровадження військово-спортивного багатоборства в підготовку вищих військових навчальних закладів та військових навчальних підрозділів закладів вищої освіти має призвести до покращення

фізичного стану, рівня фізичного здоров'я, фізичної підготовленості та адаптаційних можливостей курсантів.

Список використаних джерел:

1. Откидач В.С., Ольховий О.М., Корчагін М. В., Юр'єв С.О., Абраменко О.О. Вплив занять військово-спортивним багатоборством на показники спеціальної фізичної підготовленості курсантів ВВНЗ. *Український журнал медицини, біології і спорту*. Миколаїв, 2021. Том 6. №3(31). С.374-380.
2. Откидач В.С., Корчагін М. В., Бланк А.О., Воронцов О.С. Вплив програми фізичної підготовки з використанням засобів військово-спортивних багатоборств на фізичну підготовленість курсантів сектору безпеки і оборони України. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Випуск 3(189). 2025. с.125-129.
3. Корчагін М. В. Вплив занять військово-спортивним багатоборством на адаптаційні можливості курсантів закладів вищої освіти із специфічними умовами навчання. *Науковий часопис НПУ імені М.П. Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*. Випуск 06(193). 2025. с.70-74.
4. Москаленко Н., Откидач В., Куришко Є., Микитчик О. Програма спеціальної фізичної підготовки курсантів вищих військових навчальних закладів з використанням засобів військово-спортивних багатоборств. *Спортивний вісник Придніпров'я*, Випуск 2. 2023. с.58-66.
5. Москаленко Н., Откидач В., Корчагін М., Хліманцов Т., Куришко Є. Вплив занять військово-спортивним багатоборством на стан здоров'я курсантів ВВНЗ. *Спортивний вісник Придніпров'я*. № 1. 2020. С. 345-351.

Костиця С.В.

кандидат технічних наук старший науковий співробітник науково-дослідного відділу з питань підтримки Науково-дослідний центр Державної спеціальної служби транспорту, Дніпро, Україна,

Ткач М.В.

науковий співробітник науково-організаційного відділення Науково-дослідний центр Державної спеціальної служби транспорту, Дніпро, Україна,

СУЧАСНІ ПРИСТРОЇ ДЛЯ ГУМАНІТАРНОГО РОЗМІНУВАННЯ: ТЕХНОЛОГІЧНІ РІШЕННЯ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Після збройних конфліктів однією з найсерйозніших загроз для населення та економіки є забруднення територій мінами та іншими вибухонебезпечними предметами (ВНП). Такі об'єкти становлять небезпеку для життя людей, ускладнюють відновлення інфраструктури та перешкоджають нормальному функціонуванню економіки.

Для України ця проблема є особливо актуальною через значне мінне забруднення територій унаслідок російсько-української війни. Небезпечні ділянки можуть розташовуватися на сільськогосподарських угіддях, поблизу доріг, енергетичних об'єктів, промислових підприємств, ліній електропередач, транспортної інфраструктури та інших об'єктів критичної інфраструктури. Наявність мінної небезпеки у таких зонах створює додаткові ризики для їх функціонування та відновлення.

Саме тому гуманітарне розмінування є важливим елементом національної безпеки України. Ефективне очищення територій від ВНП дає змогу зберегти людське життя, відновити роботу об'єктів критичної інфраструктури та створити умови для відновлення

економічної діяльності. У цьому процесі важливу роль мають сучасні пристрої та інноваційні технології.

Сучасні технології у гуманітарному розмінуванні. Традиційні методи розмінування передбачають ручне обстеження територій саперами із використанням металодетекторів. Незважаючи на їх ефективність, такі методи є повільними та пов'язані з високим ризиком для фахівців.

Для підвищення безпеки та ефективності робіт сьогодні активно впроваджуються інноваційні технології, які дозволяють виконувати частину робіт дистанційно.

Наземні роботизовані комплекси (НРК). Одним із найперспективніших напрямів розвитку гуманітарного розмінування є використання наземних роботизованих комплексів (НРК). Вони дозволяють обстежувати території, працювати в небезпечних зонах і знешкоджувати ВНП без присутності фахівця. НРК оснащуються сенсорами для виявлення ВНП (металодетектори, георадарні, інфрачервоні, мультиспектральні та гіперспектральні системи), а також навігаційними засобами, модулями зв'язку, елементами штучного інтелекту (ШІ), захисним корпусом і автономними джерелами живлення. Це забезпечує їхню ефективну роботу в складних умовах. Керування здійснюється оператором дистанційно за допомогою пульта, наземної станції та захищених пристроїв із навігацією. Для стабільної роботи використовуються акумулятори, зарядні станції та портативні джерела енергії, а для зв'язку - рації, антени й ретранслятори. У сучасних НРК частина функцій автоматизована, однак ключові дії залишаються під контролем оператора [1].

В Україні разом із впровадженням міжнародних технологій активно розробляються та застосовуються власні НРК і допоміжні пристрої для розмінування. Прикладом таких рішень є вібраційний пристрій для розмінування, розроблений у Дослідному центрі Державної спеціальної служби транспорту (патент на корисну модель № 161930). Його принцип роботи ґрунтується на застосуванні вібрації, що забезпечує ефективніше заглиблення сталевих зубців у ґрунт на необхідну робочу глибину. У процесі роботи ґрунт розпушується та просіюється, а ВНП відокремлюються від нього за допомогою металевих колосників. Це дозволяє вилучати міни та ВНП без їх детонації та пошкодження, без інтенсивного руйнування ґрунтового покриву. Використання такого пристрою підвищує ефективність розмінування, знижує вартість робіт і дає змогу виконувати більший обсяг завдань із меншим залученням фахівців [2].

Безпілотні літальні апарати (БПЛА або дрони). За останні роки БПЛА перейшли від простого огляду до детального обстеження територій перед розмінуванням. Дрони можуть оснащуватися різними сенсорами: камерами високої роздільної здатності, LIDAR (ідентифікація, виявлення та визначення дальності світла), GNSS (глобальна навігаційна супутникова система), а також мультиспектральними, гіперспектральними, тепловими та радіолокаційними сенсорами. Завдяки камерам високої розрізненості можна виявляти міни за непрямими ознаками - слідами на ґрунті, сухою травою серед зеленої або змінами кольору й структури поверхні. Використання стереоскопічних знімків дає змогу створювати 3D-моделі місцевості, що робить аналіз даних більш точним. Такі технології дають змогу досягати дуже високої точності та швидко обробляти великі площі.

Науковці Наукового центру аерокосмічних досліджень Землі Інституту геологічних наук НАН України також працюють у цьому напрямі: поєднання мультиспектральних і інфрачервоних камер вже забезпечує точність виявлення понад 90%. БПЛА можуть швидко охоплювати великі території, створювати точні карти місцевості та визначати ділянки, які потребують детальнішого обстеження. Завдяки поєднанню з геоінформаційними системами та ШІ підвищується точність аналізу даних. Їх використання зменшує ризик для саперів і робить процес розмінування більш ефективним. Для об'єктів критичної інфраструктури такі технології є важливими, оскільки дозволяють швидко оцінити рівень небезпеки територій навколо електростанцій, мостів, транспортних вузлів та інших важливих об'єктів [3].

Сенсорні системи. Важливу роль у гуманітарному розмінуванні відіграють сучасні сенсорні технології. До них належать:

- металодетектори;
- георадарні системи;
- інфрачервоні сенсори;
- мультиспектральні і гіперспектральні сенсори.

Сучасні системи часто поєднують кілька типів сенсорів одночасно. Це дозволяє підвищити точність виявлення мін та зменшити кількість помилкових сигналів. Особливо важливими такі технології є під час обстеження територій поблизу інженерних споруд, трубопроводів або енергетичних мереж, де необхідна висока точність виявлення ВВП [4].

Проблеми використання сучасних технологій. Попри значний розвиток технічних засобів розмінування, їх використання має певні обмеження. Серед основних проблем можна виділити:

- складні природні умови та різні типи ґрунтів;
- різноманітність типів мін та ВВП;
- високу вартість сучасного обладнання;
- необхідність підготовки фахівців.

Крім того, навіть найсучасніші технології не можуть повністю замінити роботу саперів. Вони здебільшого доповнюють традиційні методи розмінування та допомагають зменшити ризики під час виконання небезпечних робіт.

Перспективи розвитку технологій розмінування. Подальший розвиток пристроїв для гуманітарного розмінування пов'язаний із впровадженням сучасних технологій та вдосконаленням існуючих систем. Основними напрямками розвитку є:

- створення більш автономних НРК;
- використання груп БпЛА для обстеження великих територій;
- розвиток багатосенсорних систем для виявлення та ідентифікації ВВП;
- інтеграція технологій ШІ для аналізу даних;
- створення цифрових карт мінної небезпеки.

Застосування таких технологій сприятиме підвищенню ефективності гуманітарного розмінування та прискорить процес відновлення територій, що є важливим для забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури України.

Висновки. Сучасні пристрої для гуманітарного розмінування відіграють важливу роль у забезпеченні безпеки населення, відновленні територій та об'єктів критичної інфраструктури України після збройних конфліктів. Подальший розвиток інноваційних технологій сприятиме зменшенню ризиків для фахівців з розмінування, прискоренню процесу очищення територій та підвищенню рівня безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Міністерство оборони України. Оператори НРК: як роботизовані комплекси зберігають життя та змінюють архітектуру бою. 2026. URL: <https://mod.gov.ua/news/operatori-nrk-yak-robotizovani-kompleksi-zberigayut-zhittya-ta-zminyuyut-arhitekturu-boyu> (дата звернення: 16.03.2026).
2. Патент на корисну модель: Вібраційний пристрій для розмінування: пат. 161930 Україна: МПК F41H 11/16, F41H 11/18, F41H 11/28. № u202501863; заявка 24.04.2025; публікація 21.01.2026, Бюл. № 3. 4 с.
3. Зацерковний В., Ніколюк І. Використання БПЛА для виявлення вибухонебезпечних предметів та побудови карт при гуманітарному розмінуванні. Технічні науки та технології. 2025. № 1(39). DOI: 10.25140/2411-5363-2025-1(39)-328-345.
4. Milokhin M. Multi-sensor technologies for the detection of explosive objects in mining using UAV swarms. Measuring and computing devices in technological processes. 2024. Issue 2. DOI: 10.31891/2219-9365-2024-78-40.

Котов В.Є.

викладач Національна академії Служби безпеки
України

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ УПРАВЛІННЯ ЗА СТАНДАРТАМИ НАТО В СИСТЕМУ ПРОФЕСІЙНОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ

Інтеграція України до євроатлантичного безпекового простору вимагає трансформації системи військової освіти відповідно до стандартів НАТО. Принципи управління НАТО базуються на концепціях децентралізації, делегування повноважень, відповідальності командирів, прозорості процесів [1]. Впровадження цих принципів передбачає реформування організаційних структур, перегляд процедур планування та контролю, зміну корпоративної культури. Адаптація потребує системної трансформації управлінських практик і мислення.

Ключовим стандартом управління є Mission Command: філософія децентралізованого прийняття рішень [2]. Командир визначає мету та загальний задум, делегуючи підлеглим свободу вибору способів досягнення. У військовій освіті це означає перехід до системи, де керівники навчальних підрозділів отримують автономію в плануванні процесу та доборі методів викладання. Командири курсів діють у межах визначених освітніх цілей, самостійно обираючи тактику. Модель розвиває ініціативність і здатність діяти в умовах невизначеності.

Система планування трансформується відповідно до NATO Defence Planning Process [3]. Стратегічне планування орієнтується на довгострокові цілі оборонної політики та потреби у кваліфікованих кадрах. Оперативне планування навчального року забезпечує синхронізацію між освітніми програмами та узгодження з потребами військових формувань. Механізми зворотного зв'язку через Lessons Learned дозволяють коригувати програми на основі досвіду випускників.

Управління якістю освіти базується на стандартах NATO Quality Assurance. Впроваджується внутрішній аудит освітніх програм, зовнішнє оцінювання експертами з країн-членів, акредитація за критеріями Partnership for Peace Consortium. Моніторинг компетентностей випускників здійснюється через стандартизовані тести та оцінку командирами. Інспекції перевіряють відповідність стандартам Allied Command Transformation. Прозорість результатів забезпечується публічними звітами та порівняльним аналізом [1].

Кадрова політика адаптується до принципу Individual Training and Education. Викладачі проходять сертифікацію за NATO Instructor Qualification Standards: володіння педагогічними методиками та знання доктринальних документів. Професійний розвиток передбачає стажування у NATO Defence College та навчальних центрах країн-членів [4]. Оцінка ефективності враховує результати навчання курсантів, інноваційність методів, участь у міжнародних проєктах.

Фінансове управління реформується за принципами Resource Management. Бюджетне планування використовує методологію Programme Budgeting, де фінансування прив'язується до конкретних освітніх програм із визначеними показниками ефективності. Контролінг витрат здійснюється через Key Performance Indicators: вартість підготовки одного фахівця, співвідношення викладачів і курсантів, рівень працевлаштування випускників [5]. Прозорість використання ресурсів забезпечується фінансовими звітами та публікацією даних про ефективність витрат.

Впровадження НАТО принципів управління вимагає системної трансформації військової освіти: зміни організаційної культури від виконавчої до ініціативної, розвитку управлінських компетентностей керівників, створення механізмів координації між навчальними закладами. Ключові виклики включають подолання бюрократичних практик, формування довіри до децентралізованих рішень, інтеграцію українського досвіду

з натовськими стандартами. Успішна адаптація забезпечить підготовку фахівців, здатних ефективно діяти в багатонаціональних операціях.

Список використаної літератури:

1. Шабатіна, Н. (2023). Стандарти НАТО щодо забезпечення якості професійної військової освіти. *Військова освіта*, 332–342. <http://znp-vo.nuou.org.ua/article/view/283158/277315>
2. Репіло, Ю., Російцев, В., & Іщенко, О. (2023). Аналіз базових принципів, концепцій та понять доктринального забезпечення збройних сил провідних країн світу. *Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони*, 43(1), 79–90. <https://www.academia.edu/download/109690853/257122.pdf>
3. Ролін, І., & Марущенко, В. (2022). Концептуальний підхід до планування та ведення сухопутних операцій за стандартами НАТО. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: військові та технічні науки*, 87(1–2), 142–168. https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/military_tech/article/download/1087/1074
4. Жиздюк, Г. А. (2024). Адаптація військової освіти в Україні до стандартів НАТО: виклики та перспективи. *Академічні візії*, (29). <https://academy-vision.org/index.php/av/article/download/979/879>
5. Пантелєєва, Н. М., Хуторна, М. Е., & Гончаренко, О. О. (2024). Financial management in the national defence field. *Випробування та сертифікація*, (1(3)), 102–118. <https://dndivsovt.com/index.php/ts/article/download/419/390>

Криворучко В.О.

викладач кафедри забезпечення державної безпеки Київського інституту Національної гвардії України

МОДЕЛІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОХОРОНИ ГРОМАДСЬКОЇ БЕЗПЕКИ І ПОРЯДКУ В УМОВАХ ПОСТКОНФЛІКТНОЇ СТАБІЛІЗАЦІЇ: МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ТА ОСОБЛИВОСТІ ЙОГО ЗАСТОСУВАННЯ ПІДРОЗДІЛАМИ НГУ НА ДЕОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЯХ

Збройна агресія російської федерації проти України актуалізувала необхідність комплексного осмислення підходів до забезпечення охорони громадської безпеки і порядку на деокупованих та прилеглих до зони бойових дій територіях. Підрозділи Національної гвардії України (НГУ) виконують завдання в умовах, що поєднують ознаки збройного конфлікту, кризового управління та правоохоронної діяльності, що зумовлює потребу у виробленні ефективних моделей дій, у тому числі із урахуванням міжнародного досвіду.

Правову основу діяльності НГУ у цій сфері становлять Закони України «Про Національну гвардію України», «Про правовий режим воєнного стану», «Про основи національної безпеки України»; наказ МВС України щодо організації взаємодії НГУ з Національною поліцією України під час несення служби в умовах воєнного стану. Зазначені керівні документи формують нормативний каркас, у межах якого реалізується стабілізаційна функція НГУ.

На доктринальному рівні стабілізаційні операції розглядаються у рамках концепції НАТО «Stability Activities» (AJP-3.4.1), яка передбачає комплекс заходів зі встановлення безпечного середовища, відновлення ключових функцій державного управління та захисту цивільного населення. У міжнародній практиці виокремлюють декілька моделей залучення жандармських і гвардійських формувань до постконфліктної стабілізації.

Італійська модель (Arma dei Carabinieri / MSU) є найбільш опрацьованою в рамках міжнародних місій Багатонаціональних спеціалізованих підрозділів (Multinational Specialized Unit — MSU), запроваджена в Боснії та Герцеговині (SFOR, 1998) та Косово (KFOR, 1999).

Карабінери виступали ядром цих підрозділів, поєднуючи поліцейські та воєнізовані функції: патрулювання звільнених населених пунктів, супровід гуманітарних конвоїв, підтримання пропускнуго режиму на контрольно-пропускних пунктах, забезпечення роботи цивільної адміністрації. Ключовими перевагами моделі є чітке розмежування повноважень між бойовими підрозділами та правоохоронним компонентом, наявність стандартизованих процедур (SOP) для роботи з цивільним населенням та швидкий перехід від режиму операції до режиму охорони громадської безпеки і порядку.

У Французькій моделі (Gendarmerie Nationale) жандармерія має багатий досвід дій у постконфліктних зонах - від Кот-д'Івуару до операції «Barkhane» у Сахелі. Особливістю є розгортання мобільних ескадронів (escadrons mobiles) для встановлення контролю над звільненими населеними пунктами з одночасним проведенням фільтраційних заходів та реєстрації цивільного населення. Французька модель акцентує на розвідувально-аналітичному компоненті: взаємодії з місцевими старостами та органами самоврядування для збору інформації про безпекову обстановку.

Іспанська модель (Guardia Civil / EULEX Kosovo). У рамках місії EULEX Kosovo іспанська Цивільна гвардія відпрацювала алгоритми відновлення правопорядку в умовах нестабільності, зокрема: формування секторів відповідальності з закріпленими підрозділами, запровадження режиму перевірки особи на контрольно-пропускних пунктах, взаємодію з міжнародними цивільними спостерігачами. Важливою рисою є принцип «поступової передачі» функцій від міжнародного контингенту до місцевих правоохоронних структур.

Ізраїльська модель (Magav — Прикордонна поліція) є найбільш релевантною для умов активної фази конфлікту, особливо Ізраїльський досвід дій прикордонної поліції (Mishmar HaGvul) у буферних зонах. Акцент робиться на мінімізації бойових втрат серед цивільного населення через розвинену систему попереджень; оперативному розгортанні мобільних груп реагування; використанні технічних засобів (БПЛА, системи відеоспостереження) для контролю периметру.

В Грузинській моделі (2008 р.) найближчою до українського контексту є практика дій грузинських силових структур після серпневої війни 2008 року на підконтрольних та прилеглих до лінії зіткнення територіях. Основними проблемами, з якими зіткнулися правоохоронці, стали: наявність мінних загроз у населених пунктах, повернення переміщених осіб до ненадійно перевіреної місцевості, функціонування нелегальних збройних угруповань. Вирішувалися ці проблеми шляхом спільних патрулів поліції та армійських підрозділів із поступовим нарощуванням цивільної правоохоронної присутності.

Порівняльний аналіз зазначених моделей дозволяє виокремити спільні елементи, що становлять основу ефективної стабілізаційної діяльності: чітке правове розмежування між бойовою та правоохоронною фазами операції; стандартизовані процедури поводження з цивільним населенням і особами, підозрюваними у співпраці з противником; розвинена система взаємодії між правоохоронними органами, збройними силами та цивільними представниками влади; аналітичний супровід (розвідка обстановки, картографування загроз); поетапна передача повноважень від воєнізованих до правоохоронних структур.

Стосовно особливостей застосування зазначеного досвіду НГУ слід зазначити, по-перше, Закон України «Про Національну гвардію України» значно розширив повноваження НГУ в умовах воєнного стану, зокрема в частині проведення фільтраційних заходів, охорони адміністративних кордонів на деокупованих територіях та охорони об'єктів критичної інфраструктури, по-друге, підрозділи НГУ вже набули практичного досвіду дій у деокупованих районах Харківської, Херсонської областей та інших звільнених територій, що потребує наукового осмислення та систематизації. Доктрина НГУ щодо стабілізаційних заходів перебуває у стадії формування. У цьому контексті окремі науковці наголошують на необхідності комплексної підготовки офіцерів НГУ до виконання завдань охорони громадської безпеки і порядку, що є базисом і для стабілізаційних місій на деокупованих територіях, що в сукупності робить звернення до міжнародного досвіду особливо важливим.

На підставі аналізу міжнародних моделей можна сформулювати такі висновки щодо вдосконалення діяльності НГУ: необхідно розробити стандартні операційні процедури (СОП) для дій підрозділів НГУ в умовах стабілізаційних заходів із урахуванням досвіду MSU НАТО; запровадити триступеневу модель розгортання (бойове забезпечення — змішані патрулі — повноцінна правоохоронна присутність); удосконалити систему взаємодії НГУ з Національною поліцією, Державною прикордонною службою та ЗСУ на деокупованих територіях; розвинути аналітично-розвідувальний компонент у структурі частин НГУ, задіяних у стабілізаційних заходах; унормувати на рівні керівних документів НГУ питання захисту цивільного населення відповідно до норм міжнародного гуманітарного права.

Таким чином, аналіз міжнародних моделей забезпечення громадської безпеки і порядку в умовах постконфліктної стабілізації свідчить про наявність апробованих підходів, які можуть бути адаптовані для потреб НГУ з урахуванням особливостей чинного законодавства України та специфіки сучасної війни. Подальшого дослідження потребують питання розробки національної доктрини стабілізаційних заходів НГУ та відповідного нормативно-методичного забезпечення.

Список використаних джерел:

1. Про Національну гвардію України : Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. Відомості Верховної Ради України. 2014. № 17. Ст. 594. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18> (дата звернення: 15.02.2025).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 15.02.2025).
3. Про основи національної безпеки України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 15.02.2025).
4. NATO Allied Joint Publication AJP-3.4.1 Allied Joint Doctrine for the Military Contribution to Stabilization and Reconstruction. Brussels : NATO Standardization Office, 2016. 98 p.
5. Celador G. C. Police Reform: Peacebuilding through «Democratic Policing»? International Peacekeeping. 2005. Vol. 12. № 3. P. 364–376.
6. Spence N. EULEX Kosovo: Lessons Identified from the EU Rule of Law Mission. European Security. 2018. Vol. 27. № 2. P. 215–232.
7. Libel T. The Military Model of «Police-ization» and the Israeli Frontier Police. Armed Forces & Society. 2016. Vol. 42. № 3. P. 475–495.
8. Asmus R. D. A Little War that Shook the World: Georgia, Russia, and the Future of the West. New York : Palgrave Macmillan, 2010. 272 p.
9. Dieu J.-F. La Gendarmerie Nationale en opérations extérieures : entre police et armée. Revue internationale de criminologie et de police technique et scientifique. 2016. Vol. 69. № 1. P. 3–22.
10. Забезпечення публічного порядку в умовах збройного конфлікту: досвід та уроки для України / за ред. О. М. Коваленка. Київ : НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ ВНУТРІШНІХ СПРАВ, 2023. 198 с.
11. Криворучко В. О. Сутність і структура готовності майбутніх офіцерів Національної гвардії України до виконання завдань з охорони громадської безпеки та порядку. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: педагогічні науки. 2023. Т. 35. № 4. С. 143–158. URL: <https://periodica.nadpsu.edu.ua/index.php/pedzbirnyk/article/view/1423> (дата звернення: 15.02.2025).
12. Медвідь М. М. Організаційно-правові аспекти діяльності підрозділів Національної гвардії України під час виконання завдань з охорони громадського порядку в умовах воєнного стану. Честь і закон. 2023. № 2 (85). С. 34–42.

Кудимов С.М.

заступник начальника НДВ розвитку підготовки військ НДУ застосування та підготовки військ (сил) наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Івахів О.С.

провідний науковий співробітник НДВ розвитку підготовки військ НДУ застосування та підготовки військ (сил) наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного,

к.політ.н

Фуртес О.О.

старший науковий співробітник НДВ розвитку підготовки військ НДУ застосування та підготовки військ (сил) наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного,

к.іст.н, с.н.с.

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВОГО БОЮ: ПЕРЕСУВАННЯ МАЛИХ ГРУП ПІХОТИ

Стрімкий розвиток технологій ведення розвідки, спостереження і вогневого ураження, зокрема широке використання БпАК, у Війні за Незалежність України продемонстрував значну невідповідність раніше розроблених принципів ведення загальновійськового бою тим формам і способам, які застосовуються на сьогоднішній день, передусім маневрам.

Для сучасного ведення бойових дій характерними стали:

відмова від пересування перекатами;

не дотриманням принципу руху і вогню;

перевага надається зближенню із противником бігом, короткими перебіжками або повільним кроком майже у повний зріст (інколи пригинаючись), навіть й у безпосередній близькості від позиції противника, часто зупиняючись в декількох метрах від його траншей для ведення вогню. При цьому для стрільби перевага надається положенням “на колінах” або “стоячи”, знову ж таки ледь пригнувшись;

вогневе прочісування певної ділянки місцевості часто здійснюється без дотримання принципів безперервності ведення вогню;

штурм окопу (ділянки траншеї) в більшості випадків здійснюється вздовж неї, а не з фронту;

при діях у пішому порядку зближення з об’єктом атаки здійснюється здебільшого в колону по одному;

для штурму (атаки) визначеного об’єкту група піхоти не розгортається в бойовий порядок (бойову лінію, кутом вперед (назад), уступом вліво (вправо) тощо);

мають місце зменшення інтервалів між окремими військовослужбовцями або навіть їх скупчення в разі зупинки першого бійця в колоні;

при діях на ББМ спішування відбувається в безпосередній близькості від об’єкту атаки або навіть позаду нього (за ним);

при десантуванні з корми ББМ, борт часто опиняється паралельно лінії траншей, при цьому піхота не прикривається бронею, а після спішування діє неорганізованим натовпом;

перед переднім краєм оборони вкрай низька щільність та ефективність вогню тих, хто обороняється, оскільки навіть якщо вогнем зі стрілецької зброї буде уражений перший в колоні військовослужбовець, інші зреагують та займуть укриття;

практично не використовується розгорнутий бойовий порядок, оскільки суттєво зросла ймовірність підриву особового складу групи на вибухових пристроях;

помітність групи піхоти під час зближення з противником у похідному порядку в колону значно менша, у порівнянні із розгорнутим шикуванням, особливо зважаючи на лінійність об'єктів на місцевості (розгалужену мережу вузьких і довгих лісосмуг із широкими полями між ними).

Беручи до уваги наведене вище можна стверджувати, що на практиці на сьогоднішній день загальноприйняті форми і способи маневру (пересування) на полі бою, визначені діючими нормативними документами не працюють [1-4, 14-16].

Аналіз інформаційних матеріалів та спостережень щодо тактики пересування під час ведення сучасного загальновійськового бою дають можливість зробити висновок що першопричинами того є:

вкрай низький рівень навченості особового складу та злагодженості малих груп піхоти;

невідповідність порядку виконання певних способів проведення (відбиття) атаки умовам обстановки, що склалася;

невідповідність (не реалістичність) освітнього процесу умовам сучасного поля бою [5-13].

Окрім того сучасні зміни форм і способів ведення бойових дій можна також пояснити наступним:

більшість оборонних позицій противника облаштовуються в лісосмугах, між якими пролягають доволі широкі (до 1,5 км завширшки) поля, які унеможливають побудову ефективної системи вогню підрозділу, що обороняється, що часто унеможливає ведення флангового вогню. Оскільки для цього необхідно провести такий обсяг робіт із розчистки секторів для стрільби, які із урахуванням наявних сил і засобів та наявного часу, зробити просто неможливо;

поля добре прострілюються, водночас противник, який зайшов в лісосмугу, зникає з поля зору тих, хто обороняється, а для підтримки вогнем з флангу необхідно виносити вогневі позиції за межі лісосмуги. За таких умов особовий склад піхоти, що обороняється, стає легко помітним і уражається (здебільшого БпАК) за короткий проміжок часу. З іншого боку, для атакуючих є можливість виходу у фланг тим, хто обороняється, використовуючи маскувальні властивості перпендикулярної або паралельної лісосмуги. Виносити ж окопи за межі лісосмуги і облаштовувати, не перекривши їх зверху, у відкритому полі – м'яко кажучи сумнівна ідея, оскільки вони із легкістю знищуються вогнем артилерії (за рахунок обслуговування стрільби БпАК) і ударами FPV-дронів (БпЛА зі скидами).

недостатня увага до фортифікаційного обладнання оборонних позицій, яка б забезпечувала можливість ведення бою на коротких відстанях (до 10 м), оскільки традиційно система вогню підрозділу в обороні будується із таким розрахунком, щоб зупиняти атакуючих вогнем з дальності ефективного вогню наявних вогневих засобів, тобто на віддаленні в кілька сотень метрів. Оборонні ж позиції в більшості випадків незручні для ведення оборонного бою на відстані “кинджального вогню”: через високі бруствери та безліч “сліпих зон”, в межах яких атакуюча піхота може відносно безпечно пересуватися. Особовий склад ж для ведення флангового (кинджального) вогню в більшості випадків не призначається, а щільність встановлення мінно-вибухових загороджень перед переднім краєм оборони вкрай низька;

значно ефективніша вогнева підготовка атаки і підтримка дій малих груп піхоти, що атакують за рахунок нанесення ударів FPV-дронами та БпЛА зі скидами, корегування вогню артилерії та інших вогневих заходів в режимі реального часу операторами БпЛА, що в разі збільшує ймовірність ураження тих, хто обороняється.

Отже, беручи до уваги вищезазначене, командирам (начальникам) всіх рівнів необхідно звернути увагу на особливості підготовки малих груп піхоти в сучасних умовах російсько-Української війни, зокрема:

необхідно готувати особовий склад для ведення оборонного бою за умов низької щільності бойових порядків та збільшених проміжків між сусідніми позиціями. Для підвищення ефективності тих, хто обороняється, варто приділяти увагу порядку їх пересування в окопі (траншеї) зі зміною напрямку руху, метанню гранат, входу і виходу із траншеї через бруствер, відходу й проведення контратаки назовні окопу тощо;

під час навчання особового складу фортифікаційному обладнанню оборонних позицій, необхідно враховувати можливість ведення прицільного вогню як на відстань в 50-100 метрів, так і в безпосередній близькості від траншеї на відстані до 10 м, в т.ч. флангового (кинджального) вогню. Окрім того необхідно приділяти особливу увагу обладнанню виносних стрілецьких бійниць перпендикулярно ламаній кривій траншеї для забезпечення можливості протидії повздовжній її зачистці противником а також залишення траншеї через бруствер;

зважаючи на масове використання розвідувальних і ударних БпАК противником, необхідно використовувати всі наявні матеріали для перекриття траншеї (ходів сполучення) від спостереження та нанесення ударів FPV-дронами і БпЛА зі скидами. Крім того, варто обладнувати невеличкі ячейки у бічних стінках траншеї (т.зв “лисячі нори”) для зменшення ймовірності ураження особового складу від скидів;

навчання командирів прийняттю сміливих, ініціативних, нестандартних рішень, вибору найбільш доцільного варіанта побудови бойового порядку, організації самостійних дій у відриві від головних сил, стійкого та безперервного управління в складних умовах обстановки;

навчання військовослужбовців різноманітним способам і прийомам пересування на полі бою із безперервним веденням розвідки противника (як у пішому порядку, так і під час дій на бойовій техніці), подоланню інженерних загороджень та природних перешкод, умілому веденню вогню, прикриттю один одного у ході виконання бойового завдання, діям у складі малих груп;

формування у підлеглого особового складу фізичної витривалості і психологічної готовності до виконання завдань в екстремальних умовах

Водночас, враховуючи вищезазначене та неможливість порівняння на практиці ефективності способу дій малих груп піхоти під час дій в різних видах сучасного бою, підштовхує нас до того, що з практичної точки зору буде доцільним вчити особовий склад всім можливим способам маневру, а право вибору способу і порядку виконання бойового завдання залишати за безпосереднім командиром, зважаючи на умови тактичної обстановки на конкретній ділянці місцевості та ряд інших вагомих факторів.

Список використаних джерел

1. Альбом схем “Методичних матеріалів з підготовки тактичних груп” (відділення, взвод), ВП 7-(01,03-05)215.58(59), Центр оперативних стандартів і методики підготовки ЗС України, видання листопад 2023.
2. Бойовий статут Сухопутних військ ЗС України, ч.ІІ (механізований батальйон), СБП 3-(01).56, затверджений наказом командувача Сухопутних військ ЗС України від 06.01.2026 №11/нагд.
3. Бойовий статут Десантно-штурмових військ ЗС України, ч. 4 (взвод, відділення), ДшБП 3-03.58(59), затверджений наказом командувача Десантно-штурмових військ ЗС України від 13.12.2024 № 336.
4. Бойовий статут Військово-морських сил ЗС України. “Морська піхота, ч.4 (взвод, відділення)”, МБП 3-05.58(59), затверджений наказом командира військової частини А0456 від 14.10.2024 № 244.

5. Інформаційний бюлетень “Характерні зміни, що спостерігаються у способах застосування військових частин (підрозділів) в загальновійськовому бою”, ВП 3(7)-(01, 03-05)162.55, Головне управління доктрин та підготовки (J7) Генерального штабу ЗС України, видання лютий 2024.
6. Інформаційний бюлетень “Характерні особливості організації і ведення наступального бою (штурмових дій) противником. Нові підходи до тактики ведення бойових дій підрозділами ЗС України” (Із врахуванням досвіду ведення наступальних (оборонних) боїв підрозділами противника та ЗС України), ВП 3(7)-(01, 03-05)162.55, Головне управління доктрин та підготовки (J7) Генерального штабу ЗС України видання квітень 2024.
7. Інформаційний бюлетень “З питань вивчення досвіду застосування військових частин (підрозділів) ЗС РФ” (За матеріалами “Узагальнення бойового досвіду південного крила СВО”), ВП 3(7)-(01, 03-05)162.55, Головне управління доктрин та підготовки (J7) Генерального штабу ЗС України, видання серпень 2024.
8. Інформаційний бюлетень “З питань вивчення досвіду застосування військ (сил) Збройних Сил України та військових частин (підрозділів) противника” (Із врахуванням досвіду Російсько-української війни 2022-2024 років), ВП 3(7)-(01, 03-05)162.55, Головне управління доктрин та підготовки (J7) Генерального штабу ЗС України, видання серпень 2024.
9. Інформаційний бюлетень “З питань вивчення досвіду застосування військ (сил) Збройних Сил України та військових частин (підрозділів) противника” (Із врахуванням досвіду Російсько-української війни 2022-2024 років), ВП 3(7)-(01, 03-05)162.55, Головне управління доктрин та підготовки (J7) Генерального штабу ЗС України, видання жовтень 2024.
10. Інформаційний бюлетень “З питань вивчення досвіду застосування військ (сил) Збройних Сил України та військових частин (підрозділів) противника” (за матеріалами з ВВД ОСУВ “Хортиця”, ВП 3(7)-(01, 03-05)162.55, Головне управління доктрин та підготовки (J7) Генерального штабу ЗС України, видання листопад 2024.
11. Інформаційний бюлетень “З питань вивчення досвіду застосування військ (сил) Збройних Сил України та військових частин (підрозділів) противника” (із врахуванням досвіду Російсько-української війни 2022-2024 років), ВП 3(7)-(01, 03-05)162.55, Головне управління доктрин та підготовки (J7) Генерального штабу ЗС України, видання січень 2025.
12. Інформаційний бюлетень “З питань вивчення досвіду застосування військ (сил) Збройних Сил України та військових частин (підрозділів) противника” (за матеріалами бойового досвіду противника), ВП 3(7)-(01, 03-05)162.55, Головне управління доктрин та підготовки (J7) Генерального штабу ЗС України, видання лютий 2025.
13. Інформаційний бюлетень “З питань вивчення досвіду застосування військ (сил) Збройних Сил України та військових частин (підрозділів) противника” (за інформаційно-аналітичними матеріалами Бойового досвіду противника), ВП 3(7)-(01, 03-05)162.55, Головне управління доктрин та підготовки (J7) Генерального штабу ЗС України, видання березень 2025.
14. Ларсен К.О. Тактика легкої піхоти для дій малих груп : підручник. Київ: КНТ, 2022. 248 с.
15. Рекомендації “З порядку підготовки і ведення штурмових дій”, ВП 3(7)-01,03-05(266).03, затверджені Начальником Генерального штабу ЗС України від 01.09.2025 року.
16. Тактика малих груп піхоти (із врахуванням бойового досвіду російсько-української війни 2022-2025 років), ВП 7-00(410).59 : посібник / за заг. ред. І. Скибюка. Київ : ГУДІП, 2026. 236 с.

Ліпко М. О.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ АВІАЦІЙНИХ КОМПЛЕКСІВ У ТАКТИЦІ ДІЙ ТА БОЙОВОМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ПІДРОЗДІЛІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах, коли триває збройна агресія Російської Федерації проти України, безпілотні авіаційні комплекси (БпАК) стали одним із ключових елементів тактичних, розвідувальних та вогневих операцій підрозділів сил безпеки і оборони [1]. Основною функцією БпАК є забезпечення ефективної розвідки у реальному часі й оперативне виявлення та ідентифікація цілей на полі бою, що значно підвищує ефективність прийняття рішень командуванням та зменшує ризики втрат для особового складу [2].

Тактичне застосування безпілотних авіаційних комплексів передбачає виконання дуже широкого спектра завдань. Це починаючи від повітряної розвідки та коригування вогню артилерії до нанесення точних ударів по противнику з використанням ударних БпЛА [3]. Як вітчизняні так і зарубіжні автори говорять, що інтеграція БпАК у бойові підрозділи дозволяє створювати адаптивні тактичні структури, що можуть швидко реагувати на різкі зміни ситуації на фронті та здійснювати маневр повітряно-наземного спостереження з високою точністю [4].

Методологічно важливим аспектом є моделі застосування БпАК для підтримки артилерійських підрозділів. Дослідник Іщенко пропонує системний підхід, у якому безпілотники виконують функції не тільки розвідки, а й корегування артилерійського вогню з урахуванням параметрів польоту апарату, що забезпечує підвищену точність та скорочує час виявлення цілей [5].

Аналіз сучасних бойових дій під час війни в Україні показує, що застосування БпАК істотно змінило тактичний ландшафт [6]. Чимало джерел відзначають не лише повітряні розвідувальні та ударні операції, але й інноваційні приклади безпіотної наземної атаки, що стали «першими в історії» операціями без участі пілотованої техніки або піхоти. Ці дії охоплювали застосування різних типів безпілотних систем у комплексі для спостереження, розмінування і ведення вогню, що відображає новий підхід до формування бойового потенціалу [7].

У науковій літературі виділяють перспективи розвитку як самих безпілотних систем, так і тактики їх використання. Автори з Державного науково-дослідного інституту авіації відзначають, що подальший розвиток БпАК має бути спрямований на покращення літально-технічних характеристик, автоматизацію управління та використання штучного інтелекту для підвищення автономності та адаптації до умов електронної боротьби [8].

Різні дослідники та науковці підкреслюють важливість удосконалення тактики застосування БпАК як в артилерійській підтримці та розвідці, так в безпосередньому ураженні противника [2, 4]. Такі підходи дозволяють не лише розширити спектр бойових завдань, а й оптимізувати бойове застосування засобів розвідки та ураження в інтересах підрозділів сухопутних військ.

Отже, провівши аналіз сучасних наукових праць і практичних бойових застосувань українських підрозділів можна засвідчити, що безпілотні авіаційні комплекси стали невід’ємною частиною сучасної тактики дій та бойового забезпечення сил безпеки та оборони України. Їх використання значно підвищує ситуаційну обізнаність, швидкість реагування, ефективність артилерійської підтримки та точність ураження цілей при мінімальних ризиках для живої сили. Подальший розвиток технологій БпАК та адаптація

тактик їх застосування залишаються критично важливими напрямками для досліджень і практичної підготовки підрозділів.

Список використаних джерел:

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 09.04.2026).
2. Про затвердження Воєнної доктрини України : Указ Президента України від 24.09.2015 № 555/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015> (дата звернення: 09.04.2026).
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 09.04.2026).
4. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 09.04.2026).
5. Про затвердження Стратегії воєнної безпеки України : Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 09.04.2026).
6. Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12> (дата звернення: 09.04.2026).
7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 09.04.2026).
8. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України «Про невідкладні заходи щодо зміцнення обороноздатності держави» : Указ Президента України від 01.02.2022 № 37/2022. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/372022-41289> (дата звернення: 09.04.2026).

Ліхтанська А.О.

здобувач вищої освіти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ НАТО З ОРІЄНТУВАННЯ НА МІСЦЕВОСТІ (LAND NAVIGATION) У ПІДГОТОВЦІ ПЕРСОНАЛУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Сучасний етап розвитку сектору безпеки і оборони України відзначається активним процесом євроатлантичної інтеграції, який передбачає не просто формальне, а глибоке системне впровадження стандартів НАТО в усіх сферах підготовки особового складу. Одним із головних напрямків є орієнтування на місцевості (Land Navigation). Воно є надзвичайно важливим для тактичної, спеціальної та бойової підготовки військовослужбовців. На сьогоднішній день дана дисципліна є досить актуальною, адже в умовах повномасштабного вторгнення рф, орієнтування на місцевості визначає, чи буде маневр успішним, евакуація поранених або вогневе ураження. Для того, щоб українські підрозділи діяли злагоджено без непорозумінь та затримок, потрібно підвищувати інтероперабельність з країнами НАТО, тому ця тема важлива в сучасних умовах [1].

14 вересня 2020 року було затверджено Указ Президента відповідно до Стратегії національної безпеки України та одним із ключових завдань було визначено забезпечити максимальну інтеграцію Збройних Сил України зі збройними силами країн НАТО. Щоб досягти поставленої мети, необхідно вводити стандарти держав-членів Альянсу на кожному рівні – від одного військовослужбовця до цілих підрозділів. Тому вміння орієнтуватися на

місцевості – це не звичайне читання карти, воно набирає стратегічний контекст та стає головним елементом у сфері оборонної політики [1].

За стандартами НАТО орієнтування на місцевості визначено як комплексну дисципліну, яка поєднує навички роботи з картою, компасом та вміння користуватися сучасною навігацією, насамперед GPS. Орієнтування – це система, яка дає можливість ефективно працювати у складних умовах, враховуючи рельєф, погодні умови, урбанізовані зони та інші чинники, де може заважати ворог. Публікація AJP-3.2 Allied Joint Doctrine for Land Operations (Edition B, Version 1, February 2022) звертає увагу, що land navigation є базою для планування та проведення різних операцій. Доктрина також робить акцент на необхідності використання стандартизованих підходів, а саме, орієнтування за рельєфом, застосування традиційних масштабів карт, проекції UTM та системи координат WGS-84. Вищезазначені компоненти дають змогу забезпечити взаємодію міжнародних сил, проводячи спільні операції [2].

Після того, коли Україна отримала статус партнера із ширшими можливостями та з початком повномасштабного вторгнення РФ, механізм впровадження даних стандартів перейшов у системний процес. Методичний посібник «Використання топографічних карт НАТО в Збройних Силах України» став важливим нормативно-методичним документом. Він дав поштовх для переходу від радянської спадщини до сучасних вимог НАТО. Цей посібник детально тлумачить перехід від застарілих систем координат (СК-42, Пулково-42) до новітніх стандартів Альянсу, пояснює як працювати з картами в масштабах 1:25 000 – 1:100 000, сіткою координат, умовними знаками, описує правила інтеграції сучасних навігаційних систем. Дуже важливо, що в ньому розповідається не просто теорія, а також як командирам відразу застосовувати нові знання на практиці та бойовій підготовці [3].

Станом на липень 2024 року Україна вже запровадили 324 стандарти Північноатлантичного союзу. 190 – у рамках Цілей партнерства Україна-НАТО, а 134-за власним бажанням. До цього списку також відносяться стандарти, які охоплюють управління топографічним забезпеченням, навігацією та військами. Це досить високий результат прогресу у реформуванні системи підготовки сектору безпеки та оборони [4]. У спеціальній брошурі Кабінету Міністрів 2022 року детально розписано загальні підходи, принципи, практики та стандарти НАТО і пояснюється як дані норми інтегруються в українське законодавство [6].

Різниця між радянською та натовською моделями орієнтування досить помітна, якщо їх порівнювати. Типова радянська модель брала за основу локальні координати, була не точною та несумісною на практиці в порівнянні з картами союзників. WGS-84 – це розробка НАТО, яка дає можливість передавати дані у реальному часі та точність до кількох метрів. Така точність надає значну перевагу, адже кожна хвилина має значення, а особливо в умовах війни [2; 3].

Значний вплив на підвищення рівня спеціальної, тактичної та вогневої підготовки особового складу сектору безпеки та оборони України має інтеграція стандартів НАТО з land navigation. У програмах військової підготовки Збройних Сил, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби, Національної гвардії орієнтування на місцевості тепер є обов'язковим модулем. Ці зміни у програмах підготовки особового складу дозволяють розвивати та покращувати навички кожного військовослужбовця та координувати взаємодію під час виконання завдань. Наприклад, проведення навчань з використанням карт НАТО дають змогу краще зрозуміти місцевість та рельєф у різних куточках України – від лісів та степів до карпатських гір. Тут буде корисно використовувати рекомендації АТР-3.2.1.3 Conduct of Land Tactical Operations in Mountainous Environment. Використання такого підходу робить наші війська готовими до будь-яких викликів та гнучкими до проведення різних операцій [5; 6].

Зрозуміло, що процес впровадження нових та сучасних стандартів не обходиться без труднощів. Спершу потрібно підготувати викладачів вищих військових навчальних закладів, відповідно до нових стандартів, щоб в подальшому вони змогли передати свої знання та

практичні навички майбутнім військовослужбовцям. Потім потрібно організувати забезпечення матеріально-технічної бази, а саме друк карт НАТО, закупівлю сучасних компасів, GPS-пристроїв. Також потрібно зважати, що в умовах бойових дій дуже важливо вміти адаптувати стандарти до реальності. Ворог веде радіоелектронну боротьбу, тому поєднання класичних методів орієнтування (умовні знаки, азимут, рельєф) з електронною навігацією є необхідними. Завдяки постійній взаємодії та фінансуванню програм ці виклики можна подолати [4; 6].

Впровадження стандартів країн НАТО з орієнтування на місцевості – це стратегічний елемент, який значно підвищує живучість та боєздатність сектору безпеки та оборони України. Дуже важливо, щоб орієнтування не було технічною формальністю, а реалізовувалося та виконувалося на практиці. Воно дає змогу посилити зв'язки між відомствами, підготувати особовий склад та забезпечити ефективне виконання бойових завдань. У майбутньому потрібно щоб держава розробила єдині програми навчання, регулярно оновлювала навчальні матеріали та проводила тренінги разом з міжнародними партнерами. Якщо вдасться реалізувати цю систему заходів, то Україна зможе вийти на новий рівень бойової готовності та стати повноправним членом НАТО.

Список використаних джерел:

1. Стратегія національної безпеки України : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020 // Офіційне інтернет-представництво Президента України. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 28.03.2026).
2. AJP-3.2 Allied Joint Doctrine for Land Operations. Edition B, Version 1. NATO Standardization Office, February 2022. URL: https://www.coemed.org/files/stanags/01_AJP/AJP-3.2_EDB_V1_E_2288.pdf (дата звернення: 28.03.2026).
3. Використання топографічних карт НАТО в Збройних Силах України : методичний посібник / заг. ред. В. В. Пацюк ; заг. керівництво О. В. Кравчук. К. : Редакційно-видавничий центр Збройних Сил України, 2016. 102 с.
4. Україна впровадила вже 324 стандарти НАТО [Електронний ресурс] // Міністерство оборони України. 2024. 8 липня. URL: <https://mod.gov.ua/news/ukraina-vprovadila-vzhe-324-standarti-nato> (дата звернення: 28.03.2026).
5. Закон України «Про оборону України» від 06.12.1991 № 1932-XII (зі змінами та доповненнями) // Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 28.03.2026).
6. Підходи, практики, принципи і стандарти НАТО в секторі безпеки та оборони України : брошура / Кабінет Міністрів України. К., 2022. 48 с.

Луканіна Є.О.

здобувач вищої освіти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ДОТРИМАННЯ НОРМ МІЖНАРОДНОГО ГУМАНІТАРНОГО ПРАВА ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

Збройна агресія Російської Федерації проти України вплинула на появу викликів для системи міжнародної безпеки та на те, що сили сектору безпеки і оборони (СБО) опинилися в наймасштабнішому міжнародному збройному конфлікті в Європі з часів Другої світової війни. Сьогодні дотримання правил війни – це не просто виконання закону, а важлива частина нашої стратегії для перемоги. Перше, що потрібно враховувати, то це те, що воно забезпечує легітимність службово-бойової діяльності СБО в очах світової спільноти та гарантує подальшу підтримку з боку міжнародних партнерів. Друге – дотримання «права

війни» є ключовим інструментом мінімізації страждань цивільного населення та збереження критичної інфраструктури, що безпосередньо впливає на швидкість подальшого відновлення держави.

Об’єктом дослідження міжнародного гуманітарного права є суспільні відносини, які виникають під час виконання силами оборони службово-бойових завдань у зоні збройного конфлікту. Предметом дослідження є дотримання норм міжнародного гуманітарного права під час виконання службово-бойових завдань.

Мета роботи полягає в аналізі викликів що виникають перед особовим складом під час виконання завдань (зокрема в умовах міської забудови та використання високотехнологічного озброєння), та формулюванні пропозиції щодо вдосконалення системи підготовки та правового забезпечення підрозділів для недопущення порушень Женевських конвенцій.

Міжнародне гуманітарне право (МГП) базується на чотирьох Женевських конвенціях 1949 року, які містять правила, що рятують життя навіть у сучасних збройних конфліктах. Перша та Друга конвенції захищають поранених і хворих військовослужбовців на суші та на морі. Головним принципом цих документів є те, що поранений ворог більше не вважається ціллю, тому йому мають надавати медичну допомогу нарівні з власними солдатами. Третя конвенція встановлює правила поводження з військовополоненими, суворо забороняючи будь-яке насильство, катування чи приниження їхньої гідності. Вона гарантує полоненим право на харчування, одяг та можливість зв’язатися з рідними. Четверта конвенція спрямована на захист цивільного населення, забороняючи напади на мирних людей, їхню депортацію або захоплення в заручники. Згодом, у 1977 році, Додаткові протоколи розширили ці правила відповідно до умов сучасної війни. Для України ключовим є Перший протокол, який регулює міжнародні конфлікти та закріплює принципи розрізнення і пропорційності.

Україна не лише підписала міжнародні договори, а й впровадила їхні норми у внутрішні нормативні акти, обов’язкові для кожного військовослужбовця. Найважливішим у цьому контексті є Наказ Міністерства оборони України №402 від 23.03.2017. На практиці цей документ перетворює складні юридичні терміни конвенцій на чіткі інструкції до дій. Наприклад, він зобов’язує командира перед атакою особисто переконатися, що ціль є саме військовим об’єктом. Крім того, Наказ встановлює персональну відповідальність командира за знання підлеглими правил МГП. Якщо підлеглий вчинив злочин, а командир бачив це і не зупинив, відповідальність нестимуть обидва. Також Наказ передбачає участь юристів в органах управління для консультування командирів під час планування бойових операцій, що допомагає визначити законність ударів по конкретних будівлях. Документ чітко перелічує заборонені методи війни, зокрема віроломство, як-от імітація здачі в полон для подальшого нападу, або використання символіки Червоного Хреста для прикриття зброї. Таким чином, Наказ №402 робить норми міжнародного гуманітарного права невід’ємною частиною військової дисципліни. Порушення цих вимог автоматично вважається порушенням військового обов’язку, що тягне за собою кримінальну відповідальність згідно з Кримінальним кодексом України.

Міжнародне гуманітарне право базується на кількох засадничих принципах, першим із яких є принцип розрізнення. Він зобов’язує сторони конфлікту завжди відрізняти комбатантів від цивільних осіб, а військові об’єкти — від цивільної інфраструктури. Згідно з цим правилом, напади дозволені виключно на бійців та об’єкти воєнного призначення. У складних умовах міських боїв, коли ворог може переховуватися в житлових масивах, МГП встановлює чітке правило: у разі сумнівів щодо статусу об’єкта (наприклад, чи використовується школа як штаб), його слід вважати цивільним. Військовим об’єктом вважається лише те, що за своєю природою чи використанням робить ефективний внесок у бойові дії, а його знищення дає очевидну військову перевагу. Наприклад, звичайна квартира набуває статусу військового об’єкта лише тоді, коли з неї веде вогонь снайпер. Другим важливим аспектом є принцип пропорційності. Він наголошує, що навіть атака на законну

ціль не повинна здійснюватися за будь-яку ціну. Заборонено нападати на військовий об'єкт, якщо очікувані втрати серед мирного населення або масштаб руйнувань цивільних будівель будуть надмірними порівняно з реальною військовою вигодою. Перед ударом командир зобов'язаний зважити важливість знищення конкретної цілі, як-от складу боєприпасів, та можливі наслідки для мешканців сусідніх будинків. Якщо цивільні жертви явно переважають користь від атаки, її проводити не можна. Оскільки МГП не встановлює точних числових показників, командир має приймати рішення як розсудливий військовий лідер, спираючись на дані розвідки. Третім принципом є заходи застереження, що вимагають мінімізувати шкоду мирному населенню ще до початку операції. Сторона, що нападає, повинна постійно перевіряти територію за допомогою дронів чи розвідки, щоб переконатися у відсутності цивільних біля цілі. Також необхідно ретельно обирати зброю: якщо ворога можна ліквідувати точковим ударом, не можна застосовувати артилерію великої площі ураження. Крім того, за можливості, цивільних слід завчасно попереджати про небезпеку. Водночас сторона, що обороняється, також має певні обов'язки: вона повинна уникати розміщення своїх позицій у густонаселених районах та сприяти евакуації населення із зони бойових дій.

Відповідно до I та IV Женевських конвенцій, медичний персонал та об'єкти, необхідні для виживання цивільного населення (електростанції, водоканали, лікарні), мають спеціальний захищений статус.

- Медики: будь-яка атака на медичний персонал, що виконує свої обов'язки, є воєнним злочином.

- Інфраструктура: під час планування операцій командири зобов'язані уникати нападів на об'єкти критичної інфраструктури, якщо це спричинить гуманітарну катастрофу, що переважає очікувану військову перевагу (принцип пропорційності).

Впровадження безпілотних авіаційних комплексів (БпАК) крізь призму МГП дозволяє підвищити якість виконання принципу розрізнення, оскільки дає змогу точніше ідентифікувати ціль. Проте використання дронів-камікадзе та автономних систем вимагає постійного контролю з боку оператора. Засоби радіоелектронної боротьби (РЕБ), хоч і є нелетальною зброєю, мають застосовуватися з урахуванням мінімізації впливу на цивільні засоби зв'язку та навігації медичних служб. Використання новітньої зброї не звільняє командира від індивідуальної відповідальності за наслідки удару, що закріплено в Наказі МОУ №402.

У МГП існує концепція «відповідальність командирів та інших начальників», яка закріплена у статті 28 Римського статуту. Суть відповідальності в тому, що командир несе кримінальну відповідальність за злочини своїх підлеглих (наприклад, розстріл полонених або мародерство), якщо він: знав або повинен був знати, що підлеглі збираються вчинити або вчиняють такий злочин; не вжив усіх необхідних і розумних заходів, щоб запобігти злочину або покарати винних. Згідно з українським законодавством, командир зобов'язаний постійно навчати особовий склад правилам війни та припиняти будь-які порушення. Це означає, що фраза «я просто виконував наказ» або «я не знав, що роблять мої солдати» не є виправданням у суді.

Щоб допомогти командиру прийняти складне рішення (наприклад, чи є цивільна лікарня, де засів ворог, законною ціллю), у підрозділах діють юридичні радники. Згідно з Додатковим протоколом I (ст.82), держави зобов'язані мати юридичних радників, які консультують військове керівництво щодо застосування МГП. Юрист допомагає оцінити, чи буде удар по конкретному об'єкту пропорційним. Він також контролює накази на відповідальність нормам МГП, щоб уберегти командира та солдатів від майбутніх судових позовів та проводить інструктажі перед виходом на бойове завдання.

Важливо зрозуміти те, що військовослужбовець не несе відповідальність за відмову виконувати явно злочинний наказ. Навпаки, виконання такого наказу тягне за собою кримінальну відповідальність для самого виконавця, незалежно від того, хто цей наказ видав.

Отже, аналіз сучасної практики показує, що дотримання міжнародного гуманітарного права (МГП) не обмежує ефективність бойових дій, а навпаки — посилює її. Дотримання «правил війни» є ключовою умовою отримання військової та фінансової допомоги від міжнародних партнерів. Країна, яка воює гуманно, зберігає статус цивілізованої держави. Коли сили оборони бережуть цивільні об'єкти та життя мирних людей, вони отримують підтримку та розвідувальну інформацію від місцевого населення на деокупованих територіях. Військові, які діють за законом, зберігають високу дисципліну та психологічну стійкість. Це запобігає розпаду підрозділів і мародерству, що часто трапляється в арміях, які ігнорують МГП.

На основі аналізу Наказу МОУ №402 та досвіду бойових дій, пропонується впровадити такі кроки:

1. Посилення освіти у ВНЗ: Збільшити кількість годин на вивчення курсу «Міжнародне гуманітарне право» для курсантів та офіцерів. Навчання має бути не теоретичним, а базуватися на розборі реальних кейсів сучасної війни.

2. Практичні тренування (Польові навчання): Інтегрувати правові сценарії у кожне польове навчання. Наприклад, під час тренування штурму будівлі додавати ввідні дані про наявність там цивільних або поранених, щоб боєць на практиці вчився приймати рішення згідно з принципом розрізнення.

3. Розвиток інституту юридичних радників (LEGAD): Забезпечити присутність кваліфікованого юридичного радника у кожній бригаді та окремому батальйоні для оперативного консультування командирів під час планування вогню.

4. Цифровізація звітності: Вдосконалити систему фіксації бойових результатів та можливої супутньої шкоди. Використання даних з БпЛА для підтвердження того, що удар був нанесений по військовій цілі, захистить командирів від безпідставних звинувачень у майбутньому.

5. Психологічна підготовка: Включити в програму підготовки психологів розділи про етичні дилеми на війні, щоб допомогти бійцям справлятися з важкими моральними рішеннями без порушення норм закону.

Дотримання МГП — це інвестиція в нашу перемогу та майбутнє відновлення України. Професійна армія — це армія, яка знає закон і вміє його застосовувати навіть у найважчому бою.

Список використаних джерел:

1. Женевська конвенція про поводження з військовополоненими (III Конвенція) від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_153.
2. Женевська конвенція про захист цивільного населення під час війни (IV Конвенція) від 12 серпня 1949 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154.
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року (статті 54, 56, 57, 80–84, 82, 87). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_199.
4. Римський статут Міжнародного кримінального суду від 17 липня 1998 року (Статті 8, 28, 33). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_588.
5. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14>.
6. Про затвердження Інструкції про порядок виконання норм міжнародного гуманітарного права у Збройних Силах України: Наказ Міністерства оборони України від 23.03.2017 № 402. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0465-17>.
7. Стратегія воєнної безпеки України: Указ Президента України від 25 березня 2021 року № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37565>.
8. Викладання міжнародного гуманітарного права в збройних силах: посібник Міжнародного Комітету Червоного Хреста (МКЧХ). Женева: МКЧХ, 2011. 182 с.

9. Звіт Організації з безпеки і співробітництва в Європі (ОБСЄ) щодо дотримання МГП та міжнародного права прав людини під час збройних конфліктів. Варшава: ОБСЄ/БДПЛ, 2022. 120 с.

Мартинюк О.В.

доцент кафедри прикордонної безпеки
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького,
доктор філософії з публічного управління та
адміністрування

Тарасков О.В.

командир групи факультету безпеки державного
кордону Національної академії Державної
прикордонної служби України імені Богдана
Хмельницького

ВПЛИВ СТАНДАРТІВ НАТО НА УДОСКОНАЛЕННЯ СПЕЦІАЛЬНОЇ ФІЗИЧНОЇ ТА ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Вступ. Сучасне безпекове середовище характеризується надзвичайною динамічністю, непередбачуваністю та високою інтенсивністю застосування збройного насильства. Умови повномасштабних бойових дій високої інтенсивності, в яких перебуває Україна, виявили критичну потребу в кардинальному перегляді парадигми підготовки особового складу всіх складових сектору безпеки і оборони. Стратегічний та незворотний курс держави на набуття повноправного членства в Північноатлантичному альянсі зумовлює необхідність досягнення повної взаємосумісності (інтероперабельності) з підрозділами країн-партнерів. Ця взаємосумісність вимірюється не лише наявністю спільних калібрів озброєння чи уніфікованих систем зв'язку, але й, насамперед, єдиними підходами до формування людського капіталу.

Ухвалення нової Стратегічної концепції НАТО у 2022 році чітко артикулювало нові контури глобальної безпеки та визначило людиноцентричний підхід як фундаментальну основу побудови сучасних збройних сил [2]. Цей підхід безпосередньо впливає на вимоги до рівня індивідуальної бойової, функціональної та ментальної готовності кожного військовослужбовця чи правоохоронця. Одним із найважливіших аспектів досягнення цієї готовності є остаточний перехід від застарілих, формалізованих і багато в чому рудиментарних радянських систем фізичного виховання до сучасних, науково обґрунтованих, прикладних стандартів спеціальної фізичної та психофізіологічної підготовки.

Актуальність досліджуваної проблеми полягає в тому, що сучасний бій - це багатовимірне середовище, яке характеризується колосальними навантаженнями. Застосування важкого індивідуального бронезахисту, модульних тактичних систем, постійний вплив потужних стрес-факторів, необхідність тривалого перебування в несприятливих кліматичних умовах та потреба блискавичного прийняття рішень на тлі екстремальної фізичної і нервової виснаженості вимагають принципово іншого рівня підготовки. Відповідно, метою цієї роботи є комплексний аналіз процесу імплементації стандартів та філософії НАТО в систему підготовки українських силових структур, а також оцінка їхнього впливу на формування цілісного, адаптивного та стійкого рівня готовності особового складу до виконання завдань за призначенням.

Основна частина. Трансформація системи підготовки персоналу сектору безпеки і оборони базується на кардинальній зміні базової філософії: від концепції досягнення

абстрактних спортивних результатів до концепції формування суто прикладної, оперативної бойової здатності. Традиційні нормативи, які формувалися ще в середині минулого століття і десятиліттями використовувалися для оцінки фізичного стану (такі як рівний біг на середні дистанції у спортивній формі, підтягування на перекладині тощо), сьогодні не відображають реальних біомеханічних та енергетичних потреб військовослужбовця на сучасному полі бою. Замість ізольованих вправ на загальну витривалість чи абсолютну силу, ключовим вектором сучасної підготовки стає функціональний тренінг. Цей напрямок максимально точно імітує специфіку рухів, кути навантажень та режими енергозабезпечення організму під час виконання реальних бойових або оперативно-службових завдань [4].

Сучасні підходи, які є стандартом в арміях провідних країн світу, передбачають широке використання інтенсивних методів тренування, елементів кросфіту, тактичного атлетизму та спеціалізованих багатокомпонентних смуг перешкод. Основний акцент робиться на розвитку силової витривалості, координації, вибухової сили та здатності персоналу виконувати складні маневрові дії в умовах носіння штатного екіпірування. Сучасний борець несе на собі бронежилет високого класу захисту, балістичний шолом, індивідуальну зброю, збільшений боєкомплект, засоби зв'язку та тактичну медицину, загальна вага яких регулярно перевищує 25–35 кілограмів. Саме така суто прикладна спрямованість тренувального процесу дозволяє ефективно реагувати на виклики сучасності, критично мінімізуючи ризик отримання небойових травм опорно-рухового апарату та суттєво підвищуючи загальну живучість і автономність підрозділу [3].

Важливим кроком на шляху до інституціоналізації цих передових підходів стало системне оновлення нормативно-правової бази в Україні. Затверджені керівні документи, що регламентують фізичну підготовку в силових структурах, і зокрема в Збройних Силах України, вже містять адаптовані елементи тестування, які ідеологічно та структурно наближені до стандартів оцінювання бойової готовності армій НАТО [5]. Оновлена система фокусується на перевірці не лише базових фізичних кондицій у стерильних умовах спортмайданчика, але й на здатності до швидкого відновлення після пікових навантажень. Впроваджуються тести, що включають симуляцію евакуації пораненого побратима з-під вогню (перенесення ваги, що дорівнює вазі дорослої людини в екіпіруванні), переміщення важких вантажів (ящиків з боєприпасами), спринти з укриття в укриття та подолання урбанізованих чи природних перешкод у повному спорядженні. Це змінює саму культуру ставлення до фізичної форми: вона стає інструментом виживання та виконання місії, а не просто показником для звітності.

Проте, розглядаючи питання комплексної готовності, варто наголосити, що фізична витривалість і м'язова сила є лише однією зі складових загального потенціалу фахівця. Сучасні доктрини країн-членів Альянсу розглядають людський фактор як єдину, нерозривну біосоціальну систему, де фізичний і ментальний стани перебувають у постійному взаємозв'язку та взаємовпливі. У зв'язку з цим, критичного, а іноді й вирішального значення набуває цілеспрямована психофізіологічна підготовка. В умовах реальних збройних конфліктів на центральну нервову систему та психіку людини діє колосальний, багатовекторний спектр деструктивних стрес-факторів. До них належать акустичні та візуальні подразники екстремальної інтенсивності (вибухи, спалахи), хронічна депривація сну, порушення природних циркадних ритмів, постійна загроза життю та здоров'ю, втрата побратимів, а також необхідність діяти в умовах жорсткого дефіциту часу та неповної інформації. Без попереднього цілеспрямованого тренування та адаптації нервової системи навіть фізично ідеально розвинений фахівець може впасти у стан ступору, паніки або втратити здатність до адекватного аналізу ситуації [1].

Глибоке впровадження філософії стандартів НАТО передбачає обов'язкову інтеграцію так званого стрес-інокуляційного тренування (stress inoculation training) у повсякденний процес як фізичної, так і тактичної підготовки. Суть цього підходу полягає у штучному, методично вивіреному створенні контрольованих стресових умов під час виконання рутинних нормативів або тактичних вправ. Інструктори створюють ефект «когнітивного

перевантаження», використовуючи шумові ефекти, обмеження видимості, раптові зміни ввідних команд та жорсткі часові рамки. Це дозволяє поступово адаптувати нейроендокринну систему бійця до раптових сплесків адреналіну та кортизолу, формуючи стійкий «психологічний імунітет».

Завдяки регулярним та методично правильним психофізіологічним тренуванням суттєво підвищується швидкість сенсомоторних реакцій, покращується здатність концентрувати, розподіляти та перемикає увагу. Військовослужбовець вчиться приймати критично важливі, холонокровні рішення на тлі пікових показників частоти серцевих скорочень (понад 160-180 ударів на хвилину), коли дрібна моторика та когнітивні функції природно погіршуються [1]. Здатність зберігати ясний розум і контролювати власне тіло під час дії симпатичної нервової системи у режимі «бий або біжи» є ключовим маркером професіоналізму за стандартами західних армій.

Крім безпосереднього впливу на бойову ефективність, комплексний психофізіологічний супровід тренувального та бойового процесу виконує надзвичайно важливу превентивну функцію. Він дозволяє командирам та військовим психологам здійснювати ефективний моніторинг ментального стану персоналу, своєчасно виявляти первинні ознаки перетренованості, бойової втоми, емоційного вигорання та дезадаптації. Навчання технікам саморегуляції, контролю дихання та психологічної декомпресії, що є невіддільною частиною таких програм, виступає потужним інструментом профілактики розвитку гострих стресових реакцій та, у довгостроковій перспективі, посттравматичних стресових розладів (ПТСР). Таким чином, органічний симбіоз спеціальної фізичної та психофізіологічної підготовки створює міцний фундамент для формування стійкого, адаптивного, ментально гнучкого та високоефективного фахівця сектору безпеки і оборони, здатного до виконання завдань будь-якої складності.

Висновки. Отже, впровадження стандартів та філософії країн-членів НАТО в систему підготовки персоналу сектору безпеки і оборони України є не просто формальним кроком на шляху до євроатлантичної інтеграції, а життєво необхідним, незворотним еволюційним процесом. Цей процес безпосередньо впливає на збереження життя особового складу та успішність виконання поставлених завдань в умовах сучасних викликів.

Аналіз передових світових тенденцій та вітчизняного бойового досвіду переконливо свідчить про те, що перехід від застарілих спортивних нормативів до функціональних, прикладних методів тренування дозволяє принципово підвищити бойову готовність підрозділів. Оновлення нормативної бази та впровадження комплексних тестів, що імітують реальні тактичні сценарії із застосуванням повного екіпірування, забезпечує високий рівень оперативної взаємосумісності з міжнародними партнерами та формує нову культуру фізичного виховання у військах.

Водночас, досягнення максимальної синергії та ефективності є абсолютно неможливим без глибинної, системної інтеграції психофізіологічної підготовки в загальний алгоритм навчання. Сприйняття людського організму як єдиної системи, де фізична витривалість, координація та психологічна стійкість є нерозривним механізмом, становить основу сучасної філософії підготовки воїна.

Подальші наукові дослідження та практичні кроки держави в цьому стратегічному напрямку мають бути зосереджені на кількох ключових векторах. По-перше, це масштабування та модернізація матеріально-технічної бази навчальних центрів для забезпечення повноцінних функціональних та стрес-інокуляційних тренувань. По-друге, це інтенсифікація підготовки сержантського та інструкторського складу, які є безпосередніми носіями та провідниками цих стандартів на місцях. По-третє, це розробка, апробація та впровадження вітчизняних комплексних програм психофізіологічного супроводу, які б органічно поєднували передові алгоритми НАТО з унікальним, безпрецедентним бойовим досвідом, здобутим українськими захисниками під час відбиття повномасштабної агресії. Тільки такий комплексний, науково обґрунтований та людиноцентричний підхід дозволить

сформувати високопрофесійний сектор безпеки і оборони, здатний гарантувати надійний захист суверенітету та територіальної цілісності держави в довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел

1. Жданов Ю. І. Психофізіологічна підготовка військового персоналу. Харків : НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ, 2020.
2. Затинайко О. І., Павленко В. І., Крикун П. М. Основні положення нової Стратегічної концепції НАТО–2022, наслідки для України. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень Національного університету оборони України*. 2023. № 1 (77). С. 20–24.
3. Кириленко В. І. Фізична підготовка військовослужбовців: виклики сучасності. Київ : НУОУ, 2022.
4. Левченко О. М. Функціональна підготовка силовиків: сучасні підходи. Львів : ЛДУФК, 2021.
5. Положення про фізичну підготовку в Збройних силах України. Київ : МОУ, 2022.

Мільшин С.І.

старший викладач кафедри безпілотних систем
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ДИСТАНЦІЙНИХ ПІЛОТІВ БПЛА В ОРГАНАХ ТА ПІДРОЗДІЛАХ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З УРАХУВАННЯМ БОЙОВОГО ДОСВІДУ ДЕРЖАВ-ЧЛЕНІВ НАТО

Сучасний характер збройної боротьби та гібридних загроз обумовлює активне застосування безпілотних літальних апаратів (далі – БПЛА) у діяльності органів і підрозділів Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ). Безпілотні авіаційні комплекси забезпечують ведення повітряної розвідки, моніторинг державного кордону, виявлення диверсійно-розвідувальних груп, коригування вогню та документування правопорушень. Водночас ефективність застосування БПЛА безпосередньо залежить від рівня підготовки дистанційних пілотів, їх здатності діяти в умовах радіоелектронної боротьби, інформаційного перевантаження та обмеженого часу на прийняття рішень.

Бойовий досвід держав – членів НАТО свідчить, що ключовим фактором результативності безпілотних систем є стандартизована, багаторівнева та компетентісно орієнтована система підготовки персоналу. В умовах трансформації сектору безпеки і оборони України та наближення до стандартів Альянсу питання адаптації передових підходів до підготовки дистанційних пілотів БПЛА у системі ДПСУ набуває особливої актуальності.

Аналіз підготовки дистанційних пілотів БПЛА у державах НАТО демонструє комплексний підхід, що поєднує теоретичну, тренажерну та практичну складові. Базовий етап охоплює вивчення основ аеродинаміки, повітряної навігації, метеорології, радіозв'язку, основ радіоелектронної боротьби, правил використання повітряного простору та норм міжнародного права. Наступний етап передбачає інтенсивну симуляційну підготовку з моделюванням типових та нештатних ситуацій, у тому числі втрати зв'язку, дії в умовах активного подавлення каналів управління, погіршення метеоумов. Завершальний етап полягає у проведенні інтегрованих тактичних навчань із підрозділами розвідки, артилерії, підрозділами радіоелектронної боротьби та штабами управління.

Важливою складовою є застосування процедури післядійового розбору (аналізу) виконаного завдання (After Action Review), що дозволяє здійснювати детальний розбір виконаних польотів, аналіз помилок і вироблення рекомендацій щодо підвищення індивідуальної та колективної ефективності. Крім того, у країнах Альянсу значна увага

приділяється психологічній підготовці дистанційних пілотів, формуванню стійкості до стресу, розвитку навичок роботи в команді та лідерських якостей молодших командирів підрозділів БпЛА.

У системі ДПСУ підготовка дистанційних пілотів БпЛА здійснюється на базі навчальних центрів, у виробників та безпосередньо в органах охорони державного кордону. Накопичений досвід застосування безпілотних авіаційних комплексів під час відсічі збройної агресії та виконання завдань з охорони кордону свідчить про високий потенціал цієї складової. Водночас виявлено низку проблемних аспектів, а саме:

нерівномірність рівня підготовки особового складу;

обмежене використання сучасних симуляторів;

недостатня стандартизація програм навчання;

потреба у поглибленій підготовці щодо протидії засобам радіоелектронної боротьби противника.

З метою удосконалення системи підготовки дистанційних пілотів БпЛА в ДПСУ доцільно впровадити модульну структуру навчання з чітким розмежуванням рівнів підготовки: початкового (базові навички пілотування та технічної експлуатації), тактичного (застосування БпЛА у складі прикордонного підрозділу) та спеціалізованого (робота в умовах активної радіоелектронної протидії, нічні польоти, взаємодія з іншими складовими сектору безпеки і оборони). Такий підхід дозволить забезпечити послідовне формування професійних компетентностей і уніфікувати вимоги до підготовки.

Перспективним напрямом є створення в системі ДПСУ центрів симуляційної підготовки БпЛА, оснащених сучасними програмно-апаратними комплексами, що забезпечують моделювання оперативної обстановки на ділянці державного кордону та в районі ведення бойових дій. Використання симуляторів дозволить значно збільшити інтенсивність підготовки без додаткового ресурсу льотного часу та мінімізувати ризики втрати безпілотних літальних апаратів.

Не менш важливою є інтеграція підготовки дистанційних пілотів БпЛА у систему міжвідомчої взаємодії. Умови сучасної війни потребують налагодженого обміну розвідувальною інформацією між ДПСУ, Збройними Силами України, іншими складовими сектору безпеки і оборони. Тому програми підготовки мають передбачати відпрацювання спільних алгоритмів дій, процедур планування польотів та передачі даних у єдиному інформаційному просторі.

Доцільним є також запровадження системи сертифікації дистанційних пілотів БпЛА на основі компетентнісного підходу з визначенням чітких критеріїв оцінювання знань, умінь і навичок. Сертифікація повинна передбачати як теоретичний підсумковий контроль, так і практичне відпрацювання завдань у змодельованих або реальних умовах.

Таким чином, удосконалення системи підготовки дистанційних пілотів БпЛА в органах та підрозділах ДПСУ має здійснюватися шляхом комплексного впровадження кращих практик держав-членів НАТО, розвитку симуляційних технологій, стандартизації навчальних програм та посилення міжвідомчої взаємодії. Реалізація зазначених заходів сприятиме підвищенню ефективності охорони державного кордону, зміцненню національної безпеки та забезпеченню сумісності з підрозділами держав-партнерів.

Список використаних джерел:

1. Allied Joint Publication AJP-3.3. Joint Air and Space Operations. Brussels : NATO Standardization Office, 2016. 120 p.
2. NATO Standardization Office. Education and Training Directive 075-007. Brussels, 2015. 45 p.
3. U.S. Department of Defense. Unmanned Systems Integrated Roadmap 2017–2042. Washington, DC, 2018. 214 p.
4. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 27. Ст. 208.

5. Застосування безпілотних систем у силах оборони України : доктрина : затв. наказом Генерального штабу Збройних Сил України від 2024 р. Київ : Генеральний штаб Збройних Сил України, 2024.

Назаренко Н. В.

курсант Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, факультет забезпечення оперативно-службової діяльності

Сніца Т. Є.

доцент кафедри іноземних мов Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
к. п. н., доцент

**ПІДГОТОВКА СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ:
ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ НАТО ТА ВДОСКОНАЛЕННЯ ТАКТИКО-
СПЕЦІАЛЬНИХ НАВИЧОК**

У сучасних умовах глобальних безпекових викликів міжнародна співпраця у військовій сфері є стратегічним пріоритетом для зміцнення обороноздатності держав. Взаємодія з країнами-учасниками Організації Північноатлантичного договору (НАТО) спрямована на уніфікацію стандартів підготовки військовослужбовців, обмін досвідом та координацію зусиль у сфері колективної безпеки. НАТО допомагає країнам-членам та країнам-партнерам визначати можливості для багатонаціональної співпраці у сфері військових потужностей та розробляти проекти з високою видимістю (HVP) у таких ключових сферах, як дозаправка в повітрі, боєприпаси, безпілотні літальні апарати, протиповітряна та протиракетна оборона, управління та контроль, а також підготовка персоналу [1].

У рамках військового співробітництва з НАТО Збройні Сили України беруть участь у низці проектів та ініціатив Альянсу, що спрямовані на підвищення їх оперативних спроможностей та обороноздатності держави. Особливої актуальності набуває вивчення та імплементація методик підготовки інструкторського складу, що забезпечує високий рівень боєздатності збройних підрозділів [2].

Релевантним досвідом інтеграції стандартів НАТО є діяльність Британської військової консультативно-тренувальної групи (ВМАТТ – *British Military Advisory Training Team*), дислокованої у м. Вишків (Чеська Республіка). ВМАТТ(CZ) функціонує як двостороння оборонна структура, що надає методичну та практичну допомогу партнерам з метою підвищення стійкості до конвенційних та гібридних загроз. Персонал ВМАТТ(CZ) складається з висококваліфікованих інструкторів, які мають бойовий досвід на основних театрах військових дій. На базі чеського навчального центру британські фахівці реалізують низку програм, зокрема «Курс лідерства», «Курс ведення бою» та «Інструкторський курс».

Курсанти Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького (далі НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ) неодноразово брали участь у таких навчаннях. Співпраця між НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ та ВМАТТ(CZ) дає позитивні результати, підтримує бойовий дух майбутніх офіцерів прикордонної служби, сприяє розвитку уміння спрощувати, а не ускладнювати, уміння оперативно вирішувати проблеми та адаптуватися до нових технологій чи умов життя, а також формуванню навичок послідовно та системно навчатися, розвиватися та прагнути до самовдосконалення.

Методологія інструкторської підготовки. Метою «Інструкторського курсу» є опанування військовослужбовцями сучасних методик навчання особового складу (призовників та контрактників) навичкам ведення загальновійськового бою. Програма підготовки структурована за чотириетапним принципом [3].

- **Етап 1. Теоретичні основи викладання.** На початковому етапі акцент робиться на засвоєнні методичних основ педагогічної діяльності інструктора. Військовослужбовці вивчають структуру занять, фахову термінологію та алгоритми розробки навчальних планів. Контроль здійснюється через проведення пробних занять, де оцінюється здатність встановлювати контакт з аудиторією та навички візуалізації навчального матеріалу.

- **Етап 2. Інтеграція теорії та практики.** На цьому етапі відбувається ускладнення завдань шляхом поєднання теоретичних положень з практичними елементами. Особлива увага приділяється логістиці навчального процесу (таймінг, розпорядок, ведення документації) та впровадженню спеціалізованої термінології.

- **Етап 3. Вогнева підготовка та методичне супроводження.** Етап присвячений опануванню алгоритмів проведення занять із використанням стрілецької зброї (зокрема, штурмових гвинтівок CZ Bren-2). Старші інструктори демонструють стандартизовані процедури поводження зі зброєю, на основі яких слухачі курсу мають самостійно організувати навчальний процес для підлеглих.

- **Етап 4. Комплексні польові навчання.** Заключна фаза передбачає відпрацювання тактико-спеціальних навичок у польових умовах із застосуванням імітаційних засобів. Велика увага приділяється питанням маскуванню, контролю безпеки при поводженні зі зброєю та керуванню діями учнів у динамічній обстановці.

Оцінка результативності. Завершальний етап курсу передбачає симуляцію бойових сценаріїв, де групи слухачів розробляють плани операцій одна для одної. Це дозволяє оцінити рівень стратегічного мислення та здатність до об'єктивного аналізу (*After Action Review*). За результатами успішного проходження підготовки учасники отримують відповідні сертифікати, що засвідчують їхню кваліфікацію як інструкторів за стандартами НАТО, що дає право на проведення навчальних занять у міжнародному контексті.

Список використаних джерел:

1. NATO. Multinational capability cooperation. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/deterrence-and-defence/multinational-capability-cooperation> (дата звернення: 06.04.2026)
2. NATO. Relations with Ukraine. URL: <https://www.nato.int/en/what-we-do/partnerships-and-cooperation/relations-with-ukraine> (дата звернення: 06.04.2026)
3. British Military Advisory Training Team. Mission and training activities. URL: <https://www.gov.uk/guidance/british-military-advisory-training-team-in-the-czech-republic> (дата звернення: 06.04.2026)

Небесний С.О.

старший науковий співробітник НДЛ розвитку та застосування роботизованих систем та технічних засобів розвідки НЦ Військової академії (м. Одеса), підполковник;

Мороховський М.Л.

начальник кафедри ЗВД ВЮІ Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, підполковник (м. Харків);

Обрядін В.В.

кандидат військових наук, доцент кафедри стрільби, професор кафедри ЗВД ВЮІ Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого (м. Харків).

ДЕТЕКТОРИ ДРОНІВ У ЯКОСТІ ЗАСОБУ ПІДВИЩЕННЯ ІНДИВІДУАЛЬНОЇ ЖИВУЧОСТІ НА ПОЛІ БОЮ

У сучасних умовах ведення бойових дій безпілотні літальні апарати (БПЛА) стали одним із найбільш ефективних та масових засобів ведення розвідки та ураження цілей. Завдяки розвитку технологій, доступності компонентів та широкому використанню цивільних платформ, безпілотні системи активно застосовуються на полі бою для виконання різноманітних завдань, зокрема, ураження особового складу противника.

Особливо небезпечними для особового складу є FPV-дрони, які використовуються як ударні безпілотники для точкового ураження живої сили, техніки та фортифікаційних споруд. Їхня висока маневреність, достатня бойова могутність, швидкість та можливість керування оператором у режимі реального часу створюють значну загрозу для військовослужбовців.

З огляду на це виникає потреба у впровадженні нових засобів підвищення безпеки особового складу. Одним із таких засобів є індивідуальні детектори дронів, які дозволяють своєчасно виявляти сигнали безпілотних літальних апаратів та попереджати військовослужбовців про можливу небезпеку. Дослідження можливостей застосування індивідуальних детекторів дронів для захисту військовослужбовців можна вважати актуальним завданням сучасної військової науки.

Справа в тому, що на сьогоднішній день FPV-дрони становлять справжню серйозну небезпеку для військовослужбовців у загальновійськовому бою через наступну низку факторів: по-перше, вони характеризуються високою швидкістю польоту, яка може перевищувати 100 км/год. Це значно скорочує час особового складу на реагування загрози; по-друге, навідник – оператор, використовуючи відеозображення з камери, має можливість керувати дроном і точно наводити його на ціль навіть у складних умовах електронних завад та впливу місцевих предметів під час польоту на малих висотах; по-третє, FPV-дрони можуть використовуватися у великій кількості одночасно, що створює значне навантаження на роботу засобів протидії. Як наслідок, військовослужбовець часто не має можливості візуально виявити дрон до моменту безпосередньої атаки, а фактор раптовості стає одним із головних елементів ефективності застосування FPV-дронів.

Одним із напрямків боротьби та зниження ефективності застосування FPV-дронів є шлях спрямований на створення та втілення в якості особистого захисту військовослужбовця *індивідуального детектору дронів*.

Індивідуальний детектор дронів — це спеціалізований електронний пристрій, призначений для виявлення радіо або відеосигналів, які використовуються для управління безпілотними літальними апаратами в польоті. Основним принципом роботи таких пристроїв є сканування радіочастотного спектра у смузі частот, які використовуються більшістю сучасних БПЛА.

Тоді до основних функцій індивідуального детектора будуть належати: моніторинг радіочастотного середовища (оточуючого військовослужбовця); виявлення сигналів керування БПЛА; виявлення зворотних відеосигналів передачі з дрону; формування та подача сигналу тривоги (загрози) користувачу. Сигнали тривоги (загрози) можуть подаватися у вигляді: звукового сигналу; світлової індикації; вібрації тощо.

Не виключається можливість індивідуального детектору визначати напрямок на джерело сигналу. Остання функція дозволяє орієнтовно встановити місце знаходження БПЛА або самого оператора-навідника.

Принцип роботи індивідуального детектора (пристрою) полягає в постійному скануванні радіочастотного діапазону, який використовується для: управління дроном; передачі телеметрії; передачі відеосигналу. Коли детектор фіксує сигнал із характеристиками, що притаманні сигналам управління БПЛА, він активує систему попередження.

Ефективність застосування детекторів для раннього виявлення загрози залежить від багатьох факторів, зокрема: потужності передавача дрону; умов та рельєфу місцевості; наявності радіоперешкод; типу антени детектора.

Вважається, що індивідуальні портативні детектори можуть виявляти дрони на відстані від кількох сотень метрів до кількох кілометрів. Але навіть такі короткі відстані виявлення можуть бути критично важливими для збереження життя військовослужбовця.

Застосування індивідуальних детекторів дронів має низку важливих переваг. Насамперед вони забезпечують раннє попередження про загрозу, що дозволяє військовослужбовцю вчасно відреагувати на небезпеку. Крім того, такі пристрої мають компактні розміри та невелику вагу, що дозволяє носити їх безпосередньо на спорядженні.

Іншою важливою перевагою є простота використання. Більшість детекторів працює у автоматичному режимі та не потребує складного налаштування. Використання детекторів також сприяє підвищенню ефективності підрозділів, оскільки раннє попередження дозволяє організувати колективні заходи захисту.

До основних переваг належать: підвищення рівня безпеки військовослужбовців; зменшення фактору раптовості атаки; можливість своєчасного укриття або зміни позиції; підвищення готовності до протидії дрону.

Також потрібно зауважити, що ефективний захист від дронів передбачає комплексний підхід, тобто створення системи, яка включає використання різних засобів та методів боротьби. Індивідуальні детектори є лише одним із елементів такої системи, але можуть відігравати важливу роль як засоби раннього попередження.

У системі протидії БПЛА вони можуть взаємодіють з такими засобами: засобами радіоелектронної боротьби; маскувальними засобами; фортифікаційними спорудами; системами спостереження; стрілецькою зброєю для ураження дронів.

У поєднанні з іншими засобами детектори дозволяють створити багаторівневу систему захисту, яка значно підвищує живучість особового складу.

Ефективність застосування індивідуальних детекторів дронів значною мірою буде залежити від правильності їх використання у бойових умовах. З метою підвищення рівня безпеки військовослужбовців доцільно дотримуватися наступних практичних рекомендацій.

По-перше, детектор повинен постійно знаходитися у ввімкненому режимі під час перебування військовослужбовця на позиції або під час пересування у зоні можливого застосування безпілотників.

По-друге, пристрій бажано розміщувати на елементі спорядження, який забезпечує максимальну ефективність прийому сигналів, наприклад на бронежилеті або плечовій частині розвантажувальної системи.

По-третє, військовослужбовці повинні бути навчені правильно реагувати на сигнал детектора. Після отримання попередження необхідно: швидко оцінити обстановку; зайняти укриття; повідомити інших військовослужбовців про можливу загрозу; підготуватися до знищення дрона або активації засобів радіоелектронної боротьби.

По-четверте, для підвищення ефективності доцільно використовувати кілька детекторів у підрозділі, що дозволить створити більш надійну систему спостереження за повітряним простором.

Також важливим є регулярне обслуговування та перевірка працездатності пристроїв, зокрема контроль заряду акумуляторів та справності приймальних антен.

Застосування індивідуальних детекторів у поєднанні з іншими засобами протидії безпілотним апаратам дозволяє значно підвищити рівень безпеки особового складу.

Звичайно, із розвитком технологій безпілотних систем удосконалюються і засоби їх виявлення. Перспективними напрямками розвитку індивідуальних детекторів є: використання штучного інтелекту для аналізу сигналів; інтеграція з системами тактичного зв'язку; зменшення габаритів і ваги пристроїв; підвищення дальності виявлення; створення комбінованих систем, що поєднують радіочастотні, акустичні та оптичні сенсори. У майбутньому такі системи можуть стати обов'язковим елементом екіпірування військовослужбовця, аналогічно до засобів індивідуального захисту.

Отже, впровадження індивідуальних детекторів дронів у систему екіпірування військових є важливим кроком для підвищення живучості особового складу та ефективності виконання бойових завдань.

Список використаної літератури

1. Бурячок В. Л., Толубко В. Б. Основи радіоелектронної боротьби. – Київ: НАОУ, 2018. – 320 с.
2. Кузьменко О. В., Кулик І. М. Безпілотні авіаційні комплекси у сучасних збройних конфліктах. – Київ: НУОУ, 2021. – 256 с.
3. Гребенюк М. О. Застосування безпілотних літальних апаратів у військовій справі. – Харків: ХНУПС, 2020. – 198 с.
4. Лісовий С. П. Радіоелектронні засоби протидії безпілотним літальним апаратам. – Київ: Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації, 2022. – 240 с.
5. Department of Defense. Counter-Unmanned Aircraft Systems Strategy. – Washington: U.S. Department of Defense, 2021.
6. NATO Joint Air Power Competence Centre. Countering the Drone Threat. – Kalkar, Germany, 2020.
7. Gettinger D. The Drone Databook. – New York: Center for the Study of the Drone, Bard College, 2019.
8. Chamayou G. A Theory of the Drone. – New York: The New Press, 2015.
9. Boyle M. Drone Warfare and Counter-Drone Technologies. – International Security Journal, 2020.
10. Scharre P. Army of None: Autonomous Weapons and the Future of War. – New York: W.W. Norton & Company, 2018.
11. Defense Advanced Research Projects Agency (DARPA). Counter-Drone Technologies and Systems. – DARPA Report, 2022.
12. Звіти аналітичних центрів щодо застосування БПЛА у сучасних війнах. – Center for Strategic and International Studies (CSIS), 2022.
13. Матеріали науково-практичних конференцій з питань застосування безпілотних систем у військовій сфері. – Київ: Міністерство оборони України, 2023.
14. Офіційні матеріали Міністерства оборони України щодо протидії безпілотним літальним апаратам. – Київ, 2023.
15. Аналітичні матеріали щодо застосування FPV-дронів у сучасних бойових діях. – Military Review, 2024.

Нестеренко А.С.

здобувач вищої освіти Національний юридичний
університет імені Ярослава Мудрого

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СТАНДАРТІВ НАТО У СИСТЕМУ ТАКТИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ: ПРОБЛЕМИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ

Повномасштабне збройне вторгнення росії проти України у 2022 році докорінно змінило підходи до підготовки особового складу сил сектору безпеки і оборони (ССБіО). Практика ведення бойових дій засвідчила критичну необхідність впровадження стандартів і доктрин Організації Північноатлантичного договору (НАТО) у повсякденну службово-бойову діяльність підрозділів. Наближення до натовських норм стало не лише стратегічним орієнтиром, а й нагальною оперативною потребою, оскільки від якості та уніфікованості підготовки безпосередньо залежить бойова ефективність підрозділів і рівень їхньої взаємодії з союзниками.

Нормативно-правовим підґрунтям для реформування ССБіО стала Концепція розвитку сектору безпеки і оборони України, затверджена Указом Президента України від 14 березня 2016 року № 92/2016, яка визначила ключові напрями досягнення сумісності з арміями держав - членів Альянсу [1]. Дана Концепція стала одним з ключових нормативно-правових документів ССБіО. Її положення знайшли продовження у Стратегії воєнної безпеки України 2021 року, де вступ до НАТО задекларовано пріоритетом державної політики у воєнній сфері. Курс на інтеграцію у євроатлантичний простір зумовлює необхідність комплексного реформування системи підготовки кадрів, яка тривалий час залишалася обтяженою застарілими радянськими підходами [2].

Актуальність теми зумовлена тим, що, незважаючи на системні зусилля з 2014 року, темпи та глибина реформування підготовки в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання залишаються нерівномірними. Аналіз досвіду бойового застосування підрозділів ССБіО у 2022–2024 роках виявив низку системних прогалин: недостатнє оволодіння процедурами стандартних операційних процедур (SOP); труднощі у застосуванні 9-рядкового запиту на медичну евакуацію (MEDEVAC); слабку інтеперабельність із союзницькими формуваннями на рівні ланки «відділення–взвод». Подолання зазначених недоліків безпосередньо залежить від якості тактичної підготовки у системі відомчих закладів освіти.

Аналіз чинних навчальних програм показав, що значна їх частина розроблялася до 2014 року й досі містить застарілі доктринальні концепції. Серед них — пріоритет масованого вогневого впливу над вогнем та маневром малих груп, відсутність системного навчання процедурам звітності у форматі NATO STANAG, а також брак практичних занять на тренажерах із ситуативного усвідомлення (Situational Awareness). Як зазначає С. Т. Полторак, трансформація системи військової освіти України вимагає не лише оновлення змісту навчальних програм, а й зміни методології та педагогічних підходів відповідно до вимог НАТО [3, с.4]. Позитивним зрушенням є поступове запровадження курсів медико-тактичної підготовки стандарту TCCC (Tactical Combat Casualty Care) та програм бойового злагодження за методологією AARs (After Action Reviews). Дослідження А. О. Топчія та В. О. Найді підтвердили, що системне впровадження TCCC у підготовку курсантів закладів вищої освіти МВС суттєво підвищує практичну готовність персоналу до дій в умовах бойових загроз [4, с.153].

До основних перешкод на шляху повноцінної інтеграції натовських стандартів належать: по-перше, дефіцит сертифікованих інструкторів, які мають підтверджений досвід роботи з партнерськими арміями держав членів Альянсу; по-друге, обмежений доступ до оригінальних доктринальних документів (AJP, ATP), ускладнений мовним бар'єром та питаннями адаптації до українського правового поля; по-третє, недостатнє матеріально-технічне забезпечення зокрема, відсутність сучасних засобів імітації бою та систем зворотного зв'язку реального часу. Крім того, бюрократична інерція у затвердженні оновлених навчальних планів суттєво сповільнює практичне впровадження прийнятих рішень на рівні конкретного навчального закладу.

Вагомим ресурсом для подолання зазначених труднощів є програма НАТО «Defence Education Enhancement Program» (DEEP), учасником якої Україна є з 2012 року. Її реалізація сприяє розробленню оновлених навчальних дисциплін, підготовці інструкторів та поступовому впровадженню союзницьких підходів у педагогічну практику вищих

військових навчальних закладів. Разом із тим масштаб охоплення програмою залишається недостатнім для системного оновлення підготовки в усіх складових ССБіО.

Базовим доктринальним документом для уніфікації тактичної підготовки слугує АТР-3.2.1 «Allied Land Tactics» настанова НАТО, яка визначає стандарти дій наземних сил в операціях Альянсу. Впровадження її положень у вітчизняні навчальні програми сприятиме уніфікації бойових процедур на рівні малих підрозділів, що є передумовою реальної інтеперабельності з союзниками як під час спільних навчань, так і в ході потенційних спільних операцій [5].

Для подолання зазначених проблем доцільно запровадити такі заходи. По-перше, створити в закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання постійно діючі центри НАТО-стандартів із залученням офіцерів-інструкторів, які мають досвід стажування в структурах Альянсу або безпосередньо у бойових підрозділах. По-друге, здійснити масштабний переклад і адаптацію ключових доктринальних документів НАТО за участю фахових перекладачів разом із практиками, обізнаними з реальними умовами сучасного бою. По-третє, запровадити обов'язкові щоквартальні міжвідомчі польові навчання для курсантів спільно з підрозділами Збройних Сил, Національної гвардії та Державної прикордонної служби — з метою відпрацювання процедур взаємодії за єдиними стандартами. По-четверте, використовувати відеоматеріали та польові звіти безпосередніх учасників бойових дій як основу для розроблення навчальних кейсів, що відображають реальні тактичні ситуації [6,с.7]. По-п'яте, запровадити систему обов'язкової сертифікації педагогічного складу кафедр тактичної та вогневої підготовки за стандартами НАТО з визначеною переатестаційною циклічністю.

Окремої уваги заслуговує питання мовної підготовки. Оскільки робочою мовою НАТО є англійська, рівень B2 та вище за шкалою STANAG 6001 слід розглядати не як обов'язковий елемент загальної освіти, а як обов'язкову професійну компетентність кожного офіцера сектору безпеки. Оволодіння мовою відкриває безпосередній доступ до актуальних версій доктринальних документів, дозволяє проходити стажування в установах Альянсу та повноцінно брати участь у спільних навчаннях без перекладача, що суттєво підвищує якість міжособистісної комунікації та довіру між союзниками.

Таким чином, імплементація стандартів НАТО у систему тактичної підготовки персоналу ССБіО України є складним і багатовекторним процесом, що потребує одночасного вирішення доктринальних, кадрових, матеріально-технічних та мовних завдань. Нормативно-правова база для цього реформування сформована, однак практичне наповнення освітнього процесу відповідним змістом залишається пріоритетним завданням управлінського та педагогічного рівнів. Результативність цього процесу безпосередньо визначатиме рівень оперативної сумісності українських силових структур із союзниками та ефективність виконання службово-бойових завдань в умовах гібридних і конвенційних загроз.

Список використаних джерел

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 4 березня 2016 року «Про Концепцію розвитку сектору безпеки і оборони України» : Указ Президента України від 14 берез. 2016 р. № 92/2016. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/922016-19832>
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України від 25 берез. 2021 р. № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021>
3. Полторак С. Т. Трансформація системи військової освіти України на шляху до досягнення стандартів НАТО. *Наука і оборона*. 2018. № 2. С. 3–10.
4. Топчій А. О., Найда В. О. Тактична медицина в системі підготовки курсантів ЗВО МВС України в умовах воєнного стану. *Наукові праці Харківського національного університету внутрішніх справ*. Харків : ХНУВС, 2023. С. 153–154.

5. Allied Tactical Publication ATP-3.2.1. *Allied Land Tactics*. NATO Standardization Office, 2021. 312 p.
6. Чернов О. В., Чумак С. П., Стаурська О. М. Тактична медицина в системі національної безпеки: правове та організаційне забезпечення підготовки кадрів. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2025. № 1 (81). С. 1–12.

Ніконенко Н.А.

студент факультету інформаційних технологій,
ДТЕУ

Ніконенко А.М.

викладач кафедри бойового та логістичного
забезпечення факультету службово-бойової
діяльності, Київського інституту Національної
гвардії України

Парій С.Г.

старший викладач кафедри бойового та
логістичного забезпечення факультету службово-
бойової діяльності, Київського інституту
Національної гвардії України

СУЧАСНІ ІНСТРУМЕНТИ ТРЕНУВАННЯ ВІЙСЬКОВИХ ТА ІНТЕГРАЦІЯ ПРАКТИК НАТО В УКРАЇНІ

Сучасні збройні конфлікти характеризуються високою технологічністю, швидкою зміною тактики та необхідністю оперативної підготовки особового складу. В цих умовах особливого значення набувають інноваційні засоби навчання, зокрема військові тренажери та симулятори, які дозволяють ефективно поєднувати теоретичну підготовку з практичним відпрацюванням бойових дій. Досвід країн НАТО підтверджує, що використання стимуляційних технологій є одним із ключових факторів підвищення боєздатності військ, оскільки вони забезпечують моделювання складних бойових сценаріїв без ризику для життя військовослужбовців.

У країнах НАТО тренажери широко застосовуються для підготовки екіпажів бронетехніки, операторів ППО, авіації та підрозділів спеціального призначення. Основна перевага таких систем полягає у можливості створення інтегрованого навчального середовища, де відпрацьовуються як індивідуальні навички, так і взаємодія підрозділів. Подібний підхід передбачає моделювання реального поля бою, включаючи погодні умови, рельєф місцевості, поведінку противника та балістичні характеристики озброєння. Україна, адаптуючись до стандартів НАТО в умовах повномасштабної війни, активно впроваджує власні інноваційні рішення у сфері військових тренажерів. Зокрема, значного розвитку набули розробки компаній, що спеціалізуються на military-tech . Одним із прикладів є системи, створені українськими розробниками, які поєднують лазерні технології, віртуальну реальність (VR) та програмне моделювання бойових дій [1, 5].

Українські компанії створили комплексні тренажерні системи, які дозволяють відпрацьовувати дії військових у максимально реалістичних умовах. Наприклад, система UNITS забезпечує моделювання бойових ситуацій із використанням різних видів озброєння, включаючи стрілецьку зброю, гранатомети та ПЗРК, а також дозволяє одночасно тренувати кілька підрозділів у єдиному віртуальному середовищі. Важливо, що такі системи вже відповідають вимогам Міністерства оборони України та навіть отримали кодифікацію НАТО, що свідчить про їх відповідність міжнародним стандартам [1, 3].

Особливістю українських розробок є їхня адаптація до реальних умов війни. Наприклад, тренажери дозволяють моделювати боротьбу з безпілотними літальними

апаратами, що стало одним із ключових викликів сучасної війни. Зокрема, VR-симулятори дають можливість відпрацьовувати навички виявлення, супроводу та знищення повітряних цілей, включаючи дрони, ракети та гелікоптери. Українські компанії, такі як розробники систем Logics7, створили понад 50 різновидів тренажерів для різних типів озброєння. Вони здатні моделювати бойові дії в масштабах, що дозволяють фактично «просимулювати війну в цілому», включаючи різні роди військ, погодні умови та поведінку противника. Такий підхід значно підвищує рівень підготовки військовослужбовців, оскільки дозволяє відпрацьовувати складні тактичні сценарії без використання реальних боєприпасів. Важливим аспектом є економічна ефективність використання тренажерів. Вартість одного бойового пострілу з сучасних систем може сягати десятків тисяч доларів, тоді як тренажери дозволяють здійснювати сотні та тисячі віртуальних пострілів без значних витрат. Крім того, підготовка одного військовослужбовця може коштувати десятки тисяч доларів, і використання симуляторів суттєво знижує ці витрати [3, 5]. Ще одним важливим напрямом є розвиток систем типу MILES (Multiple Integrated Laser Engagement System), які дозволяють проводити тактичні навчання з використанням лазерної імітації бойових дій. Українські виробники створюють аналогічні системи, що забезпечують підвищення рівня взаємодії підрозділів, зменшення втрат під час навчань та покращення управління військами. Слід також відзначити, що українські тренажери активно застосовуються безпосередньо у військах. Вони використовуються в підрозділах Збройних Сил України, Національної гвардії, Сил спеціальних операцій та інших формуваннях. Це дозволяє проводити навчання без відриву від місця дислокації, що особливо важливо в умовах бойових дій [2, 6].

Вплив тренажерів на хід війни є суттєвим і проявляється у кількох аспектах. По-перше, вони дозволяють значно скоротити час підготовки військових, що є критично важливим у період інтенсивних бойових дій. По-друге, підвищується якість підготовки, оскільки військовослужбовці отримують можливість багаторазово відпрацьовувати різні сценарії. По-третє, зменшуються втрати особового складу завдяки більш високому рівню підготовленості.

Особливо важливим є використання тренажерів для підготовки операторів безпілотних систем, які відіграють ключову роль у сучасній війні. Симулятори дозволяють відпрацьовувати навички керування FPV-дронами, виявлення цілей та взаємодії з іншими підрозділами [3, 7]. Це сприяє підвищенню ефективності використання безпілотних систем на полі бою.

Важливим елементом сучасної підготовки військовослужбовців є впровадження інтерактивних форм навчання, зокрема навчальних ігор та симуляційних сценаріїв. Однією з таких форм є навчальна гра «Тактико-вогневий маневр», яка спрямована на відпрацювання дій підрозділів у динамічних бойових умовах. Зазначена гра моделює реальні тактичні ситуації, що дозволяє військовослужбовцям відпрацьовувати навички управління вогнем, маневрування, взаємодії між підрозділами та прийняття рішень у режимі обмеженого часу [4].

Особливістю навчальної гри є її комплексний характер, оскільки вона поєднує елементи тактичної підготовки, вогневої підготовки та управління підрозділами. У процесі проведення гри створюються умови, максимально наближені до бойових, що сприяє формуванню у військовослужбовців стресостійкості, здатності діяти в умовах невизначеності та швидко реагувати на зміну обстановки. Використання навчальної гри «Тактико-вогневий маневр» у поєднанні з сучасними тренажерними системами дозволяє значно підвищити ефективність підготовки особового складу. Зокрема, інтеграція таких ігор із цифровими симуляторами забезпечує можливість багаторазового відпрацювання різних сценаріїв бойових дій, аналізу помилок та вдосконалення тактичного мислення [4]. Це відповідає сучасним підходам країн НАТО, де значна увага приділяється використанню симуляційних ігрових технологій у військовій освіті. Навчальна гра є ефективним інструментом формування професійних компетентностей військовослужбовців, що доповнюють

можливості тренажерних систем та сприяє підвищенню бойової готовності підрозділів у сучасних умовах війни.

Отже, використання військових тренажерів і симуляційних технологій є одним із ключових напрямів модернізації системи підготовки військовослужбовців у сучасних умовах війни. Досвід країн НАТО переконливо свідчить про їхню високу ефективність у формуванні професійних компетентностей, розвитку тактичного мислення та забезпеченні злагодженості підрозділів. Водночас українські розробки демонструють здатність не лише адаптувати міжнародний досвід, а й створювати власні інноваційні рішення, максимально пристосовані до реалій бойових дій, зокрема з урахуванням широкого застосування безпілотних систем та динамічності сучасного поля бою. Де інтеграція тренажерів, VR-технологій, лазерних систем і навчальних ігор, таких як «Тактико-вогневий маневр», формує комплексне освітньо-тренувальне середовище, що забезпечує інтенсивну, безпечну та економічно доцільну підготовку особового складу. Це дозволяє значно скоротити терміни навчання, підвищити його якість та мінімізувати бойові втрати.

Таким чином, подальший розвиток і впровадження симуляційних технологій в Україні є стратегічно важливим чинником підвищення боєздатності Збройних Сил та інших військових формувань, що безпосередньо впливає на ефективність ведення бойових дій і загальний результат війни.

Список використаних джерел:

1. Кабінет Міністрів України. Новини [Електронний ресурс]. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 25.03.2026).
2. U-Force. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. URL: <https://u-force.in.ua/> (дата звернення: 25.03.2026).
3. L7 Simulators. Офіційний сайт [Електронний ресурс]. URL: <https://l7simulators.com/> (дата звернення: 25.03.2026).
4. Ніконенко А. М. Впровадження навчальної гри в освітній процес вищих військових навчальних закладів // Вісник Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка. Серія: Педагогічні науки. 2025. Вип. 1 (57). С. 116-122.
5. Луценко І. М., Кондратенко В. В., Нестеренко О. М. Застосування сучасних симуляційних технологій у вогневій та тактико-спеціальній підготовці // Вісник Університету митної справи та фінансів. 2025. № 1. С. 20-25.
6. Наточій А. Д., Тінін Д. Г. Застосування інтерактивних та мультимедійних технологій при вогневій підготовці працівників правоохоронних органів: зарубіжний та вітчизняний досвід // Період трансформаційних процесів в світовій науці: задачі та виклики : матеріали II Міжнар. наук. конф. (м. Кривий Ріг, 19 січня 2024 р.). Вінниця : ТОВ «УКРЛОГОС Груп», 2024. С. 224–229.
7. Бойко О. І. Перспективи використання сучасних інтерактивних технологій у тактико-спеціальній підготовці поліцейських в умовах воєнного стану // Аналітично-порівняльне правознавство Національної академії внутрішніх справ. 2024. № 3. С. 297-302. URL: <https://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/308325/299808> (дата звернення: 25.03.2026).

Нікулін М.О.

старший викладач кафедри прикордонної безпеки факультету професійної освіти та лідерства, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна.

Драгун О.В.

здобувач вищої освіти заочної форми навчання факультету професійної освіти та лідерства, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, м. Хмельницький, Україна.

ЕФЕКТИВНІСТЬ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ: СУЧАСНІ ПОГЛЯДИ

Забезпечення безпеки державного кордону є одним із ключових елементів системи національної безпеки держави. В умовах сучасних загроз, що включають військову агресію, транснаціональну злочинність, нелегальну міграцію, контрабанду та інші виклики, ефективність функціонування системи захисту державного кордону набуває особливої актуальності.

Система захисту державного кордону є складною багаторівневою структурою, яка включає нормативно-правові, організаційні, технічні та оперативні компоненти. Її функціонування спрямоване на забезпечення недоторканності державного кордону, контроль за його перетином та протидію протиправній діяльності у прикордонному просторі.

Наукові дослідження у сфері прикордонної безпеки підкреслюють, що ефективність системи охорони кордону визначається не лише кількістю сил і засобів, а й рівнем їх інтеграції, управління та здатністю реагувати на зміну безпекового середовища.

У сучасних умовах зростає потреба у науковому осмисленні критеріїв оцінювання ефективності системи захисту державного кордону та визначенні напрямів її вдосконалення. Проблематика забезпечення прикордонної безпеки та ефективності функціонування системи охорони державного кордону досліджувалась у роботах багатьох науковців.

Зокрема, питання правових засад функціонування системи прикордонної безпеки розглядаються у працях О. Б. Ганьби [1], де аналізуються правові відносини та механізми регулювання діяльності у сфері прикордонної безпеки.

Проблеми оцінювання ефективності діяльності органів охорони державного кордону досліджені у роботах В. В. Голінка [2], де обґрунтовуються показники та критерії оцінювання результативності оперативно-службової діяльності підрозділів прикордонної служби.

Окремі аспекти організації охорони державного кордону та функціонування прикордонних підрозділів висвітлені у навчальних та наукових працях Національної академії Державної прикордонної служби України, де розглянуто організацію служби прикордонних нарядів та управління їх діяльністю.

Разом з тим питання комплексної оцінки ефективності системи захисту державного кордону з урахуванням сучасних загроз потребують подальших досліджень.

Система захисту державного кордону являє собою комплекс взаємопов'язаних елементів, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері прикордонної безпеки. До її основних складових належать:

- нормативно-правове забезпечення;
- система управління;
- сили та засоби охорони державного кордону;
- технічні засоби контролю;
- інформаційно-аналітичні системи;
- міжнародне співробітництво.

Ефективність функціонування такої системи визначається здатністю забезпечувати належний рівень контролю державного кордону та своєчасно реагувати на загрози прикордонній безпеці.

У наукових дослідженнях пропонується використовувати різні підходи до оцінювання ефективності прикордонної безпеки. Зокрема, одним із таких підходів є використання

системи показників, які характеризують рівень контролю кордону, ефективність реагування на правопорушення та результативність діяльності прикордонних підрозділів.

Інший підхід базується на застосуванні математичних та імітаційних моделей, які дозволяють оцінювати взаємодію різних елементів системи охорони кордону та визначати оптимальну структуру сил і засобів.

Важливим напрямом підвищення ефективності системи захисту державного кордону є впровадження концепції інтегрованого управління кордонами. Такий підхід передбачає координацію діяльності різних державних органів, використання сучасних технологій та розвиток міжнародного співробітництва.

Сучасні дослідження також підкреслюють важливість використання новітніх технологій у сфері прикордонної безпеки, зокрема безпілотних літальних апаратів, систем відеоспостереження та геоінформаційних систем. Застосування таких технологій дозволяє підвищити ефективність моніторингу прикордонного простору та оперативність реагування на загрози.

В умовах збройної агресії проти України значення системи захисту державного кордону істотно зростає. Вона виконує не лише правоохоронні, а й оборонні функції, що вимагає адаптації організаційних форм та методів охорони кордону до умов воєнного стану.

Таким чином, ефективність системи захисту державного кордону залежить від комплексної взаємодії організаційних, правових, технічних та інформаційних складових.

Сучасні наукові підходи до оцінювання ефективності прикордонної безпеки базуються на використанні системи показників результативності діяльності прикордонних органів, застосуванні математичних моделей та впровадженні концепції інтегрованого управління кордонами.

Подальше вдосконалення системи захисту державного кордону України має бути спрямоване на:

- розвиток системи інтегрованого управління кордонами;
- впровадження сучасних технологій спостереження та моніторингу;
- підвищення рівня інформаційно-аналітичного забезпечення;
- удосконалення нормативно-правового регулювання діяльності у сфері прикордонної безпеки.

Реалізація зазначених напрямів сприятиме підвищенню ефективності системи захисту державного кордону та зміцненню національної безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Ганьба О. Б. «Правові відносини у сфері прикордонної безпеки України: теоретико-правові засади» / Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук за спеціальністю 12.00.01 – теорія та історія держави і права; історія політичних і правових учень / Хмельницький, 2019. <https://dspace.nadpsu.edu.ua/handle/123456789/1704>.
2. Голінко В. В., Гулеватий Д. Ю., Мостовий А. І. / Обґрунтування показників та критеріїв оцінки ефективності організації взаємодії суб'єктів прикордонної безпеки / Збірник наукових праць центру воєнно-стратегічних досліджень / Національний університет оборони України. №3(61) 2017 / DOI: <https://doi.org/10.33099/2304-2745/2017-3-61/23-26>.

Павелко В.В.

старший викладач кафедри тактики Факультету
службово-бойової діяльності Київського
інституту Національної гвардії України

КОМПЛЕКСНЕ ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ НАТО У СИСТЕМУ ПІДГОТОВКИ ПІДРОЗДІЛІВ СИЛ ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Актуальність теми. Сучасні безпекові виклики, пов’язані з широкомасштабною збройною агресією Російської Федерації проти України, зумовлюють необхідність постійного вдосконалення системи підготовки підрозділів сектору безпеки і оборони. Практика ведення бойових дій засвідчила, що ефективність застосування військ значною мірою залежить від рівня підготовки особового складу, здатності підрозділів діяти в умовах високої динаміки бойових дій, ефективності управління та взаємодії між різними складовими сил оборони.

У цьому контексті особливої актуальності набуває впровадження стандартів та підходів держав-членів North Atlantic Treaty Organization (НАТО) у систему підготовки підрозділів сектору безпеки і оборони України. Такий підхід дозволяє підвищити ефективність управління військами та удосконалити систему підготовки відповідно до умов сучасного поля бою.

Реалізація цього процесу передбачає не лише адаптацію нормативних документів, а й комплексне впровадження методик підготовки, організації навчального процесу та управління підрозділами.

Основний матеріал. Комплексне впровадження стандартів НАТО у систему підготовки підрозділів сектору безпеки і оборони України передбачає модернізацію складових бойової підготовки.

Одним із ключових напрямів є удосконалення тактичної підготовки. У збройних силах країн НАТО значна увага приділяється формуванню у командирів навичок ефективного управління підрозділами. З цією метою широко застосовується система Troop Leading Procedures (TLP), яка передбачає поетапний алгоритм дій командира під час підготовки до виконання бойового завдання. Застосування даного підходу сприяє підвищенню якості планування бойових дій, забезпечує чіткість постановки завдань підлеглим та підвищує ефективність взаємодії між підрозділами.

Зокрема слід зауважити, що у країнах НАТО основна увага приділяється формуванню практичних навичок ведення бою у складі малих тактичних груп, синергії вогню та маневру, а також розвитку здатності військовослужбовців діяти в умовах обмеженого часу та умов динамічного поля бою. Особливістю підготовки є поєднання вправ вогневої підготовки із тактичними елементами, що дозволяє максимально наблизити навчальний процес до реальних умов бойових дій.

Не менш важливою складовою системи підготовки є фізична підготовка. Сучасні підходи до фізичної підготовки у країнах НАТО передбачають застосування комплексних тренувань, спрямованих на розвиток витривалості, сили, швидкості та психологічної стійкості військовослужбовців. Значна увага приділяється моделюванню фізичних навантажень, характерних для бойових дій, що дозволяє підвищити готовність особового складу до виконання завдань у складних умовах.

Особливого значення у сучасних умовах набуває військово-медична підготовка. У збройних силах країн НАТО широко застосовується система Tactical Combat Casualty Care (TCCC), яка визначає алгоритм надання допомоги пораненим безпосередньо на полі бою. Основною метою цієї системи є зменшення рівня бойових санітарних втрат шляхом своєчасного надання домедичної допомоги пораненим військовослужбовцям. Впровадження зазначених підходів у систему підготовки особового складу сектору безпеки і оборони України сприяє підвищенню рівня готовності військовослужбовців до дій у разі поранення особового складу під час виконання бойових завдань.

Важливою складовою впровадження стандартів НАТО є використання сучасних тренажерних систем та симуляційних технологій у навчальному процесі. Застосування таких технологій дозволяє моделювати різноманітні ситуації на полі бою, відпрацьовувати алгоритми дій підрозділів та удосконалювати навички управління військами без значних витрат ресурсів.

Водночас ефективність впровадження стандартів НАТО значною мірою залежить від урахування досвіду ведення бойових дій у ході російсько-української війни. Сучасне поле

бою характеризується широким застосуванням безпілотних літальних апаратів, високоточної зброї, засобів радіоелектронної боротьби та автоматизованих систем управління військами. Тому система підготовки підрозділів має поєднувати стандарти НАТО з практичним бойовим досвідом, отриманим підрозділами Сил оборони України.

Комплексний підхід до впровадження стандартів НАТО передбачає удосконалення навчальних програм, підготовку інструкторського складу, розвиток матеріально-технічної бази навчальних центрів, а також інтеграцію бойового досвіду у процес підготовки підрозділів. Важливу роль у цьому процесі відіграє розвиток міжвідомчої взаємодії складових сектору безпеки і оборони, що сприяє підвищенню ефективності виконання спільних завдань.

Висновки. Отже, комплексне впровадження стандартів НАТО у систему підготовки підрозділів Сил оборони України є важливим напрямом підвищення боєздатності військ. Реалізація цього процесу сприяє удосконаленню системи бойової підготовки та підвищенню професійного рівня військовослужбовців.

Поєднання стандартів НАТО з практичним бойовим досвідом, отриманим у ході російсько-української війни, створює передумови для формування ефективної системи підготовки підрозділів сектору безпеки і оборони України, здатних успішно діяти в умовах сучасного високотехнологічного поля бою.

Список використаних джерел:

1. Стратегія воєнної безпеки України : Указ Президента України від 25 березня 2021 р. № 121/2021.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII.
3. Doctrine for the Armed Forces of the United States. Joint Publication 1. Washington : Joint Chiefs of Staff, 2017.
4. NATO Standardization Office. NATO Standardization Agreements (STANAGs). Brussels : NATO Standardization Office, 2021.
5. Butler F. Tactical Combat Casualty Care Handbook. Washington : Department of Defense, 2021.
6. Headquarters Department of the Army. Ranger Handbook (TC 3-21.76). Washington : Department of the Army, 2017.
7. Городнов В. П., Телелим В. М. Основи підготовки військ за стандартами НАТО : навч. посіб. Київ : НУОУ, 2020.

Подвезько А.О.

здобувач вищої освіти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

РОЗРОБКА ЄДИНОЇ ПРОГРАМИ БОЙОВОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ ЗА СТАНДАРТАМИ НАТО

Актуальність теми зумовлена необхідністю досягнення повної оперативної та технічної інтероперабельності всього сектору безпеки й оборони України з силами НАТО. Умови повномасштабної війни та стратегічний курс на членство в Альянсі вимагають переходу від радянських підходів до єдиної, модульної та стандартизованої системи бойової підготовки, яка повністю відповідає вимогам Bi-SC 075-007, STANAG та Allied Joint Doctrine [1].

Мета розробки — створення обов’язкової централізованої програми, яка забезпечить єдиний підхід до підготовки особового складу всіх формувань (ЗСУ, Національна гвардія, Державна прикордонна служба, СБУ, поліція та інші) і підвищить бойову готовність на 40–50 %. Програма будується за принципами модульності (базовий + спеціалізований +

командирський рівні); періоди інтеграції (2025–2027 рр. — пілотне впровадження та корекція; 2028–2030 рр. — повна інтеграція) та об’єктивної оцінки якості за критеріями НАТО [2]. Загальний річний обсяг підготовки становить 240–320 годин залежно від посади.

Програма передбачає повну заміну радянських доктрин на стандарти НАТО (АТР-3.2.1, АТР-3.3.2, STANAG 1014, 2020, 2083, MDMP/OPP). Тактичний блок зосереджений на плануванні бою за правилом 1/3–2/3, тактиці малих підрозділів (CQB, MOUT), інтеграції дронів і РЕБ, багатодомених операціях та розвідувально-ударних діях (JISR). Особливістю 2025–2030 років є обов’язкова інтеграція бойового досвіду війни з РФ, використання симуляторів JWC-рівня та щорічна сертифікація командирів. Оцінка здійснюється за критеріями interoperability у багатонаціональному середовищі [3].

Вогневий блок передбачає уніфікацію стрільб на основі адаптації стандартів US Army TC 3-20.40, UK Army Shooting Policy та Canadian Forces до STANAG 6001. Він охоплює базову та бойову стрільбу, стрільбу в русі, нічну стрільбу з приладами нічного бачення, вогонь і маневр та роботу з НАТО-сумісним озброєнням. Перехід до динамічних сценаріїв з поп-ур цілями та загрозою дронів забезпечує щорічну кваліфікацію з мінімальним проходженням 80 % за системою Marksman / Sharpshooter / Expert [4].

Фізичний блок базується на рекомендаціях НАТО RTO-TR-HFM-080 та RTO-TR-HFM-158. Він включає тест бойової готовності (біг 2–3 км, марш 10–15 км з бойовим навантаженням 30–40 кг, перенесення пораненого), sex-neutral стандарти для бойових підрозділів та спеціальні нормативи для спецпідрозділів. Тести проводяться двічі на рік, фізична підготовка інтегрується безпосередньо в тактичні заняття. Мінімальний прохідний результат — 300–350 балів і є обов’язковою умовою просування по службі [5].

Медико-тактичний блок передбачає повне впровадження єдиного стандарту НАТО Tactical Combat Casualty Care (TCCC) з протоколом MARCH. Навчання проводиться у три фази (Care Under Fire, Tactical Field Care, Tactical Evacuation Care) для всіх рівнів особового складу (7 год — базовий, 40 год — Combat Lifesaver, 63 год — Combat Medic). Інтеграція українського досвіду (дрони, «golden day») та щорічна пересертифікація інструкторів за стандартами NAEMT дозволить знизити preventable deaths на 70–90 % до 2030 року [6].

Реалізація програми забезпечується затвердженням постановою Кабінету Міністрів України та наказом Міністерства оборони. Створюється Центр контролю якості за стандартами НАТО, а фінансування здійснюється через Комплексний пакет допомоги НАТО. Усі чотири блоки інтегруються в комплексні навчання та багатонаціональні вправи. Щорічний аудит за Bi-SC 075-007 та корекція програми за результатами аналізу втрат гарантують досягнення стратегічної мети — повної оперативної сумісності та готовності до спільних операцій у складі сил Альянсу [7].

Запропонована єдина програма з чітко визначеними тактичним, вогневим, фізичним і медико-тактичним блоками є науково обґрунтованою та практично орієнтованою моделлю переходу сектору безпеки й оборони України на стандарти НАТО, що має стратегічне значення для національної безпеки та євроатлантичної інтеграції держави.

Список використаних джерел:

1. North Atlantic Treaty Organization. Bi-Strategic Command Directive 075-007 : Education and Individual Training Directive. 24 March 2025. 98 p. (NATO UNCLASSIFIED).
2. Про Стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020 (зі змінами, внесеними Указом Президента України від 6 січня 2025 р. № 16/2025) // Офіційний вісник України. 2020. № 75. Ст. 12 ; 2025. № 3. Ст. 1.
3. North Atlantic Treaty Organization. Allied Tactical Publication ATP-3.2.1 : Land Operations. Edition C. NATO Standardization Office, 2020.
4. Headquarters, Department of the Army. Training Circular TC 3-20.40 : Training and Qualification for Pistols and Rifles. Washington, DC : U.S. Army, 2023.

5. North Atlantic Treaty Organization. Research and Technology Organisation. RTO Technical Report TR-HFM-080 : Optimizing Operational Physical Fitness. Neuilly-sur-Seine : RTO, 2009. 342 p.
6. Committee on Tactical Combat Casualty Care. Tactical Combat Casualty Care (TCCC) Guidelines : 25 January 2024. Joint Trauma System, 2024. 45 p.
7. North Atlantic Treaty Organization. Allied Joint Doctrine AJP-3 : Allied Joint Operations. Edition C Version 1. NATO Standardization Office, 2022.

Пушенко О.С.

студентка магістратури освітньої програми
«Менеджмент організацій і адміністрування»
Маріупольського державного університету
м. Київ, Україна

**КАДРОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ:
ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ЇХ ВИРІШЕННЯ**

Кадрове забезпечення у секторі безпеки та оборони України станом на березень 2026 року. Україна посіла 6-е місце за чисельністю Збройних Сил у рейтингу Military Balance 2026 — близько 677 000 осіб. Лідерами залишаються Китай (2,035 мільйона), Індія (1,501 мільйона), США (1,340 мільйона), Північна Корея (1,280 мільйона) та РФ (1,280 мільйона) [1, с. 45–47].

Про особистий потенціал та особисті навички. Ефективність всього сектору безпеки залежить від індивідуальної здатності кожного військовослужбовця діяти. Для підвищення обороноздатності держави, навчання, мотивація та соціальна підтримка персоналу є важливими факторами для зміцнення оборонної ефективності держави [2., с. 12–15].

Реформа оборонної системи України. З 2014 року Міністерство оборони провело значні реформи у військових силах у відповідь на російську агресію, які зосереджені на професіоналізації збройних сил, а також на підвищенні військової освіти, зокрема в Національній академії сухопутних військ імені Петра Сагайдачного [3., с. 30–35]. Територіальна оборона як важливий фактор зміцнення обороноздатності [4., с. 110–114].

Проблеми кадрового забезпечення. Загальні проблеми включають недостатню кількість фахівців з кібербезпеки та розвідки, недостатню соціальну підтримку військових, психологічні труднощі, небезпеку поширеної корупції та фрагментацію систем підготовки [5., с. 56–60].

Стратегії подолання проблеми кадрового забезпечення. Підвищення статусу військових у суспільстві, забезпечення хороших умов служби та оплати, а також створення системи військової освіти з актуальними програмами є необхідними [6, с. 65–68]. Прикладом ефективною програмою є стає розгортання у Збройних Силах України цифрової системи «Імпульс», що стартувало у 2025 році. Програма створена ІТ-фахівцями ЗСУ для більш зручного і надійного обліку військовослужбовців. [7]

Політика держави та роль міжнародних партнерів. Національна політика повинна формувати спільний план і бачення розвитку сфери безпеки, а співпраця з НАТО (Спільний центр Україна - НАТО з аналізу, підготовки та освіти JATEC) та іншими партнерами на світовій арені забезпечує отримання уроків з досвіду та співпраці для спільної роботи [8]. Спільні навчання з інструкторами з 10 країн-партнерів за програмою підготовки Interflex, яка стартувала у 2022 році і продовжена на 2026 рік підвищують взаємодію та військову кваліфікацію [9].

Висновок. Інвестиції в людський потенціал сектору безпеки та оборони мають стратегічне значення для зміцнення обороноздатності України. Комплексний підхід, що

включає освітні програми, військову підтримку та прозорість управління, а також міжнародну співпрацю, дозволить подолати поточні виклики [10].

Список використаних джерел:

1. *The Military Balance 2026*. Міжнародний інститут стратегічних досліджень. Лондон, 2026. – с. 45–47.
2. Іванов, В. «Підготовка військових кадрів в Україні: проблеми та перспективи», Журнал безпеки та оборони. 2022. № 3, с. 12–15.
3. Міністерство оборони України. Звіт про стан Збройних Сил України за 2023 рік. Київ, 2023. – с. 30–35.
4. Петрова О. «Територіальна оборона як фактор національної безпеки», Вісник Національної академії. 2021. Випуск 4, с. 110–114.
5. Коваленко С. «Кадрові проблеми у секторі безпеки України», Військові справи, 2022, № 2, с. 56–60.
6. Гриценко М. «Стратегії розвитку військової освіти в Україні», Військова освіта і наука, 2023, Випуск 1, с. 65–68.
7. Офіційний сайт Міністерства оборони України. Програма «Імпульс». URL: <https://mod.gov.ua/explanation/systema-obliku-kadriv-impuls-khto-korystuvachi-ta-yaki-perevahy> (дата звернення: 16.03.2026).
8. Офіційний сайт НАТО. URL: <https://www.act.nato.int/jatec/> (дата звернення: 16.03.2026).
9. Офіційний сайт ЗС України URL: <https://www.zsu.gov.ua/news/operacziya-interfleks-try-roky-nezlamnosti-stijkosti-ta-partnerstva> (дата звернення: 16.03.2026).
10. Міністерство оборони України. Стратегія розвитку сектору безпеки на 2025 рік. Київ, 2024.

Ролін І.Ф.

професор кафедри військового управління
Військового інституту танкових військ
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»,
д-р військ. наук, професор

Бабенко В.І.

ст. викл. каф. військового управління
Військового інституту танкових військ
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»

БАЗОВА МЕТОДИКА ПРИЙНЯТТЯ ВІЙСЬКОВИХ РІШЕНЬ

Під час виконання завдань бойового та повсякденного характеру, командири різних рівнів стикаються з проблемами, які часто вимагають унікальних і творчих рішень. У контексті військового управління, *проблема – це стан або ситуація, яка відхиляється від бажаного або очікуваного результату і потребує дії для її вирішення*. Універсальним інструментом для розв'язання комплексних проблем вважається Армійський процес вирішення проблем (Army Problem Solving Process – APSP) [1].

APSP – це систематизований підхід до визначення проблеми, розробки можливих рішень, вибору та впровадження найкращого рішення. Його головна мета – не лише вирішити поточні проблеми, але й закласти основу для довгострокового успіху. Він застосовується до всіх видів діяльності – як повсякденного так і бойового характеру. Він

забезпечує систематизований підхід до подолання викликів та загроз і створює логічну основу для інших методик прийняття рішень, як-то OPP, MDMP, TLP тощо.

Для розуміння суті APSP і набуття навички його практичного використання, розглянемо кожний його крок у форматі: мета кроку, основні дії, приклади, типові помилки.

1-й крок. Визначити проблему (Identify the Problem).

Мета: глибоко зрозуміти контекст, причини, наслідки та зацікавлені сторони у відхиленні бажаного стану. Проблема має бути сформульована об'єктивно, чітко і без передчасних рішень. *Основні дії:* порівняти поточний стан із бажаним, визначити межі проблеми, відповісти на питання: Хто залучений? Що саме не працює? Де і коли це сталося? Чому це важливо? Який бажаний стан? *Результат кроку:* розроблено проблемне твердження у формі інфінітивного звороту, щоб воно чітко окреслювати дію (що треба зробити), вказувало на бажаний результат, містити не просто перефразовування мети, а й опис найбільш значущих викликів, уникаючи оцінок типу “погано”, “недостатньо” – натомість фокусуватись на дії. *Наприклад:* підвищити ефективність маскування позицій у зоні дії ворожої розвідки; оптимізувати розподіл боєприпасів у підрозділі з урахуванням обмеженого постачання, зменшити рівень емоційного вигорання тощо. *Типові помилки:* формулювання проблеми як рішення, (ігнорує альтернативи), неправильна оцінка суті проблеми, підміна її симптомом, залежність від неперевіраних припущень, надмірне узагальнення.

2-й крок. Зібрати інформацію (Gather Information).

Мета: створення об'єктивної інформаційної основи для подальшого аналізу та прийняття рішень. Збір інформації починається з визначення проблеми та *триває протягом усього процесу*. Необхідно постійно отримувати та оцінювати вплив нової інформації. У складних або невизначених умовах командир не завжди має повну картину. Тому факти дають змогу оперувати перевіреною інформацією, а припущення заповнюють прогалини, дозволяючи рухатись далі, коли даних бракує. Цей баланс між відомим і невідомим – основа гнучкого, але обґрунтованого планування. *Основні дії:* збирати інформацію з первинних джерел, розрізняти факти та припущення, об'єктивно оцінювати думки, організовувати інформацію (перевіряти її точність та ділитися нею з особами, які приймають рішення, підлеглими та колегами), координувати дії з підрозділами та установами, на які може вплинути проблема або її вирішення. *Типові помилки:* прийняття припущення за факт (призводить до побудови хибного плану), ігнорування критичних припущень (викликає неочікувані ризики), невизначеність у формулюваннях, відсутність оновлення припущень у зв'язку з появою нових фактів.

3-й крок. Розробити критерії (Develop Criteria).

Мета: вибір стандартів, за якими можна оцінювати альтернативні рішення. Використовуються 2 типи критеріїв: критерії відбору (Screening Criteria) та критерії оцінювання (Evaluation Criteria). Критерії відбору є типовими для всіх проблем, а саме: придатність (чи вирішує альтернатива проблему?), здійсненність (чи вирішує альтернатива проблему в межах наявного часу, простору та ресурсів?), прийнятність (чи виправдовує альтернатива затрати у ресурсах?), відмінність (чи достатньо відрізняється альтернатива від інших?), завершеність (чи всі аспекти проблеми вирішує альтернатива?). Якщо альтернатива не відповідає хоча б одному критерію, то вона не розглядається. Критерії оцінювання є стандартами, за якими командир буде порівнювати ефективність та дієвість різних варіантів дій. *Основні дії:* визначити бажаний результат, врахувати обмеження, сформулювати 3–5 критеріїв оцінки (наприклад, прогнозовані втрати, ресурсна доступність, час виконання тощо), призначити критеріям вагові коефіцієнти. *Типові помилки:* критерії базуються на інтуїції, а не на аналізі ситуації, критерії є невимірюваними, ігнорування морально-психологічного аспекту.

4-й крок. Сформулювати можливі рішення (Generate Possible Solutions).

Мета: на основі зібраної інформації та розроблених критеріїв сформулювати щонайменше два альтернативних рішення у вигляді повноцінного варіанта дій (ВД), який можна реалізувати. *Основні дії:* згенерувати ВД (рекомендується використання методів

мозкового штурму, аналогій, історичних прикладів тощо) описати ВД у вигляді твердження, що пояснює, як дії вирішують проблему. За потреби можуть додаватися схеми. *Наприклад* (спрощено, для дій взводу у наступі): мета взводу – захопити опорний пункт противника та закріпитися до прибуття підкріплення; альтернативні ВД – фронтальний наступ з активним РЕБ, або атака спостерігачів противника FPV-дронами і захід піхоти на позицію, або розвідка дроном і розосереджений наступ малими групами. Типові помилки: ВД схожі між собою, ігнорування обмежень, відсутність опису ризиків, надмірна складність.

5-й крок. Проаналізувати можливі рішення (Analyze Possible Solutions).

Мета: об’єктивно проаналізувати переваги та недоліки ВД з використанням критеріїв відбору та оцінювання, виявити приховані ризики. *Основні дії:* застосовувати критерії відбору, щоб перевірити, чи відповідає рішення мінімальним вимогам. Для кількісних критеріїв виміряти, обчислити або оцінити значення. Використовувати інструменти альтернативного аналізу, як-то: імітаційні ігри (wargaming), аналіз "Що якщо?" (What-if Analysis), метод Червоної команди (Red Teaming), Premortem-аналіз (аналіз причин гіпотетичного провалу рішення), сценарний аналіз, SWOT-аналіз. *Типові помилки:* упередженість, надмірна деталізація, ігнорування ризиків.

6-й крок. Порівняти можливі рішення (Compare Possible Solutions).

Мета: порівняти ВД на основі критеріїв оцінки, обрати кращий і зрозуміти, чому він кращий. Вибір має бути обґрунтованим, а не інтуїтивним. Найпоширенішою технікою є матриця рішень (decision matrix). Втім остаточний вибір завжди залишається за вольовим рішенням командира. *Типові помилки:* ігнорування критеріїв, надмірна суб’єктивність та ігнорування альтернатив, не достатня візуалізація,

7-й крок. Прийняти та реалізувати рішення (Make and Implement the Decision).

Мета: найкращий ВД перетворити на чіткий план дій і організувати його виконання. Рішення без реалізації – це лише намір. Реалізація без рішення – це хаос. *Основні дії:* остаточний вибір командиром ВД (який найкраще відповідає меті, прийнятний за ризиками і здійснений у наявних умовах), адаптування рішення до нових обставин перед реалізацією. Якщо проблему було доручено вирішити вищим керівництвом, необхідно підготувати матеріали для представлення свого рішення, узгодивши його з ключовими особами, кого стосується проблема. Впровадження передбачає уточнення рішення, підготовку необхідних інструкцій, вказівок, розпоряджень, наказу. Наказ має бути чітким, конкретним і зрозумілим для всіх виконавців. В наказі визначаються завдання для підрозділів, строки, ресурси, порядок взаємодії, заходи контролю. Для розв’язання простих проблем лідер може одразу перейти до виконання. Для складних проблем потрібен детальний план дій. Організація реалізації, як правило, передбачає проведення інструктажів та координаційних нарад, забезпечення ресурсами, встановлення каналів зворотного зв’язку та контролю. Управління процесом передбачає такі обов’язкові елементи: контроль за виконанням, внесення коректив у разі змін обстановки, забезпечення мотивації та підтримку підлеглих. *Типові помилки:* відсутність чіткого наказу, ігнорування змін обстановки, недостатній контроль, перевантаження виконавців.

Отже, як можна бачити, APSP є логічним і не складним для розуміння, водночас, він є універсальним потужним інструментом для структуризації процесу прийняття рішення, що забезпечує гнучкість рішень та адаптацію до ситуацій. Зазначений систематизований підхід до вирішення проблем є базовим у порівнянні з іншими методиками (OPP, MDMP, TLP тощо), оскільки він може застосовуватися на всіх рівнях управління, не тільки у повсякденних умовах, але й у динамічному середовищі бойових дій.

Список використаних джерел:

1. FM 5-0: Planning and Orders Production. – Washington, DC: Headquarters, Department of the Army, 2024. – 326 p. – (Field Manual; No. 5-0). – Режим доступу: <https://armypubs.army.mil> (дата звернення: 24.02.2026).

Романюк А.Р.

курсант 2-го курсу навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ;

Бондаренко В.В.

професор кафедри спеціальної фізичної підготовки Національної академії внутрішніх справ,
доктор педагогічних наук, професор

СПЕЦІАЛЬНА ФІЗИЧНА ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ ЯК КОМПОНЕНТ ПРОФЕСІЙНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО ОФІЦЕРА ПОЛІЦІЇ

У сучасних умовах розвитку українського суспільства та посилення безпекових викликів особливого значення набуває якісна професійна підготовка майбутніх офіцерів поліції. Ефективність діяльності працівників правоохоронних органів значною мірою залежить від рівня їхньої професійної компетентності, що передбачає не лише належну теоретичну підготовленість, а й високий рівень фізичної та психологічної готовності до виконання службових обов'язків [1; 5]. Професійна діяльність поліцейського часто пов'язана з виникненням небезпечних ситуацій, необхідністю протидії правопорушенням, виконанням службових завдань в умовах ризику, підвищених фізичних і психоемоційних навантажень, а також потребою миттєво реагувати на зміну оперативної ситуації.

За таких умов особливої актуальності набуває підвищення ефективності системи фізичної підготовки майбутніх працівників поліції. Дослідження свідчать, що належний рівень фізичної підготовленості є важливою передумовою ефективного виконання професійних завдань, оскільки забезпечує здатність правоохоронця витримувати значні навантаження, швидко приймати рішення та діяти ефективно в умовах невизначеності й підвищеної небезпеки [6; 8].

Метою дослідження є визначення ролі спеціальної фізичної підготовленості у системі професійного навчання майбутніх офіцерів поліції.

Фізична підготовка є невіддільною частиною професійної діяльності працівників поліції, особливо під час виконання завдань, пов'язаних із підвищеним рівнем ризику. Вона спрямована на розвиток основних фізичних якостей – сили, витривалості, швидкості, спритності та координації рухів, а також на формування здатності діяти ефективно в екстремальних умовах [5; 7]. Належний рівень фізичної підготовленості забезпечує готовність правоохоронця до виконання службових завдань, зокрема переслідування правопорушників, подолання перешкод, застосування заходів фізичного впливу та спеціальних засобів відповідно до чинного законодавства [7].

Професійна діяльність поліцейського в Україні визначається підвищеним рівнем відповідальності та ризику. Вона передбачає оперативне реагування на правопорушення, можливість застосування фізичної сили чи спеціальних засобів у межах законодавчих норм, а також виконання завдань у складних і непередбачуваних умовах [6]. У зв'язку з цим важливою складовою підготовки майбутніх правоохоронців є формування здатності діяти ефективно в екстремальних ситуаціях, забезпечувати безпеку громадян і водночас дотримуватися принципів законності та поваги до прав людини.

Важливу роль у системі професійного навчання майбутніх офіцерів поліції відіграє дисципліна «Спеціальна фізична підготовка», метою якої є формування належного рівня фізичної підготовленості та розвиток прикладних умінь і навичок, необхідних для ефективного виконання службових обов'язків. Вивчення цієї дисципліни спрямоване на підготовку фахівців Національної поліції України, здатних ефективно й безпечно для власного життя і здоров'я здійснювати силове затримання правопорушників у випадках фізичного опору або за наявності правових підстав для негайного припинення

правопорушення із застосуванням заходів фізичного впливу [7]. Крім того, спеціальна фізична підготовка сприяє формуванню здатності витримувати значні розумові, нервово-психічні та фізичні навантаження без зниження рівня професійної працездатності.

У процесі занять зі спеціальної фізичної підготовки реалізуються як загальні, так і спеціальні завдання, спрямовані на розвиток фізичних якостей, удосконалення техніки виконання спеціальних прийомів, формування прикладних рухових навичок і підвищення функціональних можливостей організму. Така підготовка сприяє адаптації організму до майбутніх навантажень, удосконаленню технічних і тактичних умінь, а також створює передумови для ефективного застосування набутих навичок у професійній діяльності [5; 7].

Водночас спеціальну фізичну підготовленість розглядають як важливий компонент професійної компетентності поліцейського, що визначає його готовність до ефективного виконання службових обов'язків, затримання правопорушників, припинення протиправних дій та забезпечення громадської безпеки [2; 8]. Вона спрямована на розвиток сили, витривалості, швидкості реакції та навичок самооборони, що дозволяє працівникові поліції діяти впевнено й ефективно у складних та екстремальних ситуаціях.

Формування високого рівня загальної та спеціальної фізичної підготовленості є одним із ключових завдань системи підготовки здобувачів вищої освіти у закладах вищої освіти системи МВС України. Дослідники акцентують на необхідності використання сучасних педагогічних технологій, удосконалення методики навчальних занять та активного залучення курсантів до самостійної та позааудиторної діяльності, що сприяє підвищенню мотивації до фізичного вдосконалення [3; 4].

До ключових компонентів спеціальної фізичної підготовленості майбутніх офіцерів поліції належить розвиток базових фізичних якостей – сили, витривалості, швидкості, спритності та координації рухів. Саме ці характеристики створюють функціональну основу для ефективної професійної діяльності правоохоронців, оскільки забезпечують здатність виконувати службові завдання в умовах значних фізичних навантажень, обмеженого часу та підвищеного рівня небезпеки [5; 8]. Зокрема, розвиток сили необхідний для виконання прийомів фізичного впливу та подолання опору правопорушників; витривалість дає змогу тривалий час підтримувати належний рівень працездатності; швидкість і спритність сприяють оперативному реагуванню на зміну ситуації та ефективному переслідуванню правопорушників, тоді як координація рухів забезпечує точність і узгодженість дій у складних умовах.

Поряд із розвитком фізичних якостей важливого значення набуває формування прикладних умінь і навичок, безпосередньо пов'язаних із виконанням службових завдань. Йдеться, зокрема, про опанування прийомів рукопашного бою, технік самозахисту, способів безпечного затримання правопорушників, звільнення від захоплень та обхоплень, а також застосування заходів фізичного впливу відповідно до вимог чинного законодавства [7]. Набуті навички дозволяють майбутнім поліцейським діяти впевнено та результативно під час виникнення конфліктних або небезпечних ситуацій, забезпечуючи як власну безпеку, так і безпеку громадян.

Ефективність спеціальної фізичної підготовки значною мірою визначається комплексним поєднанням розвитку фізичних якостей і формування прикладних професійних навичок. Такий підхід сприяє підвищенню функціональної готовності організму, удосконаленню рухових умінь та формуванню здатності застосовувати набуті знання і навички в умовах реальної службової діяльності [4; 8].

Отже, спеціальна фізична підготовленість є важливим компонентом професійної компетентності майбутнього офіцера поліції. Вона забезпечує розвиток необхідних фізичних якостей, формування прикладних рухових умінь і навичок, а також підготовку до ефективного виконання службових завдань у ситуаціях підвищеного ризику. Належний рівень спеціальної фізичної підготовленості підвищує професійну готовність поліцейських до дій у складних і небезпечних умовах, сприяє забезпеченню їхньої особистої безпеки та ефективності службової діяльності.

Список використаних джерел:

1. Бондаренко В. В., Пронтенко К. В., Худякова Н. Ю., Кострома І. О., Сергієнко С. А. Сформованість навичок здорового способу життя у курсантів-майбутніх фахівців сектору безпеки й оборони. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 2 (201). 2026. С. 35–40. DOI: [https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2026.02\(201\).06](https://doi.org/10.31392/UDU-nc.series15.2026.02(201).06)
2. Бондаренко В. В., Данильченко В. А., Ікаєв А. Р. Формування здоров'ярозвивальної компетентності в майбутніх офіцерів поліції під час навчальних занять зі спеціальної фізичної підготовки. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2025. № 1 (34). С. 67–73. DOI : [https://doi.org/10.63437/3083-6433-2025-1\(34\)-10](https://doi.org/10.63437/3083-6433-2025-1(34)-10)
3. Бондаренко В. В., Нікітенко О. В., Русанівський С. В., Слободянюк П. А. Мотивація до занять фізичною підготовкою здобувачів вищої освіти ЗВО МВС України під час позааудиторної роботи в умовах воєнного стану. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15. Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт)*, 2023. Вип. 11 (171). С. 29–33.
4. Бондаренко В. В., Пліско В. І., Бикова Г. В., Козенко С. М., Білик В. В., Кострома І. О. Організація самостійної роботи курсантів під час опанування практично спрямованих дисциплін: психологічні та педагогічні аспекти в умовах воєнного стану. *Перспективи та інновації науки. Серія «Педагогіка»*, 7 (53). 2025. С. 757–768. DOI : [https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-7\(53\)-757-768](https://doi.org/10.52058/2786-4952-2025-7(53)-757-768)
5. Бондаренко В., Мартишко А., Худякова Н. Фізичне виховання в закладах вищої освіти МВС України: навч. посіб. Київ : Нац. акад. внутр. справ, ФОП Кандиба Т.П. 2022. 261 с. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/a0ef6b4c-c983-4120-a2ea-e4948d00db57/content>
6. Кисленко Дмитро, Бондаренко Валентин Підвищення рівня фізичної готовності майбутніх офіцерів Збройних сил України до сучасних викликів у секторі безпеки й оборони. *Педагогічні інновації: ідеї, реалії, перспективи*. 2024. Вип. 1 (32). С. 35–43. DOI: [https://doi.org/10.32405/2413-4139-2024-1\(32\)-35-43](https://doi.org/10.32405/2413-4139-2024-1(32)-35-43)
7. Спеціальна фізична підготовка : навч. посіб. / [В. Бондаренко, С. Решко, В. Дідковський та ін.]; за заг ред. В. Чернея, Р. Сербина. Київ : Нац. акад. внутр. справ, ФОП Кандиба Т.П. 2021. 341 с. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/3d021e3e-db65-4e01-a328-ac67fef1574f/content>
8. Фізична підготовка фахівців з охоронної діяльності та безпеки : навч. посіб. / [Д. П. Кисленко, В. В. Бондаренко, Н.Б. Вербин, І. О. Донець]. Київ : НУОУ, 2024. 128 с. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/0a6f37db-6fed-475d-9588-6666eb4efe15/content>

Санчук М.Д.

студентка кафедри підготовки офіцерів запасу
Військово-юридичного інституту Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

Потіхенський А.І.

доцент кафедри підготовки офіцерів запасу
Військово-юридичного інституту Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

ГАРМОНІЗАЦІЯ ВІЙСЬКОВИХ СТАНДАРТІВ НАТО З УКРАЇНОЮ: КЛЮЧОВІ ВІДМІННОСТІ ТА СТРАТЕГІЧНІ ЦІЛІ

Інтеграція України у євроатлантичний безпековий простір і досягнення сумісності Збройних Сил України з відповідними структурами НАТО передбачає всебічну імплементацію у національне законодавство військових (адміністративних, оперативних і технічних) стандартів НАТО та стандартів у сфері оборони держав-членів НАТО, тощо. Тому насамперед важливим є розуміння юридичної сутності стандартів НАТО для визначення найбільш ефективних шляхів імплементації у чинне законодавство України доволі великого обсягу технічних приписів та правил складної і незвичної для України правової природи військових стандартів. Адже чинне законодавство надто вузько відображає складну природу цього міжнародно-правового феномену, що об'єктивно зумовлює потребу перегляду підходів до осмислення та нормативного визначення сутності багаторівневої системи стандартизації військових стандартів НАТО до загальних військових стандартів України, які наразі перебувають на розі свого вдосконалення та розвитку.

Важливо розуміти, що основна стратегічна ціль впровадження стандартів в військовій сфері та спорідненні внутрішніх норм, законодавчо закріплених в Україні з просвіропейськими нормами НАТО, не обмежується дискреційними функціями виключно у розвитку технічного комплексу, але є і стратегічним вибором, що зміцнює обороноздатність України під час війни з російським агресором. Запровадження цих стандартів надає оборонно-промислому комплексу можливість виробляти конкурентоспроможну продукцію, інтегровану в систему безпеки Альянсу безпосередньо.

Серед головних рекомендацій, наразі спрямованих в Раду національної безпеки та оборони України, Верховному головнокомандувачу України, Верховну Раду та Кабінет міністрів України є:

- розробка Державної цільової програми уніфікації озброєння та військової техніки, а також забезпечення доступу приватних підприємств до оборонних замовлень;
- прискорення гармонізації національних стандартів із матеріально-технічними стандартами НАТО, а також країн-членів Альянсу, включаючи їхнє прийняття в українському законодавстві.

Коли ми говоримо про таку важливу тему як гармонізацію військових стандартів НАТО з Україною, важливо прослідкувати відмінність яка вже є в військових структурах НАТО та відсутня в Україні, та які ключові стандарти вже імplementовані в українські реалії. Цікавими для аналізу є дані, у яких зазначено, що у період з грудня 2023 року по січень 2024 року в Міністерстві оборони, Збройних Силах України та інших складових сектору безпеки і оборони запроваджено ще додаткові вісімнадцять стандартів НАТО. На даний час в ініціативному порядку Україна запровадила стандарти, які стосуються навігаційно-гідрографічної підтримки, водолазної діяльності, пально-мастильних матеріалів. Враховуючи те, що в Альянсі існує 1135 стандартів, а в Силах безпеки і оборони України вже наразі запроваджено майже 28% від загальної кількості, це чітко вказує на те, наскільки в період військового стану, відбувається загальне підтримання курсу з метою загального вступу нашої держави до членів-країн НАТО.

Відповідно до Північноатлантичного договору, статті 3: «Для забезпечення ефективнішої реалізації цілей цього Договору Сторони, діючи окремо чи колективно, шляхом постійного і ефективного вдосконалення власних можливостей та взаємодопомоги,

підтримуватимуть і розвиватимуть свою індивідуальну та колективну здатність протистояти збройному нападу». Отже, з тлумачення даної статті, ми можемо виокремити те, що фактично впровадження новітніх проєвропейських військових стандартів НАТО в Україні, надає великий експурс для подальшої імплементації новітніх стандартів на етапі коли Україна офіційно стане країною НАТО. Це також є і тим сприяючим елементом, який дозволяє Україні, на належному рівні встановлювати базові міжнародні наукові партнерства з метою впровадження в законодавство нового типу військового управління, який дозволить в правильному руслі здійснювати управлінські військові заходи у воюючій державі.

Таким чином, імплементація стандартів НАТО в Збройних Силах та оборонно-промисловому комплексі України є ключовим елементом інтеграції держави у євроатлантичний безпековий простір. Адже це поєднує технічні, оперативні та юридичні аспекти, створюючи систему багаторівневої стандартизації, що забезпечує сумісність із напрацьованими, всесвітніми військовими стандартами НАТО та підвищує в подальшому обороноздатність України.

Сахно А.П.

завідувач кафедри тактико-спеціальної підготовки та особистої безпеки поліцейського факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Злоба С.

курсант 1 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ

ТАКТИЧНІ ОСНОВИ ДІЙ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО В СТАНДАРТНИХ СЛУЖБОВИХ СИТУАЦІЯХ

Сучасна поліцейська діяльність здійснюється в умовах підвищеного професійного ризику, що зумовлює необхідність належної тактичної підготовки поліцейських. Одним із ключових елементів ефективності поліцейської діяльності виступає забезпечення особистої безпеки поліцейського, оскільки під час виконання службових повноважень працівники поліції нерідко стикаються з проявами агресії, непередбачуваною поведінкою правопорушників та іншими небезпечними ситуаціями. У цьому контексті володіння чіткими тактичними алгоритмами дій виступає важливою передумовою не лише ефективного виконання службових завдань, а й збереження життя та здоров'я поліцейського.

Водночас, належна тактична підготовка має забезпечувати баланс між необхідністю оперативного реагування на правопорушення та обов'язком дотримання прав і свобод людини. Чітка регламентація тактики поліцейських дій дозволяє мінімізувати ризики перевищення службових повноважень, сприяє підвищенню правової визначеності дій поліцейських та формує передумови для підвищення довіри населення до правоохоронних органів. Професіоналізація поліцейської діяльності, що передбачає стандартизацію тактичних алгоритмів реагування, сприяє підвищенню швидкості та ефективності реагування на події, а також формуванню позитивного іміджу поліції у суспільстві. Ввічливе, законне та

професійне поводження поліцейського під час виконання службових обов’язків безпосередньо впливає на оцінку ефективності діяльності поліції з боку громадян.

Тактичні основи дій поліцейського у типових службових ситуаціях, зокрема під час патрулювання, перевірки документів або зупинки транспортного засобу, ґрунтуються на принципах законності, особистої безпеки, пропорційності та взаємодії за моделлю «контакт – прикриття». Зазначена модель передбачає чіткий розподіл функцій між членами поліцейського наряду та спрямована на забезпечення належного контролю за поведінкою осіб, з якими взаємодіє поліція.

Загальний алгоритм дій поліцейського у стандартних ситуаціях включає декілька послідовних етапів: інформування чергової частини про початок взаємодії з особою або транспортним засобом; увімкнення персонального відеореєстратора; представлення поліцейського із зазначенням посади, спеціального звання та прізвища; повідомлення законних підстав для здійснення відповідної поліцейської дії; подальший контроль за поведінкою особи та оцінка можливих ризиків. Важливим елементом забезпечення особистої безпеки є дотримання безпечної дистанції, правильний вибір позиції щодо особи, а також постійна готовність до правомірного застосування заходів поліцейського примусу.

До основних складових тактики дій поліцейського належать принципи безпеки, алгоритми службових дій та взаємодія між членами наряду. Зокрема, одним із базових правил є робота у складі поліцейського наряду, де один поліцейський виконує функцію «контакту», безпосередньо спілкуючись із громадянином, тоді як інший здійснює «прикриття», контролюючи навколишню обстановку та поведінку особи. При цьому особлива увага приділяється контролю за руками особи, дотриманню безпечної дистанції та готовності до використання спеціальних засобів у разі виникнення загрози.

Алгоритм дій поліцейського під час перевірки документів передбачає підхід до особи таким чином, щоб не провокувати конфліктної ситуації, вибір безпечної позиції (з боку або дещо позаду особи), постійний контроль за її рухами та поведінкою, а також перевірку наданих документів із використанням відповідних інформаційних баз даних. Важливим елементом тактики є також взаємодія між членами наряду за принципом «контакт – прикриття», за яким один поліцейський здійснює комунікацію, а інший забезпечує спостереження за навколишньою обстановкою, перебуваючи на певній відстані позаду або збоку.

У разі необхідності застосування заходів поліцейського примусу поліцейський зобов’язаний попередити особу про можливість їх застосування, за винятком випадків, коли зволікання може створити безпосередню загрозу життю або здоров’ю людей. Застосування фізичної сили, спеціальних засобів (кайданків, гумових кийків тощо) або вогнепальної зброї допускається виключно у випадках та порядку, визначених законодавством, зокрема статтями 42–46 Закону України «Про Національну поліцію». Після припинення правопорушення поліцейські здійснюють опитування учасників події, за необхідності доставляють правопорушників до підрозділу поліції та оформлюють відповідні адміністративні матеріали.

Правові засади тактичних дій поліцейських визначаються Конституцією України [1], законами України, а також підзаконними нормативно-правовими актами, зокрема Постановою Кабінету Міністрів України від 29 груд. 2021 р. № 1456 «Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану» [2] та Законом України «Про Національну поліцію» [3].

Разом з тим сучасні умови розвитку суспільства та безпекового середовища зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення тактики поліцейських дій. Одним із перспективних напрямів є цифровізація процесу перевірки документів та ідентифікації осіб. Використання інтегрованих інформаційних систем та електронних баз даних, зокрема застосування планшетних пристроїв поліцейського та перевірки документів через цифрові

сервіси, дозволяє значно підвищити швидкість і точність перевірок, а також своєчасно виявляти потенційні ризики.

Важливим напрямом модернізації є також удосконалення тактики проведення поверхневої перевірки осіб. У цьому контексті доцільним є запровадження обов’язкового використання персональних відеореєстраторів під час здійснення поліцейських заходів, що сприятиме підвищенню прозорості дій поліцейських, захисту їх від безпідставних звинувачень та забезпеченню належної фіксації подій.

Окремої уваги потребує розвиток навичок деескалації конфліктів та комунікативної взаємодії з громадянами. Посилення підготовки поліцейських у сфері переговорів, психології конфлікту та управління стресовими ситуаціями дозволяє зменшити потребу у застосуванні фізичної сили або спеціальних засобів на початкових етапах взаємодії. Крім того, актуальним є вдосконалення алгоритмів безпеки під час затримання правопорушників з урахуванням сучасних загроз, зокрема можливості використання ними спеціальної підготовки або бойових навичок.

Висновки. Аналіз практики поліцейської діяльності дозволяє виокремити низку типових помилок, що допускаються під час виконання службових завдань. Зокрема, під час переслідування та затримання правопорушників поширеними є спроби одноосібного затримання кількох осіб, розділення членів наряду, хаотичне переслідування правопорушника без узгодження дій між поліцейськими або необдумане переслідування озброєної особи у закритому просторі.

Під час застосування фізичної сили та спеціальних засобів типовими порушеннями є недостатній контроль за руками правопорушника під час надягання кайданків, відсутність попереднього виведення особи з рівноваги, повільне виконання прийомів фізичного впливу або ігнорування принципу «контакт – прикриття». Нерідко також допускаються помилки у забезпеченні особистої безпеки, зокрема порушення правил проведення поверхневої перевірки, недостатній контроль за поведінкою затриманої особи або відсутність належного блокування приміщення під час проведення затримання.

Не менш важливими є помилки комунікативного та правового характеру, серед яких можна виокремити непередставлення поліцейського, нероз’яснення прав особі, незрозуміле або суперечливе опитування учасників конфлікту, а також відсутність фіксації події за допомогою персонального відеореєстратора.

Отже, тактика комунікації поліцейського повинна ґрунтуватися на комплексі взаємопов’язаних принципів, серед яких ключове значення мають принципи об’єктивності, законності, оперативності, партнерської взаємодії, результативності та толерантності. Дотримання зазначених принципів сприяє підвищенню ефективності поліцейської діяльності, зміцненню довіри населення до правоохоронних органів та забезпеченню належного рівня публічної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про затвердження Порядку перевірки документів в осіб, огляду речей, транспортних засобів, багажу та вантажів, службових приміщень і житла громадян під час забезпечення заходів правового режиму воєнного стану : Постанова Кабінету Міністрів України від 29 груд. 2021 р. № 1456. Офіційний вісник України. 2022. № 12. Ст. 641.
3. Про Національну поліцію : Закон України від 02 лип. 2015 р. № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379.

Сахно А.П.

завідувач кафедри тактико-спеціальної підготовки та особистої безпеки поліцейського факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник

Сторчак В.

курсант 1 курсу факультету підготовки фахівців для підрозділів превентивної діяльності НПУ Донецького державного університету внутрішніх справ

ЗАСТОСУВАННЯ ПРИНЦИПУ «КОНТАКТ-ПРИКРИТТЯ» У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Принцип «контакт–прикриття» полягає у чіткому розподілі функціональних ролей між двома або більше поліцейськими, де один із них здійснює безпосередній вербальний контакт з особою, а інший (або інші) забезпечує тактичне прикриття та контроль можливих загроз. Такий підхід дозволяє мінімізувати ризик раптового нападу, забезпечити належний контроль за ситуацією та підвищити ефективність реагування у разі її ускладнення.

Сучасні умови діяльності Національної поліції України характеризуються низкою факторів, які безпосередньо впливають на застосування цього принципу. Серед них: поширення нелегального обігу вогнепальної зброї, зростання кількості осіб у стані алкогольного або наркотичного сп'яніння, наявність у населення психоемоційних розладів та посттравматичних стресових станів, а також підвищений рівень соціальної напруги в умовах воєнного стану. У зв'язку з цим роль поліцейського, який здійснює прикриття, набуває особливого значення, оскільки саме він відповідає за виявлення потенційних загроз та готовність до негайного реагування відповідно до вимог законодавства.

У зарубіжних методичних матеріалах підкреслюється, що при застосуванні тактики «contact and cover» один офіцер відповідає за безпосередню взаємодію з підозрюваним, тоді як інший забезпечує спостереження за ситуацією, контролює оточення та готовий оперативно реагувати на будь-які прояви загрози. При цьому поліцейський, який здійснює прикриття, повинен обирати таку позицію, яка дозволяє контролювати як дії підозрюваного, так і можливе втручання інших осіб, зокрема співучасників правопорушення або сторонніх громадян [1].

У практичній діяльності поліцейських застосування принципу «контакт–прикриття» передбачає чітке визначення ролей. Поліцейський, який здійснює контакт, відповідає за комунікацію з особою, перевірку документів, подачу законних вимог, проведення поверхневої перевірки та інші процесуальні дії. Натомість поліцейський, який здійснює прикриття, забезпечує безпеку напарника, спостерігає за поведінкою підозрюваного та оточуючих осіб, контролює можливі індикатори загрози та готовий оперативно втрутитися у разі ескалації ситуації.

Важливим елементом ефективного застосування цього принципу є правильне розташування поліцейських у просторі, постійна оцінка обстановки та взаємодія між напарниками. При цьому ролі «контакту» та «прикриття» можуть змінюватися залежно від обставин, зокрема у випадку мовного бар'єру, необхідності застосування спеціальних навичок або виникнення загрози безпеці поліцейських.

У сучасних рекомендаціях з офіцерської безпеки зазначається, що дисципліноване дотримання тактики «contact and cover» дозволяє підвищити контроль над ситуацією, запобігти раптовим нападам, спробам втечі або роззброєнню поліцейських. Поліцейський,

який здійснює прикриття, повинен контролювати рухи підозрюваного, аналізувати поведінкові індикатори можливої агресії та підтримувати постійний зв'язок із напарником і диспетчером [2].

Висновки. Отже, принцип «контакт–прикриття» є важливим елементом тактичної підготовки поліцейських та ефективним засобом забезпечення їхньої особистої безпеки. Його правильне застосування сприяє підвищенню ефективності службової діяльності, забезпечує контроль за розвитком ситуації та дозволяє мінімізувати ризики для поліцейських і громадян. У сучасних умовах безпекових викликів особливого значення набуває вдосконалення методики навчання цього принципу та його адаптація до реальних службових ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Contact and Cover: Two-Officer Suspect Control. NCJ 136127. URL: <https://ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/contact-and-cover-two-officer-suspect-control>.
2. Wyllie D. Maintaining disciplined contact/cover tactics. Police1. URL: <https://www.police1.com/officer-safety/articles/maintaining-disciplined-contactcover-tactics-Ytqh2oUpWqUQ2T62/>.

Светлічний І. В.

науковий співробітник, Науково-дослідний центр Державної спеціальної служби транспорту, аспірант

Шумлянський С. В.

науковий співробітник, Науково-дослідний центр Державної спеціальної служби транспорту, кандидат політичних наук

Хоменко Є. В.

начальник, Науково-дослідний центр Державної спеціальної служби транспорту, аспірант

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ МОДЕЛЕЙ НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ КОРПУСУ КОРОЛІВСЬКИХ ІНЖЕНЕРІВ БРИТАНСЬКОЇ АРМІЇ

Корпус королівських інженерів, що є складовою Британської армії, протягом трьох століть забезпечує інженерну підтримку під час бойових дій, миротворчих місій та відбудови інфраструктури у різних країнах. На теперішній час Королівські інженери – це військове формування, яке досягає успіху в бойовій інженерії, розвитку інфраструктури та наданні гуманітарної допомоги по всьому світу [1].

Наукова та науково-технічна діяльність у Корпусі королівських інженерів є складною багаторівневою системою, що поєднує військовий досвід із передовими академічними та промисловими дослідженнями. Історично склалося так, що масштаби британських військових науково-дослідних та дослідно конструкторських робіт (ННТД) охоплюють значно більше напрямів, ніж у інших країнах, що зумовлене роллю Великої Британії у світі та необхідністю підтримувати великий набір оборонних спроможностей. В основі цієї системи лежить принцип, згідно з яким інженерна справа є не лише практичним ремеслом, а прикладною наукою, що забезпечує складову переваги (Strategic Advantage) - здатність держави конвертувати наукові знання у перевагу на полі бою [2].

Аналіз організації наукової та науково-технічної діяльності у Корпусі королівських інженерів - основні риси та особливості.

1. Розподіл функцій між різними установами у сфері. На відміну від жорстко централізованих структур, британська модель полягає у злагодженій діяльності кількох

інституцій. Ключовим елементом є взаємодія з Лабораторією оборонної науки та технологій (Dstl), що виконує роль зовнішнього наукового ядра. Це дозволяє Корпусу не утримувати величезний штат власних науковців, а залучати експертів найвищого рівня для вирішення конкретних технологічних завдань, забезпечуючи гнучкість та відповідність світовим науковим трендам.

Британська модель базується на системній інтеграції військової експертизи, академічної науки та промислових інновацій. Вертикаль управління через Головного наукового радника (CSA) та лабораторію Dstl гарантує, що кожна інвестиція в НДДКР відповідає стратегічним пріоритетам держави. Це дозволяє Корпусу не просто реагувати на існуючі загрози, а прогнозувати майбутні виклики та формувати інженерні спроможності наступного покоління (наприклад, у сферах автономних систем RAS та цифрових двійників місцевості).

2. Цифрова трансформація інженерного забезпечення. Перехід до цифрової інженерії та активне впровадження геопросторових систем (ArcGIS) і моделювання ландшафту докорінно змінюють швидкість та точність прийняття рішень. Використання цифрових копій реальних об'єктів дозволяє проводити віртуальну апробацію інженерних планів, мінімізуючи втрати особового складу та техніки в реальних операціях.

3. Механізм швидкої імплементації бойового досвіду (Lessons Learned). Приклад операції Interflex та аналіз мінної війни в Україні продемонстрували здатність британської системи наукового супроводу миттєво конвертувати дані з поля бою у програмні оновлення автономних систем та зміни до бойових статутів (AFM). Це робить доктринальне забезпечення Корпусу динамічним інструментом, а не статичним зводом правил.

4. Технологічна гнучкість. Вона означає здатність британської системи до швидкої адаптації, особливо в умовах реальних загроз (досвід війни в Україні та операції Interflex), перетворюючи наукову діяльність на дієвий інструмент посилення й нарощення спроможностей військових підрозділів. Механізми швидкого впровадження дозволяють мінімізовувати бюрократичні процедури, коли йдеться про критичні потреби фронту, як-от протидія FPV-дронам чи подолання нових типів мінних загороджень.

5. Діяльність за схемою повного циклу, що полягає у тісній співпраці 1) освітньої установи (Королівська школа військових інженерів, RSME), 2) Інституту (InstRE) – організовує, спрямовує, забезпечує наукову діяльність, поширення, накопичення та збереження досвіду та здобутків, та 3) підрозділом випробувань (TDU), завдяки чому забезпечується повний життєвий цикл інновацій. Така структура гарантує, що новітні наукові розробки не залишаються на папері, а проходять перевірку в умовах, наближених до бойових, та стають частиною повсякденної підготовки військового інженера.

6. Взаємодія Корпусу із цивільними науковими установами та середовищами. Відмова від закритості на користь взаємодії з цивільною наукою (UKRI), стартапами (Defence BattleLab) та великою промисловістю дозволяє Корпусу використовувати технології подвійного призначення, значно економлячи державні ресурси та прискорюючи інновації в матеріалознавстві Національної академії внутрішніх справ та енергетиці.

7. Інвестиції в людський капітал. Статус військового інженера як науковця, що підтримується системою професійної акредитації (InstRE) та стимулюванням здобуття наукових ступенів, формує інтелектуальну еліту, здатну працювати на межі науки та військового мистецтва.

Велика Британія демонструє вищу швидкість впровадження малих (інкрементальних) інновацій у оборонній сфері завдяки відкритій платформі BattleLab (відкритий майданчик, де можливо напряму працювати з військовими, проводити хакатори, демонстрації та випробування). Зазначена платформа виступає як структурний елемент британської оборонної інноваційної екосистеми (2025–2026), яка включає наукову складову, командування та регіональні кластери. Вказаний підхід прискорює ланцюг Ідеї → Експеримент → Фінансування → Впровадження, який науково обґрунтовано теорією інноваційного менеджменту. BattleLab є практичною реалізацією принципів відкритої

інновації в обороні, що особливо ефективно для малих технологій завдяки зниженню транзакційних витрат та ранньому залученню користувачів. Зазначене виступає одним з факторів, чому Велика Британія, попри менші ніж у США бюджети, зберігає конкурентоспроможність у швидкій адаптації комерційних технологій до військових потреб [5, 1-4].

Таким чином, досвід організації наукової діяльності Корпусу є зразковим (еталонним) прикладом побудови адаптивної та високотехнологічної військової інституції, що може бути використано у ННТД сил оборони України, зокрема, у процесі набуття Науково-дослідним центром Держспецтрансслужби спроможностей для виконання завдань за призначенням.

Для сил оборони України (включаючи Держспецтрансслужбу) британський досвід є надзвичайно цінним у контексті створення аналогічної гнучкої системи, де бойовий досвід підрозділів інженерних військ має ставати не лише темою для звітів, а первинним науковим матеріалом для негайної модернізації доктрин та технічних рішень [6]. Вивчення та адаптація окремих елементів цієї моделі - особливо в частині створення цифрових двійників (3D-модель) місцевості та швидкого інкрементального (поступового) покращення (модернізації) існуючих засобів подолання загороджень на основі ІІІ - є критично важливим для виконання Держспецтрансслужбою завдань за призначенням, посилення національної стійкості та обороноздатності.

Для України британський досвід є цінним у контексті створення аналогічної гнучкої системи, враховуючи необхідність імплементації (впровадження) інновацій у наукову та освітню діяльність сил безпеки і оборони України.

Список використаних джерел:

1. Бондар В. М., Светлічний І. В., Ємел'янова С. М. Як корпус Королівських британських інженерів підтримує безпеку на морі: окремі аспекти діяльності військових формувань країн-партнерів. V International scientific conference “Maritime security of the Baltic-Black Sea region: challenges and threats. 2025, Odesa. 264 p. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-645-4-36>. С.141 -146.
2. Хоменко Є. В., Краснов Р. В., Светлічний І. В., Попрієнко С. В. Застосування інформаційних технологій у підготовці та діяльності військових інженерних підрозділів країн-партнерів (на прикладі Корпусу інженерів армії США та Корпусу королівських інженерів британської армії). Застосування інформаційних технологій у підготовці та діяльності сил безпеки та оборони. Харків : Нац. акад. НГУ, 2026. 550 с. С. 504-507.
3. Нестеров Д. Ю., Примаченко В. Ф., Хоменко Є. В., Светлічний І. В., Бесараб П. М. Освітня та наукова діяльність як засіб модернізації військової інституції: досвід Корпусу інженерів. *Модернізація вищої освіти України в контексті глобалізації : кол. моногр.* Кам'янець-Подільський. Подільський Державний Університет. Рига, Латвія: Baltija Publishing, 2025. С. 75-84 DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-560-0-35>.
4. Хоменко Є. В., Будз В. П., Костиря С. В., Светлічний І. В. Досвід діяльності Інженерного корпусу армії США (USACE) та можливість його застосування в Україні. *Наука і оборона*, 2025. №4. С. 35–42. DOI: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2025-31-4-35-42>
5. Шумлянський С. В., Светлічний І. В. Інтелектуалізація воєнного мистецтва: застосування штучного інтелекту Китаєм у військовій сфері та його геополітичні наслідки. *Китаєзнавчі дослідження*. № 3, 2025. С. 42-52. DOI: <https://doi.org/10.51198/chinesest2025.03.42>. URL: <https://chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/302/280>.
6. Краснов Р. В., Шумлянський С. В., Светлічний І. В. Використання штучного інтелекту у військовій галузі: ризики та загрози для особового складу. *Human rights and public governance : Scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. 772 с. С. 356-376. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-608-9-19>.

Светлічний І. В.

науковий співробітник, Науково-дослідний центр Державної спеціальної служби транспорту, аспірант

Іванченко В. І.

молодший науковий співробітник, Науково-дослідний центр Державної спеціальної служби транспорту, аспірант

Хоменко Є. В.

начальник, Науково-дослідний центр Державної спеціальної служби транспорту, аспірант

НАУКОВА ДІЯЛЬНІСТЬ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ КРАЇН-ПАРТНЕРІВ: ДОСВІД КОРПУСУ ІНЖЕНЕРІВ АРМІЇ США

У світі, де військові конфлікти та глобальні загрози постійно змінюються, особливого значення набуває аналіз того, як провідні військові інженерні формування країн-партнерів адаптуються до сучасних викликів та загроз, впроваджують нові технології та вдосконалюють існуючі з метою виконання завдань за призначенням. Для України вивчення цього досвіду може бути використано у плануванні розвитку власних інженерних підрозділів та системи військової інфраструктури як всередині країни, так і (у разі потреби) за її межами.

Історія Корпусу інженерів армії США охоплює понад два століття становлення та розвитку військової інженерії. У 1802 році він був офіційно створений як окремий підрозділ військ, що стало початком інженерній діяльності в армії. Упродовж XIX століття Корпус інженерів здійснював будівництво берегових укріплень, обстеження та розвиток транспортних шляхів, усував навігаційні небезпеки на внутрішніх водних артеріях, а також проводив дослідження і картографування західних територій. Сучасна діяльність підрозділу охоплює як оборонну сферу, так і реалізацію цивільних інфраструктурних проєктів загальнодержавного значення [1], що здійснюється через виконання чітко визначених завдань у сфері оборони та розвитку інфраструктури держави. Корпус інженерів діє відповідно до стратегічних пріоритетів держави, забезпечуючи технічну підтримку Армії США і виконання проєктів національного масштабу, спрямованих на підвищення стійкості критичної інфраструктури.

Аналіз організації наукової та науково-технічної діяльності у Корпусі інженерів армії США, проведений авторами, співробітниками Центру досліджень у 2025-2026 роках [2-5], показав наступне.

1.Вертикально-інтегрована система управління. Наукове забезпечення Корпусу побудоване за принципом єдиної відомчої вертикалі. Зосередження всіх наукових потужностей у межах Центру інженерних досліджень та розробок (ERDC) під керівництвом начальника інженерів армії США забезпечує прямий зв'язок між стратегічним плануванням та практичними розробками. Це дозволяє здійснювати наскрізне планування - від теоретичної гіпотези в лабораторії до серійного зразка техніки на озброєнні інженерних підрозділів, повністю нівелюючи розрив між військовою наукою та її практичним впровадженням.

2.Ефективність мережі спеціалізованих лабораторій. Структура ERDC, що складається з семи автономних, але взаємоінтегрованих лабораторій (GSL, CHL, EL, CERL, CRREL, ITL, VSL), дозволяє охоплювати повний спектр викликів сучасної війни. Кожна з цих установ діє як глобальний центр компетенцій у вузьких галузях (від арктичних досліджень та гідрології до кібернетичних систем управління), що забезпечує Корпусу інженерів США унікальну здатність швидко формувати міждисциплінарні наукові групи для вирішення нестандартних завдань на будь-якому театрі воєнних дій.

3.Фінансова стійкість завдяки військово-цивільному співробітництву. Унікальною особливістю Корпусу є виконання значного обсягу робіт в інтересах цивільного сектору. Це не лише забезпечує додаткове фінансування, а й створює ефект подвійного контролю якості: військові технології проходять апробацію в цивільних інфраструктурних проєктах, що підвищує їхню надійність та живучість. Виконання масштабних досліджень в інтересах цивільної інфраструктури, енергетики та екології забезпечує не лише диверсифікацію джерел фінансування, а й безперервну апробацію військових інновацій у мирний час. Це дозволяє підтримувати наукову інфраструктуру та суперкомп'ютерні потужності на рівні, який був би надмірно витратним за умов суто військового спрямування досліджень.

4.Цифровізація як пріоритет розвитку. Наукова діяльність Корпусу спрямована на досягнення цифрової переваги. Розробка складного програмного забезпечення для моделювання місцевості, предиктивної аналітики стану об'єктів інфраструктури та автоматизованого розрахунку логістичних шляхів перетворює Корпус інженерів на ключового провайдера інтелектуальних послуг для всього Командування армії США. Таким чином, науковий продукт Корпусу є не лише технічним рішенням, а стратегічним активом, що прискорює цикл прийняття рішень (OODA loop) у конфліктах високої інтенсивності. Потужна комп'ютерна база та аналітичні центри Корпусу орієнтовані на створення інтелектуальних систем підтримки прийняття рішень. Це дозволяє трансформувати складні інженерні розрахунки (прохідність місцевості, стійкість споруд, логістичне моделювання) у готові алгоритми для тактичної ланки, забезпечуючи швидкість дій у сучасних конфліктах.

5.Освітній компонент: підготовка та перепідготовка фахівців. Дослідження підтверджує, що саме розвинена наукова база дозволяє Корпусу інженерів США зберігати роль головного технічного радника Міністерства оборони та уряду. Система підготовки військових науковців та їхня інтеграція в роботу лабораторій забезпечує відтворення кадрового потенціалу, здатного не лише супроводжувати поточні проєкти, а й формувати довгострокові стратегічні вектори розвитку інженерних військ на десятиліття вперед.

6.Інформаційно-комунікаційна складова: впізнаваність бренду, ефективні комунікації, власний медіапродукт. Стратегічні комунікації у науковій діяльності Корпусу інженерів (зокрема ERDC) охоплюють різні цільові групи і забезпечують злагоджену роботу штатних працівників та особового складу, виконання задач та місії (внутрішні комунікації), та підтримку інституції ззовні (законодавці, наукові середовища, громадськість). Для цього силами відповідних підрозділів (служби зв'язків з громадськістю, прес-офіцери) провадиться постійна робота із налагодження вхідних та вихідних інформаційних потоків, публікації матеріалів на сайті та видання журналу, створення професійного медіа-контенту, проведення тренінгів для науковців та різноманітних заходів для преси (громадськості), підготовка презентацій тощо.

Американська модель, втілена в діяльності Корпусу інженерів армії США, базується на принципі відомчої централізації. Побудова наукового хабу навколо єдиного Центру інженерних досліджень та розробок (ERDC) дозволяє зосередити всі інтелектуальні, фінансові та лабораторні ресурси під єдиним військовим командуванням. Це забезпечує стратегічну монолітність: від фундаментального пошуку до серійного виробництва шлях інновації проходить у межах однієї структури.

Таблиця 1. Порівняльна характеристика систем наукового забезпечення

Параметр порівняння	Корпус інженерів армії США	Корпус королівських інженерів Британської армії
Тип моделі	Централізована відомча вертикаль	Децентралізована мережева синергія
Ключовий науковий орган	ERDC (власна структура)	Dstl / InstRE (зовнішня/спільна підтримка)
Управлінський фокус	Концентрація ресурсів та власна база	Гнучкість та залучення цивільної експертизи

Роль офіцерів в науці	Дослідник у межах військової структури	Сертифікований фахівець у науковій спільноті
Взаємодія з бізнесом	Прямі замовлення та R&D контракти	Спільні інноваційні хаби та стартапи
Головна перевага	Масштабність та автономність досліджень	Швидкість адаптації та професійний стандарт

Унікальною рисою американського підходу є володіння власною науковою інфраструктурою (суперкомп'ютерні центри, повномасштабні випробувальні полігони), що повністю забезпечує покладені на нього завдання із наукового забезпечення діяльності Корпусу інженерів. Для України досвід є цінним у контексті створення аналогічної гнучкої системи, враховуючи необхідність імплементації (впровадження) інновацій у наукову діяльність Держспецтрансслужби, включаючи створення науково-дослідного центру Держспецтрансслужби та набуття ним спроможностей для виконання завдань за призначенням.

Будучи складовою Міністерства оборони України, Держспецтрансслужба здійснює ННТД відповідно до керівних документів та політик МОУ. На їхній основі та у рамках закону Держспецтрансслужба розробляє власні програми, планує та впроваджує заходи в інтересах Адміністрації, регіональних управлінь та військових частин.

У американському Корпусі інженерів (автономна модель) повний цикл від планування до впровадження інновацій, корисних моделей, винаходів та інших результатів наукової та дослідної діяльності відбувається усередині цієї військової інституції і організовано чітко по вертикалі - Директорат науки й технологій (R&D) - Штаб-квартири Корпусу інженерів - Науково-дослідний центр інженерів армії США (вищезгаданий як ERDC) - Лабораторії у складі Центру та окремі спеціалізовані центри й установи.

Таким чином, досвід організації наукової діяльності Корпусу є прикладом побудови адаптивної та високотехнологічної військової інституції, що може бути використано при створенні Науково-дослідного центру Держспецтрансслужби та у процесі набуття ним спроможностей для виконання завдань за призначенням. Для сил оборони України такий досвід є надзвичайно цінним у контексті створення аналогічної гнучкої системи, де бойовий досвід підрозділів інженерних військ має ставати не лише темою для звітів, а первинним науковим матеріалом для негайної модернізації доктрин та технічних рішень.

Список використаних джерел:

1. Нестеров Д. Ю., Примаченко В. Ф., Хоменко Є. В., Светлічний І. В., Бесараб П. М. Освітня та наукова діяльність як засіб модернізації військової інституції: досвід Корпусу інженерів. *Модернізація вищої освіти України в контексті глобалізації : кол. моногр.* Кам'янець-Подільський. Подільський Державний Університет. Рига, Латвія: Baltija Publishing, 2025. С. 75-84 DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-560-0-35>.
2. Хоменко Є. В., Чеханюк Б. Є., Нестеров Д. Ю., Светлічний І. В. Виклики та перспективи підготовки військових кадрів та організації наукової роботи у Державній спеціальній службі транспорту: досвід Корпусу інженерів армії США. *Можливості України щодо реалізації програми сталого розвитку в умовах повномасштабної збройної агресії : кол. моногр.* Baltija Publishing. м. Рига, Латвія 2025. С. 289-306. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-570-9-17>.
3. Хоменко Є. В., Будз В. П., Костиця С. В., Светлічний І. В. Досвід діяльності Інженерного корпусу армії США (USACE) та можливість його застосування в Україні. *Наука і оборона*, 2025. №4. С. 35–42. DOI: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2025-31-4-35-42>
4. Шумлянський С. В., Светлічний І. В. Інтелектуалізація воєнного мистецтва: застосування штучного інтелекту Китаєм у військовій сфері та його геополітичні наслідки. *Китаєзнавчі*

дослідження. № 3, 2025. С. 42-52. DOI: <https://doi.org/10.51198/chinesest2025.03.42>. URL: <https://chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/302/280>.

5. Краснов Р. В., Шумлянський С. В., Светлічний І. В. Використання штучного інтелекту у військовій галузі: ризики та загрози для особового складу. *Human rights and public governance : Scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. 772 с. С. 356-376. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-608-9-19>.

Сервило Т.Я.

старший викладач кафедри прикордонної служби
факультету безпеки державного кордону
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького

АНАЛІЗ ПРОГНОЗОВАНОГО РОЗВИТКУ ОБСТАНОВКИ, ЯКИЙ ВПЛИВАЄ НА УПРАВЛІННЯ СЛУЖБОЮ ПІДРОЗДІЛІВ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

З огляду на розвиток військово-політичної та соціально-економічної обстановки в Україні та за її межами ймовірно очікувати:

продовження російсько-української війни, інтенсивність (темп) якої буде залежати від наступних факторів:

ступінь готовності (бажання) військово-політичного керівництва рф до зупинки бойових дій та проведення мирних переговорів;

можливе проведення в рф масштабної мобілізації, а також масове залучення до бойових дій трудових мігрантів, у т.ч. з Центральної та Південної Азії;

поповнення зс рф за рахунок резервістів та мешканців тимчасово окупованих територій України;

подальша військово-технічна підтримка рф з боку Ірану (політичні події, які відбуваються в країні можуть бути не на користь рф), КНДР, рб, у т.ч. залучення їх громадян до бойових дій;

готовність західних партнерів до подальшої багатосторонньої допомоги Україні, у т.ч. у супереч проросійськи налаштованих урядів Словаччини та Угорщини (результати парламентських виборів в Угорщині у 2026 році можуть змістити баланс політичних сил на користь України);

збереження поточного напрямку політики США щодо підтримки України та закінчення війни на її території;

ефективність проведення мобілізаційних заходів в Україні, на хід яких впливатимуть як внутрішні, так і зовнішні чинники, зокрема активне проведення дискредитуючих інформаційних операцій спецслужб рф;

збереження загрози:

здійснення російських ракетно-дронових атак на об'єкти енергетичної, транспортної, промислової, військової інфраструктури України;

повторного збройного вторгнення з території республіки білорусь у межах деокупованих ділянок Чернігівської області та Чорнобильської зони, на напрямках ймовірних дій противника у межах Волинської, Рівненської та Житомирської областей;

створення противником «буферної зони» на кордоні з рф;

проникнення російських ДРГ;

вербування громадян України з числа вразливих груп населення, підлітків з метою дестабілізації обстановки на території України;

хакерських атак на урядові установи та об'єкти життєзабезпечення, у тому числі на відомчу мережу ДПСУ;

спроб незаконного перетинання державного кордону громадянами України чоловічої статі призовного віку та діючими військовослужбовцями (СЗЧ), як у пунктах пропуску, так і поза ними;

виникнення провокативних дій на центральній ділянці українсько-молдовського державного кордону зокрема, через посилення прикордонного контролю українськими та молдовськими прикордонними службами;

порушення норм радіаційної та пожежної безпеки на Запорізький АЕС, а також виникнення техногенної катастроф;

виявлення:

громадян України, які не оновили військово-облікові дані;

на КрП (блокпостах) діючих військовослужбовців СОУ, які самовільно залишили місця несення служби;

у морських портах України суден, які перебували у портах рф та закритих портах на ТОТ України, у т.ч. перевезення ними вантажів із подвійним маркуванням;

подальших спроб:

незаконного переміщення зброї, боєприпасів, вибухових речовин, наркотичних засобів, психотропних речовин, прекурсорів;

незаконного переміщення товарів подвійного призначення, підакцизних товарів, товарів народного вжитку та культурних цінностей та транспортних засобів;

порушення (уповільнення) ритмічності пропускних операцій у зв'язку із:

впровадженням роботи системи прикордонного контролю «EES» на кордоні з країнами ЄС;

перебоями електропостачання у пунктах пропуску [1].

Проведений аналіз статистичних даних свідчить про збереження загроз безпеці державного кордону, що у свою чергу потребує формування єдиної інформаційної картини інформаційно-статистичного забезпечення оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України.

Поряд із цим, на початковому етапі інформаційно-статистичного забезпечення є отримання та обробка інформації оперативно-черговою службою підрозділів охорони державного кордону та зміною центру управління службою прикордонного загону. Основними типовими проблемними питаннями з питань управління службою є:

неточне та несвоєчасне опрацювання інформаційно-довідкового матеріалу про результати оперативно-службової діяльності;

невчасне проходження інформації по лінії центру управління службою про зміни в обстановці;

затримка у поданні звітних та довідкових матеріалів зміною оперативно-чергової служби;

затримка в передачі інформації про виявлення ознак порушення державного кордону;

несвоєчасна доповідь про зміни обстановки на ділянці відповідальності через процеси перевірки, уточнення або проведення попереднього розбору.

Для проведення оптимізаційних процесів, приведення до єдиних вимог, часових параметрів у подальшому доцільно розробити науково-методичний апарат діяльності інформаційно-статистичного забезпечення оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України.

Список використаних джерел:

1. Аналітичне зведення про обстановку на державному кордоні та результати оперативно-службової діяльності Державної прикордонної служби України за 2025 рік. Київ : Видавництво АДПСУ, 2026. 41 с

Серховець С. В.

заступник начальника кафедри кінології
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького,
к. пед. н., доцент

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МОДЕРНІЗАЦІЇ ЗМІСТУ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ КІНОЛОГІЧНИХ ПІДРОЗДІЛІВ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Удосконалення системи підготовки фахівців кінологічних підрозділів у контексті сучасних безпекових викликів вимагає фундаментального перегляду змістовного наповнення навчальних програм та переходу від лінійної освітньої парадигми до моделі інтегрованих модулів. Сьогодення визначає умови, за яких традиційні підходи до професійної підготовки майбутніх фахівців кінологічних підрозділів кінологів є недостатньо ефективними в реаліях гібридних загроз, масованого застосування роботизованих систем та артилерії. Педагогічна проблема полягає у необхідності подолання змістового розриву між вимогами чинного професійного стандарту «Кінолог» та вітчизняним досвідом бойового застосування кінологічних підрозділів.

Трансформація окресленої підготовки має базуватися на принципі сумісності тактико-спеціальних навичок фахівців кінологічних підрозділів кінологів, що корелює з метою діяльності за стандартом (трудою функцією) [1]. Це зумовлює потребу у модернізації змістовного наповнення навчальних програм професійної підготовки зазначеної категорії фахівців з урахуванням специфічних завдань складових сектору безпеки і оборони України.

Проведений контент-аналіз програм професійної підготовки дозволив виокремити їх слабкі сторони, зокрема: ізольованість кінологічної підготовки від загальнотактичного контексту підрозділів; невідповідність вогневої та фізичної підготовки кінолога специфічним обмеженням, які пов'язані з підготовкою та використанням службового собаки; недостатній рівень автономності кінологічного розрахунку в медичному аспекті, а також потреба у підвищенні стресостійкості. Чинні програми навчання обмежують роль фахівців кінологічних підрозділів вузькоспеціальними функціями, що є передумовою зниження спроможностей (у тому числі живучості) малих тактичних груп в цілому та кінологічної групи (кінолог зі службовим собакою) зокрема.

Серед раціональних шляхів вирішення окреслених суперечностей виокремлюємо впровадження модуля тактико-спеціальної підготовки адаптованої під завдання, до виконання яких залучаються фахівці кінологічних підрозділів. Вважаємо, що за таких умов доцільним є включення до навчальних програм вправ на злагодження у складі малих тактичних груп, де реалізація трудової функції щодо використання службового собаки буде здійснюватися синхронно з вогневим прикриттям та маневром групи (спрямовано на узгодженість з реальним досвідом застосування можливостей кінологічних підрозділів для виконання бойових завдань). Навчальний контент потрібно доповнити навчальними кейсами побудованих на сценаріях роботи в умовах щільної міської забудови (урбанізоване середовище), де фахівець повинен демонструвати вміння керувати службовим собакою дистанційно, використовуючи штатні технічні засоби: відеокамери, радіостанції та GPS-трекери.

Наступним етапом модернізації програм підготовки може слугувати введення до курсу навчання вправ на розвиток специфічної моторної пам'яті: ведення вибіркового вогню з незручних положень при постійному фізичному контакті зі службовим собакою, маніпуляції зі зброєю однією рукою та навички швидкого усунення затримок. Оскільки професійний стандарт вимагає здатності самостійно проводити тренування в різних умовах

[1], фізичний компонент має бути адаптований до екстремальних фізичних навантажень, включаючи відпрацювання алгоритмів евакуації службового собаки у разі його поранення або виснаження, що потребує витривалості від кінолога.

Хоча стандарт [1] визначає здатність надавати домедичну допомогу собаці (функція Б5), реалії вимагають переходу від базових принципів (Б5.31) до поглиблених протоколів К9-ТЕСС. Модернізація змісту передбачає інтеграцію занять з тактичної медицини, де фахівець навчається алгоритму MARCH не лише для самодопомоги, а й для проведення маніпуляцій щодо тварини в «червоній» зоні: зупинка масивних кровотеч (Б5.У1), купірування пневмотораксу та протишокові заходи з використанням індивідуальної ветеринарної аптечки.

Професійна підготовка повинна включати тренінги з психологічної десенсибілізації, що забезпечують збереження керованості твариною (функції А2, В2) в умовах акустичного та електромагнітного впливу, характерного для сучасного бою: артилерійські обстріли, підривання вибухових пристроїв, активне застосування противником засобів радіоелектронної боротьби (Г1.У2).

Конкретні шляхи реалізації зазначених змін включають:

корегування навчальних планів шляхом збільшення годин на тактико-спеціальну підготовку за рахунок скорочення теоретичних блоків, що не мають безпосереднього прикладного значення;

створення інтегрованих полігонів, що поєднують елементи вогневого містечка та кінологічного майданчика і забезпечують відпрацювання сценаріїв в умовах, максимально наближених до бойових;

запровадження механізму систематичного зворотного зв'язку між навчальними закладами та підрозділами, що безпосередньо залучені до виконання службово-бойових завдань, з метою оперативного оновлення змісту професійної підготовки відповідно до змін оперативної обстановки.

Отже, модернізація змісту підготовки фахівців кінологічних підрозділів сил безпеки і оборони України потребує переходу від предметно-центричної до функціонально-сценарної моделі навчання. Інтеграція тактико-спеціальної підготовки, адаптованої медичної компоненти та психологічної десенсибілізації у єдину модульну програму, обґрунтовану вимогами чинного Професійного стандарту [1] та узагальненим бойовим досвідом, дозволить трансформувати підготовку кінологів із формату «навчання службі» у формат «формування бойової спроможності», що є необхідним для підвищення ефективності сил сектору безпеки і оборони України.

Список використаних джерел:

1. Професійний стандарт «Кінолог» : затв. наказом командувача Нац. гвардії України від 22 листоп. 2023 р. № 985. 11 с.

Скляр О.С.

доктор філософії за спеціальністю 011 “Освітні, педагогічні науки”, старший викладач кафедри тактико-спеціальної підготовки Харківський національний університет внутрішніх справ

Іванчо І.С.

курсант 3-го курсу групи ННІ 3-23-304
Харківського національного університету
внутрішніх справ

ВПЛИВ БОЙОВОГО СТРЕСУ ТА БОЙОВОГО НАВАНТАЖЕННЯ НА ПРИЙНЯТТЯ ТАКТИЧНИХ РІШЕНЬ ПІДРОЗДІЛОМ

Актуальність теми зумовлена реаліями сучасної війни в Україні, де бойові підрозділи щодня діють під постійним психофізіологічним тиском. Сучасний бій характеризується високою динамікою, раптовістю та невизначеністю, що безпосередньо впливає на стресостійкість командирів та особового складу, і як наслідок їх здатність приймати швидкі та адекватні тактичні рішення. Без урахування факторів бойового стресу та бойового навантаження неможливо забезпечити збереження боєздатності підрозділів і уникнути фатальних помилок. Таким чином, тема набуває особливої значущості для підвищення ефективності тактичного управління в умовах реальних бойових дій, розробки заходів психологічної підготовки та профілактики, що є критично важливим для збереження людських ресурсів.

Журба О. у своєму дослідженні зазначив, що бойовий стрес є комплексною реакцією організму на загрозу життю, психоемоційну напругу та фізичні перевантаження, яка мобілізує всі системи, але при високій інтенсивності призводить до зниження концентрації уваги, уповільнення реакцій та помилок у тактичних рішеннях, що може мати фатальні наслідки для підрозділів. Автор підкреслює, що фізіологічні прояви стресу, такі як тремор, підвищення пульсу та гіпервігіліція, викликають «параліч дій» або імпульсивні рішення, а когнітивні порушення призводять до «тунельного зору», коли командир фокусується лише на безпосередній загрозі, ігноруючи загальну тактичну обстановку. У дослідженні показано, що бойове навантаження посилює ці ефекти, викликаючи хронічну втому та зниження координації, що безпосередньо дезорганізує дії підрозділу та знижує його боєздатність, тому необхідна регулярна оцінка рівня стресу та психологічна допомога для збереження ефективності прийняття рішень [1, с. 258–260].

Маціпура В. у своєму дослідженні розглянув сутність бойового стресу як системної реакції організму на комплекс факторів збройної боротьби, що впливає на психофізіологічний, соматичний та емоційний рівні, викликаючи зниження когнітивної гнучкості та ефективності прийняття рішень підрозділом. Автор зазначає, що бойовий стрес відрізняється від звичайного стресу тривалою непрогнозованою загрозою життю, смертями товаришів та необхідністю миттєвих тактичних рішень, що призводить до психоемоційного виснаження, апатії, агресії та порушень соціальної адаптації всередині підрозділу. У роботі підкреслено, що такі прояви знижують чутливість, гальмують реакції, послаблюють пам'ять та увагу, а отже безпосередньо ускладнюють координацію дій підрозділу під час виконання бойових завдань, тому бойове навантаження перетворює адаптивну реакцію на патологічну, загрожуючи загальною боєздатності [2].

Стасюк В. та Кириченко А. у своєму дослідженні вважають, що основні чинники сучасного бою, такі як небезпека, раптовість, невизначеність, дефіцит часу та психофізіологічне стомлення від бойового навантаження, безпосередньо впливають на процес прийняття тактичних рішень командиром підрозділу, знижуючи швидкість аналізу та точність прогнозування. Автори зазначають, що поєднання високої інтелектуальної складності, інформаційного перевантаження та емоційних реакцій від втрат створює умови, коли бойовий стрес посилює психофізіологічне стомлення, а це призводить до помилок у маневрах, координації та виборі оптимальних рішень. У роботі підкреслено, що рівень злагодженості підрозділу та стресостійкість командира є ключовими факторами подолання бойового навантаження, адже без спеціальної підготовки такі чинники роблять тактичне управління неефективним і небезпечним для особового складу [3, с. 36].

Приходько І. у своєму дослідженні розглянув профілактику та контроль бойового стресу як систему заходів на трьох етапах – підготовчому, бойовому та реадаптаційному – що дозволяє мінімізувати вплив бойового навантаження на прийняття тактичних рішень підрозділом. Автор систематизував дослідження за теорією збереження ресурсів С. Хобфолла та показав, що бойовий стрес виникає при загрозі ключовим ресурсам особистості,

викликаючи зниження психологічної безпеки та боєздатності, а програми COSC сприяють швидкому поверненню особового складу до виконання завдань без втрати ефективності рішень. У роботі наголошено, що без системного контролю бойового навантаження підрозділ втрачає згуртованість, а командир – здатність до адекватного тактичного реагування, тому профілактика є обов’язковою для збереження боєготовності [4].

Пачеко Б. у своєму дослідженні зазначив, що навіть у небойових умовах війни американські війська у В’єтнамі застосовували копінг-стратегії, такі як відпочинок та розваги, релігійна підтримка та поміrne вживання алкоголю для подолання психологічного навантаження від постійного стресу та бойового виснаження, що паралельно впливає на підтримання морального духу та готовності до тактичних рішень підрозділом. Автор підкреслює, що такі методи допомагали солдатам справлятися з посткомбатним адреналіном, горем та нудьгою між боями, запобігаючи зниженню когнітивних функцій і зберігаючи здатність до швидких рішень у майбутніх операціях. У роботі показано, що бойове навантаження без ефективних механізмів копіngu призводить до емоційного виснаження, яке переноситься на тактичний рівень управління підрозділом, тому історичний досвід підтверджує необхідність інтеграції подібних підходів у сучасну підготовку [5].

Таким чином, вплив бойового стресу та бойового навантаження на прийняття тактичних рішень підрозділом є комплексною проблемою, що вимагає постійного моніторингу та профілактики. Результати аналізу наукових джерел свідчать про необхідність розвитку стресостійкості командирів та впровадження системних заходів психологічної підтримки. Лише за умови комплексного підходу підрозділи зможуть зберігати боєздатність у сучасних умовах ведення бойових дій. Подальші дослідження повинні бути спрямовані на адаптацію зарубіжного досвіду до українських реалій. У підсумку ефективне управління бойовим стресом є запорукою успішного виконання тактичних завдань і збереження життя працівників сектору безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Журба О. О. Аналіз впливу бойового стресу на військовослужбовців. Актуальні питання розвитку особистості сучасність інновації перспективи збірник наукових праць за матеріалами III Міжнародної науково практичної конференції м. Житомир 3 квітня 2025 р. Житомирський державний університет імені Івана Франка. Житомир. 2025. С. 258–260. URL: <https://eprints.zu.edu.ua/43893/1/1.pdf#page=258> (дата звернення 07.03.2026).
2. Маціпура В. М. Сутність поняття бойовий стрес. Вінницька академія безперервної освіти. Вінниця. 2025. URL: <https://docs.academia.vn.ua/bitstream/handle/123456789/2270/Маціпура%20В.М.%2C%20Чопик%20Л.І..pdf?sequence=1&isAllowed=y> (дата звернення 07.03.2026).
3. Стасюк В. Кириченко А. Основні чинники сучасного бою та їхній вплив на процес прийняття рішень командиром. IX Міжнародна наукова конференція ХНУПС ім. І. Кожедуба 22–23 травня 2025 р. Харківський національний університет Повітряних Сил імені Івана Кожедуба. 2025. С. 36. URL: https://hups.mil.gov.ua/wp-content/uploads/admission-university/Zagalno-universitet-kafedri/kafedra-psikhologii/Suchasna_vijna_2025.pdf#page=36 (дата звернення 07.03.2026).
4. Приходько І. Профілактика та контроль бойового стресу у військовослужбовців систематизація досліджень. Вісник ХНПУ імені Г. С. Сковороди Психологія. 2021. URL: <http://journals.hnpu.edu.ua/index.php/psychology/article/view/3644> (дата звернення 07.03.2026).
5. Pacheco B. Coping mechanisms the non combat experiences of American troops during the Vietnam War. Thesis. Texas Tech University. 2021. URL: <https://hdl.handle.net/2346/87549> (дата звернення 07.03.2026).

Суслов Р.В.

викладач кафедри тактики факультету службово-бойової діяльності Київського інституту національної гвардії України

ВИКОРИСТАННЯ SDR-ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ АВТОМАТИЧНОГО ПЕЛЕНГУВАННЯ ТА ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПРОТОКОЛІВ УПРАВЛІННЯ КОМЕРЦІЙНИМИ ДРОНАМИ ПРИ ПРИКРИТТІ ОБ’ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА УРБАНІЗОВАНОЇ МІСЦЕВОСТІ ТА ВИКОРИСТАННЯ БОЙОВОГО ДОСВІДУ ПРИ НАВЧАННЯ КУРСАНТІВ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ

Метою цього дослідження є наукове обґрунтування та практична розробка архітектури системи радіоелектронної розвідки на базі програмно-визначеного радіо (SDR), яка дозволяє автоматизувати процес виявлення та високоточного пеленгування БпЛА в умовах надскладного міського ефіру. Робота фокусується на створенні інтелектуальних алгоритмів, що здатні миттєво розпізнавати цифрові «відбитки» протоколів управління, а також на розробці інноваційного навчального тренажера, який інтегрує реальний бойовий досвід у процес підготовки курсантів Національної гвардії України, перетворюючи складні теоретичні знання з радіофізики на автоматизовані навички бойової роботи.

Стрімкий розвиток засобів безпілотної авіації призвів до того, що сучасні комерційні дрони перестали бути простими іграшками, перетворившись на гнучкі інструменти ведення розвідки та здійснення точкових ударів, які використовують алгоритми інтелектуального обходу зон дії РЕБ. В умовах захисту об’єктів критичної інфраструктури, розташованих у щільній забудові, використання стандартних систем придушення часто стає неможливим через ризик паралізації життєдіяльності міста, що вимагає переходу до точкових, «хірургічних» методів впливу, які базуються на винятково точному знанні параметрів сигналу цілі.

Проблема ускладнюється тим, що ворожі оператори постійно адаптують частотні діапазони, через що апаратні засоби захисту зі статичною прошивкою швидко втрачають актуальність, поступаючись місцем гнучким SDR-системам. Проте робота з такими системами вимагає від офіцера НГУ не просто базових знань, а глибокого розуміння структури цифрового сигналу, що ставить перед відомчою освітою виклик: як у стислі терміни підготувати фахівця, здатного ефективно протидіяти технологічному противнику, не маючи при цьому доступу до щоденної бойової практики на лінії зіткнення.

Експериментальні дослідження та результати впровадження тренувального комплексу в освітній процес дозволили отримати наступні конкретні дані:

Ефективність ідентифікації: Завдяки впровадженню алгоритмів кореляційного аналізу на базі SDR, точність автоматичного розпізнавання протоколів (наприклад, OcuSync 3.0 та ELRS) у зашумленому міському середовищі зросла до **94%**, що дозволяє системі ігнорувати побутові радіопристрої та фокусуватися виключно на загрозах.

Динаміка навчання (Швидкість розпізнавання): Статистичний аналіз підготовки групи курсантів показав, що після 15 годин інтенсивної роботи на SDR-тренажері швидкість ідентифікації складних сигналів із псевдовипадковою перебудовою робочої частоти (ППРЧ) зросла на **60%** порівняно з початковим рівнем. Якщо на старті навчання курсанту було потрібно в середньому 12–15 секунд для захоплення та класифікації нестандартного сигналу, то після тренувань цей час скоротився до **4,5–5 секунд**.

Зменшення помилок прийняття рішень: Кількість хибно-позитивних спрацювань при спробах ідентифікувати дрон типу «свій-чужий» у складних сценаріях (коли одночасно в ефірі присутні декілька джерел) зменшилася на **45%**, що прямо корелює з підвищенням впевненості майбутніх офіцерів у використанні засобів активної протидії.

Точність пеленгування: Використання фазових методів на стандартних SDR-платформах забезпечило стабільне визначення азимута на ціль із середньоквадратичним

відхиленням не більше **1,8°**, що дозволяє автоматично наводити вузькоспрямовані антени придушення з мінімальним енергетичним впливом на цивільну інфраструктуру.

Структура навчального тренажера на базі SDR Тренажер спроектований як багаторівнева екосистема, що складається з таких компонентів:

1. **Генератор «Синтетичного поля бою»:** Програмний модуль, що відтворює радіоефір конкретного міста (наприклад, Київ чи Харків) із накладеними сигналами ворожих БпЛА, записаними під час реальних бойових зіткнень.

2. **Інтерактивна SDR-консоль:** Апаратне робоче місце, де курсант працює з реальним спектроаналізатором та пеленгаторною решіткою, вчачись «на слух» та візуально розрізняти підступи ворожих дронів-розвідників.

3. **Модуль «Бойова бібліотека»:** База сценаріїв, яка включає приклади «хитрощів» противника, таких як зміна потужності сигналу під час польоту або використання нестандартних частотних «вікон», що змушує курсанта постійно адаптувати налаштування системи.

4. **Блок автоматизованого дебрифінгу:** Система логування дій, яка після кожного заняття формує графік успішності, вказуючи, на яких етапах (виявлення, ідентифікація чи пеленг) курсант припустився помилки, що дозволяє індивідуалізувати процес навчання.

Підсумовуючи результати дослідження, можна стверджувати, що інтеграція SDR-технологій у поєднанні з сучасними методиками навчання дозволяє зробити якісний стрибок у забезпеченні безпеки державних об'єктів. Отримані дані про 60% зростання швидкості розпізнавання сигналів підтверджують, що тренажери на базі реального бойового досвіду є критично необхідним елементом сучасної військової освіти.

Впровадження таких комплексів у навчальний процес НГУ дозволяє готувати фахівців, які здатні не просто механічно керувати засобами РЕБ, а діяти як інтелектуальні оператори радіоефіру, що в умовах гібридних загроз та високотехнологічної війни є вирішальним фактором захисту критичної інфраструктури та збереження життів.

Список використаних джерел:

1. Балендр, 2010 – Балендр А. В. (2010). Перебіг та результати експериментальної роботи з формування готовності майбутніх офіцерів-прикордонників до вирішення конфліктних ситуацій. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України*, 2. URL: <http://surl.li/xkcbwn> (дата звернення: 22.12.2024).
2. Бондаренко, 2020 – Бондаренко О. (2020). Експериментальна перевірка формування готовності майбутніх офіцерів ЗСУ до професійної діяльності у військових ліцях. *Український педагогічний журнал*, 2: 131–141.
3. Гребенюк, 2019 – Гребенюк Л. (2019). Результати експериментального дослідження щодо формування готовності майбутніх офіцерів Збройних Сил України до професійної взаємодії у міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні науки*, 2: 94–110.
4. Дем'янишин, 2019 – Дем'янишин В. М. (2019). Професійне самовизначення старшокласників щодо військової служби за контрактом: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.07. Старобільськ, 20 с.
5. Коновалов, 2024 – Коновалов Д. (2024). Статистичний аналіз та обґрунтування результатів педагогічного експерименту щодо формування фізичної готовності майбутніх офіцерів Сухопутних військ до професійної діяльності. *Молодь і ринок*, 1: 121–131.
6. Лахненко та ін., 2025 – Лахненко Є., Совінський С., Суслов Р., Удовченко О. (2025). Розміщення, установлення засобів РЕБ на техніці НГУ: практичний poradnik. Київ: КИЇВСЬКОГО ІНСТИТУТУ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ, 96 с.
7. Медвідь та ін., 2025 – Медвідь М., Медвідь Ю., Совінський С., Суслов Р., Ніконенко А., Пашинський А. (2025). Формування компетентностей майбутніх офіцерів військових формувань: закономірності змін підходів у професійній підготовці. *Вісник Черкаського*

національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія «Педагогічні науки», 2: 70–80. URL: <https://doi.org/10.31651/2524-2660-2025-2-70-80>

8. Медвідь, 2011 – Медвідь М. М. (2011). Зайнятість найманих працівників у з'єднаннях та військових частинах внутрішніх військ МВС України: монографія. Харків: Академія внутрішніх військ МВС України, 133 с.

19. Медвідь, 2014 – Медвідь М. М. (2014). Механізм регулювання зайнятості у військових формуваннях та правоохоронних органах спеціального призначення: монографія. Харків: Національна академія Національної гвардії України, 347 с.

10. Медвідь, 2015 – Медвідь М. М. (2015). Методологія формування і розвитку людських ресурсів для використання у службово-бойовій діяльності: дис. ... д-ра екон. наук: 08.00.07. Харків: Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця, 40 с.

11. Мельніков, 2019 – Мельніков А. В. (2019). Експериментальна перевірка ефективності моделі формування готовності майбутніх офіцерів Державної прикордонної служби України до фізичного виховання. *Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогіка*, 3. URL: <http://surl.li/oucsya> (дата звернення: 22.12.2024).

12. Павлов, 2016 – Павлов Я. В. (2016). Розвиток готовності до миротворчої діяльності офіцерів МВС України в системі післядипломної освіти: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.04. Глухів, 20 с.

13. Панасенко, 2016 – Панасенко Е. (2016). Педагогічний експеримент: становлення та розвиток у повоєнну добу. *Професіоналізм педагога: теоретичні й методичні аспекти*, 3: 5–17.

14. Рубцов та ін., 2018 – Рубцов М., Муртазієв Е., Рубцова Н. (2018). Методика вибору статистичного критерію та його застосування до результатів педагогічного експерименту. *Науковий вісник Мелітопольського державного педагогічного університету. Серія: Педагогіка*, 2: 164–172.

15. Сергієнко, 2018 – Сергієнко Т. М. (2018). Соціально-педагогічна профілактика дезадаптації курсантів молодших курсів вищих військових навчальних закладів: автореф. дис. ... канд. пед. наук: 13.00.05. Старобільськ, 20 с.

16. Суслів, 2025 – Суслів Р. В. (2025). Сутність та структура здатності застосовувати засоби радіоелектронної боротьби майбутніми офіцерами Національної гвардії України. *Молодь і ринок*, 9(241): 154–161.

17. Худолій, 2010 – Худолій О. М. (2010). Педагогічний експеримент. *Теорія та методика фізичного виховання*, 12: 19–28.

18. Шагова, 2020 – Шагова О. Ю. (2020). Експериментальна перевірка ефективності моделі формування готовності майбутніх офіцерів Збройних Сил України до застосування STEM-технологій у професійній діяльності. *Інноваційна педагогіка*, 22(3): 134–137.

19. Швець, 2014 – Швець Д. В. (2014). Результати дослідно-експериментальної роботи з формування готовності до охорони і забезпечення громадського порядку у майбутніх офіцерів МВС. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія: Педагогічні та психологічні науки*, 4: 354–364.

Тарасюк О.І.

начальник відділу управління пожежної безпеки
Центрального управління безпеки військової
служби Збройних Сил України

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВА АДАПТАЦІЯ СИСТЕМИ ВІЙСЬКОВОЇ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ДО УМОВ ВОЄННОГО ЧАСУ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА ПРАКТИКА НАТО

Досвід введення широкомасштабних бойових дій на території України чітко підкреслив критичну важливість та ефективність реалізації публічно-управлінських

механізмів у сфері державної політики з пожежної безпеки.[1] Належна організація превентивних і контролюючих заходів є фундаментальною передумовою для забезпечення безпеки громадян і збереження його потенціалу для розвитку суспільства та держави, що у свою чергу вимагає переходу до сучасного дизайну стратегічного планування, модернізації матеріально-технічного забезпечення та впровадження інноваційних підходів до фахової підготовки. На даний час пожежна безпека трансформувалася з вузькогалузевої проблеми у невід’ємну складову національної безпеки, що визначає загальну стійкість держави, як в умовах війни так і у звичайному функціонуванні.

На цей час пожежна безпека позиціонується, як стратегічний вектор безпекової політики держави, що справляє кумулятивний вплив на стан національної безпеки України. Враховуючи сучасні виклики і загрози у геополітиці визначено значимість України у військово-політичних процесах від реалізації яких залежить стан безпеки в Європі.[2] Питання забезпечення спроможності держави з питань пожежної безпеки, котра є підсистемою національної безпеки є досить актуальним. Сьогодні Україна відіграє визначну роль у глобальних процесах модернізації і трансформації процесів управління. Наш досвід у протидії окупанту в проведенні оборонної операції є унікальним котрий стає фундаментом для перегляду старих моделей публічного управління, зокрема у сфері пожежної безпеки та цивільного захисту. Ми сьогодні є свідками і водночас учасниками формування нової сучасної європейської архітектури пожежної безпеки.

Найближчим до України зарубіжним партнером є Республіка Польща, котра чітко показала країнам альянсу та усьому світу і визначила свою позицію в протидію ворожим діям росії проти України. Польща на практиці показала свою підтримку і допомогу. Нам відомі велика допомога громадкості і волонтерських організацій та бізнесу для України від Республіки Польща. Велика вдячність і шана громадянам Польщі за постійну підтримку і допомогу Україні в протидії збройної агресії росії.

У своїх працях науковці із Польщі Войцех Врубльовський та Міхал Вішневський дослідили сучасні проблеми в нормативно-правовому забезпеченні, загрози тероризму і гібридної війни та їх вплив на систему цивільної оборони. Провівши паралель щодо небезпеки і протидії міжнародному тероризму, особливості терористичних дій росії та проведення гібридної війни проти України, що як наслідок впливає на безпеку цивільного населення та стан цивільного захисту. Вчені запропонували твердження, про те, що на цей час тероризм став інструментом і загрозою гібридної війни під впливом часу трансформувався у нову небезпеку котра спрямована на загрозу цивільним громадянам. Автор підкреслив росія використовує тероризм, як інструмент проведення гібридної війни спрямований на вплив на цивільне населення і цивільну інфраструктуру, а також становлять загрозу для критичної інфраструктури. Дії росії є прямою постійною загрозою для країн ЄС. З метою залякування цивільного населення, підриву довіри до держави, росія намагається перешкодити мобілізації і зчинити спротив цивільного населення до влади підірвавши довіру до держави та поширивши паніку серед населення. Для покращення необхідна розробка управлінських механізмів захисту критично важливих об’єктів і цивільного населення. Також необхідно розробити заходи та посилити спроможності цивільного захисту, окреслено на значимість автономного керування цивільним населенням своєю безпекою протягом трьох діб, зазначено на необхідність навчання населення і спеціалізованих підрозділів і служб щодо цивільного захисту.[3]

Проаналізувавши досвід Республіки Польща та інших країн альянсу слід зазначити на значний прогрес щодо розвитку і запровадження нормативно-правової бази з питань організаційної системи механізмів публічного управління щодо забезпечення і організації пожежної безпеки, цивільного захисту та цивільної оборони. Слід підкреслити, що у США захист населення є цивільною обороною та покладено на Президента, парламент, органи державної влади та місцеві (окружні) органи місцевого самоврядування. У США начальником цивільної оборони визначено президента. Також чітко визначено обов’язки органів місцевого самоврядування та усіх керівників, міністерств, державних департаментів,

спеціальних аварійно-рятувальних підрозділів і служб, професійної і добровільної пожежної охорони, а також обов'язки кожного громадянина, приватних організацій і підприємств, визначено основні аспекти роль і допомогу громадських організацій та бізнесу в протидії пожежам та надзвичайним ситуаціям.

Слід зазначити про значні здобутки, переваги і прогрес з питань нормативно-творчої діяльності і затверджених нормативно-правових актів і нормативних документів. Законодавство Республіки Польща базується так, як і в Україні і інших країнах альянсу на конституції. Котра у свій час є подібною до української моделі проте має свої особливості з питань захисту цивільного населення і цивільної оборони держави. Головним обов'язком держави і кожного громадянина Польщі є цивільний захист і оборона, що визначено у окремих статтях конституції і законів Республіки Польща.

Польща з питань цивільного захисту вибрала прийнятний курс та досягла за короткий період часу значних прогресивних досягнень і змін щодо питань розробки і впровадження нормативно-правових актів і розвитку системи управління державної пожежної охорони, добровільних і інших аварійно-рятувальних і спеціалізованих служб. Створена ефективна система публічного управління цивільним захистом, за якою на територіальні і місцеві органи державного управління (воєводства, повіти), де для керівників і посадових осіб визначено чіткі посадові обов'язки з питань підготовки, навчання професійних і добровільних (волонтерських) пожежних підрозділів, а також населення. Окрім того визначено обов'язки щодо забезпечення пожежної безпеки і цивільного захисту в межах і районах відповідальності.

У зарубіжних країнах органи публічного управління і місцеве самоврядування та інші громадські і приватні організації враховують постійні загрози в наслідок техногенних і природних, соціальних, економічних катаклізмів і катастроф, а також однієї із основної небезпеки сучасного світу військової збройної агресії і можливих бойових дій та масових воєн у світі. Війна в Україні і прямі прояви збройної агресії та гібридної війни росії проти України, Польщі, Литви, Латвії, Молдови, Грузії та інших країн стали поштовхом до розробки механізмів державного управління з питань цивільної оборони та захисту держави. Слід зазначити про успіхи і досягнення в питаннях розробки і затвердження законів, міжгалузевих наказів і програм, щодо розвитку і організації цивільного захисту Польщі, також слід підкреслити, що при настанні у державі правового режиму воєнного стану, або війни цивільний захист стає цивільною обороною. Правовий режим і організаційно-управлінські аспекти якого мають більшу значимість і вагу для громадян, державних і приватних організацій і бізнесу. Чого для прикладу станом на сьогодні немає в Україні. Проте робота триває, якій переважно заважають стан війни а також внутрішні і зовнішні військово-політичні процеси і бюрократизм. В цих нормативних документах держава визначила права, обов'язки, функції громадян, бізнесу, службовців і військовослужбовців. Підтримавши спеціально розробленими державними програми котрі окрім основних положень визначають порядок фінансування заходів, а також соціального захисту і компенсації і страхування з питань оборони держави і цивільного захисту населення.

Таким чином, провівши аналіз слід зазначити організаційно-правова адаптація системи військової пожежної безпеки до стандартів НАТО та апробації набутого досвіду в умовах війни є необхідною протидією котра спричинена війною. Досвід України теорія і практика країн Альянсу підтверджують про необхідність утворення нової архітектури управління, що дозволить мінімізувати наслідки та покращити ефективність, час і швидкість на прийняття рішень та підсилить спроможність, що надасть більш якісний і ефективний результат виконання завдань за призначенням органів управління, підрозділів і служб, при меншій витраті ресурсів.

Список використаних джерел:

1. Р. Мугаверо, В. Андронов, М. Кустов. Особливості цивільного захисту в умовах воєнного конфлікту: колективна монографія. Харків – Рим, НАЦІОНАЛЬНОГО

- УНІВЕРСИТЕТУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ, 2023. 280с. URL: https://nuczu.edu.ua/images/myfolder/23.11.23ku/136_2023_CEMEC_libro_A5.pdf?srsId=AfmBOoqdl sopRXC5R0l2xhXCwAp1lUEeP1t83qJf42tI O6QQZ206jTmt/ (дата звернення 10.04.2026).
2. Мирослав КОВАЛЬ, Дмитро БОНДАР, Володимир ДЕМЧУК, Дмитро ЧАЛИЙ, Віталій ГРИНЬКО та ін.. Дії підрозділів ДСНС України в умовах воєнного стану: навчальний посібник. Львів, ЛДУБЖД, 2023. 306 с.
3. Wojciech Wróblewski, Michał Wiśniewski Cybersecurity in the context of Hybrid Warfare in Ukraine: Analysis of its impact on the public sector and society in Poland. Central European Journal of Security Studies. Adam Marszalek. Warsaw, Poland. 2023. 13 с. URL: <https://czasopisma.marszalek.com.pl/journals/7/36/462/> (дата звернення 01.04.2026).
4. Ю.Є. Харламова. Механізми державного управління підготовкою фахівців служби цивільного захисту. Дисертація. Х.: НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ, 2017. 136-150 С. URL: <https://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/2049?locale=ru/> (дата звернення 01.04.2026).

Тропін Ю.М.

завідувач кафедри одноборств Харківської державної академії фізичної культури, канд. фіз. вих., доцент

Пономарьов В.О.

професор спеціальної кафедри Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого, доктор філософії

Ананченко К.В.

доцент кафедри одноборств Харківської державної академії фізичної культури, канд. фіз. вих., доцент

ВПЛИВ ІНТЕНСИВНОСТІ РУХОВОЇ АКТИВНОСТІ НА ЕФЕКТИВНІСТЬ ОПАНУВАННЯ НАВЧАЛЬНОЮ ПРОГРАМОЮ КУРСАНТАМИ ЮРИДИЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ

Навчання військового юриста характеризується значним когнітивним навантаженням, тривалою гіподинамією (опрацювання нормативно-правових актів) та необхідністю зберігати високу працездатність у стресових ситуаціях [1, 6]. Оптимізація рухової активності виступає не лише чинником фізичного розвитку, а й інструментом стимуляції інтелектуальної діяльності.

Фундаментальний принцип реципрокної регуляції в контексті нейробіології демонструє глибокий взаємозв'язок між фізичним станом тіла та когнітивним здоров'ям [3, 4, 8]. Регулярна та помірна фізична активність виступає потужним тригером для біохімічних процесів, ключовим з яких є інтенсивне вироблення нейротрофічного фактору мозку (BDNF). Цей унікальний білок виконує роль своєрідного «добрива» для центральної нервової системи, оскільки він не просто підтримує життєздатність існуючих клітин, а й безпосередньо стимулює механізми нейропластичності. Завдяки підвищенню рівня BDNF мозок отримує здатність ефективніше створювати нові нейронні зв'язки та регенерувати, що критично важливо для навчання, пам'яті та загальної адаптивності психіки до мінливих умов середовища. Для курсантів-юристів це означає покращення функцій довготривалої пам'яті та концентрації уваги, необхідних для засвоєння великих масивів юридичної інформації.

Специфіка фаху передбачає багатогодинну сидячу роботу. Інтенсивна рухова активність (тренування, тактичні заняття) сприяє ліквідації застійних явищ у кровеносній

системі, що покращує оксигенацію прифронтальної кори головного мозку, відповідальної за логічне мислення та прийняття рішень.

Професійна діяльність військового юриста висуває надзвичайні вимоги до ментального стану фахівця, оскільки вона нерозривно пов'язана з колосальною відповідальністю та перманентним психологічним тиском. Впровадження регулярних фізичних навантажень у розпорядок дня є не просто оздоровчим заходом, а стратегічною необхідністю для професійної витривалості. Під час тренувань в організмі запускаються механізми активної утилізації «гормонів стресу», зокрема кортизолу, надлишок якого блокує когнітивні функції [2, 7].

Паралельно з цим, фізична активність стимулює інтенсивний синтез ендорфінів, які діють як природні антидепресанти та стабілізатори емоційного фону. Такий біохімічний баланс закладає фундамент для високої емоційної стійкості. У практичній площині – будь то складання іспитів, проходження атестації чи моделювання складних судових засідань – це дає юристу можливість зберігати гостроту та критичність мислення. Здатність приймати виважені рішення в умовах жорсткого дефіциту часу та високих ставок стає прямою перевагою, що досягається завдяки систематичному піклуванню про психофізичний стан.

Сучасні емпіричні дослідження в галузі психофізіології чітко вказують на існування складної нелінійної залежності між рівнем фізичних навантажень та ефективністю когнітивної діяльності людини. Цей взаємозв'язок розділяють на три ключові стадії, кожна з яких має специфічний вплив на інтелектуальний потенціал [5]:

1. Дефіцит активності (гіподинамія): при недостатньому рівні фізичної стимуляції організм переходить у режим енергозбереження, що провокує стан астенії. Як наслідок, спостерігається патологічно швидка втомлюваність та суттєве зниження когнітивної гнучкості. Людина втрачає здатність швидко перемикатися між завданнями, її мислення стає інертним, а концентрація уваги – нестабільною.

2. Оптимальний рівень: помірна, але водночас інтенсивна активність виступає потужним каталізатором для головного мозку. Вона не лише покращує кровообіг, а й оптимізує метаболізм нейронів, що призводить до відчутного підйому загального тону. На цьому етапі формується особлива дисциплінованість розумової праці: здатність тривалий час утримувати фокус на складних аналітичних завданнях та ефективно структурувати великі масиви інформації.

3. Гіперстимуляція (етап перевтоми): перетин межі індивідуальної витривалості призводить до зворотного, деструктивного ефекту. У стані фізичного перенапруження відбувається критичне виснаження енергетичних ресурсів організму. Замість продуктивності мозок вмикає захисні механізми гальмування, що нівелює будь-яку когнітивну вигоду, знижує швидкість реакції та призводить до появи помилок у професійній діяльності.

Для військових юристів рухова активність має бути не додатковим навантаженням, а компенсаторним механізмом. Впровадження інтенсивних короткочасних фізичних вправ («активних пауз») між лекційними заняттями та інтеграція тактико-спеціальної підготовки з правовими дисциплінами дозволяє підвищити якість опанування навчальної програми на декілька відсотків.

Список використаних джерел:

1. Дідковський В.А. Фізична підготовка працівників Національної поліції України: навчальний посібник. Київ: ФОП Кандиба Т.П.; 2019. 98 с
2. Кокун О.М. Психологія службової діяльності військовослужбовця: навч. посіб. Київ: КНТ, 2017. 256 с.
3. Лаврін Г.З., Кучер А.І., Кучер О.І. Вплив фізичних навантажень на біохімічні процеси в організмі людини. *Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор та одноборств у закладах вищої освіти*. Х. 2025. С. 192-199.
4. Остромислов О.В. Анатомічні аспекти адаптації нервової системи до фізичних навантажень. Київ: Наукова думка, 2022. 234 с.

5. Палій О.В. Механізми адаптації організму спортсмена до м'язової діяльності. *Проблеми і перспективи розвитку спортивних ігор та одноборств у закладах вищої освіти*. Х. 2021. С. 95-98.
6. Пономарьов В.О., Коновалов В.В. Мотиваційні складові для спонукання співробітників до занять спортом у службовий та особистий часи. *Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони*: матеріали регіонального круглого столу. Випуск 4. Харків: ФОП Бровін О.В., 2020. С. 61-65.
7. Приходько І.І. Психологічна стійкість особистості: теорія та практика: монографія. Харків: НА НГУ, 2019. 235 с.
8. Романюк А.П., Шевчук Т.Я. Нейровегетативне забезпечення діяльності спортсменів різної спеціалізації: монографія. Луцьк: ВНУ ім. Лесі Українки, 2023. 172 с.

Федорчук В.Ю.

старший викладач кафедри загальновійськових дисциплін факультету безпеки державного кордону, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
м. Хмельницький, Україна

БАЗОВА ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОВА ПІДГОТОВКА ЯК ЧИННИК ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

У сучасному безпековому середовищі, що характеризується поєднанням повномасштабних воєнних дій, гібридних загроз та високої динаміки оперативної обстановки, базова загальновійськова підготовка (БЗВП) перестає бути лише початковим етапом військового навчання. Вона дедалі більше є фундаментальною педагогічною підсистемою, у межах якої закладаються світоглядні, ціннісні, професійні та поведінкові основи майбутньої офіцерської діяльності, зокрема у сфері охорони й оборони державного кордону.

З позицій сучасної військово-педагогічної науки БЗВП доцільно розглядати не як сукупність навчальних дисциплін чи тренувальних заходів, а як цілісний процес професійного становлення, у межах якого відбувається перехід особистості від статусу цивільного здобувача освіти до суб'єкта військово-професійної діяльності. Саме на цьому етапі формуються базові уявлення про військову службу, прийняття професійної ролі офіцера, готовність до підпорядкування та водночас до відповідальності за управління особовим складом. Дослідження зарубіжних моделей підготовки військових фахівців свідчать, що у провідних країнах світу базова підготовка виконує роль «професійного фільтра» і «адаптаційного ядра», яке забезпечує внутрішню готовність особи до подальшого професійного розвитку [1].

Особливого значення БЗВП набуває у системі підготовки майбутніх офіцерів, діяльність яких відбувається на перетині військової, правоохоронної та управлінської сфер. У цьому контексті БЗВП виконує інтегративну функцію, поєднуючи формування загальновійськових умінь із розвитком психологічної стійкості, дисциплінованості, готовності до дій у правовому полі та в умовах підвищеної моральної відповідальності.

Аналіз підходів до освіти та індивідуальної підготовки у країнах НАТО показує, що ефективність базової військової підготовки безпосередньо пов'язується з її практико-орієнтованістю, модульністю та спрямованістю на формування здатності діяти в умовах невизначеності [2]. У таких системах БЗВП розглядається як основа для подальшого розвитку ініціативності, автономності та командної взаємодії, що є критично важливим для молодших офіцерів. З огляду на це, БЗВП майбутніх офіцерів має виходити за межі

традиційної підготовки «за зразком» і орієнтуватися на розвиток здатності до самостійного аналізу обстановки, прийняття рішень і відповідальності за їх наслідки.

Важливою складовою професійного становлення у межах БЗВП є фізична та психофізіологічна готовність до виконання службово-бойових завдань. Дослідження, присвячені удосконаленню військово-професійних навичок військовослужбовців, доводять, що спеціальна фізична підготовка, інтегрована у загальну систему навчання, сприяє не лише розвитку витривалості та сили, а й формуванню вольових якостей, здатності діяти в умовах перевтоми та стресу [3].

Для майбутніх офіцерів це має особливе значення з огляду на специфіку несення служби на різних ділянках кордону, у складних кліматичних і тактичних умовах.

Нормативне закріплення БЗВП у системі вищої освіти України підтверджує її стратегічну роль у підготовці фахівців сектору безпеки й оборони. Відповідно до чинного Порядку проведення базової загальновійськової підготовки, БЗВП визначається як обов’язковий компонент формування готовності громадян до захисту держави та виконання завдань за призначенням [4].

Офіційні роз’яснення щодо реалізації БЗВП у закладах вищої освіти акцентують увагу на необхідності забезпечення реалістичності навчання, наближення його до умов реальної службово-бойової діяльності та відмови від формального підходу до засвоєння змісту підготовки [5].

Отже, базова загальновійськова підготовка є не допоміжним, а визначальним чинником професійного становлення майбутніх офіцерів. Вона забезпечує формування цілісної системи військово-професійних компетентностей, сприяє становленню професійної ідентичності, розвитку психологічної готовності та лідерського потенціалу. Водночас ефективність БЗВП безпосередньо залежить від її педагогічного осмислення, науково обґрунтованого визначення умов реалізації та інтеграції сучасних освітніх і тренувальних технологій. Це актуалізує подальші дослідження, спрямовані на підвищення якості підготовки офіцерських кадрів у сучасних умовах воєнної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Приходько Ю. Підготовка військових фахівців у провідних країнах світу: основоположні засади та тенденції. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2017, № 3. С. 285–299.
2. Мітягін О. Освіта та індивідуальна підготовка у країнах НАТО. *Військова освіта*, 2021. № 2 (44). С. 131–143. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-1783/2021-44/131-143>
3. Хацаюк О. В. Удосконалення військово-професійних навичок військовослужбовців Національної гвардії України в процесі спеціальної фізичної підготовки / О. В. Хацаюк, Р. С. Любич, В. П. Оленченко // *Новий Колегіум*. 2019. № 1. С. 63-68. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/NovKol_2019_1_15.
4. БЗВП у закладах вищої освіти: що потрібно знати. URL: <https://mod.gov.ua/news/bzvp-u-zakladah-vishhoyi-osviti-shho-potribno-znati>
5. Про затвердження Порядку проведення базової загальновійськової підготовки громадян України, які здобувають вищу освіту, та поліцейських. Постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2024 р. № 734. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/734-2024-%D0%BF#Text>

Федченко С.М.

старший науковий співробітник відділу інноваційної та патентної діяльності науково-інноваційного центру Національного університету цивільного захисту України, доктор філософії

Федченко І.В.

начальник курсу навчально-наукового інституту
цивільного захисту Національного університету
цивільного захисту України

Маркевич К.О.

курсант 25-1 ЦЗК навчального взводу навчально-
наукового інституту цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту
України

ОБґРУНТУВАННЯ МЕТОДИКИ ОЦІНЮВАННЯ ВОГНЕСТІЙКОСТІ СТАЛЕЗАЛІЗОБЕТОННИХ КОЛОН З ВИКОРИСТАННЯМ УДОСКОНАЛЕНОЇ МЕТРОЛОГІЧНОЇ СИСТЕМИ

У сучасних умовах підвищених ризиків, що супроводжують збройну агресію виникає потреба у підвищенні надійності та живучості будівель та споруд в умовах пожежі. Сьогодні пожежі внаслідок обстрілів мають специфічний характер окрім теплового впливу, вони часто поєднуються з ударними хвилями, що деформують конструкції та пошкоджують їхній вогнезахист.

Сталезалізобетонні конструкції вважаються одним із найбільш ефективних рішень для відбудови об'єктів критичної інфраструктури. Їхня головна перевага: сталь сприймає розтягуючі та згинальні зусилля, а бетон захищає сталеве осердя від втрати стійкості та швидкого нагрівання під час пожежі.

Оцінювання межі вогнестійкості сталезалізобетонних колон пропонується виконувати експериментально-розрахунковий метод.

На першому етапі реалізації цього методу мають бути проведені вогневі випробування без прикладання навантаження на колону [2]. При цьому має бути застосована удосконалена метрологічна система. Удосконалена метрологічна система заснована на зменшенні контрольних точок у внутрішніх шарах сталезалізобетонної колони, як показано на рис.1.

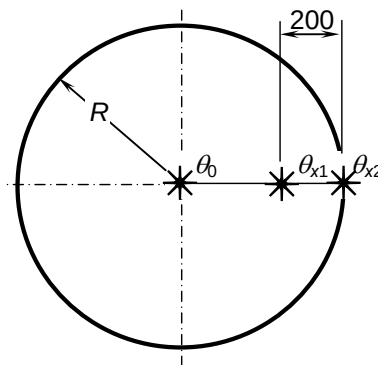

Рисунок 1 – Схема розташування контрольних точок і показників температури в них у загальному випадку випробування сталезалізобетонних колон круглого перерізу

Для розрахунку температури в будь-якій точці круглого перерізу сталезалізобетонної колони, у тому числі арматурних стержнях та сталевих елементах використовуються формули:

$$\theta(x) \Big|_{0 \leq x \leq R} = \theta_0 + \frac{p}{a} x^n,$$

$$n = 1 - \frac{1}{\ln(R - 0.2)} \cdot \ln \left((R - 0.2) \frac{\theta_{x2} - \theta_0}{\theta_{x1} - \theta_0} \right), \quad (1)$$

$$p = \frac{\theta_{x2} - \theta_{x1}}{a^{n-1} (1 - (R - 0.2)^n)}.$$

Для розв’язку задачі міцності використовується алгоритм, який міститься у рекомендаціях частини другої Eurocode 2 [2] у додатку В пункт В3. Згідно з рекомендаціями даного метода розрахунок проводиться у такій послідовності.

Переріз колони та сталевго елемента розбивається на зони з приблизно однаковою температурою, як показано на рис. 2.

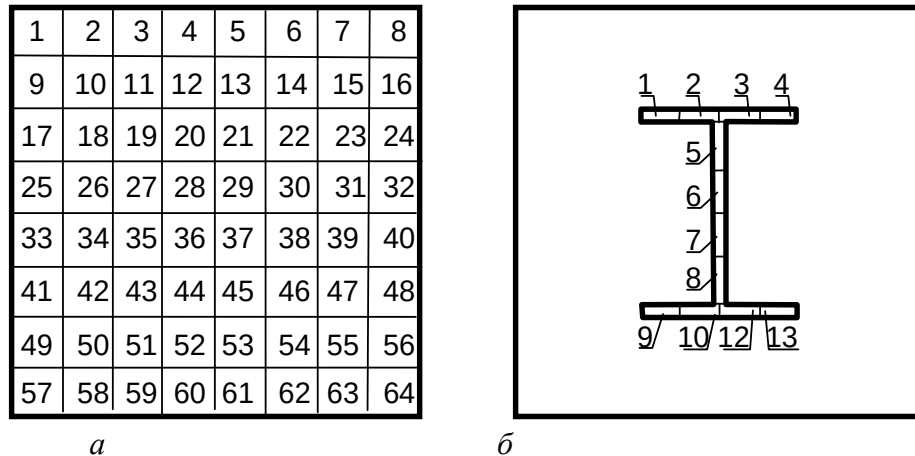
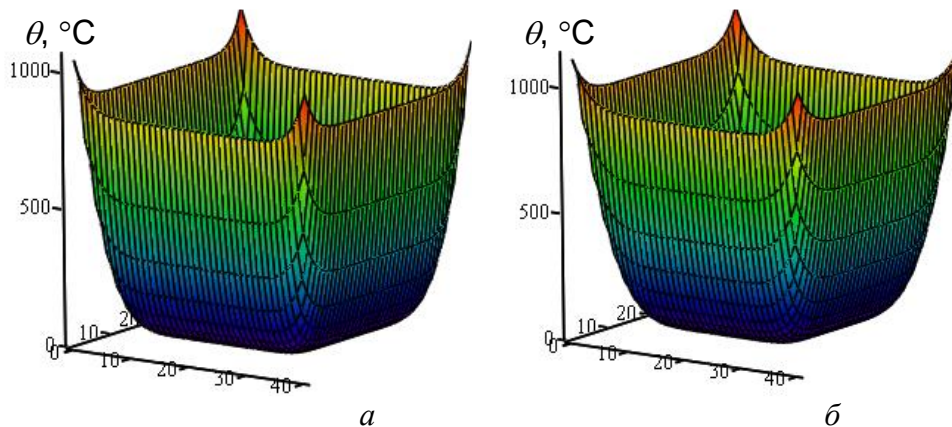

Рисунок 2 – Схема розбиття перерізу залізобетонної колони (а) та сталевго елемента (б) на зони з однаковою температурою

Розподілення температури, що використовувалися для отримання температурних показників областей, на які розбитий переріз згідно із рис. 2 зображені на рис. 3.

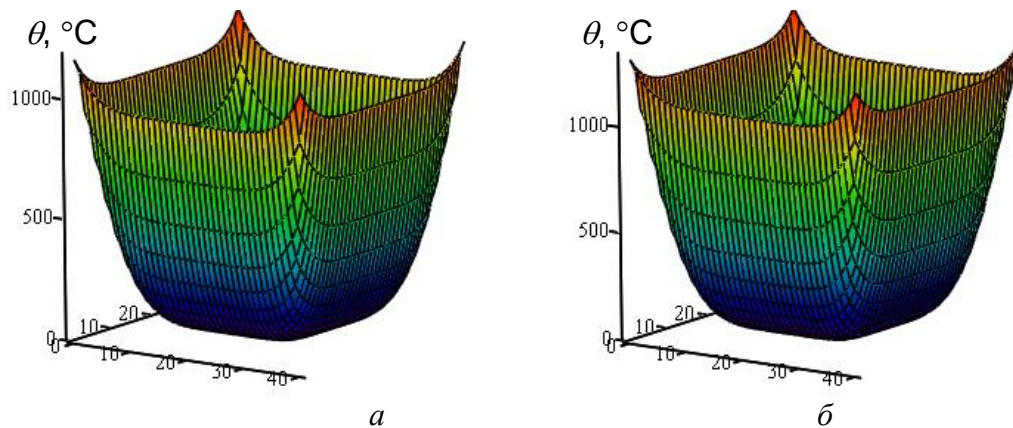

Рисунок 3 – Розрахункові температурні розподіли у перерізі сталезалізобетонної колони з важкого бетону у різні моменти часу дії «стандартної» пожежі: *a* – на 60 хв; *б* – на 90 хв; *в* – на 120 хв; *г* – на 150 хв

Для визначення силових факторів для поточного значення кривизни застосовується деформаційна модель у вигляді:

$$\begin{cases} \sum_i \sigma_{bi} A_{bi} Y_{bi} + \sum_j \sigma_{sj} A_{sj} Y_{sj} = M_T \\ \sum_i \sigma_{bi} A_{bi} + \sum_j \sigma_{sj} A_{sj} = N_T \end{cases}, \quad (2)$$

де M_T , N_T – зовнішні головні момент і поздовжня сила відповідно;

A_{bi} , Y_{bi} , σ_{bi} – площа, координати центру тяжіння i -ї ділянки бетону і напруження на рівні його центру тяжіння;

A_{sj} , Y_{sj} , σ_{sj} – площа, координати центру тяжіння j -го стержня арматури і напруження у ньому, або відповідної області сталевго елемента.

Напруження у ділянках бетону, сталевго елемента та арматурної сталі визначаються з використанням тієї чи іншої моделі як функції крайових деформацій та кривизни колони за виразами:

$$\sigma_{bi} = f_1(\varepsilon_{bi}), \quad \sigma_{sj} = f_2(\varepsilon_{sj}),$$

$$\varepsilon_{bi} = \varepsilon_0 + \frac{1}{\rho} Y_{bi}, \quad \varepsilon_{sj} = \varepsilon_0 + \frac{1}{\rho} Y_{sj}, \quad (3)$$

де ε_0 – відносна деформація крайової точки перерізу у напрямку найменшого моменту інерції;

$1/\rho$ – кривизна колони.

Для описання термомеханічних властивостей сталі класу міцності С255 внутрішнього сталевго елемента були застосовані стандартні діаграми, які описуються формулами, рекомендованими [2, 3].

Після проведених розрахунків побудовано графік настання граничного стану за ознакою втрати несучої здатності, що зображений на рис. 4.

На графіках рис. 4 також показано значення діючої поздовжньої сили, при порівнянні з якою встановлюється настання граничного стану за ознакою втрати несучої здатності.

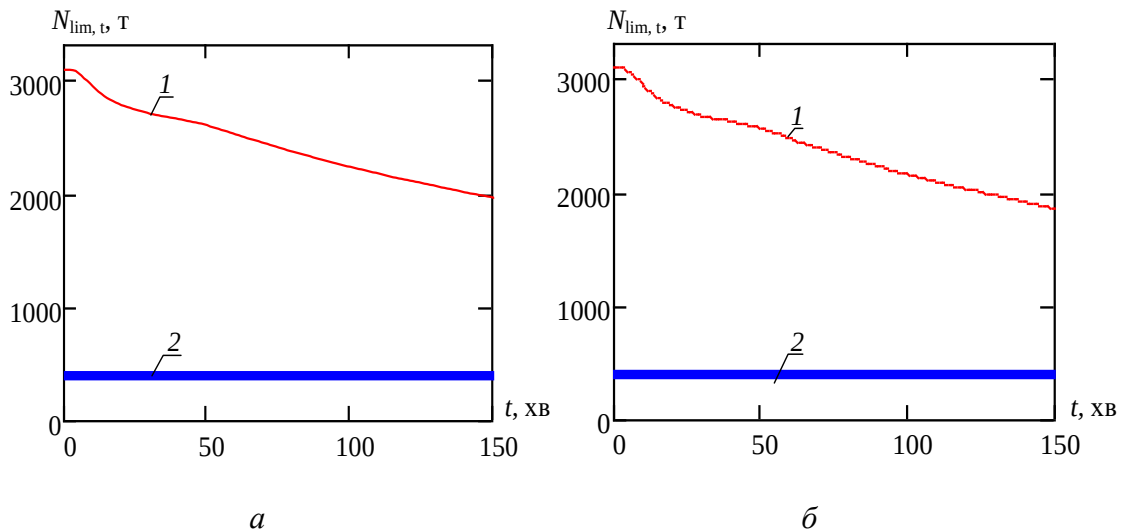

Рисунок 4 – Крива зниження несучої здатності сталезалізобетонної колони-зразка № 1 (а) і сталезалізобетонної колони-зразка № 2 (б): 1 – крива залежності несучої здатності від часу; 2 – значення прикладеного навантаження

Використовуючи графіки, що зображені на рис. 4 фіксується межа вогнестійкості за ознакою втрати несучої здатності для сталезалізобетонних колон протягом контрольного періоду часу 150 хв. Таким чином, очевидно, що межа вогнестійкості сталезалізобетонних колон-зразків не настає і відповідні сталезалізобетонні колони відповідають протипожежним вимогам до будівель за I ступенем вогнестійкості, тобто класу вогнестійкості колон R 150.

Результати проведеного розрахунку показали, що розроблений алгоритм є стійким і може ефективно застосовуватися для удосконаленого методу випробувань сталезалізобетонних колон на вогнестійкість.

Список використаних джерел:

1. ДСТУ EN 1363-1:2023. Випробування на вогнестійкість. Частина 1. Загальні вимоги (EN 1363-1:2020, IDT).
2. ДСТУ-Н Б EN 1994-1-2:2012 Єврокод 4. Проектування сталезалізобетонних конструкцій. Частина 1-2. Загальні правила. Розрахунок конструкцій на вогнестійкість (EN 1994-1-2:2005, IDT).
3. ДСТУ-Н Б EN 1992-1-2:2012. Єврокод 2. Проектування залізобетонних конструкцій. Частина 1-2. Загальні положення. Розрахунок конструкцій на вогнестійкість (EN 1992-1-2:2004, IDT).

Федченко С.М.

старший науковий співробітник відділу інноваційної та патентної діяльності науково-інноваційного центру Національного університету цивільного захисту України, доктор філософії

Онищенко С.В.

заступник начальника 1 державного пожежно-рятувального загону ГУ ДСНС України у Черкаській області

Маркевич К.О.

курсант 25-1 ЦЗК навчального взводу навчально-наукового інституту цивільного захисту

Національного університету цивільного захисту
України

БАНДАЖНА СИСТЕМА ДЛЯ ГЕРМЕТИЗАЦІЇ ПОШКОДЖЕНИХ АВТОЦИСТЕРН ПОЖЕЖНИХ

В умовах бойових дій проблема пошкодження пожежних автоцистерн набуває особливої актуальності та критичного значення. Пожежна техніка залучається до ліквідації наслідків обстрілів, пожеж, вибухів і техногенних аварій, що виникають у зоні ураження. У таких умовах автоцистерни піддаються підвищеному ризику механічних пошкоджень внаслідок дії уламків боєприпасів, вибухових хвиль, кульових уражень, а також вторинних факторів, таких як падіння конструкцій чи уламків інфраструктури [1].

Найбільш поширеними є локальні пробоїни корпусу цистерни, тріщини, деформації обшивки та пошкодження з'єднувальних елементів. Такі дефекти призводять до витоку води або спеціальних вогнегасних речовин, що суттєво знижує ефективність роботи пожежного підрозділу або взагалі унеможлиблює виконання його функцій. У бойових умовах це має особливо небезпечні наслідки, оскільки затримка у гасінні пожеж може спричинити масштабні руйнування, поширення вогню на критичну інфраструктуру та загрозу життю людей.

Таким чином, існує потреба у створенні універсального технічного рішення, яке забезпечить ефективну герметизацію пошкоджень на зовнішніх поверхнях цистерн без необхідності повного охоплення їх корпусу та з можливістю швидкого монтажу в польових умовах.

В роботі запропоновано конструкцію бандажної системи для герметизації цистерн, що зображена на рис. 1. Бандажна система забезпечує надійне, рівномірне та регульоване підтискання герметизувальної площини до поверхні пошкодженої ділянки, що дозволяє ефективно ліквідовувати витоки небезпечних речовин.

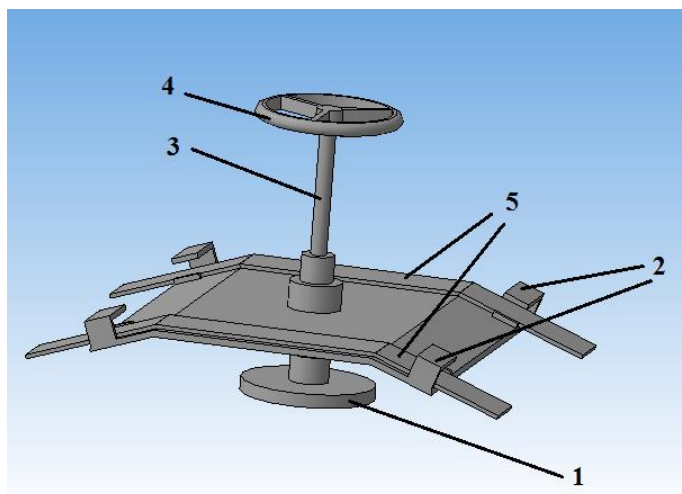

Рисунок 1 – Схема бандажної системи для герметизації пошкоджених автоцистерн пожежних

Запропонована бандажна система містить такі основні конструктивні елементи: герметизувальну площину 1, гаки для фіксації ременів 2, шток для підтискання герметизувальної площини 3, вентиль 4 та ремені 5 для закріплення бандажу на корпусі цистерни. Герметизувальна площина виконує функцію безпосереднього перекриття пошкодженої ділянки, забезпечуючи щільний контакт із поверхнею цистерни. Гаки слугують для фіксації ременів, що дозволяє швидко закріпити систему на корпусі резервуара. Ремені охоплюють цистерну та забезпечують первинне позиціонування конструкції. Шток і вентиль утворюють механізм регульованого підтискання, який дає змогу змінювати силу

притискання герметизувальної площини залежно від умов експлуатації та характеру пошкодження.

Принцип дії бандажної системи полягає в наступному. Після виявлення місця пошкодження система встановлюється на поверхні цистерни таким чином, щоб герметизувальна площа була розташована безпосередньо над пробойною. Далі за допомогою ременів, пропущених через гаки, здійснюється фіксація конструкції на корпусі цистерни. Після цього за допомогою штока та вентиля виконується поступове підтискання герметизувальної площини до поверхні цистерни. Регулювання зусилля притискання дозволяє досягти оптимальної герметичності навіть у випадках нерівностей поверхні або складної форми пошкодження.

Однією з ключових переваг цієї системи є його універсальність. Система може застосовуватися для герметизації пробойн різної форми та розмірів, що значно розширює сферу її використання. Вона придатна для роботи з різними типами цистерн, зокрема залізничними, автомобільними, пожежними. Важливою особливістю є також відсутність необхідності повного охоплення корпусу резервуара, що істотно спрощує монтаж і скорочує час виконання аварійних робіт.

Ще однією перевагою є можливість швидкого встановлення системи в умовах обмеженого доступу до пошкодженої ділянки. Це особливо важливо під час ліквідації аварій, коли кожна хвилина має значення для запобігання поширенню небезпечних речовин. Завдяки простій конструкції та мінімальній кількості елементів система може бути використана рятувальними підрозділами без необхідності застосування складного обладнання або спеціальної підготовки.

Регульоване підтискання герметизувальної площини є важливим фактором, що забезпечує високу ефективність герметизації. На відміну від жорстких конструкцій, які не враховують нерівності поверхні, запропонована система дозволяє адаптувати силу притискання до конкретних умов, що сприяє більш щільному контакту та зменшенню ймовірності повторного витoku.

Список використаних джерел:

1. ДСТУ 2273:2006 Протипожежна техніка. Терміни та визначення основних понять Чинний від 2007-04-01. Вид. офіц. Київ: УкрНДІПБ, 2007. 40 с. https://antifire.ua/dbn/20dstu_2273_2006.pdf

Хильчук В.О.

курсант 2-го курсу навчально-наукового інституту поліцейської діяльності Національної академії внутрішніх справ

Губенко А.Г.

викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Національної академії внутрішніх справ

Росоха Б.М.

викладач кафедри спеціальної фізичної підготовки Національної академії внутрішніх справ

ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ СТАНДАРТІВ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ КРАЇН-ЧЛЕНІВ НАТО У СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ПЕРСОНАЛУ МВС УКРАЇНИ

Імплементация стандартів фізичної підготовки країн-членів НАТО у системі професійної підготовки персоналу Міністерства внутрішніх справ України є важливим

напрямом реформування сектору безпеки і оборони держави. В умовах сучасних викликів, пов'язаних із забезпеченням громадської безпеки, протидією злочинності, а також необхідністю підвищення рівня взаємосумісності з міжнародними партнерами, особливого значення набуває вдосконалення фізичної підготовки особового складу. Саме фізична підготовка є основою професійної готовності працівників МВС до виконання службових завдань у складних, а іноді й екстремальних умовах.

Система фізичної підготовки персоналу МВС України історично формувалася під впливом національних підходів та радянської спадщини, однак сучасні реалії вимагають її модернізації відповідно до міжнародних стандартів. У цьому контексті важливим є врахування досвіду країн-членів НАТО, де фізична підготовка розглядається не лише як складова загальної витривалості, а як комплексна система розвитку фізичних, психологічних та функціональних якостей особистості. Такий підхід передбачає інтеграцію фізичних вправ із тактичною підготовкою, розвитком лідерських якостей та здатності діяти в умовах стресу.

Важливу роль у формуванні сучасної системи фізичної підготовки відіграють нормативно-правові документи. Зокрема, слід відзначити значення документа «Про затвердження Концепції розвитку фізичної підготовки і спорту в системі Міністерства оборони України», який визначає стратегічні напрями розвитку фізичної підготовки, її цілі, завдання та принципи. Основні положення цієї Концепції можуть бути адаптовані й до системи МВС, оскільки вони орієнтовані на підвищення рівня фізичної готовності персоналу, впровадження сучасних методик тренування та забезпечення належного матеріально-технічного оснащення [2].

На сьогодні з урахуванням імплементації стандартів НАТО важливим є створення концептуальних маркетингових та логістичних основ соціальних та економічних процесів. Імплементація стандартів НАТО в Україні: здобутки та перспективи [1, с. 22]. Це означає, що впровадження нових стандартів фізичної підготовки не може відбуватися ізольовано, а повинно супроводжуватися розвитком відповідної інфраструктури, системи забезпечення, кадрового потенціалу та інформаційної підтримки. Важливо також враховувати соціальні аспекти, зокрема мотивацію персоналу до занять фізичною підготовкою, формування культури здорового способу життя та підвищення престижу служби в органах МВС.

Досвід країн-членів НАТО свідчить про високий рівень стандартизації фізичної підготовки та її тісний зв'язок із професійною діяльністю військовослужбовців і правоохоронців. У цих країнах розроблено чіткі нормативи, які враховують специфіку різних видів служби, вікові та гендерні особливості, а також рівень фізичної підготовленості. Особлива увага приділяється функціональній підготовці, яка включає розвиток сили, витривалості, швидкості, координації та гнучкості, а також здатності ефективно діяти в умовах фізичного та психологічного навантаження.

Базовим документом, який регламентує фізичну підготовку в армії США, є польовий статут FM 21–20, присвячений організації та методиці фізичного тренування. Окрім нього, існують спеціалізовані керівництва, що регулюють окремі напрями підготовки, зокрема рукопашний бій та маршову підготовку. Водночас система підготовки офіцерів у США є багаторівневою і передбачає не лише навчання у військових закладах освіти, але й участь у спеціальних програмах позавійськової підготовки, серед яких важливе місце займає система підготовки офіцерів запасу (ROTC) [3, с. 178]. Такий підхід забезпечує широку підготовку кадрів і дозволяє залучати до служби мотивованих та фізично підготовлених фахівців.

Імплементація подібних підходів у системі МВС України передбачає не лише зміну нормативної бази, але й трансформацію методики навчання. Необхідно переходити від формального виконання фізичних нормативів до комплексної оцінки фізичної готовності, яка враховує реальні умови службової діяльності. Це включає впровадження сценарних тренувань, імітацію реальних ситуацій, використання сучасного обладнання та технологій.

Крім того, важливим є питання підготовки інструкторського складу, який повинен володіти сучасними знаннями та навичками у сфері фізичної підготовки. Від їх професійного рівня залежить ефективність навчального процесу та досягнення поставлених цілей. У цьому

контексті доцільним є розвиток міжнародного співробітництва, участь у спільних тренуваннях, обмінах досвідом та навчальних програмах.

Не менш важливим аспектом є матеріально-технічне забезпечення системи фізичної підготовки. Впровадження стандартів НАТО потребує модернізації спортивної інфраструктури, забезпечення сучасним обладнанням, створення спеціалізованих тренувальних центрів. Це дозволить підвищити якість підготовки та забезпечити відповідність міжнародним вимогам.

Отже, імплементація стандартів фізичної підготовки країн-членів НАТО у системі професійної підготовки персоналу МВС України є складним, але необхідним процесом, який сприятиме підвищенню ефективності діяльності правоохоронних органів. Вона передбачає комплексні зміни у нормативно-правовій базі, методиці навчання, кадровому забезпеченні та матеріально-технічній інфраструктурі. Реалізація цих заходів дозволить створити сучасну систему фізичної підготовки, здатну забезпечити високий рівень професійної готовності персоналу МВС України та його відповідність міжнародним стандартам.

Список використаних джерел:

1. Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Львів, 23 вересня 2015 року. / Упор. М.З.Мальський, О.С.Кучик. Львів, факультет міжнародних відносин ЛНУ імені Івана Франка, 2015. 52 с.
2. Про затвердження Концепції розвитку фізичної підготовки і спорту в системі Міністерства оборони України. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0452322-22#Text> (дата звернення: 21.03.2026).
3. Ярмач О., Чепурний В. Аналіз програм фізичної підготовки майбутніх офіцерів країн-членів НАТО. Науковий часопис НПУ імені М.П.Драгоманова. Випуск 1 (173) 2024 . С. 177-182
4. Зарубіжний досвід визначення рівня фізичної підготовленості працівників правоохоронних органів: аналіт. огляд / [В. В. Бондаренко, В. А. Дідковський, Н. Ю. Худякова та ін.]. Київ : Нац. акад. внутр. справ, 2020. 64 с. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/95608238-6096-4c46-a156-dc1bb0b1e989/content>
5. Бондаренко В. В. Досвід підготовки працівників патрульної поліції європейських країн. Юридична психологія. 2017. № 1. С. 102–110. URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/b44c0333-d599-4c56-839e-9a35ad057e43/content>
6. Бондаренко В. В., Решко С. М., Кринець О. І. Світовий досвід професійної підготовки працівників підрозділів патрульної поліції. Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 29–30 листоп. 2017 р.). Київ, 2017. С. 88–90. URL: <https://surl.li/szzxzs>
7. Бондаренко В. В., Решко С.М. Закордонний досвід оцінювання рівня фізичної підготовленості поліцейських. Сучасні тенденції та перспективи розвитку фізичної підготовки та спорту Збройних сил України, правоохоронних органів, рятувальних та інших спеціальних служб на шляху євроатлантичної інтеграції України : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. конф. (Київ, 19 лист. 2020 р.). Київ : НАОУ, 2020. С. 169–170
8. Спеціальна фізична підготовка : навч. посіб. / [В. Бондаренко, С. Решко, В. Дідковський та ін.]; за заг ред. В. Чернея, Р. Сербина. Київ : Нац. акад. внутр. справ, ФОП Кандиба Т.П. 2021. 341 с. URL: <https://elar.naiu.kiev.ua/server/api/core/bitstreams/3d021e3e-db65-4e01-a328-ac67fef1574f/content>

Хоменко Є. В.

начальник, Науково-дослідний центр Державної спеціальної служби транспорту, аспірант

Светлічний І. В.

науковий співробітник, Науково-дослідний центр Державної спеціальної служби транспорту, аспірант

Шумлянський С. В.

науковий співробітник, Науково-дослідний центр Державної спеціальної служби транспорту, кандидат політичних наук

ДИВЕРГЕНЦІЯ ПІДХОДІВ ДО НАУКОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ВІЙСЬКОВІЙ СФЕРІ КРАЇН-ПАРТНЕРІВ (НА ПРИКЛАДІ КОРПУСУ ІНЖЕНЕРІВ АРМІЇ США ТА КОРПУСУ КОРОЛІВСЬКИХ ІНЖЕНЕРІВ БРИТАНСЬКОЇ АРМІЇ)

Розглянуто як провідні військові інженерні формування країн-партнерів адаптуються до сучасних викликів та загроз, впроваджують нові технології та вдосконалюють існуючі з метою виконання завдань за призначенням.

Актуальність дослідження. Історія Корпусу інженерів армії США охоплює понад два століття становлення та розвитку військової інженерії. У 1802 році він був офіційно створений як окремий підрозділ військ, що стало початком інженерній діяльності в армії. Упродовж XIX століття Корпус інженерів здійснював будівництво берегових укріплень, обстеження та розвиток транспортних шляхів, усував навігаційні небезпеки на внутрішніх водних артеріях, а також проводив дослідження і картографування західних територій. Сучасна діяльність підрозділу охоплює як оборонну сферу, так і реалізацію цивільних інфраструктурних проєктів загальнодержавного значення [1], що здійснюється через виконання чітко визначених завдань у сфері оборони та розвитку інфраструктури держави. Корпус інженерів діє відповідно до стратегічних пріоритетів держави, забезпечуючи технічну підтримку Армії США і виконання проєктів національного масштабу, спрямованих на підвищення стійкості критичної інфраструктури.

Корпус королівських інженерів, що є складовою Британської армії, протягом трьох століть забезпечує інженерну підтримку під час бойових дій, миротворчих місій та відбудови інфраструктури у різних країнах. На теперішній час Королівські інженери – це військове формування, яке досягає успіху в бойовій інженерії, розвитку інфраструктури та наданні гуманітарної допомоги по всьому світу [2]. Наукова та діяльність у Корпусі королівських інженерів є складною багаторівневою системою. В основі цієї системи лежить принцип, згідно з яким інженерна справа є не лише практичним ремеслом, а прикладною наукою.

Для України вивчення цього досвіду може бути використано у плануванні розвитку власних інженерних підрозділів та системи військової інфраструктури як всередині країни, так і за її межами.

Узагальнення щодо організації наукової і науково-технічної діяльності країн-партнерів наступні. Аналіз виявляє суттєву гетерогенність підходів, зумовлену поліпарадигмальністю сучасного наукового дискурсу та інгерентними суперечностями в інтерпретаційних моделях. Проведене дослідження досвіду наукових установ військових інженерних формувань Сполучених Штатів Америки та Великої Британії дозволяє констатувати наявність двох фундаментально різних, проте ефективних стратегій організації наукового забезпечення військ.

Характеристика моделей організації ННТД. Американська модель, втілена в діяльності Корпусу інженерів армії США, базується на принципі відомчої централізації. Побудова наукового хабу навколо єдиного Центру інженерних досліджень та розробок (ERDC) дозволяє зосередити всі інтелектуальні, фінансові та лабораторні ресурси під єдиним

військовим командуванням. Це забезпечує стратегічну монолітність: від фундаментального пошуку до серійного виробництва шлях інновації проходить у межах однієї структури.

Натомість британська модель Корпусу королівських інженерів є мережевою. Замість створення єдиного наукового гіганта, Британія розбудувала гнучку екосистему, де військові підрозділи виступають замовниками та випробувачами, а наукову підтримку надають зовнішні хаби (Dstl), професійні товариства (InstRE) та цивільні стартапи (BattleLab). Це модель мережевої взаємодії, що дозволяє швидко залучати найкращу цивільну експертизу без надмірного розширення власного штату науковців.

Конвергенція та спільні вектори розвитку. Попри різницю в організації, обидві системи мають фундаментальні точки дотику, що визначають сучасне обличчя військової інженерії. По-перше, це реалізація концепції подвійного призначення (Dual-use): науковий продукт є критично важливим не лише для фронту, а й для національної інфраструктури, що забезпечує сталість фінансування. По-друге, ключовим пріоритетом є цифровізація – перехід до цифрових двійників місцевості та об’єктів. По-третє, обидві моделі базуються на безперервному циклі “Lessons Learned”, де бойовий досвід швидко стає науковим завданням для лабораторій.

В контексті компаративного аналізу простежується глибока диференціація гносеологічних векторів, яка детермінується розбіжностями в онтологічних передумовах та методологічних інструментаріях. Попри зовнішню подібність фіксується певна дивергенція підходів, що корениться в відмінностях дослідницьких парадигм [3-6].

Розглянемо унікальність національних підходів. Унікальною рисою американського підходу є володіння власною науковою інфраструктурою (суперкомп’ютерні центри, повномасштабні випробувальні полігони), що повністю забезпечує покладені на нього завдання із наукового забезпечення діяльності Корпусу інженерів.

Британський підхід є унікальним завдяки інституціоналізації професійного стандарту. Через діяльність InstRE наукова робота є не просто обов’язком, а частиною ідентичності офіцера-інженера, що підкріплюється цивільною акредитацією найвищого рівня (Chartered Engineer). Велика Британія також демонструє вищу швидкість впровадження малих (інкрементальних) інновацій у оборонній сфері завдяки відкритій платформі BattleLab (відкритий майданчик, де можливо напряду працювати з військовими, проводити хакатори, демонстрації та випробування). Зазначена платформа виступає як структурний елемент британської оборонної інноваційної екосистеми (2025–2026), яка включає наукову складову, командування та регіональні кластери. Вказаний підхід прискорює ланцюг Ідеї → Експеримент → Фінансування → Впровадження, який науково обґрунтовано теорією інноваційного менеджменту. BattleLab є практичною реалізацією принципів відкритої інновації в обороні, що особливо ефективно для малих технологій завдяки зниженню транзакційних витрат та ранньому залученню користувачів. Зазначене виступає одним з факторів, чому Велика Британія, попри менші ніж у США бюджети, зберігає конкурентоспроможність у швидкій адаптації комерційних технологій до військових потреб.

Для України британський досвід є цінним у контексті створення аналогічної гнучкої системи, враховуючи необхідність імплементації (впровадження) інновацій у наукову діяльність Держспецтрансслужби, включаючи створення науково-дослідного центру Держспецтрансслужби та набуття ним спроможностей для виконання завдань за призначенням.

Рекомендації щодо імплементації (впровадження) інновацій у діяльність сил оборони України. Як було проаналізовано у дослідженні, у інженерних формуваннях Армії США та Британської Армії, існують 2 різні моделі організації ННТД, кожна з яких є дієвою, ефективною та може бути впроваджена у силах оборони України.

Таким чином, у американському Корпусі інженерів (автономна модель) повний цикл від планування до впровадження інновацій, корисних моделей, винаходів та інших результатів наукової та дослідної діяльності відбувається усередині цієї військової інституції і організовано чітко по вертикалі: → Директорат науки й технологій (R&D) Штаб-квартири

Корпусу інженерів → Науково-дослідний центр інженерів армії США (вищезгаданий як ERDC) → Лабораторії у складі Центру та окремі спеціалізовані центри й установи.

Прикладом другої моделі ННТД (інтегрована або мережева модель) є діяльність британського Корпусу королівських інженерів. У такій моделі організація та здійснення ННТД відбувається у рамках спільної для всіх складових британського Міністерства оборони інфраструктури без утворення власної потужної наукової інституції, і у ефективній співпраці з цивільними науковими установами (НДЦ, університети та їхні лабораторії і т.д.) та промисловістю й бізнесом (впровадження, серійне виробництво винаходів та розробок).

Вибір моделі обумовлюють два головні фактори. По-перше, масштабність (та автономність) поставлених перед військовою інституцією завдань. Так, Корпус королівських інженерів не виконував таких масштабних проєктів, як Корпус інженерів армії США (будівництво Панамського каналу у стислі терміни, чи зведення будівлі Пентагону, чи судноплавство й навігація на великих річкових артеріях, чи експлуатація потужних енергетичних об'єктів, як і сотні інших, що реалізовувалися одночасно). По-друге, ресурсне забезпечення ННТД: штатна чисельність, бюджетне фінансування, матеріально-технічна база тощо.

Для виконання завдань за призначенням Держспецтрансслужби також може бути запроваджена гібридна модель: поєднання жорсткої адміністративної вертикалі (для стабільності контролю та фінансування за типом ERDC) із гнучкими механізмами мережевої взаємодії (залучення зовнішньої експертизи за британським типом).

Список використаних джерел:

1. Нестеров Д. Ю., Примаченко В. Ф., Хоменко Є. В., Светлічний І. В., Бесараб П. М. Освітня та наукова діяльність як засіб модернізації військової інституції: досвід Корпусу інженерів. *Модернізація вищої освіти України в контексті глобалізації : кол. моногр.* Кам'янець-Подільський. Подільський Державний Університет. Рига, Латвія: Baltija Publishing, 2025. С. 75-84 DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-560-0-35>.
2. Бондар В. М., Светлічний І. В. Ємел'янова С. М. Як корпус Королівських британських інженерів підтримує безпеку на морі: окремі аспекти діяльності військових формувань країн-партнерів. V International scientific conference “Maritime security of the Baltic-Black Sea region: challenges and threats. 2025, Odesa. 264 p. DOI <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-645-4-36>. С.141 -146.
3. Хоменко Є. В. Краснов Р. В. Светлічний І. В. Попрієнко С. В. Застосування інформаційних технологій у підготовці та діяльності військових інженерних підрозділів країн-партнерів (на прикладі Корпусу інженерів армії США та Корпусу королівських інженерів британської армії). Застосування інформаційних технологій у підготовці та діяльності сил безпеки та оборони. Харків : Нац. акад. НГУ, 2026. 550 с. С. 504-507.
4. Хоменко Є. В., Будз В. П., Костиря С. В., Светлічний І. В. Досвід діяльності Інженерного корпусу армії США (USACE) та можливість його застосування в Україні. *Наука і оборона*, 2025. №4. С. 35–42. DOI: <https://doi.org/10.33099/2618-1614-2025-31-4-35-42>
5. Шумлянський С. В., Светлічний І. В. Інтелектуалізація воєнного мистецтва: застосування штучного інтелекту Китаєм у військовій сфері та його геополітичні наслідки. *Китаєзнавчі дослідження*. № 3, 2025. С. 42-52. DOI: <https://doi.org/10.51198/chinesest2025.03.42>. URL: <https://chinese-studies.com.ua/index.php/journal/article/view/302/280>.
6. Краснов Р. В., Шумлянський С. В., Светлічний І. В. Використання штучного інтелекту у військовій галузі: ризики та загрози для особового складу. *Human rights and public governance : Scientific monograph*. Riga, Latvia : Baltija Publishing, 2025. 772 с. С. 356-376. <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-608-9-19>.

Хроменков Д.Г.
Фещук Ю.Л.

Інститут наукових досліджень з цивільного
захисту Національного університету цивільного
захисту України,
канд. техн. наук, ст. дослідник,

АКТУАЛЬНІСТЬ СТВОРЕННЯ ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ВИПРОБУВАННЯ АЕРОЗОЛІВ НА ЗАЙМИСТІСТЬ У ЗАМКНУТОМУ ПРОСТОРІ

Актуальність дослідження зумовлена зростанням кількості пожеж, спричинених використанням аерозольних розпилювачів, а також відсутністю в Україні спеціалізованого обладнання для перевірки їх займистості у замкнутому просторі [1]. Аналіз статистичних даних свідчить про тенденцію до збільшення кількості таких пожеж, що значною мірою пов'язано з порушенням вимог пожежної та хімічної безпеки під час транспортування і зберігання аерозолів. Особливу небезпеку становить невідповідність фактичного класу займистості продукції задекларованому виробником, що виявлено у більшості випадків.

Аналіз наукових публікацій показав, що питання забезпечення пожежної безпеки аерозолів досліджуються достатньо активно [2–5], однак аспект створення спеціалізованого обладнання для їх випробування у замкнутому просторі залишається недостатньо висвітленим. Відсутність чітко визначених технічних характеристик та експериментально підтверджених рішень обумовлює необхідність проведення відповідних досліджень.

Метою роботи є обґрунтування технічних характеристик обладнання для випробування аерозолів на займистість у замкнутому просторі, створення такого обладнання та проведення експериментальних досліджень відповідно до вимог чинного технічного регламенту [1].

У результаті дослідження обґрунтовано склад і технічні характеристики обладнання, необхідного для проведення випробувань. До нього належать: водяна баня, термогігрометр, лабораторні ваги, манометр, секундомір, випробувальна камера, джерело запалювання та допоміжні засоби вимірювання.

Ключовим елементом є випробувальна камера циліндричної форми об'ємом близько 200 дм³, оснащена отвором для розпилення аерозолію та дверцятами для скидання надлишкового тиску. Камера виготовлена з металу з термостійким покриттям і встановлена на спеціальній підставці. Як джерело займання використовується парафінова свічка [3].

Розроблене обладнання відповідає вимогам технічного регламенту [1] та забезпечує можливість проведення випробувань у контрольованих умовах. Проведено його верифікацію та введення в експлуатацію.

Експериментальні дослідження виконувалися за встановленою методикою [1]. Визначалися параметри процесу займання, зокрема час до моменту займання, маса розпиленого аерозолію та густина дефлаграції.

Таким чином, у роботі вирішено актуальну науково-прикладну задачу зі створення обладнання для випробування аерозолів на займистість у замкнутому просторі. Запропоноване рішення може бути використане в системі державного ринкового нагляду.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Технічного регламенту аерозольних розпилювачів: Постанова Кабінету Міністрів України від 21.02.2023 № 154. *Урядовий кур'єр*. 25.02.2023. № 40.
2. Хроменков Д.Г., Гулик Ю.Б., Ільченко Н.М., Кравченко Р.І. (2019). Дослідження щодо методів оцінки пожежонебезпечних властивостей аерозольних компонентів, а саме методів визначення границь займистості газів. *Збірник наукових праць Черкаського інституту пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України «Надзвичайні ситуації: попередження та ліквідація»*, (3), 78–86.

3. Фещук Ю.Л., Кравченко Р.І., Хроменков Д.Г., Гулик Ю.Б. (2025) Обґрунтування параметрів джерел запалювання аерозолі при створенні обладнання для випробування аерозольних розпилювачів на займистість. *Науковий вісник: Цивільний захист та пожежна безпека*, 2 (20), 98 – 108.

4. Shuai Yuan, Chenxi Ji, Haitian Han, Yue Sun, Chad V. Mashuga. A review of aerosol flammability and explosion related incidents, standards, studies, and risk analysis. *Process Safety and Environmental Protection*. Volume 146, February 2021, Pages 499-514. <https://doi.org/10.1016/j.psep.2020.11.032>.

5. Xuhai Pan, Feng Xie, Long Ding, He Wang, Shucheng Guo, Zhenyu Wang. Experimental study of spray explosion characteristics and flame propagation in methanol blended water/ethanol. *Fuel*. Volume 397, 1 October 2025, 135458. <https://doi.org/10.1016/j.fuel.2025.135458>.

Хрустальова Л.В.

Пілот-інструктор, менеджер ТОВ “Перун
Пресижи Воркс Юкрейн”

Самарай В.П.

Центр воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України,
к.т.н., с.н.с., доцент

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ТА ЗАСТОСУВАННЯ БЕЗПІЛОТНИХ ЛІТАЛЬНИХ АПАРАТІВ: ТЕХНОЛОГІЇ, НАВІГАЦІЯ ТА ІНФОРМАЦІЙНІ СИСТЕМИ

Анотація. У роботі розглянуто сучасні тенденції розвитку безпілотних літальних апаратів (БПЛА), досягнення у сфері навігаційних систем, інформаційних технологій та підготовки операторів. Проаналізовано проблеми використання БПЛА в умовах радіоелектронної боротьби та перспективні напрями розвитку автономних систем управління і обробки даних.

Ключові слова: безпілотні літальні апарати, навігація, радіоелектронна боротьба, інформаційні системи, штучний інтелект.

CURRENT TRENDS IN UAV DEVELOPMENT AND MILITARY EMPLOYMENT: TECHNOLOGIES, NAVIGATION, AND INFORMATION SYSTEMS

Abstract. The paper analyses current trends in the development of unmanned aerial vehicles (UAVs), with particular attention to advancements in navigation systems, information technologies, and operator training. The key challenges of UAV deployment in the context of electronic warfare are examined. Prospective directions for the development of autonomous control systems and data processing are identified.

Keywords: unmanned aerial vehicles, navigation systems, electronic warfare, information technologies, artificial intelligence.

Вступ

Безпілотні літальні апарати (БПЛА) є одним із найбільш динамічних напрямів розвитку сучасної авіаційної техніки. Завдяки розвитку електроніки, сенсорних систем та інформаційних технологій БПЛА знаходять широке застосування у військовій, науковій та цивільній сферах. Сучасні дослідження спрямовані на підвищення автономності польоту, розробку стійких до перешкод систем навігації та удосконалення інформаційних систем керування.

Основні досягнення та перспективи розвитку БПЛА

До ключових досягнень належать автономні системи управління, інтеграція супутникових і інерційних систем навігації та використання алгоритмів штучного інтелекту.

Перспективним напрямом є створення ройових систем БПЛА, у яких декілька апаратів працюють як єдина мережа та координують виконання завдань.

Системи навігації та керування польотом

Сучасні БПЛА використовують комбіновані системи навігації, що включають GNSS, інерційні навігаційні системи, барометричні датчики та оптичні сенсори. Перспективним напрямом є використання алгоритмів SLAM для автономної навігації.

Системи захисту від РЕБ

Для підвищення стійкості систем управління використовуються адаптивне перестроювання частоти, криптографічний захист каналів зв'язку, резервні канали передачі даних та альтернативні системи навігації.

Підготовка операторів БПЛА

Сучасні підходи до навчання передбачають використання симуляторів польоту, аналіз телеметричних даних та моделювання різних сценаріїв експлуатації безпілотних систем.

Висновки

Подальший розвиток БПЛА пов'язаний із підвищенням рівня автономності, використанням штучного інтелекту та створенням стійких до радіоелектронної боротьби систем управління.

Список використаних джерел

1. Austin R. Unmanned Aircraft Systems: UAV Design, Development and Deployment. Wiley, 2010.
2. Valavanis K., Vachtsevanos G. Handbook of Unmanned Aerial Vehicles. Springer, 2015.
3. Beard R., McLain T. Small Unmanned Aircraft: Theory and Practice. Princeton University Press, 2012.
4. Gupta L., Jain R., Vaszkun G. A survey of important issues in UAV communication networks. IEEE Communications Surveys & Tutorials. 2016.
5. Bekmezci I., Sahingoz O., Temel S. Flying Ad-Hoc Networks (FANETs): A survey. Ad Hoc Networks. 2013.
6. Floreano D., Wood R. Science, technology and the future of small autonomous drones. Nature. 2015.
7. Коваленко О. П. Безпілотні літальні апарати: сучасний стан та перспективи розвитку. Київ: НАУ, 2020.
8. Баранов В. М. Системи навігації безпілотних літальних апаратів. Харків: ХАІ, 2019.
9. Іванов С. В. Інформаційні системи керування БПЛА. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021.
10. Петренко М. О. Методи захисту каналів зв'язку БПЛА від радіоелектронних перешкод. Вісник НУОУ. 2022.
11. Сидоренко А. В. Технології підготовки операторів безпілотних систем. Київ: НУОУ, 2021.
12. Гриценко О. М. Аналіз телеметричних даних БПЛА для оптимізації польотів. Авіаційно-космічна техніка і технологія. 2023.

Чайка В. В.

викладач кафедри тактико-спеціальних дисциплін, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Білявець Ю. С.

здобувач вищої освіти, факультету забезпечення оперативно-службової діяльності, Національна

академія Державної прикордонної служби
України імені Богдана Хмельницького

ДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ У НЕБЕЗПЕЧНИХ СИТУАЦІЯХ ІЗ РИЗИКОМ ДЛЯ ЖИТТЯ ОСОБОВОГО СКЛАДУ

Службово-бойова діяльність підрозділів сектору безпеки і оборони України в умовах сучасних бойових дій здійснюється в обстановці постійної небезпеки та високої напруженості. Підрозділи виконують завдання в районах, де бойова ситуація залишається нестабільною, а противник активно застосовує артилерію, безпілотні літальні апарати, диверсійно-розвідувальні групи та засоби радіоелектронної боротьби. За таких умов будь-яка помилка або затримка в ухваленні рішення може призвести до втрат серед особового складу або зриву виконання завдання.

Значною особливістю сучасних бойових дій є обмежені можливості для швидкого підсилення або евакуації. У багатьох районах підрозділи змушені тривалий час діяти автономно, розраховуючи лише на власні ресурси та взаємодію між собою. Це вимагає від військовослужбовців високого рівня підготовки, дисципліни та здатності оперативно реагувати на зміну обстановки без очікування додаткових вказівок [1, с. 9].

Особовий склад постійно перебуває під впливом інтенсивного фізичного та психологічного навантаження. Тривале перебування на бойових позиціях, регулярні обстріли, застосування противником дронів-камікадзе та мінометного вогню створюють постійне відчуття небезпеки. Втрати серед побратимів і обмежений час для відпочинку негативно позначаються на моральному стані, що потребує внутрішньої зібраності та взаємної підтримки в підрозділі.

У таких умовах військовослужбовці повинні не лише виконувати накази, а й самостійно аналізувати ситуацію на місці. Часто саме ініціатива на рівні відділення або групи дозволяє своєчасно змінити позицію, організувати спостереження, виявити загрозу або уникнути втрат. Узгоджені дії між бійцями забезпечують контроль над обстановкою навіть у разі раптового ускладнення бойової ситуації [2, с. 56].

Початкові дії підрозділу нерідко визначають подальший розвиток операції. Швидке реагування на загрозу дає змогу утримати зайняті позиції, організувати оборону або вчасно відійти без втрат. Під час пересування колон, перевірки транспортних засобів чи несення служби на блокпостах особливе значення має уважність до дрібних деталей, які можуть свідчити про підготовку диверсії або застосування вибухових пристроїв.

Бойова діяльність підрозділів не обмежується лише веденням вогню чи утриманням позицій. Вона включає постійну координацію між групами, організацію спостереження, забезпечення зв'язку, охорону тилових ділянок та евакуацію поранених. Чіткий розподіл обов'язків і розуміння загального задуму дозволяють діяти злагоджено навіть у складній і швидкоплинній обстановці.

Важливим елементом діяльності є прогнозування розвитку подій. Командири аналізують можливі дії противника, враховують особливості місцевості та характер загроз, що дозволяє заздалегідь підготувати кілька варіантів дій. Такий підхід знижує ризик дезорганізації підрозділу у разі різкої зміни обстановки та сприяє збереженню боєздатності.

Окрему роль відіграє надання першої медичної допомоги безпосередньо в зоні бойових дій. Навички зупинки кровотечі, стабілізації поранених та організації евакуації є критично важливими [3, с. 56-58]. Своєчасні дії дозволяють врятувати життя, зменшити тяжкість поранень і підтримати моральний стан особового складу, який розуміє, що не залишається без допомоги в критичний момент.

Рівень підготовки особового складу безпосередньо впливає на ефективність виконання завдань. Тренування, наближені до реальних бойових умов, формують навички дій під обстрілами, в умовах обмеженої видимості та нестабільного зв'язку [3, ст. 100-104].

Психологічна стійкість, взаємодія всередині підрозділу та чітке дотримання алгоритмів дій дозволяють зменшити вплив стресу та зберігати контроль над ситуацією.

Таким чином, службово-бойова діяльність підрозділів сектору безпеки і оборони України в умовах сучасної війни є комплексним процесом, що поєднує професійну підготовку, злагодженість дій і психологічну витривалість. Реальний досвід бойових дій свідчить, що успіх залежить не лише від технічних засобів чи чисельності, а передусім від готовності особового складу діяти організовано, швидко адаптуватися до змін обстановки та підтримувати один одного в умовах постійної загрози.

Список використаних джерел:

1. Оперативно-бойова діяльність сил сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану: матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції / Служба безпеки України, Національна академія Служби безпеки України. Київ, 2025. С. 9. URL: <https://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/27691/1/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%9D%D0%90%D0%A1%D0%91%D0%A3.pdf>
2. Луньков А. В., Ковч В. Ю., Похнатюк С. В., Вірко Є. В., Гордійчук С. С., Письменський А. В., Юсюк Л. О., Коленніков В. А. Управління діями механізованих підрозділів (відділення, бойова група, дії солдата в бою) : підручник. Львів : Національна академія сухопутних військ, 2018. С. 56-58. URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2023/06/%D0%9F%D0%86%D0%94%D0%A0%D0%A3%D0%A7%D0%9D%D0%98%D0%9A-%D0%A3%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%B2%D0%BB%D1%96%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%B4%D1%96%D1%8F%D0%BC%D0%B8-%D0%9C%D0%9F-%D0%B2%D1%96%D0%B4%D1%96%D0%BB%D0%B5%D0%BD%D0%BD%D1%8F-%D0%91%D0%93-%D0%B4%D1%96%D1%97-%D1%81%D0%BE%D0%BB%D0%B4%D0%B0%D1%82%D0%B0-%D0%B2-%D0%B1%D0%BE%D1%8E.pdf>
3. Покалюк В. М., Григор'ян М. Г., Маладика І. М., Федоренко Д. М. Тактична підготовка особового складу структурних підрозділів оперативно-рятувальної служби цивільного захисту України : навч. посіб. Черкаси : Черкаський інститут пожежної безпеки імені Героїв Чорнобиля Національного університету цивільного захисту України, 2023. С. 100–104. URL: <https://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream/123456789/25733/1/%D0%BD%D0%B0%D0%B2%D1%87.%D0%BF%D0%BE%D1%81%D1%96%D0%B1%D0%BD%D0%B8%D0%BA%20%D0%A2%D0%B0%D0%BA%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B0%20%D0%BF%D1%96%D0%B4%D0%B3%D0%BE%D1%82%D0%BE%D0%B2%D0%BA%D0%B0%20%D0%BE%D1%81%20%D0%9E%D0%A0%D0%A1%20%D0%A6%D0%97.pdf>

Чепкий І.В.

ад'юнкт відділу ад'юнктури та докторантури
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького

АКТУАЛЬНІСТЬ ОЦІНЮВАННЯ СПРОМОЖНОСТЕЙ ПІДРОЗДІЛІВ ОХОРОНИ ДЕРЖАВНОГО КОРДОНУ УКРАЇНИ

В умовах зміни безпекового середовища, зумовленої збройною агресією з боку російської федерації, гібридними загрозами та зростанням транскордонної злочинності, забезпечення надійної охорони державного кордону України набуває важливого значення.

Підрозділи Державної прикордонної служби України виконують завдання в умовах загроз безпеці державного кордону – від безпосередньої участі у відсічі збройної агресії до протидії нелегальній міграції, контрабанді, диверсійній діяльності та інформаційно-психологічним впливам [1].

За таких обставин традиційні підходи до оцінювання діяльності підрозділів охорони державного кордону, що базуються переважно на кількісних показниках (чисельність особового складу, наявність техніки, інженерне облаштування), не забезпечують об'єктивного визначення рівня їхньої готовності до виконання завдань за призначенням із урахування загроз. Актуалізується необхідність переходу до спроможнісного підходу, який відповідає сучасним принципам розвитку сил безпеки та сил оборони та стандартам НАТО.

Спроможність підрозділів охорони державного кордону доцільно розглядати як інтегровану характеристику, що поєднує кадрову підготовленість, технічну оснащеність, ефективність управління, логістичне забезпечення та здатність діяти в різних режимах обстановки – від мирного часу до воєнного стану. Відповідно, виникає потреба у формуванні науково обґрунтованого інструментарію оцінювання спроможностей, який дозволить об'єктивно визначати рівень готовності підрозділів, своєчасно виявляти проблемні аспекти у підготовці та ресурсному забезпеченні, а також планувати їх подальший розвиток з урахуванням прогнозованих загроз [2].

Отже, впровадження системи комплексного оцінювання спроможностей підрозділів охорони державного кордону є необхідною умовою підвищення ефективності управлінських рішень та зміцнення національної безпеки України в умовах сучасних загроз.

На сьогоднішній день, оцінювання здійснюється виключно по статистичним даним, що у свою чергу не дозволяє об'єктивно та правильно оцінити стан забезпечення безпеки державного кордону підрозділами охорони державного кордону. Тому, розроблення методики оцінювання спроможностей підрозділів охорони державного кордону України є актуальним завданням у майбутніх дослідженнях, адже воно:

сприятиме підвищенню ефективності системи прикордонної безпеки зважаючи на рівень загроз в існуючому та майбутньому безпековому середовищі;

забезпечить раціональне планування розвитку та оптимальний розподіл ресурсів Державної прикордонної служби України;

створить підґрунтя для гармонізації українських підходів до управління кордонами з міжнародними та європейськими стандартами.

Реалізація такої методики дозволить не лише підвищити готовність підрозділів охорони державного кордону до виконання покладених завдань, а й посилити стійкість та захищеність державного кордону України у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Братко А. В., Бойко В. В., Більовський О. С. Аналіз стану безпеки державного кордону у сфері інтегрованого управління кордонами. *Social development and Security*. 2024. Vol. 14, № 4. Р. 22–32. DOI: <https://doi.org/10.33445/sds.2024.14.4.2>
2. Бочаров С. В. Науково-методичне забезпечення запобігання загрозам прикордонній безпеці України. *Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Військові та технічні науки*. 2023. № 1 (90). С. 12–31. DOI: <https://doi.org/10.32453/3.v90i1>.

Чередніков О.М.

провідний науковий співробітник Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки,

к. т. н., доцент,

Кульба П.П.

старший науковий співробітник – старший інженер випробувач Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки,

Гапоненко Г. М.

провідний науковий співробітник – провідний інженер випробувач Державного науково-дослідного інституту випробувань і сертифікації озброєння та військової техніки,

к. пед. н.

ОЦІНЮВАННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ СИСТЕМ СИТУАЦІЙНОЇ ОБІЗНАНОСТІ ОФІЦЕРАМИ ОРГАНУ УПРАВЛІННЯ

В умовах сучасних загроз і швидких змін необхідної інформаційної для переваги над ворогом розвиток систем ситуаційної обізнаності (ССО) стає пріоритетним завданням для забезпечення безпеки, ефективності управління та реагування на виклики в різних сферах: обороні, енергетиці, транспорту, охороні здоров'я та управлінні кризами.

Актуальність проведення дослідження ССО за напрямом розроблення основ застосування безпілотних (роботизованих) комплексів обґрунтована сучасними викликами та тенденціями розвитку збройної боротьби. Для того, щоб відповідати сучасним тенденціям на полі бою потрібно мати на озброєнні сучасне озброєння та військову техніку (ОВТ), що надає переваги над противником. Зразки ОВТ створені в 70-80 роках минулого століття здебільшого вже не відповідають сучасним вимогам проведення операцій за своїм оснащенням.

Стрімкий розвиток технологій та їх впровадження в озброєння значно збільшило роль застосування безпілотних систем (далі – БпС) та спектр завдань, які на них покладаються.

Метою роботи є аналіз основ тактики дій механізованого взводу в обороні та пропозиції щодо інженерної підтримки підрозділів безпілотних систем в обороні з урахуванням бойового потенціалу військового формування.

ССО належать до комплексних соціотехнічних систем, які включають людей, організаційні структури, програмно - апаратні комплекси та процеси, які спільно забезпечують ефективне управління ситуацією. ССО можуть мати різний рівень ієрархії та інтеграції, в залежності від масштабу та складності ситуації операцій (бою, бойових дій). Але людині належить головна роль в прийнятті важливих управлінських рішень. Тому актуальним постає питання врахування вітчизняного досвіду, досягнень та вимог національних доктрин побудованих за стандартами НАТО. Україна є найкращим полігоном, оскільки ми маємо можливість перевірити їх в бою та запровадити революційні зміни у військовій техніці та сучасній війні для відпрацювання нових зразків озброєння та військової техніки, вдосконалення нових методів та прийомів ведення бойових дій [1].

На бойовий потенціал механізованого батальйону оснащеного безпілотними (роботизованими) комплексами та на середовище бойових дій впливає багато змінних факторів: визначене завдання, противник, місцевість і погода, склад підпорядкованих і доданих військ, час на виконання завдання, присутність населення в районі дій тощо [2, 3].

Засоби ССО використовуються для збору, обробки, аналізу та інтерпретації інформації про поточну ситуацію в реальному часі. Основні зусилля зосереджуються на створенні системи забезпечення Сил оборони високотехнологічними засобами впровадженні нової філософії підготовки до ведення бойових дій з урахуванням обмежень терміну опанування новими спроможностями які використовують армії країн-членів альянсу [4].

Одним із напрямків розвитку комплексів ССО є створення так званих "самоорганізованих" систем, які мають високу ступінь автономності та можливість саморегулювання. Наприклад програмно апаратний комплекс (ПАК) "IComWare"

представлено в п'яти варіантах виконання: перший варіант бортового виконання (ПАКБ), призначено для встановлення на броньовану та автомобільну техніку (танки, БТР, БМП, САУ, командно-штабні машини тощо); другий для розгортання на пункті управління тактичного рівня (ПАКС); третій є носимою модифікацією комплексу для забезпечення мобільних груп (розвідувальних, диверсійних, артилерійського наведення, евакуації поранених, тощо); четвертий на базі ноутбука у захищеному виконанні (ПАКН), який передбачений для встановлення на стаціонарних об'єктах військового призначення, а саме на пункти управління (спостережні командні пункти, блок – пости тощо) підрозділів тактичного рівня (взвод, рота, батальйон), що розгорнуті як в стаціонарних будівлях, так і в польових фортифікаційних спорудах; п'ятий варіант ПАКН-01 (на базі планшета у захищеному виконанні) призначений для індивідуального застосування окремим військовослужбовцем забезпечення ситуаційної обізнаності та інформаційної підтримки командира підрозділу (екіпажу бойової машини, оператора БпНК і БпЛА FPV) та відповідних посадових осіб пунктів управління тактичної ланки при виконанні завдань за призначенням з метою підвищення ефективності використання ССО офіцерами органу управління.

Сферами застосування комплексу оснащеного БпС є охорона спеціальних зон і територій, захист об'єктів критичної інфраструктури, організація антитерористичної діяльності, забезпечення безпеки командних і опорних пунктів, виявлення снайперів і замаскованих оптичних приладів спостереження, дистанційний моніторинг терористичних загроз.

Інтернет речей у військовій справі - ІоВТ (Interne of Battlefield Things) дозволяє збирати дані в режимі реального часу з різних датчиків та пристроїв, таких як камери, дрони та інші сенсори.

На програмному рівні забезпечується реалізація таких функцій:

- реалізація єдиного інформаційного простору обміну;
- передача/прийом команд та повідомлень;
- автоматична синхронізація положення учасників бойової групи;
- передача координат цілі;
- передача координат розривів.

При розробці ПАК забезпечена сумісність з існуючими та перспективними інформаційними та автоматизованими системами (комплексами), зокрема, автоматизованою системою управління 9С701, програмним комплексом “Кропива” та багатоцільовим безпілотним авіаційним комплексом “Фурія”.

Здатність органу управління контролювати визначається знанням, умінням, навичками та індивідуальними якостями офіцерів командування військового формування, а також узгодженістю штабу.

На основі якісних показників фахових спроможностей офіцерів органу управління розраховують здатність органу управління здійснювати функцію контролю, яку можна обчислити за формулою [2]:

$$I = I^Q \cdot \frac{1}{n} \cdot \sum_{i=1,n} \left(I_i^K \times \frac{I_i^F}{100} \times I_i^T \right), \quad (1)$$

де I^K – командирська підготовка офіцера командування (практичні знання, уміння і навички);

I^F – індивідуальні якості офіцерів командування;

I^T – наявність бойового досвіду офіцерів;

I^Q – узгодженість органу управління (штабу).

I^K – практичні знання, вміння та навички офіцера штабу управління оцінюються (за 5-бальною системою) та вдосконалюються на заняттях з індивідуальної підготовки у мирний час, командно-штабних та штабних навчаннях;

I^F – індивідуальні характеристики офіцерів штабу управління, що оцінюються щороку в результаті атестації, які проводять старші начальники (за 100-бальною системою) і фіксуються в листі атестації (за основу беруться результати останньої атестації);

I^T - бойовий досвід офіцера ґрунтується на факті безпосередньої участі в реальних бойових діях і службі в бойовій обстановці, визначається тривалістю та інтенсивністю бойових дій.

I^Q - узгодженість штабу управління (штабу) визначається (за 5-бальною системою) останніми командно-штабними та тактичними (тактико- спеціальними) навчаннями, командно-штабною та штабною грою.

Для об'єктивного (кількісного) визначення показника I здійснювати функцію контролю офіцерами органу управління використовують дані, наведені у таблиці 1.

Таблиця 1

Данні для визначення здатності органу управління здійснювати функцію контролю I

Загальна оцінка якостей офіцера	Командирська підготовка I^K	Штабна злагодженість I^Q	Зміст бойового досвіду офіцера	Бойовий досвід I^T
	показник			показник
“5” (відмінно)	1	1	Дуже досвідчений (більше 1 року участі в бойових діях)	1,6
“4” (добре)	0.8	0.8	Досвідчений (менше 1 року участі в реальних бойових діях)	1,4
“3” (задовільно)	0.5	0.5	Малий досвід (не брав участі в реальних бойових діях, служив у бойовій обстановці)	1,2
“2” (не задовільно)	0.2	0.2	Не досвідчений (не служив в бойовій обстановці)	1,0

Схема управління з використанням засобів ситуаційної обізнаності (рис.1) роботизованого взводного опорного пункту організована на основі інформаційно-комунікаційної системи “HERMES-C2”, розробленої Центром випробувань та підтримки автоматизованих систем Генерального штабу Збройних Сил України на основі ПАК “IComWare”.

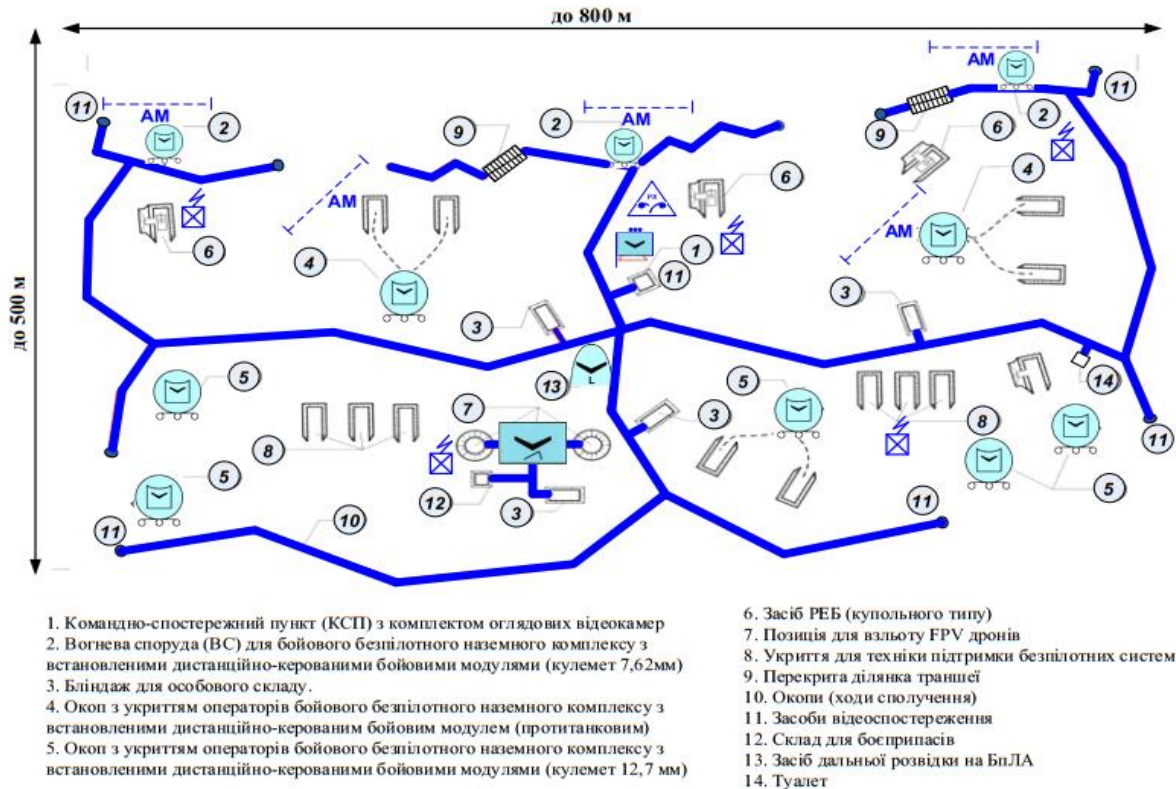

Рисунок 1– Приклад схеми управління з використанням засобів ситуаційної обізнаності

Представлена робота ґрунтується на основах тактики дій механізованого взводу в обороні з використанням бойового потенціалу військового формування [2, 5].

Перспективи розвитку засобів, комплексів і систем ситуаційної обізнаності їх розвиток стає пріоритетним завданням. Використання супутникових технологій значно змінило характер збройних конфліктів. Військові операції останніх десятиліть підтверджують критичну роль космічних засобів у забезпеченні інформаційної переваги, зв'язку, навігації та бойового управління в ході їх ведення (планування). Україна має обмежені ресурси у сфері створення власних космічних апаратів. Більшість систем навігації, зв'язку та спостереження досі базуються на іноземних платформах.

Робота має практично-прикладне значення. Результати роботи можуть бути враховані при оцінюванні ефективності використання систем ситуаційної обізнаності офіцерами органу управління механізованих підрозділів оснащених безпілотними (роботизованими) комплексами в ЗС України.

Список використаних джерел:

1. Сучасний стан та основні тенденції розвитку систем космічної підтримки операцій (бойових дій) провідних країн світу / А.О. Андрющенко, О.О. Олексенко // Збірник наукових праць Харківського національного університету Повітряних Сил, 2025, 2(84)С.23-30. ISSN 2073-7378.
2. Використання офіцерами органу управління систем ситуаційної обізнаності та СЕТ-шифрування в механізованому підрозділі оснащеному роботизованими комплексами / П.П. Кульба, О.М. Чередніков, Г.М. Гапоненко, Н.В. Лада, Р.В. Холодний // Випробування та сертифікація, 2026, Вип. 1(11). С. 151-157. DOI: 10.37701/ts.11.2026.16.
3. Пермяков О.Ю., Корольок Н.О., Фараон С.І. Організація інформаційних систем Збройних Сил України: навчальний посібник. Київ: НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2019. 143 с.
4. Машталір В.В., Гук О.М., Мурасов Р.К., Фараон С.І., Лоза В.В. Кіберборотьба в умовах збройного протистояння: аналіз, стратегії та виклики / Сучасні інформаційні технології у

сфері безпеки та оборони. 2024. № 1(49). С. 93– 104. DOI: 10.33099/2311-7249/2024-49-1-93-104.

5. Альбом схем дій підрозділів (відділення, взвод, рота, батальйон) А.В. Мартинюк, О.В. Моржецький, В.В. Татарчук, Ю.М. Тарасюк ВІПІ імені Героїв Крут, 2021. 54с.

Чорноус В.Д.

професор КОТП ННТЦ ОБП Національної
академії Служби безпеки України
к. психол. н., доцент

**ОПТИМІЗАЦІЯ ВОГНЕВОЇ ПІДГОТОВКИ У ВИЩИХ ВІЙСЬКОВИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ
СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ**

З початком широкомасштабної воєнної агресії рф постало питання посилення бойового вишколу здобувачів освіти у вищих військових навчальних закладах сектору безпеки і оборони. Національна академія СБ України (далі - Академія) впроваджує в освітню діяльність набуття здобувачами освіти компетентностей, необхідних для виконання оперативно-бойових завдань у складних умовах оперативної обстановки, а також у районі ведення бойових дій. Одним із важливих завдань Академії є імплементація у освітній процес досвіду бойового застосування Сил оборони України та кращих практик підготовки персоналу сил безпеки країн-членів Організації Північноатлантичного договору (далі – НАТО).

В сучасних умовах ведення бойових дій і посилення розвідувально-підривної діяльності рф перед Службою безпеки України (далі – СБ України) постають завдання з нейтралізації реальних та потенційних загроз державній безпеці. Враховуючи інтенсивне залучення співробітників СБ України до виконання оперативних та оперативно-бойових завдань у районах ведення бойових дій із ризиком для життя, висувуються підвищені вимоги до оволодіння оперативними співробітниками навичками влучної стрільби та набуття психологічної готовності до застосування вогнепальної зброї.

Для формування навичок у здобувачів освіти із застосування вогнепальної зброї в Академії здійснюється викладання обов'язкової навчальної дисципліни «Тактико-спеціальна підготовка», яка поєднує кілька модулів із військової та спеціальної підготовки. У межах цієї дисципліни важливе місце відводиться модулю «Вогнева підготовка».

Згідно з п. 5 Інструкції з організації вогневої підготовки в Службі безпеки України, затвердженої наказом Служби безпеки України від 12.12.2024 № 614, мета вогневої підготовки полягає в тому, щоб навчити військовослужбовців умілому володінню штатною зброєю та боєприпасами, максимальному використанню їх бойових можливостей під час участі у спеціальних операціях та заходах, веденню влучного вогню в різних умовах та забезпечити виконання інших службових обов'язків, пов'язаних із їх носінням, зберіганням і застосуванням.

Для підвищення ефективності занять із вогневої підготовки в Академії функціонує електронно-вогневий комплекс, що поєднує *лазерний та бойовий мультимедійний тир*.

Лазерний тир використовується на початковому етапі підготовки, який може бути пов'язаний із виникненням у стрільця найтиповіших помилок.

Бойовий мультимедійний тир дає змогу відпрацьовувати навички бойової стрільби з короткоствольної зброї з різних положень.

Навчальні стрільби з автоматичної зброї та метання гранат проводяться у взаємодії з ЦСО «А» СБ України на стрілецькому полігоні. У 2022 році до робочих навчальних програм внесені суттєві зміни для збільшення кількості практичних стрільб як на полігоні, так і в електронно-вогневому комплексі.

З 2022 року Академія систематично отримує сучасні зразки стрілецької зброї, які використовуються під час проведення занять.

Співробітники практичних підрозділів ЦСО «А» СБ України, які мають бойовий досвід та проходили навчання за кордоном, на постійній основі залучаються для проведення занять, що дає змогу наблизити навчання до практичних реалій і підвищити якість підготовки.

Загалом європейська практика ґрунтується на формуванні культури поведінки зі стрілецькою зброєю (кодекс стрільця), а розвиток і вдосконалення відбувається тільки за напрямками подальшого проходження служби (наприклад, підрозділам спеціального призначення потрібні одні навички, оперативним підрозділам – інші). Кожна країна формує програми підготовки, з урахуванням загроз національній безпеці та матеріальних можливостей.

Наразі підготовка здобувачів освіти за цим напрямом в Академії відбувається таким чином. На першому році навчання закладаються базові навички прийомів і правил стрільби, особлива увага звертається на правильність поведінки зі стрілецькою зброєю та засвоєння заходів безпеки. На другому, третьому курсах після формування базових навичок поведінки зі зброєю на одному практичному занятті проводиться стрільба з *двох різних зразків зброї* (куркового та безкуркового принципу дії), що потребує відпрацювання маніпуляцій із кожним із них. Це підвищує інтенсивність стрілецьких навантажень, удвічі збільшує обсяг використаних набоїв під час проведення навчальних стрільб, надає відповідний практичний досвід поведінки з різноманітними модифікаціями стрілецької зброї.

На четвертому курсі виконуються вправи стрільб зі стрілецької зброї з метою вироблення практичних навичок із техніки швидкісної випереджувальної стрільби в умовах вогневого контакту, а саме: стрільби по цілях, що з'являються на коротких відстанях в обмежений час; ведення вогневого двобою з озброєною групою з переміщеннями; стрільби подвійними пострілами зі здійсненням переміщень із «лінії вогню» вбік в обмежений час; метання навчально-імітаційних та бойових гранат із місця з окопу.

З метою удосконалення практичних навичок, підвищення ефективності володіння стрілецькою (особистою) зброєю та розвитку здатності уражати противника з мінімальними втратами часу й боєприпасів із четвертого року навчання у 2023 році запроваджено *вибіркову дисципліну «Тактична стрільба в умовах вогневого контакту»*.

Заняття проводяться на полігоні й тривають відповідно до програми по 6, 8 годин (залежно від відпрацьованої теми). Групи здобувачів освіти поділяються на дві підгрупи для паралельного відпрацювання навчальних вправ (зі штурмовими гвинтівками та пістолетами, тактичним спорядженням, засобами індивідуального бронезахисту).

Під час виконання навчальних та спеціальних стрільб розвивається силова, швидкісна та координаційна витривалість, яка потребує високого рівня координації рухів без значного зниження якості маніпуляцій зі стрілецькою зброєю. Керівники стрільб контролюють беззастережне дотриманням стрільцями правил та вимог безпеки.

Заключним етапом бойового вишколу здобувачів є комплексне дводобове оперативно-тактичне навчання, яке проводиться у складі курсу, на місцевості, зі зброєю, використанням засобів імітації, індивідуального бронезахисту, системи лазерного симулятора «SKIF», безпілотних літальних апаратів (для коригування дій малих тактичних груп) і передбачає на четвертому етапі виконання бойових стрільб.

Мета навчання – відпрацювання й підвищення злагодження особового складу оперативно-бойових груп під час планування, проведення контрдиверсійних та антитерористичних заходів.

Із 2023 року Академією започатковано щорічне проведення Міжвідомчого чемпіонату з практичної стрільби серед збірних команд вищих військових навчальних закладів за правилами практичної стрільби з використанням бойової зброї. Такі змагання сприяють

підвищенню мотивації, командного духу, психологічної готовності до застосування зброї та професійного рівня здобувачів освіти.

Таким чином, європейський підхід до вогневої підготовки поєднує фундаментальну культуру поведінки зі зброєю із гнучкою спеціалізацією навчання під конкретні службові завдання. Ефективність такої системи забезпечується адаптацією програм до актуальних загроз національній безпеці та наявних ресурсів кожної окремої держави.

Шаблевська К.Р.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

ТРАНСФОРМАЦІЯ СИСТЕМИ ПІДГОТОВКИ ЗСУ В УМОВАХ ВІЙНИ ХХІ СТОЛІТТЯ

У сучасних умовах стрімких змін та активного розвитку бойових дій, старі принципи, установки та механізми ведення війни вже перестали працювати. Відбувається активний розвиток безпекового середовища нашої держави та трансформація війни, її цифровізація, впровадження активного використання сучасних методів, тактик та зброї. У таких умовах, отримання нового бойового досвіду має надважливий характер, що допомагає забезпечити державну безпеку України. Перед тим, як розглянути сучасні зміни, варто повернутися в минуле, і розглянути зародження трансформації ЗСУ.

Отже, до початку війни у 2014 році, ЗСУ більше нагадували радянську військову систему. Система управління була складною та застарілою, що проявлялося у централізованій моделі командування, а військова медицина відповідала радянським стандартам. Це проявлялося не тільки в протоколах, а й в застарілих методах та обладнанні. Також, мало хто з військовослужбовців добре розумілися в тактичній медицині, що, як наслідок, підвищувало смертність [3].

Після початку російсько-української війни ця система почала змінюватися. НАТО почало допомагати змінювати вже давно застарілу систему в нашому війську. Чудовий приклад допомоги Альянсу Україні, зображує: проведення різного плану навчань, тренінгів та тренувань українського війська. Велику увагу приділяли розвитку критичного мислення, взаємодії всередині підрозділу, та між підрозділами, дисципліні, управлінню особовим складом, тактиці. Ці навчання дозволили перейти від радянських моделей та стандартів ведення війни, до сучасних стандартів, допомогли змінити систему військової освіти, покращити її, та підлаштувати під сучасні стандарти НАТО, таким чином, й підвищити її ефективність. Також, саме в цей момент було впроваджено протокол ТССС, який приніс нашій армії нові підходи та системи командування, змінив українські стандарти тактичної медицини. Ці всі дії допомогли підвищити боєздатність української армії, її ефективність. Вони не тільки покращували бойовий потенціал, а й змінювали та зміцнювали саму нову систему, а пізніше, й удосконалювали її [3].

Другим переломним моментом стало повномасштабне вторгнення росії в Україну. Цей період змінив характер співпраці України та НАТО. Порівнюючи з 2014-2021 роками, коли Альянс допомагав реформувати ЗСУ, інтегруючи стандарти НАТО, то з 2022 року виникли серйозніші питання, які потрібно було вирішити. Допомога Альянсу з навчання ЗСУ та їх тренування хоч і залишилися, проте, частково перейшла в комплексну військову підготовку та підтримку, що містить в собі: підготовку особового складу, постачання зброї та обладнання, інтеграцію нових технологій та методик. Навчання та тренування військовослужбовців нікуди не зникло, навпаки, воно значно розширилося та посилило свої темпи розвитку. Адже, раніше, навчання та тренування, які проводили від Альянсу, готували тільки окремі підрозділи й тільки в межах України, а, порівнюючи з періодом після повномасштабного

вторгнення, то зараз: навчання, тренування та підготовка набули системного характеру та вийшли за межі України, й проводяться в країнах Європи. Яскравим прикладом цього є навчальна операція Interflex, яка проходить у Великій Британії. Українські військовослужбовці та військовослужбовиці проходять базову бойову, вогневу та інженерну підготовки, тактичну медицину, навчання веденню бою в різних умовах. Ця програма швидко змінюється та підлаштовується під зміни та оновлення тактики ведення війни чи матеріального забезпечення ворога. Також, протокол ТССС було адаптовано до умов повномасштабної війни. Збільшилася роль індивідуальної підготовки кожної військовослужбовиці, система евакуації значно вдосконалилася, через активне поширення та необхідність хорошого рівня володіння тактичною медициною, зменшився рівень втрат особового складу, покращився рівень евакуації поранених, незалежно від умов. Окрім цього, НАТО допомогло Україні краще інтегруватись до системи безпеки Альянсу [1,2].

Отже, сучасна російсько-українська війна стала важливим поштовхом до трансформації Збройних Сил України. Впровадження стандартів Альянсу поклато початок активної розбудови новітньої системи української армії, дало шанс відійти від російських моделей та покласти початок до активнішої євроінтеграції не тільки в суспільстві, а й в оборонній сфері. Вже сьогодні є помітним те, наскільки співпраця України з НАТО стала ефективною. Міжнародні навчальні програми, спільні тренування, підготовка українських військових та впровадження європейських стандартів дозволили Україні якісно використовувати свої ресурси у війні, навчатися на своїх помилках та продовжувати активно боротися за свою незалежність.

Список використаних джерел:

1. Рудько С. О. Участь Великої Британії у вишколі військовослужбовців ЗСУ (2022–2024 рр.) // Військово-науковий вісник. Львів, 2024. № 41. С. 112–120. (дата звернення: 31.03.2026).
2. Операція Interflex: як українських військових навчають у Великій Британії // АрміяInform. Міністерство оборони України. 2026. URL: <https://armyinform.com.ua> (дата звернення: 29.03.2026).
3. Центр Україна–НАТО з аналізу, підготовки та освіти: результати роботи // Міністерство оборони України. URL: <https://www.mil.gov.ua> (дата звернення: 01.04.2026)

Юрчак Ю. М.

викладач кафедри загальновійськових дисциплін
Національна академія Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ПРОФЕСІЙНО-ПЕДАГОГІЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ-ПРИКОРДОННИКІВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна збройна агресія проти України докорінно змінила парадигму функціонування сектору безпеки і оборони, висунувши безпрецедентні вимоги до рівня підготовки військовослужбовців. Державна прикордонна служба України (ДПСУ), будучи невід'ємною складовою Сил оборони, сьогодні виконує завдання, які виходять далеко за межі традиційного контролю державного кордону. Підрозділи відомства беруть безпосередню участь у найзапекліших бойових зіткненнях, здійснюють протидиверсійну боротьбу, забезпечують ізоляцію районів бойових дій та утримання оборонних рубежів.

Відповідно до Закону України «Про Державну прикордонну службу України», на відомство покладається захист суверенних прав держави та відсіч збройному вторгненню [1, с. ?]. Виконання цих завдань у надскладних умовах воєнного стану вимагає від майбутніх офіцерів принципово нового рівня професійно-педагогічної компетентності. Сучасний лейтенант-прикордонник- це не лише командир тактичної ланки, а й наставник, лідер і

педагог для своїх підлеглих, здатний ефективно організовувати процес бойової підготовки безпосередньо в підрозділі, часто - в умовах дефіциту часу та ресурсів.

Основа такої компетентності закладається у закладах вищої освіти зі специфічними умовами навчання. Ключову роль у цьому процесі відіграють кафедри загальновійськових дисциплін. Саме тут формується фундамент розуміння природи сучасного загальновійськового бою. Як доводять дослідження фахівців, навчання майбутніх офіцерів-прикордонників основ бойового забезпечення оперативно-службових дій є критично важливим для збереження життя особового складу та успішного виконання бойових наказів [2, с. 78].

Сьогодні загальновійськова підготовка курсантів вимагає максимальної конкретизації та відходу від застарілих шаблонів. Основний акцент зміщується на вивчення тактики дій дрібних підрозділів (відділення, взвод) в умовах урбанізованої місцевості, організації глибокоешелонованої оборони, алгоритмів взаємодії з артилерійськими та бронетанковими підрозділами Збройних Сил України. Окремою, життєво необхідною складовою сучасної підготовки стало вивчення принципів застосування безпілотних авіаційних комплексів (БпАК), основ радіоелектронної боротьби (РЕБ) та тактичної медицини.

Педагогічний аспект підготовки полягає у тому, що курсант має не просто засвоїти ці знання, а й опанувати методику їх передачі. Викладачі Національної академії ДПСУ імені Богдана Хмельницького активно впроваджують ситуаційне моделювання (case-study) та практичні заняття на полігонах з імітацією реального бойового стресу. Майбутній офіцер вчиться проводити інструктажі, організовувати тренування з вогневої та інженерної підготовки, враховуючи різний рівень базової підготовки мобілізованого персоналу.

Не менш важливим є психологічний вимір професійно-педагогічної діяльності офіцера. Війна завдає потужного психологічного впливу, тому здатність командира підтримувати морально-психологічний стан підрозділу стає запорукою боєздатності. Своєчасна діагностика, формування і розвиток психологічної готовності до виконання бойових завдань є невід'ємною частиною управлінської діяльності сучасного командира [3, с. 31]. Офіцер повинен володіти навичками кризової інтервенції, вміти розпізнавати ознаки бойової психічної травми у підлеглих та застосовувати адекватні методи педагогічного впливу для їхньої стабілізації.

Крім того, стратегічний курс України на євроатлантичну інтеграцію вимагає адаптації вітчизняної системи військової освіти до стандартів НАТО. Це передбачає впровадження нових критеріїв, показників та рівнів розвиненості професійної компетентності офіцерів, особливо оперативного рівня [4, с. 261]. Взаємосумісність підрозділів ДПСУ зі структурами Альянсу починається саме з уніфікації протоколів управління, планування операцій (за процедурами TLP та MDMP) та підходів до навчання особового складу. Відповідно до цих вимог еволюціонує і нормативно-правова база, зокрема порядок проходження військової служби, що вимагає від офіцерів безперервного професійного розвитку впродовж усієї кар'єри [5, с. 61].

Отже, сучасні підходи до професійно-педагогічної підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників вимагають синергії передового бойового досвіду, інноваційних педагогічних технологій та глибокого розуміння психології військового колективу. Навчання курсантів на кафедрах загальновійськових дисциплін має бути максимально наближеним до реалій сучасної війни. Лише за умови формування в майбутнього офіцера міцного сплаву тактичної майстерності та високої педагогічної культури, Державна прикордонна служба України матиме командирів, здатних привести свої підрозділи до перемоги та зберегти життя підлеглих.

Список використаних джерел:

1. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15> (дата звернення: 08.03.2026).

2. Гаврилюк В. В. Навчання майбутніх офіцерів-прикордонників основ бойового забезпечення оперативно-службових дій підрозділів. Збірник наукових праць Національної академії Державної прикордонної служби України. Серія : педагогічні та психологічні науки. 2018. № 1(12). С. 76–90.
3. Осьодло В. І. Діагностика, формування і розвиток психологічної готовності до професійної діяльності : методичні аспекти. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки. 2012. Вип. 1(32). С. 30–32.
4. Москаленко О. В. Критерії, показники та рівні розвиненості професійної компетентності офіцерів-прикордонників оперативного рівня військової освіти. Актуальні питання гуманітарних наук : міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених ДДПУ імені Івана Франка. 2022. Вип. 52. Т. 2. С. 260–264.
5. Про затвердження Положення про проходження громадянами України військової служби в Державній прикордонній службі України : Указ Президента України від 29.12.2009 № 1115/2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1115/2009> (дата звернення: 08.03.2026).

Юрченко Р.В.

старший науковий співробітник НДВ розвитку підготовки військ НДУ застосування та підготовки військ (сил) наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних Військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

Лібрук-Ліпкевич С.Я.

старший науковий співробітник НДВ розвитку підготовки військ НДУ застосування та підготовки військ (сил) наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних Військ імені гетьмана Петра Сагайдачного,
к.іст.н, с.н.с.

Міхін А.Ю.

науковий співробітник НДВ механізованих і танкових військ НДУ застосування та підготовки військ (сил) наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних Військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ОСОБЛИВОСТІ СУЧАСНОГО ЗАГАЛЬНОВІЙСЬКОГО БОЮ: ІНФІЛЬТРАЦІЯ МАЛИХ ГРУП ПІХОТИ

Сучасні зміни, що відбуваються на полі бою – поява нових засобів розвідки та вогневого ураження (БпАК), практично постійно призводять до змін в тактиці ведення бойових дій, як оборонних, так і наступальних (штурмових). Все частіше використовують спосіб, за якого його піхота на техніці зближується із підрозділами противника на великій швидкості, мінає підрозділи першого ешелону оборони, не вступаючи з ними у вогневий контакт, та обирає об'єктом атаки (штурму) оборонну позицію в глибині оборони. Спішування при цьому, як правило, проводиться безпосередньо на об'єкті атаки (або позаду нього, на стиках лісосмуг). За умови оволодіння визначеним об'єктом атаки (штурму), вдається взяти під вогневий контроль існуючі логістичні шляхи в тилу і створити загрозу оточення підрозділів I ешелону оборони.

Водночас може використовуватись і спосіб ведення штурмових дій, який полягає у веденні наступу малими групами пішої піхоти, які непомітно (приховано) “просочуються” в тил підрозділів через бойові порядки (по 1-2 військовослужбовця), з подальшим накопиченням до 5-10 осіб і більше. Найчастіше цей спосіб використовується поблизу існуючих шляхів сполучення між тиловою смугою та передовими позиціями підрозділів, порушуючи таким чином логістику і можливість проведення заміни особового складу, його евакуацію (в разі такої необхідності).

Також застосування отримав і т.зв. спосіб “повзунів” для “просочування” малих груп піхоти шляхом прихованого проникнення в тил позицій та проведенням атаки з неочікуваного напрямку за підтримки підрозділів вогневої підтримки.

Відповідно командирам загальновійськових підрозділів Сил оборони України необхідне повне розуміння всіх складових такого способу маневру під час наступального бою (штурмових дій), як “інфільтрація”, оскільки, зважаючи з одного боку на умови тактичної обстановки на конкретній ділянці фронту, вони будуть підштовхувати молодших командирів на застосування нових способів ведення бою з метою уникнення шаблонності дій, а з іншого боку, зважаючи на непоодинокі випадки використання зазначеної тактики дій противником, дають розуміння ефективних заходів протидії таким діям противника задля уникнення раптовості його дій в своєму тилу.

Отже, під інфільтрацією прийнято вважати вид маневру під час якого підрозділ, що веде наступ (штурмові дії), здійснює приховане висування з глибини своєї оборони, долає лінію бойового зіткнення та непомітно проникає в тил противника (на територію, контрольовану військами противника) з метою оволодіння визначеною ділянкою (об’єктом) місцевості. Вона передбачає не визначене в діючих керівних документах приховане (непомітне) переміщення особового складу штурмового підрозділу під час висування з глибини своєї оборони з метою унеможливлення виявлення противником, як сухоходом, повітряним способом, так і по воді, або комбінацією цих способів [1-4, 12-14].

Тому зважаючи на умови проведення інфільтрації, висування і подолання лінії бойового зіткнення малими групами піхоти вимагає тривалого часу. Успішна ж інфільтрація вимагає від особового складу підрозділу, що веде наступ (штурмові дії), уникнення завчасного виявлення противником, невступання з ним у вогневий контакт, охоплення об’єкту атаки (штурму) з флангу (обох флангів), фронтальної атаки в стик позицій, охоплення об’єкту атаки (штурму) з обох флангів та атаку з тилу.

Зазвичай підрозділ, що проводить інфільтрацію через бойові порядки противника в ході ведення наступу (штурмових дій), застосовується з метою: ведення розвідки і спостереження за противником в його тилу; проведення штурму (атаки) та оволодіння оборонною позицією противника з неочікуваного для нього напрямку (з тилу); зайняття тактично вигідної вогневої позиції в тилу противника для підтримки вогнем атакуючих підрозділів з фронту; оборони тактично вигідної ділянки місцевості; проведення вогневих засідок, нальотів, диверсій в тилу противника з метою заборони підходу його резервів, недопущення проведення заміни (посилення) особового (-вим) складу (-ом) на передових позиціях, порушення його логістики, зриву виконання противником завдань з евакуації особового складу та техніки, знищення важливих об’єктів інфраструктури в його тилу, виконання завдань з вогневої підтримки, порушення управління тощо; прихованого пророблення проходів в інженерних загородах противника.

Варто зазначити, що є певні особливості планування інфільтрації.

Загальний порядок роботи командира підрозділу з планування інфільтрації не відрізняється від загальноприйнятих стандартизованих операційних процедур і процесів з планування наступального бою (штурмових дій) будь-яким іншим обраним способом його ведення, будь-то атакою з фронту в стик позицій, або з охопленням об’єкту атаки (штурму) з флангу (флангів) тощо. Єдиною особливістю, швидше за все, є вихідна умова для планування інфільтрації підпорядкованими підрозділами, сприятливі умови обстановки та можливість ведення раптових (неочікуваних) дій в тилу противника.

Умовами успішної інфільтрації можна вважати: підтверджені розвідувальні дані про склад, стан і положення противника, побудову його системи інженерних загороджень перед переднім краєм, на стиках (флангах) між підрозділами I ешелону оборони, системи траншей і ходів сполучення, системи вогню тощо; сприятливі умови місцевості в районі майбутніх дій, особливо під час висування та перетину лінії бойового зіткнення, які забезпечать скритність дій; обмежені можливості противника щодо ведення повітряної розвідки за допомогою БпЛА; сприятлива радіоелектронна обстановка в районі майбутніх дій, яка дозволить вести повітряну розвідку нашими підрозділами за допомогою БпЛА, забезпечить ситуативну обізнаність командирів, стрільбу непрямою наводкою засобами вогневого ураження і дасть можливість застосовувати ударні БпЛА по противнику з метою підтримки дій груп інфільтрації.

На відміну від інших форм маневру під час ведення наступального бою (штурмових дій), інфільтрація передбачає автономність дій впродовж визначеного періоду часу з огляду на складність виконання завдань логістичного і медичного забезпечення старшим командиром, оскільки перебування впродовж тривалого часу в тилу противника (непідконтрольній території) без можливості проведення медичної евакуації поранених, поповнення запасів МтЗ, ставить під загрозу виявлення та знищення сили підрозділу інфільтрації та потребує ретельного планування і прийняття зважених рішень командиром для зменшення існуючих ризиків [5-11].

Групи інфільтрації також можуть використовувати одну або декілька смуг інфільтрації в залежності від свого складу і чисельності, наявних розвідувальних відомостей, умов рельєфу місцевості, пори року, погодних умов, часу доби, наявного часу на підготовку і виконання завдання та кількості доступних смуг. За можливості командири підрозділів, призначені для проведення інфільтрації, обирають маршрути висування і перетину лінії бойового зіткнення на етапі планування бою (дій) під час проведення рекогносцировки (розвідки) кожної смуги інфільтрації, яку можливо проводити в тому числі і за допомогою безпілотних систем.

Кількість обраних смуг для інфільтрації мають свої переваги і недоліки, оскільки одна смуга це: спрощує орієнтування особового складу на місцевості; спрощує організацію загального і безпосереднього управління створеними елементами бойового порядку під час виконання ними завдань; перетин лінії бойового зіткнення вимагає наявності лише одного проміжку або слабого місця в обороні противника; г) зменшує район ведення детальної розвідки.

Водночас декілька смуг інфільтрації: вимагають наявності двох і більше проміжків або слабких місць в обороні противника; зменшують ймовірність виявлення всіх груп інфільтрації зі складу основних сил; ускладнює організацію управління створеними елементами бойового порядку.

Склад і чисельність груп інфільтрації є основним питанням для врахування командиром під час прийняття рішення на бій (дії) з огляду на використання однієї чи декількох смуг інфільтрації. За умови використання декількох смуг інфільтрації і відповідно декількох груп зі складу основних сил, під час планування бою (дій) варто зважати на можливий перебіг подій, не виключаючи наступного: група підтримки була виявлена противником і вступила в бій із противником, разом з тим група інфільтрації ще не перетнула лінію бойового зіткнення; частина сил групи інфільтрації успішно перетнула лінію бойового зіткнення в той час як решта особового складу була виявлена противником та вступила у вогневий контакт із ним; пункт збору скомпрометований противником; група інфільтрації блокована противником тощо.

Окремо варто врахувати особливості підготовки до виконання завдань інфільтрації, зокрема як тільки об'єкт атаки (штурму), напрямок (смуга) інфільтрації та пункти збору були визначені, командир організовує ведення розвідки (дорозвідки) з метою: уточнення даних про склад, стан і положення противника (кількість його особового складу на об'єкті атаки (штурму), наявність обладнаних основних і запасних (тимчасових) вогневих позицій

(стрілецьких ячеек) із секторами спостереження і ведення вогню, ймовірні напрямки підходу резервів (проведення контратаки), підтримки вогнем із сусідніх позицій противника тощо); виявлення інженерних загороджень (вибухових і невибухових) перед переднім краєм, на стиках (флангах) між підрозділами I ешелону і в глибині оборони (в смузі дій підрозділу інфільтрації); уточнення нарисів системи траншей і ходів сполучення на передньому краї і в глибині оборони противника; вивчення системи вогню противника; детального вивчення рельєфу місцевості для скритного переміщення своїх сил і засобів та можливості щодо ведення противником спостереження за полем бою.

Отже аналіз інформаційних матеріалів та спостережень щодо тактики пересування під час ведення сучасного загальновійськового бою дають можливість зробити висновок про відхід від її класичних форм і способів.

Список використаних джерел

1. Альбом схем “Методичних матеріалів з підготовки тактичних груп” (відділення, взвод), ВП 7-(01,03-05)215.58(59), Центр оперативних стандартів і методики підготовки ЗС України, видання листопад 2023.
2. Бойовий статут Сухопутних військ ЗС України, ч.ІІ (механізований батальйон), СБП 3-(01).56, затверджений наказом командувача Сухопутних військ ЗС України від 06.01.2026 №11/нагд.
3. Бойовий статут Десантно-штурмових військ ЗС України, ч. 4 (взвод, відділення), ДшБП 3-03.58(59), затверджений наказом командувача Десантно-штурмових військ ЗС України від 13.12.2024 № 336.
4. Бойовий статут Військово-морських сил ЗС України. “Морська піхота, ч.4 (взвод, відділення)”, МБП 3-05.58(59), затверджений наказом командира військової частини А0456 від 14.10.2024 № 244.
5. Інформаційний бюлетень “Характерні зміни, що спостерігаються у способах застосування військових частин (підрозділів) в загальновійськовому бою”, ВП 3(7)-(01, 03-05)162.55, Головне управління доктрин та підготовки (J7) Генерального штабу ЗС України, видання лютий 2024.
6. Інформаційний бюлетень “Характерні особливості організації і ведення наступального бою (штурмових дій) противником. Нові підходи до тактики ведення бойових дій підрозділами ЗС України” (Із врахуванням досвіду ведення наступальних (оборонних) боїв підрозділами противника та ЗС України), ВП 3(7)-(01, 03-05)162.55, Головне управління доктрин та підготовки (J7) Генерального штабу ЗС України видання квітень 2024.
7. Інформаційний бюлетень “3 питань вивчення досвіду застосування військових частин (підрозділів) зс рф” (За матеріалами “Узагальнення бойового досвіду південного крила СВО”), ВП 3(7)-(01, 03-05)162.55, Головне управління доктрин та підготовки (J7) Генерального штабу ЗС України, видання серпень 2024.
8. Інформаційний бюлетень “3 питань вивчення досвіду застосування військ (сил) Збройних Сил України та військових частин (підрозділів) противника” (Із врахуванням досвіду Російсько-української війни 2022-2024 років), ВП 3(7)-(01, 03-05)162.55, Головне управління доктрин та підготовки (J7) Генерального штабу ЗС України, видання жовтень 2024.
9. Інформаційний бюлетень “3 питань вивчення досвіду застосування військ (сил) Збройних Сил України та військових частин (підрозділів) противника” (за матеріалами з ВВД ОСУВ “Хортиця”, ВП 3(7)-(01, 03-05)162.55, Головне управління доктрин та підготовки (J7) Генерального штабу ЗС України, видання листопад 2024.
10. Інформаційний бюлетень “3 питань вивчення досвіду застосування військ (сил) Збройних Сил України та військових частин (підрозділів) противника” (із врахуванням досвіду Російсько-української війни 2022-2024 років), ВП 3(7)-(01, 03-05)162.55, Головне управління доктрин та підготовки (J7) Генерального штабу ЗС України, видання січень 2025.

11. Інформаційний бюлетень “З питань вивчення досвіду застосування військ (сил) Збройних Сил України та військових частин (підрозділів) противника” (за інформаційно-аналітичними матеріалами Бойового досвіду противника), ВП 3(7)-(01, 03-05)162.55, Головне управління доктрин та підготовки (J7) Генерального штабу ЗС України, видання березень 2025.
12. Ларсен К.О. Тактика легкої піхоти для дій малих груп : підручник. Київ: КНТ, 2022. 248 с.
13. Рекомендації “З порядку підготовки і ведення штурмових дій”, ВП 3(7)-01,03-05(266).03, затверджені Начальником Генерального штабу ЗС України від 01.09.2025 року.
14. Тактика малих груп піхоти (із врахуванням бойового досвіду російсько-української війни 2022-2025 років), ВП 7-00(410).59 : посібник / за заг. ред. І. Скибюка. Київ : ГУДІП, 2026. 236 с.

Яковенко Є.С.

начальник кафедри тактики Київський інститут
Національної гвардії України,
кандидат педагогічних наук

СУТНІСТЬ І СТРУКТУРА БОЙОВОГО ДОСВІДУ ЯК ЧИННИКА ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ

Актуальність теми. В умовах трансформації сучасних збройних конфліктів, зростання їх інтенсивності та технологічної складності, питання підготовки військових фахівців набуває стратегічного значення. Одним із ключових чинників підвищення ефективності військових формувань виступає бойовий досвід. Водночас у науковому дискурсі спостерігається недостатній рівень його теоретичного осмислення: відсутній уніфікований понятійний апарат, не сформовано цілісної структури цього феномену, що ускладнює його системну інтеграцію в освітній процес закладів вищої військової освіти [1,2].

Метою дослідження є уточнення сутності поняття «бойовий досвід» та обґрунтування його структурної моделі як основи для подальшого педагогічного впровадження.

Виклад основного матеріалу. Для розуміння природи бойового досвіду доцільно розглядати його в ієрархії споріднених категорій: «досвід» та «професійний досвід». У філософському та психолого-педагогічному аспектах досвід визначається як результат взаємодії суб'єкта з навколишньою дійсністю, що включає знання, уміння, навички та ціннісно-емоційні компоненти. Професійний досвід, у свою чергу, є спеціалізованою формою досвіду, що формується в межах конкретної діяльності та включає як індивідуальні, так і колективні надбання [2].

Бойова діяльність має принципово відмінні характеристики порівняно з іншими видами професійної діяльності: екстремальність умов, високий рівень ризику для життя, дефіцит часу на прийняття рішень, а також функціонування в умовах невизначеності («туману війни»). Це зумовлює специфіку формування та прояву бойового досвіду.

На основі проведеного аналізу пропонується таке визначення: бойовий досвід — це сукупність знань, умінь, навичок, способів дій, психологічних моделей поведінки та професійних рішень, які військовослужбовець набуває у процесі реальної бойової діяльності в конкретних оперативно-тактичних умовах і які забезпечують його здатність ефективно діяти в аналогічних або нових ситуаціях збройного протистояння. Ключовою ознакою даного визначення є акцент на реальності бойових дій, що дозволяє відмежувати бойовий досвід від навчально-тренувального [2].

З метою наукового осмислення та подальшого педагогічного використання бойового досвіду запропоновано його структурну модель, яка включає чотири взаємопов'язані компоненти.

Когнітивно-поведінковий компонент охоплює знання про тактику, озброєння, противника, а також сформовані уміння й навички їх практичного застосування. Важливим елементом є алгоритми прийняття рішень у динамічних умовах бою [7].

Психологічний компонент відображає внутрішні зміни особистості військовослужбовця під впливом бойових дій. До нього належать стресостійкість, механізми саморегуляції, копінг-стратегії, а також трансформація ціннісних орієнтацій [8].

Ситуативний компонент визначає контекст набуття досвіду: особливості місцевості, тривалість та інтенсивність бойових дій, характер виконуваних завдань. Саме цей компонент забезпечує унікальність кожного випадку бойового досвіду.

Функціональний компонент характеризує здатність до перенесення (трансферу) набутого досвіду на нові ситуації, прогнозування дій противника та досягнення ефективності діяльності з мінімальними втратами [9].

Аналіз проблем впровадження бойового досвіду в освітній процес дозволив виявити низку суттєвих бар'єрів. По-перше, значна частина бойового досвіду має неявний характер і існує у формі інтуїтивних знань, що ускладнює його формалізацію. По-друге, впровадження досвіду часто має фрагментарний характер і не інтегроване в освітні програми системно. По-третє, потребує подальшого розвитку адаптація міжнародних підходів, зокрема процедур Lessons Learned, до національної системи підготовки [10].

Висновки. Розуміння бойового досвіду як цілісної багатокомпонентної структури створює теоретичне підґрунтя для вдосконалення системи підготовки військових фахівців. Запропонована модель дозволяє перейти від декларативного використання досвіду до його системної педагогічної інтеграції. Перспективи подальших досліджень пов'язані з розробленням механізмів формалізації бойового досвіду та його імплементації у стандарти професійної підготовки.

Список використаних джерел:

1. Яковенко Є. С., Острижний О. В., Черкашин С. Д. Обґрунтування запропонованої технології вивчення та впровадження бойового досвіду в освітній процес Національної академії Національної гвардії України. *Честь і закон*. 2023. № 4 (87). С. 148–153.
2. Яковенко Є. С., Белай С. В., Волков І. М. Запровадження бойового досвіду в освітній процес Національної академії Національної гвардії України під час вивчення загальновійськових дисциплін. *Честь і закон*. 2022. № 4 (83). С. 144–148.
3. Медвідь М. М., Ктіторов М. О., Медвідь Ю. І., Поляков В. Ю., Гавришук М. М., Вишневецька Я. А. Залежність розвитку системи внутрішньої забезпечення якості від впровадження досвіду практичної діяльності в освітній процес закладу вищої освіти. *Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Серія: Педагогічні науки*. 2023. № 1. С. 13–19.
4. Про затвердження Інструкції з вивчення та впровадження досвіду виконання бойових (спеціальних) завдань НГУ під час відсічі збройної агресії: наказ Командувача НГУ від 10.11.2022 № 390. 19 с.
5. Гончаренко Є., Ткаченко А. Вивчення та впровадження досвіду у Збройних Силах України. *Повітряна міць України*. 2022. № 1 (2(3)). С. 56–59.
6. Доктрина з вивчення та впровадження досвіду у Збройних Силах України : Генеральний штаб ЗСУ від 03.07.2020 р. № 1928/НВГШ.
7. Зязюн І. А. Естетичний досвід особи. Київ : Вища школа, 1976. 176 с.
8. Рудницька О. П. Педагогіка загальна та мистецька : навчальний посібник. Тернопіль : Навчальна книга – Богдан, 2005. 360 с.
9. Євдокимова Н. О. Професійний досвід як суб'єктивно-психологічна реальність. *Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія*. Харків : ХНПУ, 2009. № 31. С. 59–70.
10. Педагогічна майстерність : підручник / І. А. Зязюн, Л. В. Крамущенко, І. Ф. Кривонос та ін. ; за ред. І. А. Зязюна. 2-ге вид. доповн. і переробл. Київ : Вища шк., 2004. 422 с.

11. Лаута О.Д. Поняття «досвід» в контексті класичного ідеалу раціональності: автореф. дис. канд. філософ. наук: спец. 09.00.04 — «Філософська антропологія, філософія культури». Київ, 2009. 21 с.

Smyrnov S.A.

Yaroslav Mudryi National Law University

ADAPTATION OF NATO STANDARDS IN SPECIAL TACTICAL TRAINING OF THE SPECIAL OPERATIONS CENTER “A” OF THE SECURITY SERVICE OF UKRAINE

The transformation of Ukraine’s security and defence sector under conditions of full-scale war has fundamentally changed requirements for the professional training of special operations personnel. The purpose of this study is to determine the legal and institutional conditions for adapting NATO standards in special tactical training of the Special Operations Center “A” of the Security Service of Ukraine. The scientific novelty of the research lies in proposing a legal mechanism for incorporating NATO-based operational certification, tactical medicine standards, and after-action review into the internal accountability system of Alpha Unit. In this context, the adaptation of NATO standards should be considered not merely as a technical borrowing of training methods, but as a complex institutional process aimed at increasing operational effectiveness, interoperability, legal accountability, and the protection of personnel. For the Special Operations Center “A” of the Security Service of Ukraine (Alpha Unit), special tactical training is not an auxiliary element of preparation but a core component of operational readiness, since it directly affects the legality, proportionality, and effectiveness of operational actions in high-risk environments, particularly in counterterrorism operations, high-risk detentions, and hostage rescue scenarios that define the operational profile of Alpha Unit.

Contemporary research on military reform emphasizes that NATO standards in personnel training are based on mission command (as reflected in NATO doctrine, e.g., AJP-3 [2], Mission Command Concept), standardization of procedures, integrated tactical decision-making, continuous assessment, and risk management [9]. For special units, these principles are implemented through modular CQB training, scenario-based assault drills, decentralized tactical management, standardized casualty evacuation procedures, and mandatory post-mission debriefing (after-action review). In practical terms, NATO-oriented training differs from the traditional post-Soviet model by prioritizing decentralized decision-making, scenario variability, and mandatory correction of procedural errors after each exercise, which is critical for Alpha Unit operations involving rapid entry, target isolation, and coordinated team maneuver in confined environments. Their significance lies not only in improving tactical performance, but also in reducing operational uncertainty and minimizing losses [2][3]. In special operations, the quality of training directly influences the ability to act lawfully and effectively in hostage rescue, counter-sabotage operations, critical infrastructure protection, and counterterrorism activities. Therefore, the adaptation of NATO approaches should be understood as a means of strengthening both operational capability and institutional resilience.

The legal dimension of this issue is especially important. Under Article 17 of the Constitution of Ukraine [5], protection of state security is defined as a core function of the state, while Article 3 establishes the human being, life, and security as the highest social value. In the context of Alpha Unit operations, these constitutional principles directly affect the permissible limits of force and the duty to minimize avoidable harm, particularly in confined-space scenarios such as room clearing and hostage rescue. The activities of the Security Service of Ukraine and its special units are regulated by the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine “On the Security Service of Ukraine” [6], the Law of Ukraine “On National Security of Ukraine” [7], and norms governing the use of force and special measures [6][7]. In particular, the legal framework requires necessity, proportionality, and minimization of risks to civilians during security operations. This necessitates that the use of force be properly planned and controlled, consistent with European

human rights standards. This includes the positive obligation to protect life under Article 2 of the ECHR, as emphasized in *McCann and Others v. the United Kingdom* [8], where the Court held that operations must be regulated by a clear legal framework and effectively controlled. For Alpha Unit, these requirements are operationalized through training elements such as target discrimination in CQB (e.g., shoot/no-shoot drills), fire discipline under time pressure, and strict adherence to rules of engagement during dynamic entry. Accordingly, tactical training should be assessed not only in terms of combat readiness, but also as a mechanism for ensuring lawful use of force, since failures in training and planning may lead to disproportionate or unlawful outcomes. Under these conditions, professional training cannot be reduced to physical endurance or tactical skills alone. It must ensure that personnel are able to act within the limits of law, assess proportionality of force, comply with rules of engagement, and protect human rights even in combat-related situations. This means that tactical readiness has a direct legal dimension, since errors in training—such as improper target identification or breach of engagement protocols—may lead not only to operational failure, but also to unlawful interference with rights, excessive use of force, or unjustified risk to civilians and personnel.

Ukrainian scholars and military practitioners note that one of the key weaknesses of the traditional post-Soviet training model was its excessive focus on rigid scenario repetition and insufficient emphasis on decentralized decision-making, situational flexibility, and after-action evaluation [11]. NATO-oriented training, by contrast, is based on adaptive command culture (mission command), realistic scenario modelling, and continuous feedback through structured after-action review (AAR) [10]. In Alpha Unit practice, this includes iterative CQB drills (threshold entry, cross/clear techniques, corridor movement, stairwell clearing), scenario rotation with variable threats (hostage presence, mixed civilian-combatant environment), and immediate debriefing with error classification and command-level review. For special tactical training, this approach is especially important because operational environments are dynamic, incomplete information is common, and decisions often have to be made under time pressure. Accordingly, the adaptation of NATO standards should be viewed as a transition from a predominantly formal model of preparation toward a competence-based system centered on decision-making under uncertainty.

An equally important issue concerns the institutionalization of training standards. In practice, the effectiveness of special tactical training depends not only on instructors or training intensity, but also on clear criteria for readiness assessment, unified tactical protocols, interoperability mechanisms, and legal accountability procedures. NATO standards are valuable precisely because they combine tactical methodology with institutional mechanisms of evaluation and control, including standardized qualification metrics, documentation of performance, and formalized after-action review (AAR) procedures used across NATO training doctrine (e.g., AJP-3 [2]). For Alpha Unit personnel, this means that adaptation should include not only training techniques, but also standardized systems of debriefing, stress resilience assessment, medevac coordination, inter-unit communication, and command responsibility. In concrete terms, this implies mandatory CQB qualification (evaluation of room clearing time, shooting accuracy under stress, and correct target discrimination), integration of TCCC-based response benchmarks (tourniquet application time, airway management), and documented AAR protocols after each training cycle with formalized assessment of decision-making errors. Of particular importance is the institutional consolidation of close-quarters battle standards for confined-space operations, which require synchronized team movement, target discrimination, communication discipline, and strict proportionality in the use of force. In special operations practice, such competencies directly determine not only tactical effectiveness, but also the prevention of unjustified collateral harm.

The experience of the current war has demonstrated that special tactical training must also integrate medical-tactical preparedness, urban combat adaptation, drone-related situational awareness, and psychological resilience. In particular, tactical medicine should be treated as a legally relevant element of readiness rather than a supplementary skill, in line with NATO TCCC principles and CoTCCC guidelines [4] and the duty to preserve life. The practical value of NATO-oriented TCCC standards lies in the fact that the MARCH algorithm reduces preventable mortality

during the first critical minutes after injury and improves command continuity during operations. For Alpha Unit, this is especially significant in hostage rescue, urban assault, and high-risk detention scenarios, where delays in hemorrhage control, airway management, or evacuation may directly affect both mission legality and the duty to preserve life, as well as the operational success of time-sensitive counterterrorism actions. Accordingly, the inclusion of unified medical-tactical protocols should be considered part of institutional responsibility for lawful operational planning. However, these elements should not be treated as a simple expansion of training modules. Their value lies in creating an integrated model of readiness in which tactical competence, legal awareness, and operational discipline function as a single system, especially in operations where mistakes may have immediate consequences for civilians, infrastructure, and national security.

The analysis allows several general conclusions to be drawn. The adaptation of NATO standards in special tactical training of the Special Operations Center “A” of the Security Service of Ukraine should be regarded as an institutional and legal necessity rather than a matter of organizational preference. Its primary purpose is not only to improve operational effectiveness, but also to ensure lawful, proportionate, and coordinated conduct during special operations.

The key direction of further development is the transition toward a unified training model based on mission-oriented command, realistic tactical simulation, mandatory legal modules on rules of engagement and civilian protection, and continuous after-action assessment. A practical step would be the introduction of annual mandatory CQB certification for Alpha Unit personnel, a separate legal review module for operational scenarios involving force, and formalized after-action legal review following high-risk operations. This also requires strengthening the legal regulation of professional training standards for special units through clearer institutional requirements for certification, readiness assessment, and operational accountability. Such an approach would contribute to a clearer standard of professional responsibility, better legal predictability in special operations, and stronger public trust in the security sector.

References :

1. NATO Standardization Office. NATO Standardization Agreements (STANAGs) in military training and interoperability. URL: <https://nso.nato.int/>
2. NATO. Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations (AJP-3). URL: https://www.coemed.org/files/stanags/01_AJP/AJP-3_EDC_V1_E_2490.pdf
3. NATO. Education and training in support of interoperability. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_50309.htm
4. Committee on Tactical Combat Casualty Care (CoTCCC). TCCC Guidelines. URL: <https://deployedmedicine.com/>
5. Constitution of Ukraine of 28 June 1996. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-%D0%B2%D1%80>
6. Law of Ukraine “On the Security Service of Ukraine” No. 2229-XII of 25 March 1992. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12>
7. Law of Ukraine “On National Security of Ukraine” No. 2469-VIII of 21 June 2018. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
8. European Convention on Human Rights. URL: https://www.echr.coe.int/documents/convention_eng.pdf
9. NATO. Mission Command Concept. URL: <https://www.nato.int/>
10. NATO Lessons Learned Portal. After-Action Review (AAR) practices. URL: <https://www.nato.int/>
11. Reznikova, O. O. (2022). National resilience in a changing security environment: a monograph. Kyiv: National Institute for Strategic Studies. URL: https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-03/reznikova-ukraineresilience2022_02.pdf

Topchylo A.

Adjunct of the Doctoral and Adjunct Studies
Program of the National University of Civil
Protection of Ukraine

Kerdyvar V.

Head of the Educational and Research Laboratory of
Extreme and Crisis Psychology of the Educational
and Research Institute of Operational and Rescue
Forces of the National University of Civil Protection
of Ukraine, Doctor of Philosophy, Senior Researcher

**FEATURES OF SLEEP QUALITY DISTURBANCES IN INJURED SECURITY AND
DEFENSE SECTOR PERSONNEL**

Sleep quality disturbances are among the most common problems observed in security and defense sector personnel who have sustained injuries in the line of duty. Combat conditions, constant threat to life, physical pain, prolonged rehabilitation, and the psychological consequences of traumatic experiences create a complex set of factors that directly affect the structure, duration, and depth of sleep. In this category of individuals, sleep often loses its restorative function, becomes superficial and fragmented, and is accompanied by frequent awakenings, distressing dreams, or difficulty falling asleep.

One of the key causes of sleep disturbances is the experience of psychological trauma. Many injured individuals exhibit symptoms of post-traumatic stress disorder, which manifest as nocturnal flashbacks, nightmares, heightened vigilance, and physiological hyperarousal. The body continues to function in a “combat readiness” mode even when the objective threat is no longer present. This prevents full relaxation of the nervous system and the transition into deep stages of sleep. A person may fall asleep in a state of exhaustion; however, the brain remains in a state of increased activity, leading to frequent awakenings and a persistent feeling of fatigue after sleep.

According to the results of a study conducted by Hai Yang and co-authors in 2018–2019 in the inpatient trauma department of West China Hospital of Sichuan University, a significant prevalence of sleep disturbances was identified among patients with severe orthopedic injuries. Assessment was carried out using the Pittsburgh Sleep Quality Index (PSQI). According to the obtained data, pronounced sleep quality disturbances (PSQI > 10) were detected in 15.4% of the examined patients, while 51.4% were found to have other clinically significant sleep disorders (PSQI > 5) [4, p. 344].

The impact of traumatic experience on sleep disturbances is also supported by the research of Reffi A. and colleagues, who emphasize a potential association between victimization-related trauma and increased sleep system reactivity, regardless of insomnia status. This heightened reactivity may contribute to the development of insomnia and other adverse health outcomes [1, pp. 228–229].

Physical injuries also significantly affect sleep quality. Chronic pain syndrome, limited mobility, the need for medication intake, postoperative conditions, or amputations create additional difficulties for comfortable rest. Pain may intensify at night due to a reduction in distracting stimuli, which complicates falling asleep or leads to early awakenings. In addition, certain pharmacological agents, particularly analgesics or psychotropic medications, may influence sleep quality by altering the proportion of its stages.

Particular attention should be given to cases of traumatic brain injury, which are often accompanied by disturbances of sleep rhythms, insomnia, or, conversely, excessive sleepiness. Such changes may have a neurophysiological basis and require comprehensive medical and psychological support. Disruption of the biological clock affects not only nighttime sleep but also overall work capacity, emotional stability, and cognitive functions, as confirmed by the research of Seenivasan S. and colleagues. Following traumatic brain injury, the majority of patients develop

sleep disorders and disturbances in the process of falling asleep. These may include insomnia, post-traumatic pleiosomnia (an increased need for sleep), excessive daytime sleepiness, obstructive sleep apnea, and various parasomnias. All of these disturbances may hinder the recovery process and negatively affect mood, metabolic health, cognitive functioning, and immune function, among other processes. Importantly, according to the study, patients tend to misperceive their post-traumatic sleep problems [2, pp. 383–400].

The purpose of the study conducted by Swann, Matthew C., and co-authors was to determine the prevalence and severity of sleep disturbances in patients following severe orthopedic trauma, as well as to analyze the factors associated with these disturbances. The Pittsburgh Sleep Quality Index (PSQI), the 36-Item Short Form Health Survey (SF-36), and the Injury Severity Score (ISS) were used for assessment. The obtained results demonstrated an extremely high frequency of sleep disorders: 86% of patients had a PSQI score of ≥ 5 , indicating the presence of sleep disturbances, and 54.6% of respondents exhibited severe sleep disorders (PSQI ≥ 10). Analysis of the SF-36 indicators revealed that components such as physical pain, reduced vitality, and impaired mental health were independently associated with poorer sleep quality. Overall, the average level of sleep disturbance among patients with orthopedic trauma was comparable to that observed in clinically significant sleep disorders and depressive conditions. At the same time, the overall severity of trauma as measured by the ISS, as well as the time elapsed since the injury, did not demonstrate an independent statistically significant association with the severity of sleep disturbances, which does not fully correspond to the expected assumptions [3, pp. 500–504].

An important factor is also psychological adaptation to new living conditions after injury. A change in social role, temporary or permanent loss of professional identity, and concerns about one's ability to return to service or to a customary way of life may cause increased anxiety, particularly in the evening hours. It is precisely before sleep that thoughts about the future and memories of traumatic events become more active, interfering with the natural process of falling asleep. In this way, a vicious circle is formed: anxiety disrupts sleep, while chronic sleep deprivation intensifies emotional instability, irritability, and reduced stress resilience.

Chronic sleep disturbances negatively affect the process of physical and psychological rehabilitation. Insufficient or poor-quality sleep slows regenerative processes, weakens immune defense, and impairs concentration and memory. This is especially critical for security and defense sector personnel, as their professional activities are associated with a high level of responsibility and require clear cognitive functioning.

In order to study the prevalence and severity of sleep quality disturbances among injured personnel of the security and defense sector of Ukraine, an empirical survey was conducted during the period from May 2025 to December 2026. The study included individuals who had sustained injuries within the previous two years and were undergoing inpatient or outpatient treatment in healthcare institutions. A total of 161 respondents participated in the research, including 38 servicemembers of the Armed Forces of Ukraine, 14 servicemembers of the National Guard of Ukraine, and 109 rescuers of the State Emergency Service of Ukraine. This sample distribution made it possible to include representatives of different components of the security and defense sector whose professional activities are associated with increased occupational risk and exposure to extreme factors.

The Pittsburgh Sleep Quality Index was used to assess sleep quality, allowing for a comprehensive evaluation of subjective sleep quality, sleep latency, sleep duration, the presence of nocturnal awakenings, and other related indicators. Analysis of the obtained results demonstrated a high prevalence of sleep disturbances among the examined individuals. Only 9.3 percent of respondents did not exhibit clinically significant sleep quality disturbances. At the same time, 42.9 percent of respondents were found to have sleep quality disturbances (PSQI > 5), indicating a reduction in the restorative function of sleep and a potential negative impact on physical and psycho-emotional recovery. Of particular concern is the indicator of severe disorders: 47.8 percent of study participants were found to have very pronounced sleep quality disturbances (PSQI > 10), which may indicate deep and persistent alterations in sleep structure.

The obtained results indicate that the overwhelming majority of injured security and defense sector personnel experience sleep disorders of varying degrees of severity, with nearly half of them presenting severe forms of disturbance. This trend may be explained by the combined influence of physical pain, the consequences of traumatic experiences, psycho-emotional strain, and the conditions of prolonged rehabilitation. The high frequency of sleep disturbances underscores the necessity of systematic screening of this indicator during the treatment and recovery process, as well as the implementation of targeted medical and psychological interventions. Overall, the survey results allow for the conclusion that the problem of sleep disturbances among injured representatives of the security and defense sector is widespread in nature and requires a comprehensive approach within psychological recovery programs.

Comprehensive assistance for this category of individuals should include medical, psychological, and psychoeducational components. Timely identification of sleep-related problems during rehabilitation and recovery, the administration of screening assessments, and the provision of individual consultations are of particular importance. Effective approaches may include cognitive behavioral therapy for insomnia, training in relaxation techniques, normalization of daily routines, work with traumatic memories, and the development of self-regulation skills.

Thus, sleep quality disturbances among injured security and defense sector personnel are multifactorial in nature and are обусловед by the interaction of physical, psychological, and social factors. The timely recognition and correction of these disturbances constitute an important component of the recovery process, contribute to improved quality of life, strengthen mental health, and promote the development of resilience under conditions of prolonged wartime stress.

References

1. Reffi A., Moore D., Jankowiak L., Drake C. The Impact of Lifetime Trauma on Sleep Reactivity in Acute Trauma Patients: The Role of Victimization Traumas // *Sleep*. 2025. Vol. 48. Issue Supplement_1. P. A228–A229. DOI: <https://doi.org/10.1093/sleep/zsaf090.0525>
2. Seenivasan S., Kiley D., Kile M., Werner J.K. Jr. Sleep-Wake Disorders After Traumatic Brain Injury: Pathophysiology, Clinical Management, and Future // *Seminars in Neurology*. 2025. Vol. 45. Issue 3. P. 383–400. DOI: 10.1055/a-2605-8706
3. Swann M.C., Batty M., Hu G., Mitchell T., Box H., Starr A. Sleep Disturbance in Orthopaedic Trauma Patients // *Journal of Orthopaedic Trauma*. 2018. Vol. 32. Issue 10. P. 500–504. DOI: 10.1097/BOT.0000000000001276
4. Yang H., Liu Y.-j., Ye J.-l., Zhao L.-h., Li L.-l., Hou X.-l. Evaluation of sleep disorder in orthopedic patients: a retrospective analysis of 1129 cases // *Journal of Orthopaedic Surgery and Research*. 2021. Vol. 16. 344. DOI: <https://doi.org/10.1186/s13018-021-02487-2>
5. Zong Q., Li X., Sun C., Cheng H., Li S.X. Sleep in patients with traumatic brain injury: a systematic review and meta-analysis of actigraphy studies // *Sleep*. 2025. Vol. 48. Issue 10. Article zsaf175. DOI: <https://doi.org/10.1093/sleep/zsaf175>

СЕКЦІЯ 2

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ТА ПОСИЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Абрамов К.А.

старший викладач Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

СТОСОВНО НЕОБХІДНОСТІ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ ЗАХИСТУ ВІД ХІМІЧНОЇ ЗБРОЇ

Після початку військової агресії РФ проти України в березні 2014 р., анексії Криму та повномасштабного вторгнення 24 лютого 2022 року виникли серйозні проблеми, пов'язані з можливими диверсійними актами, направленими на ослаблення нашої держави. Одним із видів найнебезпечніших диверсійних проявів може бути застосування деяких видів зброї масового ураження, а саме – тероризм, пов'язаний із використанням ядерної зброї, руйнуванням об'єктів атомної енергетики та промисловості, хімічний та біологічний тероризм.

Як свідчать останні події триваючої жакливної війни в державі, загроза застосування зброї масового знищення, включаючи хімічну зброю, з боку росії проти України постійно нависає. Ми всі дуже сподіваємося, що такий жакливий сценарій розвитку подій ніколи не станеться в реальному житті. Проте зважаючи на те, що війна триває, а сусідня країна-терорист, хоч і є однією зі 193 країн, які зобов'язалися *«ніколи, за жодних обставин не розробляти, виробляти, купувати, накопичувати, передавати або використовувати хімічну зброю»* проти інших країн, постійно порушує цю угоду та не дотримується законів та правил ведення війни. І це обумовлює важливість висвітлення цієї тематики. Росія може застосувати в Україні хімічну або біологічну зброю. Про це неодноразово попереджали США та інші наші партнери. Передувала цьому чергова брехня кремля про наявність в Україні «таємних біологічних лабораторій», що дуже схоже на провокацію, аби можна було в усіх гріхах звинуватити нашу державу.

Будь-яке використання зброї росією буде порушенням міжнародного права, Конвенції щодо заборони хімічної зброї, що підписана самою країною-окупантом. Втім, як показує життя, від східного сусіда-агресора можна очікувати чого завгодно.

Згідно з визначенням Конвенції, хімічною зброєю слід вважати хімічну речовину, яка використовується для умисного заподіяння смерті або шкоди здоров'ю, а її дія заснована на токсичних властивостях отруйної речовини. В тексті Конвенції сформульовано поняття «хімічна зброя» — в сукупності або окремо, як:

1. токсичні хімікати та їхні прекурсори, за винятком тих випадків, коли вони призначені для потреб, які не заборонені Конвенцією, за тієї умови, що види та кількість відповідають таким цілям;
2. боєприпаси та пристрої, спеціально розроблені для смертельного ураження або заподіявання іншої шкоди шляхом токсичних властивостей вказаних у пункті 1 токсичних хімікатів, що вивільняються у результаті застосування таких боєприпасів і пристроїв;
3. будь-яке обладнання, спеціально розроблене для безпосереднього використання при застосуванні боєприпасів і пристроїв, вказаних у пункті 2.

Застосування такої зброї заборонено міжнародним правом незалежно від того, як розгортаються воєнні дії. Зона ураження хімічною зброєю набагато ширша, ніж за точкових атак з використанням звичайних озброєнь.

Інформаційні вброси на високому рівні – з боку військового керівництва фашистської росії – говорять про те, що плани використання хімічної зброї є. Такі типи зброї можуть використовуватися як для провокацій, так і для поразки цивільного населення. Це вписується і в офіційну ідеологічну риторику кремля щодо “остаточного розв’язання українського питання”, “деукраїнізації України”, що практично стовідсотково збігається з риторикою третього рейху з “остаточного розв’язання єврейського питання”.

Зброя масового ураження буває трьох типів: ядерна, хімічна і бактеріологічна. Наші міжнародні партнери, керівництво НАТО більше уваги приділяють можливості застосування росією ядерної зброї. А я вважаю, що використання хімічної зброї на сучасних ракетних носіях становить дуже серйозну загрозу насамперед для цивільного населення, тому що в нас досить велика щільність населення. Саме така небезпека має розглядатися нашими партнерами насамперед.

Яких найогидніших вчинків можна очікувати від рашистів і чи здатний кремль повторити в Україні «сирійський сценарій»?

Нагадаю, що внаслідок застосування хімічної зброї в Сирії загинули тисячі людей. В місті Алеппо, в передмісті Дамаска був застосований зарин. Це нервово-паралітичний газ, який при певних концентраціях призводить до швидкої смерті. Зарін вважається у 20 разів більш смертельним за ціанід. Як і всі нервово-паралітичні речовини, він впливає на нервову систему людини. Особливий фермент деактивує сигнали мозку, у результаті руйнуються нервові клітини. Відбувається спазм серця, м’язів та дихальних органів. Смерть від великої дози зарину настає за кілька хвилин.

Зарін масово вироблявся у Сирії урядом партнера пугіна – Башара Асада. Але масове виробництво зарину та інших хімічних отруйних речовин було налагоджено й у СРСР. В останні роки з’явилося багато свідчень про застосування спецслужбами росії хімічної речовини «новачок» для отруєння супротивників путінського режиму. Тож, сценарій застосування хімічної зброї в Україні вважаю цілком реальним.

Довідка: За даними турецького інформаційного агентства “Анадолу”, з початку збройного конфлікту в Сирії режим Асада, який підтримує уряд російської федерації, застосовував хімічну зброю 216 разів. Перше звинувачення сирійського режиму щодо застосування ним хімічної зброї пролунало 23 грудня 2012 року, коли у місті Хомс семеро людей загинули від «отруйного газу». Одна з найстрашніших атак відбулась над містом Хан-Шейхун. Незадовго до атаки у небі над Хан-Шейхуном бачили літак сирійських ВПС. Росія, яка підтримує режим Башара Асада, заявила тоді, що літак бомбив склади зброї терористів, на яких було повно хімічної зброї, що нібито і спричинило появу токсичної хмари над Хан-Шейхуном. Проте експерти ОЗХО стверджують, що зразки зарину, застосованого в Хан-Шейхуні, збігаються зі зразками, взятими міжнародними експертами у 2014 році, при ліквідації хімічного арсеналу Сирії.

Постачання Україні важкого типу озброєння, систем ППО відсуває нападника від нас та зменшує ймовірність використання у мирних містах такої зброї. Також дуже важливо якнайчастіше говорити про можливе застосування такої зброї, у тому числі – від імені керівників іноземних спецслужб. Це допоможе змусити керівництво кремля змінити свої злочинні плани.

Що таке хімічна зброя і як вона діє?

Хімічна зброя – це будь-які боєприпаси, які містять токсини або хімічні речовини, що атакують організм людини. Цю зброю називають «ядерною бомбою для бідних», адже в епіцентрі підризу боєприпасу концентрації бойовими отруйними речовинами настільки значні, що викликають майже миттєву смерть. Чимдалі від епіцентру, концентрація зменшується...

Отже, під час сучасних бойових дій не можна недооцінювати важливість ведення радіаційної, хімічної та біологічної (РХБ) розвідки та радіаційного хімічного спостереження, збору та обробки інформації про РХБ обстановку, а також проведення лабораторних аналізів води, продуктів харчування та вміння використання сучасних засобів індивідуального і колективного захисту, а також впевнене застосування засобів, що містяться в індивідуальних аптечках.

В доповіді запропоновано наладити власне виробництво та постачати в країну достатню кількість антидотів, протигазів та інших засобів захисту шкіри та органів дихання.

Список використаних джерел:

1. Posetti, J., & Matthews, A. (2018 p.). A short guide to the history of ‘fake news’ and disinformation: A new ICFJ learning module. Міжнародний центр для журналістів. Доступно в Інтернеті;
2. Росія поширює фейк про підготовку ЗСУ "теракту" з хімічними речовинами. 05.01.2026 URL: <https://korrespondent.net/ukraine/4845227-rossiya-rasprostraniaet-feik-o-podhotovke-vsu-terakta-s-khymveschestvamuy> (дата звернення 15.04.2026);
3. Вторгнення Росії в Україну. 1-30 червня 2023 року. URL: <https://ua.korrespondent.net/ukraine/politics/4603508-vtorhnennia-rosii-v-ukrainu-1-30-chervnia-2023-roku>;
4. Інформаційне агентство УНІАН URL: https://www.unian.ua/war/viyna-v-ukrajini-klichko-ne-viklyuchaye-shcho-rf-zastosuye-v-ukrajini-himichnu-zbroyu-novini-vtorgnennya-rosiji-v-ukrajinu-11742016.html?_gl=1*38zgwx*_ga*MTIzNDgyOTQwMC4xNzc2NTg5NDIx*_ga_99BM5BEZCJ*czE3NzY1ODk0MjEkbzEkZzEkdDE3NzY1ODk0ODMkajYwJGwwJGgw (дата звернення 15.04.2026).

Алексєєнко В.В.

здобувач вищої освіти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ: СПІЛЬНІ ЗАХОДИ З ВІДСІЧІ ЗБРОЙНІЙ АГРЕСІЇ РФ ТА РОЗВИТОК КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

В умовах триваючої збройної агресії Російської Федерації проти України особливої ваги набуває ефективна міжвідомча взаємодія сил сектору безпеки і оборони. Скоординовані дії між Збройними Силами України, Службою безпеки України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України та іншими суб'єктами забезпечення національної безпеки є ключовою передумовою стримування та відсічі агресії [2; 5].

Метою є аналіз особливостей міжвідомчої взаємодії сил сектору безпеки і оборони України, визначення її ролі у відсічі збройній агресії РФ, а також окреслення шляхів удосконалення комунікаційних зв'язків між суб'єктами взаємодії.

Міжвідомча взаємодія у секторі безпеки і оборони — це узгоджена діяльність різних органів державної влади, спрямована на досягнення спільної мети — захист суверенітету і територіальної цілісності держави. Вона включає обмін інформацією, спільне планування, координацію дій та ресурсне забезпечення [7; 9].

Нормативно-правове забезпечення взаємодії

В основі становлять Конституція України, закони України «Про національну безпеку України», «Про оборону України», «Про Збройні Сили України», а також підзаконні акти, що регламентують діяльність складових сектору безпеки і оборони [1–4]. Важливу роль відіграють міжвідомчі накази та директиви.

Практичні аспекти взаємодії в умовах війни

У процесі відсічі збройній агресії РФ міжвідомча взаємодія реалізується через:

- створення спільних оперативних штабів;
- проведення координаційних нарад;
- інтеграцію розвідувальної інформації;
- спільні бойові та спеціальні операції;
- взаємодію у сфері кібербезпеки та інформаційної протидії [10].

Проблеми міжвідомчої взаємодії (серед основних проблем):

- недостатня уніфікація інформаційних систем;
- дублювання функцій між органами;
- обмежений рівень автоматизації обміну даними;
- кадрові та організаційні труднощі;
- різний рівень підготовки персоналу [7; 9].

Роль комунікаційних зв'язків

Комунікаційні зв'язки є ключовим елементом взаємодії. Вони забезпечують оперативність прийняття рішень, зменшують ризик помилок і підвищують ефективність управління військами та силами [8].

Шляхи удосконалення взаємодії

- впровадження єдиних цифрових платформ обміну інформацією;
- розвиток захищених каналів зв'язку;
- проведення спільних навчань та тренувань;
- гармонізація стандартів з нормами НАТО;
- удосконалення системи управління та командування (C2) [5; 6].

Міжвідомча взаємодія є визначальним фактором ефективності функціонування сектору безпеки і оборони України в умовах воєнного стану та триваючої збройної агресії російської федерації. Її належна організація забезпечує узгодженість дій усіх складових сектору безпеки і оборони, що, у свою чергу, дозволяє досягати стратегічних і тактичних цілей у сфері національної безпеки [2; 5].

Розвиток міжвідомчої взаємодії безпосередньо впливає на підвищення обороноздатності держави, оскільки сприяє ефективному використанню наявних ресурсів, мінімізації дублювання функцій та оптимізації управлінських процесів [7]. Завдяки налагодженій координації між Збройними Силами України, правоохоронними органами та спеціальними службами досягається оперативність реагування на сучасні загрози, у тому числі гібридного характеру [8].

Важливим аспектом є також підвищення якості інформаційного обміну між суб'єктами взаємодії. Своєчасне отримання, обробка та передача достовірної інформації створює передумови для прийняття обґрунтованих управлінських рішень, зменшує ризики помилок та сприяє успішному проведенню спільних операцій із відсічі збройній агресії [10].

Особливу увагу необхідно приділити розвитку сучасних захищених комунікаційних систем, впровадженню єдиних цифрових платформ та інтеграції інформаційних ресурсів усіх складових сектору безпеки і оборони. Це дозволить забезпечити безперервність управління, підвищити рівень кіберзахисту та адаптувати національну систему безпеки до стандартів держав — членів НАТО [5].

Крім того, перспективним напрямом є вдосконалення нормативно-правового забезпечення міжвідомчої взаємодії, розширення практики проведення спільних навчань, тренувань та операцій, а також підвищення рівня професійної підготовки персоналу [6; 9]. Комплексна реалізація зазначених заходів сприятиме формуванню ефективної, гнучкої та стійкої системи взаємодії, здатної адекватно реагувати на сучасні виклики та загрози національній безпеці України.

Таким чином, подальший розвиток міжвідомчої взаємодії є одним із ключових пріоритетів державної політики у сфері безпеки і оборони, що забезпечує не лише ефективну протидію зовнішній агресії, але й довгострокову стабільність і безпеку держави.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // Відомості Верховної Ради України. – 2018. – № 31. – Ст. 241.
3. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 106.
4. Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 9. – Ст. 108.
5. Стратегія національної безпеки України : затв. Указом Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. – Київ, 2020. – 32 с.
6. Воєнна доктрина України. – Київ, 2021. – 28 с.
7. Бодрук О. С. Сектор безпеки і оборони України: теорія та практика реформування. – Київ : НІСД, 2020. – 304 с.
8. Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт. – Київ : НІСД, 2017. – 496 с.
9. Ситник Г. П. Державне управління у сфері національної безпеки. – Київ : НАДУ, 2019. – 256 с.
10. Аналітичні матеріали Міністерства оборони України та Генерального штабу ЗСУ за 2022–2025 рр. – Київ, 2025. – 120 с.

Андрієвська А.А.

здобувач вищої освіти Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ТА ПОСИЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Сучасна загроза змушує Україну переходити до моделі тотального захисту. Стратегія воєнної безпеки визначає ключовим орієнтиром підготовку всебічно забезпеченого опору, який тримається на принципах стримування, національної стійкості та тісного партнерства інституцій. Документ розглядає стримування як стан готовності сил оборони, економіки та населення до організованої відсічі загарбникам. Суб'єкти сектору безпеки здійснюють координацію зусиль як нормативно закріплений обов'язок, що гарантує єдність управління та пропорційну реакцію на виклики [4, с. 1].

Стратегічні комунікації як механізм інформаційного партнерства. Стратегічні комунікації (СтратКом) - специфічний інструмент публічного управління. Цей механізм забезпечує узгодженість дій Міністерства оборони та інших органів виконавчої влади в медійному полі [1, с. 45]. Науковці характеризують СтратКом як вид інформаційного діалогу, за допомогою якого держава впроваджує єдиний стратегічний наратив [1, с. 47]. Чіткі норми права регламентують обов'язки посадових осіб у цій сфері, що дозволяє силам оборони мінімізувати вплив ворожих операцій та підтримувати стабільність у суспільстві [1,

с. 50]. Таким чином, інформаційні зв'язки об'єднують відомства навколо ключових стратегічних завдань [1, с. 48].

Цифрова трансформація та мережево-центричне управління. Інноваційний розвиток Сил оборони у 2024–2025 роках спирається на широке застосування інтелектуальних платформ. Система ситуаційної обізнаності DELTA забезпечує підрозділи ЗСУ, Нацгвардії та прикордонників актуальною інформацією про поле бою в режимі реального часу. Командування впровадило електронний документообіг через екосистему «Армія+», що суттєво пришвидшило обмін внутрішніми даними та усунуло надмірну бюрократизацію. Окрім того, Міністерство оборони автоматизувало ресурсний менеджмент на базі SAP, завдяки чому підрозділи отримують логістичне забезпечення за лічені дні [6, с. 1].

Оперативна сумісність у контексті інтеграції до НАТО. Процес наближення України до Альянсу вимагає не лише технічного оновлення, а й доктринальної перебудови. Реформи передбачають впровадження стандартизованих процедур планування та навчання особового складу за зразками НАТО [3, с. 384]. Спільний аналітичний центр у Бидгощі аналізує бойовий досвід та інтегрує його в освітні програми для майбутніх офіцерів. Досягнення взаємосумісності дозволяє українським воїнам діяти синхронно з партнерами, використовуючи спільні протоколи передачі даних та ідентичні алгоритми прийняття рішень. Такі кроки формують дорожню карту для повноцінного членства в системі колективної безпеки [3, с. 386].

Виклики узгодження дій ЗСУ та Національної гвардії. Практична координація між армійськими підрозділами та формуваннями Нацгвардії часто наштовхується на бар'єри через різне адміністративне підпорядкування [2, с. 48]. Різниця в нормативній базі та підходах до логістики змушує відомства дублювати функції, що призводить до неефективного використання ресурсів. Дослідники наголошують на необхідності посилення спільної підготовки та розбудови єдиного інформаційного ландшафту для всіх суб'єктів оборони [2, с. 50]. Створення тимчасових оперативних штабів у районах бойових дій частково нівелює ці розбіжності, проте системне рішення потребує повної уніфікації тактичних стандартів [2, с. 48].

Соціальна взаємодія поліції та місцевого самоврядування. Захист територій неможливий без тісної співпраці Національної поліції з органами місцевого самоврядування (ОМС). Це партнерство спрямовує зусилля сторін на охорону громадського порядку та життєзабезпечення громад у надзвичайних умовах [5, с. 179]. Суб'єкти взаємодії спільно охороняють енергетичну інфраструктуру, виявляють посібників ворога та патрулюють вулиці. ОМС активно фінансують системи відеомоніторингу, що значно розширює можливості правоохоронців у контролі за безпековою ситуацією. Важливим завданням залишається вдосконалення правових механізмів, які б чітко розмежовували зони відповідальності сторін [5, с. 180].

Модернізація системи управління державним кордоном. Інтегроване управління кордонами (ІУК) виступає базовим елементом внутрішньої стійкості держави. Україна впроваджує нову стратегію ІУК, яка орієнтується на європейські стандарти моніторингу та контролю. Державна прикордонна служба спрямовує зусилля на технічне переоснащення пунктів пропуску та легалізацію автоматизованого обміну даними про пасажиропотоки [7, с. 1]. Це дозволяє органам влади ефективніше протидіяти контрабанді та нелегальній міграції, одночасно полегшуючи умови для законної торгівлі. Координація між ДПСУ та іншими суб'єктами безпеки наближає країну до виконання умов Шенгенського права [7, с. 2-3].

Отже, співпраця різних відомств у секторі оборони гарантує національну витривалість. Цифрова трансформація та розвиток СтратКому дозволяють державі значно посилити власну комунікаційну стійкість. Пріоритетом на майбутнє залишається остаточне подолання відомчої роз'єднаності та масштабування стандартів Альянсу на всі ланки управління. Лише через консолідацію зусиль та інноваційну модернізацію Україна зможе надійно захистити власний суверенітет.

Список використаних джерел:

1. Пономарьова Д. С. Стратегічні комунікації як особливий вид взаємодії Міністерства оборони України з іншими державними органами. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. 2021. Вип. 51-1. С. 45–50.
2. Толостоносов Ю. М., Толостоносов Д. Ю., Кравченко С. О. Проблемні питання організації взаємодії між Національною гвардією України та суб'єктами сил оборони України. Збірник тез наук.-практ. конф. НАНГУ. Харків, 2024. С. 48–51.
3. Лішневець М. І. Перспективи впровадження стандартів НАТО в силові структури України. Актуальні проблеми сучасної науки. Вінниця : ХНУВС, 2024. С. 384–387.
4. Стратегія воєнної безпеки України : Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661> (дата звернення: 07.04.2026).
5. Моргунов О. А. Взаємодія Національної поліції України та органів місцевого самоврядування в умовах воєнного стану. Baltic Publishing. 2024. С. 179–194.
6. Цифровізація як основа системних змін у війську: підсумки 2025 року : Звіт Міністерства оборони України. 2025. URL: <https://mod.gov.ua/news/czifrovizacziya-yak-osnova-sistemnih-zmin-u-vijsku-pidsumki-2025-roku> (дата звернення: 07.04.2026).
7. Інтегроване управління кордонами України у контексті приєднання до ЄС : Аналітичний звіт. Europe without Barriers. 2024. URL: (https://europewb.org.ua/wp-content/uploads/2024/03/az_IUK-Ukrayiny-u-konteksti-pryyednannya-do-YES.pdf) (дата звернення: 07.04.2026).

Арнаутова А.С.

аспірантка Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В СФЕРІ ОБОРОННИХ ЗАКУПІВЕЛЬ

СБУ захищає обороноздатність України не лише на фронті, а й усередині держави. Злочини, які розслідує СБУ, підривають обороноздатність сил оборони. Служба безпеки України спільно з НАБУ викрила схеми розкрадання державних коштів під час виконання оборонних замовлень на одному із стратегічних підприємств оборонно-промислового комплексу на Дніпропетровщині.

Нещодавно Службою безпеки України було викрито розтрату 1,5 млрд грн на закупівлю артилерійських снарядів для ЗСУ. А у контракті на харчування на 13 млрд грн яйця коштували 17 гривень за штуку, картопля — дорожча, ніж у закупівельних цінах.

Такі випадки свідчать про важливість міжвідомчої взаємодії у діяльності сил сектору безпеки і оборони в царині оборонних закупівель під час воєнного стану.

Крім централізованих закупівель через Агентство оборонних закупівель існує децентралізована система. Тут військові частини самостійно купують необхідне: дрони, РЕБи, генератори, матеріали для укріплень. Рішення приймають бригади та частини ближче до лінії фронту.

В 2023 році експерти запустили пілотний проєкт: супровід закупників у п'яти рівнях. В одному рівні виконання вимог зріс із 21% до 77%, конкурентні процедури — з 0% до 60%.

Так народився Проєкт 100. Фокус практичний: кейси, менторство, допомога у угодах. Мета — підготувати 100 фахівців у 100 частинах.

З 2025 року на децентралізовані закупівлі витратили понад 180 млрд грн. Це дрони, транспорт, запчастини, інженерне обладнання. У ЗСУ 650 частин мають право на такі закупівлі. Обсяги зростають удвічі щорічно з 2022-го. Перевага — у швидкості. Централізована система не встигає за темпом війни. Законодавство дозволяє частинам витратити бюджетні кошти, субвенції та благодійні внески. Постанови Кабміну №1275 та

№1178 змінювалися десятки разів. Закупівля триває 3–24 дні. Довгий час у частинах не вистачало спеціалістів. Обов'язки ускладнювалися для офіцерів, збільшувалася кількість завдань. Результат: помилки, уникнення торгів, конфлікти з аудиторами.

В 2026 році розпочався новий етап реформи оборонного забезпечення. Усі закупівлі для армії здійснюватиме єдине Агентство оборонних закупівель Міноборони. Всі закупівлі для Української армії - озброєння, одяг, амуніція, харчування, паливно-мастильні матеріали - здійснюватиме єдине Агентство оборонних закупівель Міністерства оборони України. Це означає єдину точку відповідальності за сферу забезпечення та реалізацію комплексної стратегії поставок. Міністерство оборони України, як і раніше, зберігає за собою функції формування політики та здійснення контролю[2].

Реформа оборонних закупівель продовжується і вже довела свою ефективність. Було здійснено відхід від паперової бюрократії та побудовано сучасну цифрову інфраструктуру в системі оборонного забезпечення. Ключовим досягненням є система DOT-Chain. Вона дозволила оцифрувати близько 70% документообігу у постачанні озброєння та тилових товарів. Серед інших важливих результатів: завчасне планування потреб та контракування, налагодження прямої взаємодії з військовими та організація системної роботи з ринком.

В 2026 року закупівельне агентство Міноборони зберігатиме стратегічний курс на цифровізацію, масштабування DOT-Chain та посилення ролі військових у прийнятті рішень через швидкі та адресні інструменти зворотного зв'язку. Це має гарантувати своєчасне та прогнозоване постачання озброєння та техніки для української армії.

Кабінет Міністрів України ухвалив зміни до порядку здійснення оборонних закупівель. Також уряд виділив додаткові 3,1 млрд. гривень на фінансування оборонних потреб.

Відповідно до законодавства, українське Міністерство оборони закупівлі для своєї діяльності проводить через систему ProZorro. Це стосується придбання обладнання, військової форми, продуктів харчування, ПММ, медичних засобів та ін. Крім того, практика електронних закупівель використовується за необхідності замовлення послуг та робіт. Вибір виконавців здійснюється автоматичною системою, яка оцінює претендентів за низкою параметрів та віддає перевагу тому, хто запропонував найменшу ціну.

Головний принцип системи ProZorro полягає у рівній конкуренції для учасників. Тому подати пропозицію на тендер Міністерства оборони України може будь-яке підприємство України без прив'язки до регіону. Це може бути як велика компанія, що раніше працює з держзамовленнями, так і нова невелика фірма, яка обслуговує лише приватних осіб та комерційні організації. Шанси у всіх однакові, якщо грамотно підійти до підготовки документації для подання пропозиції та якщо підприємство реально відповідає заявленим вимогам замовника.

Закупівлі Міністерства оборони України організовуються через електронні майданчики, підключені до єдиної бази даних ProZorro. Вони попередньо проходять акредитацію, яка підтверджує той факт, що конкретний сайт підходить для реєстрації замовників та виконавців, а також надає необхідний функціонал для подання документів, заперечення результатів аукціонів та ін.[1].

Тендери Міністерства оборони України проводяться за київським часом. Кожен учасник заздалегідь отримує повідомлення про це. Виконавцям заборонено передавати дані для авторизації на сайті третім особам. Попередньо вони проходять перевірку. Універсальні вимоги до фірми для участі у тендері:

- наявність державної реєстрації;
- надання довідки про відсутність боргів;
- підтвердження фінансової стабільності;
- відсутність фактів, що підтверджують замішаність у корупційних схемах.

Експерти рекомендують одразу вказувати найменшу ціну у пропозиції на закупівлю, оскільки це є ключовим аспектом відбору переможця тендеру. Надалі у 2026 році національні правоохоронні органи планують масштабування та правові зміни.

Децентралізація доповнює центр. Партнери з НАТО вивчають її для високої інтенсивності боїв. Інвестиції у фахівців модернізують систему. Уряд ухвалив постанову, згідно з якою Агентство оборонних закупівель ДОТ здійснюватиме забезпечення Державної спеціальної служби транспорту України (Держспецтрансслужба) тиловою номенклатурою.

Згідно з ухваленим рішенням, Держспецтрансслужба формуватиме переліки та визначатиме необхідні обсяги товарів та послуг, тоді як Агентство братиме на себе повний закупівельний цикл – від передконтрактної підготовки до завершення поставки військовим Держспецтрансслужби.

Фінансування закупівель здійснюватиметься в межах чинного бюджету Держспецтрансслужби і становить станом на сьогодні близько 2,9 млрд грн на рік.

З огляду на специфіку цього військового формування на поточному етапі визначено, що Агентство закуповуватиме продукти харчування за комплектами, а речове майно – з урахуванням функціональних та експлуатаційних особливостей Державної спеціальної служби транспорту України. Усі інші закупівельні процеси та інструкції залишаються незмінними. Зокрема, контроль якості товарів для Держспецтрансслужби, як і для військових підрозділів ЗСУ, здійснюватиме Головне управління державного забезпечення якості.

Такий підхід дозволить Держспецтрансслужбі зосередитись на виконанні своїх основних завдань, не витрачаючи додаткові ресурси на непрофільну функцію закупівель.

Отже, фактор міжвідомчої взаємодії у діяльності сил сектору безпеки і оборони в царині оборонних закупівель є важливим під час воєнного стану. Залучення Агентства оборонних закупівель ДОТ, як професійного закупівельного агентства з налагодженими процесами та підтвердженими результатами, забезпечить системне, прозоре та ефективне постачання тилової номенклатури.

Список використаних джерел:

1. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19> (дата звернення: 01.03.2026).
2. Постанова Кабінету Міністрів України від 12.10.2022 № 1178. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1178-2022-п#Text> (дата звернення: 01.03.2026).

Бізікін С.В.

головний інженер Харківської міжобласної філії
ДСП «Об'єднання «Радон»,
к.н. державного управління

Пінчук І.П.

начальник служби радіаційної безпеки і охорони
навколишнього середовища Харківської
міжобласної філії ДСП «Об'єднання «Радон»

УДОСКОНАЛЕННЯ ВЗАЄМОДІЇ ХАРКІВСЬКОЇ МІЖОБЛАСНОЇ ФІЛІЇ ДСП «ОБ'ЄДНАННЯ «РАДОН» З ІНШИМИ ВІДОМСТВАМИ ХАРКІВСЬКОЇ ОБЛАСТІ У СФЕРІ РАДІАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ

Харківська міжобласна філія (ХМФ) ДСП «Об'єднання «Радон» згідно діючих ліцензій Держатомрегулювання України здійснює діяльність з переробки та зберігання радіоактивних відходів (РАВ), перевезення радіоактивних матеріалів (РМ), використання джерел іонізуючого випромінювання (ДІВ).

Основним завданням філії є виконання робіт у сфері поводження з РАВ, ДІВ та РМ, проведення радіоекологічного моніторингу та участь у ліквідації радіаційних аварій. В зону обслуговування ХМФ входить об'єкти та територія Харківської, Полтавської та Сумської

областей, а транспортування РАВ здійснюється по всій території України.

Виконання вищезгаданих завдань здійснюють наступні структурні підрозділи ХМФ: пункт зберігання радіоактивних відходів (ПЗРВ), станція дезактивації, служба радіаційної безпеки та охорони навколишнього середовища (СРБ та ОНС), виробничо-технічна служба, відділ фізичного захисту (ВФЗ), а також апарат управління, регіональний центр обліку РАВ та відділ господарського забезпечення.

Весь цикл технологічних операцій з РАВ здійснюється під постійним радіаційним контролем СРБ та ОНС, яка атестована у ДП «Харківстандартметрологія» на право проведення вимірювань у сфері поширення державного метрологічного нагляду.

Розроблена та експлуатується комп'ютеризована система обліку РАВ, РМ та ядерних матеріалів, що знаходяться на тимчасовому зберіганні в сховищах на ПЗРВ.

Напрямки діяльності

- всі види діяльності у сфері поводження з РАВ, що стосуються приймання, обробки, кондиціонування, пакування, контейнеризації, транспортування, переробки, зберігання, передача на захоронення РАВ, збирання та вилучення відпрацьованих ДІВ;
- дезактивація будівель, споруд, територій, обладнання, насосно-компресорних труб, білизни, одягу і засобів індивідуального захисту, забруднених радіоактивними речовинами;
- виготовлення та випробування пакувальних комплектів для транспортування та тимчасового зберігання РАВ, у т.ч. на замовлення сторонніх організацій;
- ліквідація радіаційних аварій та аварійних ситуацій при поводженні з РАВ та ДІВ на підприємствах, в установах, організаціях та території зони обслуговування, у тому числі у в рамках Постанови КМУ № 813 від 02.06.2003 «Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади та юридичних осіб, які провадять діяльність у сфері використання ядерної енергії, в разі виявлення радіоактивних матеріалів у незаконному обігу»;
- впровадження у виробництво нових технологій у сфері поводження з РАВ;
- здійснення діяльності по поводженню з ДІВ, а саме ремонт, монтаж, демонтаж, пусконаладжувальні роботи, технічне обслуговування, зарядження-перезарядження, перетарювання радіоізотопних приладів та апаратів із закритими ДІВ, надання послуг по організації надійного, безпечного зберігання та перевезення РІП і апаратів із закритими ДІВ;
- надання послуг юридичним та фізичним особам щодо радіометричних і дозиметричних вимірювань та спектрометричних досліджень;
- виконання функцій регіонального центру обліку РАВ з метою ведення Державного реєстру РАВ та Державного кадастру сховищ та місць тимчасового зберігання РАВ;
- забезпечення функціонування системи фізичного захисту об'єкта;
- інші види діяльності, що не суперечать чинному законодавству України.

Розвиток філії на сьогодні

З метою покращення та удосконалення безпечної діяльності поводження з РАВ на ХМФ виконуються наступні організаційні та технологічні заходи:

- технічне переоснащення та перепрофілювання ПЗРВ;
- кондиціонування відходів та приведення РАВ у більш безпечний стан;
- використання та вдосконалення технології цементування рідких та тритійвмістких радіоактивних відходів, з метою усунення можливості міграції рідких радіоактивних відходів (РРВ) в навколишнє середовище та виникнення радіаційної аварії на ПЗРВ;
- організоване відокремлене зберігання ядерних матеріалів та їх облік;
- впроваджена технологія розбирання пожежних сповіслювачів диму;
- удосконалення технології дезактивації насосно-компресорних труб, забруднених техногенно-підсиленними джерелами природного походження;

- виробництво пакувальних комплектів типу IP-2 КТТЗ-НС-1-02.00.00 для транспортування та тимчасового зберігання низько- і середньоактивних твердих РАВ ;
- модернізація існуючої системи фізичного захисту ПЗРВ;
- підготовка та передача на захоронення до КВ «Вектор» кондиційованих РРВ та відпрацьованих ДІВ;

Для здійснення діяльності з перевезення радіоактивних матеріалів відповідно до вимог Правил безпечного перевезення радіоактивних матеріалів, в рамках міжнародної технічної допомоги парк спецавтотранспорту філії був поновлений машиною ОТ-20А ХА (Валдай), сідловим тягачем FORD CARGO та вантажним автомобілем МАЗ з напівпричепами. За останні 5 років в рамках міжнародної технічної підтримки аварійна бригада ХМФ отримала сучасний автомобіль IVECO, прилади, обладнання та технічні засоби для проведення радіаційного контролю, ліквідації радіаційних аварій і їх наслідків, здійснення радіаційного моніторингу та проведення дезактивації.

У 2025-2026 роках отримано, встановлено та введено в експлуатацію дизельний електрогенератор RID RY потужністю 25 кВА, який забезпечує резервним електроживленням інженерно-технічні засоби системи фізичного захисту та автоматизовану систему моніторингу у разі аварійного відключення або в наслідок воєнних дій, отримано та введено в експлуатацію телефони супутникового зв'язку «Iridium 9555», які дозволяють підтримувати зв'язок з керівництвом та іншими підрозділами підприємства у разі виникнення аварійних та кризових ситуацій в умовах блекауту або тоді, коли будь-який інший вид зв'язку недоступний в наслідок воєнних дій. Отримано та введено в експлуатацію електроквадроцикл, потужністю 3кВт, який значно поліпшує роботу підрозділу з охорони ПЗРВ, забезпечує мобільність при патрулюванні території та дозволяє персоналу оперативно реагувати на будь-які події, особливо у можливих випадках виникнення надзвичайних або кризових ситуацій в період воєнного стану. Отримано антидронову рушницю «Квертус», яка дозволяє контролювати повітряний простір над територією ПЗРВ у випадку можливих атак БПЛА країни-агресора для забезпечення від ураження персоналу підприємства та будівель, розташованих на території, а також балістичні шоломи та бронежилети для захисту персоналу охорони під час чергування у випадку отримання сигналу про «Повітряну тривогу».

Взаємовідносини філії з організаціями і установами у сфері ядерного законодавства

ХМФ має більш ніж 60-річний досвід робіт в сфері поводження з РАВ, володіє достатнім технічним та кадровим потенціалом. Підприємство здатне оперативно і якісно вирішувати завдання по забезпеченню радіаційної безпеки населення та навколишнього середовища. В складі Харківської міжобласної філії відповідно до наказу ДСП «Об'єднання «Радон» № 101-н-25 від 02.06.2025 створена аварійна бригада (АБ) у кількості 6 осіб. Бригада створена для участі в ліквідації радіаційних аварій (РА) та їх наслідків на об'єктах ХМФ та зони її обслуговування, у тому числі у в рамках Постанови КМУ № 813 від 02.06.2003 «Про затвердження Порядку взаємодії органів виконавчої влади та юридичних осіб, які провадять діяльність у сфері використання ядерної енергії, в разі виявлення радіоактивних матеріалів у незаконному обігу». У цьому напрямку ХМФ взаємодіє з органами місцевого самоврядування, СБУ та іншими правоохоронними органами, представниками Держатомрегулювання та Держпродспоживслужби України в Харківській області.

У 2026 році розпочалася взаємодія ДСП «Об'єднання «Радон» з Міністерством оборони України з метою приймання на зберігання радіоактивних відходів у вигляді відпрацьованих ДІВ з військових частин на території України. До проведення цих робіт залучена також ХМФ.

З метою перевірки готовності персоналу АБ до дій при виникненні радіаційної аварії (РА), відпрацювання функцій особового складу АБ у взаємодії з іншими відомствами, на філії щорічно проводяться тематичні навчання.

Зокрема 31.03.2026 проведено відпрацювання дій членів аварійної бригади ХМФ, персоналу групи радіаційного, хімічного та біологічного захисту (ГРХБЗ) та 64 ДПРП з ДПРЗ ГУ ДСНС України у Харківській області при ліквідації пожежі та наслідків радіаційної аварії.

Заняття проводилося на території пункту зберігання радіоактивних відходів (ПЗРВ) філії відповідно до «Плану проведення спільного навчання фахівців особового складу аварійної бригади Харківської міжобласної філії ДСП «Об'єднання «Радон» та підрозділів ГУ ДСНС України у Харківській області. У якості вихідної імітувалася ситуація щодо влучання засобів ураження (БПЛА) в корпус дезактивації насосно-компресорних труб (НКТ).

У проведенні навчань брали участь:

- члени аварійної бригади ХМФ;
- керівництво ХМФ, персонал ПЗРВ та відділу фізичного захисту (ВФЗ) ХМФ;
- групи РХБЗ ГУ ДСНС у Харківській області;
- 64 ДПРП з ДПРЗ ГУ ДСНС України у Харківській області, а також

представники:

- ГУ ДСНС у Харківській області;
- Східної державної інспекції з ядерної та радіаційної безпеки

Держатомрегулювання України.

У ході заняття відпрацьовувалися наступні питання:

1. Порядок дій персоналу ХМФ у разі ураження БПЛА, виявлення радіаційної аварії та пожежі: евакуація персоналу, оцінка радіаційної обстановки, оповіщення, невідкладні та термінові дії.

2. Відпрацювання з особовим складом підрозділів ГУ ДСНС України у Харківській області:

- порядок спільних дій під час гасіння пожежі та ліквідації радіаційної аварії;
- спільну взаємодію між особовим складом АБ та ГРХБЗ;
- заходи безпеки під час ліквідації наслідків аварії;

3. Порядок дій АБ ХМФ та групи РХБЗ ГУ ДСНС у Харківській області при отриманні інформації про аварію (збір, виїзд, радіаційний контроль, оповіщення, ліквідація аварії).

4. Дії керівництва філії відповідно до вимог «Плану заходів та дій на випадок аварій під час перевезення радіоактивних матеріалів ХМФ ДСП «Об'єднання «Радон».

5. Порядок оформлення результатів ліквідації радіаційної аварії та інформування керівництва вищих органів управління і органів державного регулювання. Відпрацювання алгоритму дій з організації та здійснення заходів, передбачених планом реагування на надзвичайні ситуації, забезпечення злагодженості дій керівного складу ХМФ з підрозділами реагування Головного управління ДСНС України у Харківській області.

6. Підведення підсумків, обговорення та аналіз проведених навчань, аналіз дій персоналу в аварійних ситуаціях та виявлених недоліків, загальна оцінка навчань.

Згідно сценарію, у результаті влучання засобів ураження в корпус дезактивації насосно-компресорних труб виникла аварійна ситуація, пов'язана з загорянням зовнішньої стіни та покрівлі споруди, а також розгерметизацією барабанного колектора з великою фракцією вторинних радіоактивних відходів, що утворилися в процесі обробки труб. Подія сталася в темний час доби. Потужність дози гамма-випромінювання на поверхні відходів може досягати 11,2 мкЗв/год, а максимальна питома активність — до $1,0 \times 10^5$ Бк/кг. Існує ймовірність радіаційного забруднення приміщення та обладнання.

Дії персоналу ПЗРВ та ВФЗ в аварійній ситуації

Черговий охоронник 2-го поста ВФЗ:

1. Негайно доповідає про подію начальнику ВФЗ та начальнику ПЗРВ, вмикає сирену-ревун.

2. Передає інформацію черговому охороннику 1-го поста ВФЗ.

Черговий охоронник 1-го поста ВФЗ:

1. Здійснює виклик підрозділу ДСНС.
2. Вводить у дію систему оповіщення шляхом подачі сигналу «Тривога».
3. Через гучномовець доводить інформацію про негайну евакуацію персоналу.

Начальник ВФЗ:

1. Доповідає про подію головному інженеру філії.

2. Прибуває на спеціальному технічному засобі (квадроциклі) до місця ураження для організації заходів щодо протидії повторним атакам БПЛА силами ВФЗ.

Начальник ПЗРВ:

1. Організовує негайну евакуацію персоналу із зони надзвичайної ситуації до укриття відповідно до Плану евакуації.

2. Оповіщає керівництво філії.

3. Організація проведення дозиметричного контролю прилеглої до місця аварії території;

Подальші дії:

- очікування прибуття аварійної бригади ХМФ та підрозділу ДСНС.

Керівник філії інформує про аварію ДСП «Об'єднання «Радон», ГУ ДСНС, правоохоронні органи, Східну державну інспекції з ядерної та радіаційної безпеки Держатомрегулювання України, державні адміністративні органи, та здійснює керівництво в порядку, встановленому Аварійним планом підприємства.

Дії членів аварійної бригади в аварійній ситуації

1. Керівник АБ отримує інформацію про радіаційну аварію, проводить короткий інструктаж та розподіляє дії особового складу АБ та фахівців групи радіаційного, хімічного та біологічного захисту ГУ ДСНС у Харківській області під час ліквідації аварії.

2. Запуск електричного генератора RID RY, під'єднання до нього портативного освітлювального пристрою та іншого обладнання, задіяного в ліквідації аварії.

3. Проведення радіаційного контролю на місці аварії, огороження зони забруднення світловідбивною стрічкою та знаками радіаційної небезпеки.

4. Встановлення чи підтвердження факту радіаційної аварії, її класифікація та інформування керівництва філії.

5. Розрахунок потенційної дози опромінення персоналу АБ та часу його перебування в зоні дії підвищених рівнів іонізуючого випромінювання під час ліквідації аварії.

6. Виставлення поста дезактивації особового складу, оснащення та спецавтотранспорту – група РХБЗ та АБ.

7. Ліквідація радіаційної аварії шляхом збирання сипучих РАВ та розміщення їх в аварійний контейнер за допомогою лопат, щіток та совків – АБ ХМФ сумісно з групою РХБЗ.

8. Дезактивація забрудненої ділянки та обладнання, відбір та аналіз проб повітря за допомогою портативного аерозольного монітору Canberra iCAM.

9. Проведення дезактивації приміщення та дозиметричного контролю особового складу аварійних формувань.

10. Заключний радіаційний контроль на місці ліквідації аварії з метою підтвердження відсутності радіаційного забруднення.

11. Зняття дисциплінуючого бар'єра, збір та навантаження на спецавтотранспорт оснащення для ліквідації радіаційної аварії.

12. Сумісне з представниками Головного управління ДСНС України у Харківській області та у присутності запрошених гостей підведення підсумків, обговорення та аналіз проведених навчань, аналіз дій персоналу в аварійних ситуаціях та виявлених недоліків, загальна оцінка навчань.

Гавриленко І.В.

старший викладач, Військова академія (м. Одеса)

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

В умовах ведення сучасних бойових дій особливу увагу приділено переходу від ієрархічної моделі управління до концепції «Jointness» (єдності зусиль), що відповідає стандартам НАТО [2, с. 10–12]. Визначено роль цифрових систем ситуаційної обізнаності (зокрема системи «Delta») як ключового інструменту подолання інформаційних бар'єрів [3, с. 46]. В умовах сучасної гібридної війни, де лінія фронту проходить не лише по суходолу, а й у кіберпросторі та інформаційному полі, традиційні ізольовані підходи до безпеки втрачають ефективність [4, с. 79]. Досвід відсічі збройній агресії продемонстрував, що перемога залежить не від потужності окремого відомства, а від здатності всього сектору безпеки і оборони (СБО) діяти як єдиний, злагоджений механізм. Міжвідомча взаємодія сьогодні — це не просто бюрократична формальність, а питання національного виживання та ключова вимога для інтеграції України до євроатлантичної системи безпеки.

Сектор безпеки і оборони України — це складна екосистема, що включає:

1. Сили оборони: Збройні Сили України, Державна прикордонна служба, Національна гвардія, Державна спеціальна служба транспорту;
2. Сили безпеки: Служба безпеки України, Національна поліція, розвідувальні органи, ДСНС.

Правовим фундаментом взаємодії є Конституція України та Закон «Про національну безпеку України» [1, с. 3–5]. Проте воєнний стан вніс свої корективи: центральну роль у координації зайняла Ставка Верховного Головнокомандувача. Це дозволило скоротити дистанцію між стратегічним рішенням та тактичним виконанням, нівелюючи мирні бюрократичні процедури [2, с. 22]. Фінансовий аспект також підкреслює масштаб сектору: у 2024–2025 роках видатки Національної академії Служби безпеки України перевищили 25% від ВВП.

Ефективність діяльності СБО базується на трирівневій системі взаємодії:

1. Стратегічний рівень: реалізується через РНБО та Кабінет Міністрів. Основне завдання — розробка оборонних стратегій та раціональний розподіл ресурсів держави.
2. Оперативний рівень: створення міжвідомчих угруповань військ. Наприклад, оборона великих міст передбачає залучення ЗСУ (вогневе ураження), Нацгвардії (блокування та охорона об'єктів) та Національної поліції (правопорядок та контрдиверсійна діяльність).
3. Тактичний рівень: безпосередня взаємодія на полі бою — спільне використання розвідданих з БпЛА, координація артилерійського вогню та медична евакуація.

Ключовим досягненням стала синхронізація зусиль розвідувальних органів (ГУР, СЗРУ, СБУ), що дозволяє формувати єдину оперативну картину та превентивно реагувати на загрози [4, с. 82]

Сучасна архітектура взаємодії перейшла до концепції мережецентричного управління [3, с. 45]. Ключовим інструментом є система ситуаційної обізнаності "Delta".

Завдяки цифровізації цикл «виявлення цілі — ураження» скоротився з 20–30 хвилин до 1,5–3 хвилин. Статистика залучення суспільства також вражає: через чат-бот «єВорог» опрацьовано понад 600 000 повідомлень. Це створило унікальний формат взаємодії «громадянин — розвідка — армія». Крім того, єдиний медичний простір дозволяє понад 90% поранених отримувати допомогу протягом «золотої години» [3, с. 51].

Попри успіхи, існують фактори, що гальмують взаємодію:

1. "Silo effect" (відомча розрізненість): наявність закритих каналів зв'язку та власних логістичних протоколів, які іноді ускладнюють пряму комунікацію [4, с. 83];
2. технічна несумісність: використання різних типів радіостанцій або шифрування у підрозділах різних відомств на тактичному рівні;

3. бюрократичні перепони: потреба у дублюванні цифрових наказів паперовими носіями, що подекуди знижує оперативність.

Майбутнє СБО України полягає у впровадженні концепції Joint Interagency Task Force (JIATF). Україна вже інтегрувала понад 300 стандартів НАТО (STANAG), з яких понад 20% стосуються саме операційної сумісності.

Подальший розвиток потребує:

1. Створення гнучких міжвідомчих груп під конкретні завдання.
2. Уніфікації логістичного забезпечення (єдині стандарти боєприпасів та палива).
3. Спільної підготовки офіцерів штабів у міжвідомчих навчальних центрах.

Висновки

Міжвідомча взаємодія в Україні еволюціонувала від ситуативної допомоги до системної інтеграції. Головним уроком останніх років стало розуміння того, що в сучасній війні перемагає не найбільша армія, а найшвидша та найбільш інтегрована система. Подальший розвиток СБО має базуватися на принципах мережецентричності, довіри між відомствами та максимальної автоматизації процесів управління.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. – с. 1–28.
2. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. – с. 1–37.
3. Дзюндзюк В. Формування цифрової екосистеми національної безпеки // Теорія та практика державного управління. – 2025. – № 2 (81). – с. 45–52.
4. Шарко В. В. Міжнародне співробітництво України у секторі безпеки // Актуальні питання розвитку СБО. – 2025. – с. 78–84.

Гаврилова Н.С.

викладач кафедри організації медичного
забезпечення Української військово-медичної
академії

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ ПРИ МАСОВИХ САНІТАРНИХ ВТРАТАХ: ВПРОВАДЖЕННЯ ПІДХОДІВ, ЗАСНОВАНИХ НА СТАНДАРТАХ НАТО

Сучасна війна на території України характеризується широким застосуванням ракетної зброї, ударних безпілотних літальних апаратів та інших засобів ураження, що створює постійну загрозу виникнення надзвичайних подій на будь-якій території держави. Ракетні удари та атаки БПЛА можуть здійснюватися як проти військових, так і проти цивільних об'єктів, включаючи об'єкти критичної інфраструктури, промислові підприємства та інші потенційно небезпечні об'єкти. Наслідком таких інцидентів нерідко стають масові санітарні втрати (MASCAL, mass casualty situation), за яких кількість постраждалих перевищує можливості наявних медичних сил і засобів щодо надання допомоги у звичайному режимі [1, 2].

До ліквідації наслідків подій із масовими санітарними втратами можуть залучатися різні структури сектору безпеки і оборони України, зокрема підрозділи Збройних Сил України, Національної гвардії України, Служби безпеки України, Державної прикордонної служби України, Національної поліції України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, а також служби екстреної медичної допомоги. У разі масштабних інцидентів на

місце події можуть одночасно прибувати підрозділи різних відомств, що зумовлює необхідність чіткої координації їхніх дій. [3, 4].

Водночас станом на лютий 2026 року в Україні відсутній єдиний нормативно врегульований міжвідомчий алгоритм реагування сил сектору безпеки і оборони на події з масовими санітарними втратами, який би визначав систему управління інцидентом, порядок призначення керівника операції та механізми взаємодії між службами.

Одним із сучасних підходів до організації медичного реагування на події з великою кількістю постраждалих є використання стандартизованих принципів управління інцидентами, що застосовуються в країнах-членах НАТО та закріплені у стандарті AMedP-1.10 “Medical Aspects in the Management of a Major Incident / Mass Casualty Situation” (Медичні аспекти управління інцидентами з масовими санітарними втратами). Зазначені підходи спрямовані на забезпечення ефективної координації дій різних служб під час ліквідації наслідків інцидентів із великою кількістю постраждалих та передбачають єдину систему управління, комунікації та організації медичного забезпечення.

Відповідно до міжнародних підходів, управління подіями з масовими санітарними втратами базується на комплексі взаємопов’язаних принципів, що об’єднуються у концепцію CSCATTTER, яка включає: Command and Control (управління та координація), Safety (безпека), Communication (комунікація), Assessment (оцінка обстановки), Triage (медичне сортування), Treatment (лікування), Transport/Evacuation (евакуація), Decontamination (деконтамінація за потреби), Exploitation (аналіз та використання інформації), Recovery (відновлення). Застосування цих принципів забезпечує чіткий розподіл функцій між залученими службами, ефективну координацію їх дій та оптимальне використання наявних ресурсів. [5]

Одним із ключових елементів системи є організація управління інцидентом (Command and Control), що передбачає визначення керівника операції та розподіл відповідальності між залученими службами. У структурі медичного реагування призначається медичний координатор, який відповідає за проведення медичного сортування, організацію надання допомоги постраждалим та їх подальшу евакуацію.

Важливим компонентом системи є налагоджена міжвідомча комунікація (Communication). У міжнародній практиці для структурованої передачі клінічної інформації використовуються стандартизовані моделі, що допомагають покращити клінічну комунікацію та забезпечити спадкоємність надання допомоги.

Одним із першочергових завдань під час реагування є забезпечення безпеки персоналу та оцінка обстановки (Safety and Assessment). На початковому етапі проводиться оцінка потенційних загроз та визначаються умови доступу медичних працівників до постраждалих [5, 6].

Невід’ємною складовою підходів до реагування на події з масовими санітарними втратами, заснованих на стандартах НАТО, є проведення медичного сортування постраждалих (тріажу, triage), метою якого є визначення пріоритетності надання медичної допомоги залежно від тяжкості стану постраждалих та наявних ресурсів. Для проведення первинного сортування широко застосовуються алгоритми швидкого медичного сортування постраждалих (START, Simple Triage and Rapid Treatment) та алгоритм сортування дітей (JumpSTART), що дозволяють оперативно розподілити постраждалих за категоріями медичної допомоги. Використання стандартизованих алгоритмів сортування сприяє підвищенню ефективності медичного реагування та забезпечує узгодженість дій різних

служб під час ліквідації наслідків подій з масовими санітарними втратами [5, 6].

В умовах виникнення подій із масовими санітарними втратами до реагування можуть одночасно залучатися різні структури сектору безпеки і оборони України. Це зумовлює необхідність чіткої координації дій між службами та використання стандартизованих підходів до управління інцидентами. Застосування міжнародних підходів до організації медичного реагування може сприяти підвищенню ефективності взаємодії між службами та оптимізації використання наявних ресурсів під час ліквідації наслідків надзвичайних подій.

Перспективним напрямком удосконалення системи реагування на події з масовими санітарними втратами в Україні є адаптація та інтеграція міжнародних підходів управління інцидентами у діяльність сил сектору безпеки і оборони. Зокрема, це може включати розроблення єдиного міжвідомчого алгоритму реагування на події з великою кількістю постраждалих, впровадження стандартизованих процедур медичного сортування та медичної евакуації, проведення регулярних спільних навчань і тренувань між підрозділами різних відомств, а також удосконалення системи управління медичними ресурсами під час ліквідації наслідків надзвичайних подій.

Таким чином, удосконалення системи реагування на події з масовими санітарними втратами в Україні потребує впровадження стандартизованих підходів до управління інцидентами. Одним із можливих напрямів є розроблення єдиного нормативно-правового документа, який би регламентував міжвідомчий алгоритм реагування сил сектору безпеки і оборони на події з великою кількістю постраждалих. Важливим елементом впровадження таких підходів також є проведення підготовки персоналу в межах окремих відомств із подальшим проведенням спільних міжвідомчих навчань. Реалізація зазначених заходів може сприяти підвищенню ефективності управління подіями з масовими санітарними втратами, покращенню координації між службами та полегшенню роботи всіх залучених структур під час реагування на ракетні удари, атаки безпілотних літальних апаратів та інші надзвичайні події.

Очікуваним результатом впровадження стандартизованих підходів до реагування на події з масовими санітарними втратами (MASCAL) може стати чітке врегулювання системи управління інцидентом, зокрема визначення відповідальності залучених служб, порядку підпорядкування підрозділів та керівництва операцією. Важливим результатом також буде уніфікація способів і методів комунікації між підрозділами, включаючи стандартизовані процедури передачі інформації під час реагування на інцидент. Запровадження єдиних стандартних документів, таких як звіти про подію, форми медичного сортування та інші робочі документи, дозволить забезпечити узгодженість дій усіх залучених служб. Крім того, впровадження одного зрозумілого для всіх алгоритму медичного сортування постраждалих (Triage) сприятиме прискоренню процесу надання допомоги. У сукупності це значно спростить управління подіями з масовими санітарними втратами, пришвидшить проведення сортування, покращить координацію між службами та забезпечить належний рівень безпеки персоналу, зокрема в умовах можливих повторних атак або вторинних руйнувань.

Список використаних джерел:

1. Могилюк А. І., Супруненко С. М. Принципи медичного сортування в Україні та світі. *Актуальні проблеми сучасної медицини*. 2024. Т. 24, № 1 (85). С. 270–275. URL: <https://visnyk-umsa.com.ua/index.php/journal/article/view/984/96>. (дата звернення: 16.04.2026).
2. Шекера О. Г., Ткаченко В. І. Основи медичного сортування на догоспітальному етапі у разі виникнення надзвичайних ситуацій. 2021. URL:

https://www.researchgate.net/publication/359072728_Osnovi_medycznogo_sortuvanna_na_dogospitalnomu_etapi_u_raz_i_viniknenna_nadzvicajnih_situacij (дата звернення: 10.04.2026).

3. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту : постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#Text> (дата звернення: 16.04.2026).

4. Про затвердження Стандарту екстреної медичної допомоги «Медичне сортування при масовому надходженні постраждалих на ранньому госпітальному етапі» : наказ Міністерства охорони здоров'я України від 24.02.2022 № 368. URL: <https://moz.gov.ua/uk/decrees/nakaz-moz-ukraini-vid-24022022--368-pro-zatverdzhennja-standartu-ekstrenoi-medichnoi-dopomogi-medichne-sortuvannja-pri-masovomu-nadhodzhenni-postrazhdalih-na-rannomu-gospitalnomu-etapi> (дата звернення: 16.04.2026).

5. Major Incident Medical Management and Support: The Practical Approach in the Hospital / ed. by K. Mackway-Jones, S. Carley. — 2nd ed. — Chichester : Wiley-Blackwell, 2019. — 360 p. URL: <http://dickyriky.com/books/medical/Major%20Incident%20Medical%20Management%20and%20Support%20-%20The%20Hospital%20e%20-%20ALSG%202019.pdf> (дата звернення: 01.04.2026).

6. AMedP-1.10. Medical Aspects in the Management of a Major Incident / Mass Casualty Situation. — NATO Standardization Office (NSO), 2019. — (STANAG 2879). URL: https://www.coemed.org/files/stanags/03_AMEDP/AMedP-1.10_EDB_V1_E_2879.pdf (дата звернення: 01.04.2026).

Гапон В.М.

старший науковий співробітник сектору дослідження зброї та вибухотехнічних досліджень лабораторії криміналістичних та військових досліджень ННЦ «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса»

ІНДИВІДУАЛЬНИЙ ЗАХИСТ В УМОВАХ ХІМІЧНИХ І БІОЛОГІЧНИХ ЗАГРОЗ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА ПРАКТИЧНИЙ ДОСВІД

Вступ

У сучасних умовах ведення бойових дій питання захисту особового складу від загроз хімічного та біологічного характеру набуває особливої актуальності. Застосування зброї масового ураження або виникнення техногенних аварій вимагає від сил оборони України високого рівня готовності, злагодженості дій та ефективного використання засобів індивідуального захисту.

Взаємодія між різними складовими сил оборони — Збройними Силами України, підрозділами територіальної оборони, Національною гвардією та іншими формуваннями — є ключовим чинником забезпечення належного рівня безпеки особового складу. Узгоджене планування, обмін інформацією, єдині стандарти застосування засобів захисту та спільні тренування дозволяють мінімізувати ризики ураження та підвищити ефективність виконання завдань.

1. Принципи індивідуального захисту.

Ефективний захист базується на таких принципах:

1. Бар’єрність — створення фізичного бар’єру між людиною та небезпечним фактором.
2. Герметичність — недопущення проникнення агентів.
3. Своєчасність використання — застосування ЗІЗ до або під час впливу.
4. Комплексність — одночасний захист органів дихання, шкіри та очей.

2. Сучасні засоби індивідуального захисту

2.1. Захист органів дихання

- Протигази (фільтрувальні та ізолюючі);
- Респіратори класів FFP2, FFP3;
- Саморятівники.

Сучасні фільтри здатні затримувати як аерозолі, так і газоподібні речовини.

2.2. Захисні костюми: класифікація та стандарти (ДСТУ).

Захисні костюми є ключовим елементом при роботі в зоні хімічного або біологічного зараження.

В Україні діють гармонізовані стандарти, зокрема:

ДСТУ EN 943-1:2017

«Одяг захисний від рідких і газоподібних хімічних речовин, включаючи рідкі аерозолі та тверді частинки. Частина 1».

Визначає вимоги до герметичних (газонепроникних) костюмів.

ДСТУ EN 943-2:2017

Для аварійно-рятувальних підрозділів (підвищені вимоги до міцності та захисту).

ДСТУ EN 14605:2017

Захисний одяг від рідких хімікатів (типи 3 і 4 — герметичні та бризказахисні костюми).

ДСТУ EN ISO 13982-1:2017

Захист від твердих частинок (тип 5).

ДСТУ EN 13034:2017

Обмежений захист від рідких хімічних речовин (тип 6).

Класи захисних костюмів (за європейською класифікацією, впровадженою в ДСТУ):

Тип 1 — газонепроникні костюми (найвищий рівень захисту);

Тип 2 — негерметичні, але з надлишковим тиском;

Тип 3 — захист від струменів рідини;

Тип 4 — захист від аерозолів;

Тип 5 — захист від твердих частинок;

Тип 6 — обмежений захист.

Вимоги до захисних костюмів:

- * хімічна стійкість матеріалів;
- * герметичність швів;
- * механічна міцність;
- * ергономічність;
- * сумісність із іншими ЗІЗ.

2.3. Захист очей та шкіри

- Герметичні окуляри;
- Захисні щитки;
- Рукавички з хімічно стійких матеріалів;
- Спеціальне взуття.

2.4. Засоби деконтамінації.

- Індивідуальні протихімічні пакети;
- Антисептики;
- Дезінфікуючі розчини.

3. Сучасні підходи до індивідуального захисту.

Сучасні тенденції розвитку включають:

1. Інтегровані системи захисту.

Об'єднання костюма, протигаза та системи охолодження в єдину систему.

2. Використання новітніх матеріалів.

Мембранні тканини, наноматеріали, багатошарові бар'єри.

3. Цифрові технології

- * газоаналізатори;
- * біосенсори;
- * системи моніторингу стану людини.

4. Підвищення ролі навчання.

Практичні тренування значно підвищують ефективність використання ЗІЗ.

4. Практичний досвід застосування.

Практика показує, що навіть найсучасніші засоби захисту можуть бути неефективними без належної підготовки.

Основні проблеми:

- неправильне одягання костюма;
- порушення герметичності;
- перевищення часу перебування в ЗІЗ;
- психологічний фактор (стрес, паніка).

Досвід пандемії COVID-19 показав:

- * важливість базових засобів (маски, рукавички);
- * критичну роль навчання персоналу;
- * необхідність стандартизації засобів захисту.

Досвід надзвичайних ситуацій і бойових дій підтверджує:

- * потребу в швидкому доступі до ЗІЗ;
- * необхідність мобільних комплектів;
- * важливість взаємодії служб.

5. Проблеми та перспективи

Серед основних проблем:

- * обмежена доступність якісних ЗІЗ;
- * недостатній рівень підготовки населення та особового складу;
- * зношеність матеріальної бази.

Перспективи розвитку:

- * впровадження нових стандартів;
- * локалізація виробництва;
- * розвиток систем навчання;

* використання штучного інтелекту для прогнозування ризиків.

Висновки

У ході розгляду питання взаємодії сил оборони України у використанні засобів індивідуального захисту від хімічних, радіаційних та біологічних загроз встановлено, що ефективність виконання завдань у таких умовах безпосередньо залежить від рівня підготовки особового складу та узгодженості дій між різними складовими сектору безпеки і оборони.

Визначено, що важливими чинниками є своєчасне забезпечення підрозділів сучасними засобами індивідуального захисту, дотримання єдиних стандартів їх застосування, а також постійне вдосконалення навичок через спільні навчання і тренування. Особливу роль відіграє ефективний обмін інформацією та чітка координація дій у разі виникнення загроз хімічного, радіаційного чи біологічного ураження.

Разом із тим, існує потреба у подальшому розвитку системи взаємодії, зокрема шляхом удосконалення нормативно-правової бази, впровадження новітніх технологій захисту та підвищення рівня міжвідомчої сумісності.

Отже, забезпечення ефективної взаємодії сил оборони України у сфері використання засобів індивідуального захисту є необхідною умовою збереження життя і здоров'я особового складу та успішного виконання поставлених завдань в умовах сучасних загроз.

Ключовим фактором ефективності залишається не лише наявність засобів, але й уміння правильно їх застосовувати.

Список використаних джерел:

1. Гутченко А.Г., Радченко І.О. Забезпечення, радіаційного, хімічного, біологічного захисту підрозділів в умовах бойових дій: Навчальний посібник. Харків : ХІТВ, 2004. 272 с.
2. Озброєння і засоби військ радіаційного, хімічного та біологічного захисту : навч. посіб. Випуск 2. Харків : ХІТВ, 2003. 120 с.

Голіздра М.С.

здобувач вищої освіти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

РОЛЬ КООРДИНАЦІЙНИХ ОРГАНІВ У СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ СЕКТОРОМ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Відповідно до п. 16 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про національну безпеку України», сектор безпеки і оборони - система органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення з правоохоронними функціями, сил цивільного захисту, оборонно-промислового комплексу України, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і відповідно до Конституції та законів України за функціональним призначенням спрямована на захист національних інтересів України від загроз, а також громадяни та громадські об'єднання, які добровільно беруть участь у забезпеченні національної безпеки України [1].

За умов сучасної війни російської федерації проти України та воєнного стану ця система повинна функціонувати скоординовано, швидко та чітко. Весь процес має здійснюватися без будь-яких затримок, а вся операційність повинна бути інтегрованою. Саме тому координуючі структури мають спеціальну функцію, яка, у свою чергу, забезпечує єдине управління та координує роботу складових сектору безпеки та оборони.

Конституція України та Закон України «Про національну безпеку України» визначають правові засади функціонування цієї системи. Ці документи встановлюють

правову основу для офіційної взаємодії всіх суб'єктів безпеки та оборони, які спільно працюють над захистом держави. Документи містять перелік особового складу служб безпеки та оборони, визначають їхні конкретні повноваження, а також встановлюють механізми парламентського контролю та основоположні принципи державної політики безпеки та оборони [1; 2].

Кабінет Міністрів України очолює національну систему управління, оскільки саме уряд реалізує політику національної безпеки та оборони. Цей орган організовує діяльність міністерств, служб та відомств. Він розподіляє ресурси, ініціює рішення та відповідає за їх ефективність. Поєднання урядових комітетів, міжвідомчих нарад та координаційних штабів забезпечує єдність різних відомств, особливо в кризових ситуаціях або під час діяльності, пов'язаної з національною обороною [3].

В умовах воєнного стану, вирішальною ланкою у механізмі військового командування виступає Генеральний штаб Збройних Сил України спільно з апаратом Головнокомандувача Збройних Сил України. Їхні завдання охоплюють формування стратегічних планів оборонних заходів, узгодження дій вищого військового керівництва та ухвалення рішень щодо залучення наявних сил і засобів. Відповідальність за загальну стратегічну узгодженість у сфері безпеки й оборони в період бойових дій покладається на Ставку Верховного Головнокомандувача, яка встановлює першочергові оборонні завдання та гарантує спрямування ресурсів на найважливіші ділянки. Така система побудови дозволяє запобігти накладанню повноважень і сприяє зростанню дієвості системи управління військами [4; 5; 6].

Координаційні органи виконують кілька стратегічно важливих завдань. По-перше, здійснюється стратегічне планування. Сектор безпеки та оборони потребує довгострокових планів, доктрин та програм, які створюються шляхом стратегічного планування. Військові сили не можуть бути розвинені, озброєння не може бути модернізовано, а системи територіальної оборони не можуть бути побудовані без чіткого плану.

По-друге, виконується аналітична робота. Координаційні органи здійснюють постійний збір та аналіз даних для виявлення фактичних та майбутніх загроз, а також створюють відповідні пропозиції для керівництва країни. Аналітичний підхід є продуктивнішим за миттєвий розбір ситуації, адже він дає змогу ухвалювати рішення, розраховані на тривалу перспективу.

По-третє, робота координаційних структур полягає в організації взаємодії. Безпековий сектор складається з низки окремих підрозділів, кожен з яких виконує свої специфічні функції. Координація забезпечує їхню злагоджену спільну роботу, визначає чіткі обов'язки та запобігає хаосу й суперечностям.

По-четверте, це функції контролю та нагляду. Ухвалені постанови мають бути не лише зафіксовані письмово, а й втілені у життя. Контрольні заходи дають змогу оцінити результативність впроваджених дій, виявити проблемні моменти та оперативно їх виправити.

По-п'яте, налагодження каналів зв'язку. Критично важливим є якісний обмін відомостями між державними установами, силовими структурами та закордонними партнерами. Без швидкого і захищеного об'єднання неможливо оперативно реагувати на небезпеки. Варто зазначити, що сучасна модель управління сектором безпеки не обмежується лише військовим складником. Ключове значення набуває доктрина всеосяжної оборони, коли у процесі захисту держави залучені не лише правоохоронні органи, а також економічна сфера, транспортна мережа, енергетика, інформаційний простір і навіть саме суспільство. Стійкість країни оцінюється не лише обсягом її озброєння, а й тим, наскільки безперервно функціонує життєво важлива інфраструктура під час ракетних ударів, як швидко усуваються пошкодження та підтримується нормальне життя громадян. Особливої уваги вимагає цифровізація управлінських процесів. Перехід до електронного документообігу, створення надійних та захищених комунікаційних шляхів, інтеграція передових засобів аналізу дозволяють значно прискорити процес прийняття рішень, звести до мінімуму ризик помилкових кроків та підвищити прозорість управління. В умовах

поточної військової ситуації швидкість оперування даними часто є вирішальним чинником [1; 5].

Україна також націлена на освоєння стандартів Північноатлантичного альянсу. Це тягне за собою впровадження зведеної системи керування сферою безпеки, посилення демократичного нагляду цивільних структур над військовими формуваннями, вдосконалення стратегічного планування та гарантування взаємодії з країнами-союзниками. Такий метод дає змогу збудувати структуру, де кожна складова функціонує як злагоджений апарат [7].

Таким чином, координаційні структури є основою всього комплексу безпеки та оборони. Вони гарантують однаковість стратегічних вказівок, гармонізують політичні та військові ухвали, розумно розподіляють наявні засоби та формують спроможність країни протистояти загрозам із зовні та зсередини. Подальший розвиток цієї системи мусить базуватися на чіткому розмежуванні відповідальності, зміцненні взаємодії між відомствами, оцифруванні процесів управління та приведенні чинного законодавства у відповідність до загальновизнаних міжнародних норм. Тільки за таких умов сектори безпеки та оборони України зможуть досягти максимальної віддачі й забезпечити незламний захист як держави, так і її населення.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2018. № 31. Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
2. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
3. Про Кабінет Міністрів України : Закон України від 27.02.2014 № 794-VII // Відомості Верховної Ради України. 2014. № 13. Ст. 222. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/794-18>
4. Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 9. Ст. 108. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12>
5. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII // Відомості Верховної Ради України. 1992. № 9. Ст. 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12>
6. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2015. № 28. Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19>
7. Угода між державами — учасниками Північноатлантичного договору та іншими державами, які беруть участь у програмі «Партнерство заради миру», щодо статусу їх Збройних Сил (PfP SOFA) від 19.06.1995. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/808-20>

Гордійчук І.В.

Заступник начальника національного
університету оборони України, Національний
університет оборони України

БЕЗПЕКОВІ МЕХАНІЗМИ ПІДТРИМКИ УКРАЇНИ НА ШЛЯХУ ДО СВРОАТЛАНТИЧНОЇ ІНТЕГРАЦІЇ: МОЖЛИВОСТІ ТА ОБМЕЖЕННЯ

Повномасштабне вторгнення російської федерації в Україну 24 лютого 2022 року, якому передувала майже десятирічна гібридна війна, стало актом неспровокованої, віроломної та найбільш жорстокої збройної агресії диктаторської російської федерації проти волелюбного і працелюбного українського народу. Задля збереження державного суверенітету та виконання силами безпеки і оборони України свого конституційного обов'язку, питання підготовки, реалізації та забезпечення національної безпеки України набуло найбільш критично-важливого значення за всю новітню історію [1; 2]. В надзвичайно складних, довготривалих та виснажливих умовах воєнного стану (Attrition War) та

стратегічної невизначеності, Україна активно і всеохоплююче започатковує і поглиблює різноманітні формати співпраці як з країнами-членами НАТО так і країнами-партнерами та ситуаційними союзниками, що дозволяє хоча би частково компенсувати відсутність об'єктивних гарантій колективної оборони [3].

Незважаючи на багаторічний стратегічний курс України на вступ до ЄС та НАТО [1; 4], практична реалізація політики Альянсу «відкритих дверей» на своєму шляху містить перманентні перешкоди як політичного так і економічного, соціального характеру та військових обмежень, що зазвичай мінімізує, а й подекуди унеможлиблює швидке приєднання України як до НАТО так і ЄС. Всі ці дестабілізуючі та перешкоджаючі фактори згенерували необхідність пошуку, започаткування та розвитку альтернативних і додаткових механізмів національної безпеки, які, як мінімум допоможуть, а в подальшій перспективі будуть сприяти та забезпечувати стійкість у обороноздатності держави як у коротко- так і середньостроковій перспективі. Згідно з аналізом останніх офіційних та наукових джерел, доцільно зробити попередній висновок, що двосторонні та багатосторонні безпекові договори є дієвими, але розглядаються як тимчасові компенсаційні механізми, оскільки є беззаперечний всеукраїнський консенсус ургентної необхідності вступу до НАТО і заключним питанням є політична воля майбутніх союзників і подальша безпекова трансформація Альянсу.

Узагальнений аналіз безпекових стратегій як Альянсу в цілому так і України безпосередньо, дозволяє зробити беззаперечні висновки та підтвердити тенденції щодо швидкого збільшення як кількісних так і якісних двосторонніх та багатосторонніх безпекових угод між Україною і окремими державами та союзами (блоками) держав з головним завданням тимчасової безпекової гарантійної архітектури. Офіційні дані й узагальнені результати аналізу свідчать, що з початком повномасштабного вторгнення РФ, Україна започаткувала і реалізовує значну кількість довгострокових домовленостей щодо оборонної співпраці.

Особливої уваги заслуговує діяльність Контактної групи з оборони України щодо забезпечення сил оборони України озброєнням, військовою технікою та матеріально-технічними засобами (UDCG), відомої як «Rammstein group» [4], до складу якої входять 56 країн НАТО, ЄС та ситуаційних союзників. Створена у відповідь на російське вторгнення у 2022 році, UDCG стала основним практичним майданчиком координації військової допомоги з постійною динамічною і якісно-структурованою підтримкою. За результатами огляду підсумків змісту Рамштайн зустрічей, Міністерство оборони України підкреслює посилення координації та сталий характер допомоги. В той же час офіційна та публічна наукова дискусія застерігає на слабкій юридичній силі та низьких технологічних аспектах угод, адже значна кількість двосторонніх угод носять здебільшого політичний і декларативний характер, що не є рівносильними статті 5 НАТО, що в свою чергу ставить питання чіткої юридичної імплементації гарантій.

Для виконання стратегічного завдання щодо відсічі збройної агресії російської федерації, збереження державного суверенітету та перспективним відновленням територіальної цілісності, основними механізмами виконання цих завдань на сучасному етапі є:

1. Поглиблена співпраця України з НАТО за рахунок якісного розроблення та повноцінної імплементації річних національних програм (РНП):
 - всеохоплююча інституційна [3] інтеграція сектору безпеки і оборони за стандартами НАТО;
 - продовження та удосконалення програми розширених можливостей НАТО;
 - військово-технічна та логістична взаємосумісність;
2. Європейські механізми безпеки:
 - Європейський фонд миру (EPF - European Peace Facility) [5];
 - Оборонно-промислова кооперація за принципом «Данської моделі», започаткованої в 2024 році як механізму фінансування оборонно-промислового

комплексу України, що передбачає закупівлю закордонними партнерами озброєння та військової техніки безпосередньо в українських виробників за кошти Данії та інших країн-донорів як партнерів так і потенційних майбутніх союзників. Ключовими особливостями є те, що це не просто передача чи подарунок ОВТ і МТЗ, а інвестиція в український ОПК. Ефективність даної моделі полягає в швидких поставках на фронт, нижчі ціни ніж у Європі та легше обслуговування. Для прикладу, тільки за 2024 рік Україна отримала озброєння на 538 млн євро;

- Місії військової допомоги ЄС (EU MAM – European Union Military Assistance Mission);

3. Двосторонні безпекові договори з країнами G7, НАТО [3], іншими партнерами та ситуаційними союзниками. Цими документами передбачено зобов'язання з військової допомоги, в тому числі постачання озброєнь і військової техніки, а також навчально-тренувальні та інструкторські місії і гарантії довгострокового фінансування сектору безпеки і оборони;

4. Національні механізми оборони та безпеки, а саме оновлена воєнна доктрина; сучасні, постійно боєздатні сили безпеки і оборони включно з всеосяжною територіальною обороною; нарощування багаторівневої системи ППО/ПРО; високотехнологічне нарощування та розвиток сучасного національного ОПК.

З метою деталізації розуміння поточних і перспективних умов євроатлантичної інтеграції України, доцільно використати універсальний інструмент стратегічного планування SWOT, який надає можливість оцінити операційні спроможності, потенційні обмеження та зовнішні і внутрішні безпекові виклики.

Переваги SWOT методу:

- гнучкість адаптації для різних сфер (воєнна політика, міжнародні відносини, економіка);

- комплексність оцінки;
- простота застосування.

Обмеження при застосуванні SWOT методу:

- необхідність достовірної інформаційної бази;
- статистичність (потрібно постійне оновлення);
- суб'єктивність оцінок.

За результатами SWOT-аналізу можливостей та обмежень України з урахуванням особливості політики вступу до НАТО можна зазначити таке.

Strenghts – внутрішніми сильними сторонами слід вважати:

1. Значний бойовий досвід і гнучка адаптивність сил безпеки і оборони, що набувається завдяки оперативному розробленню і впровадженню нових доктринальних документів і технологічних розробок (внесення змін до статутів, розроблення доктрин з урахуванням досвіду російсько-української війни, застосування безпілотних платформ, використання мережево-центричних підходів), а також заохочення ініціативи на тактичному рівні і децентралізації управлінських процесів.

2. Національна єдність та суспільна стійкість:

- висока мотивація щодо оборони та захисту рідної землі;
- широке залучення ветеранської спільноти;
- розгалуження і посилення всеохоплюючого волонтерського руху;
- напрацювання і розвиток горизонтальних зв'язків, особливо, що стосується логістичного забезпечення.

3. Визнана міжнародна легітимність діючої української влади і широка коаліційна підтримка і як результат:

- широка міжнародна солідарність і політична консолідація партнерів у форматі контактної групи з питань оборони України/групи Рамштайн;
- кількісне і якісне розширення номенклатури озброєння і військової техніки (ОВТ), особливо нових західних зразків, оновлення навчальних програм на основі бойового

досвіду російсько-української війни, вивчення і оволодіння західною технікою у навчальних центрах, вищих військових навчальних закладах і військових підрозділах закладів вищої освіти;

4. Оперативно-стратегічна інтеграція з партнерами, зокрема обміну розвіданими, спільному плануванні операцій, корпоративній сумісності систем зв'язку/цілевказання;

5. Інноваційна екосистема воєнних технологій, що містить програмування на полі бою, розвиток безпілотних літальних апаратів (БПЛА) та наземних роботизованих платформ, інтеграції протиповітряної оборони і протиракетної оборони (ППО/ПРО) в загальноєвропейську систему за стандартами НАТО, проведення інформаційно-психологічних операцій (ІПСО) та нарощування кібер спроможностей.

6. Нормативно-правова трансформація сил безпеки і оборони [2; 3] завдяки оперативній адаптації до стандартів НАТО (J-структури, управління ресурсами, прозорість і посилення цивільно-демократичного контролю).

Weakness – внутрішніми слабкими сторонами слід вважати:

1. Людський ресурс і мобілізація, зокрема:

- некомплект та виснаження особового складу;
- значна кількість заброньованих працівників критичних підприємств/інфраструктурних об'єктів;
- перманентна потреба у ротаціях та реабілітації особового складу, особливо тих, хто знаходиться на першій та другій лінії оборони;
- дисбаланс в підготовці підрозділів.

2. Організаційно-інституційні вузькі місця, а саме:

- бюрократизація управлінських та логістичних процесів;
- неповна цифровізація С2/логістики, що уповільнює забезпечення діючої армії всім необхідним реалізуючи принцип «від складу до воїна»;
- несвоєчасне впровадження стандартизованих процедур NSPA (NATO Support and procurement Agency – Агенція НАТО з підтримки та постачання) та NSIP (NATO Security Investment Program – Програма НАТО з інвестиції в безпеку).

3. Стратегічні комунікації підмінюються популістськими заявами замість формування активного проукраїнського інформаційного простору, що негативно впливає на сприйняття подій в Україні і на полі бою міжнародною спільнотою через завищення очікуваних результатів.

4. Оборонно-промисловий комплекс (ОПК);

- обмежені можливості серійного виробництва високотехнологічних систем, таких як засоби протиповітряної оборони, радіоелектронної боротьби, ракет всіх типів і класів, двигунів, тощо;
- вразливість до ворожих ударів по ОПК;
- критична технологічна залежність від партнерів щодо модернізації ОПК;

5. Інші ресурсні обмеження:

- дефіцит сучасної авіації, безсистемність далекобійності, критична залежність від імпорту, нестача боєприпасів та недостатньо ешелонована ППО;
- критичне зношення матеріально-технічної бази та застаріла інфраструктура.

Opportunities – зовнішніми можливостями слід вважати:

1. Поглиблення інтеграції з НАТО/ЄС завдяки:

- залученню до багаторічних програм зміцнення спроможностей як військовослужбовців так і підрозділів;
- доступу до спільного планування;
- впровадженню стандартизованого озброєння;
- участі у європейських оборонних ініціативах EDIRPA (European Defence Industry Reinforcement through common Procurement Act – спільні закупівлі для уникнення дублювання), EDIP (European Defence Industry Programme – підтримка кооперації між

державами-членами у сфері оборонних закупівель) та EDF (European Defence Fund – інвестиції у спільні дослідження та розробки);

- залучення оборонних інвестицій;

2. Довгострокові безпекові угоди з головними партнерами, а саме:

- багаторічні пакети підтримки, зокрема ППО, авіації, виробництва/постачання боєприпасів, кібербезпеки, а також потенційна локалізація виробництва в Україні;

3. Регіональна ситуаційна коаліційність, як приклад Балто-Чорноморський формат у вигляді спільних навчань, створення інтегрованих командувань, ППО-щит і Чорноморська безпека;

4. Технологічний стрибок:

- використання штучного інтелекту (ШІ/ML) для розвідки та ціленаведення, автономні рої БПЛА, високоточні далекобійні засоби, контр-ШІ в ІПСО.

5. Фінансові засоби відновлення:

- удосконалення (посилення) санкційної політики, впровадження компенсаційних та репараційних механізмів, створення спецфондів, страхування воєнних ризиків.

Threats – зовнішніми загрозами слід вважати:

1. Ескалація рф і затягування війни:

- масовані ракетно-авіаційні удари по об'єктах критичної інфраструктури, особливо по енергетичній, логістичній, комунальній, медичній;
- мобілізаційна перевага рф;
- нарощування використання кібер атак, РЕБ, комбінованих ракетно-дронових ударів;
- залякування застосуванням (потенційне застосування) стратегічних ракет типу «Орешнік»;

- залякування застосуванням (гіпотетичне застосування) ядерної зброї;

2. Потенційна втома партнерів (політична волатильність):

- геополітичні коливання, що впливають на коаліційну солідарність, обов'язкові виборчі цикли західного світу, що потенційно можуть призвести до затримки/обмеження постачання (експорту), особливо найбільш дефіцитного ОВТ;

3. Перманентні ІПСО рф з метою:

- мінімізувати підтримку як зсередини – громадянами України, так і ззовні – партнерами, друзями;
- викривлення (спотворення) сприйняття успішних результатів України.

Таким чином, запропонований аналіз засвідчує, що сучасна система безпекових гарантій України формується як тимчасова багаторівнева архітектура, що поєднує в собі національні оборонні можливості, двосторонні та багатосторонні безпекові угоди з державами-партнерами та механізми підтримки в першу чергу з боку Європейського Союзу, ситуаційних союзників, країн-партнерів та поглиблену співпрацю з НАТО. В той же час зазначені безпекові механізми мають в основному допоміжний характер і не замінюють в цілому колективні гарантії безпеки згідно з статтею 5 договору НАТО [3]. Тому стратегічним завданням України залишається зміцнення рівня підготовки сил безпеки та оборони та їх взаємосумісність з відповідними структурами НАТО а також подальший розвиток оборонно-промислового потенціалу з метою пришвидшення інтеграції до євроатлантичного безпекового простору.

Список використаних джерел:

1. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037>.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21 червня 2018р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>.

3. NATO Strategic Concept 2022. Brussels: NATO, 2022. URL: <https://www.nato.int/content/dam/nato/webready/documents/publications-and-reports/strategic-concepts/2022/290622-strategic-concept-ukr.pdf>.
4. Ukraine Defence Contact Group (UDCG) // Ministry of Defence of Ukraine. URL: <https://mod.gov.ua/news?search=%D1%80%D0%B0%D0%BC%D1%88%D1%82%D0%B0%D0%B9%D0%BD>.
5. European Peace Facility // Council of the European Union. URL: <https://www.consilium.europa.eu/en/policies/european-peace-facility/>.
6. Про розвідку: Закон України від 17 вересня 2020 р. № 912-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/912-2>.

Деміхова С.В.

викладач кафедри гуманітарних наук
Національної академії сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного

МОВНА КУЛЬТУРА ЯК ЕЛЕМЕНТ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА ЗАСІБ РОЗПІЗНАВАННЯ "СВІЙ-ЧУЖИЙ" У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ

Невід’ємною складовою професійної етики військовослужбовців стає культура мови, оскільки є важливим елементом виживання на полі бою. Використання української мови у секторі безпеки й оборони демонструє, чиї інтереси захищає структура. Мова перестає бути лише засобом обміну інформацією в умовах повномасштабного вторгнення та гібридної агресії, перетворюючись на інструмент операційної безпеки, стратегічний ресурс, маркер національної приналежності, офіційний код держави. У сучасних умовах мова виходить за межі суто лінгвістичного явища, перетворюючись на стратегічний чинник національної безпеки та інструмент ідеологічного розмежування [2, с. 131].

Мовна культура сьогодні стає мовою мислення. Впровадження термінології НАТО (згідно з APP-6(D) та іншими стандартами) змінює саму структуру бойового управління.

Проявом свідомої позиції військовослужбовця є його мовна культура – фундамент, який на ціннісному рівні відрізняє українського воїна від окупанта. Державна мова створює єдину систему координат: для опису перемоги чи біди люди використовують однакові терміни, що знімає відчуття ізоляції і формує спільний смисловий простір та єдине ідеологічне поле, що зміцнює моральний дух у межах підрозділу. Маркуємо «своїх»: спільний смисловий простір підсилює відчуття приналежності до групи, що є важливим для виживання [3, с. 113]. Вищий рівень довіри до джерел викликає інформація, подана рідною мовою, що дозволяє громаді діяти злагоджено. Перехід на українську під час війни впливає на самооцінку та відчуття безпеки особистості.

Мова є захистом, що дає психологічний затишок в умовах ворожої агресії. Вона деморалізує, створює психологічний бар’єр ворогові, коли той чує незрозумілу йому мову в ефірі. Вербалізація знімає емоційну напругу, оскільки дає мозку змогу впорядкувати уривчасті спогади в цілісну картину. Користуючись рідною мовою, військовослужбовці не переважтують мозок зайвою роботою, що дозволяє залишатися в ресурсі для прийняття зважених рішень.

Мова – не лише засіб комунікації, а й інструмент для трансляції цінностей та ідеалів, які визначають ідентичність народу. Захистити нематеріальну спадщину допомагає збереження специфічних мовних конструкцій.

Мова виконує роль лінгвістичного пароля у бойових умовах, якщо ускладнена візуальна ідентифікація. Природні для носія української мови й водночас складні для ворога специфічні лексеми, фонemi, інтонації миттєво допомагають ідентифікувати осіб власних

сил. Діалекти та сленг, які формуються у внутрішні коди всередині підрозділів, створюють додаткові труднощі для ворога.

На якість управління військами впливає дотримання стандартів мовної культури. Уникнення помилок при передачі інформації різноманітними технічними засобами, відсутність двозначності у наказах – все це передбачає висока мовна культура, що є компонентом безпеки зв'язку. Під час спільних операцій, при отриманні розвідувальних даних актуальним є використання уніфікованого глосарію військових термінів, що мінімізуватиме помилки у процесі перекладу лексем в бойових умовах, підвищуватиме швидкість передачі інформації та знижуватиме ймовірність помилкового вогню. Уніфікація понять (згідно зі стандартами НАТО в українському перекладі) мінімізує час на інтерпретацію команд у стресових ситуаціях. Гармонізація військового лексикону зі стандартами Альянсу виступає стратегічним елементом безпеки, що відмежовує професійну екосистему ЗСУ від впливу мілітарного простору окупанта.

Високий рівень мовної культури, знання професійної термінології мінімізують ризики неправильного тлумачення команд у бою. Підвищення ефективності взаємодії між різними підрозділами зумовить впровадження єдиних мовних стандартів (на зразок *lingua franca*), що вплине на зменшення лінгвістичної складової помилок, які виникають при передачі критично важливої інформації [Довідник, с. 131].

Мовна культура дозволяє виявляти невідповідності звернень, письмової документації, що походить від ворога. Як інтелектуальний фільтр працює критичне ставлення до мови, що дозволяє відділяти реальні факти від нав'язаних емоцій, якими перенасичені маніпулятивні наративи. Розуміння значення лексем (наприклад, «бавовна», «заходи безпеки») руйнує викривлену картину світу, оскільки ворог часто використовує нейтральні слова для маскування агресії. Завдяки критичному погляду стає очевидним, як пропаганда використовує фальшиві паралелі та гру слів, намагаючись легітимізувати свої злочини. Мовна гігієна допомагає виявляти логічні пастки, формує активного аналітика, а не звичайного споживача інформації, якого важко заплутати гаслами.

Недостатній рівень мовної культури може призвести до негативних наслідків: створення психологічного дискомфорту через мовне розділення усередині підрозділу; неправильне тлумачення неоднозначних термінів; помилки в ідентифікації через мовну плутанину. Чітко сформульована думка веде до правильно виконаного наказу, тому у секторі безпеки мовна культура стає дисципліною мислення.

Список використаних джерел:

1. Довідник із застосування стандартів НАТО (STANAG) у процесі бойової підготовки підрозділів. Львів : НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ СУХОПУТНИХ ВІЙСЬК ІМЕНІ ГЕТЬМАНА ПЕТРА САГАЙДАЧНОГО, 2024. 128 с.
2. Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт : монографія. Київ : НІСД, 2017. 496 с.
3. Муравйова Н. В. Мовний код «свій-чужий» у контексті сучасної інформаційної війни. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Серія 12, Психологічні науки*. 2022. Вип. 18 (42). С. 112–119.

Денисенко Г.В.

т.в.о начальника наукової лабораторії № 3
науково організаційного центру Національної
академії Служби безпеки України,
доктор філософії у галузі право, старший
дослідник

ОРГАНІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ: ПРОБЛЕМАТИКА РЕАЛІЗАЦІЇ СТРАТЕГІЧНИХ ПІДХОДІВ В УМОВАХ ВІЙНИ

Повномасштабна збройна агресія проти України та запровадження правового режиму воєнного стану обумовили істотну зміну умов реалізації повноважень органів сектору безпеки і оборони, визначених законодавством України.

Конституція України, поєднуючи імператив державної функції щодо забезпечення національної безпеки з гарантіями прав і свобод людини, формує нормативну рамку, в межах якої правові режими безпекового характеру, у тому числі режим державної таємниці, мають реалізовуватися виключно на законних підставах і в обсязі, допустимому для демократичної правової держави [1].

Практичне значення статей 17, 32, 34 і 64 Конституції України у цьому контексті полягає в тому, що вони з одного боку легітимують застосування спеціальних режимів у сфері національної безпеки, а з іншого боку закріплюють вимогу здійснення таких обмежень лише на підставі закону та в межах допустимості. Воєнний стан не може розглядатися як самостійна правова підстава для автоматичної заміни процесуальних гарантій режимними інструментами. Навпаки, він підвищує вимоги до правової визначеності процедур, за допомогою яких забезпечується публічний інтерес національної безпеки [1].

У таких умовах особливої актуальності набуває охорона державної таємниці, нормативний зміст якої визначається спеціальним законом.

Відповідно до статті 1 Закону України «Про державну таємницю» охорона державної таємниці визначається як сукупність організаційно правових, інженерно технічних, криптографічних та оперативно розшукових заходів, спрямованих на запобігання розголошенню секретної інформації та втраті її матеріальних носіїв [3]. Таке законодавче визначення закріплює багатокомпонентний характер охорони державної таємниці та виводить її за межі виключно технічних або режимних дій. Одночасно воно формує охорону як обов'язкову умову правомірного обігу секретної інформації у діяльності відповідних суб'єктів. В умовах воєнного стану цей підхід набуває посиленої дії, оскільки органи сектору безпеки і оборони функціонують у режимі підвищеного обігу відомостей, здатних завдати шкоди національній безпеці у разі розголошення. За таких умов охорона державної таємниці трансформується з факультативної практики у юридично обов'язковий режим діяльності [3; 4; 6; 8].

Стаття 8 Закону України «Про державну таємницю» визначає сфери, у яких інформація може бути віднесена до державної таємниці, зокрема оборону, державну безпеку та охорону правопорядку, а також закріплює критерій можливості завдання шкоди національній безпеці України у разі розголошення [3]. У контексті воєнного стану ця норма виконує функцію матеріально правової основи для віднесення відомостей до державної таємниці, що об'єктивно розширює коло інформації, яка підпадає під режим секретності. Водночас таке розширення не вирішує питання процесуальної реалізації режиму державної таємниці у сферах, де діють інші імперативи. Насамперед це стосується кримінального провадження, у межах якого процесуальна форма покликана забезпечити як виконання завдань провадження, так і реалізацію процесуальних прав його учасників [2; 3].

У зв'язку з цим визначального значення набуває співвідношення спеціального законодавства про державну таємницю з кримінальним процесуальним регулюванням. Кримінальний процесуальний кодекс України через положення глави 40 закріплює спеціальні правила здійснення кримінального провадження, що містить відомості, які становлять державну таємницю, інтегруючи охорону такої інформації у процесуальну форму [2; 8].

Зміст статті 517 КПК України фіксує дві принципові вимоги. По перше досудове розслідування та судове провадження у таких кримінальних провадженнях здійснюються з дотриманням режиму секретності. По друге процесуальні рішення не повинні містити відомостей, що становлять державну таємницю [2]. Перша вимога включає режим

секретності до режиму кримінального провадження як процесуальний обов'язок його суб'єктів. Друга вимога виконує функцію запобіжника проти перетворення процесуальних рішень на носії секретної інформації, що могло б унеможливити їх належне доведення до відома учасників провадження та реалізацію ними процесуальних прав.

На цьому етапі проявляється перша проблемна площина реалізації стратегічних підходів у воєнний час. Посилення охорони секретної інформації не може здійснюватися шляхом фактичного засекречення процесу як такого, оскільки кримінальне процесуальне законодавство виходить з презумпції відкритості змісту процесуальних рішень, за винятком випадків, прямо передбачених законом [2; 8].

Подальша конкретизація міститься у положеннях статті 517 КПК України щодо участі осіб у кримінальному провадженні та доступу до матеріалів, які містять державну таємницю. Закон встановлює, що участь у такому провадженні допускається за наявності відповідного допуску до державної таємниці та надання доступу до конкретної секретної інформації і її матеріальних носіїв. Рішення про надання доступу приймається уповноваженими суб'єктами у формі письмового розпорядчого акта [2; 8]. У правовому сенсі ця норма забезпечує перенесення адміністративного режиму державної таємниці у процесуальну площину кримінального провадження.

Саме на цьому рівні виникає друга проблемна площина. Зростання кількості кримінальних проваджень і матеріалів, що містять секретні відомості, ускладнює забезпечення доступу учасників провадження, насамперед сторони захисту, до відповідних матеріалів. Це також впливає на строки та фактичну можливість реалізації процесуальних прав. У випадках, коли механізми допуску або доступу функціонують повільно або фрагментарно, процесуальна форма втрачає належну повноту, а стратегічна мета посилення охорони державної таємниці реалізується за рахунок зниження процесуальної ефективності та передбачуваності правозастосування [2; 3].

Стаття 518 КПК України визначає порядок здійснення експертизи законності віднесення інформації до державної таємниці, зміни ступеня її секретності або розсекречування, а також підготовки висновків щодо можливої шкоди національній безпеці у разі розголошення чи втрати матеріальних носіїв. Зазначені повноваження покладено на державного експерта з питань таємниць [2]. Це свідчить про те, що значна частина режимних питань у кримінальному провадженні вирішується поза межами виключної процесуальної дискреції слідчого чи прокурора. За відсутності належної узгодженості між процесуальними та режимними механізмами виникає нормативна асиметрія, за якої процесуальні обов'язки формально існують, однак інструменти їх реалізації не забезпечують достатньої процесуальної дієздатності [2; 8; 11; 12].

Стратегічний рівень регулювання у сфері безпеки і оборони формується Законом України «Про національну безпеку України» та Стратегією національної безпеки України [4; 5; 11, 12; 13]. Закон визначає інституційну рамку сектору безпеки і оборони та принципи його діяльності [4]. Стратегія національної безпеки формує програмні орієнтири, які мають враховуватися у правотворчій та правозастосовній діяльності [5]. Водночас стратегічні документи не встановлюють процесуальних процедур кримінального провадження та не можуть змінювати приписи кримінального процесуального законодавства щодо форми процесуальних рішень, порядку доступу до матеріалів і режиму гласності.

Звідси впливає узагальнений правовий висновок, відповідно до якого проблематика реалізації стратегічних підходів у воєнний час зумовлена не відсутністю стратегічних документів, а необхідністю нормативної узгодженості між програмними орієнтирами посилення охорони державної таємниці та спеціальними процесуальними механізмами їх реалізації у кримінальному провадженні [2; 3; 4; 5; 8; 14].

У доктринальному вимірі зазначене підтверджується положеннями наукових досліджень, згідно з якими інститут таємниць безпосередньо впливає на інститут доказування та процесуальні гарантії учасників кримінального провадження, формуючи обмеження доступу до матеріалів і особливі правила поведінки з інформацією, що

охороняється законом [7; 9; 10; 13, 14]. У зв'язку з цим проблематика охорони державної таємниці в умовах війни має оцінюватися крізь призму взаємодії трьох рівнів правового регулювання. Йдеться про конституційні вимоги законності та меж обмеження прав, спеціальний адміністративно правовий режим державної таємниці та кримінально процесуальну форму, що визначає алгоритми діяльності суб'єктів провадження [1; 2; 3]. Відсутність належної узгодженості між цими рівнями створює ризик впливу режиму секретності на процесуальний порядок реалізації прав сторін без достатньо деталізованих процесуальних гарантій і без належної передбачуваності правозастосування.

З урахуванням викладеного результати нормативно правового та науково аналітичного дослідження дають підстави для висновку про об'єктивну потребу вдосконалення правового регулювання охорони державної таємниці у діяльності органів сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану.

Передусім актуалізується необхідність нормативного уточнення співвідношення положень Закону України «Про державну таємницю» та глави 40 КПК України з метою забезпечення їх узгодженого застосування у кримінальному провадженні. Також потребує подальшої деталізації процесуальний порядок реалізації режимних вимог на окремих стадіях кримінального провадження з тим, щоб посилення охорони державної таємниці як стратегічний орієнтир реалізовувалося в межах процесуальної форми та з урахуванням конституційних гарантій і обмежень.

Список використаних джерел

1. Конституція України від 28 червня 1996 р. № 254к/96-ВР URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр>
2. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон України від 13 квітня 2012 р. № 4651-VI URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17>
3. Про державну таємницю : Закон України від 21 січня 1994 р. № 3855-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3855-12>
4. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19>
5. Стратегія національної безпеки України : затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. № 392/2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392/2020>
6. Пилипчук В. Г. Система охорони державної таємниці в Україні : монографія. Київ : [б. в.], 2002.
7. Погорецький М. А. Кримінально-процесуальні правовідносини: структура і система : монографія. Харків : [б. в.], 2002.
8. Кримінальне провадження, яке містить відомості, що становлять державну таємницю : науково-практичний коментар до глави 40 КПК України / за заг. ред. А. В. Столітнього. Київ : [б. в.], 2025.
9. Погорецький М. А., Денисенко Г. В. Проблеми державної таємниці в кримінальному процесі // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2021.
10. Денисенко Г. В. Інститут таємниць у кримінальному процесі та його вплив на інститут доказування // Вісник кримінального судочинства. 2018.
11. Про затвердження Порядку організації та забезпечення режиму секретності : постанова Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2013 р. № 939.
12. Про затвердження Положення про забезпечення режиму секретності під час обробки інформації, що становить державну таємницю, в інформаційних, телекомунікаційних та інформаційно-телекомунікаційних системах : постанова Кабінету Міністрів України від 16.02.1998 № 180. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/180-98-%D0%BF>
13. Про затвердження Зводу відомостей, що становлять державну таємницю : наказ СБУ від 23.12.2020 № 383. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0052-21>

14. Погорецький М. А., Денисенко Г. В. Вплив інституту таємниць на інститут доказування у кримінальному процесі // Вісник Харківського національного університету внутрішніх справ. 2023.

Дзяворук А.Д.

старший викладач кафедри прикордонного контролю Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Фільченко С.В.

Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ МІЖВІДОМЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Сучасні безпекові виклики, з якими стикається Україна в умовах збройної агресії Російської Федерації, переконливо демонструють, що ефективна протидія загрозам неможлива без налагодженої координації між інститутами сектору безпеки і оборони. Міжвідомча взаємодія постає як ключовий організаційно-правовий інструмент, що забезпечує узгодженість дій державних органів, спрямованих на захист суверенітету, територіальної цілісності та конституційного ладу держави.

Під міжвідомчою взаємодією у секторі безпеки і оборони слід розуміти систему скоординованих, організаційно та правово визначених відносин між органами державної влади, збройними формуваннями, правоохоронними і спеціальними органами, що здійснюється з метою досягнення спільних безпекових цілей. Взаємодія реалізується на засадах законності, субординації, функціонального розмежування повноважень та взаємної відповідальності суб'єктів.

Нормативно-правову основу міжвідомчої взаємодії становлять Конституція України, Закон України «Про національну безпеку України» (2018), Стратегія національної безпеки України, а також відомчі нормативні акти, що регулюють порядок спільного планування, обміну інформацією та оперативного реагування. Закон України «Про національну безпеку України» визначає сектор безпеки і оборони як сукупність органів державної влади, Збройних Сил України, інших утворених відповідно до законів військових формувань, правоохоронних та розвідувальних органів, державних органів спеціального призначення, діяльність яких перебуває під демократичним цивільним контролем і які відповідно до Конституції та законів України реалізують державну політику у сферах національної безпеки і оборони [1, 528 с.].

Значення міжвідомчої взаємодії визначається кількома взаємопов'язаними аспектами:

1. функціональний аспект: взаємодія усуває дублювання функцій між відомствами та забезпечує комплексне охоплення безпекових завдань.

2. Інформаційний аспект: оперативний обмін розвідувальною та аналітичною інформацією підвищує якість прийняття управлінських рішень.

3. Ресурсний аспект: спільне використання матеріально-технічних, кадрових та фінансових ресурсів дає можливість оптимізувати витрати в умовах обмеженого бюджету.

4. Стратегічний аспект: узгоджена діяльність суб'єктів сектору забезпечує реалізацію єдиної державної безпекової політики.

Практика збройного конфлікту на сході України та повномасштабного вторгнення 2022 року виявила як потенціал, так і системні вади міжвідомчої взаємодії. Зокрема, несвоєчасний обмін розвідувальними даними між відомствами, неузгодженість командних рішень в умовах гібридних загроз, відсутність єдиних комунікаційних протоколів між

різними органами сектору безпеки призводили до зниження ефективності оборонних операцій. Водночас успішні приклади міжвідомчих операцій засвідчують, що злагоджена взаємодія є визначальним чинником боєздатності та стійкості державної системи безпеки [2, 64 с].

Отже, міжвідомча взаємодія у секторі безпеки і оборони є не лише управлінською необхідністю, а й конституційно-правовим обов'язком держави щодо захисту своїх громадян. Удосконалення її правового регулювання, впровадження спільних оперативних центрів, цифровізація каналів обміну інформацією та регулярне спільне навчання органів сектору безпеки є пріоритетними напрямками розвитку системи національної безпеки України в сучасних умовах.

Список використаних джерел:

1. Власюк О. С. Національна безпека України: еволюція проблем внутрішньої політики : вибр. наук. праці. Київ : НІСД, 2016. 528 с.
2. Саганюк Ф. В., Фролов В. С., Павленко Р. М. Обороздатність держави: шляхи її посилення. Київ : Центр дослідження армії, конверсії та роззброєння, 2017. 64 с. URL: https://ipiend.gov.ua/wp-content/uploads/2018/07/sahaniuk_oboronzdatnist.pdf

Єфімов Г.В.

провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу територіальної оборони, кандидат наук з державного управління, старший науковий співробітник Наукового центру Сухопутних військ

Поступальський С.Л.

слухач першого факультету Національного Університету оборони

Микитин В.Ф.

науковий співробітник науково-дослідного відділу територіальної оборони Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

АНАЛІЗ УМОВ І ЧИННИКІВ, ЯКІ ВПЛИВАЮТЬ НА ОРГАНІЗАЦІЮ ТА ПІДТРИМАННЯ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ УКРАЇНИ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Попри наявність нормативно визначеної структури сектору безпеки та оборони (СБтаСО) держави та законодавчого закріплення ролі системи територіальної оборони (ТрО) [1–3], початок широкомасштабної збройної агресії РФ виявив низку системних проблем у сфері міжвідомчої співпраці. Перш за все, встановлена відсутність єдиної уніфікованої системи процедур взаємодії між військовими формуваннями, правоохоронними органами та органами державної влади [10; 11]. Другим фактором стала недостатня інтеграція інформаційних систем управління, що суперечить сучасним підходам мережево-центричного управління [14; 15]. Відсутність єдиного інформаційного простору призводила до фрагментації даних та втрати оперативності реагування. Значні труднощі викликала неврегульованість розподілу повноважень між суб'єктами СБтаСО під час виконання завдань територіальної оборони [2; 7].

Проблематика міжвідомчих стосунків у сфері національної безпеки та оборони розглядається як у працях вітчизняних так і зарубіжних дослідників, які акцентують увагу на необхідності інтегрованого підходу до використання сил і засобів держави в умовах

сучасних загроз. Вітчизняні науковці приділяють значну увагу розвитку системи ТрО, зокрема питанням організаційної структури, правового забезпечення та управління. У наукових працях підкреслюється, що ефективність територіальної оборони безпосередньо залежить від рівня та глибини контактів між військовими формуваннями та цивільними структурами. Зрозуміло, що в умовах продовження збройної боротьби відкриті наукові роботи носять переважно теоретичний характер, що обумовлює необхідність подальших прикладних досліджень практичного компоненту цієї сфери, зокрема комплексного аналізу міжвідомчої взаємодії складових сил сектору безпеки і оборони під час виконання завдань ТрО при відбитті широкомасштабної агресії, визначення напрямів її удосконалення. Для досягнення цієї мети передбачається виконання наступних заходів: проаналізувати особливості організації міжвідомчої співпраці у системі ТрО; узагальнити позитивний бойовий досвід спільних дій сил СБтаСО; визначити основні проблеми та недоліки у функціонуванні стосунків; встановити причинно-наслідкові зв'язки виникнення системних проблем; надати рекомендації з удосконалення механізмів міжвідомчої співпраці.

Слід зазначити, що система територіальної оборони (ТрО) уявляє собою достатньо складну та багаторівневу систему, функціонування якої, передбачає виконання широкого комплексу оборонних заходів різновідомчими структурами (міністерствами, відомствами, формуваннями) при цьому, практично одночасно у тісній взаємодії.

В свою чергу це вимагає конкретизації заходів і завдань в системі ТрО та порядку їх спільного виконання, відповідно детального аналізу дій складових ТрО, зокрема їх органів управління в особливий період в умовах дії правового режиму воєнного стану. Але підходи щодо порядку визначення заходів і завдань різновідомчими структурами в системі ТрО, а також організації взаємодії між ними залишаються достатньо різними.

Досвід відбиття широкомасштабної збройної агресії російської федерації (рф) засвідчив, що стратегії роззброєння та позаблоковості, які ґрунтувалися головним чином на «нав'язній (уявній)» відсутності загрози незалежності та територіальної цілісності держави виявились повністю невинуватими. При цьому, *за роки незалежності так і не було створено моделі комплексного залучення сил та засобів сектору безпеки і оборони України для забезпечення територіальної цілісності держави.*

Що стосується наукових досліджень проблем ТрО то відзначаючи їх високу важливість, ці дослідження, на нашу думку мали характер періодичної спрямованості, а також дещо стрибкоподібний характер у залежності від вектору спрямованості державної політики у сфері безпеки, містили велике розмаїття думок і пропозицій, які в кінцевому результаті так і не були узагальнені на основі системного підходу. Практично відсутні дослідження щодо визначення самої сутності ТрО; а також конкретизації таких понять, як «завдання» та «заходи» в системі ТрО; комплексного використання силових структур та органів державної влади і місцевого самоврядування в системі ТрО, а головне порядку координації дій та організації взаємодії при підготовці та виконанні достатньо широкого кола зазначених заходів та завдань.

Окрім того, питаннями удосконалення організації ТрО займалася і продовжує займатися достатньо значна кількість науковців (слід зазначити що їхні напрацювання та пропозиції не завжди враховувалися), **а також** представники військових формувань, депутатського корпусу, територіальних громад та пересічних громадян, які використовують засоби масової інформації з метою викладення власних поглядів на систему ТрО, особливо це спостерігалось перед початком широкомасштабної збройної агресії рф. Це свідчить, в першу чергу про їх небайдужість до проблем ТрО.

Досліджуючи зазначене питання, необхідно проаналізувати такий вид дій, як *Антитерористична операція (АТО)*, яка віднесена до специфічних дій, керівництво якою здійснює Служба безпеки України, яка є головним органом у загальнодержавній системі боротьби з терористичною діяльністю, а підрозділам СВ відведена роль достатньо обмеженої участі у проведенні АТО.

Разом з цим, аналіз «гібридної війни», збройних конфліктів останнього десятиліття дає змогу стверджувати, що характерна риса воєнних конфліктів сучасності полягає в істотному зростанні ролі і значенні стабілізаційних, специфічних дій та спеціальних операцій на власній території. Досвід АТО засвідчив, що форми та способи застосування військ (сил) мають характерну тенденцію до розширення та ускладнення. В умовах активізації терористичної діяльності НЗФ, які контролюють цілі райони і навіть регіони, проблема їх локалізації і знищення стає все більш актуальнішою. При цьому, перший етап стабілізації обстановки на сході України засвідчив про виконання силами АТО невластивих їм завдань, які відповідно до існуючої на той час законодавчої бази, повинні виконуватися ЗС України та складовими сектору безпеки і оборони у правовому полі територіальної оборони (ТрО), під керівництвом Генерального штабу ЗС України.

Враховуючи це, керівництвом держави в травні 2014 році був введений в дію Зведений план ТрО на всій території України, чим розпочато II етап стабілізації ситуації у південно-східних регіонах України. По суті, уряд держави зіткнувся з необхідністю в мирний час фактично привести в дію систему територіальної оборони і не системно випробувати її в режимі реального функціонування, практично не підпорядкованих різновідомчих формувань (структур, органів).

У зв'язку з цим, з метою стабілізації обстановки, в кінці першого етапу була здійснена передача (де-факто) безпосереднього управління АТО від Антитерористичного центру при СБУ до військового командування та збільшення питомої ваги підрозділів спеціального призначення, аеромобільних підрозділів та залучення вертольотів армійської авіації (АА), літаків транспортної авіації Повітряних Сил (ПС), а також артилерійських підрозділів.

При цьому, в умовах, що склалися, ведення бойових (спеціальних, специфічних) дій стало як правило можливо за умов створення зведених формувань з різновідомчих структур та відомств. По суті справи, ці дії породили новий вид воєнних (бойових) дій - широкомасштабні антитерористичні (протидиверсійні) операції з елементами загальновійськового бою, проведення яких потребує інших підходів до їх планування і напрямках підготовки, характерною ознакою яких є набуття навичок у прийнятті продуманих рішень та вмілого керівництва діями підрозділів в умовах, як правило, одночасного виконання різнопланових задач різновідомчими формуваннями у тісній взаємодії.

Практикою бойових дій фактично вироблена і виправдана нова форма оперативних дій – стабілізаційні дії, які являють собою сукупність узгоджених і взаємопов'язаних метою, завданнями, часом і діями військових, оперативних, режимних та інших заходів, в тому числі спеціальних операцій щодо знищення незаконно створених збройних формувань (НЗФ) на власній території, які проводяться в певному регіоні у визначені терміни за єдиним задумом та планом з метою стабілізації суспільно-політичної та воєнної обстановки. Таким чином, можна стверджувати, що хоча за формою застосування АТО віднесена до специфічних дій, то за способами дій – фактично відноситься до стабілізаційних дій (операції), що притаманні і характерні для системи територіальної оборони, як форми стратегічних дій вважаємо не Збройних Сил України, а складових сектору безпеки і оборони держави, в якій в свою чергу провідна роль відводиться ЗС України.

Все зазначене свідчить про значну розбалансованість воєнної науки у сфері створення єдиного категорійно-понятійного апарату, який повинен стосуватися всіх складових забезпечення обороноздатності держави.

Виходячи із зазначеного, передбачаються наступні шляхи удосконалення системи міжвідомчої взаємодії в системі територіальній обороні. Основною умовою ефективної співпраці є створення інтегрованої системи обміну інформацією між суб'єктами СБтаСО. Створення інтегрованої системи обміну інформацією відповідає стандартам НАТО та принципам цивільно-військового співробітництва [13]. Така система має забезпечувати сумісність каналів зв'язку, уніфікацію форматів обміну даними, можливість оперативного доступу до актуальної оперативної інформації, автоматизацію процесів координації дій.

Особливого значення набуває створення спільних ситуаційних центрів, які функціонуватимуть у режимі постійної координації складових СБтаСО.

Практика вимагає розроблення єдиних стандартів спільних дій, які повинні включати типові алгоритми координації під час виконання заходів та завдань ТрО, стандартизовані процедури передачі управління, чітке визначення меж відповідальності, єдині підходи до планування спільних операцій (дій), що дозволить зменшити залежність ефекту співпраці від суб'єктивних чинників та забезпечити стабільність системи управління. Необхідність розроблення єдиних стандартів спільних дій узгоджується з сучасними підходами до міжвідомчих операцій [10].

Однією з передумов ефективної взаємодії є спільна підготовка суб'єктів СБтаСО, яка має здійснюватися на основі доктринального підходу [6; 7] і включатиме регулярні міжвідомчі навчання, моделювання та відпрацювання сценаріїв дій у кризових ситуаціях, тренування органів управління, підготовку керівників (командирів, начальників) до роботи у міжвідомчому середовищі. Особливої уваги потребує підготовка штабів зон (районів) ТрО як інтегруючого елемента системи.

Критичною вбачається потреба вдосконалення законодавчої бази та нормативно-правових актів для чіткого визначення повноважень суб'єктів сектору СБтаСО, закріплення механізмів міжвідомчої координації, регламентації контактних процедур у кризових умовах, спрощення управлінських процедур тощо.

Досвід війни за Незалежність України довів ефективність мережевої моделі, яка базується на децентралізації управління, горизонтальних комунікаціях та оперативній автономії підрозділів при збереженні ієрархії унітарної держави. Вважаємо, що подальший розвиток цієї моделі має стати одним із пріоритетів трансформації системи територіальної оборони.

Відтак, на основі проведеного аналізу вбачаються доцільними наступні практичні рекомендації для різних рівнів управління.

Для органів державного управління: завершити формування єдиного нормативного поля міжвідомчої координації, забезпечити інтеграцію інформаційних систем сектору безпеки і оборони, створити постійно діючі координаційні органи суб'єктів діяльності.

Для органів військового управління СБ та СО: запровадити єдині стандарти спільного планування, розвивати систему міжвідомчих штабів, удосконалити механізми оперативного обміну інформацією.

Для керівників (командирів, начальників) підрозділів військових формувань: активно використовувати горизонтальні канали комунікації, підтримувати постійні контакти з представниками інших силових структур, забезпечувати взаємну інформованість щодо обстановки та планів дій.

Для системи підготовки / перепідготовки / підвищення кваліфікації кадрів: включити міжвідомчу імплементацію програм військової освіти, розширити практику спільних навчань, розвивати підготовку управлінців у сфері кризового менеджменту.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 02.03.2026.).
2. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 02.03.2026.).
3. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 02.03.2026.).
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 02.03.2026.).
5. Стратегія воєнної безпеки України : Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-38385> (дата звернення: 02.03.2026.).

6. Доктрина застосування сил територіальної оборони. Київ : Генеральний штаб Збройних Сил України, 2022. URL: <https://www.mil.gov.ua/documents/> (дата звернення: 02.03.2026.).
7. Концепція розвитку територіальної оборони України. Київ : Міністерство оборони України, 2021. URL: <https://www.mil.gov.ua/strategy/> (дата звернення: 05.03.2026.).
8. Узагальнення досвіду ведення бойових дій Збройних Сил України у 2022–2024 роках. Київ : Генеральний штаб ЗСУ, 2024. URL: <https://www.mil.gov.ua/operations/> (дата звернення: 02.03.2026.).
9. Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт. Київ : НІСД, 2017. URL: <https://niss.gov.ua/publications> (дата звернення: 05.03.2026.).
10. Кудінов С. Управління міжвідомчими операціями. Київ, 2016. URL: <https://www.library.ua/catalog/kudinov> (дата звернення: 05.03.2026.).
11. Нижник Н. Р. Міжвідомча координація в кризових ситуаціях. Київ : НАДУ, 2015. URL: <https://academy.gov.ua/publications> (дата звернення: 05.03.2026.).
12. Фрідман Л. Україна та мистецтво стратегії. Оксфорд : OxfordUniversityPress, 2019. URL: <https://global.oup.com/academic/product/ukraine-and-the-art-of-strategy-9780198829756> (дата звернення: 12.03.2026.).
13. НАТО. Союзна спільна доктрина цивільно-військового співробітництва (AJP-3.19). Брюссель: NATO Standardization Office, 2018. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50092.htm (дата звернення: 12.03.2026.).
14. АрквілаДж., Ронфельдт Д. Мережі та мережеві війни: майбутнє тероризму, злочинності та воєнізованих формувань. Санта-Моніка : RAND Corporation, 2001. URL: https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1382.html (дата звернення: 12.03.2026.).
15. Альбертс Д. С., Гарстка Дж. Дж., Стейн Ф. П. Війна, орієнтована на мережі: розвиток та використання інформаційної переваги. Вашингтон, D.C. : CCRP PublicationSeries, 1999. URL: https://www.dodccrp.org/files/Alberts_NCW.pdf (дата звернення: 12.03.2026.).

Касаткін Є.В.

начальник науково-дослідного відділу
територіальної оборони Наукового центру
Сухопутних військ

Ринський І.М.

провідний науковий співробітник науково-
дослідного відділу територіальної оборони
Наукового центру Сухопутних військ

Єфімов Г.В.

провідний науковий співробітник науково-
дослідного відділу територіальної оборони,
кандидат наук з державного управління, старший
науковий співробітник Наукового центру
Сухопутних військ Національної академії
сухопутних військ імені гетьмана Петра
Сагайдачного

**МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СКЛАДОВИХ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ
УКРАЇНИ ПРИ ВИКОНАННІ ЗАХОДІВ ТА ЗАВДАНЬ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ
В УМОВАХ ПОЧАТКОВОГО ПЕРІОДУ ВІДБИТТЯ ШИРОКОМАСШТАБНОЇ
ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ: ДОСВІД ТА УРОКИ**

Здійснення аналізу міжвідомчої взаємодії складових сил сектору безпеки і оборони України (СБтаСО) при відбитті широкомасштабної збройної агресії російської федерації (рф), зокрема взаємодії складових системи територіальної оборони (ТрО), є надзвичайно

складним процесом, який вимагає одночасно системного та комплексного підходу [2; 9; 8]. Цей процес вимагає дослідження особливостей організації спільних дій військових формувань, правоохоронних органів та органів державної влади в умовах раптової зміни оперативної обстановки, масованого інформаційного впливу та дефіциту управлінських ресурсів [1; 5; 15], з урахуванням чинників, що повинні забезпечити ефективність координації дій, серед яких доречно виділити імпровізаційно-адаптивний характер управління, високий рівень горизонтальних комунікацій, особисту відповідальність командирів та використання місцевих ресурсів [8; 14]. Серед системних проблем необхідно відокремити, відсутність уніфікованих процедур взаємодії, недостатня інтеграція інформаційних систем, дублювання функцій, нормативна недосконалість [1; 2; 10]. На основі узагальнення набутого досвіду, деякими науковцями, сформульовано напрями удосконалення міжвідомчої співпраці у системі територіальної оборони (ТрО) та розроблені практичні рекомендації для органів військового управління, командирів підрозділів та СБтаСО [9; 11].

Безумовно, що сучасні воєнні конфлікти характеризуються високою динамікою, комплексністю та багатовимірністю загроз, що обумовлює необхідність ефективної міжвідомчої взаємодії СБтаСО [9; 15; 14]. Особливої актуальності проблема набула в умовах широкомасштабної збройної агресії РФ проти України, коли одночасно реалізуються завдання оборони державного кордону, територіальної цілісності, захисту критичної інфраструктури, підтримання правопорядку та забезпечення діяльності об'єктів оборонної сфери та життєдіяльності населення [1; 3; 4]. За таких умов важливу роль починає відігравати система ТрО, як інтегруюча ланка між військовими формуваннями, правоохоронними органами, органами державної влади та місцевого самоврядування [2; 7]. Саме у межах системи ТрО відбувається практична реалізація мережевого принципу системного використання сил і засобів держави для комплексної протидії збройній агресії [14; 15].

Початковий період широкомасштабного вторгнення 2022 року виявився критичним випробуванням для процесу організації координації дій та взаємодії міжвідомчих структур [8; 9]. В умовах раптового переходу до бойових дій високої інтенсивності, необхідності швидкого розгортання сил територіальної оборони при відсутності повністю відпрацьованих механізмів координації дій та організації взаємодії, виникла потреба в удосконаленні системи спільного управління виконанням заходів та завдань оборонної спрямованості, зокрема ТрО [2; 7; 10].

Вважаємо, що при проведенні подальших досліджень необхідно творчо застосовувати методи системного аналізу, узагальнення бойового досвіду, експертної оцінки, порівняльного аналізу нормативних документів [1–4; 8]. При цьому, слід зазначити, що бойовий та управлінський досвід цього періоду містить значний масив практичних уроків, які мають стратегічне значення для врахування та подальшого розвитку системи територіальної оборони, відповідного врахування з метою удосконалення механізмів координації дій та взаємодії складових СБтаСО [8; 14].

Особливості організації міжвідомчої взаємодії на початковому етапі широкомасштабної збройної агресії РФ характеризуються критично високою інтенсивністю загроз та багатовекторністю дій противника [12]. Система територіальної оборони фактично стала центральною платформою міжвідомчого координування оборонних заходів [2; 7]. Загальною особливістю цього періоду стала реальна система співпраці, що формувалась не в результаті планового функціонування нормативно визначених механізмів, а шляхом оперативної та часто персоніфікованої адаптації посадових осіб до змін обстановки. Керівництво практично всіх ланок державного військового управління були змушені діяти в умовах дефіциту часу, інформації та ресурсів, що обумовило переважно імпровізаційний характер координації дій при застосуванні сил та засобів. В результаті, на наш погляд сформувалось декілька типових моделей міжвідомчої взаємодії.

Централізована модель – базувалася на функціонуванні незалежних координаційних органів (військового, державного та місцевого) управління за участі військових (обласних, районних) адміністрацій [5; 7]. У межах цієї моделі відпрацьовувалися питання узгодження

дій різновідомчих структур, розподіл сфер відповідальності та визначення пріоритетних завдань виконання оборонних заходів та завдань.

Мережева модель – ґрунтувалася на горизонтальних зв'язках та персональній комунікації [14; 15], яка базувалась на особистих контактах командирів (начальників) підрозділів (органів, формувань) різновідомчих відомств та установ. Саме ця модель, здебільшого, забезпечила оперативність реагування на загрози, особливо, в заходах участі у протидіях диверсійної діяльності, організації оборони населених пунктів, формуванні частин (підрозділів) Сил ТрО та добровольчих формувань територіальних громад.

Ресурсно-інтеграційна модель – опиралася на активне залучення територіальних громад і місцевих ресурсів [2; 7], що зумовила використання потенціалу органів місцевого самоврядування, підприємств, бізнесів, громадських організацій та населення для вирішення завдань оборони. Вона відіграла вирішальну роль у створенні інженерних загороджень, забезпеченні логістики, екіпіруванні, забезпеченні озброєнням і технікою, формуванні системи спостереження.

Аналіз практики початкового періоду війни дозволяє виділити ряд чинників, які забезпечили ефективність спільних дій, особливо важливими з них вбачаються наступні.

Висока адаптивність управління підтверджує теоретичні положення щодо децентралізованих моделей безпеки [11; 15], оскільки вбачається, що такий рівень адаптивності управління є наслідком практично керівництва виконання оборонних заходів на місцевому рівні. Керівники різних рівнів продемонстрували здатність швидко приймати рішення в умовах невизначеності, самостійно встановлювати і підтримувати канали співпраці, формувати ситуативні системи управління. Фактично сформувався принцип «оперативної автономії», коли координація здійснювалась без надмірної бюрократизації та ієрархічної регламентації.

Горизонтальні комунікації як основа ефективності і практичний прояв мережовості спротиву, забезпечили швидкість реагування [14], оскільки саме неформальні канали контактів між командирами забезпечили швидкість реагування на загрози. Часто координація дій відбувалась безпосередньо між органами управління різних відомств, що дозволяло уникати затримок у передачі інформації, оперативно розподіляти сили, швидко змінювати порядок дій, адекватно реагувати на зміни обстановки.

Єдність мотивації особового складу стала важливим морально-психологічним фактором [8; 9] як ціннісна консолідація готовності особового складу різних силових структур в умовах спротиву спільній загрозі, що сприяло формуванню атмосфери взаємної довіри, подолання суперечностей та упереджень.

Внесок органів місцевого самоврядування, активна роль громад та населення стали важливим елементом системи такої кооперації, що відповідає концепції всеохоплюючої оборони (Comprehensive Defence) [13]. Саме через їх участь було забезпечено швидке створення мережі спостереження, сприяння логістичному забезпеченню військових підрозділів, будівництву оборонних рубежів; інформаційної підтримки військ (сил), надання допомоги цивільному населенню.

Одночасно, слід визнати, що попри значні успіхи, початковий період широкомасштабної збройної агресії виявив певні системні недоліки, серед яких особливо важливими вбачаються наступні:

Відсутність уніфікованих процедур – наслідок фрагментарності нормативної бази [1; 2; 10]. У більшості випадків порядок координації дій визначався ситуативно. Відсутність єдиних стандартів призводила до неоднакового розуміння функцій та повноважень різновідомчих структур.

Інформаційна фрагментація суперечить принципам мережево-центричної війни [15]. Суттєвою проблемою була відсутність єдиного інформаційного простору. Різні відомства використовували несумісні системи зв'язку та обміну даними, що призводило до втрати оперативності управління.

Дублювання функцій та неврегульованість повноважень – прояви інституційної неузгодженості [10; 11]. У ряді випадків різні силові структури виконували аналогічні завдання без належної координації, що призводило до нераціонального використання ресурсів та перевантаження особового складу.

Неврегульованість розподілу повноважень і відповідальності. Невирішеним залишалось визначення ролі різних суб'єктів у системі управління територіальною обороною, що призводило до конфлікту компетенцій.

Здійснений причинно-наслідковий аналіз дозволяє визначити основні причини недоліків.

Перша - недооцінка ролі системи ТрО у виконанні оборонних заходів держави, що призвело до недостатнього рівня підготовки до міжвідомчої взаємодії.

Друга - фрагментарність нормативної бази, яка не передбачала чітких алгоритмів спільних дій у кризових ситуаціях високої інтенсивності.

Третя - відсутність спільної підготовки силових структур, їх органів управління до виконання завдань ТрО.

Четверта - технологічна неузгодженість інформаційних систем управління.

Виходячи з вищенаведеного, на наш погляд доцільно зробити наступні висновки.

Міжвідомча взаємодія складових сил сектору безпеки і оборони стала системоутворюючим елементом обороноздатності держави в умовах збройної агресії [1; 8] і це вбачається одним з основних стратегічних уроків війни України за Незалежність.

Ефективність координації визначалася адаптивністю управління, розвитком горизонтальних комунікацій, єдністю мотивації та активністю територіальних громад [8; 14].

Виявлені системні проблеми – інформаційна фрагментація, неврегульованість повноважень, відсутність уніфікованих стандартів – потребують комплексного нормативного й організаційного вирішення [2; 10; 15].

Подальший розвиток системи територіальної оборони має здійснюватися на основі інтеграції інформаційних систем, уніфікації процедур, розвитку спільної підготовки та вдосконалення нормативно-правової бази [1–4; 13].

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 02.03.2026.).
2. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 02.03.2026.).
3. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 02.03.2026.).
4. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 02.03.2026.).
5. Стратегія воєнної безпеки України : Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-38385> (дата звернення: 02.03.2026.).
6. Доктрина застосування сил територіальної оборони. Київ : Генеральний штаб Збройних Сил України, 2022. URL: <https://www.mil.gov.ua/documents/> (дата звернення: 02.03.2026.).
7. Концепція розвитку територіальної оборони України. Київ : Міністерство оборони України, 2021. URL: <https://www.mil.gov.ua/strategy/> (дата звернення: 05.03.2026.).
8. Узагальнення досвіду ведення бойових дій Збройних Сил України у 2022–2024 роках. Київ : Генеральний штаб ЗСУ, 2024. URL: <https://www.mil.gov.ua/operations/> (дата звернення: 02.03.2026.).
9. Горбулін В. П. Світова гібридна війна: український фронт. Київ : НІСД, 2017. URL: <https://niss.gov.ua/publications> (дата звернення: 05.03.2026.).

10. Кудінов С. Управління міжвідомчими операціями. Київ, 2016. URL: <https://www.library.ua/catalog/kudinov> (дата звернення: 05.03.2026.).
11. Нижник Н. Р. Міжвідомча координація в кризових ситуаціях. Київ : НАДУ, 2015. URL: <https://academy.gov.ua/publications> (дата звернення: 05.03.2026.).
12. Фрідман Л. Україна та мистецтво стратегії. Оксфорд : OxfordUniversityPress, 2019. URL: <https://global.oup.com/academic/product/ukraine-and-the-art-of-strategy-9780198829756> (дата звернення: 12.03.2026).
13. НАТО. Союзна спільна доктрина цивільно-військового співробітництва (AJP-3.19). Брюссель: NATO Standardization Office, 2018. URL: https://www.nato.int/cps/en/natolive/topics_50092.htm (дата звернення: 12.03.2026).
14. АрквілаДж., Ронфельдт Д. Мережі та мережеві війни: майбутнє тероризму, злочинності та воєнізованих формувань. Санта-Моніка : RAND Corporation, 2001. URL: https://www.rand.org/pubs/monograph_reports/MR1382.html (дата звернення: 12.03.2026).
15. Альбертс Д. С., Гарстка Дж. Дж., Стейн Ф. П. Війна, орієнтована на мережі: розвиток та використання інформаційної переваги. Вашингтон, D.C. : CCRP PublicationSeries, 1999. URL: https://www.dodccrp.org/files/Alberts_NCW.pdf (дата звернення: 12.03.2026)

Колесник О.В.

начальник кафедри управління діями підрозділів
Десантно-штурмових військ та морської піхоти,
Військова академія (м. Одеса)

Мухін В.А.

співробітник Служби безпеки України

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ ТА КОМУНІКАЦІЙНІ ЗВ'ЯЗКИ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ШТУРМОВИМИ ДІЯМИ ЧАСТИН ТА ПІДРОЗДІЛІВ ДЕСАНТНО-ШТУРМОВИХ ВІЙСЬК

Досвід війни за незалежність України засвідчує, що результативність бойового застосування частин та підрозділів значною мірою визначається рівнем узгодженості дій різних формувань складових Сил безпеки та оборони України. Під час підготовки та ведення штурмових дій, які сьогодні ведуться на всіх ділянках фронту, особливого значення набувають ефективна організація міжвідомчої взаємодії, своєчасний обмін розвідувальною інформацією та функціонування стійких комунікаційних зв'язків. У таких умовах узгодженість процедур управління та інтеграція інформаційних потоків стають одним із визначальних чинників досягнення поставленої мети бойових дій [1, с. 18; 2, с. 41].

Методологічною основою дослідження є аналіз відкритих даних щодо застосування підрозділів Десантно-штурмових військ у 2014 - 2025 роках, узагальнення досвіду їх взаємодії з підрозділами Сухопутних військ, Сил спеціальних операцій, Національної гвардії України, Служби Безпеки України, а також із підрозділами розвідувального та вогневого забезпечення. Використано порівняльний аналіз організації управління під час ведення штурмових дій на різних операційних напрямках, а саме в районах Бахмута, Лимана, Роботиного та на правобережжі Херсонщини, де характер бойових завдань вимагав інтеграції розвідувальних даних, вогневої підтримки, інженерного забезпечення та заходів спрямованих на стабілізацію обстановки в деокупованих населених пунктах[3, с. 56].

Важливим елементом дослідження стало також узагальнення досвіду взаємодії підрозділів Десантно-штурмових військ із оперативними підрозділами Служби безпеки України, що виконували завдання розвідувального та контррозвідувального забезпечення бойових дій. Показовим прикладом початкового етапу війни стала подія у квітні 2014 року поблизу м. Слов'янськ, коли група офіцерів СБУ, що здійснювала розвідувальні заходи, потрапила в засідку незаконних збройних формувань під керівництвом І. Гірка. Зазначений

епізод продемонстрував важливість узгодженого застосування сил розвідки та підрозділів військової підтримки, що у подальшому стало одним із факторів формування практики тісної взаємодії між підрозділами сектору безпеки і оборони України під час проведення майбутніх операцій [6, с. 24].

Практика ведення штурмових дій свідчить, що результативність підрозділів Десантно-штурмових військ безпосередньо залежить від своєчасного обміну розвідувальною інформацією між різними відомствами, узгодженості алгоритмів прийняття рішень, функціонування єдиного інформаційного простору управління та чіткого розподілу зон відповідальності [4, с. 73]. Під час боїв за Бахмут у 2022 - 2023 роках інтеграція даних від підрозділів аеророзвідки, артилерійських частин, підрозділів Служби безпеки України та суміжних механізованих бригад дозволяла забезпечити підвищення точності вогневого ураження об'єктів штурму та знизити демаскуючі ознаки підготовчих заходів. На південному напрямку у 2023 році успішність дій штурмових груп значною мірою визначалась узгодженістю застосування підрозділів розмінування, логістичного забезпечення та безпілотних систем різних відомств.

Важливу роль у забезпеченні міжвідомчої взаємодії відіграє впровадження цифрових систем управління та обміну даними. Використання інтеграційно-комунікаційної системи DELTA та програмного забезпечення «Кропива» дозволяє формувати єдине інформаційне поле управління, інтегрувати розвідувальні дані від різних структур сектору безпеки і оборони, уточнювати положення своїх підрозділів і противника, а також підвищувати узгодженість застосування вогневих засобів і підрозділів безпілотних систем. Практичний досвід їх використання підтверджує, що цифровізація управління суттєво підсилює комунікаційні зв'язки між різними відомствами та скорочує час ухвалення рішень командирами та штабами вищої ланки управління. [2, с. 87; 5, с. 102].

Водночас аналіз бойового досвіду дозволив виявити низку проблем міжвідомчої взаємодії, серед них - різноманітність інформаційних систем управління, відмінності у процедурах планування бойових дій, недостатня уніфікація протоколів обміну розвідувальною інформацією та обмежені можливості резервування каналів управління між різними структурами сектору безпеки і оборони. Все це зумовлює необхідність удосконалення нормативної бази, запровадження єдиних стандартів цифрової сумісності, а також формування міжвідомчих груп планування на етапі підготовки майбутніх штурмових дій.

У практиці планування та оцінювання бойових дій в країнах - членах НАТО значна увага приділяється системному аналізу результативності застосування військ. Одним із ключових інструментів такого аналізу є використання показників результативності (*Measures of Effectiveness*) та показників процесу (*Measures of Performance*), що дозволяють оцінювати не лише досягнення поставленої мети операції, а в тому числі і ефективність організації управління, взаємодії та застосування сил у процесі виконання завдань. Використання зазначеного підходу сприяє переходу від суто описового аналізу бойових дій до їх кількісного оцінювання, що створює передумови для більш обґрунтованого прийняття рішень під час планування операцій [2, с. 64].

Практика застосування такого підходу у збройних силах держав-партнерів засвідчує, що використання системи *MoE* та *MoP* дозволяє встановлювати взаємозв'язок між організацією процесів управління, рівнем взаємодії між різними компонентами сил та кінцевими результатами виконання бойових завдань. Особливої актуальності даний підхід набуває під час ведення штурмових дій, де успіх значною мірою визначається узгодженістю застосування розвідувальних, вогневих, інженерних та маневрених спроможностей різних формувань складових Сил безпеки та оборони України.

У межах дослідження міжвідомча взаємодія розглядається як один із факторів, що впливає на ефективність ведення штурмових дій. Її рівень може бути врахований у системі оцінювання ефективності через використання показників процесу (*MoP*), що характеризують узгодженість управління та інформаційного обміну, і показників результативності (*MoE*), які

відображають вплив цієї взаємодії на досягнення мети бойових дій. У межах запропонованого підходу узагальнений показник ефективності може бути представлений у вигляді функціональної залежності:

1.

$$E_{\text{шд}} = f (MoE, MoP, I_{\text{вз}})$$

де $E_{\text{шд}}$ - інтегральний показник ефективності ведення штурмових дій;

MoE - показники результативності бойових дій;

MoP - показники процесу виконання завдань;

$I_{\text{вз}}$ - індекс міжвідомчої взаємодії, що характеризує рівень узгодженості управління, обміну інформацією та застосування сил різних складових Сил безпеки та оборони України.

Використання запропонованого підходу створює можливість інтегрувати оцінювання міжвідомчої взаємодії безпосередньо у процес планування бойових дій. На етапі підготовки штурмових дій це дозволяє командирам і штабам об'єктивно визначати ступінь узгодженості дій різних компонентів складових Сил безпеки та оборони України, оцінювати рівень готовності систем управління та інформаційного обміну, а також прогнозувати вплив організації взаємодії на досягнення поставленої мети операції.

Застосування такого підходу набуває особливого значення під час виконання бойових завдань у багатодоменному бойовому середовищі, де результати дій підрозділів значною мірою залежать від синхронізації розвідувальних, вогневих, інженерних, інформаційних та логістичних спроможностей. У цих умовах ефективна міжвідомча взаємодія забезпечує узгоджене застосування підрозділів різних відомств, скорочує час передачі інформації та підвищує стійкість системи управління під впливом противника.

Впровадження підходів до оцінювання взаємодії на основі показників MoE та MoP у практику планування і ведення бойових дій дозволяє сформулювати механізм постійного зворотного зв'язку між результатами виконання завдань і процесом управління силами. Це сприяє підвищенню обґрунтованості рішень командирів, удосконаленню процедур міжвідомчої координації та адаптації дій складових Сил безпеки та оборони України до динамічних змін обстановки в умовах сучасної війни.

Таким чином, міжвідомча взаємодія та розвиток інформаційно-комунікаційних зв'язків у системі управління і забезпечення штурмових дій підрозділів Десантно-штурмових військ виступають одним із визначальних чинників ефективності їх бойового застосування. Її результативність значною мірою визначається рівнем інтеграції розвідувальних, вогневих, інженерних і логістичних спроможностей різних формувань, узгодженістю процедур управління та здатністю системи управління оперативно адаптуватися до змін обстановки.

Результати проведеного аналізу свідчать про доцільність подальшого розвитку методичних підходів до оцінювання та планування міжвідомчої взаємодії під час підготовки і ведення штурмових дій. Інтеграція показників процесу та результативності (MoP і MoE) у практику роботи органів військового управління створює можливість комплексно оцінювати як організацію взаємодії між різними формуваннями складових Сил безпеки та оборони України, так і її вплив на досягнення мети поставлених бойових завдань. Застосування такого підходу сприяє підвищенню обґрунтованості рішень, удосконаленню процедур координації та формуванню механізму зворотного зв'язку між результатами виконання завдань і процесом управління частинами та підрозділів.

Особливої актуальності зазначені підходи набувають в умовах ведення бойових дій у багатодоменному середовищі, де успіх операцій значною мірою залежить від синхронізації дій підрозділів, що діють у різних сферах бойового простору. За таких умов ефективна міжвідомча взаємодія забезпечує більш узгоджене застосування наявних спроможностей, підвищує стійкість системи управління та сприяє скороченню часу прийняття рішень під час виконання спільних бойових завдань.

Отримані результати можуть бути використані під час подальшого удосконалення методичних підходів до планування та оцінювання ефективності штурмових дій підрозділів складових Сил безпеки та оборони України. У практичному вимірі на думку авторів, це створює передумови для підвищення узгодженості дій підрозділів різних відомств та більш ефективного використання їх спроможностей під час виконання спільних бойових завдань у сучасному бойовому середовищі.

Список використаних джерел:

1. Доктрина застосування сил оборони України. Київ : Міністерство оборони України, 2020. 64 с.
2. Allied Joint Doctrine for the Planning of Operations AJP-5. Brussels : NATO Standardization Office, 2019. 124 p.
3. Бойовий статут застосування підрозділів Десантно-штурмових військ Збройних Сил України. Київ : Міністерство оборони України, 2024. 176 с.
4. Горбулін В. П., Додонов О. Г. Сектор безпеки і оборони України: стратегічні засади взаємодії та управління. Київ : НУОУ ім. Івана Черняхівського, 2022. 210 с.
5. Cancian M., Lee S., Finkel E. Lessons from the Russia–Ukraine War. Washington : Center for Strategic and International Studies (CSIS), 2024. 156 p.
6. Муженко В. М. Війна Росії проти України: 2014–2019. Київ : Саміт-Книга, 2020. 320 с.

Кметь С.

старший викладач кафедри прикордонного контролю Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
доктор філософії, науковий керівник

Звягін Є.

курсант Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Кордун Н.

курсант Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

**МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ
ТА ПОСИЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ**

Сучасна парадигма національної безпеки вимагає кардинального перегляду підходів до консолідації зусиль усіх державних інституцій. В умовах безпрецедентних загроз та ведення інтенсивних бойових дій архітектура безпеки має спиратися на безперерйну координацію між різними відомствами, правоохоронними органами та військовими формуваннями. Основою такої синергії виступає принцип всеохоплюючої оборони, який передбачає залучення не лише Збройних Сил, а й усього потенціалу держави, включаючи прикордонні, поліцейські, спеціальні та інші структури, для надійної відсічі агресії [1]. Відповідно до цього підходу, успішне виконання комплексу оперативно-службових, правоохоронних та суто бойових завдань безпосередньо залежить від здатності складових сектору безпеки і оборони діяти як єдиний, злагоджений механізм. У цьому контексті інформаційна та комунікаційна складова функціонування державних інституцій набуває

критичного значення, трансформуючись із допоміжної функції у повноцінний інструмент досягнення стратегічних цілей.

Формування ефективної моделі міжвідомчої взаємодії стикається з низкою об'єктивних викликів. Традиційно кожне відомство має власну специфіку управління, закриті канали зв'язку, вузькопрофільні алгоритми дій та власні інформаційні стратегії. У мирний час така автономність є виправданою, однак у кризових ситуаціях вона призводить до фрагментації зусиль, дублювання функцій та інформаційних розривів. Подолання цих бар'єрів неможливе без впровадження наскрізних комунікаційних політик. Стратегічні комунікації виступають тим фундаментальним інструментом, що дозволяє синхронізувати дії та повідомлення на всіх рівнях управління, створюючи єдиний голос держави у сфері оборони [3]. Вони перетворюють розрізнені інформаційні потоки окремих суб'єктів владних повноважень у потужний, логічно вибудований наратив. Цей наратив не лише інформує суспільство, а й формує громадську думку, забезпечує високий рівень довіри до дій силового блоку та консолідує зусилля нації навколо питань захисту суверенітету.

Концептуальне закріплення принципів стратегічних комунікацій створює необхідні передумови для стандартизації процесів взаємодії. Це передбачає не лише випуск узгоджених пресрелізів, а глибоку інтеграцію комунікаційних цілей у процес планування будь-яких операцій. Кожна тактична чи оперативна дія прикордонників, військовослужбовців Збройних Сил або співробітників спеціальних служб повинна мати чітке інформаційне супроводження. Відсутність єдиної комунікаційної рамки неминуче призводить до ситуацій, коли різні відомства трактують одну й ту саму подію по-різному, що створює інформаційний вакуум або хаос. Тому формування стійкої архітектури стратегічних комунікацій у секторі оборони є безальтернативним шляхом до посилення внутрішньої та зовнішньої стійкості держави.

Практична реалізація таких комунікацій вимагає чіткої доктринальної бази, яка визначає ролі, завдання та межі відповідальності кожного відомства в інформаційному просторі. Інтеграція комунікаційних процесів у загальну систему управління силами оборони дозволяє оперативно реагувати на виклики та завчасно формувати необхідне інформаційне середовище [2]. Доктринальний підхід переводить комунікацію з розряду реактивних дій (відповідей на вже існуючі інформаційні кризи) у проактивну площину, де сили безпеки самі формують порядок денний. Це особливо важливо під час проведення спільних міжвідомчих операцій, де залучені різні структури з відмінними культурами управління. Узгоджені комунікаційні зв'язки між ними забезпечують оперативний обмін розвідувальною інформацією, координацію переміщень та унеможливають випадки дружнього вогню як у прямому, так і в інформаційному сенсах.

Особливої гостроти питання комунікаційної взаємодії набуває в умовах сучасних конфліктів, які характеризуються багатовимірністю та застосуванням нетрадиційних методів боротьби. Ворог активно використовує інформаційно-психологічний вплив, кібератаки, поширення дезінформації та маніпуляції масовою свідомістю для дестабілізації ситуації всередині країни. За таких умов стратегічні комунікації стають ефективним та чи не єдиним дієвим механізмом нейтралізації залучених противником технологій [5]. Вони дозволяють не лише спростовувати фейки, а й вибудовувати стійкий імунітет суспільства до ворожої пропаганди. Коли правоохоронні органи, прикордонна служба та військові діють у єдиному інформаційному ритмі, траншуючи впевненість та прозорість своїх намірів, ефективність ворожих психологічних операцій зводиться до мінімуму. Міжвідомча координація в цьому контексті дозволяє швидко виявляти джерела дезінформації, аналізувати їхні цілі та завдавати превентивних інформаційних ударів.

Ще одним критично важливим виміром міжвідомчої взаємодії є цивільно-військове співробітництво. Війна та масштабні кризові явища руйнують звичний уклад життя громад, порушують функціонування інфраструктури та створюють гуманітарні виклики. Врегулювання цих проблем неможливе виключно силами військових або лише цивільних адміністрацій. Необхідна тісна взаємодія, спрямована на захист цивільного населення,

відновлення критичної інфраструктури та забезпечення життєдіяльності в районах ведення бойових дій. Нормативно-правове регулювання цього процесу відіграє визначальну роль, оскільки воно встановлює легальні рамки для обміну ресурсами, інформацією та повноваженнями між військовим командуванням і представниками місцевої влади чи міжнародних гуманітарних організацій [4]. Без чіткої правової бази така співпраця носила б хаотичний характер, що могло б призвести до правових колізій, перевищення повноважень або навпаки – бездіяльності в критичні моменти.

Законодавче оформлення механізмів цивільно-військового співробітництва дозволяє інституалізувати цю функцію, створити спеціалізовані підрозділи в структурі різних силових відомств та розробити єдині протоколи дій. Це безпосередньо стосується організації евакуаційних заходів, забезпечення функціонування гуманітарних коридорів, розмінування територій та відновлення правопорядку на деокупованих землях. Успішність цих процесів залежить від того, наскільки швидко і якісно підрозділи Збройних Сил, Національної поліції, Державної служби з надзвичайних ситуацій та прикордонники зможуть налагодити контакт як між собою, так і з місцевими адміністраціями. Комунікаційні зв'язки в даному випадку слугують кровоносною системою цієї взаємодії, забезпечуючи передачу запитів на допомогу, координацію логістики та інформування населення про правила безпеки.

Посилення комунікаційної спроможності вимагає впровадження сучасних технологічних рішень та захищених систем зв'язку, які б гарантували оперативну сумісність різних структур сектору безпеки. Тривалий час проблемою залишалася різниця у стандартах зв'язку та шифрування даних між відомствами, що ускладнювало управління зведеними угрупованнями військ на тактичному рівні. Перехід на єдині протоколи обміну даними, впровадження автоматизованих систем управління військами та зброєю, доступ до яких мають різні складові сил оборони відповідно до їхніх завдань, є критичною необхідністю. Це стосується і систем моніторингу обстановки, обміну розвідувальною інформацією в режимі реального часу, що безпосередньо впливає на швидкість прийняття управлінських рішень та ефективність ураження цілей або затримання диверсійно-розвідувальних груп.

Окрему увагу слід приділити підготовці персоналу. Здатність до міжвідомчої взаємодії та розуміння принципів стратегічних комунікацій не виникають автоматично з прийняттям нормативних документів. Вони потребують цілеспрямованої системи навчання та підвищення кваліфікації на всіх етапах військової чи правоохоронної кар'єри. Включення відповідних модулів до навчальних програм вищих військових навчальних закладів та академій зі специфічними умовами навчання є базовою вимогою сьогодення. Курсанти та слухачі повинні ще на етапі навчання розуміти структуру всього сектору безпеки, завдання суміжних відомств, алгоритми взаємодії з ними та усвідомлювати вагу кожного сказаного чи написаного слова у публічному просторі. Спільні командно-штабні навчання за участю різних відомств є найкращим інструментом відпрацювання комунікаційних протоколів та виявлення прогалин у системі управління.

Крім того, розвиток комунікаційних зв'язків має враховувати і зовнішній вектор. Успішна протидія агресії великою мірою залежить від рівня міжнародної підтримки, своєчасності постачання озброєння та фінансової допомоги. Формування довіри з боку міжнародних партнерів вимагає максимальної прозорості у використанні наданих ресурсів та професійної артикуляції потреб сектору безпеки на міжнародній арені. Узгодженість меседжів, які транслують представники різних оборонних і дипломатичних відомств, демонструє зрілість державних інституцій та їхню здатність ефективно управляти оборонним потенціалом. Це також стосується імплементації міжнародних стандартів, зокрема стандартів країн-членів Альянсу, у повсякденну діяльність українських військових формувань, що неможливо без глибокої інтеграційної та комунікаційної роботи.

Отже, міжвідомча взаємодія та міцні комунікаційні зв'язки є не просто адміністративними процедурами, а життєво необхідними компонентами обороноздатності держави. Від їхньої якості залежить здатність країни мобілізувати ресурси, ефективно управляти ними в умовах кризових ситуацій, протидіяти багатовимірним загрозам та

зберігати підтримку власного суспільства і міжнародної спільноти. Подальший розвиток цієї сфери вимагає безперервного вдосконалення нормативно-правової бази, технологічної модернізації систем зв'язку, глибокої імплементації принципів стратегічних комунікацій у систему прийняття рішень та системної підготовки персоналу, здатного мислити і діяти категоріями всеохоплюючої безпеки. Лише за умови повної синхронізації дій та повідомлень усіх складових сил оборони можливе досягнення стратегічної переваги над супротивником та забезпечення стійкого і безпечного розвитку держави.

Список використаних джерел:

1. Стратегія воєнної безпеки України : Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021.
2. Доктрина зі стратегічних комунікацій : затв. наказом Головнокомандувача Збройних Сил України від 12.10.2020 р. Київ, 2020.
3. Концепція стратегічних комунікацій Міністерства оборони України та Збройних Сил України. URL: <http://www.mil.gov.ua> (дата звернення: 13.03.2026).
4. Ушаков І. В. Нормативно-правове регулювання реалізації цивільно-військового співробітництва в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2021. № 24. С. 103-107.
5. Капштик О. В. Стратегічні комунікації як ефективний механізм протидії гібридній війні. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2016. № 1. URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1275> (дата звернення: 13.03.2026).

Крутий В. І.

здобувач вищої освіти Університету митної справи та фінансів

Науковий керівник:

Батраченко Т. С.

завідувач кафедри правоохоронної діяльності
Університету митної справи та фінансів,
к.ю.н., доцент.,

МЕСЕНДЖЕРИ ВІДЕОІГОР ЯК ІНСТРУМЕНТ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ: МЕХАНІЗМИ ВЕРБУВАННЯ ТА КООРДИНАЦІЇ ЧЕРЕЗ ІГРОВІ ПЛАТФОРМИ

Сучасна гібридна війна дедалі більше виходить за межі традиційного поля бою й переноситься у цифровий простір, де ключовим об'єктом впливу стає свідомість людини. У цьому контексті відеоігри перетворилися з розважального продукту на складну комунікаційну систему, що поєднує соціальну мережу, месенджер, медіаплатформу та інструмент формування спільнот. Такі платформи, як Minecraft, Roblox, World of Tanks чи LOTR: Rise to War, мають мільйони активних користувачів і розвинену систему внутрішньої комунікації – текстові чати, голосові канали, приватні повідомлення, кланові та гільдійні групи. Саме ця інтегрованість і високий рівень імерсивності роблять ігрові месенджери привабливим інструментом для суб'єктів гібридної війни.

Зінов'єва Т. розглядає відеоігри, як так звані «глибокі медіа» – середовища повного занурення, у яких користувач не просто споживає інформацію, а активно взаємодіє зі світом, приймає рішення, ототожнює себе з персонажем і спільнотою [1, с.47]. На відміну від традиційних соціальних мереж, де вплив здійснюється через текст чи зображення, у грі формується емоційний досвід, що закріплює певні наративи значно глибше. Через гейміфікаційні механізми – систему рівнів, нагород, статусів, змагань – створюється додаткова мотиваційна рамка, яка може бути використана для поступового зміщення ціннісних орієнтирів. Анонімність або використання псевдонімів знижує бар'єр відповідальності, полегшуючи як радикалізацію, так і вербування [2, с.101].

Механізми вербування в ігрових месенджерах зазвичай базуються на тривалій комунікації та формуванні довіри. Закриті гільдії, кланові спільноти або командні режими сприяють виникненню відчуття «своїх» і «чужих», що є базовим психологічним інструментом для маніпуляції. Зафіксовані випадки, коли представники ПВК, зокрема пов'язані з ПВК Вагнер, використовували популярні онлайн-ігри для встановлення контактів із молодими користувачами, обіцяючи фінансову винагороду, «пригоди» або «героїчну місію» [3, с.51]. Варто зазначити, що вербування у цифровому просторі, як правило, не набуває відкритого характеру на початкових етапах взаємодії з потенційною жертвою. Натомість спостерігається поступове конструювання емоційної близькості: формування спільноті інтересів, демонстрація підтримки та культивування відчуття особистої значущості в реципієнта. Лише після встановлення достатнього рівня довіри до комунікативного простору починають впроваджуватися політизовані або мілітаризовані наративи. Особливу вразливість у цьому контексті демонструє вікова група підлітків та молоді, для якої віртуальні спільноти нерідко набувають більшої соціальної ваги порівняно з офлайн-оточенням. Такі психосоціальні чинники, як соціальна ізоляція, незадоволена потреба у визнанні та незавершений процес формування ідентичності, створюють сприятливі умови для маніпулятивного впливу. Зазначені фактори можуть цілеспрямовано експлуатуватися з метою залучення осіб до виконання деструктивних завдань у реальному житті - від розповсюдження пропагандистських матеріалів і збору розвідувальної інформації до безпосередньої участі у диверсійній діяльності. Варто окремо наголосити, що ефективність психологічного впливу суттєво підсилюється специфікою середовища, в якому здійснюється така комунікація: ігрові платформи сприймаються користувачами як безпечний і неформальний простір, що знижує критичність сприйняття та послаблює психологічні захисні механізми особистості.

Окрім вербування, ігрові платформи можуть використовуватися для координації та збору розвідувальних даних. Ще з 2014 року з'являлася інформація про спроби використання спільнот у World of Tanks для обговорення реальних військових об'єктів та техніки, що потенційно могло сприяти уточненню відкритих розвідувальних даних. Онлайн-ігри дозволяють створювати закриті канали комунікації, які формально мають ігрову мету, але фактично виконують функцію зашифрованих чатів. Великі сервери у Minecraft або інші багатокористувацькі проекти можуть об'єднувати тисячі учасників, що ускладнює моніторинг і фільтрацію контенту [3, с.51].

Додаткову загрозу становить збір персональних даних через ігрові сервіси. Безкоштовні модифікації, сторонні додатки, фішингові посилання в чатах або експлуатація вразливостей серверів дають змогу отримувати IP-адреси, геолокаційні дані, паролі чи доступ до облікових записів [4, с.43]. Надалі ця інформація може використовуватися для цілеспрямованих кібератак, шантажу або відстеження переміщень військовослужбовців і державних службовців, які також є активними гравцями.

Серйозним викликом для національної безпеки є правове регулювання такого простору. Багато ігрових сервісів, зокрема Steam, працюють у межах іноземних юрисдикцій, що ускладнює оперативне отримання даних правоохоронними органами [5, с.15]. Крім того, листування в ігрових чатах не завжди однозначно визнається судами як належний електронний доказ, що створює труднощі з доведенням автентичності скріншотів і встановленням особи користувача. В Україні певним кроком у напрямку врегулювання стало ухвалення Закону України «Про медіа», який поширює регуляторні механізми на онлайн-платформи, включно з відеоіграми, однак питання практичної імплементації та міжнародної співпраці залишається відкритим [6].

Таким чином, ігрові месенджери стали частиною інформаційного фронту сучасної гібридної війни. Їхня сила полягає у поєднанні імерсивності, соціальної взаємодії та технічної складності, що створює сприятливе середовище для прихованого впливу. Протидія цим загрозам потребує комплексного підходу: розвитку кіберрозвідки, вдосконалення законодавства, міжнародної координації, а також підвищення рівня цифрової грамотності та

критичного мислення серед користувачів. Лише поєднання технологічних, правових і освітніх заходів здатне мінімізувати ризики використання відеоігор як інструменту гібридної агресії.

Список використаних джерел:

1. Зінов'єва Т. Відеоігри як глибокі медіа: виклики під час російсько-української війни. *Образ*. Вип. 1 (44). 2024. С. 45-57. DOI: [https://doi.org/10.21272/Obraz.2024.1\(44\)-45-57](https://doi.org/10.21272/Obraz.2024.1(44)-45-57) (дата звернення: 01.03.2026).
2. Чорна Л., Танасійчук І. Віртуальне спілкування та кібербулінг: філософський аналіз. *Вісник НЮУ імені Ярослава Мудрого*. Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія. 2025. № 3(66). С. 87-108. DOI: <https://doi.org/10.21564/2663-5704.66.337893> (дата звернення: 01.03.2026).
3. Сохацький О. Ю., Шухманн В. А. Онлайн-ігри як інструменти гібридної війни. *Journal of strategic economic research*. 2023. № 1. С. 45-55. DOI: <https://doi.org/10.30857/2786-5398.2023.1.5> (дата звернення: 01.03.2026).
4. Турбан В. В., Сердюк Л. З., Москаленко В. В. та ін. Соціокультурні детермінанти розвитку психології особистості в Україні : монографія / за наук. ред. В. В. Турбан. Київ : Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2023. 296 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/737925> (дата звернення: 01.03.2026).
5. Давидова І. В., Білошкурський М. М. Використання платних послуг у онлайн-відеоіграх як спосіб приховати корупційні злочини. *Lex Sportiva*. 2023. № 2. С. 10-17. DOI: <https://doi.org/10.32782/lexsportiva/2023.2.2> (дата звернення: 01.03.2026).
6. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 № 2849-IX : станом на 20 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20#Text> (дата звернення: 01.03.2026).

Кувакін С.В.

доцент кафедри соціально-гуманітарних
дисциплін Київського інституту Національної
гвардії України,
к.ю.н., доцент

РОЗМЕЖУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ОХОРОНИ ПУБЛІЧНОГО ПОРЯДКУ ТА БЕЗПЕКИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Взаємодія Національної гвардії України та Національної поліції України при забезпеченні охорони громадського порядку є необхідною умовою стабільності та безпеки держави в умовах сучасних загроз. Подальший розвиток цієї взаємодії повинен ґрунтуватися на принципах системності, правової визначеності, функціональної спеціалізації та дотримання верховенства права, що сприятиме підвищенню ефективності публічної безпеки та зміцненню довіри суспільства до правоохоронних органів.

Зміст охорони громадського порядку включає як правоохоронні, так і організаційно-управлінські аспекти. До першого належать безпосереднє патрулювання та профілактика правопорушень, реагування на адміністративні та кримінальні правопорушення, затримання осіб, які вчинили правопорушення, та застосування дозволених заходів реагування у межах законних повноважень [1; 2]. Другий аспект передбачає планування дій, координацію між органами поліції і військовими формуваннями, розроблення оперативних інструкцій і спільних процедур взаємодії, що забезпечують ефективне виконання завдань охорони громадського порядку [3; 5].

Науковці підкреслюють, що громадський порядок — це не лише стан відсутності правопорушень, а й упорядкована система суспільних відносин, що ґрунтується на

дотриманні норм права, загальновизнаних правил поведінки та моральних стандартів у публічному просторі [6, с. 20]. Відповідно, охорона громадського порядку розглядається як комплекс превентивних, оперативних і реагувальних заходів, спрямованих на підтримання цього стану та відновлення його у разі порушень [4].

Сучасний адміністративно-правовий підхід до охорони громадського порядку також акцентує увагу на повазі до прав людини, принципах пропорційності і мінімального необхідного втручання у свободи особи під час здійснення правоохоронної діяльності. Це означає, що заходи з охорони громадського порядку повинні здійснюватися у спосіб, що забезпечує баланс між ефективністю дій уповноважених суб'єктів і дотриманням конституційних гарантій громадян.

Національна поліція України є основним суб'єктом забезпечення охорони громадського порядку в державі. Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію», на поліцію покладається виконання завдань із забезпечення публічної безпеки і порядку, охорони прав і свобод людини, запобігання правопорушенням та реагування на них [2]. Саме поліція здійснює безпосередню правоохоронну діяльність у публічній сфері на постійній основі.

Розмежування повноважень між Національною гвардією України та Національною поліцією України має важливе значення для запобігання дублювання функцій і виникненню правових колізій. Законодавство передбачає, що керівництво заходами з охорони громадського порядку здійснюється органами Національної поліції, тоді як підрозділи Національної гвардії України діють у межах поставлених завдань і відповідно до наказів уповноважених осіб. Такий підхід забезпечує єдність управління та підзвітність у процесі спільної діяльності.

Нормативно-правове забезпечення координації дій Національної гвардії України та Національної поліції України є ключовим елементом механізму їх взаємодії. Основу такого забезпечення становлять закони України «Про Національну гвардію України» та «Про Національну поліцію», які визначають загальні засади участі відповідних суб'єктів у забезпеченні охорони громадського порядку.

Управління спільними заходами з охорони громадського порядку здійснюється на основі принципу єдиначальності та чіткого розмежування компетенції між суб'єктами взаємодії. Керівництво такими заходами, як правило, покладається на уповноважених посадових осіб Національної поліції України, які координують дії залучених сил, у тому числі підрозділів Національної гвардії України [2-3].

Аналіз чинного законодавства та наукових позицій засвідчив наявність низки проблем нормативного регулювання взаємодії НГУ і НПУ. Серед них – фрагментарність правової бази, відсутність єдиного комплексного акта, що регламентував би механізми координації, а також обмеженість процесуальних повноважень Національної гвардії України. Неможливість скласти протоколи про адміністративні правопорушення та здійснювати самостійне процесуальне оформлення матеріалів знижує оперативність реагування підрозділів НГУ та ускладнює реалізацію їх потенціалу у сфері охорони громадського порядку.

Окрім цього, військовослужбовці НГУ не здійснюють самостійного процесуального керівництва заходами, пов'язаними з припиненням адміністративних або кримінальних правопорушень. Вони діють у межах завдань, визначених керівником операції, що, з одного боку, забезпечує єдність управління, а з іншого – створює залежність від оперативних можливостей поліції. У випадку обмеженої присутності поліцейських підрозділів це може ускладнювати своєчасне документування правопорушень і реалізацію заходів реагування.

Перспективи розвитку взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України пов'язані з формуванням сучасної моделі публічної безпеки, що ґрунтується на принципах функціональної спеціалізації, централізованого управління та чіткої ієрархії відповідальності. Науковці підкреслюють, що в умовах воєнного стану та постійних безпекових загроз міжвідомча взаємодія повинна набувати системного характеру,

переходячи від ситуативної координації до інституційно закріпленого партнерства [8, с. 17–18].

Водночас розширення повноважень НГУ повинно здійснюватися з урахуванням принципів законності, підконтрольності та недопущення дублювання функцій поліції. Науковці обґрунтовують можливість надання військовослужбовцям НГУ права складати адміністративні матеріали у чітко визначених законом випадках під час спільних заходів із збереженням керівної ролі поліції у процесуальному аспекті. Такий підхід дозволив би підвищити оперативність реагування та оптимізувати навантаження на підрозділи НПУ.

Науковці підкреслюють, що розширення участі Національної гвардії України в охороні громадського порядку в особливий період є об’єктивно необхідним, однак потребує чіткого правового регулювання та постійного контролю за дотриманням законності у діяльності залучених підрозділів [7, с.402].

Проведений правовий аналіз взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України при забезпеченні охорони публічного порядку дає підстави стверджувати, що зазначена взаємодія є системоутворюючим елементом сучасної моделі публічної безпеки держави. Охорона громадського порядку в умовах воєнного стану набуває комплексного характеру та потребує поєднання правоохоронних, організаційно-управлінських і безпекових механізмів реагування.

Удосконалення правового механізму взаємодії повинно здійснюватися шляхом систематизації нормативної бази, чіткого розмежування повноважень і відповідальності, розвитку інституційних форм співпраці та запровадження регулярних спільних навчань. Перспективним є також уточнення окремих адміністративних повноважень НГУ у межах спільних заходів за умови збереження принципів законності, підконтрольності та процесуального керівництва з боку Національної поліції України.

Список використаних джерел:

1. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2014. № 17. ст.594. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text>
2. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 40-41. ст.379. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>
3. Про затвердження Порядку організації діяльності та взаємодії Національної гвардії України з уповноваженими органами державної влади та органами місцевого самоврядування: Постанова Кабінету Міністрів України від 20.08.2021 № 894. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/894-2021-%D0%BF#Text>
4. Про затвердження Інструкції про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України: Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24.12.2019 № 1089. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0020-20#Text>
5. Взаємодія Національної поліції з правоохоронними підрозділами у ході забезпечення публічної безпеки і порядку під час проведення масових заходів в Україні: Наказ Командувача Національної гвардії України від 01.07.2021.
6. Службово-бойова діяльність підрозділів Національної гвардії України: навч. посіб. / Р.С. Троцький, О.В. Коба, О.В. Ткаченко, В.Г. Дудурич, О.І. Курило. Київ. Київ. інст. НГ України. 2022. 217 с.
7. Крижановська О. В. Взаємодія Національної поліції з силами безпеки та оборони як основа правопорядку в умовах воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2025. № 7. С. 401–405. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2025-7/93>
8. Організація діяльності підрозділів Національної поліції України щодо забезпечення публічної безпеки і порядку в умовах воєнного стану: метод. рек. / В. Л. Костюк , В. В.

Литвин, В. В. Мозоль, А. О. Шаповалова, Р. А. Сербин. Київ. Нац. акад. внутр. справ. 2023. 52 с.

Лазорчик В.Ю.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

Науковий керівник:

Абрамов К.А.

старший викладач Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ У ПРОТИДІЇ ЗАГРОЗАМ ЗАСТОСУВАННЯ ЗБРОЇ МАСОВОГО УРАЖЕННЯ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії Російської Федерації проти України загрози застосування зброї масового ураження набули не декларативного, а практичного характеру. Йдеться насамперед про хімічні, радіологічні та потенційні ядерні ризики, які безпосередньо впливають на стан національної безпеки та цивільного захисту. Протидія таким загрозам неможлива без злагодженої міжвідомчої взаємодії сил сектору безпеки і оборони, органів державної влади, спеціалізованих установ та медичних структур, що зумовлює актуальність посилення комунікаційних зв'язків між відповідними суб'єктами.

Практика російсько-української війни засвідчила, що загрози застосування хімічних агентів реалізуються у формах, які ускладнюють їх правову та експертну ідентифікацію. У 2022–2024 роках міжнародними організаціями та українськими органами фіксувалися випадки використання задушливих і подразнювальних хімічних речовин у зоні бойових дій, зокрема на східних та південних напрямках. Такі дії не завжди мають ознаки класичного застосування забороненої хімічної зброї, проте створюють реальні загрози життю та здоров'ю військовослужбовців і цивільного населення, що потребує комплексного реагування з боку Збройних Сил України, Служби безпеки України, Державної служби України з надзвичайних ситуацій та органів охорони здоров'я [1].

Реагування на інциденти, пов'язані з можливим використанням токсичних речовин, вимагає чіткої координації між військовими підрозділами, правоохоронними органами та спеціалізованими експертними структурами. Відсутність єдиного комунікаційного алгоритму ускладнює своєчасне встановлення характеру загрози, визначення її правової кваліфікації та організацію медичної допомоги. Саме тому міжвідомча взаємодія в умовах хімічних ризиків має будуватися на принципах оперативного обміну інформацією та чіткого розмежування повноважень [2].

Окремий вимір становлять радіологічні загрози, пов'язані як з об'єктами критичної інфраструктури, так і з можливими диверсійними діями із застосуванням радіоактивних матеріалів. У цьому контексті важливу роль відіграють спеціалізовані державні структури, які мають досвід поводження з радіоактивними відходами та здійснення радіаційного контролю. В Україні таку функцію історично виконувала система підприємств «Радон», що забезпечувала збирання, зберігання та захоронення радіоактивних відходів, а також експертний супровід у сфері радіаційної безпеки. Попри перебування частини цих підприємств у процесі припинення діяльності, їх напрацьовані алгоритми та фаховий потенціал залишаються значущими для формування міжвідомчих механізмів реагування на радіологічні загрози [3].

Радіологічний компонент безпеки має і цивільний аспект, зокрема у зв'язку з використанням радонових джерел у медичній та бальнеологічній практиці. Санаторно-

курортні заклади, що застосовують радонові ванни, функціонують у правовому полі, яке суттєво відрізняється від режиму реагування на надзвичайні радіологічні ситуації. За умов воєнного стану відсутність належної комунікації між силовими структурами, органами охорони здоров'я та екологічного контролю може спричинити поширення дезінформації та соціальну напругу, що додатково підкреслює значення міжвідомчих комунікацій [4].

Ядерний вимір загроз залишається стратегічним фактором міжнародної та національної безпеки. Погрози застосування ядерної зброї, що лунають у міжнародному дискурсі, а також припинення дії договору New START у лютому 2026 року істотно знижують рівень правового стримування у сфері стратегічних озброєнь. За таких умов внутрішня готовність держави до кризових сценаріїв залежить від ефективності взаємодії між військовими, розвідувальними, правоохоронними та цивільними органами, які забезпечують оцінку ризиків і планування заходів реагування [5].

Протидія загрозам застосування зброї масового ураження потребує комплексного підходу, що поєднує силові, правові, наукові та медичні інструменти. Міжвідомча взаємодія у цій сфері не може обмежуватися формальним розподілом повноважень, а має ґрунтуватися на сталих комунікаційних зв'язках і спільних алгоритмах дій. Досвід російсько-української війни переконливо свідчить, що лише скоординована система взаємодії дозволяє мінімізувати наслідки хімічних, радіологічних і ядерних загроз та забезпечити належний рівень захисту держави і суспільства в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Convention on the Prohibition of the Development, Production, Stockpiling and Use of Chemical Weapons and on their Destruction (Chemical Weapons Convention). URL: <https://www.opcw.org/chemical-weapons-convention> (дата звернення: 29.01.2026).
2. Organisation for the Prohibition of Chemical Weapons. Reports on allegations of chemical weapons use in Ukraine. URL: <https://www.opcw.org/media-centre/news> (дата звернення: 29.01.2026).
3. Державне агентство України з управління зоною відчуження. Поводження з радіоактивними відходами та діяльність підприємств системи «Радон». URL: <https://dazv.gov.ua> (дата звернення: 29.01.2026).
4. Міністерство охорони здоров'я України. Радіаційна безпека та використання радонових джерел у медичній практиці. URL: <https://moz.gov.ua> (дата звернення: 29.01.2026).
5. Arms Control Association. The New START Treaty at a Glance. URL: <https://www.armscontrol.org/factsheets/newstart> (дата звернення: 29.01.2026).

Ліва С.О.

здобувачка 2 курсу Навчально-наукового інституту з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник:

Сукмановська Л.М.

доцентка кафедри адміністративного права та адміністративного процесу,
кандидат юридичних наук, доцент

**УДОСКОНАЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ МЕХАНІЗМІВ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ
СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ**

Ефективність діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони України визначається станом комунікаційних механізмів між ними, зокрема організацією обміну інформацією, координацією дій та спільним реагуванням на загрози. Сучасні виклики, серед яких гібридні загрози, кібернетичні атаки, терористичні прояви та військові конфлікти, формують середовище, в якому обмеження комунікаційних потоків створюють потенційні вразливості. Взаємодія між військовими структурами, органами поліції, спецслужбами та цивільними адміністративними органами потребує інтегрованих каналів передачі інформації, здатних оперативно забезпечувати доступ до достовірних даних у реальному часі. Організаційна структура взаємодії повинна враховувати ієрархічні рівні управління та характер загроз [1]. Досвід попередніх кризових ситуацій демонструє, що затримки у передачі інформації призводять до значного зниження ефективності реагування.

Функціонування механізмів взаємодії включає стандартизацію процедур обміну даними, застосування уніфікованих протоколів передачі та формування єдиної системи електронних комунікацій. Автоматизація збору та обробки розвідувальної інформації зменшує час від надходження сигналу до ухвалення управлінського рішення. Сучасні телекомунікаційні технології, включаючи захищені канали зв'язку, цифрові платформи для спільного планування та інструменти моніторингу ситуації, створюють основу для оперативного реагування на загрози [2]. Використання стандартів інформаційної безпеки забезпечує узгодженість між різними системами. Застосування аналітичних модулів дозволяє здійснювати багаторівневу перевірку достовірності отриманих даних.

Підготовка персоналу та формування навичок роботи з комунікаційними технологіями впливає на швидкість і точність ухвалення рішень. Запровадження тренінгів із моделювання кризових сценаріїв, відпрацювання алгоритмів реагування на надзвичайні ситуації та навчання роботі з цифровими платформами зменшують вплив людського фактору у критичних умовах. Розробка протоколів координації між органами сектору безпеки і оборони, визначення каналів зв'язку та порядку обміну інформацією забезпечують злагодженість дій на всіх рівнях управління. Навчальні програми враховують специфіку діяльності окремих органів та рівень технічного оснащення. Оцінка ефективності підготовки здійснюється на основі симуляційних моделей і результатів спільних навчань.

Інтеграція аналітичних систем, що здійснюють збір даних із різних джерел, включаючи відкриті медіа, соціальні мережі, розвідувальні ресурси та внутрішні бази даних, формує комплексну картину загроз і дозволяє прогнозувати потенційні сценарії розвитку подій. Використання алгоритмів машинного навчання для обробки великих обсягів інформації підвищує точність оцінок та виявлення закономірностей, непомітних при ручному обробленні. Координація з аналітичними центрами забезпечує оперативну підтримку керівників органів сектору безпеки і оборони у процесі ухвалення рішень [3]. Вивчення поведінкових моделей та соціальних сигналів допомагає прогнозувати ризики на локальному рівні. Системна інтеграція даних дозволяє відстежувати зміни у загрозах і вчасно коригувати оперативні плани.

Мобільна та супутникова комунікація розширює можливості контролю ситуації на віддалених територіях та у зонах конфліктів. Захищені канали зв'язку в польових умовах, інтеграція різних видів радіозв'язку та цифрових платформ забезпечують безперервність передачі даних навіть при порушенні традиційних ліній комунікацій. Адаптивні моделі управління враховують специфіку кожного органу і дозволяють швидко переналаштовувати процеси комунікації залежно від розвитку ситуації. Моніторинг технічного стану обладнання та систем зв'язку проводиться регулярно, з урахуванням динаміки змін навколишнього середовища. Виявлення критичних вузлів передачі даних сприяє підвищенню стійкості комунікаційної інфраструктури.

Нормативне регулювання встановлює стандарти взаємодії, що визначають обов'язки та повноваження суб'єктів сектору безпеки і оборони, порядок обміну інформацією, умови зберігання та обробки даних. Наявність таких нормативних документів підвищує ефективність управління та забезпечує правову основу для оперативного реагування. Різниця

у внутрішніх регламентах, методах роботи та технічному оснащенні окремих органів створює потребу в інтеграційних заходах для уніфікації процесів взаємодії. Постійне відстеження нормативної бази дозволяє адаптувати процедури до нових видів загроз [4]. Уточнення стандартів взаємодії сприяє формуванню стабільного середовища для міжвідомчої координації.

Міжнародне співробітництво у сфері обміну інформацією з партнерами та союзниками доповнює внутрішні комунікаційні механізми. Участь у спільних навчаннях, обмін досвідом у сфері управління кризовими ситуаціями та взаємодія з міжнародними організаціями сприяють впровадженню передових практик і технологій. Національна специфіка та правове поле України адаптують міжнародні моделі взаємодії до внутрішніх умов. Порівняльне вивчення міжнародних підходів дозволяє визначати найбільш ефективні стратегії комунікацій. Спільна підготовка фахівців забезпечує уніфіковані стандарти дій у багатонаціональних операціях.

Комплексні цифрові платформи для взаємодії між органами сектору безпеки і оборони забезпечують єдиний інтерфейс для отримання та передачі даних, планування спільних операцій та контролю виконання завдань. Уніфікація процедур, створення спільних протоколів і регламентів, централізований моніторинг виконання завдань підвищують прозорість і оперативність процесів управління. Поєднання цифрових інструментів і традиційних каналів комунікації формує гнучку систему, здатну реагувати на різні загрози та коригувати дії на стратегічному, тактичному та оперативному рівнях. Використання адаптивних алгоритмів дозволяє враховувати зміни у загрозах і оптимізувати розподіл ресурсів. Цифрові платформи забезпечують аналітичну підтримку керівництва у режимі реального часу, підвищуючи оперативність ухвалення рішень.

На думку Сащук А. функціонування комунікаційних механізмів у контексті сучасних загроз демонструє потребу у постійному вдосконаленні систем обміну інформацією, модернізації технічної бази та підвищенні кваліфікації персоналу. Розширення каналів зв'язку, інтеграція аналітичних платформ і оптимізація процесів взаємодії формують основу для забезпечення безперервного контролю за станом безпеки, своєчасного реагування на кризові ситуації та підтримання злагодженості дій органів сектору безпеки і оборони України в умовах змінних викликів сучасного середовища [5]. Вивчення статистичних даних та результатів навчань дозволяє визначати вузькі місця у процесах комунікації. Продовження досліджень у сфері інтеграції технологій та підвищення кваліфікації персоналу забезпечує адаптацію систем до нових викликів та загроз.

Таким чином, удосконалення комунікаційних механізмів між суб'єктами сектору безпеки і оборони України впливає на оперативність обміну інформацією, координацію дій та реагування на загрози. Сучасні виклики утворюють середовище, де недостатня інтеграція комунікаційних систем може знижувати ефективність дій. Взаємодія між суб'єктами сектору безпеки і оборони України вимагає розбудови єдиних каналів передачі даних та уніфікованих протоколів обміну.

Список використаних джерел:

1. Мірошниченко П.В. Суспільна значущість лідера думок під час інформаційного протистояння. *Держава та регіони. Сер. Соц. комунікації*. 2015. Вип. 4. С. 36-41. URL: http://www.zhu.edu.ua/journal_cpu/index.php/der_sc/issue/viewFile/63/44
2. Резникова О. Щодо концепції забезпечення національної стійкості в Україні. *Аналіт. записка. Серія «Нац. безпека»*. 2020. № 8. С. 1-8. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/les/2020-01/analit-resnikova-national-security-8-2020-1-1.pdf>
3. Зельницький А., Заболотний О., Васильєв О., Корнієнко В. Особливості формування військового кадрового потенціалу Збройних Сил України із залученням іноземних інструкторів-викладачів. *Військова освіта*. 2022. № 1 (45). С. 71-84. URL: <http://znp-vo.nuou.org.ua/article/view/260224>

4. Благодарний А., Кононець О. Стратегічні комунікації у секторі безпеки і оборони України. *Молодий вчений*. 2023. 1 (113). С. 5-9. URL: <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-1-113-2>
5. Сашук Г.М. Еволюція стратегічних комунікацій сектору безпеки та оборони України як інструменту протидії інформаційним загрозам. *Політичне життя*. 2025. С. 103-108. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2025.3.13>

Люцпернюк М.С.

Курсант факультету безпеки державного кордону, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Дзяворук А.Д.

старший викладач кафедри прикордонного контролю факультету безпеки державного кордону, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ВЗАЄМОДІЯ ДПСУ З МИТНИМИ ОРГАНАМИ ТА НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ У ПРОЦЕСІ ЗДІЙСНЕННЯ КОНТРОЛЮ ОСІБ І ТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

Державна прикордонна служба України (далі – ДПСУ) є центральним органом виконавчої влади, на який покладено реалізацію державної політики у сфері охорони державного кордону, забезпечення його недоторканності та здійснення прикордонного контролю. Водночас ефективне виконання цих завдань є неможливим без налагодженої системи міжвідомчої взаємодії з іншими правоохоронними та контролюючими органами – насамперед з митними органами та Національною поліцією. Саме взаємодія цих структур утворює комплексний механізм контролю осіб і транспортних засобів на кордоні та в межах прикордонної смуги.

Актуальність дослідження зазначеної проблематики зумовлена як зростаючими безпековими викликами, пов'язаними з веденням збройного конфлікту на території України, так і євроінтеграційними прагненнями держави, що вимагають приведення системи прикордонного та митного контролю у відповідність до стандартів Європейського Союзу. Недосконалість координаційних механізмів між відомствами, прогалини в нормативному регулюванні та технічна неузгодженість інформаційних систем призводять до зниження ефективності контролю, затримок у пунктах пропуску та виникнення корупційних ризиків.

Правову основу взаємодії ДПСУ з митними органами та Національною поліцією складає розгалужена система нормативно-правових актів. Ключовими серед них є: Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 № 661-IV, який визначає завдання, функції та повноваження ДПСУ; Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI, що регламентує порядок здійснення митного контролю; Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII; а також Концепція інтегрованого управління кордонами України. Крім того, взаємодія регулюється численними відомчими наказами, спільними інструкціями та двосторонніми угодами між відомствами [1].

Взаємодія ДПСУ з митними органами здійснюється переважно у пунктах пропуску через державний кордон, де обидва відомства виконують свої функції паралельно. Прикордонний контроль спрямований на перевірку документів, що дають право на перетин кордону, встановлення особи громадянина, виявлення осіб, стосовно яких введено заборону на в'їзд або виїзд, а також перевірку транспортних засобів на предмет відповідності документів. Митний контроль, у свою чергу, зосереджений на перевірці переміщуваних

товарів, правомірності їх декларування, дотриманні митного законодавства та збиранні митних платежів. Попри різну предметну спрямованість, ці форми контролю є взаємодоповнюючими і реалізуються в єдиному просторово-часовому середовищі пункту пропуску [2, с. 47].

Ключовим інструментом взаємодії ДПСУ та митних органів є спільне використання інформаційно-телекомунікаційних систем. Зокрема, інтеграція баз даних ДПСУ та Єдиної автоматизованої інформаційної системи (ЄАІС) Державної митної служби дозволяє в режимі реального часу обмінюватися відомостями про осіб і транспортні засоби, що перетинають кордон, здійснювати заздалегідь митне оформлення (попереднє інформування), а також виявляти ризики ще до фактичного прибуття вантажу до пункту пропуску. Запровадження системи управління ризиками дає змогу концентрувати ресурси контролю на об'єктах підвищеного ризику, скорочуючи затримки для законослухняних учасників зовнішньоекономічної діяльності та фізичних осіб [3, с. 112].

Взаємодія ДПСУ з Національною поліцією охоплює ширше коло питань і виходить за межі пунктів пропуску. У прикордонній смузі та контрольованому прикордонному районі ДПСУ та поліція здійснюють спільне патрулювання, організовують перевірку транспортних засобів та осіб на блокпостах і пересувних контрольних пунктах. Взаємодія набуває особливого значення при виявленні та затриманні осіб, які незаконно перетнули державний кордон поза пунктами пропуску, при розшуку транспортних засобів, що використовуються для контрабанди, а також у рамках антитерористичних операцій та заходів із забезпечення публічної безпеки у прикордонних регіонах.

Важливою формою взаємодії є спільне оперативне реагування на надзвичайні ситуації та критичні інциденти на кордоні. Для цього функціонують спільні оперативні штаби та ситуаційні центри, де представники ДПСУ, Національної поліції, а в окремих випадках – і СБУ та митних органів – здійснюють координацію дій у режимі реального часу. Таке організаційне рішення дозволяє суттєво скоротити час реагування, уникнути дублювання функцій та підвищити загальну ефективність правоохоронної діяльності в прикордонних районах [4, 348 с].

В умовах воєнного стану в Україні взаємодія між ДПСУ, митними органами та Національною поліцією зазнала суттєвої трансформації. Запровадження обмежень на виїзд за кордон для окремих категорій громадян, масштабне переміщення внутрішньо переміщених осіб, зміни у логістиці вантажних перевезень та функціонування значної кількості пунктів пропуску в особливому режимі вимагали оперативного перегляду усталених процедур взаємодії. Спільні накази та директиви, видані у цей період, відображають прагнення відомств адаптуватися до нових умов і забезпечити безперервність функціонування системи прикордонного контролю навіть в екстремальних обставинах.

Водночас існує низка системних проблем, що знижують ефективність взаємодії зазначених органів. Недостатня інтеграція відомчих інформаційних систем унеможливорює повноцінний обмін даними в режимі реального часу між усіма учасниками контрольного процесу. Нормативне регулювання взаємодії в нестандартних і кризових ситуаціях залишається недостатньо деталізованим, що породжує прогалини в практиці застосування. Неузгодженість відомчих регламентів та інструкцій призводить до колізій і непорозумінь на практиці. Кадровий дефіцит, особливо виражений в умовах воєнного часу, негативно впливає на спроможність відомств виконувати свої функції у повному обсязі.

Перспективним вектором вирішення зазначених проблем є впровадження моделі інтегрованого управління кордонами (Integrated Border Management – IBM), яка широко застосовується в країнах – членах ЄС і рекомендована Україні в рамках виконання Угоди про асоціацію з Євросоюзом. Ця модель передбачає єдину операційну платформу для всіх органів, задіяних у контрольних процедурах, спільну аналітику ризиків, уніфіковані протоколи дій та регулярну спільну підготовку персоналу. Реалізація IBM вимагає значних організаційних і технічних зусиль, проте є необхідною умовою для підвищення якості

прикордонного та митного контролю і забезпечення стандартів безпеки на рівні вимог Шенгенської зони [5].

Не менш важливим є розвиток міжнародного співробітництва у сфері прикордонного контролю, зокрема взаємодія з агентством FRONTEX, прикордонними відомствами держав – членів ЄС та з прикордонними службами держав, з якими Україна має спільний кордон. Спільні патрулювання, обмін оперативною інформацією та реалізація спільних операцій із протидії нелегальній міграції та контрабанді є невід'ємними складовими сучасної системи прикордонної безпеки.

Таким чином, взаємодія Державної прикордонної служби України з митними органами та Національною поліцією у процесі здійснення контролю осіб і транспортних засобів є складною, багаторівневою системою відносин, що охоплює нормативно-правове, організаційне, інформаційне та оперативне виміри. Ефективність цієї системи безпосередньо впливає на рівень державної безпеки, протидію транскордонній злочинності та дотримання прав осіб, що перетинають кордон. Подальше вдосконалення механізмів взаємодії має здійснюватися шляхом гармонізації нормативної бази, технологічної модернізації інформаційних систем, запровадження інтегрованого управління кордонами та активного міжнародного співробітництва.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15> (дата звернення: 01.03.2026).
2. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (дата звернення: 01.03.2026).
3. Закон України «Про Національну поліцію» від 02.07.2015 № 580-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 01.03.2026).
4. Білас І.Г. Прикордонна безпека України: теоретико-правові та організаційні засади : монографія. Київ : Атіка, 2018. 348 с.
5. Концепція інтегрованого управління кордонами України : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.10.2010 № 2031-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2031-2010-%D1%80> (дата звернення: 01.03.2026).

Малашенко В. Ю.

курсант Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЕЛЕМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах воєнної агресії проти України значно зростає роль ефективної взаємодії між органами сектору безпеки і оборони. Скоординована діяльність різних державних структур є важливим чинником забезпечення обороноздатності держави, підтримання правопорядку та захисту державного кордону. До основних складових сектору безпеки і оборони належать Збройні Сили України, Державна прикордонна служба України, Служба безпеки України, Національна гвардія України, Національна поліція України та інші державні органи, діяльність яких спрямована на захист національних інтересів і територіальної цілісності держави [2].

Міжвідомча взаємодія передбачає узгоджені дії різних органів державної влади, які здійснюються з метою досягнення спільних завдань у сфері національної безпеки. Основними складовими такої взаємодії є обмін оперативною інформацією, спільне планування заходів, координація дій під час проведення спеціальних операцій, а також

взаємна підтримка підрозділів у процесі виконання службових і бойових завдань. Ефективна взаємодія дозволяє забезпечити швидке реагування на загрози та підвищує результативність діяльності сил сектору безпеки і оборони [4].

Особливе значення міжвідомча взаємодія має під час охорони державного кордону та боротьби з протиправною діяльністю. У цих умовах Державна прикордонна служба України активно співпрацює з іншими силовими структурами, зокрема із Службою безпеки України, Національною поліцією України та Збройними Силами України. Така співпраця спрямована на виявлення та припинення діяльності диверсійно-розвідувальних груп, незаконних збройних формувань, контрабанди, незаконної міграції та інших загроз державній безпеці [3].

Одним із ключових аспектів міжвідомчої взаємодії є ефективна комунікація між підрозділами різних структур. Для цього використовуються сучасні інформаційно-комунікаційні технології, автоматизовані системи управління, захищені канали зв'язку та спільні інформаційні бази даних. Наявність таких інструментів дозволяє оперативно передавати важливу інформацію, координувати дії підрозділів і приймати своєчасні управлінські рішення [4].

Важливим напрямом розвитку міжвідомчої взаємодії є впровадження стандартів та досвіду країн – членів НАТО. Використання сучасних підходів до управління військами і силовими структурами, удосконалення системи планування операцій, а також проведення спільних навчань сприяють підвищенню ефективності взаємодії між різними відомствами. Особливу увагу приділяють забезпеченню сумісності підрозділів, єдності процедур управління та підготовці персоналу до виконання спільних завдань [5].

Крім того, важливим елементом міжвідомчої взаємодії є проведення спільних тренувань та навчань. Під час таких заходів відпрацьовуються алгоритми взаємодії між різними структурами, удосконалюється система управління та підвищується рівень професійної підготовки особового складу. Це дозволяє забезпечити більш ефективне реагування на кризові ситуації та надзвичайні події.

Таким чином, міжвідомча взаємодія сил сектору безпеки і оборони є важливим елементом забезпечення національної безпеки України. Її розвиток сприяє підвищенню ефективності виконання службово-бойових завдань, посиленню обороноздатності держави та забезпеченню стабільності й безпеки в суспільстві. Удосконалення комунікаційних зв'язків, впровадження сучасних технологій та використання міжнародного досвіду дозволять підвищити рівень координації між силовими структурами та забезпечити ефективну протидію сучасним загрозам.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII.
3. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV.
4. Сектор безпеки і оборони України: теорія та практика функціонування : навчальний посібник / за ред. О. В. Литвиненка. Київ : НІСД, 2021.
5. Стратегія національної безпеки України «Безпека людини – безпека країни» : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020.

Марич А.Р.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

КООРДИНАЦІЯ ДІЙ СИЛ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасному світі Україна характеризується наявністю складних безпекових викликів, які були зумовлені повномасштабним вторгненням РФ та гібридними загрозами. І саме в цих умовах особливого значення набуває координація дій сил сектору безпеки і охорони, яка є ключовою передумовою успішного виконання завдань, пов'язаних із захистом суверенітету, територіальної цілісності і недоторканості. Запровадження воєнного стану, що триває з 24 лютого 2022 року, є невід'ємною складовою забезпечення національної безпеки держави. Координація дій сил безпеки і оборони в умовах воєнного стану набуває як стратегічний, оперативний-тактичний, так і інформаційний виміри. Лише за умови єдиного управління та взаємодії можливо ефективно протидіяти гібридним загрозам, включаючи військові операції, диверсії, кібератаки та інформаційно-психологічні операції.

До складу сил сектору безпеки і оборони входять Збройні Сили України, Служба безпеки України, Національна гвардія України, Державна прикордонна служба України, Державна спеціальна служба транспорту та інші суб'єкти [1]. Кожен із цих органів має власні завдання, визначені законодавством, проте в умовах воєнного стану їхня діяльність повинна бути максимально синхронізована. Відсутність ефективної координації призводить до дублювання функцій, нераціонального використання ресурсів та втрати часу в умовах динамічної оперативної обстановки.

Правову основу координації становить комплекс нормативно-правових актів. Насамперед, це Закон України «Про правовий режим воєнного стану» від 12.05.2015 № 389-VIII, який визначає засади функціонування державної влади в умовах воєнного стану [2]. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII визначає Раду національної безпеки і оборони України (РНБО) головним координаційним органом у сфері національної безпеки [1]. Важливе значення має також Закон України «Про оборону України», який закріплює принципи єдиного військового управління [3], Конституція України, яка наділяє Президента України як Верховного Головнокомандувача повноваженнями щодо координації діяльності всіх органів сектору безпеки і оборони [4].

Стратегічним документом, що конкретизує механізми координації, є Стратегія воєнної безпеки України, затверджена Указом Президента України від 25.03.2022 № 121/2022 [5]. У ній акцентовано на необхідності створення єдиної системи управління силами та засобами в умовах збройної агресії. На оперативному рівні функціонує Координаційний штаб при Головнокомандувачі Збройних Сил України, а також міжвідомчі робочі групи та спільні оперативні центри.

В умовах воєнного стану правове регулювання координації передбачає посилення ролі військового командування, розширення повноважень органів державної влади та запровадження особливого режиму управління. Це дозволяє ефективно розподіляти ресурси та швидко приймати рішення з ключових напрямків оборони.

Аналіз практичної діяльності за період повномасштабного вторгнення свідчить про певні позитивні результати. Успішна координація проявилася під час спільних операцій зі звільнення територій Харківської, Херсонської та Донецької областей у 2022–2023 роках, де підрозділи ЗСУ, СБУ, Національної гвардії та Державної прикордонної служби діяли в єдиному оперативному просторі. Запровадження елементів єдиної системи обміну розвідданими за стандартами НАТО дозволило підвищити ефективність ударів і зменшити ризики для цивільного населення.

Водночас зберігаються системні проблеми: фрагментарність інформаційного обміну між кожними відомствами, різний рівень цифровізації систем управління, дублювання функцій щодо охорони об'єктів критичної інфраструктури, а також недостатня уніфікація стандартів взаємодії з підрозділами країн-партнерів НАТО. Окремої уваги потребує питання психологічної підтримки особового складу та забезпечення гендерної рівності під час виконання спільних завдань.

Для підвищення ефективності координації дій сил безпеки і оборони пропонується впровадити такі заходи як:

1. Створення єдиної цифрової платформи оперативного обміну даними між усіма суб'єктами сектору безпеки і оборони з інтеграцією систем розвідки, зв'язку, управління та логістики.

2. Запровадження регулярних спільних командно-штабних навчань та тренінгів за стандартами НАТО (STANAG) з акцентом на багатонаціональні операції.

3. Внесення змін до чинного законодавства щодо чіткого розмежування повноважень та відповідальності за координацію на оперативно-тактичному рівні.

4. Розвиток системи психологічної підготовки та підтримки особового складу, включаючи обов'язкові програми для спільних підрозділів з урахуванням гендерної рівності.

5. Уніфікація процедур обміну інформацією та розвідданими через створення єдиного міжвідомчого центру аналізу даних.

6. Посилення міжнародної координації з партнерами НАТО та ЄС шляхом укладення двосторонніх угод про оперативне планування.

7. Запровадження практики періодичних аналітичних звітів РНБО щодо стану координації з конкретними рекомендаціями.

Отже, координація дій сил безпеки і оборони в умовах воєнного стану є визначальним фактором ефективності функціонування державної системи безпеки. Вона забезпечує узгодженість дій, раціональне використання ресурсів та своєчасне реагування на загрози.

Підвищення ефективності координації можливе лише за умови комплексного підходу, що включає вдосконалення нормативної бази, розвиток технічних засобів, підготовку кадрів та впровадження сучасних стандартів управління. Це, у свою чергу, сприятиме зміцненню обороноздатності України та підвищенню її стійкості до сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про національну безпеку України» : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII // *Відомості Верховної Ради України*. — 2018. — № 31. — Ст. 241. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.
2. Закон України «Про правовий режим воєнного стану» : Закон України від 12 трав. 2015 р. № 389-VIII // *Відомості Верховної Ради України*. — 2015. — № 28. — Ст. 250. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.
3. Закон України «Про оборону України» : Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1932-XII // *Відомості Верховної Ради України*. — 1992. — № 9. — Ст. 106. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>.
4. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР // *Відомості Верховної Ради України*. — 1996. — № 30. — Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>.
5. Стратегія воєнної безпеки України : затв. Указом Президента України від 25 берез. 2021 р. № 121/2021 // *Офіційний вісник Президента України*. — 2021. — № 8. — Ст. 305. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0022525-21#Text>.

Мовчан А.В.

професор кафедри оперативно-розшукової діяльності Львівського державного університету внутрішніх справ,
доктор юридичних наук, професор

ЕФЕКТИВНА МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ ЯК КЛЮЧОВИЙ ФАКТОР СТІЙКОСТІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ЗАГРОЗ

Сучасні безпекові виклики характеризуються високим рівнем складності, гібридності та багатовекторності. Умови повномасштабної збройної агресії росії проти України зумовлюють необхідність формування якісно нового рівня організації діяльності сектору безпеки і оборони. За таких обставин вирішального значення набуває не лише спроможність окремих інституцій, а й ефективність їхньої взаємодії. Міжвідомча координація виступає важливим чинником забезпечення оперативності реагування, раціонального використання ресурсів та досягнення стратегічних цілей у сфері національної безпеки [1; 2].

Міжвідомча взаємодія визначається як комплекс організаційних, управлінських та інформаційних заходів, спрямованих на узгодження дій суб'єктів сектору безпеки і оборони з метою досягнення спільного результату. До її основних елементів належать інформаційний обмін, координація управлінських рішень, спільне планування, а також чіткий розподіл функцій і відповідальності.

Система міжвідомчої взаємодії в Україні охоплює широкий спектр державних органів, військових формувань та інших інституцій, діяльність яких спрямована на забезпечення національної безпеки. Її функціонування має багаторівневий і міжсекторальний характер, що обумовлює необхідність належної координації та узгодженості дій.

З урахуванням нормативно-правової бази та наукових підходів суб'єкти міжвідомчої взаємодії доцільно класифікувати за функціональним принципом.

До військового компоненту належать Міністерство оборони України, Збройні Сили України, Державна спеціальна служба транспорту, інші військові формування та сили територіальної оборони. Їх основним завданням є забезпечення оборони держави, стримування та відсіч збройної агресії. У межах міжвідомчої взаємодії вони відіграють провідну роль у плануванні та проведенні операцій, а також координують дії з іншими суб'єктами під час кризових ситуацій [1].

Правоохоронний компонент представлений Міністерством внутрішніх справ України, Національною поліцією України, Національною гвардією України, Державною прикордонною службою України та іншими органами, що здійснюють правоохоронні функції. Їх діяльність спрямована на забезпечення громадської безпеки і порядку, охорону прав і свобод людини, інтересів суспільства і держави, протидію злочинності, а також у взаємодії з іншими органами - забезпечення державної безпеки і захисту державного кордону України, припинення терористичної діяльності, діяльності незаконних воєнізованих або збройних формувань, організованих злочинних груп та організацій [1].

До спеціальних і розвідувальних органів належать Служба безпеки України, розвідувальні та контррозвідувальні підрозділи. Їх основною функцією є виявлення, попередження та нейтралізація загроз державній безпеці, зокрема протидію розвідувально-підривній діяльності проти України; боротьбу з тероризмом; контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури; охорону державної таємниці. Крім того, розвідувальні органи здійснюють розвідувальну діяльність з метою сприяння реалізації національних інтересів України та протидії зовнішнім загрозам національній безпеці України [1].

Органи цивільного захисту, зокрема Державна служба України з надзвичайних ситуацій, забезпечують реагування на надзвичайні ситуації, захист населення і територій від надзвичайних ситуацій, запобігання їх виникненню, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, проведення аварійно-рятувальних робіт, пожежогасіння, пожежної та техногенної безпеки, роботи рятувальних служб під час аварій, а також гідрометеорологічної діяльності [1].

Важливе місце займають органи державної влади та місцевого самоврядування, які забезпечують реалізацію державної політики у сфері безпеки, координацію діяльності на регіональному рівні, а також ресурсне й організаційне забезпечення відповідних заходів [2].

До допоміжних і партнерських суб'єктів належать підприємства оборонно-промислового комплексу, приватний сектор (зокрема у сфері кібербезпеки), громадські

організації та міжнародні партнери. Їх участь полягає у наданні ресурсів, технологій, аналітичної підтримки та реалізації спільних проєктів [1; 3].

Таким чином, система суб'єктів міжвідомчої взаємодії є складною багаторівневою структурою. Її ефективність визначається рівнем координації, чіткістю розподілу повноважень та здатністю до інтеграції зусиль усіх учасників. В умовах сучасних загроз особливого значення набуває забезпечення синергії між ними, що підвищує стійкість держави та ефективність реагування на кризові ситуації [1; 4].

Натомість, формування ефективної системи взаємодії має ґрунтуватися на таких принципах: єдність управління, оперативність і безперервність інформаційного обміну, чіткий розподіл повноважень, сумісність процедур і взаємна довіра між суб'єктами. Зазначені принципи відповідають підходам, що застосовуються у країнах НАТО та Європейського Союзу [3].

Міжнародна практика підтверджує, що ефективна міжвідомча взаємодія є одним із ключових елементів забезпечення національної безпеки. У країнах НАТО широко застосовується принцип взаємосумісності (interoperability), який передбачає здатність різних сил діяти в єдиному операційному середовищі. Його реалізація забезпечується через стандартизацію процедур, уніфікацію технічних рішень і спільну підготовку персоналу [3; 4; 5].

Важливим елементом міжвідомчої взаємодії є також проведення спільних міжнародних навчань, таких як *Steadfast Defender*, *Trident Juncture* та *Sea Breeze*. У межах цих навчань відпрацьовується взаємодія між військовими підрозділами, правоохоронними органами та структурами цивільного захисту, що сприяє підвищенню рівня готовності до кризових ситуацій [6].

У країнах Європейського Союзу функціонує розвинена система інтегрованого управління кризами (Integrated Crisis Response). Зокрема, механізм IPCR (Integrated Political Crisis Response) забезпечує координацію дій між інституціями ЄС та державами-членами під час надзвичайних ситуацій. Ця система дозволяє оперативно обмінюватися інформацією, узгоджувати політичні рішення та мобілізувати ресурси. Ще одним прикладом є діяльність агентства Frontex, яке координує взаємодію прикордонних служб різних держав. У межах його функціонування реалізовано єдині інформаційні системи, спільні операції та стандартизовані процедури реагування на загрози [7].

У Сполучених Штатах Америки ефективна міжвідомча взаємодія реалізується через систему National Incident Management System (NIMS) та діяльність Department of Homeland Security (DHS). Зазначена система забезпечує координацію між федеральними, штатними та місцевими органами влади, а також приватним сектором у разі надзвичайних ситуацій. Важливим інструментом є створення спільних оперативних центрів та використання єдиних протоколів реагування [8].

Крім того, у США активно застосовується концепція *fusion centers* — міжвідомчих аналітичних центрів, які об'єднують інформацію з різних джерел (правоохоронних, розвідувальних, кіберструктур) для своєчасного виявлення загроз [9].

Досвід Ізраїлю також заслуговує на увагу. У цій країні ефективна взаємодія забезпечується через тісну координацію між армією, розвідувальними службами та поліцією. Значна увага приділяється оперативному обміну інформацією та швидкому прийняттю рішень у режимі реального часу [10].

З урахуванням проведеного аналізу, а також сучасних викликів у сфері національної безпеки, доцільно запропонувати комплекс практичних заходів, спрямованих на підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії в секторі безпеки і оборони України.

1. *Формування єдиної міжвідомчої інформаційної системи.* Одним із ключових напрямів є створення інтегрованої цифрової платформи, яка забезпечуватиме обмін інформацією між усіма суб'єктами сектору безпеки і оборони в режимі реального часу. Така система має передбачати уніфіковані формати даних, захищені канали зв'язку, диференційований доступ до інформації, можливості аналітичної обробки даних [11].

2. *Удосконалення нормативно-правового забезпечення.* Необхідним є системне оновлення законодавчої бази, яка регулює міжвідомчу взаємодію. Це передбачає чітке визначення повноважень суб'єктів, регламентацію механізмів координації, встановлення процедур обміну інформацією, усунення правових колізій. Особливу увагу слід приділити гармонізації національного законодавства зі стандартами НАТО та ЄС [1; 12].

3. *Забезпечення технічної та процедурної сумісності.* Ефективна взаємодія неможлива без сумісності технічних засобів і процедур. У цьому контексті доцільно впроваджувати єдині стандарти зв'язку та обміну даними, модернізувати існуючі інформаційні системи, інтегрувати відомчі IT-рішення в єдину мережу, стандартизувати алгоритми дій у кризових ситуаціях [4; 5].

4. *Розвиток системи підготовки та підвищення кваліфікації кадрів.* Людський фактор є одним із визначальних у забезпеченні ефективної взаємодії. У зв'язку з цим необхідно запровадити міжвідомчі освітні програми, проводити регулярні спільні тренінги та навчання, розвивати навички командної роботи, формувати лідерські компетенції у сфері управління кризами [6].

5. *Розвиток інституційних механізмів координації.* Доцільним є створення або вдосконалення діяльності постійно діючих координаційних органів, зокрема: міжвідомчих ситуаційних центрів; спільних оперативних штабів; аналітичних центрів [2].

6. *Впровадження сучасних інформаційних технологій.* Цифровізація сектору безпеки є важливим чинником підвищення ефективності взаємодії. Перспективними напрямками є використання систем штучного інтелекту для аналізу даних, впровадження технологій Big Data, застосування геоінформаційних систем (GIS), розвиток кіберзахисту інформаційних ресурсів [13].

7. *Формування культури міжвідомчої співпраці.* Не менш важливим є розвиток організаційної культури, орієнтованої на партнерство та довіру. Це передбачає подолання відомчої замкненості, стимулювання обміну досвідом, розвиток горизонтальних зв'язків, впровадження принципів відкритості та взаємопідтримки [6].

8. *Розширення міжнародного співробітництва.* Активізація співпраці з міжнародними партнерами дозволяє переймати передовий досвід, брати участь у спільних навчаннях, отримувати технічну та консультативну допомогу, забезпечувати інтеграцію у міжнародні безпекові структури [14].

Таким чином, підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії потребує комплексного підходу, що охоплює нормативний, організаційний, технологічний і кадровий аспекти. Реалізація цих заходів сприятиме формуванню цілісної, адаптивної та стійкої системи забезпечення національної безпеки.

Отже, міжвідомча взаємодія є ключовим чинником ефективного функціонування сектору безпеки і оборони. У сучасних умовах саме вона визначає здатність держави протидіяти загрозам і забезпечувати національну безпеку. Подальший розвиток цієї сфери має здійснюватися на основі комплексного підходу з урахуванням національного та міжнародного досвіду.

Список використаних джерел

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради*, 2018, № 31, ст. 241.
2. Стратегія національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. *Урядовий кур'єр* офіційне видання від 16.09.2020. № 179.
3. North Atlantic Treaty Organization. NATO-Ukraine Action Plan URL: <https://www.nato.int/en/about-us/official-texts-and-resources/official-texts/2002/11/22/nato-ukraine-action-plan?selectedLocale=uk>
4. Ліпко І., Звір В., Миколенко Ю. Модель досягнення взаємосумісності комунікаційних та інформаційних систем: запровадження досвіду НАТО в інтересах сил оборони держави.

- Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ. 2023. № 2. С. 108-120.
5. Андріянова Н., Гордійчук В., Ільченко В. НАТО та Україна: безпекові аспекти інтеграції. *Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ*. 2023. № 3. С. 89-96.
6. Війська НАТО проводять спільні тренування в рамках навчань Steadfast Defender. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-world/3831244-vijska-nato-provodat-spilni-trenuvanna-v-ramkah-navcan-steadfast-defender.html>
7. Сироїд, Т. Л. (2023). Роль Європейського Союзу в забезпеченні інтегрованого управління кордонами. *Форум Права*, 76 (3), 120-129. URL: <http://doi.org/10.5281/zenodo.10041194>
8. Національна система управління інцидентами (NIMS). URL: <https://www.fema.gov/about/glossary/national-incident-management-system-nims#:~:text=This%20system%20allows%20the%20private%2Dsector%20and%20nongovernmental,efficiently%20together%20to%20prepare%20for%2C%20respond%20to>
9. Свиридюк Н. П., Кардашевський Ю. Р. Ф'южн-центри як важливий компонент моделі Intelligence-led Policing (ILP). *Аналітично-порівняльне правознавство Національної академії внутрішніх справ*. 2023. С. 504-509. DOI <https://doi.org/10.24144/2788-6018.2023.06.87>
10. Досвід Ізраїлю щодо формування стратегії національної безпеки. URL: <https://niss.gov.ua/doslidzhennya/natsionalna-bezpeka/dosvid-izrayilyu-shchodo-formuvannya-strategiyi-natsionalnoyi>
11. Інформація про розвиток механізмів електронного урядування, стан інформатизації, цифровізації, цифрового розвитку та забезпечення розвитку інформаційно-комунікаційних технологій та інформаційних ресурсів України. *Додаток 1 до листа Міністерства цифрової трансформації України*. URL: <https://storage.thedigital.gov.ua/files/c/0c/327a23f9eb7396cd60f1932e33d480c1.docx>
12. В Україні створять ситуаційні центри, які стануть першоджерелом інформації. URL: <https://zib.com.ua/ua/156917.html>
13. Цифрова трансформація як фактор покращення національної безпеки України. URL: <https://censs.org/digital-transformation-as-a-factor-in-improving-the-national-security-of-ukraine/>
14. Міжнародне співробітництво. URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/mizhnarodne-spivrobitnicztvo>

Москаленко Т.В.

здобувач вищої освіти факультету безпеки державного кордону, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Гула В.В.

старший викладач кафедри прикордонного контролю факультету безпеки державного кордону, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

**КОМУНІКАЦІЙНА ВЗАЄМОДІЯ МІЖ СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І
ОБОРОНИ ПРИ РЕАГУВАННІ НА КРИЗОВІ СИТУАЦІЇ НА КОРДОНІ**

Кризові ситуації на державному кордоні – збройні провокації, масовий незаконний перетин кордону, терористичні загрози, техногенні катастрофи у прикордонній смузі – належать до найбільш складних і непередбачуваних викликів, з якими стикається система національної безпеки. Успішне реагування на такі ситуації визначається не лише

матеріально-технічними ресурсами та чисельністю задіяних сил, але й насамперед якістю комунікаційної взаємодії між суб'єктами сектору безпеки і оборони. Саме злагодженість інформаційного обміну, чіткість каналів зв'язку та ефективність координаційних механізмів перетворюють сукупність розрізнених відомств на єдиний дієздатний організм, здатний нейтралізувати загрозу в найкоротші строки.

Поняття «комунікаційна взаємодія» у контексті сектору безпеки і оборони охоплює широкий спектр процесів: оперативний обмін інформацією між відомствами, узгодження управлінських рішень, передачу наказів і команд по вертикалі та горизонталі управління, координацію дій у рамках спільних операцій, а також взаємодію з органами державної влади, органами місцевого самоврядування та засобами масової інформації. Відсутність ефективної комунікації між суб'єктами реагування здатна нівелювати будь-які переваги в силах і засобах, тоді як налагоджений інформаційний обмін дає змогу досягати результатів, що перевищують можливості кожного з учасників окремо [1, с. 34].

Суб'єктний склад комунікаційної взаємодії при реагуванні на кризові ситуації на кордоні є багаторівневим. До нього входять: Державна прикордонна служба України як основний суб'єкт охорони державного кордону; Збройні Сили України, зокрема підрозділи оперативного командування, розгорнуті у прикордонних районах; Служба безпеки України, що здійснює контррозвідувальні заходи та протидію терористичним загрозам; Національна поліція, на яку покладено охорону публічного порядку в прикордонних населених пунктах; митні органи; органи державної влади – Рада національної безпеки і оборони України, Кабінет Міністрів, обласні державні адміністрації. У кризових ситуаціях до взаємодії також залучаються органи місцевого самоврядування, Державна служба з надзвичайних ситуацій та волонтерські організації [2, с. 78].

Правовою основою організації комунікаційної взаємодії в секторі безпеки і оборони слугують: Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII, який визначає структуру та принципи функціонування сектору безпеки і оборони; Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 № 661-IV; Стратегія воєнної безпеки України, затверджена Указом Президента від 25.03.2021 № 121/2021; а також низка відомчих нормативних актів, що регулюють порядок зв'язку та взаємодії в кризових ситуаціях. Попри достатньо розгалужену нормативну базу, практика свідчить про наявність суттєвих прогалин у регламентуванні міжвідомчих комунікацій саме в умовах гострих кризових ситуацій [3].

Аналіз практики реагування на кризові ситуації на кордоні дозволяє виокремити кілька ключових рівнів комунікаційної взаємодії. Стратегічний рівень охоплює взаємодію між вищими органами державної влади – РНБО, Кабінетом Міністрів, Генеральним штабом – у процесі вироблення і узгодження рішень. Оперативний рівень передбачає координацію між штабами угруповань сил і засобів, задіяних у реагуванні на кризу. Тактичний рівень включає безпосередній обмін інформацією між підрозділами різних відомств, що діють на місці події. Ефективність реагування безпосередньо залежить від того, наскільки безперебійно функціонують комунікаційні канали між усіма трьома рівнями та наскільки швидко інформація піднімається від тактичного до стратегічного рівня і, навпаки, трансформується в конкретні накази й ресурси [4, 312 с].

Критичною проблемою комунікаційної взаємодії є технічна несумісність систем зв'язку різних відомств. Кожне з них, як правило, використовує власну інфраструктуру зв'язку – захищені радіомережі, відомчі захищені телефонні лінії, спеціалізоване програмне забезпечення для обміну оперативними даними. За відсутності уніфікованих протоколів і спільних технічних платформ навіть незначні збої призводять до затримок у прийнятті рішень, неузгодженості дій і критичних помилок в управлінні. Особливо гостро ця проблема проявляється в перші години кризи, коли час реагування має вирішальне значення.

Досвід ведення бойових дій в Україні з 2014 року і особливо з 2022 року дозволяє простежити еволюцію підходів до організації міжвідомчих комунікацій в умовах збройного конфлікту. Введення посад офіцерів зв'язку (liaison officers) при штабах суміжних відомств,

запровадження спільних оперативних груп та ситуаційних центрів, активне використання захищених каналів цифрового зв'язку – все це суттєво підвищило якість інформаційного обміну. Водночас виявились і серйозні слабкості: надмірна бюрократизація процедур погодження, невизначеність повноважень при спільних операціях, недостатня підготовка особового складу до роботи в міжвідомчому форматі [5, 264 с].

Особливу роль у забезпеченні комунікаційної взаємодії відіграють єдині ситуаційні центри (ЄСЦ), що функціонують на регіональному рівні. Вони акумулюють інформацію від усіх суб'єктів реагування, забезпечують її аналіз та візуалізацію в режимі реального часу, а також є майданчиком для прийняття скоординованих міжвідомчих рішень. Ефективна робота ЄСЦ потребує чітко визначеного порядку підпорядкування, уніфікованих форматів обміну даними та достатнього матеріально-технічного забезпечення. Міжнародний досвід, зокрема практика країн – членів НАТО, свідчить про те, що ЄСЦ є центральним елементом системи кризового реагування й суттєво підвищують його ефективність.

Важливим аспектом комунікаційної взаємодії є інформаційна безпека. В умовах гібридної війни противник активно використовує радіоелектронну боротьбу, кібератаки на системи зв'язку та дезінформацію для порушення комунікаційних зв'язків між суб'єктами сектору безпеки і оборони. Це вимагає запровадження надійних систем захисту каналів зв'язку, резервних комунікаційних протоколів, а також навчання особового складу протидії інформаційно-психологічним операціям противника. Захищеність комунікаційної інфраструктури є такою ж стратегічно важливою складовою, як і її функціональна ефективність [6, С. 82–96].

З огляду на євроінтеграційні прагнення України та курс на набуття членства в НАТО, вдосконалення комунікаційної взаємодії між суб'єктами сектору безпеки і оборони має здійснюватися з урахуванням відповідних стандартів Альянсу. Зокрема, стандарти НАТО передбачають чіткі процедури спільного планування операцій, уніфіковані формати обміну розвідувальними даними (NATO Intelligence Directorate format), застосування систем управління бойовими діями (Command, Control, Communications, Computers – C4), а також регулярне проведення спільних навчань із відпрацювання процедур взаємодії. Адаптація цих стандартів до умов функціонування української системи безпеки і оборони є необхідною передумовою підвищення її оперативної сумісності [7].

Окремого розгляду заслуговує людський чинник у системі комунікаційної взаємодії. Навіть найдосконаліша технічна інфраструктура не здатна замінити кваліфікованих фахівців, які вміють оперативно обробляти інформацію, приймати рішення в умовах невизначеності та ефективно взаємодіяти з представниками інших відомств. Відсутність навичок міжвідомчої комунікації, корпоративна замкненість окремих структур, психологічні бар'єри між представниками різних силових органів – все це є серйозними перешкодами для ефективної взаємодії. Подолання цих бар'єрів потребує систематичної підготовки особового складу, регулярного проведення спільних навчань та цілеспрямованого формування культури міжвідомчої взаємодії.

Таким чином, комунікаційна взаємодія між суб'єктами сектору безпеки і оборони при реагуванні на кризові ситуації на кордоні є системоутворюючим елементом сучасного кризового менеджменту. Її ефективність залежить від комплексу взаємопов'язаних чинників: нормативно-правового регулювання, технічної інфраструктури зв'язку, організаційних механізмів координації та рівня підготовки персоналу. Пріоритетними напрямками вдосконалення є уніфікація технічних платформ обміну інформацією, розвиток мережі єдиних ситуаційних центрів, адаптація стандартів НАТО, забезпечення кіберзахисту комунікаційних систем та підвищення якості підготовки фахівців із міжвідомчої координації.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про національну безпеку України» від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 02.03.2026).

2. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15> (дата звернення: 02.03.2026).
3. Стратегія воєнної безпеки України : затв. Указом Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021> (дата звернення: 02.03.2026).
4. Горбулін В.П. Сектор безпеки і оборони України: стратегічні засади розвитку : монографія. Київ : НІСД, 2019. 312 с.
5. Загорка О.М., Коваль В.В. Основи теорії управління військами (силами) в особливий період. Київ : НУОУ, 2020. 264 с.
6. Бодрук О.С. Інформаційна безпека в системі кризового управління. Стратегічна панорама. 2021. № 2. С. 82–96.
7. NATO Crisis Management Procedures. Brussels : NATO Standardization Office, 2018. URL: https://www.nato.int/cps/en/natohq/topics_49192.htm (дата звернення: 02.03.2026).

Музиченко Н.І.

здобувач вищої освіти Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

КІБЕРБЕЗПЕКА КАНАЛІВ МІЖВІДОМЧОГО ЗВ'ЯЗКУ В УМОВАХ АКТИВНОГО РАДІОЕЛЕКТРОННОГО ПРОТИБОРСТВА

Найактуальнішою проблемою національної безпеки України в сучасних умовах гібридної війни є кібербезпека каналів міжвідомчого зв'язку, коли ворог поєднує атаки з активними радіоелектронним протиборством. Російська Федерація усіма способами намагається заглушити частоти, створювати фальшиві сигнали, перехоплювати передачі й фізично уражати інфраструктуру зв'язку. Такі дії призводять до порушення обміну інформацією між Міністерством оборони, СБУ та місцевими адміністраціями, саме в той момент, коли потрібна швидка координація, наприклад, під час повітряної тривоги чи маневру військ. Проблема посилюється залежністю від імпортного обладнання, через що окремі канали залишаються вразливими до кібер або радіоелектронних ударів. Варіант вирішення – створення резервних захищених мереж, але з вітчизняним криптографічним захистом.

Ключовими проблемами є:

- Недостатня координація між суб'єктами національної системи кібербезпеки, що ускладнює оперативний обмін даними про загрози в умовах радіоелектронного протиборства. Обмін інформацією про кіберінциденти відбуваються повільно – це відбувається, бо відомства працюють ізольовано, як наслідок, ворог встигає використати вразливості в міжвідомчих каналах для розвідки чи диверсій.

- Глушіння радіочастот в поєднанні з кібератаками на комунікаційні системи державних органів. Тут рішення ґрунтується тільки на посиленні ролі Національного координаційного центру кібербезпеки як єдиного робочого органу для організації всіх суб'єктів[1].

Закон чітко визначає, що міжвідомчі канали зв'язку є частиною Національної електронної комунікаційної мережі, яка зобов'язана працювати як в мирний так і воєнний час. Багато систем досі не мають міцного захисту від технічних розвідок і радіоглушіння, а оператори критичної інфраструктури не завжди вчасно повідомляють про інциденти. В гібридній війні це призводить до втрати контролю над управлінням державою в критичні моменти. Можна запропонувати обов'язкове впровадження сертифікованих засобів криптографічного захисту вітчизняного виробництва після чого підконтрольний аудит стану кіберзахисту [2].

Ворог «осліплює» канали зв'язку через глушіння та спуфінг, тобто вже звичайні електронні комунікації стають ненадійними під час бойових дій. Проблема є те, що

міжвідомчі канали стають легкою мішенню. Тобто, вирішенням може бути розбудова організаційно-технічної моделі кіберзахисту з інтеграцією систем РЕБ, створення національного центру резервування державних інформаційних ресурсів і пріоритетне використання захищених вітчизняних технологій для резервних каналів передачі даних[3].

Також серйозною проблемою є брак кіберстійкості в умовах постійного комбінованого тиску кіберзагроз та радіоелектронних загроз, коли державні органи не завжди готові швидко відновлювати роботу міжвідомчих мереж після атаки. Ворог не стоїть на місці та постійно вдосконалює тактику, використовує штучний інтелект для аналізу наших систем. Нам це загрожує не тільки втратою даних, а й складнощами в управлінні державою. Щоб уникнути таких ситуацій, потрібно розробити Національний план реагування на надзвичайні ситуації в кіберпросторі, регулярні навчання з надзвичайних ситуацій в кіберпросторі, регулярні навчання з відбиття гібридних атак[4].

Критичною проблемою є підготовка кадрів для міжвідомчого зв'язку через те, що багато фахівців у відомствах не мають достатньої кваліфікації для роботи в умовах активного радіоелектронного протиборства, де потрібно поєднувати знання кіберзахисту з радіоелектронною боротьбою.

В загальному, ми розуміємо, що кібербезпека каналів міжвідомчого зв'язку в умовах радіоелектронного протиборства – це основа в умовах гібридної війни. Проблеми координації, вразливості до глушіння та брак ресурсів існують, але ми можемо вирішити цю ситуацію через законодавчу базу та постійне навчання.

Список використаних джерел:

1. Стратегія кібербезпеки України, затверджена указом Президента України від 26.08.2021, розділ 4 «Національна система кібербезпеки: засади розбудови» та розділ 5 «Пріоритети забезпечення кібербезпеки України та стратегічні цілі»). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>
2. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки в Україні», ст.5 «Повноваження основних суб'єктів національної системи кібербезпеки» та ст.6 «Кіберзахист критичної інфраструктури». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text>
3. Стратегія кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України від 26.08.2021 №447/2021, розділ 3 «Національний кіберпростір: виклики та кіберзагрози» <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021#Text>, проєкт Стратегії кібербезпеки України 2021-2025, сторінка 8, опис гібридної агресії та необхідність захисту комунікацій. https://www.rnbo.gov.ua/files/2021/STRATEGIYA%20KYBERBEZPEKI/proekt%20strategii_kyberbezpeki_Ukr.pdf
4. Стратегія кібербезпеки України, затверджена Указом Президента України від 26.08.2021 №447/2021, розділ 5 «Пріоритети забезпечення кібербезпеки України та стратегічні цілі» (Ціль К.1. «Національна кіберготовність та надійний кіберзахист»). <https://www.president.gov.ua/documents/4472021-40013>

Оліфер Д.Д.

аспірант Національної академії Служби безпеки
України

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ СБ УКРАЇНИ ЧЕРЕЗ МІЖВІДОМЧУ КООРДИНАЦІЮ ТА ПАРТНЕРСТВО З МІЖНАРОДНИМИ ІНСТИТУЦІЯМИ

В умовах правового режиму воєнного стану інформаційний простір перетворюється на стратегічне середовище протиборства, у межах якого реалізуються інструменти гібридного впливу, спрямовані на підрив суспільної стабільності, дискредитацію державних інституцій та дестабілізацію міжнародної підтримки України. За таких обставин

забезпечення належного рівня координації між органами державної влади, суб'єктами сектору безпеки і оборони, інституціями стратегічних комунікацій, приватним сектором та міжнародними партнерами виступає визначальною передумовою збереження інформаційної стійкості держави.

Підвищення ефективності діяльності Служби безпеки України у сфері забезпечення інформаційної безпеки безпосередньо залежить від якості налагодження міжвідомчої взаємодії як у національному, так і в міжнародному вимірі. Інформаційні загрози мають системний і багатовекторний характер: вони охоплюють поширення дезінформації, маніпулятивні наративи, інформаційно-психологічні операції, спроби делегітимізації органів влади та формування недовіри до оборонної політики держави. У зв'язку з цим протидія таким впливам потребує інтегрованого підходу, що поєднує аналітичні, правові, комунікаційні та контррозвідувальні інструменти.

Міжвідомча взаємодія у сфері інформаційної безпеки має комплексний характер і передбачає як горизонтальні зв'язки між органами державної влади, так і вертикальну координацію - від стратегічного рівня формування державної політики до тактичного рівня реагування на інформаційні інциденти. Важливою умовою ефективності такої взаємодії є формування єдиного інформаційного простору обміну аналітичними матеріалами щодо загроз, джерел їх походження, ключових наративів та інструментів нейтралізації. Консолідація інформаційних ресурсів дозволяє уникнути дублювання функцій, мінімізувати часові втрати та забезпечити узгодженість публічних комунікацій.

Особливої ваги в умовах воєнного стану набуває координація між Службою безпеки України, Збройними Силами України, Національною поліцією та іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони. Скоординовані дії забезпечують своєчасну ідентифікацію інформаційних операцій противника, їх правову оцінку та впровадження комплексних заходів реагування. Узгодженість позицій органів державної влади у публічному просторі мінімізує ризики поширення панічних настроїв та сприяє збереженню довіри громадян до державних інституцій [1].

Важливою складовою такої взаємодії є, зокрема, формування спільних центрів моніторингу та реагування на кіберзагрози. Ці центри забезпечують обмін інформацією у режимі реального часу, що створює умови для попередження масштабних атак на критичну інфраструктуру [2]. Прикладом успішної практики є інтеграція СБУ у міжнародні механізми кіберкооперації, що дозволяє залучати передові інструменти та методики протидії гібридним загрозам.

Водночас у сфері міжвідомчої взаємодії зберігається низка проблемних аспектів. Серед них - недостатня уніфікація стандартів обміну інформацією, бюрократичні бар'єри під час погодження рішень, а також нечітке розмежування повноважень у суміжних сферах відповідальності. За відсутності єдиного координаційного ядра у кризових ситуаціях існує ризик фрагментації управлінських рішень, що може бути використано противником у межах інформаційних операцій.

Одним із перспективних напрямів удосконалення системи інформаційної безпеки є впровадження міжнародно визнаного принципу «whole-of-government», який передбачає спільну відповідальність усіх державних інституцій за захист інформаційного простору. Такий підхід ґрунтується на інтегрованій системі управління інформаційними інцидентами, єдиному стандарті реагування та чіткому розподілі ролей. У межах цієї моделі Служба безпеки України може виконувати функцію ключового координатора, забезпечуючи баланс між контррозвідувальними, правозастосовними та стратегічними комунікаційними завданнями.

Окремого значення набуває міжнародний вимір інформаційної безпеки. Глобалізація медіапростору зумовлює транскордонний характер дезінформаційних кампаній, що спрямовуються не лише на українське суспільство, а й на громадську думку в державах-партнерах. Співпраця з Європейським Союзом, НАТО та профільними міжнародними

структурами дозволяє здійснювати обмін аналітичними матеріалами, координацію стратегічних комунікацій та формування спільних підходів до протидії гібридним загрозам.

Участь України в європейських ініціативах із протидії гібридним впливам, зокрема у форматах аналітичної взаємодії та спільних дослідницьких проєктах, сприяє адаптації найкращих практик стратегічних комунікацій та підвищує рівень професійної підготовки персоналу. Це дозволяє позиціонувати Україну не лише як об’єкт інформаційних атак, а й як активного суб’єкта формування регіональної архітектури інформаційної безпеки.

Тож, можемо констатувати, що міжнародний вимір інформаційної безпеки набуває визначальної ролі в умовах сучасних воєнних конфліктів. Для України інтеграція до світових механізмів протидії інформаційним загрозам є не лише інструментом технічного чи організаційного підсилення, а й фактором політичної легітимності та стратегічної суб’єктності на міжнародній арені. Служба безпеки України, як один з суб’єктів у сфері кіберзахисту, залучає досвід ЄС, НАТО та окремих держав-партнерів для створення системи раннього виявлення та нейтралізації кібератак, що робить її частиною глобальної архітектури безпеки [2].

Особливо показовим прикладом практичної реалізації інтегрованої моделі забезпечення інформаційної безпеки стала ситуація, пов’язана з інформаційним супроводом масованих ударів по енергетичній інфраструктурі України у 2023–2024 роках та під час опалювального сезону 2025–2026 років. Так, рф застосовувала синхронізовану модель гібридного впливу: фізичне ураження об’єктів енергосистеми супроводжувалося масштабними інформаційними кампаніями, спрямованими на формування панічних настроїв, дискредитацію дій уряду та поширення наративів про нібито «системну нездатність держави забезпечити базові потреби населення».

За офіційними повідомленнями, з початку опалювального сезону 2025 року Служба безпеки України офіційно повідомила про 256 ударів по об’єктах енергетичної інфраструктури України [3]. Паралельно з фізичними атаками в інформаційному просторі поширювалися тези про «повний колапс енергосистеми», «приховування реальних масштабів руйнувань» та «втрату міжнародної підтримки». Така синхронізація свідчить про комплексний характер впливу, де інформаційна складова виступає мультиплікатором дестабілізаційного ефекту.

У цій ситуації: по-перше, СБУ здійснювала моніторинг каналів поширення дезінформації та документування координації проросійських інформаційних ресурсів. По-друге, на підставі зібраних матеріалів спецслужба надала правову кваліфікацію діям держави-агресора, заявивши, що системні удари по енергетичній інфраструктурі мають ознаки злочинів проти людяності [4]. Таким чином інформаційна робота була інтегрована з правовою позицією держави, що посилює аргументацію України на міжнародній арені.

Водночас СБУ забезпечувала надання верифікованої інформації органам державної влади та міжнародним партнерам. Це дозволило синхронізувати офіційні повідомлення з позиціями Центру протидії дезінформації та інших суб’єктів сектору безпеки, мінімізуючи ризики інформаційного вакууму. За даними аналітичних структур, російська сторона системно включала енергетичний фактор до переліку ключових напрямів інформаційного тиску на Україну впродовж 2025 року [5]. Відповідно, своєчасна публічна комунікація та правова оцінка СБУ стали елементом стратегічного стримування дезінформації.

Таким чином, енергетичний кейс 2023–2026 років підтверджує, що в умовах воєнного стану інформаційна безпека є невід’ємною складовою забезпечення безпеки держави. Служба безпеки України, виконуючи функції виявлення, документування, правової кваліфікації та міжнародної комунікації, відіграє системоутворюючу роль у формуванні державної інформаційної стійкості.

Важливим аспектом є розвиток й міждержавних форматів співробітництва, серед яких ключове місце займає участь у спільних ініціативах ЄС з протидії гібридним загрозам. Наприклад, діяльність Європейського центру з протидії гібридним загрозам у Гельсінкі «Hybrid CoE» продемонструвала високу ефективність міжвідомчої взаємодії країн ЄС та

НАТО у сфері кібербезпеки. Для України адаптація цих моделей означає можливість не лише оперативного реагування на кіберінциденти, а й формування стратегії проактивної оборони, що враховує багаторівневу координацію між військовими, розвідувальними та цивільними структурами [6].

Суттєве значення має співпраця СБУ з міжнародними інституціями технічного спрямування. Зокрема, робота з Європейським агентством з мережевої та інформаційної безпеки ENISA дозволяє імплементувати сучасні протоколи моніторингу кіберпростору, а співпраця з Центром кібероборони НАТО в Таллінні створює умови для участі України у багатонаціональних навчаннях «Locked Shields» та «Cyber Coalition» [7]. Такі заходи підвищують стійкість національної інфраструктури, формують практику реагування у реальному часі та забезпечують обмін передовими методами кіберзахисту.

Міжнародна взаємодія водночас відіграє стратегічну роль у підвищенні довіри до України з боку західних партнерів. Участь у програмах із захисту критичної інформаційної інфраструктури та обмін аналітичними даними про нові кібератаки дозволяє Україні позиціонувати себе не лише як реципієнта допомоги, але й як активного постачальника експертизи у сфері кібербезпеки. Це сприяє зміцненню міжнародного іміджу держави, підвищенню її політичного авторитету та створює передумови для формування сталих союзницьких відносин у сфері інформаційної безпеки [8].

Проведений аналіз засвідчує, що в умовах повномасштабної війни інформаційна безпека перестає бути допоміжним напрямом державної політики та набуває ознак системоутворюючого елементу забезпечення безпеки держави. Синхронізація фізичних атак на критичну інфраструктуру з масштабними інформаційними операціями противника демонструє зміну природи сучасного воєнного протистояння, у якому інформаційний вплив виконує функцію стратегічного мультиплікатора дестабілізації.

Практика 2023–2026 років доводить, що ефективна протидія таким загрозам можлива виключно за умови функціонування інтегрованої міжвідомчої системи реагування. Ключову роль у цій системі відіграє Служба безпеки України, яка поєднує контррозвідувальні, аналітичні, правові та координаційні механізми.

Встановлено, що інформаційна стійкість держави формується на перетині трьох взаємопов'язаних компонентів: оперативного виявлення деструктивних інформаційних впливів, правової кваліфікації дій держави-агресора та системної стратегічної комунікації із суспільством і міжнародними партнерами.

Довгострокова перспектива розвитку системи інформаційної безпеки України передбачає інституціоналізацію принципу «whole-of-government» та удосконалення стандартів міжвідомчого обміну аналітичною інформацією. Водночас необхідним є подальше поглиблення інтеграції з європейськими та євроатлантичними структурами, що дозволить гармонізувати підходи до стратегічних комунікацій та зміцнити міжнародну довіру до України як суб'єкта безпекової політики.

Таким чином, трансформація інформаційної безпеки України свідчить про поступовий перехід від реактивної моделі реагування до проактивної системи стратегічної стійкості. Інформаційна політика держави дедалі більше інтегрується у загальну архітектуру національної безпеки, а її ефективність стає одним із визначальних чинників збереження суверенітету та забезпечення довгострокової обороноздатності України.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про національну безпеку України» : від 21.06.2018 № 2469-VIII. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 01.03.2026).
2. Ситуаційний центр забезпечення кібербезпеки СБУ // Служба безпеки України. – URL: <https://ssu.gov.ua/sytuatsiinyi-tsentr-zabezpechennia-kiberbezpeky> (дата звернення: 01.03.2026).

3. СБУ: від початку опалювального сезону рф 256 разів била по енергетиці України // Deutsche Welle. 15.01.2026. URL: <https://amp.dw.com/uk/sbu-vid-pocatku-opalyvalnogo-sezonu-rf-256-raziv-bila-po-energetici-ukraini/a-75514327> (дата звернення: 03.03.2026).
4. СБУ кваліфікує удари рф по енергетиці України як злочини проти людяності // ASPI News. 15.01.2026. URL: <https://aspi.com.ua/news/podii/sbu-kvalifikue-udari-rf-po-energetici-ukraini-yak-zlochiny-proti-lyudyanosti> (дата звернення: 01.03.2026).
5. Прогноз Центру протидії дезінформації щодо інформаційних загроз на 2025 рік // Центр протидії дезінформації при РНБО України. 2025. URL: <https://cpd.gov.ua> (дата звернення: 01.03.2026).
6. Hybrid CoE [Electronic resource] : European Centre of Excellence for Countering Hybrid Threats (international network organisation, Helsinki, Finland)/ official site. – URL: <https://www.hybridcoe.fi/who-what-and-how/> (дата звернення: 01.03.2026).
7. Рада національної безпеки і оборони України. Україна посилює співпрацю з ЄС у сфері кібербезпеки: НКЦК підписав угоду про співпрацю з ENISA. 13.11.2023. – URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/6706.html> (дата звернення: 01.03.2026).
8. *Довгострокова підтримка ЄС та посилення ролі України як регіонального лідера в сфері кібербезпеки: В Києві відбувся Міжнародний форум кіберстійкості 2025* // Рада національної безпеки і оборони України. 21.03.2025. – URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/7142.html> (дата звернення: 01.03.2026).

Очкуров О.А.

студент 1 курсу КПОЗ ВЮІ Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого
Науковий керівник

Куртов А.І.

к.т.н., доцент, професор кафедри,
завідувач КПОЗ ВЮІ Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СБУ ТА ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ ПРОБЛЕМИ ТА ШЛЯХИ ОПТИМІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

У сучасних реаліях повномасштабної збройної агресії проти України ефективність функціонування сектору безпеки і оборони безпосередньо залежати від рівня синергії між його ключовими суб'єктами — Службою безпеки України (СБУ) та Збройними Силами України (ЗСУ). Міжвідомча взаємодія цих інституцій перестала бути суто адміністративним питанням, перетворившись на стратегічний чинник виживання держави. Правову основу такої взаємодії становить багаторівнева система нормативних актів, фундаментом якої є Конституція України [1] та Закон України «Про національну безпеку України» [2]. Останній визначає СБУ як державний орган спеціального призначення з правоохоронними функціями, а ЗСУ — як основне військове формування, що разом складають основу Сил оборони. Крім того, діяльність цих структур регламентується Законами України «Про оборону України» [3], «Про Службу безпеки України» [4], «Про Збройні Сили України» [5], а також спеціальними актами: «Про контррозвідувальну діяльність» [6], «Про правовий режим воєнного стану» [7] та «Про основи національного спротиву» [8].

Практична реалізація взаємодії СБУ та ЗСУ в умовах воєнного стану набуває комплексного характеру та охоплює кілька критичних напрямів. По-перше, це контррозвідувальне забезпечення військових частин та з'єднань, що включає виявлення агентурних мереж ворога, протидію технічним розвідкам та захист державної таємниці у

військах, що безпосередньо базується на нормах Закону № 374-IV [6]. По-друге, це спільна оперативно-бойова діяльність: нейтралізація диверсійно-розвідувальних груп (ДРГ), проведення антитерористичних заходів у прифронтовій зоні та координація дій у межах руху опору, що передбачено Законом № 1702-IX [8]. По-третє, надзвичайної актуальності набула взаємодія у кіберпросторі та сфері інформаційної боротьби, де фахівці СБУ забезпечують захист військових систем управління від хакерських атак, а ЗСУ реалізують заходи радіоелектронного придушення.

Попри інтенсивний розвиток практичної співпраці, аналіз чинного законодавства та досвіду його застосування дозволяє виокремити низку суттєвих правових проблем. Однією з найгостріших є певна розмитість меж процесуальних та оперативних повноважень СБУ в зоні ведення бойових дій, що іноді призводить до дублювання функцій з органами військового управління або Військовою службою правопорядку у ЗСУ. Також існує проблема фрагментарності нормативного регулювання: значна частина механізмів обміну інформацією та спільного планування закріплена у спільних наказах та інструкціях з обмеженим доступом. Це створює ситуацію, коли реальні алгоритми взаємодії не мають належного рівня законодавчої легітимациї у базових законах [4, 5], що може породжувати правові колізії при оцінці правомірності дій посадових осіб у межах правового режиму воєнного стану [7]. Окремим бар'єром виступає технічна та бюрократична складність взаємообміну даними в реальному часі через різні системи захисту інформації, що в умовах динамічного бою може призводити до втрати оперативності.

Вирішення цих проблем вимагає системної реформи правового поля. Необхідним є прийняття нової редакції Закону «Про Службу безпеки України» [4], яка б чітко детермінувала роль Служби як контррозвідувального органу в структурі Сил оборони та її підпорядкованість у межах об'єднаного стратегічного керівництва. Важливим напрямом є гармонізація українського законодавства зі стандартами НАТО (зокрема, щодо взаємосумісності), що передбачає впровадження єдиних доктрин управління. Перспективним шляхом є повна цифровізація міжвідомчої комунікації через створення єдиного захищеного інформаційного контуру, що дозволить інтегрувати дані СБУ безпосередньо в системи ситуаційної обізнаності ЗСУ [3, 2]. Окрім того, важливо забезпечити баланс між ефективністю та демократичним цивільним контролем, що є фундаментальною ознакою правової держави навіть у період війни [1].

Таким чином, удосконалення міжвідомчої взаємодії СБУ та ЗСУ є безперервним процесом, який має ґрунтуватися на принципах правової визначеності та технологічності. Усунення законодавчих прогалин та зміцнення координаційних механізмів не лише підвищить обороноздатність України, а й закладе міцний фундамент для побудови сучасної архітектури національної безпеки.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 06.04.2026).
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
3. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12> (дата звернення: 06.04.2026).
4. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.
5. Про Збройні Сили України : Закон України від 06.12.1991 № 1934-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12> (дата звернення: 06.04.2026).
6. Про контррозвідувальну діяльність : Закон України від 26.12.2002 № 374-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 12. Ст. 89.
7. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19> (дата звернення: 06.04.2026).

8. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. *Відомості Верховної Ради України*. 2021. № 41. Ст. 339.

Паламарчук Ю.С.

старший науковий співробітник НДВ
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького,
кандидат військових наук, доцент

ДО ПИТАННЯ МІЖВІДОМЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ ТА ПОСИЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Сектор безпеки і оборони України є складною системою, що об'єднує різні відомства, установи та підрозділи, діяльність яких спрямована на захист національних інтересів держави від зовнішніх і внутрішніх загроз. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України», до складу сектору безпеки і оборони входить чимала кількість органів [1], діяльність яких, важлива для України.

З початком ведення бойових дій, ми стикнулися з низкою викликів та загроз, які необхідно подолати, серед яких протидія розвідувальним органам іноземних держав, їх резидентам та агентам, контррозвідувальний захист державного суверенітету, конституційного ладу і територіальної цілісності, оборонного і науково-технічного потенціалу, кібербезпеки, інформаційної безпеки держави, об'єктів критичної інфраструктури, охорона державної таємниці [2].

Основними напрямками міжвідомчої взаємодії сил сектору безпеки і оборони України є: впровадження стандартів НАТО; удосконалення комунікації; психологічна підтримка особового складу; захист об'єктів критичної інфраструктури.

Впровадження стандартів НАТО – адаптація досвіду армій членів НАТО та покращення тактичної, вогневої, спеціальної фізичної та медико-тактичної підготовки. Україна активно впроваджує стандарти НАТО для досягнення взаємосумісності Збройних Сил України з Альянсом, прийнявши стандарти у рамках цілей партнерства та ініціативно. Впровадження охоплює логістику, зв'язок, підготовку, медичне забезпечення та озброєння, що є ключовим етапом реформи сектору безпеки та оборони України.

Основні аспекти впровадження стандартів НАТО: досягнення взаємосумісності, уніфікації озброєння, процесів управління та підвищення ефективності оборонного сектору. В НАТО існує понад 1200 стандартів, які постійно оновлюються. Ключові сфери: безпека зберігання боєприпасів, зв'язок, інженерне, авіаційне та медичне забезпечення, управління військами. У 2026 році заплановано впровадити ще низку відповідних стандартів. Процес регламентується Планами пріоритетних дій Уряду та Цільовою програмою партнерства Україна-НАТО. Впровадження відбувається не лише через розробку документів, а й через їх практичне застосування.

Удосконалення комунікації це посилення зв'язків для ефективної взаємодії між різними відомствами, підрозділами і установами сектору безпеки і оборони України. Удосконалення комунікації передбачає спрощення обміну інформацією шляхом чіткості, лаконічності, використання візуалізації, активного слухання та регулярного зворотного зв'язку. Внутрішні комунікації покращуються через оперативні наради та кращу взаємодію, а зовнішні — через цифрові технології (чати, месенджери, соцмережі).

Основні напрямки удосконалення комунікації це: чіткість та спрощення; зворотний зв'язок; активне слухання; удосконалення управлінських процесів; використання сучасних технологій; розвиток особистих навичок. Ці заходи допомагають уникнути непорозумінь та підвищують швидкість прийняття рішень, що є критичним у умовах ведення бойових дій.

Посилення комунікаційних зв'язків забезпечує ефективність виконання бойових завдань та психологічну підтримку.

Психологічна підтримка персоналу — це комплекс заходів, спрямованих на формування стресостійкості, збереження психічного здоров'я та відновлення морального стану працівників та військовослужбовців, особливо в умовах воєнного стану. Вона охоплює адаптацію новачків, психологічну допомогу та соціальний супровід. Ключові напрямки підтримки персоналу: процес допомоги новим співробітникам влитися в колектив, зрозуміти цінності компанії та швидше вийти на продуктивний рівень роботи; психологічна допомога (військовим та цивільним).

Гарячі лінії: анонімна допомога, наприклад, лінія емоційної підтримки для всіх (0 800 211 444) або спеціалізована лінія для військових та їхніх близьких (5522); професійні служби, а саме це робота психологів та психотерапевтів, зокрема у структурах Збройних Сил України; психологічна реабілітація тобто комплекс заходів, що включає психотерапевтичні та психосоціальні методи для відновлення; навчання та адаптація в умовах війни (навчання на курсах, спрямованих на підтримку персоналу у період воєнного стану та повоєнний час) [3].

Ця підтримка здійснюється на основі нормативно-правових актів України, включаючи накази Міністерства оборони України, та спрямована на забезпечення виконання завдань за призначенням.

Захист об'єктів критичної інфраструктури — це комплекс заходів (фізичних, кібернетичних, юридичних) для забезпечення безпеки підприємств енергетики, транспорту, охорони здоров'я та банківського сектору, порушення яких загрожує національній безпеці. Уповноваженим органом в Україні є Держспецзв'язок, яка відповідає за реєстр об'єктів та їх кіберзахист [4].

Ключові аспекти захисту об'єктів критичної інфраструктури це заходи які включають забезпечення безпеки перед або під час створення, функціонування, відновлення та реорганізації об'єктів. До об'єктів критичної інфраструктури відносяться підприємства та установи, організації (державної чи приватної власності), що забезпечують життєво важливі функції, а саме: енергопостачання, водопостачання, транспорт, зв'язок. Посадові особи операторів критичної інфраструктури зобов'язані забезпечувати захист інформації, повідомляти про кіберінциденти та кібератаки.

Держспецзв'язок веде Реєстр об'єктів критичної інфраструктури для їх обліку та категоризації. До критично важливих об'єктів часто відносять підприємства з великими податковими надходженнями (понад 1,5 млн євро/рік) або валютними надходженнями (понад 32 млн євро), а також стратегічні об'єкти. Під час захисту об'єктів критичної інфраструктури координація зусиль різних міністерств і відомств необхідна для захисту стратегічних об'єктів від ракетних атак та кібернетичних загроз. Співпраця у виявленні та нейтралізації інформаційно-психологічних операцій ворога стабілізує морально-психологічний стан бойових підрозділів та населення.

Міжвідомча взаємодія сил безпеки та оборони є критичним фактором ефективного протистояння загрозам, що вимагає переходу від обміну інформацією до повної оперативної сумісності. Посилення комунікаційних зв'язків через створення єдиного інформаційного простору, впровадження стандартизованих протоколів (НАТО) та захищених систем зв'язку забезпечує оперативність прийняття рішень, синергію дій та мінімізацію втрат.

Отже, міжвідомча взаємодія сил сектору безпеки й оборони України є важливим чинником стійкості та ефективності всієї системи забезпечення національної безпеки в умовах ведення бойових дій. Міжвідомча взаємодія сил сектору безпеки й оборони України є не лише важливим чинником, а фундаментальною основою для досягнення ефективної оборони, стабільності та перемоги.

Співпраця різних відомств, установ та підрозділів є невідмінною складовою для подолання внутрішніх і зовнішніх загроз. Одні відомства забезпечують контррозвідувальний захист та протидію диверсійним діям, тоді як інші виконують бойові завдання. Ця узгодженість (злагодженість) дозволяє одночасно нейтралізувати як військові, так і гібридні

загрози. Також слід зазначити, що одні відомства, установи та підрозділи володіють цінними розвідувальними даними щодо дій ворожої агентури, можливих дій диверсійних сил та планів противника, які критично важливі для інших відомств при плануванні бойових дій та забезпеченні безпеки бойових частин.

Особливо важливу роль відіграють державні правоохоронні органи спеціального призначення які виявляють та нейтралізують ворожу агентуру в районах дислокації бойових частин та підрозділів, запобігають витоку інформації та захищають критичну інфраструктуру [5]. Таким чином можна стверджувати, що ефективність ведення бойових дій безпосередньо залежить від чіткої, безперервної та злагодженої взаємодії між різними відомствами установами та підрозділами, яка забезпечує цілісний підхід до захисту суверенітету та територіальної цілісності держави.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Національну безпеку України» від 21 червня 2018 року № 2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 02.04.2025).
2. Закон України «Про Службу безпеки України» від 25 березня 1992 року № 2229-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#n145> (дата звернення: 02.04.2025).
3. Ситник С. В. Реформування сектору безпеки України: координаційні механізми. Публічне управління. 2023. № 1. С. 234–245.
4. Тихомиров О. О. Кіберзахист критичної інфраструктури: досвід Естонії. Інформаційна безпека. 2022. № 3. С. 78–89.
5. Офіційний сайт Служби безпеки України URL: <https://ssu.gov.ua> (дата звернення: 02.04.2025).

Пархоменко А.П.

студентка 2 курсу 1 групи кафедри підготовки офіцерів запасу Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Фівкін П.М.

начальник кафедри права Національної безпеки та правової роботи Військово-юридичного інституту Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МІЖНАРОДНЕ СПІВРОБІТНИЦТВО ПІД ЧАС ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ В УМОВАХ ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ

Міжнародне співробітництво в інформаційному забезпеченні протидії організованих злочинності в умовах збройного конфлікту є складним завданням, яке вимагає співпрацю на всіх рівнях країни, від гармонізації законодавства до оперативної координації та введення інноваційних технологій, оскільки збройні конфлікти сприяють розвитку злочинної діяльності. Зокрема, зростає незаконний обіг зброї та наркотиків, торгівля людьми, а також варто зазначити тут про фінансові шахрайства, які можуть слугувати як для збагачення транснаціональних злочинних угруповань, так і для фінансування терористичної діяльності, тощо.

Правовою основою в цій сфері є Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності, відома як Палермська конвенція, яка у статтях 18, 26 та 27 зазначає механізми взаємної правової допомоги, обміну інформацією та співпраці

правоохоронних органів [1]. Крім того, в даному контексті варто відзначити Варшавську конвенцію Ради Європи про відмивання, виявлення, арешт та конфіскацію доходів від злочинної діяльності та про фінансування тероризму, оскільки вона виступає одним із важливим міжнародним правовим інструментом, що встановлює універсальні механізми боротьби з організованою злочинністю та тероризмом у фінансовому секторі. Її основною метою є уніфікація підходів держав до виявлення, заморожування, арешту та конфіскації доходів від злочинної діяльності, тощо. Конвенція зобов'язує держави-учасниці вживати заходи різного характеру для оперативного «заморожування» та арешту активів, які можуть бути використані для подальших злочинних дій [2].

У контексті збройного конфлікту діяльність міжнародних правоохоронних організацій, зокрема Європолу та Інтерполу, набуває особливого значення. До прикладу, 14 грудня 2016 року Європол підписав угоду про оперативне та стратегічне партнерство з Україною, де головною метою даної співпраці є оперативний обмін інформацією про злочинців та злочинні угруповання. Однак лише цим партнерство не обмежується. Воно також передбачає обмін знаннями та досвідом щодо методів розслідування та запобігання злочинам, надання аналітичних звітів, тощо. Крім того, українські правоохоронці можуть брати участь у спільних тренінгах, звертатись до Європолу за надання консультацій чи допомоги у конкретних кримінальних справах, що є дуже цінним в період збройної агресії росії [3]. Далі перейдемо до Інтерполу, який сприяє глобальному обміну інформацією за допомогою системи I-24/7, що містить дані про осіб, що які є в розшуку, про викрадені документи та про транспортні засоби з усього світу. Коли лідери злочинних угруповань намагаються скористатися «туманом війни» для втечі, систему миттєво активують за допомогою спеціальних повідомлень: червоні картки дозволяють затримувати злочинців для подальшої екстрадиції, а помаранчеві – оперативно попереджати про загрози життю та безпеці [4]. Крім того, навіть в умовах збройного конфлікту обмін інформацією має здійснюватися відповідно до принципів верховенства права, зокрема щодо захисту персональних даних та гарантій дотримання належних правових процедур.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що міжнародна співпраця в інформаційному забезпеченні боротьби з організованою злочинністю в умовах збройного конфлікту є складним багаторівневим процесом, який залежить від взаємодії правових механізмів, інституційної готовності та сучасних технологічних рішень. Лише такий комплексний підхід дозволяє державі зберігати стійкість перед обличчям кримінальних викликів, якими б масштабними вони не були.

Список використаних джерел:

1. Конвенція Організації Об'єднаних Націй проти транснаціональної організованої злочинності. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text (дата звернення: 31.03.2026).
2. Конвенція Ради Європи про відмивання, пошук, арешт та конфіскацію доходів, одержаних злочинним шляхом, та про фінансування тероризму. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_948?find=1&text=замор#Text (дата звернення: 31.03.2026).
3. Що потрібно знати про Європол та його співпрацю з Україною?. Юридична фірма GOLAW - комплексні юридичні послуги та консультації. URL: <https://golaw.ua/ua/insights/publication/shho-potribno-znati-pro-yevropol-ta-jogo-spivpraczyu-z-ukrayinoyu/> (дата звернення: 31.03.2026).
4. Види «карток» Інтерполу. «Інтерпол у цифрах та фактах». Випуск 6. - VB Partners. *VB Partners - Challenge accepted*. URL: <https://vbpartners.ua/publikacziyi/vidi-kartok-interpolu> (дата звернення: 31.03.2026).

Передерій І.Д.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ВЗАЄМОДІЇ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ В КРИЗОВИХ СИТУАЦІЯХ

У сучасних умовах безпекове середовище характеризується високою динамічністю, непередбачуваністю та багатовимірністю загроз. Збройна агресія, гібридні війни, терористичні акти, техногенні катастрофи, кіберінциденти та інші кризові явища вимагають від держави не лише швидкого реагування, а й ефективної координації дій усіх суб'єктів сектору безпеки і оборони. У цьому контексті взаємодія між силовими структурами постає ключовим чинником забезпечення національної безпеки, стійкості держави та захисту громадян.

Традиційні підходи до організації взаємодії, що базувалися на жорсткій ієрархії, відомчій ізольованості та обмеженому обміні інформацією, виявилися недостатньо ефективними в умовах сучасних криз. Це обумовлює необхідність переходу до нових моделей, які передбачають інтегроване управління, міжвідомчу координацію, використання спільних інформаційних систем та впровадження міжнародних стандартів, зокрема тих, що застосовуються у країнах-членах НАТО [1].

Однією з ключових характеристик сучасного підходу є принцип комплексності. Кризові ситуації, як правило, мають багатогранний характер і охоплюють різні сфери: військову, правоохоронну, інформаційну, економічну та гуманітарну. Відтак реагування на них потребує залучення різних інституцій – від Збройних Сил і правоохоронних органів до органів місцевого самоврядування та цивільного захисту. Ефективна взаємодія передбачає не лише формальне визначення ролей, а й реальну здатність до спільних дій на основі узгоджених процедур, спільного планування та оперативного обміну інформацією.

Важливим елементом сучасних підходів є впровадження принципів мережево-центричної взаємодії. Йдеться про створення єдиного інформаційного простору, у якому всі суб'єкти сектору безпеки мають доступ до актуальної інформації в режимі реального часу. Це дозволяє значно підвищити швидкість прийняття рішень, уникнути дублювання функцій та мінімізувати ризики помилок. Використання сучасних цифрових технологій, систем ситуаційної обізнаності, геоінформаційних платформ та захищених каналів зв'язку стає необхідною умовою ефективної взаємодії.

Особливе значення має стандартизація процедур взаємодії. Впровадження єдиних протоколів, алгоритмів дій та термінології забезпечує взаєморозуміння між різними відомствами та підвищує узгодженість їхніх дій. У цьому контексті важливим є використання досвіду та стандартів НАТО, зокрема у сфері командування і управління, планування операцій та підготовки персоналу. Адаптація цих стандартів до національних умов сприяє підвищенню сумісності українських силових структур як між собою, так і з міжнародними партнерами [2].

Не менш важливим аспектом є розвиток міжвідомчої комунікації. У кризових ситуаціях своєчасний обмін інформацією може мати вирішальне значення. Водночас практика свідчить, що саме комунікаційні бар'єри часто стають причиною неефективності взаємодії. Подолання цих бар'єрів потребує не лише технічних рішень, а й формування культури співпраці, довіри та відкритості між різними структурами. Регулярні спільні навчання, тренування та обмін досвідом сприяють налагодженню ефективної комунікації та формуванню спільного розуміння завдань.

Сучасні підходи також передбачають посилення ролі ситуаційних центрів як ключових елементів системи управління в кризових умовах. Такі центри забезпечують збір, аналіз та узагальнення інформації, координацію дій різних суб'єктів та підтримку прийняття

управлінських рішень. Їхня ефективність значною мірою залежить від рівня інтеграції з іншими інформаційними системами та здатності оперативно обробляти великі обсяги даних.

Окремої уваги заслуговує питання підготовки персоналу. Ефективна взаємодія неможлива без належного рівня професійної підготовки, яка має включати не лише спеціальні знання та навички, а й уміння працювати в команді, швидко адаптуватися до змін та діяти в умовах невизначеності. У цьому контексті важливим є впровадження міжвідомчих навчальних програм, що дозволяють представникам різних структур отримувати спільний досвід та формувати навички взаємодії ще на етапі підготовки.

Психологічний аспект взаємодії також відіграє значну роль. Кризові ситуації супроводжуються високим рівнем стресу, що може негативно впливати на ефективність прийняття рішень та взаємодію між підрозділами. Забезпечення психологічної підтримки персоналу, розвиток стресостійкості та формування лідерських якостей є важливими складовими сучасних підходів до організації взаємодії [3].

Необхідно також враховувати гендерний аспект. Забезпечення рівних можливостей для чоловіків і жінок у секторі безпеки сприяє підвищенню ефективності діяльності, розширенню кадрового потенціалу та покращенню комунікації з населенням. Гендерно чутливий підхід дозволяє більш адекватно реагувати на потреби різних груп населення в кризових ситуаціях.

В умовах сучасних викликів важливого значення набуває взаємодія з цивільним сектором та міжнародними партнерами. Громадські організації, волонтерські рухи та міжнародні інституції можуть відігравати важливу роль у реагуванні на кризові ситуації, особливо у гуманітарній сфері. Ефективна координація з цими суб'єктами дозволяє розширити можливості держави та підвищити ефективність реагування.

Разом із тим, існує низка проблем, що ускладнюють взаємодію сил сектору безпеки. Серед них – недостатній рівень нормативно-правового забезпечення, відомча конкуренція, обмеженість ресурсів, а також технічні та організаційні бар'єри. Подолання цих проблем потребує системного підходу, що включає вдосконалення законодавства, реформування інституційної структури, розвиток матеріально-технічної бази та підвищення рівня підготовки персоналу [4].

Таким чином, сучасні підходи до взаємодії сил сектору безпеки в кризових ситуаціях базуються на принципах комплексності, інтегрованості, стандартизації та використання сучасних технологій. Їхня реалізація дозволяє підвищити ефективність реагування на загрози, забезпечити координацію дій різних суб'єктів та зміцнити національну безпеку. Водночас подальший розвиток цих підходів потребує постійного вдосконалення, врахування нових викликів та активного використання міжнародного досвіду.

Список використаних джерел

1. Кулешов М. М., Ларін О. М. Удосконалення системи взаємодії під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій. Проблеми надзвичайних ситуацій. 2008. Вип. 8. С. 103-108.
2. Шостак Л. Й. Організація взаємодії центральних та місцевих органів виконавчої влади при ліквідації медико-санітарних наслідків надзвичайних ситуацій. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія "Управління". 2012. Вип. 2. С. 324-332.
3. Баріло О. Г., Потеряйко С. П., Тищенко В. О. Удосконалення процесу управління у надзвичайних ситуаціях. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія "Управління". 2013. Вип. 2. С. 119-124.
4. Захист населення і територій від надзвичайних ситуацій. Т. 9. Аварійно-рятувальні та інші невідкладні роботи / за заг. ред. О. М. Євдіна. Київ: УкрНДІЦЗ, 2012. 476 с.

Пономаренко В.В.

викладач кафедри адміністративного права та процесу ННІПСМ Донецького державного університету внутрішніх справ

ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ВЗАЄМОДІЇ МІЖ НАЦІОНАЛЬНОЮ ПОЛІЦІЄЮ УКРАЇНИ ТА СЛУЖБОЮ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

У сучасних умовах трансформації безпекового середовища та збройної агресії проти України особливої актуальності набуває питання ефективної взаємодії між правоохоронними та спеціальними органами держави. Взаємодія між Національною поліцією України та Службою безпеки України є одним із ключових елементів забезпечення державної безпеки, публічного порядку та протидії сучасним загрозам, зокрема тероризму, диверсійній діяльності, кіберзлочинності та іншим формам гібридних впливів.

Організаційно-правові засади такої взаємодії визначаються Конституцією України [1], Законом України «Про національну безпеку України» [2] та Законом України «Про правовий режим воєнного стану» [3]. Зазначені нормативно-правові акти закріплюють загальні принципи діяльності суб'єктів сектору безпеки і оборони, визначають їх компетенцію, а також передбачають необхідність координації їх дій у процесі забезпечення національної безпеки.

Національна поліція України виконує функції із забезпечення публічної безпеки і порядку, протидії кримінальним правопорушенням, охорони прав і свобод людини [4], тоді як Служба безпеки України здійснює контррозвідувальну діяльність, боротьбу з тероризмом, захист державного суверенітету та конституційного ладу [5]. Водночас сучасні загрози мають комплексний характер, що обумовлює необхідність тісної взаємодії цих органів, оскільки їх повноваження у низці випадків перетинаються або взаємодоповнюють одне одного.

До основних організаційно-правових форм взаємодії між Національною поліцією України та Службою безпеки України належать координація діяльності, обмін інформацією, спільне планування заходів, проведення спільних операцій, а також створення міжвідомчих робочих груп. Координація здійснюється як на центральному, так і на регіональному рівнях, що дозволяє забезпечити узгодженість дій у процесі виконання завдань у сфері безпеки.

Однією з ключових форм взаємодії є обмін інформацією, який має здійснюватися на постійній та системній основі. Оперативність і достовірність інформації є визначальними чинниками ефективного реагування на загрози, особливо в умовах воєнного стану. Водночас на практиці існують певні труднощі, пов'язані з доступом до інформації, її класифікацією та відсутністю уніфікованих процедур обміну, що може негативно впливати на швидкість прийняття управлінських рішень.

Важливою формою взаємодії є проведення спільних заходів та операцій, спрямованих на виявлення та припинення злочинної діяльності, протидію терористичним загрозам, викриття диверсійно-розвідувальних груп, а також забезпечення правопорядку в умовах воєнного стану. Така взаємодія дозволяє об'єднати ресурси та компетенції різних органів, що значно підвищує ефективність їх діяльності.

Разом з тим, сучасний стан взаємодії між Національною поліцією України та Службою безпеки України характеризується наявністю певних проблем. Серед них слід виокремити недостатню чіткість розмежування повноважень у деяких сферах, дублювання функцій, відсутність єдиних стандартів комунікації, а також технічну несумісність окремих інформаційних систем. Крім того, складність процедур погодження дій іноді ускладнює оперативність реагування на загрози.

Удосконалення організаційно-правових форм взаємодії між зазначеними органами має здійснюватися шляхом подальшого розвитку нормативно-правової бази, зокрема уточнення компетенції кожного суб'єкта та визначення чітких алгоритмів їх взаємодії.

Важливим є також впровадження сучасних інформаційно-комунікаційних технологій, що забезпечують інтеграцію інформаційних ресурсів та оперативний обмін даними. Не менш значущим є підвищення рівня професійної підготовки працівників у сфері міжвідомчої взаємодії, у тому числі шляхом проведення спільних навчань і тренувань.

На завершення, можна сказати, що організаційно-правові форми взаємодії між Національною поліцією України та Службою безпеки України є важливим інструментом забезпечення національної безпеки та правопорядку. Їх ефективне функціонування дозволяє забезпечити узгодженість дій, підвищити оперативність реагування на сучасні загрози та сприяти зміцненню безпеки держави в умовах воєнного стану.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141.
2. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2018. № 31. Ст. 241.
3. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст. 250.
4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 40-41. Ст. 379.
5. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 382.

Решетняк К. В.

Курсантка Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Багрій Г. А.

Кандидат психологічних наук, доцент, доцент кафедри іноземних мов Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

КОМУНІКАТИВНІ БАР'ЄРИ У МІЖВІДОМЧІЙ ВЗАЄМОДІЇ ТА РОЛЬ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ У ЇХ ПОДОЛАННІ

Міжвідомча взаємодія становить одну з ключових передумов ефективного функціонування сучасної системи державного управління, сектору безпеки, правоохоронної діяльності, міжнародного співробітництва, освітньої та соціальної політики. Жодна інституція сьогодні не спроможна повноцінно реалізовувати свої повноваження в умовах повної відокремленості, оскільки суспільні процеси набули комплексного характеру й потребують узгоджених дій різних органів, служб і підрозділів. Саме тому якість міжвідомчої комунікації безпосередньо впливає на оперативність реагування, точність управлінських рішень, рівень координації спільних заходів та результативність виконання службових завдань. Утім, практика засвідчує, що навіть за наявності нормативно визначених механізмів співпраці між установами ефективність такої взаємодії нерідко знижується через комунікативні бар'єри, які ускладнюють передавання, сприйняття, інтерпретацію та практичне використання інформації.

Проблема комунікативних бар'єрів у міжвідомчому просторі має багатовимірний характер. Йдеться не лише про окремі труднощі мовленнєвого обміну, а про цілу сукупність чинників, що порушують логіку професійного порозуміння. У загальному значенні комунікативний бар'єр можна визначити як перешкоду, що виникає в процесі взаємодії між

суб'єктами спілкування та зумовлює часткове, спотворене або неповне засвоєння змісту повідомлення. У міжвідомчій сфері такі перешкоди набувають особливої ваги, оскільки тут комунікація здійснюється між представниками різних інституцій, кожна з яких має власну організаційну культуру, службову ієрархію, професійну термінологію, систему документообігу та специфічні уявлення про пріоритетність завдань. За таких умов навіть незначна неточність у формулюванні або тлумаченні інформації здатна призвести до серйозних збоїв у спільній діяльності [1, с. 42].

Одним із найпоширеніших різновидів комунікативних бар'єрів є змістовий бар'єр, що виникає внаслідок різного розуміння одних і тих самих понять, термінів або інструкцій. Кожне відомство формує свою професійну мовну систему, яка складається з термінології, скорочень, стійких словосполучень, моделей службових повідомлень і внутрішніх смислових акцентів. Те, що для представника однієї структури є очевидним і не потребує пояснень, для працівника іншого органу може виявитися недостатньо конкретним або двозначним. У результаті виникає ситуація, за якої сторони формально обмінюються інформацією, однак фактичного порозуміння не досягають. Певна частина конфліктів у міжвідомчих відносинах спричинена саме такою розбіжністю смислів, а не відсутністю бажання співпрацювати.

Проблему ускладнює наявність організаційних бар'єрів, пов'язаних із відмінностями у внутрішніх процедурах, каналах передавання інформації та правилах службового реагування. Одні установи працюють у режимі жорсткої регламентації кожного етапу документообігу, інші орієнтуються на оперативне усне погодження з подальшим письмовим оформленням, ще інші мають складну багаторівневу систему візування та затвердження рішень. Через таку неузгодженість навіть коректно передане повідомлення може надходити із затримкою, втрачати актуальність або піддаватися численним повторним уточненням. На рівні практики це породжує взаємне роздратування, звинувачення у несвоєчасності чи некомпетентності, хоча першопричина нерідко полягає саме в інституційній різноманітності способів комунікації.

Окреме місце посідають психологічні бар'єри, що формуються під впливом суб'єктивних настанов, попереднього досвіду взаємодії, рівня довіри між сторонами, особливостей службової культури та емоційного стану працівників. Представники різних відомств можуть сприймати один одного крізь призму стереотипів, упереджень або службового суперництва. У такому разі зміст повідомлення починає оцінюватися не сам по собі, а через ставлення до джерела інформації. Нейтральний запит може тлумачитися як тиск, спроба контролю або перекладання відповідальності, а конструктивне зауваження як критика чи недовіра до професійної компетентності. Подібний психологічний фон деформує комунікацію та знижує готовність до відкритого обміну думками, уточнення позицій і вироблення спільного рішення [2, с. 66].

Певний вплив має і статусний бар'єр, зумовлений нерівномірністю владних повноважень, службових ролей та авторитету відомств у системі управління. За наявності відчутної ієрархічної дистанції один із учасників взаємодії може обмежувати себе у висловлюванні сумнівів, відмовлятися від уточнювальних запитань або приховувати труднощі в реалізації доручення. Така модель поведінки часто пояснюється прагненням уникнути враження некомпетентності або небажанням вступати у дискусію з суб'єктом, який посідає вищий щабель у службовій системі. Унаслідок цього накопичуються неточності, які не коригуються вчасно, а реальна якість порозуміння виявляється значно нижчою, ніж це може здаватися на формальному рівні.

Суттєвим різновидом перешкод виступає мовний бар'єр у вузькому значенні, тобто труднощі, пов'язані з добором мовних засобів, чіткістю формулювань, логікою побудови повідомлення та здатністю адресата правильно декодувати переданий зміст. У професійному середовищі він проявляється не лише в неточному слововживанні, а й у надмірній канцеляризованості, перевантаженості текстів складними зворотами, відсутності конкретики, зловживанні скороченнями та шаблонними конструкціями. Такі повідомлення зовні мають ознаки офіційності, проте змістовно часто є розмитими. У міжвідомчій взаємодії це створює

небезпеку множинного тлумачення, що знижує передбачуваність дій та ускладнює координацію [3, с. 77].

Технічний вимір комунікативних бар'єрів пов'язаний із розвитком цифрового середовища, у якому сьогодні здійснюється значна частина службової взаємодії. Відмінності між електронними системами, форматами документів, рівнями доступу до баз даних, способами захисту інформації та можливостями програмного забезпечення нерідко унеможливають швидке й безперешкодне передавання відомостей між установами. У такій ситуації навіть високий рівень професійної підготовки працівників не гарантує належного результату, якщо комунікаційна інфраструктура не забезпечує сумісності та безперервності інформаційного обміну. Проте технічні труднощі самі по собі не є ізольованими, оскільки вони майже завжди поєднуються з людським чинником, впливаючи на емоційний фон взаємодії, її темп і характер службових рішень.

У сучасних умовах міжвідомча комунікація дедалі частіше виходить за межі внутрішньодержавного обміну й охоплює контакти з міжнародними організаціями, закордонними партнерами, представниками інших правових і адміністративних систем. У цьому контексті до вже наявних бар'єрів додається міжкультурний компонент. Різні професійні спільноти мають відмінні моделі службового етикету, аргументації, ведення переговорів, структурування документів, фіксації домовленостей та реагування на критику чи запити. Без розуміння таких особливостей міжвідомча взаємодія у міжнародному просторі стає вразливою до непорозумінь, а формально правильне висловлювання може бути сприйняте як надмірно категоричне, невиразне або комунікативно недоречне.

За таких обставин іноземна мова набуває не лише прикладного, а й стратегічного значення. Її роль у подоланні комунікативних бар'єрів не зводиться до механічного перекладу окремих текстів чи відтворення стандартних мовленнєвих формул. Іноземна мова функціонує як інструмент доступу до іншої професійної культури, засіб точного розуміння змісту нормативних та аналітичних матеріалів, умова безпосереднього службового спілкування та чинник формування спільного смислового простору між учасниками взаємодії. Завдяки володінню іноземною мовою працівник отримує можливість працювати з джерелами в оригіналі, що мінімізує ризик смислових втрат, неминучих у разі опосередкованого переказу чи неповного перекладу.

Значущість іноземної мови виявляється і в її культурно інтерпретаційному потенціалі. Засвоєння мови неминуче супроводжується ознайомленням із моделями мислення, нормами професійної поведінки та специфікою мовленнєвого етикету носіїв цієї мови. Такий досвід розширює комунікативну чутливість, формує здатність ураховувати іншу точку зору, уважніше ставитися до підтексту, стилю викладу та доречності висловлювання. У міжвідомчій взаємодії це сприяє послабленню категоричності, зниженню кількості конфліктогенних формулювань і формуванню атмосфери професійної поваги. Отже, іноземна мова діє не лише як канал передавання змісту, а і як засіб розвитку культури ділового porozumіння.

Подолання комунікативних бар'єрів за допомогою іноземної мови можливе лише за умови системної й професійно зорієнтованої підготовки. Формальне знання граматики або загальної лексики не забезпечує ефективності у міжвідомчій сфері. Необхідним є формування комплексної комунікативної компетентності, яка охоплює здатність читати фахові тексти, сприймати усне мовлення в офіційних ситуаціях, вести службове листування, брати участь у переговорах, презентувати позицію установи, коректно уточнювати зміст повідомлень і дотримуватися норм професійного етикету. Така підготовка повинна бути тісно пов'язана зі спеціальністю, реальними комунікативними сценаріями та галузевою термінологією [4, с. 13].

Ефективними засобами розвитку відповідної компетентності є аналіз автентичних документів, моделювання міжвідомчих нарад, розбір типових комунікативних помилок, опрацювання професійної термінології, тренування письмових відповідей на офіційні запити, відпрацювання навичок усного узгодження рішень та формування вміння чітко перевіряти

правильність розуміння отриманої інформації. Доцільним є також поєднання мовної підготовки з вивченням міжкультурної комунікації, оскільки повноцінне порозуміння неможливе без урахування культурних норм професійної поведінки.

Таким чином, комунікативні бар'єри у міжвідомчій взаємодії є складним соціально професійним явищем, що формується під впливом мовних, організаційних, психологічних, статусних, технічних і міжкультурних чинників. Їхня наявність знижує якість координації між установами, ускладнює вироблення спільних рішень, провокує затримки, непорозуміння та функціональні збої. Роль іноземної мови у подоланні цих бар'єрів є багатогранною, оскільки вона забезпечує точність змістового сприйняття, прискорює інформаційний обмін, відкриває доступ до першоджерел, формує культуру професійного діалогу та розвиває здатність до міжкультурного порозуміння. За умови цілеспрямованої професійної підготовки іноземна мова перетворюється на важливий інструмент зміцнення міжвідомчої узгодженості, підвищення ефективності службової комунікації та вдосконалення сучасної управлінської практики.

Список використаних джерел:

1. Бацевич Ф. С. Основи комунікативної лінгвістики : підручник. Київ : Академія, 2004. 342 с.
2. Манакін В. М. Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. Київ : ВЦ «Академія», 2012. 288 с.
3. Мова і міжкультурна комунікація: теорія та практика : колект. монографія / за наук. ред. Н. Сизоненко. Київ : Ліра К, 2021. 256 с.
4. Карамишева Р. Д., Карамишева І. Д., Мукан Н. В. Іноземна мова професійного спрямування (англійська мова для фахівців з міжнародних відносин) : навч. посіб. / за ред. Н. В. Мукан, Я. Б. Турчин. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2014. 206 с.

Романенко Д.А.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

ВИКОРИСТАННЯ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ ДЛЯ ПОКРАЩЕННЯ МІЖВІДОМЧОЇ КОМУНІКАЦІЇ

Те, як сьогодні влаштована національна безпека України, формується в часи, яких світ ще не бачив. Постійна гібридна агресія та великі зміни у світі змушують нас по-новому подивитися на те, як державні служби працюють разом. Спількування між різними службами безпеки й оборони вже давно не обмежується паперовими документами, повільними погодженнями чи бюрократичними правилами. У нинішній війні це насамперед блискавичний обмін важливою інформацією за допомогою новітніх технологій. Перехід на цифру став не просто гарним способом пришвидшити процеси, а життєво необхідною умовою для виживання країни [2]. Якщо дані не передаються одразу, вони втрачають сенс, а зволікання в рішеннях може призвести до трагічних наслідків.

Успіх Збройних Сил, СБУ, Нацгвардії та прикордонників тепер прямо залежить від того, наскільки добре вони можуть працювати разом в одному інформаційному просторі. Це те, що називають мережецентричним управлінням. Це коли кожен, від найвищого командування до звичайного солдата на фронті, має доступ до найсвіжішої інформації про ситуацію [5]. Спільні бази даних, безпечні відеодзвінки та об'єднані системи управління допомагають узгоджувати дії різних служб, які раніше часто працювали окремо через власні правила. Але побудова такого «цифрового щита» над країною водночас створює і нові, дуже небезпечні можливості для ворожих атак.

Однією з найбільших перешкод до єдиної цифрової системи є те, що наші системи історично були розрізненими. Багато років кожна установа створювала свою ІТ-систему, налаштовуючи її тільки під себе. Вони використовували різні способи передачі даних, різні методи шифрування та власні підходи до безпеки [3]. Зараз, коли потрібно швидко об'єднати ці системи для спільних бойових завдань, ми бачимо, що вони просто несумісні. І саме ці «місця з'єднання» між мережами різних служб є найслабшими. Ворог це добре розуміє: якщо не виходить зламати систему напругу, він шукає «слабкі двері» або «перехідники», де захист може бути гіршим. Через відсутність єдиних державних правил для такого обміну інформацією спеціалісти іноді змушені застосовувати тимчасові, не завжди перевірені рішення, що не повною мірою відповідають стандартам НАТО [7].

Сучасні кіберзагрози також змінилися. Сьогодні ми маємо справу не просто з вірусами, а зі складними, прихованими атаками, які називають АРТ (стійкі розширені загрози). Це такі «тихі» напади, що мають на меті не зупинити роботу сервера, а місяцями непомітно сидіти в системі, збираючи цінну інформацію [6]. Коли служби працюють разом, це створює ефект «спільної вразливості». Якщо зловмисник проникає в мережу однієї, слабше захищеної установи, він може через довіру «перескочити» й у мережі її партнерів. Це змушує нас повністю переосмислити підхід до безпеки: ми повинні захищати не лише стіни конкретної будівлі чи організації, а важливі дані та цифрові профілі користувачів по всій країні, як того вимагає Стратегія кібербезпеки [1].

Не можна забувати і про роль людини, яка є дуже важливою. Навіть найсучасніша система безсила перед звичайною необережністю. Відсутність належної цифрової грамотності часто підштовхує працівників використовувати особисті гаджети або звичайні месенджери для робочих даних. Ворог активно застосовує маніпуляції людьми та фішингові атаки. У системі, де довіра до повідомлень від колег з інших служб є дуже високою, навіть один зламаний обліковий запис може стати джерелом неправдивої інформації для цілого оперативного напрямку. Це може призвести до викриття таємних планів операцій або місць розташування підрозділів. Тільки через впровадження жорстких протоколів та постійне навчання персоналу можна забезпечити надійність усієї системи оборони держави.

Список використаних джерел:

1. Про Стратегію кібербезпеки України : Указ Президента України від 26 серп. 2021 р. № 447/2021. Офіційний вісник України. 2021. № 68. С. 11.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 черв. 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 08.04.2026).
3. Про захист інформації в інформаційно-комунікаційних системах : Закон України від 05 лип. 1994 р. № 80/94-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1994. № 31. ст. 286.
4. Гнатюк С. О. Кібербезпека в умовах цифровізації сектору безпеки і оборони: виклики та перспективи. Науковий часопис Академії національної безпеки. 2025. № 1. С. 45–58.
5. Ситуаційна обізнаність та цифрова взаємодія : посібник / за ред. В. М. Іванова. Київ : НУОУ, 2024. 210 с.
6. Цифрова держава та виклики кібервійни : аналітична доповідь / Національний інститут стратегічних досліджень. Київ : НІСД, 2026. 42 с.
7. NATO Interoperability Standards and Profiles. Brussels : NATO Press, 2024. 156 p..

Соловей Д.В.

аспірант Державної наукової установи «Інститут інформації, безпеки і права Національної академії правових наук України»

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ УПРАВЛІННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ УКРАЇНИ

З ІНШИМИ СУБ'ЄКТАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ПІД ЧАС ЗДІЙСНЕННЯ ДЕРЖАВНОЇ ОХОРОНИ

Забезпечення національної безпеки України є комплексним завданням, в якому беруть участь уповноважені суб'єкти сектору безпеки. Виконання цього завдання не може бути віднесено до сфери компетенції та відповідальності якогось одного суб'єкта чи групи суб'єктів безпекового сектору, а тому для досягнення успішних результатів та попередження можливих негативних наслідків має бути застосований системний підхід із залученням функціональних можливостей різних державних інституцій.

Основою будь-яких правовідносин є взаємодія. Великий тлумачний словник сучасної української мови термін «взаємодія» визначає як взаємний зв'язок між предметами у дії, а також погоджена дія між ким-, чим-небудь [1].

Водночас, сутність терміну «взаємодія» в питаннях забезпечення національної безпеки має більш деталізований характер, враховуючи специфіку діяльності суб'єктів безпекової сфери. Зокрема, Скриньковський Р.М. зазначає, що для діяльності суб'єктів безпекового сектору взаємодію можна означити як єдине розуміння задуму або проблеми, єдине розуміння змісту поставлених завдань і шляхів їх виконання, спільне розроблення основоположних документів за призначенням, спільне визначення напрямів здійснення і сфер відповідальності спеціальних операцій (дій, заходів) та належний контроль за їх виконанням відповідно до вимог [2].

Взаємодія відіграє основоположну роль під час здійснення державної охорони та активно застосовується в діяльності Управління державної охорони України (далі – УДО України).

Відповідно до статті 1 Закону України «Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб» від 04.03.1998 № 160/98-ВР (далі – Закон № 160), державна охорона органів державної влади України та посадових осіб (далі – державна охорона) – це система організаційно-правових, режимних, оперативно-розшукових, інженерно-технічних та інших заходів, які здійснюються спеціально уповноваженими державними органами з метою забезпечення нормального функціонування органів державної влади України, безпеки посадових осіб та об'єктів, визначених цим Законом [3].

З визначення поняття «державна охорона» вбачається, що цей вид діяльності у сфері забезпечення національної безпеки є системою взаємопов'язаних дій та заходів, успішне виконання яких досягається підрозділами УДО України в активній взаємодії з іншими силовими відомствами та державними інституціями.

Одним з важливих складових елементів здійснення державної охорони є її оперативне забезпечення, тобто виконання специфічних функцій, пов'язаних з проведенням оперативно-розшукової діяльності та здійсненням контррозвідувальних заходів.

У Законі України від 18.02.1992 № 2135-ХІІ «Про оперативно-розшукову діяльність» встановлено, що завданням оперативно-розшукової діяльності є пошук і фіксація фактичних даних про протиправні діяння окремих осіб та груп, відповідальність за які передбачена Кримінальним кодексом України, розвідувально-підривну діяльність спеціальних служб іноземних держав та організацій з метою припинення правопорушень та в інтересах кримінального судочинства, а також отримання інформації в інтересах безпеки громадян, суспільства і держави.

Згідно з положеннями статей 2, 5 цього закону оперативно-розшукова діяльність – це система гласних і негласних пошукових та контррозвідувальних заходів, що здійснюються із застосуванням оперативних та оперативно-технічних засобів. В УДО України цю діяльність уповноважений здійснювати підрозділ оперативного забезпечення охорони виключно з метою забезпечення безпеки осіб та об'єктів, щодо яких здійснюється державна охорона [4].

Відповідно до статей 1, 2 Закону України від 26.12.2002 № 374-IV «Про контррозвідувальну діяльність» контррозвідувальна діяльність – спеціальний вид діяльності

у сфері забезпечення державної безпеки, яка здійснюється з використанням системи контррозвідувальних, пошукових, режимних, адміністративно-правових заходів, спрямованих на попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, розвідувальним, терористичним та іншим протиправним посяганням спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на інтереси України.

Метою контррозвідувальної діяльності є попередження, своєчасне виявлення і запобігання зовнішнім та внутрішнім загрозам безпеці України, припинення розвідувальних, терористичних та інших протиправних посягань спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на державну безпеку України, усунення умов, що їм сприяють, та причин їх виникнення.

Завданнями контррозвідувальної діяльності є:

добування, аналітична обробка та використання інформації, що містить ознаки або факти розвідувальної, терористичної та іншої діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України;

протидія розвідувальній, терористичній та іншій діяльності спеціальних служб іноземних держав, а також організацій, окремих груп та осіб на шкоду державній безпеці України;

розроблення і реалізація заходів щодо запобігання, усунення та нейтралізації загроз інтересам держави, суспільства та правам громадян.

В свою чергу, статтею 5 зазначеного закону передбачається, що контррозвідувальні заходи в інтересах забезпечення охорони посадових осіб, стосовно яких здійснюється державна охорона, може проводити підрозділ Управління державної охорони України, якому Законом України «Про оперативно-розшукову діяльність» надано право здійснювати оперативно-розшукову діяльність [5].

З огляду на норми вищезгаданих законів складається чітке розуміння, що єдиним підрозділом в структурі УДО України, який уповноважений на здійснення ОРД/КРД в інтересах здійснення державної охорони є підрозділ оперативного забезпечення охорони.

Аналіз Закону № 160 свідчить про дещо формалізований характер закріплення функції здійснення оперативно-розшукових заходів підрозділами УДО України. Наразі ці повноваження не розкривають повною мірою своєї важливості та необхідності, оскільки закріплені фрагментарно в окремих статтях закону:

1) у статті 12 («Завдання УДО України») серед основних завдань визначено: запобігання протиправним посяганням на посадових осіб, членів їхніх сімей та об'єкти державної охорони, а також їх виявлення та припинення;

2) у статті 13 («Повноваження УДО України») задля виконання поставлених завдань УДО України надано право: використовувати форму одягу та документи для зашифрування особи чи відомчої належності військовослужбовців і транспортних засобів УДО; проводити гласні та негласні оперативні заходи (у порядку, визначеному Законом «Про оперативно-розшукову діяльність») з метою запобігання посяганням на охоронюваних осіб та об'єкти, а також виявлення і припинення таких посягань;

3) у статті 15 («Способи здійснення державної охорони») встановлено, що державна охорона здійснюється, зокрема, шляхом: пошуку і фіксації даних про протиправну діяльність окремих осіб або груп, яка становить загрозу нормальному функціонуванню органів державної влади, життю, здоров'ю, честі та гідності посадових осіб і членів їхніх сімей, з метою вжиття заходів щодо її припинення [3].

Варто підкреслити, що основною засадою взаємодії УДО України з іншими органами державної влади України, громадянами та їх об'єднаннями, органами безпеки іноземних держав є положення статті 14 Закону № 160, згідно з якими УДО України взаємодіє з іншими органами державної влади України, підприємствами, установами, організаціями та посадовими особами, які сприяють виконанню покладених на нього завдань; громадяни та їх об'єднання сприяють діяльності УДО України на добровільних засадах; УДО України

для здійснення покладених на нього завдань може взаємодіяти з органами безпеки іноземних держав відповідно до міжнародних договорів України.

На думку Микитюка М.А., дана норма, лише констатує сприяння названих суб'єктів діяльності УДО України, недостатньо чітко визначає його обов'язковість чи добровільність, що може негативним чином позначатись на продуктивності відносин з різними органами та організаціями. Крім того, «сприяння» за своєю сутністю, є надто абстрактною категорією, що не містить жодних правових меж чи рамок залучення відповідних органів і організацій до виконання завдань [6, с. 44].

Враховуючи наявні ризики для життя та здоров'я охоронюваних осіб, пов'язані зі збройною агресією РФ проти України, цілком обґрунтовано допускати, що спецслужби держави-агресора й надалі зацікавлені у втраті дієвості державного управління України шляхом ліквідації військово-політичного керівництва нашої держави.

Тому оперативний підрозділ УДО України в інтересах попередження протиправних посягань насильницького характеру по відношенню до охоронюваних осіб повинен мати широкі повноваження для дій на випередження з метою результативного документування підготовки до вчинення кримінальних правопорушень, передбачених статтями 112 («Посягання на життя державного чи громадського діяча»), 258 («Терористичний акт»), 341 («Захоплення державних або громадських будівель чи споруд»), 349 («Захоплення представника влади або працівника правоохоронного органу як заручника») КК України, а також споріднених кримінальних правопорушень, що можуть готуватися до вчинення у сукупності з вищепереліченими, як-от кримінальне правопорушення, передбачене статтею 263 («Незаконне поводження зі зброєю, бойовими припасами або вибуховими речовинами») КК України [7].

Також слід акцентувати увагу на можливу подальшу розвідувальну активність ворожих спецслужб в частині намагань агентурного проникнення та легалізації серед персоналу органів державної влади України, щодо яких здійснюється державна охорона, а також серед оточення охоронюваних осіб.

Зазначена проблематика вказує на необхідність ефективної взаємодії оперативного підрозділу УДО України з відповідними підрозділами Служби безпеки України, Національної поліції України, Державного бюро розслідувань, Служби зовнішньої розвідки України, Головного управління розвідки Міністерства оборони, Державної кримінально-виконавчої служби України, Державної прикордонної служби України та інших органів на підставі прийнятих міжвідомчих нормативно-правових актів та створених в рамках здійснення ОРД/КРД спільних оперативних груп для документування злочинної діяльності.

Підсумовуючи, варто наголосити на тому, що питання міжвідомчої взаємодії оперативного підрозділу УДО України є критично важливими завжди, за будь-якої безпекової ситуації в державі. Організація такої взаємодії спирається на ключові принципи діяльності – безперервність державної охорони та наступальність в ОРД/КРД. Останнє означає ведення оперативним підрозділом УДО України активних, ініціативних дій, спрямованих на випередження злочинних намірів, запобігання, виявлення і розкриття правопорушень у сфері державної охорони, а також безперервне отримання інформації для швидкого усунення таких загроз на етапі їх формування.

Список використаних джерел:

1. Сайт Великого тлумачного словника сучасної української мови: <https://1531.slovaronline.com/16859-%D0%B2%D0%B7%D0%B0%D1%94%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D1%96%D1%8F> (дата звернення: 15.04.2026).
2. Скриньковський Р.М. Взаємодія Служби безпеки України та Управління державної охорони України у забезпеченні національної безпеки України. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука». Серія «Юридичні науки»*. 2024. № 9 (79). URL: <https://www.inter-nauka.com/issues/law2024/9/10258> (дата звернення: 15.04.2026). DOI: <https://doi.org/10.25313/2520-2308-2024-9>.

3. Про державну охорону органів державної влади України та посадових осіб: Закон України від 04.03.1998 № 160/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160/98-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.04.2026).
4. Про оперативно-розшукову діяльність: Закон України від 18.02.1992 № 2135-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2135-12#Text> (дата звернення: 15.04.2026).
5. Про контррозвідувальну діяльність: Закон України від 26.12.2002 № 374-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/374-15#Text> (дата звернення: 15.04.2026).
6. Микитюк М.А. Публічне управління у сфері забезпечення діяльності УДО України під час здійснення державної охорони. *Академічні візії*. 2022. № 4-5. С. 40–47. DOI: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.6576895>.
7. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#n2409> (дата звернення: 15.04.2026).

Стеценко Я.В.

здобувач вищої освіти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Повномасштабна агресія російської федерації (далі - рф) стала каталізатором для перевірки всієї системи національної безпеки України. Сектор безпеки і оборони, до якого входять Збройні Сили України (далі - ЗСУ), Національна гвардія України (далі - НГУ), Державна прикордонна служба (далі - ДПСУ), Служба безпеки України (далі - СБУ) та інші державні органи, виконують спільні завдання з забезпечення безпеки і оборони нашої держави [1].

Однак, попри високий рівень мотивації та героїзм особового складу цих структур, практика ведення бойових дій та забезпечення правового режиму воєнного стану виявила значні проблеми між комунікацією та координацією між цими структурами. Це свідчить про розрив між нормативним закріпленням єдності сектору безпеки і оборони та фактичним станом його функціонування в умовах воєнного стану та повномасштабної агресії рф.

Ключовою проблемою є недостатня оперативна сумісність та відсутність єдиного алгоритму дій у кризових ситуаціях. У досить динамічних умовах воєнного стану це призводить до наступних проблем:

- Дублювання функцій: часто на одній ділянці фронту або в тилівій зоні відповідальності підрозділів, одні й ті самі підрозділи виконують однакові задачі (напр. завдання з охорони громадського порядку, перевірки документів виконують одночасно підрозділи НГУ, ТРО та Національної поліції). Це призводить до нераціонального використання людських ресурсів та техніки, які могли б бути задіяні на інших більш критичних напрямках, а також суперечить принципам раціонального розподілу сил, закріпленим у Стратегії воєнної безпеки України [3].

- Затримки у прийнятті управлінських рішень: процес узгодження дій між різними відомствами часто проходить через складні бюрократичні процедури. Поки інформація про рух ворога або наслідки «прильоту» передається від підрозділу ДСНС або ЗСУ до штабу та проходить через центральні органи управління, втрачається той самий «золотий час» для реакції. Це призводить до сповільнення реакції на небезпеки.

- Труднощі із технічною комунікацією: застосування різномірних типів зв'язку, ізолюваних систем передачі даних та несхожого програмного забезпечення усіма силовими структурами ускладнює своєчасний обмін розвідувальними відомостями. Відсутність

уніфікованої цифрової платформи для всього сектору безпеки та оборони формує прогалину в даних на оперативно-тактичному рівні.

Задля подолання наявних перешкод у співпраці між різними установами та підвищення загальної спроможності держави протистояти противнику, необхідно запровадити виважений комплекс організаційних, нормативно-правових та, власне, практичних заходів. Насамперед, життєво необхідним є законодавче розмежування компетенцій між головними відомствами сфери оборони та безпеки — Збройними Силами України, Національною гвардією, Національною поліцією та Службою безпеки України — у районах ведення бойових дій. Чітке визначення меж відповідальності та їх формальне закріплення у спільних міжвідомчих розпорядженнях унеможливить дублювання функцій та сприятиме ефективнішому використанню наявних можливостей.

Реальним кроком уперед буде створення спільних керуючих центрів безпосередньо на рівні тактичного керування, наприклад, на рівні батальйону чи бригади. Створення об'єднаних штабів, де представники різних структур - військові, поліцейські та рятувальники працюватимуть у спільному середовищі, це сприятиме швидкому прийняттю рішень та гарантуватиме безперешкодний та своєчасний обмін даними між відомствами.

Отже, можна констатувати, що дієвий захист неможливий без злагодженої роботи усіх підрозділів. Усунення роз'єднаності між відомствами та втілення даних пропозицій суттєво прискорить здатність протидіяти небезпекам. Необхідно продовжувати гармонізацію українського законодавства за стандартами НАТО щодо сумісності сил оборони.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 13.02.2026).
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України від 25.03.2021 № 121/2021. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/121/2021> (дата звернення: 13.02.2026).

Стрельбицький М.П.

Національна академія Служби безпеки України
доктор юридичних наук, професор, Заслужений
працівник освіти України

Голота О.В.

Аспірант Національної академія Служби безпеки
України

МІЖВІДОМЧА ВЗАЄМОДІЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ВІЙНИ: ІМПЛЕМЕНТАЦІЯ ТА АДАПТАЦІЯ СТАНДАРТІВ НАТО

Сучасна збройна агресія проти України характеризується комплексністю застосування військових, інформаційних, кібернетичних, диверсійних та економічних інструментів впливу. Такий формат війни обумовлює необхідність функціонування сектору безпеки і оборони як єдиної інтегрованої системи, здатної до швидкого прийняття рішень, обміну інформацією та синхронізованого застосування сил і засобів. Відповідно до Закону України «Про національну безпеку України» сектор безпеки і оборони включає взаємопов'язані органи державної влади, військові формування та правоохоронні органи, діяльність яких спрямована на захист національних інтересів [1].

В умовах воєнного стану міжвідомча взаємодія набуває системоутворювального значення, оскільки саме вона забезпечує узгодженість дій Збройних Сил України, Служби

безпеки України, Національної гвардії України, Державної прикордонної служби України, розвідувальних органів та інших суб'єктів безпекової діяльності. Стратегія національної безпеки України визначає одним із пріоритетів досягнення сумісності з державами-членами НАТО та впровадження євроатлантичних стандартів управління [2]. Водночас бойовий досвід 2022–2026 років продемонстрував, що ефективність операцій безпосередньо залежить від рівня інтегрованості управлінських процесів та здатності різних відомств діяти в межах єдиного оперативного задуму.

Імплементація стандартів НАТО у сфері міжвідомчої взаємодії передбачає запровадження принципів спільного оперативного планування (Operational Planning Process), функціонування об'єднаних штабів, розмежування відповідальності за принципом функціональних напрямів та забезпечення оперативної сумісності (interoperability) [3]. Доктринальні документи Альянсу визначають, що інтегрованість управління є ключовою передумовою успішного проведення багатонаціональних операцій [4]. Для України це означає необхідність гармонізації національної системи управління із процедурами, які забезпечують стандартизований обмін інформацією, єдину термінологію та уніфіковані алгоритми прийняття рішень.

Разом із тим механічне перенесення стандартів НАТО без урахування специфіки сучасної війни є недостатнім. Особливістю поточного конфлікту є висока інтенсивність бойових дій, широке застосування безпілотних систем, ракетного озброєння, інформаційно-психологічних операцій та кібератак. У таких умовах міжвідомча взаємодія повинна забезпечувати не лише координацію бойових дій, але й синхронізацію розвідувальних, контррозвідувальних, інформаційних та правозастосовних заходів. Практика діяльності підрозділів Сил спеціальних операцій Збройних Сил України свідчить, що найбільш ефективною є модель, за якої розвідувальна інформація від різних суб'єктів акумулюється в єдиному аналітичному центрі з подальшим оперативним доведенням до виконавців.

Відповідно до стандартів НАТО у сфері розвідувального забезпечення (all-source intelligence) ключовим принципом є інтеграція даних з різномірних джерел із метою формування цілісної картини обстановки [4]. Для України актуальним є розвиток єдиних цифрових платформ обміну інформацією між військовими формуваннями, спецслужбами та правоохоронними органами. Наявність фрагментарних інформаційних систем знижує швидкість реагування та створює ризики втрати критично важливих даних. Гарним прикладом впровадження сучасних цифрових рішень у сфері оборони є створення інформаційно-аналітичної платформи «Delta» Міністерством оборони України, яка ефективно застосовується у підрозділах Збройних Сил України.

Суттєвою проблемою залишається відомча замкнутість окремих структур та дублювання функцій. У періоди активної фази бойових дій це призводить до конкуренції за ресурси, показники, неузгодженості дій та зниження темпу операцій. Раніше воєнна доктрина України визначала необхідність централізованого стратегічного керівництва та чіткої координації дій усіх складових сектору безпеки і оборони [5]. Проте практична реалізація цього положення потребує подальшого нормативного вдосконалення, зокрема щодо розмежування повноважень під час проведення спільних операцій.

Окремим аспектом є забезпечення оперативної сумісності. Йдеться не лише про технічну інтеграцію засобів зв'язку, але й про уніфікацію процедур планування, оцінки обстановки та управління ризиками. Досвід спільних навчань із державами-партнерами підтверджує, що формування взаємодії має відбуватися ще на етапі підготовки особового складу. Запровадження єдиних програм підготовки штабів, використання стандартизованих форм бойових документів та проведення міжвідомчих тренувань дозволяє підвищити рівень координації в реальних умовах.

Важливим елементом адаптації стандартів НАТО є впровадження системи аналізу набутого досвіду (lessons learned). У державах-членах Альянсу ця система є інституціоналізованою та забезпечує постійне вдосконалення процедур управління [3]. В Україні доцільним є створення постійно діючого міжвідомчого механізму узагальнення

бойового досвіду із залученням представників усіх складових сектору безпеки і оборони. Такий підхід дозволить інтегрувати національні напрацювання в доктринальні документи та підвищити адаптивність системи.

З урахуванням викладеного до основних напрямів удосконалення міжвідомчої взаємодії доцільно віднести:

1. Нормативне закріплення процедур спільного оперативного планування;
2. Розвиток єдиної цифрової екосистеми обміну оперативною та розвідувальною інформацією;
3. Інституціоналізацію міжвідомчих координаційних центрів на стратегічному та оперативному рівнях;
4. Розширення програм спільної підготовки та штабних тренувань за стандартами НАТО;
5. Впровадження системного механізму аналізу та впровадження набутого бойового досвіду.

Таким чином, міжвідомча взаємодія в умовах сучасної війни виступає ключовим чинником забезпечення державної безпеки України. Імплементация та адаптація стандартів НАТО повинна здійснюватися комплексно, із врахуванням національного бойового досвіду та специфіки загроз. Формування інтегрованої, технологічно забезпеченої та нормативно врегульованої системи взаємодії дозволить підвищити ефективність функціонування сектору безпеки і оборони, забезпечити оперативну стійкість держави та наблизити Україну до повноцінної інтеграції у євроатлантичний безпековий простір.

Висновки

Проведений аналіз дозволяє констатувати, що міжвідомча взаємодія в умовах сучасної війни трансформується з допоміжного інструмента координації у стратегічний механізм забезпечення державної безпеки. Якщо у класичних моделях воєнних конфліктів ключовим чинником ефективності виступала ієрархічна система військового управління, то сучасна війна, яка має ознаки гібридності та багатоетапності, вимагає мережево-центричної архітектури взаємодії, заснованої на інтеграції військових, розвідувальних, контррозвідувальних, правоохоронних та інформаційних компонентів.

Порівняльний аналіз підходів держав-членів НАТО свідчить, що їхні системи міжвідомчої взаємодії ґрунтуються на інституційній сталій координації, доктринальній уніфікації процедур та високому рівні цифрової інтеграції управління. У країнах Альянсу принцип jointness є базовим і реалізується через об'єднані командування, стандартизовані процедури планування та централізовані механізми аналізу розвідувальної інформації. Водночас українська модель, сформована в умовах активної фази війни, характеризується високою адаптивністю, швидкістю прийняття рішень на тактичному рівні та здатністю до оперативної імпровізації. Таким чином, якщо модель НАТО є інституційно стабільною та регламентованою, то українська — більш гнучкою, але менш формалізованою.

Системний аналіз дозволяє визначити, що ключовою відмінністю є ступінь інтегрованості управлінських контурів. У державах Альянсу міжвідомча взаємодія вибудовується на основі попередньо відпрацьованих процедур, тоді як в Україні значна частина координаційних механізмів формувалася в умовах реального бойового застосування. Це, з одного боку, забезпечило високу практичну ефективність, а з іншого — зумовило фрагментарність нормативного закріплення та певну залежність від особистісного фактору керівників.

Глибокий аналіз функціонування сектору безпеки і оборони України у 2022–2026 роках дозволяє зробити висновок, що найбільш результативними є ті операційні моделі, де реалізовано інтеграцію розвідувальних даних, єдине оперативне планування та чіткий розподіл відповідальності між суб'єктами взаємодії. Натомість у випадках, коли зберігається відомча ізольованість або дублювання повноважень, знижується темп операцій і підвищуються ризики інформаційних втрат.

В умовах переходу до стандартів НАТО стратегічним завданням є поєднання інституційної впорядкованості альянсової моделі з українським бойовим досвідом асиметричної протидії та спеціальних операцій. Імплементация стандартів не повинна обмежуватися формальним прийняттям доктринальних документів, а має супроводжуватися їх адаптацією до специфіки багатодомених бойових дій, високої інтенсивності застосування безпілотних систем, інформаційно-психологічного впливу та кіберзагроз.

Отже, стратегічна перспектива розвитку міжвідомчої взаємодії полягає у формуванні інтегрованої безпекової екосистеми, що поєднує нормативну визначеність, цифрову сумісність, єдину систему планування та інституціоналізований механізм узагальнення бойового досвіду. Лише за умови системної синхронізації військового, розвідувального та правоохоронного компонентів можливо забезпечити стійкість держави до тривалих гібридних загроз та досягти повної оперативної сумісності з державами-членами НАТО. Таким чином, міжвідомча взаємодія постає не лише як інструмент координації, а як фундаментальна умова стратегічної стійкості та суверенітету України в умовах сучасної війни.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 13.02.2026).
2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України»: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 14.02.2026).
3. NATO Standardization Office. NATO Standardization Policy (AJP-01). Brussels: NSO, 2021. URL: [https://www.coemed.org/files/stanags/01_AJP/AJP-01_EDF_V1_E_\(1\)_2437.pdf](https://www.coemed.org/files/stanags/01_AJP/AJP-01_EDF_V1_E_(1)_2437.pdf) (дата звернення: 15.02.2026).
4. Allied Joint Doctrine for the Conduct of Operations (AJP-3). Brussels: NATO Standardization Office, 2019. URL: https://assets.publishing.service.gov.uk/media/6964e72799fbdc498faecce2/AJP_3_Ed_D_V1-O.pdf (дата звернення: 16.02.2026).
5. Воєнна доктрина України: затв. Указом Президента України від 24.09.2015 № 555/2015. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/555/2015#n17> (дата звернення: 16.02.2026).

Томків І.О.

кандидат педагогічних наук, професор, професор кафедри тактики та застосування підрозділів Збройних Сил України факультету професійної освіти та лідерства, Національна академія Державної прикордонної служби імені Богдана Хмельницького.

Маняков І.В.

старший викладач кафедри прикордонної безпеки факультету професійної освіти та лідерства, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ІМІТАЦІЙНЕ МОДЕЛЮВАННЯ В СИСТЕМІ ПІДГОТОВКИ ОРГАНІВ ДПСУ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ НАТО ТА МІЖВІДОМЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ

Сучасні безпекові виклики, зумовлені збройною агресією російської федерації проти України, вимагають докорінного перегляду підходів до підготовки сил сектору безпеки і оборони. Особливого значення набуває підвищення ефективності оперативної підготовки органів Державної прикордонної служби України (ДПСУ), які виконують завдання із забезпечення недоторканності державного кордону, протидії незаконній міграції, боротьби з транснаціональною злочинністю, а також беруть участь у виконанні завдань оборони держави в складі сил оборони[1].

В умовах інтеграції України до європейського та євроатлантичного безпекового простору актуальним є впровадження сучасних підходів до підготовки командного складу органів та підрозділів [2] відповідно до стандартів країн-членів НАТО. Одним із перспективних напрямів удосконалення системи підготовки є застосування технологій імітаційного моделювання, які широко використовуються у військовій підготовці провідних держав світу. Системи імітаційного моделювання дозволяють відтворювати складні оперативно-тактичні ситуації у безпечному середовищі, забезпечують можливість відпрацювання управлінських рішень, перевірки планових документів та підготовки командного складу до дій в умовах невизначеності.

Однією з найбільш поширених систем такого типу є JCATS (Joint Conflict and Tactical Simulation), яка використовується у багатьох країнах НАТО для проведення командно-штабних навчань та моделювання операцій різного рівня. Актуальність використання системи JCATS у діяльності ДПСУ зумовлена необхідністю підвищення ефективності підготовки керівного складу органів охорони державного кордону, оптимізації процесів планування оперативно-службової діяльності та розвитку міжвідомчої взаємодії між різними складовими сектору безпеки і оборони [3]. Система імітаційного моделювання JCATS є конструктивною системою моделювання бойових дій, розробленою Ліверморською національною лабораторією Міністерства енергетики США. Вона призначена для підтримки планування операцій, аналізу управлінських рішень та підготовки військових підрозділів на тактичному та оперативному рівнях. Архітектура системи базується на об'єктно-орієнтованому підході, що забезпечує її гнучкість та можливість адаптації до різних сценаріїв застосування. Технічні можливості системи JCATS дозволяють моделювати до 60 тисяч об'єктів із підтримкою одночасної роботи кількох сотень користувачів.

Система підтримує міжнародні стандарти моделювання та симуляції, зокрема High Level Architecture (HLA) та Distributed Interactive Simulation (DIS), що забезпечує її сумісність з іншими системами імітаційного моделювання та створює передумови для організації міжвідомчих навчань. Застосування системи JCATS у діяльності органів ДПСУ може бути спрямоване на вирішення низки важливих завдань [4]. Передусім це планування та перевірка рішень щодо організації охорони державного кордону, оцінка спроможностей підрозділів та оптимізація розподілу сил і засобів на ділянках відповідальності.

Важливим напрямом використання системи є моделювання дій прикордонних підрозділів у кризових та нестандартних ситуаціях. До таких ситуацій можуть належати спроби масового незаконного перетинання державного кордону групами цивільного населення в умовах надзвичайних ситуацій, діяльність організованих груп або окремих осіб, мітинги та блокування пунктів пропуску, диверсійні загрози або інші інциденти, що потребують оперативного реагування. Імітаційне моделювання дозволяє відпрацювати алгоритми дій підрозділів, перевірити ефективність взаємодії між різними структурами в прикордонних областях з урахуванням їх специфіки, та вдосконалити механізми управління.

Окреме значення має використання системи JCATS для організації міжвідомчої взаємодії. У процесі забезпечення прикордонної безпеки ДПСУ взаємодіє з підрозділами Збройних Сил України, Національної гвардії України, Національної поліції, Державної служби України з надзвичайних ситуацій, а також з органами місцевого самоврядування [2]. Імітаційне моделювання дозволяє створити єдине інформаційне середовище для відпрацювання спільних дій різних структур та забезпечити координацію їх діяльності. Крім того, застосування системи JCATS відповідає сучасним підходам НАТО до підготовки

військових і правоохоронних формувань, де імітаційне моделювання є важливою складовою навчального процесу.

Використання подібних систем дозволяє підвищити якість підготовки керівного складу органів та підрозділів ДПСУ, скоротити витрати на проведення навчань та забезпечити можливість багаторазового відпрацювання різних сценаріїв. Методика використання системи JCATS у процесі підготовки органів ДПСУ передбачає послідовне виконання кількох етапів: підготовку сценарію моделювання, проведення навчання та аналіз результатів [5]. На етапі підготовки визначаються навчальні цілі, формується замисел навчання та створюється вихідна обстановка. Під час проведення моделювання учасники виконують свої функціональні обов'язки у змодельованій ситуації, приймаючи управлінські рішення в умовах змінної оперативної обстановки. Завершальним етапом є детальний аналіз дій учасників, який дозволяє виявити помилки та визначити найбільш ефективні способи виконання завдань. Практичне впровадження систем імітаційного моделювання потребує створення відповідної інфраструктури, зокрема спеціалізованих центрів імітаційного моделювання, підготовки фахівців-операторів, груп нарощування обстановки (тактичних завдань) та розробки запасів бібліотеки типових сценаріїв. Такі ймовірні сценарії повинні відображати характерні ситуації у діяльності прикордонних підрозділів ДПСУ, включаючи умови організації охорони державного кордону, реагування на правопорушення чи кризові ситуації, протидію незаконному переміщенню товарів або предметів, а також взаємодію з іншими структурами сектору безпеки і оборони [6-7].

Відтак, використання систем імітаційного моделювання у системі підготовки органів Державної прикордонної служби України є перспективним напрямом удосконалення професійної підготовки персоналу. Застосування системи JCATS дозволяє відпрацьовувати алгоритми прийняття управлінських рішень, оцінювати спроможності підрозділів та моделювати різні варіанти розвитку оперативної обстановки. Імітаційне моделювання сприяє впровадженню сучасних підходів до підготовки відповідно до стандартів НАТО, забезпечує можливість організації міжвідомчих навчань та підвищує ефективність взаємодії між різними складовими сектору безпеки і оборони[8].

Впровадження технологій імітаційного моделювання у діяльність існуючих органів ДПСУ та у перспективі – в центрах підготовки спеціалістів, сприятиме підвищенню рівня готовності керівного складу органів охорони державного кордону до дій у складних та нестандартних ситуаціях, оптимізації процесів планування оперативно-службової діяльності та підвищенню ефективності забезпечення прикордонної безпеки держави.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-15> (дата звернення: 25.10.2024).
2. Закон України «Про державний кордон України» від 04.11.1991 № 1777-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1777-12> (дата звернення: 25.10.2024).
3. Bratko A., Bereziuk V., Shevchenko A. Application of simulation modeling means in management decision-making within the security and defense sector. *Emerging Science Journal*. 2024. Vol. 5(4). P. 521–532.
4. Шинкарук О. М., Михайлишин О. М. Окремі аспекти застосування імітаційного моделювання у підготовці складових сектору безпеки і оборони України. *Збірник наукових праць НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ*. 2019. №2. С. 227–238.
5. Маняков І. В., Томків І. О. Особливості підготовки командно-штабних навчань із застосуванням системи імітаційного моделювання JCATS в Державній прикордонній службі України. *Збірник наукових праць НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ*. 2025. №2. С. 289–299.

6. Тимошенко Р. Р., Лук'яненко С. В., Єфімов Д. В. Можливості та досвід використання системи імітаційного моделювання JCATS при підготовці артилерійських підрозділів. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. 2020. №2. С. 139–144.
7. Schatz S., Fautua D., Stodd J., Reitz E. The Changing Face of Military Learning. Journal of Military Learning. 2017. №4. Р. 78–81.
8. Кільменінов О.А., Демідов Б.О., Машкаров Ю.Г. Перспективи використання системи імітаційного моделювання JCATS для заходів оперативної підготовки. Сучасні інформаційні технології у сфері безпеки та оборони. 2024. № 3 (51). С. 54-57.

Філашкін В.С.

кандидат юридичних наук

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ВЗАЄМОДІЇ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ ПРОТИ ВОЛІ ЧЕСТІ ТА ГІДНОСТІ ОСОБИ

Питання взаємодії суб'єктів розслідування протягом багатьох років є одним з основних структурних елементів методики розслідування окремих видів кримінальних правопорушень. Водночас проблеми взаємодії та координації діяльності органів досудового розслідування, зокрема на міжвідомчому та міждержавному рівні щодо розв'язання завдань розслідування кримінальних правопорушень, в окремих методиках розглядаються фрагментарно, переважно в рамках загальних питань організації оперативно-розшукового забезпечення чи досудового слідства. Водночас не враховують особливості застосування тих чи інших форм взаємодії залежно від видових характеристик кримінальних правопорушень та специфіки ситуації [1, с. 3458]

Взаємодія суб'єктів права формує структуру правової системи, а стабільність зв'язків забезпечується правовими засобами. Ефективність виявлення та розслідування кримінальних правопорушень, зокрема на етапах встановлення обставин підготовки або вчинення злочину, значною мірою залежить від належно організованої взаємодії уповноважених суб'єктів сторони обвинувачення, зокрема органів досудового розслідування. Співпраця повинна відповідати вимогам кримінального процесуального та оперативно-розшукового законодавства, забезпечувати дотримання основ кримінального провадження, зберігати керівну роль та самостійність детектива, а також використовувати методики, наукові та технічні досягнення під час досудового розслідування кримінальних правопорушень, притягати до відповідальності осіб, які їх вчинили, і відновлювати порушені права та інтереси фізичних і юридичних осіб [2, с. 115].

Варто виокремити такі форми спільної діяльності слідчого з іншими суб'єктами під час розслідування кримінальних правопорушень проти волі честі та гідності особи:

I) «внутрішня» – з підрозділами Національної поліції (оперативними, ОТП, інформаційно-аналітичними та ін.) у складі слідчо-оперативної групи (100%); шляхом взаємного інформування (65%); виконання окремих завдань оперативним працівником за дорученням слідчого (100%); спільного планування діяльності та проведення процесуальних дій (54%). Аналіз кримінальних проваджень засвідчує, що слідчі (детективи) здебільшого використовують допомогу оперативних працівників під час проведення обшуків і допитів – 100% випадків;

II) «зовнішня» – з прокуратурою (на ефективність такої взаємодії вказали 10% респондентів), оперативними підрозділами, оперативно-технічною службою, підрозділами інформаційно-аналітичного забезпечення СБУ (57%), експертно-криміналістичними підрозділами МВС України (72%); Державною прикордонною та митною службами України (68%), міжнародними органами та правоохоронними органами зарубіжних країн (29%), медіа (7%).

Організаційна складова взаємодії передбачає визначення компетенції та завдань кожного із суб'єктів, які залучаються до розслідування: слідчого, оперативних підрозділів (кримінальної поліції, міграційної поліції, кіберполіції тощо), прокурора, експертів, спеціалістів, а за потреби – представників органів місцевого самоврядування, соціальних служб, освітніх чи медичних закладів. Чітке розмежування функцій дозволяє уникнути дублювання завдань, суперечливих рішень та втрати часу. Важливим елементом є також інформаційне забезпечення взаємодії, яке передбачає швидкий обмін відомостями між усіма учасниками з дотриманням режиму таємності та конфіденційності. Тактична основа взаємодії полягає у виробленні та реалізації спільних тактичних рішень, спрямованих на досягнення визначених цілей розслідування. Зокрема, йдеться про координацію дій під час проведення обшуків, затримання підозрюваних, допитів потерпілих і свідків, НСРД, контрольованих закупок чи інших спеціальних операцій. Тактична взаємодія передбачає використання фактора раптовості, узгодженість у часі та послідовності дій, що дає змогу ефективно реалізувати план розслідування.

На практиці організаційно-тактичні основи взаємодії реалізуються через: спільне планування початкових заходів (оперативних і процесуальних) з урахуванням наявної інформації про злочин та його учасників; взаємний обмін інформацією, включаючи матеріали оперативно-розшукових справ, орієнтування, довідки-меморандуми, результати оперативного спостереження; єдине керівництво слідчого, який організовує процес доказування, при обов'язковій координації з прокурором як процесуальним керівником; залучення спеціалістів та експертів для проведення експертиз (судово-медичних, психіатричних, психологічних, комп'ютерно-технічних тощо), що мають ключове значення у справах про злочини проти волі, честі та гідності особи; використання результатів ОРЗ та НСРД для своєчасного документування доказів і виявлення інших епізодів злочинної діяльності.

Аналіз організаційно-тактичних засад взаємодії суб'єктів розслідування засвідчує, що ефективно розкриття та документування кримінальних правопорушень, зокрема проти волі, честі та гідності особи, значною мірою залежить від належної координації дій між слідчими, оперативними підрозділами, прокуратурою, експертними службами та іншими залученими суб'єктами. Встановлено, що внутрішня взаємодія в межах слідчо-оперативних груп забезпечує своєчасне виконання процесуальних дій і підвищує результативність розслідування, тоді як зовнішня взаємодія з державними та міжнародними органами, медіа і спеціалізованими підрозділами сприяє комплексному збору та перевірці доказів, мінімізації тактичних ризиків і подоланню протидії розслідуванню.

Список використаних джерел:

1. Філашкін В. С. Організація взаємодії слідчого та оперативних підрозділів під час розслідування кримінальних правопорушень проти волі, честі та гідності особи. Наукові інновації та передові технології. № 2(54) 2026. С. 3456–3467. [https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-2\(54\)-3456-3467](https://doi.org/10.52058/2786-5274-2026-2(54)-3456-3467)
2. Організація роботи слідчо-оперативної групи: навч. посіб. / Л. Д. Удалова, Ю. В. Сухомлин, А. С. Симчук, М. Й. Кулик, В. В. Зарубей. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2020. 504 с.

Харламов М.І.

професор кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін
Національного університету
цивільного захисту України,
д.іст. н., професор

ДО ПИТАННЯ ПРО ВЗАЄМОДІЮ ПРАЦІВНИКІВ ДЕРЖАВНОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ З НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ ТА ПРАЦІВНИКІВ МІНІСТЕРСТВА ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я УКРАЇНИ ПІД ЧАС ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ

Сучасні безпекові виклики, зумовлені повномасштабною військовою агресією проти України, техногенними аваріями, масованими обстрілами цивільної інфраструктури та природними катастрофами, актуалізують питання ефективної взаємодії органів цивільного захисту та системи охорони здоров'я. Особливого значення набуває координація дій між підрозділами Державної служби України з надзвичайних ситуацій (ДСНС України) та закладами системи Міністерства охорони здоров'я України (МОЗ України) під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій (НС), що потребує комплексного наукового осмислення. Правові засади взаємодії визначаються положеннями Кодексу цивільного захисту України, Закону України «Основи законодавства України про охорону здоров'я», а також підзаконними актами Кабінету Міністрів України щодо функціонування Єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ).

Відповідно до Кодексу цивільного захисту України, ДСНС України є центральним органом виконавчої влади, який реалізує державну політику у сфері цивільного захисту, тоді як МОЗ України забезпечує формування та реалізацію державної політики у сфері охорони здоров'я, включаючи медичне реагування на надзвичайні ситуації. У межах ЄДСЦЗ МОЗ України входить до функціональної підсистеми медичного захисту населення, що передбачає: організацію екстреної медичної допомоги; санітарно-епідеміологічний контроль; медичну евакуацію; психологічну допомогу постраждалим. Взаємодія між ДСНС України та МОЗ України реалізується через: оперативні штаби з ліквідації наслідків НС; регіональні та місцеві комісії з питань техногенно-екологічної безпеки (ТЕБ) та надзвичайних ситуацій; спільні протоколи реагування. Під час масштабних подій координація здійснюється через Державну комісію з питань ТЕБ та НС із залученням представників обох відомств [1].

Працівники ДСНС України під час ліквідації надзвичайних ситуацій забезпечують: деблокування постраждалих; проведення аварійно-рятувальних робіт; первинне сортування потерпілих (тріаж). Медичні працівники МОЗ при цьому здійснюють: надання екстреної медичної допомоги; стабілізацію стану постраждалих; транспортування до профільних закладів охорони здоров'я. Особливого значення набуває алгоритм взаємодії між рятувальниками та бригадами екстреної медичної допомоги під час масових уражень населення. У випадках масштабних руйнувань або загрози життю населення ДСНС України організовує евакуаційні заходи, тоді як МОЗ України забезпечує медичний супровід евакуйованих осіб, включаючи хворих, осіб з інвалідністю та дітей. Взаємодія ДСНС України та МОЗ України охоплює також роботу психологів ДСНС України та медичних психологів МОЗ України щодо надання кризової допомоги постраждалим, родичам загиблих і самим рятувальникам [2].

Зараз під час активної фази російсько-української війни воєнні дії суттєво ускладнюють координацію служб через: руйнування медичної та транспортної інфраструктури; масовість поранень; небезпеку повторних ударів. У цих умовах взаємодія трансформується в режим безперервної готовності, передбачає інтеграцію з військово-медичними службами та використання мобільних госпіталів. Найбільш актуальними проблемними моментами взаємодії між ДСНС України та МОЗ України є: недостатня уніфікація протоколів між відомствами; обмеженість матеріально-технічних ресурсів, потреба в спільних навчаннях і тренуваннях, психоемоційне виснаження персоналу.

Проведена робота дозволяє сформулювати певні теоретичні та практичні висновки щодо особливостей взаємодії працівників Державної служби України з надзвичайних ситуацій та Міністерства охорони здоров'я України під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій різного характеру. Міжвідомча координація є системотворчим елементом функціонування сектору цивільного захисту. Її нормативно-правове підґрунтя закріплене у

положеннях Кодексу цивільного захисту України та галузевих актах у сфері охорони здоров'я, що визначають компетенцію органів виконавчої влади у межах Єдиної державної системи цивільного захисту. Водночас ефективність правового регулювання залежить не лише від формального розподілу повноважень, а й від реальної інтегрованості управлінських рішень на державному, регіональному та місцевому рівнях [3]. Взаємодія між ДСНС України та МОЗ України має багаторівневий характер і включає стратегічний (нормативно-управлінський), оперативно-тактичний (реагування на місці події) та функціональний (медичне, психологічне, логістичне забезпечення) виміри. Практика ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій засвідчує, що найбільш критичним етапом є початковий період реагування, коли від швидкості координації рятувальних та медичних підрозділів залежить рівень збереження життя і здоров'я постраждалих [4, с. 37].

Взаємодія служб в умовах воєнного стану набула нових характеристик: підвищеної мобільності, необхідності роботи в умовах повторної загрози ураження, дефіциту ресурсів та масовості санітарних втрат. Це зумовило трансформацію традиційних алгоритмів реагування, посилення ролі мобільних медичних формувань, впровадження сучасних стандартів медичного сортування та розширення співпраці з міжнародними гуманітарними структурами. Ефективність спільних дій відомств значною мірою залежить від рівня професійної підготовки кадрів, розвитку культури міжвідомчої взаємодії, довіри та відповідальності. Перспективним напрямом є впровадження системи регулярних спільних навчань, моделювання кризових сценаріїв, інтеграція європейських стандартів цивільного захисту та медичного реагування. Отже, взаємодія працівників ДСНС України та МОЗ України під час ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій є складною багатокомпонентною системою, що потребує постійного вдосконалення. Її подальший розвиток має здійснюватися на засадах системності, інтегрованості, інноваційності та орієнтації на збереження життя і здоров'я людини як найвищої соціальної цінності. Реалізація запропонованих напрямів удосконалення сприятиме підвищенню стійкості національної системи цивільного захисту та зміцненню безпеки українського суспільства в умовах сучасних викликів.

Список використаних джерел:

1. Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Організаційно-методичні вказівки з підготовки населення до дій у надзвичайних ситуаціях на 2025–2026 роки: Наказ ДСНС від 28.11.2024 № 1268. URL: <https://nmc.dsns.gov.ua/upload/5/1/2/9/6/ns-1268-orgvkaz.pdf> (дата звернення: 14.02.2026).
2. Інструкція щодо організації взаємодії між Державною службою України з надзвичайних ситуацій і Міністерством охорони здоров'я України в разі виникнення надзвичайних ситуацій: Наказ МВС України, МОЗ України від 03.04.2018 № 275/600 // База даних «Законодавство України». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z0479-18> (дата звернення: 14.02.2026).
3. Положення про єдину державну систему цивільного захисту: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.01.2014 № 11. База даних «Законодавство України». Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/go/11-2014-п> (дата звернення: 14.02.2026).
4. Тактика ліквідування надзвичайних ситуацій: навчальний посібник. ДСНС України. Київ, 2020. 148 с. URL: <https://kyiv.dsns.gov.ua/upload/8/4/6/6/0/3/2020-9-29-tlns-kurs-lekcij.pdf> (дата звернення: 14.02.2026).

Чаленко П.В.

здобувачка вищої освіти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

АДАПТАЦІЯ ТА ІНТЕГРАЦІЯ НОВІТНІХ ТЕХНОЛОГІЙ В ОЗБРОЄННЯ СИЛ ОБОРОНИ З УРАХУВАННЯМ СПЕЦИФІКИ НАЗЕМНИХ ОПЕРАЦІЙ У КОНТЕКСТІ МІЖВІДОМЧОЇ ВЗАЄМОДІЇ ТА ПОСИЛЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ

Сучасні наземні операції, характеризуються високою динамікою, інтенсивним застосуванням засобів радіоелектронної боротьби (далі – РЕБ), урбанізованими та окопними характерами бойових дій, що створює значні виклики для адаптації та інтеграції новітніх технологій, наприклад наземних роботизованих комплексів, FPV-дронів, систем штучного інтелекту, C4ISR тощо в озброєння сил оборони.

Основними проблемами є насамперед, відсутність єдиних стандартів і протоколів міжвідомчої взаємодії між Міністерством оборони, Генеральним штабом, Службою безпеки України, Національною гвардією України та підприємствами оборонно-промислового комплексу. По-друге, недостатнє посилення комунікаційних зв'язків, що призводять до затримок у передачі даних у реальному часі та зниженні ефективності manned-unmanned teaming (MUM-T), тобто концепції спільної (командної) роботи пілотованих і безпілотних систем. По-третє, специфіка наземних операцій, де технології повинні забезпечувати стійкість до РЕБ, інтегровані з традиційними засобами ураження та оперативною адаптацією під мінливі умови бойового простору [1]. На даний час, саме ці проблеми ускладнюють повноцінне впровадження інновацій і знижують загальну боєздатність підрозділів.

Досвід повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України, де саме технологічна перевага на землі безпосередньо впливає на перебіг військових операцій. Застосування новітніх технологій у наземних операціях, ті ж самі наземні роботизовані платформи, автономні системи розвідки та вогневого ураження, вже довели свою ефективність, але їх інтеграція вимагає якісно нової міжвідомчої взаємодії та посилення координації зусиль суб'єктів сектору, саме: військові формування, спеціальні служби, волонтерські та науково-дослідні установи тощо, яким неможливо забезпечити оперативну адаптацію технологій до реальних умов бойових дій [2]. Запуск міжвідомчих освітніх платформ та спільних навчань підкреслює потребу в посиленні комунікації на всіх рівнях управління [3].

Питання адаптації та інтеграції новітніх технологій в озброєння сил оборони активно досліджуються українськими вченими. Значний внесок зробила Писаренко Т. В., яка у роботі «Глобальні технологічні тренди у сфері озброєння та військової техніки» проаналізувала міжнародні тенденції інтеграції IoT, III та робототехніки у військові операції [4]. Сироватко В. В. у серії робіт розглянув теоретичні та практичні аспекти адаптації оборонного потенціалу до нових викликів сучасної війни, акцентуючи увагу на інтеграції технологій з урахуванням специфіки наземних операцій [1]. Проблематику міжвідомчої взаємодії висвітлили Гавалюх О., аналіз досвіду об'єднаної підготовки підрозділів [7], Огарков М., взаємопов'язаність функціонування сектору безпеки і оборони [6] та Яцина А. рівні взаємодії СБУ з іншими суб'єктами сектору [5]. Дослідження цих науковців формують основу для розробки практичних рекомендацій з посилення комунікаційних зв'язків.

Розв'язання окреслених проблем є критично необхідним для підвищення ефективності сил оборони в умовах сучасної високотехнологічної війни, де перевага досягається не лише кількістю озброєння, а швидкістю та точністю інформаційно-вогневого циклу. Недостатня міжвідомча взаємодія та слабкі комунікаційні зв'язки між суб'єктами сектору безпеки і оборони, Міністерство оборони, Генеральний штаб, СБУ, Національна гвардія, підприємства ОПК та науково-дослідні установи, призводять до системних негативних наслідків: дублювання зусиль у розробці та випробуванні технологій, тривалих процедур узгодження, втрати критичного часу на передачу даних у реальному часі та, як результат, зниження бойової ефективності інтегрованих технологічних рішень [2].

Інтеграція новітніх технологій з урахуванням специфіки наземних операцій дозволить повноцінно реалізувати концепцію «мережево-центричної війни» (network-centric warfare).

Ця доктрина передбачає об'єднання всіх елементів бойового простору (сенсори, платформи, командири, вогневі засоби) в єдину інформаційну мережу, яка радикально прискорює цикл «спостереження – орієнтування – рішення – дія» (OODA-loop). У практиці ЗСУ елементи такої мережі вже демонструють високу ефективність, проте їх повномасштабне впровадження стримується фрагментарністю міжвідомчої координації [2].

Системне розв'язання вищезазначених проблем, дозволить, насамперед забезпечити стійкість систем до РЕБ противника через створення розподілених mesh-мереж, резервних каналів зв'язку, включаючи оптоволоконні та супутникові та децентралізованих алгоритмів автономності. По-друге, оптимізувати розвідувально-ударний контур «розвідка – ураження», коли дані від безпілотних засобів у реальному часі безпосередньо надходять до екіпажів бойових машин і артилерійських підрозділів. По-третє, мінімізувати втрати особового складу за рахунок заміни або доповнення солдатів роботизованими платформами на найбільш небезпечних ділянках, а саме: розвідка мінних полів, штурм укріплень, логістика під вогнем.

Без системного підходу до міжвідомчої координації, які будуть полягати в створенні єдиних цифрових платформ, спільних стандартів обміну даними, нормативно-правового забезпечення, Україна ризикує відставати від темпів технологічного розвитку противника [2; 4].

Отже, адаптація та інтеграція новітніх технологій в озброєнні сил оборони можлива лише за умови посилення міжвідомчої взаємодії та комунікаційних зв'язків у секторі безпеки і оборони. Необхідно, розробити єдині протоколи обміну даними між суб'єктами сектору, розширити практику спільних навчань і тестувань технологій на міжвідомчому рівні та удосконалити нормативну базу для оперативної інтеграції інновацій з урахуванням специфіки наземних операцій. Реалізація саме вищезазначених заходів, забезпечить технологічну перевагу Збройних Сил України, підвищить боєздатність підрозділів і сприятиме ефективному захисту національної безпеки України в умовах сучасних загроз.

Список використаних джерел:

1. Сироватко В. В. Адаптація оборонного потенціалу до нових викликів сучасної війни: уроки для України // Вісник Львівського університету. Серія філософсько-політологічна. 2025.
2. Платонов В. М., Биченко С. М. Оперативно-бойова діяльність сил сектору безпеки і оборони в сучасних умовах // Оперативно-бойова діяльність сил сектору безпеки і оборони в сучасних умовах : збірник матеріалів наукової конференції. 2025.
3. В Україні запустили міжвідомчу освітню платформу для представників сектору безпеки та оборони // Сайт Ради національної безпеки і оборони України. 2024. URL: <https://www.rnbo.gov.ua/ua/Diialnist/6844.html> .
4. Писаренко Т. В., Кваша Т. К. Глобальні технологічні тренди у сфері озброєння та військової техніки. Київ : УкрІНТЕІ, 2020.
5. Яцина А. Е. Рівні взаємодії Служби безпеки України з іншими суб'єктами сектору безпеки та оборони // Форум права. 2025.
6. Огарков М. Взаємопов'язаність функціонування сектору безпеки і оборони України // Юридичний вісник. 2021.
7. Navaliukh O. Аналіз досвіду організації об'єднаної (міжвідомчої) підготовки підрозділів сектору безпеки й оборони держави // Social Development and Security. 2021. Vol. 11, No. 1. С. 1–12. URL: <https://media.neliti.com/media/publications/542292-analysis-of-the-experience-of-the-united-bba2e677.pdf>.

Червінчук А. В.

завідувач науково-дослідної лабораторії
публічної безпеки громад навчально-наукового
інституту права та соціального менеджменту

Донецького державного університету внутрішніх справ,

кандидат юридичних наук, старший дослідник

Атаманенко Ю. Ю.

провідна наукова співробітниця науково-дослідної лабораторії публічної безпеки громад навчально-наукового інституту права та соціального менеджменту Донецького державного університету внутрішніх справ, кандидатка технічних наук, старша дослідниця

ОРГАНАЙЗЕР ДЛЯ БЛАНКОВОЇ ПРОДУКЦІЇ ЯК ІННОВАЦІЯ ДО ПРЕДМЕТІВ ОДНОСТРОЮ ПОЛІЦЕЙСЬКОГО

Службова діяльність поліцейського пов'язана з постійною необхідністю оперативного оформлення різного роду документів: рапортів, протоколів про адміністративні правопорушення, пояснень, схем, інших процесуальних документів. Проте серед наявних предметів однострою поліцейських, затверджених Постановою Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 р. № 823 [1], відсутні пристосовані для використання у службовій діяльності поліцейські органайзери для бланкової продукції. Більшість проаналізованих органайзерів, що пропонуються вільному ринку продажів, не задовольняють потреби поліцейського з оформлення документів в різних умовах службової діяльності, адже мають низку спільних недоліків, зокрема: відсутність затискача для документів на зовнішній стороні виробу, великі габаритні розміри виробу, висока собівартість через застосування дорогих матеріалів та непристосованість матеріалу виробу для його щоденного використання в екстремальних умовах поліцейської діяльності. Для вирішення поставлених завдань авторським колективом Донецького державного університету внутрішніх справ розроблену корисну модель «Органайзер для бланкової продукції поліцейського».

Інноваційний підхід до зазначеного питання вирішується за рахунок того, що зазначений виріб прямокутної форми на блискавці по всьому периметру, з металевим затискачем вгорі на зовнішній стороні та розміщеними відділеннями та секціями у внутрішній частині органайзера.

Ззовні, це закритий на блискавку виріб прямокутної форми з закругленими кряями, на зовнішній стороні якого вгорі розміщений металевий затискач із пружинним механізмом, який призначений для фіксації аркушів паперу формату А4 (рис. 1).

Рис. 1. Зовнішня сторона органайзера для бланкової продукції поліцейського

Всередині органайзер для бланкової продукції поліцейського має кишені та відділення для організації документації поліцейського. Верхня внутрішня сторона обкладинки містить суцільну плоску кишеню для документів формату А4, ззовні якої розміщена квадратна центральна кишеня з клапаном та дві бічні сітчасті кишені, які розташовані ліворуч та праворуч від центральної. Нижня внутрішня сторона обкладинки – суцільна плоска кишеня майже на всю висоту сторінки, з вільним простором без внутрішніх перегородок (рис. 2).

Рис. 2. Внутрішня сторона органайзера для бланкової продукції поліцейського

Органайзер для бланкової продукції поліцейського закривається/відкривається застібкою-блискавкою спіральною водовідштовхувальною, при чому бігунки блискавки

обладнані тканинними «хвостиками» для зручного захоплення. Із технічних характеристик, слід відмітити розміри виробу (Ш х В х Г) 330 х 250 х 25 (мм) та матеріали його виготовлення: нейлонова щільна водостійка тканина підвищеної зносостійкості; поліестерна водонепропускна тканина підвищеної міцності; тканинна сітка.

Отже, органайзер для бланкової продукції поліцейського може виступати не лише елементом зручності, але й інструментом оптимізації службової діяльності поліцейських, адже забезпечить систематизацію зберігання, носіння та оформлення документів; підвищення якості документообігу; оперативність реагування та покращить загальний рівень професійної підготовки правоохоронців.

Слід зазначити, що Донецькому державному університету внутрішніх справ видано відповідно до Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» патент на корисну модель № 161506 «Органайзер для бланкової продукції поліцейського», який зареєстровано в Державному реєстрі України корисних моделей 10.12.2025 року [2].

Постановою Кабінету Міністрів України «Про однострій поліцейських» затверджено вичерпний, обов'язковий перелік елементів, який є частиною екіпірування поліцейського, забезпечуючи стандартизацію, безпеку та ідентифікацію. Зокрема це стосується не лише одягу (головні убори, куртки, штани, взуття), але й аксесуарів та спорядження, такі як реміні, рукавички, жилети, рюкзаки та поясні системи. Однак, чинною редакцією постанови від 07.09.2024 року не передбачено жодних органайзерів, папок чи подібних пристосувань для бланкової продукції, що унеможливорює використання зазначених предметів поліцейськими в службовій діяльності, адже це суперечить вимогам до однострою, встановленим ст. 20 Законом України «Про Національну поліцію», оскільки, будь-які предмети, не включені до цього списку, не вважаються офіційними елементами однострою і не можуть бути системно впроваджені без змін до нормативного акту. Тому, для можливості використання співробітниками поліції цього виробу необхідно внести зміни до постанови Кабінету Міністрів України, зокрема віднести запропонований органайзер для бланкової продукції до частини екіпірування, подібно до інших аксесуарів (наприклад, жилетів-ідентифікаторів чи рукавичок), оскільки органайзер пов'язаний з носінням і зберіганням службової документації.

Список використаних джерел:

1. Про однострій поліцейських : Постанова Кабінету Міністрів України від 30 вересня 2015 року № 823. Редакція від 07.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/823-2015-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.02.2026).
2. Органайзер для бланкової продукції поліцейського : пат. 161506 Україна : В42F 7/06 (2025.01). № u 2025 02958; заявл. 19.06.2025; опубл. 10.12.2025, Бюл. № 50.

Чередниченко О.Ю.,

професор Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
к.е.н., доцент

ВЗАЄМОДІЯ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ ІЗ СТРУКТУРАМИ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ, ДЕРЖАВНИМИ ОРГАНАМИ ТА ОРГАНАМИ ВЛАДИ І УПРАВЛІННЯ, МІЖНАРОДНИМИ ОРГАНІЗАЦІЯМИ

Сучасна оперативна обстановка вимагає швидкого, ефективного реагування з боку всіх як державних інституцій так і інших структур, незалежно від форми власності, на події

в державі, в регіоні, в світі. Особливої актуальності це набуває в період особливого періоду чи правового стану: воєнного чи надзвичайного стану.

Відповідно до норм закону України «Про національну безпеку» структури сектору безпеки і оборони мають чітке розмежування функцій для виконання покладених законодавцем завдань. В той же час, без взаємодії з між структурами сектору безпеки і оборони, державними органами та органами влади і управління країни неможливо ефективно забезпечувати національну безпеку держави.

Взаємодією між структурами сектору безпеки і оборони, державними органами та органами влади і управління держави (далі Взаємодія) слід розуміти як необхідну, спільну діяльність, що здійснюється на основі нормативно-правових актів у конкретних організаційних формах, узгоджену за метою, місцем та часом і спрямовану на забезпечення якісного та ефективного виконання покладених на них завдань для забезпечення національної безпеки України.

Взаємодія між структурами сектору безпеки і оборони між собою та іншими державними органами завжди відігравала важливу роль у забезпеченні національної безпеки держави, підвищувала результативність, ефективність та дієвість діяльності щодо захисту національних інтересів України.

Залежно від їх характеру відокремлюється декілька видів взаємодії, кожен з яких має свої особливості. Зокрема, взаємодію органів СБУ із структурами сектору безпеки і оборони, державними установами можна класифікувати за такими критеріями як:

- мета;
- характер зв'язків;
- спосіб вирішення завдань;
- кількість учасників;
- напрямками;
- ступенем конспірації або конфіденційності;
- організаційно-правовою формою;
- підставами виникнення;
- спрямованістю функціонування.

Служба безпеки України є складовою сектору безпеки і оборони держави та забезпечую державну безпеку України.

Служба безпеки України взаємодіє з іншими державними органами та органами влади і управління в Україні з метою забезпечення державної безпеки.

Взаємодія відбувається на засадах, визначених законами, указами Президента, постановами уряду та актами СБУ і відповідних відомств.

Взаємодія передбачає спільну роботу та об'єднання зусиль для досягнення спільних цілей у сфері державної безпеки.

Основні форми взаємодії СБ України із структурами сектору безпеки і оборони, органами влади і управління розглядаються у поєднанні з напрямками її здійснення, а саме:

- проведення спільних заходів (операцій);
- створення спільних робочих груп для вивчення окремих актуальних проблем розроблення пропозицій щодо їх вирішення;
- проведення спільних засідань колегій міністерств і відомств, що взаємодіють, оперативних нарад керівників їх структурних підрозділів з метою розгляду найбільш актуальних проблем, прийняття погоджених рішень щодо реалізації державних програм виконання нових законів та правових актів органів влади України;
- взаємне інформування з актуальних питань, що загрожують національній безпеці, державній безпеці та інших питань, що можуть негативно вплинути на забезпечення життєзабезпечення;
- видання спільних відомчих нормативних актів, що регламентують порядок взаємодії під час реалізації правових актів органів влади України;

- здійснення регуляторних заходів;
 - залучення працівників органів безпеки до участі у проведенні окремих слідчих дій як спеціалістів;
 - взаємне використання наявних можливостей, проведення спільних семінарів, конференцій;
 - непроцесуальні консультативні допомоги працівників контрольних органів оперативними працівниками, слідчими з питань, що потребують спеціальних знань тощо.
- Основними принципами такої взаємодії можна визначити такі як:
- суворе дотримання законності;
 - оперативність розгляду і прийняття рішень з питань, що потребують спільного вирішення та забезпечення їх виконання у межах визначеної компетенції;
 - комплексне використання у разі необхідності сил і засобів, які є в розпорядженні сторін, що взаємодіють.

Організація здійснення такої взаємодії передбачається на трьох рівнях:

- на державному рівні - між центральним управлінням Служби безпеки та інших міністерств і відомств;
- на обласному (регіональному) рівні - між головними управліннями, управліннями міністерств та відомств, обласних державних адміністрацій;
- на міському та районному рівні - між міськрайлінівділами управлінь (головних управлінь) та районних державних адміністрацій.

Служба безпеки України – головний орган у загальнодержавній системі боротьби з тероризмом. Саме для такої координації створено Антитерористичний центр (АТЦ) при СБУ, який здійснює координацію діяльності суб'єктів боротьби з тероризмом. Тобто через АТЦ СБУ здійснюється не тільки координація, а і взаємодія структур сектору безпеки і оборони, державних органів влади і управління, а також інших суб'єктів з протидії тероризму.

СБ України тісно взаємодіють з військовими (державними) адміністраціями як представницькою ланкою Президента та виконавчої влади з метою виконання покладених на органи безпеки завдань.

Взаємодія Служби безпеки України з місцевими органами влади та органами місцевого самоврядування є важливою для забезпечення національної безпеки та громадського порядку. Співпраця полягає в обміні інформацією, сприянні у вирішенні соціальних питань, а також у спільній роботі над питаннями, що стосуються безпеки регіону. Взаємодія з місцевими органами влади відбувається для забезпечення безпеки у регіонах, протидії сепаратизму, колабораціонізму та іншим загрозам.

Взаємодія СБ України з структурами недержавної форми власності чи приватними структурами здійснюється з метою вирішення питань забезпечення державної безпеки, виключно в правовому полі. Не допускається зловживання становищем та домінування органів безпеки як інституції влади. Особливої уваги заслуговує формат приватно-державного співробітництва, яке ґрунтується на принципах поваги та досягнутих домовленостей. Цей формат в останні роки набув розвитку та підтвердив свою ефективність.

Міжнародне співробітництво з питань національної безпеки є однією з форм реалізації державної політики у сфері національної безпеки і спрямовується на захист національних інтересів України.

Служба безпеки України активно співпрацює з органами безпеки інших держав та міжнародними організаціями у сфері безпеки та оборони. Це співробітництво охоплює обмін розвідувальною інформацією, спільні операції, навчання та тренінги, а також координацію дій у боротьбі з тероризмом, кіберзлочинністю, організованою злочинністю та іншими загрозами. Взаємодія Служби безпеки України з органами безпеки інших держав є важливою частиною забезпечення державної безпеки України. Співпраця СБУ з іноземними

партнерами ґрунтується на міжнародних договорах та угодах, а також на двосторонніх угодах про співпрацю у сфері безпеки.

Така взаємодія надає органам СБУ можливість більш ефективно проводити заходи із протистоянню широкомасштабному вторгненню з боку РФ, протидії розвідувально-підбивній діяльності, проявам тероризму, контрабандній діяльності, організованій транснаціональній злочинності, протидіяти кіберзлочинам і т.ін.

СБ України також взаємодіє як з неурядовими так і державними (міждержавними) правозахисними організаціями. Такого роду взаємодія ґрунтується на підставі міжнародних правових актів, ратифікованих ВР України, угод і договорів. Співпраця з цими структурами здійснюється, перш за все, для забезпечення дотримання міжнародних стандартів прав людини.

Також, СБУ як орган державної влади бере участь у роботі міжнародних організацій, таких як Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Інтерпол та Європол та інші. Такого роду взаємодія направлена на боротьбу із злочинністю, вирішенню цілого спектру безпечових питань.

Основні напрямки взаємодії СБУ із структурами Організації Північноатлантичного договору (НАТО) визначаються відповідно до Річної національної програми співробітництва Україна-НАТО, яка затверджується указами Президента України. Співпраця та взаємодія СБ України з НАТО носить багатоспекторний характер та не обмежується лише обміном інформацією чи проведенням робочих зустрічей.

Взаємодія Служби безпеки України з державними органами та іншими суб'єктами сектору безпеки і оборони України це запорука злагодженого і ефективного виконання завдань щодо забезпечення державної безпеки України.

Чиж В.І.

здобувач вищої освіти факультету безпеки державного кордону, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Гула В.В.

старший викладач кафедри прикордонного контролю факультету безпеки державного кордону, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ВЗАЄМОДІЯ ПРИКОРДОННОГО ТА МИТНОГО КОНТРОЛЮ: РОЗМЕЖУВАННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ І НАЛАГОДЖЕННЯ КОМУНІКАЦІЙНИХ ЗВ'ЯЗКІВ

Державний кордон України є одним із ключових елементів системи національної безпеки, а його надійна охорона і захист нерозривно пов'язані з якістю організації прикордонного та митного контролю в пунктах пропуску. В умовах збройного конфлікту, гібридних загроз і масштабних міграційних переміщень питання координації між органами, що здійснюють контроль на кордоні, набуває особливої практичної значущості. Державна прикордонна служба України (далі – ДПСУ) та Державна митна служба України (далі – ДМСУ) є двома центральними інституціями, від злагодженості яких залежить як безпека кордону, так і ефективність пропуску через нього осіб і вантажів.

Актуальність обраної теми зумовлена тим, що попри наявність розгалуженої нормативної бази, практика свідчить про системні недоліки у міжвідомчій взаємодії: відсутність єдиних комунікаційних платформ, дублювання контрольних процедур, правові

прогалини в обміні оперативною інформацією. Вирішення цих проблем є необхідною умовою наближення України до стандартів Європейського Союзу та НАТО у сфері інтегрованого управління кордоном.

Правову основу розмежування повноважень між ДПСУ та ДМСУ становить комплекс законодавчих актів. Закон України «Про Державну прикордонну службу України» від 03.04.2003 № 661-IV визначає прикордонний контроль як сукупність заходів з перевірки підстав для перетинання державного кордону особами та транспортними засобами. Митний кодекс України від 13.03.2012 № 4495-VI, своєю чергою, регулює митний контроль як сукупність заходів, що вживаються митними органами з метою забезпечення додержання законодавства при переміщенні товарів через митний кордон [1; 2].

Принципово важливим є те, що в пунктах пропуску обидва види контролю здійснюються фактично одночасно, однак різними суб'єктами, які мають різні правові статуси, підпорядкування та завдання. ДПСУ підпорядкована Міністерству внутрішніх справ і виконує завдання захисту державного кордону, тоді як ДМСУ підпорядкована Міністерству фінансів і забезпечує надходження митних платежів та протидію контрабанді. Це інституційне розмежування, попри його логіку, об'єктивно ускладнює оперативну взаємодію в реальних умовах [3].

Чинне законодавство передбачає лише загальні рамки спільного контролю: постанова Кабінету Міністрів України «Про затвердження Порядку здійснення митного контролю й митного оформлення товарів із застосуванням електронної митної декларації» та відповідні відомчі угоди між ДПСУ і ДМСУ містять окремі норми щодо обміну інформацією. Проте зазначені документи не вирішують проблему оперативної взаємодії в режимі реального часу, передусім у нестандартних ситуаціях – затриманні осіб, виявленні схованок, реагуванні на інциденти безпеки.

Аналіз практики функціонування пунктів пропуску дозволяє виокремити три основні групи проблем у комунікаційній взаємодії між прикордонним і митним контролем. По-перше, це технологічна несумісність інформаційних систем. ДПСУ використовує автоматизовану систему «Гарт», тоді як ДМСУ – систему «Інспектор». Ці платформи не інтегровані між собою, що унеможливлює автоматичний обмін даними про транспортні засоби, осіб та вантажі, які перетинають кордон. Посадові особи змушені здійснювати запити вручну або користуватися неформальними каналами зв'язку [4].

По-друге, існує проблема правової невизначеності щодо обміну інформацією з обмеженим доступом. Ані Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», ані профільні відомчі нормативні акти не містять чіткого механізму передавання оперативних даних між різними правоохоронними органами без дотримання тривалих погоджувальних процедур. У ситуаціях, що вимагають негайного реагування, це призводить до фактичного блокування обміну критично важливою інформацією.

По-третє, відсутній уніфікований протокол дій у нестандартних ситуаціях. Коли прикордонник виявляє підозрілий вантаж або митник – ознаки незаконного переміщення особи, чіткий алгоритм спільного реагування здебільшого відсутній. Рішення приймаються ситуативно, що знижує ефективність заходів і може призводити до втрати часу, необхідного для затримання правопорушника або вилучення контрабанди.

Серед перспективних шляхів вирішення зазначених проблем особливої уваги заслуговує концепція інтегрованого управління кордоном (Integrated Border Management – IBM), закріплена в регуляторних документах Європейського Союзу та рекомендаціях FRONTEX. Модель IBM передбачає поєднання функцій прикордонного, митного, санітарного та інших видів контролю в єдиній скоординованій системі з уніфікованими комунікаційними протоколами, спільними аналітичними підрозділами та інтегрованими базами даних [5].

Для України практична реалізація елементів моделі IBM могла б передбачати такі заходи: створення спільних міжвідомчих аналітичних груп у великих пунктах пропуску на

зразок «Краківець», «Ягодин», «Тиса»; розробку єдиного захищеного комунікаційного каналу між черговими частинами ДПСУ і ДМСУ в кожному пункті пропуску; запровадження спільних ризик-профілів для виявлення підозрілих транспортних засобів і осіб; організацію регулярних спільних навчань і тренінгів для підвищення взаємодії на рівні конкретних посадових осіб.

Важливим інструментом покращення комунікаційної взаємодії може стати механізм «єдиного вікна» (Single Window), який уже частково впроваджено в Україні у сфері митного оформлення. Поширення цього принципу на весь комплекс контрольних процедур у пунктах пропуску дозволило б уникнути дублювання перевірок, скоротити час перетинання кордону та підвищити рівень виявлення правопорушень завдяки консолідованому аналізу даних різних відомств в одній точці прийняття рішень.

Не менш важливим є законодавче закріплення повноважень щодо оперативного обміну інформацією з обмеженим доступом між ДПСУ і ДМСУ. Доцільним є внесення змін до Закону України «Про Державну прикордонну службу України» та Митного кодексу України з визначенням переліку відомостей, що можуть передаватися між органами без додаткового погодження, а також кола уповноважених посадових осіб і порядку документування такого обміну.

Отже, взаємодія прикордонного та митного контролю є багатоаспектною проблемою, що охоплює правовий, організаційний і технологічний виміри. Розмежування повноважень між ДПСУ і ДМСУ, закріплене в чинному законодавстві, створює лише загальні рамки їх діяльності, залишаючи поза увагою механізми реальної оперативної взаємодії. Системне вирішення виявлених проблем потребує комплексного підходу: вдосконалення законодавчої бази, технологічної модернізації інформаційних систем, розробки уніфікованих протоколів та розвитку культури міжвідомчого співробітництва. Реалізація цих заходів є необхідною умовою забезпечення надійного прикордонного контролю та наближення України до євроатлантичних стандартів у сфері управління кордоном.

Список використаних джерел:

1. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 03.04.2003 № 661-IV / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.03.2026).
2. Митний кодекс України : Закон України від 13.03.2012 № 4495-VI / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 10.03.2026).
3. Білас А.А. Правові засади міжвідомчої взаємодії органів охорони кордону : монографія. Хмельницький : НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ, 2022. 210 с.
4. Шевченко В.М. Інформаційне забезпечення прикордонного контролю: стан та перспективи розвитку. Право і безпека. 2023. № 2 (89). С. 45–53.
5. Integrated Border Management: EU Guidelines. European Commission. Brussels, 2021. 74 p.

Ширкунов О.Д.

курсант факультету безпеки державного кордону
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького

Каштелян С.О.

доцент кафедри прикордонної служби
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького,
кандидат військових наук, доцент

ОРГАНІЗАЦІЯ ОБМІНУ ІНФОРМАЦІЄЮ МІЖ ВІДОМСТВАМИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

Ефективне виконання службово-бойових завдань в умовах сучасних збройних конфліктів та операцій із забезпечення публічної безпеки безпосередньо залежить від якості та оперативності міжвідомчого інформаційного обміну. Інформація є стратегічним ресурсом, що визначає здатність командирів і керівників усіх рівнів приймати виважені рішення в режимі реального часу. Досвід повномасштабного вторгнення Російської Федерації на територію України з лютого 2022 року підтвердив, що переваги на полі бою та в оперативному просторі здобуваються передусім тими суб'єктами, які забезпечують безперервний, захищений і своєчасний обмін оперативними даними [1].

Організація обміну інформацією між відомствами являє собою регламентовану систему відносин між суб'єктами сектору безпеки і оборони, спрямовану на збирання, обробку, передачу та захист даних, необхідних для планування і виконання спільних операцій. Правову основу цієї системи становлять Закон України «Про інформацію», Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах», Закон України «Про національну безпеку України», а також підзаконні акти, якими затверджуються порядки роботи з таємною та службовою інформацією в органах військового управління та правоохоронних структурах [2].

Міжвідомчий обмін інформацією під час виконання службово-бойових завдань ґрунтується на таких ключових принципах: своєчасність — передача даних у терміни, що відповідають темпу оперативної обстановки; достовірність — верифікація інформації перед її розповсюдженням; повнота — охоплення всіх аспектів, необхідних для ухвалення управлінських рішень; захищеність — унеможливлення несанкціонованого доступу або перехоплення; доступність — забезпечення надходження даних саме до тих суб'єктів, яким вони призначені, без зайвого розголошення.

На практиці міжвідомчий обмін інформацією здійснюється у кількох організаційних формах. Перша — постійно діючі координаційні органи (спільні оперативні штаби, міжвідомчі центри управління), що акумулюють і розподіляють дані в режимі реального часу. Друга — ситуативні форми взаємодії: спільні інструктажі, оперативні наради, обмін ліаїзonnими офіцерами між відомствами. Третя — автоматизовані інформаційні системи: захищені комунікаційні мережі, бази даних колективного користування, системи управління бойовими діями типу «C2» (Command and Control). Четверта — стандартизовані звітні форми та регламенти (SOP — Стандартні операційні процедури), що унормовують формат і зміст переданих відомостей [3].

Практика службово-бойової діяльності виявляє низку системних проблем у сфері міжвідомчого інформаційного обміну. Відомча закритість: кожна структура прагне зберегти монополію на «свою» інформацію, що зумовлює фрагментарність загальної оперативної картини. Технічна несумісність: різні відомства використовують несумісні програмно-апаратні платформи, що ускладнює автоматизований обмін даними. Нормативна неузгодженість: відсутність єдиних міжвідомчих регламентів призводить до різного тлумачення порядку класифікації та передачі службових відомостей. Людський чинник: недостатня підготовка особового складу до роботи в умовах міжвідомчої взаємодії та низький рівень культури інформаційної безпеки.

З огляду на викладене, удосконалення організації міжвідомчого обміну інформацією потребує реалізації комплексу заходів. У нормативно-правовій площині — розроблення єдиного міжвідомчого регламенту обміну оперативними даними та стандартизація форм звітності відповідно до стандартів НАТО (зокрема, ADatP-3 / APP-11). В організаційній площині — створення постійно діючих міжвідомчих інформаційно-аналітичних центрів і запровадження інституту офіцерів зв'язку. У технічній площині — впровадження єдиної захищеної цифрової платформи обміну даними між суб'єктами сектору безпеки і оборони та інтеграція з системами союзників по НАТО [1; 3].

Таким чином, організація обміну інформацією між відомствами під час виконання службово-бойових завдань є критично важливою складовою системи управління сектором безпеки і оборони. Своєчасний, захищений і повний інформаційний обмін підвищує ситуаційну обізнаність усіх суб'єктів, скорочує час реагування на загрози та підвищує ймовірність успішного виконання поставлених завдань. Досягнення цієї мети можливе лише за умови комплексного поєднання правового регулювання, організаційних заходів та технологічних рішень, що відповідають сучасним стандартам союзників України.

Список використаних джерел:

1. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 14.03.2026).
2. Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах : Закон України від 05.07.1994 № 80/94-ВР / База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80/94-вр> (дата звернення: 14.03.2026).
3. Стратегія розвитку системи Міністерства внутрішніх справ України до 2030 року, схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 21.04.2021 № 365-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/365-2021-р> (дата звернення: 14.03.2026).

Niunia R. I.

Cadet of the 431 group, speciality “Philology” the Bohdan Khmelnytsky National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine

Bahrui H. A.

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Foreign Languages Department at the Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine

INTERAGENCY INTERACTION BETWEEN THE SECURITY SERVICE AND THE STATE BORDER GUARD SERVICE IN COUNTERING CROSS-BORDER CRIME AND ILLEGAL MIGRATION CHANNELS

The current security environment in Ukraine, profoundly impacted by the ongoing armed aggression and the legal regime of martial law, dictates new, stringent requirements for the national security and defense sector. The state border has transformed from a conventional line of demarcation into a complex, multidimensional defensive frontier where military, hybrid, and criminal threats intersect. Among these challenges, cross-border crime and illegal migration remain highly critical destabilizing factors. Ensuring border security under these extreme conditions is impossible without a comprehensive approach and deep interagency interaction, particularly between the State Border Guard Service of Ukraine (SBGS) and the Security Service of Ukraine (SSU).

The conceptual and legal foundation for this interaction is established by the national legislative framework, primarily the Strategy for Integrated Border Management up to 2025 [8]. This strategic document emphasizes the transition to a multi-tier security system based on continuous information exchange, joint risk analysis, and coordinated operational responses. Furthermore, specific legal acts explicitly define the mechanisms of cooperation between border guards and other law enforcement agencies to ensure border regime compliance and public safety [7]. Theoretical and legal aspects of state migration policy also highlight the necessity of unified law enforcement efforts to prevent the exploitation of migration processes by criminal elements [2, p. 112].

In the context of martial law, the structure and dynamics of cross-border crime have undergone significant changes. Currently, one of the most acute problems is the organization of illegal migration channels, specifically aimed at smuggling conscript-aged men out of the country to evade mobilization. Criminal networks continuously adapt their *modus operandi*, utilizing remote and hazardous terrain such as border rivers and forests, or employing sophisticated schemes with forged documents [5].

Countering such highly adaptable and concealed networks requires pooling the specific resources and jurisdictions of both agencies. While the SBGS provides physical border protection, technical surveillance, and vital first-line checks at crossing points, the SSU contributes its advanced counterintelligence capabilities, deep operational-investigative resources, and robust analytical networks. Recent operational reports clearly demonstrate the effectiveness of this synergy: joint efforts, often involving the State Bureau of Investigations, have led to the systematic dismantling of numerous illegal transfer channels and the detention of their organizers, including corrupt officials facilitating these crimes [1; 9].

A cornerstone of effective interagency interaction is the seamless, secure, and rapid exchange of information. The «Arkan» integrated interagency information and telecommunication system plays a pivotal role in this process [6]. Up-to-date government regulations have further solidified the legal status and operational scope of «Arkan» for monitoring and controlling persons, vehicles, and cargo crossing the state border [4]. This system effectively minimizes the human factor, accelerates the verification process during border control, and, crucially, allows the SSU and SBGS to cross-reference operational data in real-time. Such technological integration is an absolute necessity for the early detection of individuals involved in sabotage, reconnaissance, or cross-border smuggling.

Furthermore, the transformation of Ukraine's border security system is inextricably linked to its European integration path and international obligations. Active cooperation with the European Border and Coast Guard Agency (FRONTEX) serves as a powerful catalyst for implementing EU best practices in border management [3]. This international dimension dictates that the coordinated actions of the SBGS and SSU must not only be operationally effective but also strictly comply with international migration law [11, p. 45]. In this regard, human rights organizations emphasize the vital importance of adhering to the rights of refugees and vulnerable migrants, even amidst strict security measures and martial law restrictions [10]. Therefore, interagency cooperation must carefully balance rigorous national security protocols with humanitarian obligations.

Despite the evident progress and successful joint operations, the mechanism of interaction between the SBGS and SSU requires continuous refinement. Key areas for future development include: the further harmonization of the regulatory framework to eliminate any functional overlap or jurisdictional ambiguities; the enhancement of secure, encrypted communication channels directly at the tactical level for border guard detachments and regional SSU units; and the regular conduct of joint scenario-based training exercises.

In conclusion, the effective interagency interaction between the State Border Guard Service and the Security Service of Ukraine is an absolute prerequisite for neutralizing cross-border crime and dismantling illegal migration channels. By leveraging shared intelligence, utilizing integrated digital platforms like «Arkan», and adhering to European security standards, Ukraine can ensure a robust and resilient border security architecture capable of withstanding the complex challenges of the modern security landscape.

References:

1. ДБР припинило діяльність ще одного каналу переправлення чоловіків через кордон. Затримано 5 прикордонників (ВІДЕО). Державне бюро розслідувань : вебсайт. 2025. 5 верес. URL: <https://dbr.gov.ua/news/dbr-pripinilo-diyalnist-shhe-odnogo-kanalu-perepravlennya-chjlovikiv-cherez-kordon.-zatrimano-5-prikordonnikiv-video> (дата звернення: 05.04.2026).
2. Дракохруст Т. В. Правове забезпечення державної міграційної політики України : монографія. Тернопіль : THEУ, 2020. 416 с.

3. Європейська Агенція з прикордонної та берегової охорони (FRONTEx). Державна прикордонна служба України : вебсайт. URL: <https://dpsu.gov.ua/uk/european-border-and-coast-guard-agency-frontex> (дата звернення: 05.04.2026).
4. Кабмін затвердив положення про систему «Аркан», через яку відбувається контроль осіб, авто і вантажів, що перетинають кордон / Н. Мамченко. Судово-юридична газета : вебсайт. 2025. 16 лют. URL: <https://sud.ua/uk/news/publication/323216-kabmin-utverdil-polozenie-o-sisteme-arkan-cherez-kotoruyu-proiskhodit-kontrol-lits-avtomobiley-i-gruzov-peresekayuschikh-granitsu> (дата звернення: 05.04.2026).
5. Переправляли через річку або ліс. СБУ викрила канал незаконного виїзду ухильців за кордон / М. Басалига. Суспільне Новини : вебсайт. 2024. 8 квіт. URL: <https://suspihne.media/ivano-frankivsk/722469-perepravlali-cerez-ricku-abo-lis-sbu-vikrila-kanal-nezakonnogo-viizdu-uhilantiv-za-kordon/> (дата звернення: 05.04.2026).
6. Про затвердження Положення про інтегровану міжвідомчу інформаційно-телекомунікаційну систему щодо контролю осіб, транспортних засобів та вантажів, які перетинають державний кордон : Наказ Адміністрації Державної прикордонної служби України, ДМСУ, ДПАУ, МВСУ, МЗСУ, Мінпраці, СБУ, СЗРУ від 03.04.2008 № 284/287/214/150/64/175/266/75. ЛІГА:ЗАКОН : вебсайт. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE15087> (дата звернення: 05.04.2026).
7. Про затвердження Порядку організації взаємодії Державної прикордонної служби України та Національної поліції України під час забезпечення дотримання режиму державного кордону та прикордонного режиму : Наказ Міністерства внутрішніх справ України від 15.11.2022 № 740. ЛІГА:ЗАКОН : вебсайт. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/RE38838> (дата звернення: 05.04.2026).
8. Про схвалення Стратегії інтегрованого управління кордонами на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24.07.2019 № 687-р. Урядовий портал : вебсайт. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-shvalennya-strategiyi-integrovanogo-upravlinnya-kordonami-na-period-do-2025-rokum240719> (дата звернення: 05.04.2026).
9. СБУ перекрыла черговий канал втечі «ухильців» за кордон. Запорізька обласна державна адміністрація : вебсайт. 2024. 20 листоп. URL: <https://www.zoda.gov.ua/news/71785/sbu-perekryla-chergoviy-kanal-vtechi-uhilyantiv-za-kordon.html> (дата звернення: 05.04.2026).
10. Стратегія інтегрованого управління державним кордоном: БФ «Право на захист» дав рекомендації щодо дотримання прав іноземців і біженців. Право на захист : вебсайт. 2025. 26 верес. URL: <https://r2p.org.ua/page/strategiya-intehrovanoho-upravlinnia-derzhavnym-kordonom-bf-pravo-na-zakhyst-dav-rekomendatsii-shchodo-dotrymannia-prav-inozemtsiv-i-bizhentsiv> (дата звернення: 05.04.2026).
11. Харитонов Р. Ф. Міжнародне міграційне право : навч.-метод. посіб. Одеса : Фенікс, 2022. 78 с.

СЕКЦІЯ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ ДЛЯ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Авдалов Г.В.

здобувач вищої освіти

Самарай В. П.

Центр воєнно-стратегічних досліджень,
Національного університету оборони України,
к.т.н, с.н.с., доцент

ПОРІВНЯЛЬНИЙ АНАЛІЗ АЛГОРИТМІВ СИМЕТРИЧНОГО ШИФРУВАННЯ: AES, «КАЛИНА» ТА «СТРУМОК»

Анотація

У роботі проведено порівняльний аналіз сучасних алгоритмів симетричного шифрування, які застосовуються для захисту інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах. Досліджено міжнародний стандарт AES та українські криптографічні стандарти «Калина» та «Струмок». Проаналізовано архітектурні особливості алгоритмів, їх криптографічні властивості, параметри безпеки та продуктивності. Виконано порівняльний аналіз криптостійкості за основними класами криптоаналітичних атак. Отримані результати показують, що AES залишається універсальним світовим стандартом завдяки високій криптостійкості та апаратній оптимізації, тоді як алгоритм Каліна забезпечує розширені параметри блоку та ключа. Потіковий алгоритм «Струмок» характеризується високою швидкістю при обробці потікових даних у телекомунікаційних системах. Результати дослідження можуть використовуватись при виборі криптографічних механізмів захисту інформації в державних та корпоративних інформаційних системах.

Ключові слова: криптографія, симетричне шифрування, AES, Каліна, Струмок, криптоаналіз.

Annotation

The article presents a comparative analysis of modern symmetric encryption algorithms used to protect information in information and telecommunication systems. The study considers the Advanced Encryption Standard (AES) encryption standard and the Ukrainian national cryptographic algorithms Kalyna and Strumok. Their architectural solution, cryptographic properties, security parameters, and performance characteristics are analyzed. The stability of the algorithms to the main classes of cryptanalytic attacks is also considered. The results show that AES remains the world standard due to its high cryptographic security and extensive hardware optimization. The Kalyna algorithm provides extended block and key parameters, while the Strumok stream cipher provides high-speed encryption of streaming data in telecommunication systems. The results can be confirmed for the selection of cryptographic protection mechanisms in secure information systems.

Keywords: cryptography, symmetric encryption, AES, Kalina, Strumok, cryptanalysis.

Вступ

Криптографічні методи захисту є ключовим елементом забезпечення кібербезпеки сучасних інформаційних систем. Симетричні способи шифрування широко використовуються в мережевих протоколах, системах зберігання даних і телекомунікаційній інфраструктурі [1].

Одним із найбільш поширених алгоритмів симетричного шифрування є Advanced Encryption Standard (AES), прийнятий як федеральний стандарт США в 2001 [2]. AES використовується в протоколах TLS, IPsec, VPN та багатьох інших системах захисту інформації.

В Україні поряд з міжнародними криптографічними стандартами застосовуються національні алгоритми, зокрема блоковий алгоритм Калина та поточковий алгоритм Струмок, затверджені державними стандартами криптографічного захисту інформації [3] [4].

Актуальність дослідження обумовлена необхідністю порівняльного аналізу цих алгоритмів з точки зору їх архітектури, криптографічної стійкості та продуктивності.

Метою роботи є порівняльний аналіз алгоритмів AES, «Калина» та «Струмок» та оцінка їх придатності для використання в сучасних інформаційно-телекомунікаційних системах.

Архітектурні особливості алгоритмів

AES

Алгоритм AES є блочним шифром, що базується на структурі Substitution–Permutation Network (SPN) [5]. Розмір блока становить 128 біт, а довжина ключа може дорівнювати 128, 192 або 256 біт.

Основні раундові перетворення алгоритму:

SubBytes – нелінійна підстановка

ShiftRows – циклічний зсув рядків

MixColumns – лінійне перетворення дифузії

AddRoundKey – додавання раундового ключа

Ці операції забезпечують високий рівень конфузії та дифузії, що є фундаментальними принципами сучасної криптографії [5].

Алгоритм «Калина»

Алгоритм «Калина» є українським стандартом блочного шифрування, визначеним стандартом ДСТУ 7624:2014 [3]. Він був розроблений як сучасний національний криптографічний алгоритм для використання у державних інформаційних системах.

Основні характеристики алгоритму:

розмір блока: 128, 256 або 512 біт

довжина ключа: 128-512 біт

структура: розширена SP-мережа

На відміну від AES, алгоритм «Калина» використовує модульне додавання та інші операції дифузії, що підвищує криптографічну складність алгоритму та ускладнює криптоаналітичні атаки [6].

Алгоритм «Струмок»

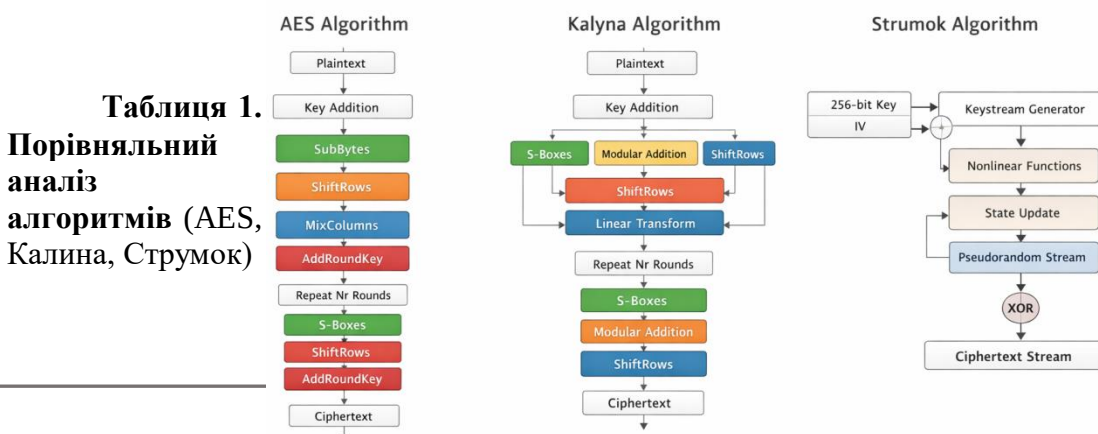
Алгоритм «Струмок» є поточковим шифром, стандартизованим у ДСТУ 8845:2019 [4]. Він призначений для високошвидкісного шифрування поточкових даних у телекомунікаційних системах.

Основний принцип роботи алгоритму полягає у генерації псевдовипадкового гамуючого потоку, який комбінується з відкритим текстом за допомогою операції XOR.

Потокові алгоритми шифрування зазвичай характеризуються високою швидкістю та низькою затримкою, що робить їх придатними для систем реального часу [7].

Порівняльний аналіз алгоритмів

Рисунок 1. Архітектури алгоритмів шифрування (AES, Калина, Струмок)

Параметр	AES	Калина	Струмок
Тип алгоритму	блочний	блочний	потоківий
Розмір блока	128 біт	128-512 біт	-
Довжина ключа	128-256	128-512	256
Архітектура	SP-мережа	SP-мережа	генератор потоку
Основна сфера застосування	глобальні IT-системи	державні IC України	телекомунікації

Результати порівняльного аналізу показують, що AES має найвищий рівень стандартизації та оптимізації апаратної реалізації. Алгоритм «Калина» забезпечує більшу гнучкість параметрів і може використовуватися у системах із підвищеними вимогами до криптографічної безпеки. Потоківий алгоритм «Струмок» характеризується високою швидкістю при обробці потоківих даних.

Криптоаналітичний аналіз

Таблиця

2.

Криптоаналітичний аналіз **алгоритмів** (AES, Калина, Струмок)

Алгоритм	Differential attacks	Linear attacks	Algebraic attacks	Security margin
AES	атаки на скорочені раунди	досліджені для reduced-round	складні	високі
Калина	дослідження reduced-round	теоретичні	обмежені	високі
Струмок	не застосовується	не застосовується	аналіз генератора	високі

Більшість відомих криптоаналітичних атак спрямовані на скорочені версії алгоритмів, тоді як повні версії AES та «Калина» залишаються криптографічно стійкими [6][7].

Висновок:

У роботі проведено порівняльний аналіз трьох сучасних алгоритмів симетричного шифрування: AES, «Калина» та «Струмок».

Основні результати дослідження:

1. AES залишається найбільш поширеним міжнародним стандартом симетричного шифрування.
2. Алгоритм «Калина» забезпечує розширені параметри безпеки та є перспективним національним криптографічним стандартом.
3. Потоківий алгоритм «Струмок» демонструє високу ефективність при шифруванні потоківих даних.

Подальші дослідження можуть бути спрямовані на оцінку продуктивності алгоритмів у IoT-системах, вбудованих пристроях та кіберфізичних системах.

Список використаних джерел.

1. Menezes A. J., van Oorschot P. C., Vanstone S. A. Handbook of Applied Cryptography. Boca Raton : CRC Press, 1996. 816 p.
2. Advanced Encryption Standard (AES) : FIPS PUB 197. National Institute of Standards and Technology. Gaithersburg, 2001. 51 p. URL: <https://nvlpubs.nist.gov/nistpubs/FIPS/NIST.FIPS.197.pdf> (дата звернення: 19.03.2026).
3. Інформаційні технології. Криптографічний захист інформації. Алгоритм симетричного блочного перетворення : ДСТУ 7624:2014. Київ : Мінекономрозвитку України, 2015. 44 с.
4. Інформаційні технології. Криптографічний захист інформації. Поточковий алгоритм шифрування: ДСТУ 8845:2019. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2019. 35 с.
5. [Daemen J., Rijmen V. The Design of Rijndael: AES – The Advanced Encryption Standard. Berlin : Springer, 2002. 238 p.](#)
6. [Oliyunkov R., Gorbenko I., Dolgov V. The Block Cipher Kalyna. In: Cryptology and Information Security in Industry. Cham : Springer, 2015. P. 37–48.](#)
7. [Schneier B. Applied Cryptography: Protocols, Algorithms, and Source Code in C. 2nd ed. New York : John Wiley & Sons, 1996. 758 p.](#)

Березюк В.П.

професор Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького,
к. пед. н., доцент

**ПУНКТ ПРОПУСКУ ЧЕРЕЗ ДЕРЖАВНИЙ КОРДОН, ЯК ОБ’ЄКТ
КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ**

В умовах дії воєнного стану функціонування держави значною мірою залежить від стабільності критичної інфраструктури. Особливе місце серед таких об’єктів займають пункти пропуску через державний кордон України, що посилюють безпеку держави, її обороноздатність, економічну стабільність і гуманітарну підтримку населення. Їх ефективне функціонування під час війни є одним із ключових чинників стійкості держави.

Відповідно до законодавства України, критична інфраструктура – це об’єкти та системи, які є життєво важливими для держави, а їх порушення може призвести до значних негативних наслідків для національної безпеки, економіки та населення [1]. Пункти пропуску через державний кордон належать до транспортної та безпекової інфраструктури, оскільки забезпечують контроль і регулювання перетину державного кордону.

Під час війни пункти пропуску через державний кордон забезпечують виконання як традиційних функцій (безпекової та економічної) так і додаткових (оборонної та гуманітарної) [2]. Насамперед мова йде про безпекову функцію. Пункти пропуску забезпечують контроль за переміщенням осіб, транспортних засобів і вантажів через державний кордон, що дозволяє запобігати проникненню диверсійних груп, незаконному переміщенню зброї та контрабанди заборонених предметів та матеріалів [3].

Оборонна функція полягає в тому що у воєнний період пункти пропуску стають важливими логістичними вузлами для: постачання військової техніки та обладнання; переміщення особового складу; отримання міжнародної військової допомоги.

Гуманітарна функція включає в себе заходи з евакуації населення, пропуску гуманітарної допомоги, забезпечення діяльності міжнародних організацій.

Економічна функція полягає у забезпеченні сталої зовнішньо-економічної діяльності держави, включаючи експорт та імпорт товарів, що є критично важливими для підтримки економіки України.

Слід зазначити що виконання цих важливих функцій відбувається в умовах постійних загроз що впливають на ефективність функціонування пунктів пропуску через державний кордон. До найбільш характерних загроз необхідно віднести наступні: ракетні та дроніві удари; диверсійні акти; кібератаки; перевантаження через збільшення потоку людей і транспорту. Найбільшої актуальності зазначені загрози набули саме після повномасштабного вторгнення росії в Україну в лютому 2022 року[4].

Наразі пункти пропуску функціонують лише на державному кордоні з країнами Європейського Союзу та Республікою Молдова. На кордоні України з країною-агресором та її союзником (Республікою Білорусь) роботу пунктів пропуску призупинено на невизначений термін, що залежить від закінчення ведення бойових дій на території держави та повернення її окупованих територій.

Через припинення повітряного сполучення та обмеження роботи морських і річкових портів, основний обсяг експорту та пасажиропотоку припадає на пункти пропуску для автомобільного та залізничного сполучення, розташовані на заході країни. Це об’єктивно призводить до дефіциту пропускнуої спроможності. Наявна кількість пунктів пропуску (особливо на кордоні з Польщею, як-от «Шегині» та «Краківець») не розрахована на такий обсяг вантажів. Хоча до кінця 2026 року і планується відкриття декількох нових та модернізація деяких діючих пунктів пропуску, наразі черги залишаються системною проблемою.

Окрім обмеженої кількості пунктів пропуску, що функціонують сьогодні, доречно врахувати й наступні чинники що безперечно здійснюють вплив на ефективність їх роботи:

- зношеність та руйнування елементів як автомобільної так і залізничної інфраструктури (внаслідок атак ворога; з причини тривалої експлуатації та необхідності ремонту);

- збільшення часу на проведення різних видів контролю. Зокрема, прикордонники мають приділяти особливу увагу виявленню підроблених документів, запобіганню незаконному перетину кордону чоловіками призовного віку та боротьбі з контрабандою зброї чи засобів подвійного призначення;

- кадрова нестабільність, як результат високого рівня емоційного вигорання персоналу через стрес та велике навантаження. Часто на службу приходять нові кадри, яким бракує досвіду, що іноді сповільнює процеси оформлення;

- кіберзагрози та збої в роботі баз даних. Періодично фіксуються зупинки роботи пунктів пропуску через державний кордон через збої в роботі прикордонних та митних баз даних або відключення електроенергії після обстрілів енергетичної інфраструктури, що паралізує оформлення на кілька годин або навіть днів;

- електронна черга «єЧерга» (попри успішне впровадження системи для вантажівок та автобусів, іноді трапляються маніпуляції з бронюванням місць або технічні помилки, що викликає незадоволення у перевізників);

- митні процедури. Хоча Україна і впроваджує європейські стандарти (NCTS-New Computerized Transit System), розбіжності в митному законодавстві України та ЄС все ще створюють «вузькі місця»;

- режим воєнного стану. Обмеження на виїзд певних категорій громадян потребують постійної зв'язки з реєстрами Міністерства оборони та інших відомств, що додає бюрократичних кроків;

- період релігійних свят. Під час великих свят (наприклад, Великдень, як у квітні 2026-го) пасажиропотік зростає в рази через повернення українців додому, що призводить до багатогодинних затримок навіть для легкового транспорту.

Саме тому, для тих хто планує перетин кордону в такі періоди, рекомендується моніторити завантаженість пунктів через офіційні чат-боти Державної прикордонної служби України або інтерактивні карти, а також обирати менш популярні пункти, як-от «Угринів», «Смільниця» або «Нижанковичі», де черги традиційно менші[5].

Стале функціонування пунктів пропуску через державний кордон в умовах воєнного стану потребує своєчасних додаткових заходів що робить їх роботу більш безпечною та ефективною. До таких заходів слід віднести наступні: інженерне укріплення пунктів пропуску через державний кордон; наявність підземних сховищ на кількості місць, що дозволить в короткий термін розмістити осіб що перебувають в пунктах пропуску через державний кордон або безпосередньо перед ним на момент ракетної або дронної атаки; міжнародна координація з прикордонними службами сусідніх держав.

Список використаних джерел:

1. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20> (дата звернення: 06.04.2026).
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21 червня 2018 р. № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 06.04.2026).
3. Про Державну прикордонну службу України : Закон України від 3 квітня 2003 р. № 661-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/661-1> (дата звернення: 06.04.2026).
4. Про введення воєнного стану в Україні : Указ Президента України від 24 лютого 2022 р. № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022> (дата звернення: 06.04.2026).
5. Офіційний сайт Державна прикордонна служба України. URL: <https://dpsu.gov.ua> (дата звернення: 06.04.2026).

Бровченко Є.М.

аспірант Інституту комп'ютерних технологій
Університету «Україна»

Самарай В. П.

Центр воєнно-стратегічних досліджень
Національного університету оборони України,
к.т.н., с.н.с., доцент

МЕТОД ОБРОБКИ ІНФОРМАЦІЇ В МОБІЛЬНИХ ОБЧИСЛЮВАЛЬНИХ СИСТЕМАХ НА ОСНОВІ ГІБРИДНОГО БЛОКЧЕЙНУ

Анотація. У роботі розглянуто проблему обробки інформації на мобільних обчислювальних системах у контексті сучасних підходів обробки інформації. Запропоновано використання гібридного блокчейну, який поєднує переваги приватного та публічного блокчейнів для забезпечення конфіденційності, цілісності та автентичності даних. Розроблена методика включає механізми розподіленого зберігання, цифрових підписів, смарт-контрактів та аналізу поведінкових характеристик користувачів. Проведено експериментальні дослідження ефективності запропонованого підходу, які підтвердили його здатність підвищувати рівень безпеки мобільних пристроїв та ефективність обробки.

Ключові слова: мобільний пристрій; захист інформації; обробка інформації; адаптивна безпека; гібридний блокчейн.

METHOD FOR INFORMATION PROCESSING IN MOBILE COMPUTING SYSTEMS BASED ON HYBRID BLOCKCHAIN

Annotation. The article examines the problem of information processing in mobile computing systems within the context of modern data processing approaches. The use of a hybrid blockchain is proposed, combining the advantages of private and public blockchains to ensure data confidentiality, integrity, and authenticity. The developed methodology includes mechanisms for distributed storage, digital signatures, smart contracts, and analysis of users' behavioral

characteristics. Experimental studies of the proposed approach were conducted, confirming its ability to enhance the security level of mobile devices and improve processing efficiency.

Key words: mobile device; information security; information processing; adaptive security; hybrid blockchain.

Вступ

З поширенням мобільних технологій та хмарних сервісів постає питання захисту та обробки конфіденційної інформації. Традиційні методи мають низку обмежень, зокрема вразливість до атак та недостатню масштабованість. Гібридний блокчейн, що поєднує приватний та публічний реєстри, пропонує ефективне рішення для забезпечення безпеки даних на мобільних пристроях.

Методологія

Гібридний блокчейн комбінує приватний блокчейн для зберігання конфіденційних даних та публічний блокчейн для перевірки їхньої цілісності. Основні компоненти запропонованого підходу: Механізм розподіленого зберігання – критично важливі дані користувача зберігаються у приватному блокчейні, доступ до якого обмежений та контрольований. Цифрові підписи та шифрування – реалізація алгоритмів асиметричного шифрування для підтвердження автентичності користувачів. Контроль доступу на основі смарт-контрактів – управління правами доступу до інформації через автоматизовані політики. Аналіз поведінкових характеристик – інтеграція алгоритмів машинного навчання для виявлення аномальної активності користувачів та потенційних атак. Запропонована архітектура дозволяє знизити навантаження на мобільні пристрої, оскільки складні операції верифікації виконуються на вузлах приватного блокчейну, а не безпосередньо на пристроях користувачів.

Результати дослідження

Апробація методики проводилася на тестовому середовищі, що включало мобільні пристрої з ОС Android та iOS. Основні результати: Ефективність захисту даних підвищилася на 35% у порівнянні з традиційними методами аутентифікації. Середній час перевірки автентичності користувача знизився до 0,8 с. Використання ресурсів мобільного пристрою не перевищувало 45% при виконанні операцій шифрування та перевірки цілісності даних. Виявлення аномальної активності досягло точності 92% завдяки інтеграції алгоритмів машинного навчання.

Висновки

Запропонована модель гібридного блокчейну дозволяє ефективно захистити інформацію на мобільних пристроях, забезпечуючи баланс між продуктивністю, безпекою та зручністю використання. Інтеграція технологій розподіленого зберігання, шифрування та аналізу поведінкових характеристик сприяє підвищенню рівня безпеки та зниженню ризиків кібератак. Подальші дослідження будуть спрямовані на оптимізацію алгоритмів обробки транзакцій та підвищення енергоефективності мобільних пристроїв.

Список використаних джерел:

1. Бабенко В. Г., Миронюк Т. В., Кривоус Г. В. Алгоритми застосування операцій перестановок, керованих інформацією, для реалізації криптоперетворення інформації // Вісник Черкаського державного технологічного університету. 2021. № 3. С. 44–58.
2. Бровченко Є. М., Самарай В. П. Аналіз проблем захисту неструктурованої інформації на мобільних пристроях: сучасні виклики та тенденції // Вісник Херсонського національного технічного університету. – 2025. – Т. 2, № 3 (94). – С. 79–89. – DOI: <https://doi.org/10.35546/kntu2078-4481.2025.3.2.9>.
3. Tolupa S., Parkhomenko I., Kyrylenko A., Vadis K. Protection of corporate information on mobile devices // Modeling and Information Systems in Economics. 2020. № 99. P. 150–160.
4. James Jose C., Rajasree M. S. Implicit continuous user authentication for mobile devices based on deep reinforcement learning // Computer Systems Science and Engineering. 2023. Vol. 44, No. 2. P. 1357–1372.

5. Ugochukwu E. E. K., Jusoh Y. Y., Yasin S. M., Abdullah A., Abdullah S. Graphical user authentication algorithm for mobile banking user // Advanced Science Letters. 2018. Vol. 24, No. 7. P. 5182–5186.

Васюта Д.О.

здобувач вищої освіти, факультету забезпечення оперативно-службової діяльності, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Самойленко О.О.

кандидат психологічних наук, доцент, начальник кафедри прикордонного контролю, Національна академія Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

РОЛЬ ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ НА ДЕРЖАВНОМУ КОРДОНІ

Сучасна архітектура національної безпеки України перебуває у стані постійної трансформації, зумовленої як глобальними викликами, так і безпосередньою збройною агресією з боку росії. У цьому контексті захист критичної інфраструктури (ЗКІ) стає не просто технічним завданням, а фундаментальною умовою виживання держави.

Державна прикордонна служба України (ДПСУ), як правоохоронний орган спеціального призначення та невід’ємна складова сектору безпеки і оборони, посідає унікальне місце у цій системі. Специфіка діяльності відомства полягає у необхідності одночасного виконання функцій з охорони кордону, оборони територій та забезпечення безпеки об’єктів, що мають стратегічне значення для життєдіяльності країни.

Формування цілісної державної політики у сфері захисту критичної інфраструктури отримало потужний імпульс із прийняттям Закону України «Про критичну інфраструктуру» від 16 листопада 2021 року № 1882-IX. Цей документ став важливим для законодавства, визначивши правові та організаційні засади створення та функціонування національної системи ЗКІ. Закон чітко окреслює, що безпека критичної інфраструктури – це стан її захищеності, за якого забезпечуються функціональність, безперервність роботи, відновлюваність та стійкість [3].

Для ДПСУ, як суб’єкта національної системи захисту, принципове значення мають положення щодо координованості дій та міжнародного співробітництва. Законодавство базується на визнанні необхідності забезпечення стійкості інфраструктури перед широким спектром загроз – від природних катастроф до кібератак та воєнних дій.

В контексті нашої теми, доречним буде проаналізувати категоризацію та ідентифікацію об’єктів критичної інфраструктури в системі ДПСУ.

Для Державної прикордонної служби України цей процес є критичним, оскільки об’єкти відомства часто поєднують у собі ознаки кількох секторів: оборони, державного управління та транспортної інфраструктури.

Критерії категоризації включають виконання функцій із забезпечення національних інтересів та існування викликів, що можуть призвести до порушення штатного режиму функціонування.

У системі ДПСУ до критичної інфраструктури відносяться:

- Пункти пропуску через державний кордон (автомобільні, залізничні, морські, авіаційні).
- Системи управління, зв’язку та інформаційного забезпечення (центри обробки даних, вузли спецзв’язку).

- Інженерні споруди та технічні засоби охорони кордону (РЛС, тепловізійні комплекси, системи «цифрового кордону»).
- Логістичні центри та бази забезпечення.

Згідно зі статтею 29 Закону «Про критичну інфраструктуру», оператори об'єктів II категорії критичності (життєво важливі об'єкти регіонального значення) несуть підвищену відповідальність, а порушення вимог безпеки може призвести до накладення значних штрафних санкцій. Це стимулює підрозділи ДПСУ до суворого дотримання регламентів та постійної модернізації захисних систем [3].

Слід відзначити, що Державна прикордонна служба України розглядає власну критичну інфраструктуру як сукупність систем, порушення яких може завдати шкоди національній безпеці та обороні. Стійкість цих систем безпосередньо впливає на ефективність охорони державного кордону [4]. В умовах воєнного стану функціонування ОКІ супроводжується впливом широкого спектра загроз, що вимагає ідентифікації ризиків на ранніх стадіях.

Морські порти України, зокрема в Одеській області (Ізмайльський, Ренійський, Усть-Дунайський), є ключовими об'єктами критичної інфраструктури, що забезпечують перевалку вантажів в умовах блокади глибоководних портів. Роль ДПСУ (зокрема Морської охорони) у захисті цих об'єктів є критичною для забезпечення «Українського морського коридору» [2].

З початку функціонування коридору було опрацьовано понад 162 млн тонн вантажів, що свідчить про стратегічне значення портової стійкості. Однак росія постійно нарощує інтенсивність атак: у листопаді 2025 року кількість ударів по портах зросла майже вдвічі порівняно з жовтнем. Атаки на цивільні судна (наприклад, турецьке судно в порту Чорноморськ або танкер в Ізмаїлі) підтверджують необхідність комплексного захисту [2].

ДПСУ у взаємодії з Адміністрацією морських портів України (АМПУ) та військовими впроваджує такі заходи:

- Забезпечення безпечного проходження суден територіальним морем та Дунаєм.
- Участь у встановленні та обслуговуванні засобів виявлення підводних та надводних загроз.
- Координація дій із захисту працівників портів під час повітряних атак через облаштування укриттів.
- Захист зерносховищ та паливної інфраструктури від дронів.

Енергетична стійкість портів підтримується за рахунок впровадження резервних джерел живлення та когенераційних установок, що дозволяє портам працювати навіть в умовах енергетичних обмежень.

Слід відзначити, що ефективний захист критичної інфраструктури неможливий зусиллями лише одного відомства. ДПСУ тісно взаємодіє зі Службою безпеки України, Національною гвардією та Національною поліцією. Ця взаємодія є критично важливою для відбиття агресії та захисту суверенітету.

Взаємодія зі Службою безпеки України зосереджена на обміні оперативною інформацією про потенційні загрози національній безпеці та проведенні спільних контрдиверсійних заходів у районі кордону. Це дозволяє виявляти розвідувальні мережі іноземних держав, що можуть готувати атаки на об'єкти інфраструктури.

З Національною гвардією ДПСУ взаємодіє при охороні особливо важливих об'єктів та забезпеченні громадського порядку в прикордонних районах. Прикордонники також мають право доступу до баз даних СБУ та Нацполіції, що спрощує ідентифікацію осіб, яким заборонено в'їзд або які перебувають у розшуку [1].

Важливе значення має взаємодія з Державною митною службою, оскільки спільний контроль у пунктах пропуску дозволяє оптимізувати процедури та ефективніше боротися з контрабандою, що може бути джерелом фінансування тероризму або засобом доставки небезпечних компонентів для атак на ОКІ. Крім того, ДСНС відіграє роль функціонального органу, забезпечуючи цивільний захист та координацію порятунку людей і майна у разі кризових ситуацій на інфраструктурних об'єктах.

В умовах війни міжнародна підтримка стала вирішальним фактором стійкості прикордонної інфраструктури. ДПСУ активно співпрацює з європейськими структурами, зокрема з Агентством Frontex.

У січні 2023 року Frontex та ДПСУ підписали грантову угоду на суму 12 мільйонів євро для підтримки українських прикордонників. Ця угода має дві ключові мети:

- Забезпечення безперервності бізнесу. Підготовка пунктів пропуску на західному кордоні до зимового періоду.
- Зміцнення спроможностей з контролю та спостереження. Підготовка до майбутніх спільних операцій під егідою Frontex [5].

Україна як кандидат на членство в ЄС бере на себе зобов'язання щодо захисту суверенітету та територіальної цілісності у відповідності до європейських стандартів. У січні 2023 року НАТО та ЄС створили Спільну цільову групу з питань стійкості та захисту критичної інфраструктури, яка рекомендує посилювати обмін інформацією та ідентифікувати альтернативні транспортні маршрути для військової мобільності.

ДПСУ відіграє ключову роль у реалізації цих рекомендацій на практиці. Спільні проекти з Frontex, Європол та міжнародними організаціями (IOM, UNHCR) спрямовані на:

- Боротьбу з торгівлею людьми та незаконним обігом зброї, що активізуються в умовах війни.
- Моніторинг міграційних потоків для запобігання використанню біженців як інструменту гібридної війни проти інфраструктури ЄС.
- Впровадження стандартів інтегрованого управління кордонами (IBM), що підвищує загальний рівень безпеки регіону [4].

Використання сучасних технологій у захисті об'єктів є поширеною практикою. Одним із найактуальніших напрямків діяльності ДПСУ є використання засобів радіоелектронної боротьби (РЕБ) та безпілотних літальних апаратів (БПЛА) для охорони критичної інфраструктури.

В умовах масованого використання дронів противником, об'єкти ДПСУ на кордоні потребують оснащення системами виявлення та придушення сигналів (РЕП, РРТР). Критична інфраструктура відомства є багатокомпонентною системою, де кібернетичні та фізичні загрози тісно переплітаються.

Наприклад, атака на енергомережу прикордонного загону може супроводжуватися спробою проникнення диверсійної групи або кібернападом на систему електронного контролю документів. Тому пріоритетом є створення «розумних» систем захисту, які здатні функціонувати в умовах радіоелектронних завад та постійного моніторингу з боку ворожої аеророзвідки.

Отже, роль Державної прикордонної служби України у забезпеченні захисту критичної інфраструктури є фундаментальною та багатогранною. Відомство не лише охороняє державний кордон, а й забезпечує стійкість стратегічно важливих об'єктів, від яких залежить економічне та соціальне функціонування країни в умовах війни. Основними напрямками розвитку системи захисту на найближчу перспективу є завершення паспортизації та категоризації об'єктів критичної інфраструктури відповідно до оновлених методичних підходів, що враховують сучасні загрози, а також поглиблення інтеграції з європейськими безпековими структурами, зокрема Frontex та Europol, з метою впровадження новітніх технологій і залучення ресурсів для модернізації прикордонної інфраструктури.

Важливим напрямом також є посилення міжвідомчої взаємодії у межах сектору безпеки і оборони, включно зі створенням спільних центрів моніторингу та реагування на кризові ситуації, а також впровадження автономних систем енергозабезпечення і зв'язку для забезпечення безперервної роботи пунктів пропуску та органів управління. Практичний досвід захисту портів Дунайського регіону та забезпечення стабільності західного кордону під час масової евакуації населення свідчить про здатність ДПСУ ефективно адаптуватися до сучасних викликів. Подальше зміцнення її ролі у системі захисту критичної інфраструктури є важливою передумовою національної безпеки та європейської інтеграції України.

Список використаних джерел:

1. Державна прикордонна служба України, її завдання, функції та повноваження в сфері національної безпеки. CENSS. 2026. URL: <https://censs.org/the-state-border-guard-service-of-ukraine-its-tasks-functions-and-powers-in-the-field-of-national-security/> (дата звернення: 02.04.2026)
2. Муравський А. У Мінрозвитку розповіли про посилення безпеки морських портів. Економічна правда. 2025. URL: <https://epravda.com.ua/biznes/u-minrozvitku-rozpovili-pro-posilennya-bezpeki-morskih-portiv-815495/> (дата звернення: 02.04.2026)
3. Про критичну інфраструктуру. Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (дата звернення: 02.04.2026)
4. Торічний В. О., Залож В. В., Шашкун І. В. Аналіз загроз і ризиків для об'єктів критичної інфраструктури Державної прикордонної служби України. URL: https://dspace.nadpsu.edu.ua/bitstream/123456789/5784/2/57_ukr.pdf (дата звернення: 02.04.2026)
5. Frontex stands with Ukraine. 2023. URL: <https://www.frontex.europa.eu/media-centre/news/news-release/frontex-stands-with-ukraine-koMhlh> (дата звернення: 02.04.2026)

Голосинський Р.Л.

здобувач 2 курсу третього (освітньо-наукового)
рівня Національний аерокосмічний університет
«Харківський авіаційний інститут»

ЩОДО МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РОЮ ДРОНІВ (БПЛА) У ЗАХИСТІ ЦИВІЛЬНОЇ ТА КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Українська цивільна та критична інфраструктура все частіше зазнає пошкоджень через масовані атаки збройних сил Російської Федерації [1]. За оцінками Київської школи економіки станом на листопад 2024 року шкода нанесена українській інфраструктурі уже сягнула понад 170 млрд США [2]. Всі ці виклики змушують шукати нові альтернативи уже існуючим методам захисту.

Одним із таких методів захисту може стати застосування технології рою БПЛА. Розглянемо деякі приклади. Рої БПЛА уже застосовуються для інспекції критичної інфраструктури [3], для автономного збору даних в інфраструктурі інтелектуального обліку з використанням самоорганізованого рою дронів [4], пошуку в зоні операції цілей за розумний час і відстеження їх безперервно та послідовно [5] тощо.

При цьому, автор акцентує увагу, що до аналізу взято один клас загрози – «загрози національній безпеці та обороні» [6, с. 262] у разі застосування такого об'єкту загрози, як ударні безпілотні літальні апарати (БПЛА) [7, с. 70].

Наразі у полі дискусії практиків та вчених існує гіпотеза, що найефективнішим рішенням є використання тактики ведення війни «рій на рій» [8]. В той же час, така тактика вимагає розробки відлагодженого алгоритму поведінки БПЛА (можливо із застосуванням технологій штучного інтелекту) та покращення внутрішніх систем безпеки БПЛА для унеможливлення їх перехоплення.

Щодо тактики. Один із варіантів передбачає алгоритм дій з позиції захисту на основі кооперативного протистояння атакуючої оборони між кількома БПЛА, що являє собою гру, що поєднує в собі як наступ, так і оборону, і цінність цієї роботи можна продемонструвати як з боку нападу, так і з боку захисту [9]. Однак, така модель перебуває на етапі початкової розробки, зокрема, через складність у моделюванні обмеженої гри «атака–захист», у якій оборонний рій має координовано зупинити проникнення атакуючого рою в задану зону конфронтації за умов просторових обмежень і різниці швидкостей.

Інший варіант, базується на застосуванні методу прийняття рішень, заснованому на багатоагентному навчанні з підкріпленням (MARL). При цьому дослідники пропонують більш удосконалену варіацію із застосуванням «хижацької поведінки», що являє собою стратегію конфронтації, при якій досвід спочатку отримується шляхом навчання групи з чотирьох БпЛА, потім, відповідно до запропонованого механізму групування, застосовується стратегія до рою більшого масштабу [10].

Щодо безпеки. На думку автора вартою уваги є система запропонована Д. Б. Ліча та Г. Сілахо, яка працює з використанням архітектури периферійно-туманних обчислень, інтегруючи концепції туману та периферійних обчислень для підвищення можливостей обробки та ефективності комунікації в межах роїв БпЛА. Такий підхід забезпечує обробку даних у режимі реального часу та зв'язок з низькою затримкою. Система поділена на чотири ключові компоненти: розширене шифрування та автентифікація, оптимізовані за допомогою штучного інтелекту стратегії комунікації, виявлення аномалій у режимі реального часу та проактивні механізми захисту [11].

Отже, застосування рою БпЛА для захисту цивільної та критичної інфраструктури підлягає подальшому вивченню. Поєднання підходів, заснованих на теорії ігор, багатоагентному навчанні та децентралізованому управлінні, дозволяє забезпечити ефективне протистояння за моделлю «рій на рій». Однак, застосування такої системи можливе лише при підтвердженні безпекових умов для інфраструктури та населення у зонах зіткнення обороняючого та ворожого рою БпЛА.

Список використаної джерел:

1. Захист об'єктів критичної інфраструктури України від прямих влучань ракет за допомогою підземного розташування / V. Kotsiuruba та ін. Nuclear and Radiation Safety. 2023. № 2(98). С. 69–79. URL: [https://doi.org/10.32918/nrs.2023.2\(98\).07](https://doi.org/10.32918/nrs.2023.2(98).07)
2. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на листопад 2024 року. URL https://kse.ua/wp-content/uploads/2025/02/KSE_Damages_Report-November-2024-UA.pdf
3. Design of an Autonomous Cooperative Drone Swarm for Inspections of Safety Critical Infrastructure / R. H. Jacobsen et al. Applied Sciences. 2023. Vol. 13, no. 3. P. 1256. URL: <https://doi.org/10.3390/app13031256>
4. Siham, M., & Ali, Q.I. (2025). A Resilient and Energy-Efficient Smart Metering Infrastructure Utilizing a Self-Organizing UAV Swarm. ArXiv, abs/2502.06508.
5. Arranz, R., Carramiñana, D., Miguel, G. D., Besada, J. A., & Bernardos, A. M. (2023). Application of deep reinforcement learning to UAV swarming for ground surveillance. Sensors, 23(21), 8766. <https://doi.org/10.3390/s23218766>
6. Herasymenko O. M. Threats to critical infrastructure objects of Ukraine under martial law. Uzhhorod National University Herald. Series: Law. 2024. Vol. 3, no. 84. P. 257–263. URL: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2024.84.3.39>
7. Захист об'єктів критичної інфраструктури України від прямих влучань ракет за допомогою підземного розташування / V. Kotsiuruba та ін. Nuclear and Radiation Safety. 2023. № 2(98). С. 69–79. URL: [https://doi.org/10.32918/nrs.2023.2\(98\).07](https://doi.org/10.32918/nrs.2023.2(98).07)
8. Swarm-based counter UAV defense system / M. R. Brust et al. Discover Internet of Things. 2021. Vol. 1, no. 1. URL: <https://doi.org/10.1007/s43926-021-00002-x>
9. Optimal deployment of swarm positions in cooperative interception of multiple UAV swarms / C. Wang et al. Digital Communications and Networks. 2022. URL: <https://doi.org/10.1016/j.dcan.2022.04.002>
10. A Bio-Inspired Decision-Making Method of UAV Swarm for Attack-Defense Confrontation via Multi-Agent Reinforcement Learning / P. Chi et al. Biomimetics. 2023. Vol. 8, no. 2. P. 222. URL: <https://doi.org/10.3390/biomimetics8020222>

11. Licea D. B., Silano G., Saska M. Enhanced Security and Coordination Framework for UAV Swarms Using Heterogeneous Communication Networks. *Proceedings of 1st GENZERO Workshop*. Singapore, 2025. P. 117–123. URL: https://doi.org/10.1007/978-981-95-1050-4_14

Гончаренко О.Ю.

доцент кафедри бойового та логістичного забезпечення факультету службово-бойової діяльності Національної гвардії України, Київський інститут Національної гвардії України, доктор філософії з біології;

Кізян Р.В.

начальник факультету службово-бойової діяльності Національної гвардії України, Київський інститут Національної гвардії України, кандидат наук з державного управління;

Манжос О.О.

старший викладач кафедри бойового та логістичного забезпечення факультету службово-бойової діяльності Національної гвардії України – начальник служби радіаційного, хімічного, біологічного захисту – начальник служби екологічної безпеки, Київський інститут Національної гвардії України.

ВИЯВЛЕННЯ ДЖЕРЕЛ ІОНІЗУЮЧОГО ВИПРОМІНЮВАННЯ, РАДІОАКТИВНИХ МАТЕРІАЛІВ ТА ІНШИХ ОБ’ЄКТІВ З ОЗНАКАМИ РАДІАЦІЙНОЇ НЕБЕЗПЕКИ ЯК ЧИННИК РИЗИКУ ДЛЯ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Відповідно до Закону України «Про критичну інфраструктуру» [1], об’єкти критичної інфраструктури мають важливе значення для економіки, національної безпеки та оборони держави, а їх безпека передбачає забезпечення функціональності, безперервності роботи, цілісності та стійкості. Захист критичної інфраструктури охоплює діяльність, спрямовану на своєчасне виявлення, запобігання та нейтралізацію загроз. У цьому контексті випадки виявлення джерел іонізуючого випромінювання (ДІВ), радіоактивних матеріалів (РМ) та інших об’єктів з ознаками радіаційної небезпеки на металургійних підприємствах, у транспортних вузлах, пунктах пропуску та поштово-логістичних каналах доцільно розглядати не лише як події у сфері радіаційної безпеки, а й як чинники ризику для безпечного та стійкого функціонування критично важливих об’єктів і процесів.

Актуальність такого підходу підтверджується результатами дослідження [2], проведеного на основі офіційних повідомлень, опублікованих на вебпорталі Державної інспекції ядерного регулювання України у розділі «Новини – Незаконний обіг», згідно з якими протягом 2020–2025 років було ідентифіковано 40 випадків виявлення ДІВ та РМ поза регуляторним контролем із потужністю дози, що перевищувала встановлені санітарні норми. Додаткової актуальності дослідженню надає розвиток національної системи захисту критичної інфраструктури України. Станом на січень 2026 року до Реєстру об’єктів критичної інфраструктури внесено понад 4600 об’єктів [3], що підкреслює масштаб сфери, для якої своєчасне виявлення ДІВ, РМ та інших об’єктів з ознаками радіаційної небезпеки на виробничих, транспортних і поштово-логістичних об’єктах має практичне значення. Водночас на період дії воєнного стану та протягом 12 місяців після його припинення чи скасування доступ до відомостей Реєстру об’єктів критичної інфраструктури є обмеженим,

що зумовлює необхідність опори на відкриті офіційні джерела під час аналізу відповідних ризиків [3].

Мета роботи – визначити значення типових випадків виявлення джерел іонізуючого випромінювання, радіоактивних матеріалів та інших об’єктів з ознаками радіаційної небезпеки на виробничих, транспортних і поштово-логістичних об’єктах як чинників ризику для безпечного та стійкого функціонування критичної інфраструктури.

Матеріали і методи. Матеріалами дослідження були Закон України «Про критичну інфраструктуру» [1], офіційне повідомлення Держспецзв’язку щодо Реєстру об’єктів критичної інфраструктури [3], відкриті офіційні повідомлення ДІАР України у розділі «Новини – Незаконний обіг» [5-7, 9, 11], щорічні доповіді ДІАР про стан ядерної та радіаційної безпеки в Україні [4, с. 83-85; 8, с. 74-77; 10, с. 58-63], а також результати попереднього дослідження інцидентів із ДІВ за 2020–2025 роки [2]. У роботі використано нормативно-правовий аналіз, аналіз документів, контент-аналіз офіційних повідомлень, порівняльний аналіз, хронологічний підхід, а також методи систематизації, типологізації та узагальнення.

Основний матеріал. Аналіз відкритих офіційних повідомлень Державної інспекції ядерного регулювання України [5-7; 9; 11] та її щорічних звітів показав [4, с. 83-85; 8, с. 74-77; 10, с. 58-63], що випадки виявлення ДІВ, РМ та інших об’єктів з ознаками радіаційної небезпеки поза регуляторним контролем не є поодинокими та мають повторюваний характер і фіксуються у відносно сталих середовищах та за схожими ситуаційними моделями. Найбільш значущими для теми захисту критичної інфраструктури є металургійні підприємства та потоки металобрухту [4-6], пункти пропуску через державний кордон, аеропорти та інші транспортні вузли [7-9], а також поштово-логістичний канал [8, с. 74-77; 10, с. 58-63; 11].

У виробничому середовищі небезпечні предмети неодноразово виявлялися під час вхідного радіаційного контролю металобрухту або його окремих елементів. При цьому ДІВ, РМ та інші об’єкти з ознаками радіаційної небезпеки нерідко зовні сприймалися як звичайні металеві вироби, їх фрагменти або технічні елементи [4-6]. Це свідчить про наявність ризику прихованого потрапляння небезпечних предметів у виробничі процеси, від безпечності яких залежить стійке функціонування відповідних об’єктів.

У транспортному середовищі повторювалися випадки виявлення потенційно небезпечних годинників, компасів, авіаційних та інших технічних приладів [7; 8, с. 74-77; 9]. Такі предмети зовні нерідко сприймаються як звичайні вироби технічного призначення, багажне вкладення або елементи спорядження, що ускладнює їх первинне розпізнавання без належної підготовки персоналу та дозиметричного контролю.

Окремий ризиковий блок становлять поштові та вантажні відправлення [8, с. 74-77; 10, с. 58-63; 11]. У цьому середовищі фіксувалися випадки виявлення дозиметрів, компасів, годинників та інших технічних предметів у поштових відправленнях, а також прихованого переміщення потенційно небезпечних об’єктів у складі звичайних поштових вкладень. Це дає підстави розглядати поштово-логістичний канал як самостійне середовище ризику для безпечного функціонування критично важливих логістичних процесів.

Висновки. Аналіз відкритих офіційних повідомлень Державної інспекції ядерного регулювання України та її щорічних звітів засвідчив, що випадки виявлення джерел іонізуючого випромінювання, радіоактивних матеріалів та інших об’єктів з ознаками радіаційної небезпеки поза регуляторним контролем мають повторюваний характер і найчастіше фіксуються у виробничому, транспортному та поштово-логістичному середовищах. Найбільше значення для теми захисту критичної інфраструктури мають випадки, пов’язані з металургійними підприємствами та потоками металобрухту, транспортними вузлами і пунктами пропуску, а також поштовими та вантажними відправленнями. Це дає підстави розглядати такі випадки не лише як події у сфері радіаційної безпеки, а й як чинники ризику для безпечного та стійкого функціонування критично важливих об’єктів і процесів. Одержані результати обґрунтовують доцільність

посилення вхідного радіаційного контролю, удосконалення первинного розпізнавання потенційно небезпечних предметів та підвищення готовності персоналу до реагування на подібні загрози.

Матеріали тез підготовлено за результатами дослідження, виконаного в межах науково-дослідної роботи «Методика розпізнавання джерел іонізуючого випромінювання» (державний реєстраційний номер 0126U001698).

Список використаних джерел:

1. Про критичну інфраструктуру : ЗАКОН УКРАЇНИ від 16.11.2021, № 1882-XI : станом на 21.09.2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/en-pt/1882-20#Text> (дата звернення: 01.04.2026).
2. Радіаційна безпека як складова Національної безпеки України: аналіз інцидентів із джерелами іонізуючого випромінювання (2020–2025 рр.) / О.Ю. Гончаренко та ін. *Національні інтереси*. Одеса, 2025. Т. 11. С. 123–140. URL: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-11\(16\)-123-140](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-11(16)-123-140) (дата звернення: 01.04.2026).
3. Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. До Реєстру об'єктів критичної інфраструктури вже внесено відомості про понад 4600 об'єктів. *cip.gov.ua. Новини*. 14.01.2026. URL: <https://cip.gov.ua/ua/news/do-reyestru-ob-yektiv-kritichnoyi-infrastrukturi-vzhe-vneseno-vidomosti-pro-ponad-4600-ob-yektiv> (дата звернення: 01.04.2026).
4. Державна Інспекція Ядерного Регулювання України. Доповідь про стан ядерної та радіаційної безпеки в Україні у 2024 році. *snriu.gov.ua. Для громадськості. Щорічна доповідь про стан ядерної та радіаційної безпеки в Україні*. 31.01.2025. URL: <https://surl.li/tdxgcd> (дата звернення: 01.04.2026).
5. Державна Інспекція Ядерного Регулювання України. Про вилучення із незаконного обігу радіоактивних матеріалів за II та III квартали 2021 року. *snriu.gov.ua. Новини – Незаконний обіг*. 17.11.2021. URL: <https://surl.li/twsxuw> (дата звернення: 01.04.2026).
6. Державна Інспекція Ядерного Регулювання України. Щодо виявлення у незаконному обігу радіоактивного матеріалу протягом II кварталу 2019 року. *snriu.gov.ua. Новини – Незаконний обіг*. 11.07.2019. URL: <https://snriu.gov.ua/news/shchodo-viyavlennya-u-nezakonnomu-obigu-radioaktivnogo-materialu-protyagom-ii-kvartalu-2019-roku> (дата звернення: 01.04.2026).
7. Державна Інспекція Ядерного Регулювання України. Інформація щодо виявлення радіоактивного матеріалу в незаконному обігу. *snriu.gov.ua. Новини – Незаконний обіг*. 30.05.2024. URL: <https://snriu.gov.ua/news/informatsiia-shchodo-viyavlennia-radioaktyvnoho-materialu-v-nezakonnomu-obihu> (дата звернення: 01.04.2026).
8. Державна Інспекція Ядерного Регулювання України. Доповідь про стан ядерної та радіаційної безпеки в Україні у 2022 році. *snriu.gov.ua. Для громадськості. Щорічна доповідь про стан ядерної та радіаційної безпеки в Україні*. 31.01.2023. URL: <https://surl.li/rwxdpv> (дата звернення: 01.04.2026).
9. Державна Інспекція Ядерного Регулювання України. Про вилучення із незаконного обігу радіоактивних матеріалів за IV квартал 2020 року. *snriu.gov.ua. Новини – Незаконний обіг*. 20.01.2021. URL: <https://snriu.gov.ua/news/pro-viluchennya-iz-nezakonnogo-obigu-radioaktivnih-materialiv> (дата звернення: 01.04.2026).
10. Державна Інспекція Ядерного Регулювання України. Доповідь про стан ядерної та радіаційної безпеки в Україні у 2023 році. *snriu.gov.ua. Для громадськості. Щорічна доповідь про стан ядерної та радіаційної безпеки в Україні*. 01.02.2024. URL: <https://snriu.gov.ua/storage/app/sites/1/pro-stan-yadernoi-ta-radiatsiinoi-bezpeki-v-ukraini-u-2023-rotsi.pdf> (дата звернення: 01.04.2026).
11. Державна Інспекція Ядерного Регулювання України. Щодо виявлення у незаконному обігу радіоактивних матеріалів. *snriu.gov.ua. Новини – Незаконний обіг*. 13.10.2016. URL: <https://snriu.gov.ua/news/shchodo-viyavlennya-u-nezakonnomu-obigu-radioaktivnih-materialiv-2> (дата звернення: 01.04.2026).

Горняков І.Д.

молодший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії стандартизованих операційних процедур,
(Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, (м.Львів).

Ленівий О.Ю

старший науковий співробітник науково-дослідної лабораторії стандартизованих операційних процедур,
(Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, (м.Львів).

Кривизюк Л.П.

провідний науковий співробітник науково-дослідної лабораторії стандартизованих операційних процедур,
(Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного, (м.Львів).

НАПРЯМКИ КОМПЛЕКСНОГО ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ДЕРЖАВИ

Сучасний безпековий простір характеризується зростанням кількості комплексних загроз, які можуть негативно впливати на стабільність функціонування держави. У таких умовах особливого значення набуває забезпечення надійного функціонування об'єктів критичної інфраструктури, від яких залежить життєдіяльність суспільства, економічна стабільність та обороноздатність країни. Критична інфраструктура охоплює сукупність об'єктів, систем та мереж, які забезпечують функціонування ключових сфер державного управління, енергетики, транспорту, зв'язку, фінансової системи, охорони здоров'я та інших стратегічно важливих галузей. Порушення роботи таких об'єктів може спричинити масштабні негативні наслідки, що становитимуть загрозу національній безпеці держави.

Актуальність даного питання гостро постала з початку повномасштабного вторгнення росії в Україну, у ході якого об'єкти енергетики, транспортної інфраструктури та систем зв'язку нашої держави стали цілями. Це підтвердило, що критична інфраструктура фактично є одним із ключових елементів сучасних військових конфліктів. Забезпечення захисту таких об'єктів в Україні здійснюється у межах державної політики національної безпеки за участю органів сектору безпеки та оборони, серед яких важливу роль відіграють Служба безпеки України, Національна гвардія України та Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України.

Разом із тим сучасні безпекові виклики спонукають до подальшого вдосконалення системи захисту об'єктів критичної інфраструктури та впровадження нових підходів до організації їх безпеки. Критична інфраструктура держави є складною багаторівневою системою, що містить стратегічно важливі об'єкти та мережі, функціонування яких забезпечує стабільність суспільства, економічний розвиток та національну безпеку країни. До таких об'єктів належать підприємства енергетичного сектору, транспортна інфраструктура, системи водопостачання та водовідведення, телекомунікаційні мережі, банківські та фінансові установи, об'єкти охорони здоров'я, а також підприємства оборонно-промислового комплексу. Функціонування цих об'єктів має стратегічне значення для держави, оскільки порушення їх роботи може спричинити масштабні соціально-економічні наслідки, дестабілізацію суспільної ситуації та значне зниження оборонного потенціалу країни. Саме тому забезпечення їх безпеки є одним із пріоритетних завдань державної політики у сфері національної безпеки. У сучасних умовах об'єкти критичної

інфраструктури перебувають під впливом широкого спектру загроз. Серед них важливе місце посідають військові загрози, що проявляються у вигляді ракетних та авіаційних ударів по стратегічно важливих об'єктах. Досвід подій, пов'язаних із повномасштабним вторгненням росії в Україну, показав, що енергетичні підприємства, транспортні вузли та об'єкти зв'язку стають пріоритетними цілями для противника. Окрім військових загроз, значну небезпеку становлять диверсійні та терористичні дії, спрямовані на виведення з ладу окремих об'єктів або порушення стабільності їх роботи. Такі дії можуть здійснюватися як безпосередньо на території об'єктів, так і шляхом використання дистанційних засобів впливу, в тому числі безпілотні літальні апарати або вибухові пристрої. Особливої уваги в сучасних умовах потребує забезпечення гарантованої кібербезпеки. Значна частина технологічних процесів на об'єктах критичної інфраструктури контролюється автоматизованими системами управління, що дозволяє підвищити ефективність їх функціонування. Водночас це створює додаткові ризики, пов'язані з можливістю несанкціонованого втручання у функціонування таких систем. У разі успішної ворожої кібератаки можуть бути порушені технологічні процеси, що може призвести до техногенних аварій або повної зупинки роботи об'єкта.

Важливим елементом системи захисту критичної інфраструктури є забезпечення належного рівня фізичної безпеки об'єктів. Це передбачає використання сучасних технічних засобів охорони, таких як системи відеоспостереження, периметрові системи сигналізації, системи контролю доступу та інші інженерно-технічні засоби захисту. Крім того, важливу роль відіграє організація фізичної охорони об'єктів силами відповідних підрозділів сектору безпеки і оборони. Координацію діяльності щодо забезпечення безпеки стратегічно важливих об'єктів в Україні здійснюють органи державної влади та спеціальні служби, зокрема Служба безпеки України, Національна гвардія України та Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. Їх діяльність спрямована на виявлення загроз, запобігання диверсійним діям, забезпечення кібер-захисту та організацію комплексної системи безпеки об'єктів критичної інфраструктури. Водночас аналіз сучасного стану системи захисту критичної інфраструктури дозволяє визначити низку проблем, що потребують вирішення. Насамперед це стосується недостатнього рівня технічного оснащення окремих об'єктів сучасними засобами безпеки. Частина таких об'єктів була побудована кілька десятиліть тому і не повністю відповідає сучасним вимогам захисту. Також існує проблема недостатньої інтеграції між інформаційними системами різних державних структур, що може ускладнювати обмін інформацією про загрози та знижувати ефективність реагування на надзвичайні ситуації. Важливим фактором є і людський фактор, який може проявлятися у вигляді помилок персоналу, недостатнього рівня підготовки або недотримання вимог безпеки. У зв'язку з цим виникає необхідність удосконалення системи захисту об'єктів критичної інфраструктури шляхом впровадження сучасних технологій, підвищення рівня кібербезпеки, модернізації технічних засобів охорони та посилення координації між усіма суб'єктами сектору безпеки і оборони.

Підвищення ефективності системи безпеки об'єктів критичної інфраструктури можливе за умови реалізації низки комплексних заходів.

По-перше, необхідно продовжити розвиток нормативно-правової бази у сфері захисту критичної інфраструктури. Законодавчі механізми мають враховувати сучасні загрози та відповідати міжнародним стандартам безпеки, що використовуються країнами-членами НАТО та Європейського союзу.

По-друге, важливим напрямом є модернізація технічних систем безпеки. Доцільним є впровадження сучасних систем відеоспостереження, інтелектуальних систем контролю доступу, периметрового захисту та автоматизованих систем раннього виявлення загроз.

По-третє, необхідно посилити кіберзахист інформаційних систем укріплення критичною інфраструктурою. Це передбачає створення ефективних систем моніторингу кіберзагроз, регулярне проведення аудиту інформаційної безпеки та використання сучасних засобів захисту інформації.

По-четверте, доцільним є створення резервних систем забезпечення функціонування критичної інфраструктури, в тому числі альтернативні джерела енергопостачання, резервні канали зв'язку та дублювання ключових інформаційних систем.

Окрему увагу слід приділяти підвищенню рівня підготовки персоналу. Регулярне проведення навчань і тренувань сприятиме формуванню необхідних навичок реагування на надзвичайні ситуації та підвищить ефективність дій персоналу у кризових умовах.

Отже, забезпечення надійного захисту об'єктів критичної інфраструктури є одним із пріоритетних напрямів державної політики у сфері національної безпеки. Сучасні виклики, пов'язані з військовими конфліктами, диверсійною діяльністю та кіберзагрозами, потребують постійного вдосконалення системи безпеки таких об'єктів. Комплексна реалізація організаційних, технічних та правових заходів дозволить підвищити стійкість критичної інфраструктури до сучасних загроз, забезпечити стабільне функціонування основних систем життєдіяльності держави та зміцнити її обороноздатність.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про критичну інфраструктуру». – Київ, 2021.
2. Закон України «Про національну безпеку України». – Київ, 2018.
3. Офіційний сайт Служба безпеки України.
4. Офіційний сайт Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України.
5. Аналітичні матеріали НАТО щодо захисту критичної інфраструктури.
6. Матеріали Європейської програми захисту критичної інфраструктури Євросоюзу.

Калинчук А.В.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого
Науковий керівник:

Чередниченко О.Ю.

професор Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат економічних наук, доцент

КОРУПЦІЯ У ЗАКУПІВЛЯХ ДЛЯ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ: ТЕНДЕРНІ ПОРУШЕННЯ, СИСТЕМА PROZORRO ТА РОЛЬ СБУ

Корупція у сфері закупівель для захисту об'єктів критичної інфраструктури України в умовах повномасштабної війни набуває системного характеру, оскільки поєднує у собі високі обсяги фінансування, обмежений доступ до інформації та підвищений рівень дискреції з боку замовників. Саме ці фактори формують середовище, в якому відхилення від принципів відкритості та конкуренції стають не винятком, а відносно поширеною практикою, що трансформує економічні правопорушення у безпосередню загрозу національній безпеці.

Електронна система Prozorro, запроваджена відповідно до Закону України «Про публічні закупівлі»[1], стала ключовим інструментом відкритості державних тендерів, забезпечивши вільний доступ до всієї інформації про закупівлі. Водночас після початку повномасштабного вторгнення підхід було змінено: згідно з постановою Кабінету Міністрів № 1275[2], замовникам дозволили проводити закупівлі без оприлюднення в системі з міркувань безпеки. Попри обґрунтованість такого кроку, на практиці це призвело до зловживань - переговорні процедури почали застосовувати навіть без реальної потреби в секретності, фактично обходячи відкриті торги.

Саме ця трансформація стала ключовим тригером для відновлення корупційних практик у нових формах. Використання переговорних процедур без належного

обґрунтування, укладення прямих договорів та обмеження доступу до інформації створили умови для відтворення класичних схем зловживань, адаптованих до воєнного контексту. Логічним наслідком стало зростання кількості випадків завищення вартості контрактів, штучного дроблення закупівель та імітації конкуренції, що свідчить про структурну вразливість системи в умовах зниження рівня публічності.

У цьому контексті корупційні порушення слід розглядати не як окремі інциденти, а як результат поєднання інституційних прогалин і ситуативних рішень, що розширюють дискреційні повноваження замовників. Зокрема, відсутність обов'язкового аудиту на етапі укладення договорів, слабкість внутрішнього контролю в операторів критичної інфраструктури та обмежений доступ громадськості до даних формують замкнений цикл, у якому порушення виявляються вже після фактичного використання коштів. Це знижує ефективність превентивних механізмів і зміщує акцент на постфактум реагування.

Водночас важливо враховувати, що специфіка закупівель для об'єктів критичної інфраструктури передбачає не лише технічну складність, а й високий рівень асиметрії інформації між замовником і потенційними постачальниками. Це створює додаткові передумови для маніпуляцій, коли вимоги до предмета закупівлі формуються під заздалегідь визначеного виконавця. У таких випадках формально дотримані процедури приховують сутнісне порушення принципу добросовісної конкуренції, що унеможливляє ефективне використання бюджетних ресурсів навіть за відсутності явних ознак змови.

Окремої уваги потребує проблема тіньової стандартизації, коли технічні специфікації не є публічно уніфікованими, а розробляються ситуативно різними замовниками. Відсутність єдиних підходів до визначення характеристик товарів і послуг для захисту критичної інфраструктури відкриває простір для завищення вартості та включення надлишкових параметрів. У довгостроковій перспективі це не лише підвищує корупційні ризики, а й ускладнює аудит ефективності таких закупівель, оскільки відсутня база для порівняння.

Водночас система Prozorro, попри обмеження воєнного часу, зберігає потенціал ключового інструменту протидії корупції завдяки своїй архітектурі відкритих даних і можливості інтеграції з іншими державними реєстрами. Її ефективність безпосередньо залежить від рівня охоплення закупівель та повноти оприлюдненої інформації, що означає: будь-яке звуження сфери її застосування автоматично розширює простір для непрозорих практик. Таким чином, проблема полягає не у недосконалої самої системи, а у масштабах її фактичного використання в умовах воєнного стану.

Ключову роль у протидії зловживанням відіграє Служба безпеки України. Відповідно до Закону України «Про Службу безпеки України»[3], вона має повноваження боротися з корупцією, якщо йдеться про загрозу національній безпеці, а розкрадання коштів, спрямованих на захист об'єктів критичної інфраструктури, якраз підпадає під цю категорію. Під час воєнного стану можливості СБУ розширилися: служба перевіряє контрагентів на можливі зв'язки з державою-агресором, контролює закупівлі у стратегічних сферах і відкриває кримінальні провадження у разі виявлення порушень.

О. Щирич вказує, що ефективність діяльності СБУ обмежується структурними факторами, насамперед недостатнім рівнем прозорості закупівель, що здійснюються поза електронною системою. Відсутність доступу до повної інформації ускладнює як аналітичну роботу, так і взаємодію з іншими елементами антикорупційної інфраструктури, включаючи громадський сектор і міжнародних партнерів. Це створює парадоксальну ситуацію, коли орган, відповідальний за безпеку, змушений діяти в умовах інформаційного дефіциту, який частково зумовлений тими ж міркуваннями безпеки[4, с.125].

З огляду на це, подолання корупції у закупівлях для захисту критичної інфраструктури потребує переходу від реактивної моделі до превентивної, що передбачає відновлення балансу між відкритістю та захистом чутливої інформації. Такий підхід логічно включає поступове повернення закупівель у систему Prozorro, запровадження обов'язкового оприлюднення укладених договорів із відтермінуванням та без розкриття критичних

технічних деталей, а також інтеграцію системи з реєстрами бенефіціарних власників для автоматичного виявлення пов'язаних осіб.

Подальший розвиток цієї логіки веде до необхідності посилення міжінституційної взаємодії, де СБУ, Державна аудиторська служба, антикорупційні органи та міжнародні аудитори діють не ізольовано, а як елементи єдиної системи контролю. Саме синергія превентивних інструментів, цифрових технологій і правоохоронних механізмів здатна мінімізувати можливості для зловживань ще на етапі планування закупівель.

Отже, корупція у цій сфері виступає індикатором глибших інституційних дисбалансів, які загострюються в умовах війни. Її подолання неможливе виключно через кримінальне переслідування, оскільки ключовим завданням є створення такого середовища, де непрозорі практики стають технічно складними, економічно не вигідними та оперативно виявляються. Саме в цьому контексті поєднання прозорості Prozorro, контрольної функції СБУ та загальної антикорупційної інфраструктури формує основу для довгострокової стійкості держави як у безпековому, так і в економічному вимірі.

Список використаних джерел:

1. Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
2. Про затвердження особливостей здійснення оборонних закупівель на період дії правового режиму воєнного стану: Постанова Каб. Міністрів України від 11.11.2022 № 1275, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1275-2022-п#Text>
3. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text>
4. Щирих О. Політична корупція як загроза для стійкості критичної інфраструктури: публічно-правовий аналіз. Пропілеї права та безпеки. 2025. № 6-7. С. 123-125.

Ковальов А.І.,

начальник відділу Національного університету
цивільного захисту України,

д.т.н., с.н.с.,

Дражніков Д.С.,

ад'юнкт Національного університету цивільного
захисту України,

Юрченко С.П.,

завідувач відділу вибухотехнічних та
пожежотехнічних досліджень Черкаського
НДЕКЦ МВС

ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ПОЖЕЖНОЇ БЕЗПЕКИ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ШЛЯХОМ УДОСКОНАЛЕННЯ РОЗРАХУНКОВО- ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНИХ МЕТОДІВ ОЦІНКИ ВОГНЕСТІЙКОСТІ СТАЛЕВИХ КОНСТРУКЦІЙ

Сучасні об'єкти критичної інфраструктури України характеризуються підвищеним рівнем техногенної небезпеки, що обумовлює необхідність забезпечення належного рівня їх пожежної безпеки. Надійність функціонування таких об'єктів значною мірою залежить від здатності будівельних конструкцій зберігати несучу здатність в умовах пожежі [1].

Сталеві конструкції активно використовуються на об'єктах критичної інфраструктури завдяки їхній високій несучій здатності та технологічним перевагам. Однак значним недоліком таких конструкцій є суттєве погіршення міцності та здатності до деформації за умов впливу високих температур. У разі пожежі це може спричинити передчасну втрату

несучої здатності окремих елементів. На об'єктах критичної інфраструктури така особливість створює підвищений ризик виникнення аварійних ситуацій і порушення роботи життєво важливих систем.

Для забезпечення нормованого рівня межі вогнестійкості застосовуються різні види вогнезахисних матеріалів, серед яких значну ефективність демонструють комбіновані системи, що поєднують декілька механізмів захисту. Такі системи дозволяють підвищити тривалість збереження працездатності конструкцій, однак їх застосування ускладнює процес оцінювання вогнестійкості. Сучасні нормативні підходи до оцінювання вогнестійкості здебільшого базуються на стандартних температурних режимах пожеж та спрощених розрахункових моделях. Однак реальні пожежні ситуації зазвичай вирізняються нерівномірним нагріванням, локальними зонами перегріву, змінною інтенсивністю теплового впливу, а також наявністю дефектів у вогнезахисному покритті або попередніх пошкоджень конструкцій. У таких складних умовах точність традиційних методів різко знижується, особливо якщо йдеться про оцінювання елементів із комбінованими системами вогнезахисту.

Існуючі розрахункові методи, що використовуються для визначення вогнестійкості сталевих конструкцій, здебільшого базуються на спрощених моделях і не враховують повною мірою вплив багатошарових вогнезахисних покриттів, зміну теплофізичних властивостей матеріалів у процесі нагрівання та реальні умови пожежної навантаги. Це може призвести до зниження точності прогнозування поведінки таких конструкцій в умовах впливу пожежі.

Підвищення точності оцінювання можливо за рахунок удосконалення розрахунково-експериментальних методів, які поєднують чисельне моделювання з результатами вогневих випробувань. Такий підхід дозволяє враховувати температурну залежність характеристик сталі та вогнезахисних матеріалів, специфіку багатошарових систем, граничні умови теплопередачі, а також більш точно визначати момент досягнення граничного стану на основі експериментальних даних. Це забезпечує міцнішу основу для ретельного вибору параметрів вогнезахисту й підвищує точність інженерних рішень [2].

Особливу увагу слід приділити врахуванню впливу геометричних параметрів сталевих елементів, умов їх закріплення, типу та товщини вогнезахисного покриття, а також сценаріїв розвитку пожежі. Використання сучасних програмних засобів моделювання дає можливість враховувати нелінійні процеси теплопередачі та деформації матеріалів, що значно підвищує достовірність результатів оцінювання.

Перспективним напрямом розвитку є використання ліцензійних сучасних програмних комплексів, в основу використання яких покладено застосування методу скінченних елементів, що дозволяє відтворювати складні сценарії пожеж та аналізувати напружено-деформований стан конструкцій у часі. Поєднання таких підходів із експериментальними дослідженнями дає змогу формувати уточнені інженерні методики, адаптовані до умов експлуатації об'єктів критичної інфраструктури. Це особливо важливо в умовах підвищених ризиків, пов'язаних із військовими загрозами та можливими пошкодженнями об'єктів.

Кількісне оцінювання вогнестійкості сталевих конструкцій доцільно здійснювати на основі визначення часу досягнення критичної температури елементом, при якій втрачається його несуча здатність. Узагальненою умовою граничного стану є співвідношення між розрахунковою температурою елемента та критичною температурою сталі, що залежить від рівня навантаження:

$$T_s(t) \geq T_{cr},$$

де $T_s(t)$ – температура сталевого елемента у момент часу t ;
 T_{cr} – критична температура, при якій втрачається несуча здатність конструкції.

Визначення функції зміни температури $T_s(t)$ є складною науково-технічною задачею, вирішення якої залежить від врахування інтенсивності теплового впливу, теплофізичних характеристик вогнезахисних матеріалів та геометрії конструкції. Саме тому застосування

комбінованих вогнезахисних систем потребує уточнення розрахункових моделей із урахуванням багат шаровості та фазових перетворень матеріалів під час нагрівання.

Наукова новизна запропонованого підходу полягає в удосконаленні розрахунково-експериментального методу оцінювання вогнестійкості сталевих конструкцій за рахунок комплексного врахування впливу комбінованих вогнезахисних систем та реальних сценаріїв розвитку пожежі. Запропонований підхід дозволяє підвищити точність визначення часу досягнення граничного стану конструкцій та забезпечує більш обґрунтований вибір параметрів вогнезахисту для об'єктів критичної інфраструктури [3].

Отже, удосконалення розрахунково-експериментальних методів оцінювання вогнестійкості сталевих конструкцій є важливим напрямом підвищення пожежної безпеки об'єктів критичної інфраструктури. Реалізація такого підходу дасть змогу точніше прогнозувати поведінку конструкцій в умовах пожежі, знижувати ризик непрогнозованого руйнування та підвищувати надійність захисту об'єктів підвищеної відповідальності.

Список використаних джерел:

1. Wang, W., Zhu, T., Gao, X., Yang, J., Chen, X., Wang, W. (2025). Fire Test on Insulated Steel Beams with Fire-Protection Coating and Fiber Cement Board. *Buildings*, 15(12), 2121.
2. Zhang, X., Peng, L., Ni, Z. P., Ni, T. X., Huang, Y. L., Zhou, Y. (2018). Experimental study on the fire performance of tubular steel columns with membrane protections for prefabricated and modular steel construction. *Materials*, 11(3), 437.
3. Ковальов А. І., Пурденко Р. Р., Томенко В. І., Качкар Є. В., Майборода Р. І. Оцінювання вогнестійкості вогнезахисних сталевих балок. *Вісті Донецького гірничого інституту*, 2022. №2 (51). С.43–53

Колесников М.Є.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІЗИЧНОГО ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ІНТЕГРАЦІЯ МІЖНАРОДНОГО ІНЖЕНЕРНОГО ДОСВІДУ ТА КОНТРОЛЬ НАГЛЯД

В умовах тривалих загроз національній безпеці забезпечення безперервного функціонування об'єктів критичної інфраструктури (далі – ОКІ) перейшло з питання технічної експлуатації у площину фізичного існування держави. Згідно з чинним законодавством, ОКІ є базовими системами, що забезпечують життєво важливі національні інтереси, а їх порушення може завдати значної шкоди [1]. Сучасний характер збройної агресії, що охоплює комплексне застосування засобів повітряного нападу (зокрема ракет і безпілотних систем), артилерійські обстріли та диверсії, визначає необхідність створення надійного комплексу захисту. Фізична безпека цих об'єктів безпосередньо гарантує підтримання обороноздатності, життєдіяльності суспільства та цілісності держави в цілому. Актуальною нормативно-правовою основою у цій сфері є ЗУ «Про критичну інфраструктуру» від 16.11.2021, який впровадив багаторівневе управління безпекою шляхом забезпечення обов'язкового виділення категорій об'єктів, розробку паспортів безпеки та об'єктових планів реагування на кризові ситуації [1].

Новим етапом практичної реалізації зазначених норм стало прийняття Наказу Адміністрації Держспецзв'язку від 14.01.2025 № 17, яким затверджено Методику та Критерії і показники оцінки стану захищеності ОКІ [2]. Документ перевів вимоги до стійкості у вимірювану площину чітких показників. Відтепер держава має інструмент для системного оцінювання фактичної спроможності операторів протидіяти проєкtnим загрозам

національного рівня, а саме: збройним атакам, тероризму, кіберінцидентам тощо. Правова база зобов'язує розробляти регламенти, а також впроваджувати спеціально визначені інженерно-технічні заходи шляхом облаштування фізичних бар'єрів по периметру, залучання озброєної охорони, формування резервів та реалізацію інженерного захисту, зокрема в рамках урядової Концепції «Країна фортеця», схваленої постановою КМУ від 26.04.2024 р. № 471.

На сьогодні енергетична система України зазнає суттєвих і систематичних атак, метою яких найчастіше є руйнування високовольтних підстанцій. Оскільки швидке відновлення ускладнюється глобальним дефіцитом спеціального обладнання, фізичний захист інфраструктури став критично необхідним для існування держави. Уряд запровадив концепцію багаторівневого (пасивного) захисту енергооб'єктів, що передбачає поетапне зниження ризику ураження. Ця система поділяється на три ключові рівні [3, 4]. Перший з них спрямований на захист від уламків та вибухової хвилі. Для цього навколо обладнання зводять габіони (від італ. *gabbione* – «велика клітка»; об'ємна сітчаста конструкція, заповнена природним камінням або іншим твердим матеріалом) та розставляють біг-беги (від англ. *big bag*; м'який контейнер великої місткості, виготовлений із міцної поліпропіленової тканини) із сипучими матеріалами, що дозволяє стримати ударну хвилю та локалізувати можливі пожежі. Другий рівень – антидроновий захист, що передбачає встановлення бетонних бар'єрів, металевих сітчастих куполів та жорстких каркасів над відкритими розподільчими пристроями для захисту від прямого влучання ударних БПЛА. Цей рівень на практиці підтверджує свою відносно високу результативність, адже за окремими експертними оцінками, ефективність може сягати близько 90%. Третім рівнем є захист від прямих ракетних ударів за допомогою зведення монолітних залізобетонних укриттів або їх підземного розміщення. Це найбільш вартісний і складний етап, який наразі перебуває здебільшого на стадії проектування через потребу в багатомільярдних інвестиціях, проте практичні реалізації вже починають з'являтися.

З метою адаптації таких рішень до умов тривалих та регулярних обстрілів, уряду України необхідно чітко визначити пріоритети. Захистити абсолютно всі об'єкти фізично та фінансово неможливо, тому наразі зусилля концентруються на найважливіших виробничих потужностях та вузлових підстанціях, пошкодження яких загрожує тривалим знеструмленням цілих регіонів. Попри доведену користь інженерних укриттів, експерти наголошують, що виключно пасивний захист – це неповноцінна стратегія. Максимальна стійкість буде досягнута лише тоді, коли бетонні споруди та габіони використовуються разом з протиповітряною обороною, мобільними вогневими групами, засобами РЕБ та курсом на децентралізацію, тобто встановлення малих когенераційних установок (МКУ) – компактних енергетичних систем, що одночасно виробляють електричну та теплову енергію безпосередньо біля споживача [5].

Досвід України та країн-союзників, зокрема Ізраїлю як прикладу високотехнологічної оборони, демонструє два суттєво різні підходи до формування стійкості держави під час масованих ракетних обстрілів. Українська модель оборони формується безпосередньо в умовах повномасштабної війни та базується на мобільних групах ППО, цифровому оповіщенні та створенні єдиної державної мережі укриттів [6]. Натомість системний підхід країн-союзників заснований на взаємодії впорядкованої системи установ та визначеній процедури, закладеній ще до ескалації, де наступальні дії (переважно шляхом нанесення превентивних ударів), активна ППО та глибоко інтегрована пасивна оборона, зокрема, обов'язкові укриття у всіх нових будівлях, діють як єдина динамічна система розподілу навантаження під час збройних конфліктів.

Практична реалізація такого системного підходу вимагає перегляду будівельних норм. У сфері пасивного захисту та зведення вибухостійких конструкцій західні інженерні підходи передбачають зміну самого підходу проектування. Замість спроб зробити будівлю абсолютно невразливою, головною метою є контрольована пластичність (англ. *controlled ductility*) – здатність залізобетонних та сталевих конструкцій гнутися і поглинати енергію вибуху без

крихкого руйнування. Іншим системним принципом є резервування шляхів навантаження, тобто якщо один елемент пошкоджено, воно безпечно перерозподіляється, запобігаючи каскадному обвалу всієї споруди. З метою убезпечення нових та вже відновлених ОКІ в Україні необхідно невідкладно впроваджувати комплексні інженерно-містобудівні підходи. До них належить застосування методів комп'ютерного моделювання (а саме скінченних елементів та обчислювальної гідродинаміки) для точного прогнозування взаємодії вибухових хвиль із забудовою. У проєктуванні доцільно забезпечувати безпечні відстані через буферні зони й захисні перепони, уникати плоских фасадів на користь енергорозсіювальних похилих чи вигнутих форм, а також розміщувати ключові вузли управління у внутрішніх захищених осередках. Водночас підвищення вибухостійкості споруд вимагає ширшого використання багатошарового скла для запобігання утворенню уламків та швидкого підсилення наявних несних конструкцій міцними композитними матеріалами, зокрема армованими полімерами [7].

В умовах тривалої боротьби навіть найсучасніші інженерні рішення та багатомільярдні інвестиції у багаторівневу архітектуру захисту ОКІ здатні зазнати поразки через внутрішній руйнівний чинник – корупцію. Економічні злочини у сфері будівництва захисних споруд (завищення вартості, використання неякісних матеріалів, укладання фіктивних підрядів та подальше підписання актів невиконаних робіт) перестають бути лише майновими правопорушеннями. Ці дії стають прямою загрозою національній безпеці, оскільки штучно знижують розрахунковий рівень вибухостійкості об'єктів та залишають стратегічні комплекси вкрай вразливими до ворожих ударів. Резонансним прецедентом стало викриття масштабної корупційної схеми під час будівництва укриттів для військових літаків у лютому 2026 року. За матеріалами правоохоронних органів, Вищий антикорупційний суд заарештував командувача логістики Повітряних Сил ЗСУ та очільника обласного управління СБУ, яких було затримано «на гарячому» під час спроби передачі хабаря у розмірі 320 тис. доларів США [8, 9]. Слід зазначити, що згаданий випадок яскраво демонструє, як тіньові домовленості на найвищому рівні безпосередньо підривають обороноздатність. Кошти, виділені на створення надійних фортифікаційних споруд для збереження бойової авіації, стають предметом наживи, а фізичний захист залишається вразливим.

Оскільки для пришвидшення робіт та дотримання режиму секретності (приховування місцезнаходження чутливих об'єктів від ворога) переважна частина договорів на зведення інженерного захисту укладається без відкритих тендерних процедур, де механізми громадського контролю, прикладом яких є портал «Dozorro» та аналітичні модулі «Prozorro» («BI Prozorro») є об'єктивно обмеженими. Саме тому систематичний контррозвідувальний супровід та пильний нагляд з боку Служби безпеки України стають вкрай необхідними елементами комплексної системи захисту. Безпосереднє залучення контррозвідувального елемента дозволяє здійснювати завчасний моніторинг підрядників, виявляти ризики та блокувати розкрадання ще на етапі реалізації угод. Показово, що розслідування та затримання керівного складу доводить здатність системи до самоочищення та протидії внутрішнім загрозам.

Зважаючи на викладене, для зменшення корупційних ризиків під час спорудження захисту для ОКІ варто впровадити два ключові кроки. Насамперед необхідно створити механізм незалежного закритого технічного аудиту. Це означає, що до приймання робіт на стратегічних об'єктах слід в обов'язковому порядку залучати фахових військових інженерів (зокрема і з держав-партнерів) для перевірки та оцінки якості будівельних матеріалів та їхньої відповідності стандартам вибухостійкості. По-друге, Служба безпеки України має посилити контррозвідувальний нагляд за закупівлями шляхом запровадження більш ретельної завчасної перевірки всіх підрядників, які отримують доступ до проєктної документації, щоб запобігти економічним злочинам і витоку інформації, розголошення якої може призвести до закономірних обстрілів.

Список використаних джерел:

1. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/T211882?an=111> (дата звернення: 16.03.2026).
2. Про затвердження Методики та Критеріїв і показників оцінки стану захищеності об'єктів критичної інфраструктури : наказ Адміністрації Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України від 14.01.2025 № 17 : зареєстр. в Міністерстві юстиції України 07.03.2025 за № 375/43781. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0375-25#Text> (дата звернення: 16.03.2026).
3. ТОВ «ДП-Україна». Захист енергетичних об'єктів металоконструкціями. 02 берез. 2026. URL: <https://gmt.net.ua/novini/zakhist-energetichnikh-obiektiv-metalok/> (дата звернення: 16.03.2026).
4. Бурбела Н., Попов А. Україна пройшла найважчий енергетичний рік: коли світло повернеться в наші оселі. УНІАН. 09.01.2026. URL: <https://www.unian.ua/economics/energetics/ukrajina-proyshla-nayvazhchiiy-energetichniy-rik-koli-svitlo-povernetsya-v-nashi-oseli-13250895.html> (дата звернення: 16.03.2026).
5. Пасивний захист для критичної інфраструктури: чи допоможе він? Українська Енергетика. 26.11.2024. URL: <https://ua-energy.org/uk/posts/pasyvnyi-zakhyst-dlia-krytychnoi-infrastruktury-chy-dopomozhe-takyi-dosvid-vyst> (дата звернення: 17.03.2026).
6. Fainberg S., Peleg Y., Fadlon T. Combat-Tested Integrated Defense: What Ukraine and Israel Reveal About Endurance Under Air Attack. Modern War Institute. 27.01.2026. URL: <https://mwi.westpoint.edu/combat-tested-integrated-defense-what-ukraine-and-israel-reveal-about-endurance-under-air-attack/> (дата звернення: 17.03.2026).
7. Symetrix. Designing Blast Resistant Structures: Best Practices in 2025. 11.08.2025. URL: <http://symetrix.co.nz/designing-blast-resistant-structures-practices-2025/> (дата звернення: 17.03.2026).
8. Романенко В. Корупція на укриттях для літаків: затримали командувача логістики Повітряних сил і очільника управління СБУ. Українська правда. 25.02.2026. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2026/02/25/8022740/> (дата звернення: 17.03.2026).
9. Романенко В. Корупція на укриттях для літаків: суд арештував полковника СБУ і командувача логістики ПС із заставами. Українська правда. 27.02.2026. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2026/02/27/8023116/> (дата звернення: 17.03.2026).

Кравченко А. В.

здобувач вищої освіти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії проти України питання захисту критичної інфраструктури набуває особливого значення та актуальності. Критична інфраструктура, яка включає об'єкти енергетики, транспорту, зв'язку, водопостачання, охорони здоров'я, фінансової системи та інших життєво важливих секторів, є основою функціонування держави та забезпечення життєдіяльності населення. Уразливість диверсій, ракетних ударів, інформаційних операцій та кібернападів, призводить до необхідності формування сучасної та ефективної системи захисту.

Воєнний стан удосконалює способи організації безпеки критичної інфраструктури, тому що традиційні методи, спрямовані на мирний час, є недостатніми в умовах інтенсивного впливу з боку ворога. Сучасні загрози мають комплексний характер, який поєднує в собі фізичні, кібернетичні та інформаційні складові. Це потребує переходу від

неповних заходів безпеки до системного підходу, що містить етапи – від попередження загроз до ліквідації їхніх наслідків.

Забезпечення стійкості критичної інфраструктури є одним із ключових принципів, що спрямований на здатність об'єктів діяти навіть в умовах пошкоджень, а також швидко відновлювати свою діяльність після впливу негативних факторів. У цьому контексті важливим є впровадження концепції резильєнтності, яка передбачає створення резервних систем, диверсифікацію ресурсів, дублювання ключових елементів та підвищення автономності функціонування об'єктів [1]. У випадку пошкодження окремих вузлів, енергетична система повинна мати можливість негайного переправлення потоків електроенергії, а системи зв'язку – забезпечувати безперервність комунікації.

Суттєву роль відіграє ризик-орієнтований підхід до забезпечення безпеки. Він передбачає ідентифікацію уразливих об'єктів, оцінку потенційних загроз та встановлення пріоритетів. Такий підхід надає перевагу захисту найбільш критичних елементів системи, що мають вирішальне роль в умовах обмежених ресурсів. Саме тоді, важливою складовою є постійне оновлення оцінки ризиків, оскільки характер загроз у період воєнного часу може швидко змінюватися.

Вагомим компонентом сучасної системи захисту є впровадження кібербезпеки. Збільшення ролі інформаційних технологій у функціонуванні критичної інфраструктури призводить до того, що кіберзагрози можуть мати катастрофічні наслідки. Тому забезпечення кіберстійкості об'єктів, захист інформаційних систем, мереж та даних є невід'ємною складовою загальної системи безпеки. Це передбачає впровадження сучасних засобів захисту, регулярний аудит безпеки, підготовку персоналу та розвиток спроможностей до швидкого реагування на кіберінциденти [2].

Не менш важливим є питання міжвідомчої взаємодії. Захист критичної інфраструктури не може бути ефективним без тісної координації між різними органами державної влади, силовими структурами, органами місцевого самоврядування та приватним сектором. В умовах сучасних реалій, особливої значущості набуває створення єдиних центрів координації, що забезпечують обмін інформацією, координацію дій та швидке прийняття рішень. Впорядкування взаємодії з міжнародними партнерами є також важливим компонентом. Це дозволить отримувати доступ до технологій та передового досвіду. Велику цінність у постачанні безпеки відіграє удосконалена система моніторингу та попередження. Технологій, такі як системи відеоспостереження, безпілотні літальні апарати, аналітичні платформи та сенсорні мережі, надають можливість своєчасно виявляти загрози. Об'єднання цих систем у єдиний інформаційний простір збільшує ефективність.

Підготовка персоналу, який здійснює охорону та обслуговування об'єктів критичної інфраструктури має особливе значення. В умовах воєнного стану працівники повинні володіти не лише професійними знаннями у своїй галузі, а й навичками дій у кризових ситуаціях, основами тактичної медицини, правилами поведінки під час обстрілів та евакуації [3]. Регулярні тренування, навчання та моделювання кризових сценаріїв сприяють підвищенню готовності персоналу до дій у надзвичайних умовах.

З цього погляду, ключовими є заходи фізичної безпеки, такі як : посилення охорони, контроль доступу, проведення контрдиверсійних заходів та інженерно-технічне укріплення об'єктів. Дієвість цих заходів залежить від рівня координації та оперативному обміну інформацією між різними структурами.

Основним напрямом є інформаційна безпека та протидія дезінформації. Ворог може використовувати інформаційні ресурси для підриву обстановки та довіри до державних інституцій. Варто забезпечити продуктивну комунікацію з суспільством, а також протидію інформаційним загрозам.

Сучасні підходи до захисту критичної інфраструктури також передбачають активне використання міжнародного досвіду. Країни, які мають значний досвід у сфері безпеки, зокрема держави-члени НАТО, розробили ефективні моделі організації захисту критичної

інфраструктури, які можуть бути адаптовані до українських умов [4]. Це стосується як нормативно-правового забезпечення, так і організаційних та технічних рішень.

Обмежене ресурсне забезпечення, потреба швидкої адаптації до змін, взаємодія між різними суб'єктами, необхідність актуалізації технологій - гальмують реалізацію сучасних підходів. Вирішення цих викликів потребує стратегічного планування, вдосконалення нормативно-правової бази та підвищення рівня підготовки персоналу.

Отже, захист критичної інфраструктури України в умовах воєнного стану є складним завданням, яке потребує комплексного. Сучасні підходи, що базуються на принципах резильєнтності, інтеграції, координації та використання новітніх технологій, дозволяють підвищити ефективність системи безпеки та забезпечити стійкість держави до сучасних загроз. Подальший розвиток цих підходів є необхідною умовою зміцнення національної безпеки та забезпечення стабільного функціонування критичної інфраструктури навіть у найскладніших умовах.

Список використаних джерел

1. Ботнаренко І.А. Критична інфраструктура в Україні та її складові: поняття, зміст та законодавче визначення: матеріали Науково-практичної конференції (Львів, 22 грудня 2023). Львів: Львів ДУВС, 2024. 192 с.
2. Верголяс О.О. Реформування системи захисту та підвищення стійкості критичної інфраструктури України в розрізі актуальних загроз. Coolyanews.info. 2020. URL: <https://coolyanews.info/reformuvannya-sistemi-zahistu-ta-piidvischennya-stiiikostii-kritichnoyi-infrastrukturi-ukrayinii-v-rozriizi-aktual.html>
3. Уряднікова І.В., Заплатинський В.М. Наукові підходи до визначення терміну «критична інфраструктура». Вісті Донецького гірничого інституту. 2020. No 2 (47). URL: https://jdmi.donntu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/02/Uriadnikova-JDMI_2_2020.pdf.
4. Єрменчук О.П. Основні підходи до організації захисту критичної інфраструктури в країнах Європи: досвід для України: монографія. Дніпро: Дніпроп. держ. ун-т внутр. справ, 2018. 180 с.

Кушей К.Р.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Сьогодні питання безпеки критичної інфраструктури перестало бути суто технічним або вузькопрофільним завданням для окремих спеціалістів. Ми живемо в час, коли стабільність функціонування всієї держави напряму залежить від того, чи працює електромережа, чи є стабільний зв'язок та чи функціонують банківські сервіси [1]. Будь-який, навіть короточасний збій у цих системах миттєво відчуває на собі кожен громадянин, що породжує ланцюгову реакцію в економіці та соціальній сфері. Раніше під захистом об'єктів розуміли переважно фізичну безпеку: високий паркан, системи відеоспостереження та озброєну охорону на пропускних пунктах. Проте сучасний світ з його глобальною цифровізацією та взаємопов'язаністю систем диктує зовсім інші правила гри. Тепер ворогу чи зловмиснику не обов'язково бути фізично присутнім на об'єкті — достатньо знайти критичну вразливість у програмному забезпеченні або використати дешевий дрон. Саме тому підходи до безпеки зараз проходять етап повної та докорінної трансформації [3].

Перше, що варто усвідомити в контексті сучасних загроз: у нинішньому світі неможливо побудувати «ідеальну фортецю», яку неможливо зламати. Якщо противник

володіє достатніми ресурсами та часом, він знайде спосіб втрутитися в роботу системи. Тому головний тренд сьогодні — це перехід від простого захисту до концепції стійкості, так званої «resilience» [4]. Що це означає на практиці для управління критичною інфраструктурою? Якщо раніше ми намагалися просто не допустити аварію чи атаку будь-якою ціною, то сьогодні ми апріорі виходимо з того, що атака може бути успішною, а захист — прорваним. І головне завдання в такому разі — зробити так, щоб система не зупинилася повністю і не відбулося системного колапсу. Вона має вміти працювати в обмеженому або аварійному режимі, швидко відновлюватися та автоматично ізолювати пошкоджені ділянки. Це можна порівняти з живим організмом: якщо людина отримує поранення руки, її серце та мозок мають продовжувати функціонувати, щоб забезпечити виживання. Такий підхід перетворює критичну інфраструктуру на адаптивну систему, яка здатна не просто відбивати удари, а виживати та відновлюватися в умовах постійних шоків різного походження.

Ми вже звикли сприймати інфраструктуру як щось матеріальне: залізо, бетон, труби чи дроти. Але сьогодні це насамперед програмний код та дані. Сучасні електростанції, водоканали, транспортні логістичні вузли та системи розподілу газу керуються складними інтелектуальними мережами SCADA, які все частіше мають вихід у глобальну мережу інтернет або тісно пов'язані з хмарними сервісами для аналітики. Це створює величезне вікно можливостей для кібератак, які за своїми наслідками можуть бути руйнівнішими за фізичні вибухи [2]. Один із найактуальніших підходів у цій сфері — архітектура «Нульової довіри». Раніше в безпеці діяв принцип периметра: якщо ти знаходишся всередині мережі підприємства, тобі автоматично можна довіряти. Тепер це правило остаточно скасовано. Кожна дія, кожен вхід у систему, кожен запит від віддаленого датчика має проходити жорстку багатофакторну верифікацію. Крім того, сучасні мережі сегментують на мікрорівні. Це робиться для того, щоб навіть у разі зламу, наприклад, системи офісного освітлення чи кондиціювання, зловмисник не міг через ці другорядні порти отримати доступ до пультів керування реактором, турбіною чи магістральним затвором.

Важливим аспектом сучасних підходів є подолання розриву між різними департаментами безпеки. Раніше охоронець на прохідній і системний адміністратор у кабінеті працювали автономно і часто навіть не спілкувалися між собою. Сьогодні ж ми спостерігаємо повну конвергенцію фізичної та кібербезпеки. Наприклад, сучасні інтелектуальні системи відеоспостереження, оснащені елементами штучного інтелекту та нейронними мережами, можуть самостійно, без участі оператора, розпізнати нетипову поведінку людини біля огорожі об'єкта або ідентифікувати запуск дрона в радіусі кількох кілометрів. Більше того, у великих компаніях зараз активно впроваджують технологію «цифрових двійників». Це повні віртуальні копії реальних об'єктів, на яких у режимі реального часу можна моделювати будь-які сценарії: від наслідків вимкнення живлення до імітації масованої кібератаки на софт. Це дозволяє диспетчерам та інженерам відпрацьовувати реакції на кризи у безпечному цифровому середовищі, не ризикуючи життям людей чи цілісністю реального дорогого обладнання.

Окремо варто зупинитися на тому, як змінилося ставлення до безпеки через призму досвіду, який сьогодні отримує Україна. Наші реалії показали всьому світові, що об'єкти критичної інфраструктури стають цілком номер один у сучасних гібридних конфліктах. Це змусило нас розробляти та впроваджувати унікальні підходи, які зараз стають базовими стандартами для країн НАТО та ЄС. По-перше, це стратегічна децентралізація. Стара радянська модель з величезними вузловими станціями виявилася надто вразливою. Майбутнє — за мережею малих, автономних енерговузлів та модульних систем, які набагато складніше вивести з ладу одним точковим ударом [3]. По-друге, ми побачили ренесанс методів пасивного захисту. Будівництво потужних бетонних укриттів, використання габіонів та заглиблення критичних вузлів під землю раніше вважалося дорогим і не обов'язковим анахронізмом, а сьогодні це стало життєвою необхідністю, що дозволяє зберігати керованість енергосистеми під обстрілами. По-третє, надзвичайно важливою стала

мобільність ресурсів — здатність аварійних бригад протягом годин замінити пошкоджені стаціонарні об’єкти їхніми мобільними або контейнерними аналогами.

Проте, попри всю автоматизацію, використання штучного інтелекту та складних алгоритмів, за будь-яким пультом управління в кінцевому підсумку завжди стоїть людина. І сучасний підхід до безпеки приділяє людському фактору чи не найбільшу увагу. Психологічні операції та соціальна інженерія залишаються найпростішими і, на жаль, найефективнішими способами зламати будь-яку, навіть найбільш технічно досконалу систему захисту [2]. Можна витратити мільйони доларів на фаєрволи, але все це буде марним, якщо працівник відкриє шкідливий файл з особистої пошти на робочому комп’ютері або вставить знайдену на парковці флешку в роз’єм сервера. Тому регулярні тренінги, «кібергігієна», постійні тестування персоналу на пильність та створення особливої культури безпеки всередині колективу є такою ж важливою складовою, як і технічне переоснащення. Безпека — це не продукт, який можна купити і встановити, це постійний процес і спосіб мислення кожного співробітника від прибиральника до генерального директора.

Також не можна ігнорувати юридичну та організаційну сторону питання. Сучасний підхід передбачає тісну співпрацю між державою та приватним сектором. Оскільки більшість об’єктів критичної інфраструктури (енергетика, телеком, транспорт) часто перебувають у приватній власності, держава вже не може просто диктувати умови «зверху» [1]. Створюються спільні центри аналізу загроз, де бізнес і спецслужби обмінюються інформацією про нові віруси чи підозрілу активність у реальному часі. Прийняття відповідних законів (як-от Закон України «Про критичну інфраструктуру») закладає фундамент для єдиних стандартів захисту, незалежно від форми власності об’єкта. Це створює єдине поле безпеки, де кожна ланка ланцюга розуміє свою відповідальність перед суспільством.

Підсумовуючи свій аналіз, хочу підкреслити, що забезпечення безпеки критичної інфраструктури в сучасних умовах — це не статичний стан досягнутого спокою, а динамічний і безперервний процес трансформації. Ми остаточно відійшли від ілюзії, що можна просто «закрити двері» і бути в безпеці. Ключ до виживання та стабільності сьогодні лежить у трьох фундаментальних площинах: глибока інтеграція фізичного та цифрового захисту, максимальна стійкість системи до неминучих збоїв та широке використання інновацій, включаючи прогностичну аналітику на базі великих даних. Тільки такий комплексний, гнучкий та інтелектуальний підхід дозволяє гарантувати безпеку суспільства у світі, де загрози стають дедалі складнішими, швидшими та менш передбачуваними. Інфраструктура майбутнього — це не просто споруди, це розумний організм, який вміє тримати удар, вчитися на помилках і відновлюватися швидше, ніж будь-який ворог встигне це усвідомити.

Список використаних джерел:

1. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX.
2. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII.
3. Національна стратегія захисту критичної інфраструктури на період до 2025 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 16.12.2020 № 1581-р.
4. Суходоля О. М. Стійкість критичної інфраструктури як основа національної безпеки. Київ : НІСД, 2022..

Лазоренко О.Ю.

викладач кафедри протимінної діяльності та спеціальної підготовки навчально-наукового інституту інженерної та спеціальної підготовки

Національного університету цивільного захисту
України

Кожем'яка О.О.

старший викладач кафедри протимінної
діяльності та спеціальної підготовки навчально-
наукового інституту інженерної та спеціальної
підготовки Національного університету
цивільного захисту України

УДОСКОНАЛЕННЯ ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ ШЛЯХОМ ЇХ ПІДЗЕМНОГО РОЗМІЩЕННЯ ТА ІНТЕГРАЦІЇ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ ПРОТИПОВІТРЯНОЇ ОБОРОНИ

Повномасштабна війна в Україні продемонструвала, що об'єкти критичної інфраструктури стали однією з головних цілей сучасних воєнних операцій. Енергетичні системи, комунікаційні центри, транспортні вузли та інші стратегічні об'єкти держави регулярно піддаються атакам безпілотних літальних апаратів, ракетним ударам та іншим видам високоточної зброї. Руйнування таких об'єктів призводить до масштабних економічних втрат, порушення функціонування державних систем управління та значного погіршення умов життєдіяльності населення [2].

У цих умовах особливого значення набуває підвищення рівня захищеності інфраструктурних об'єктів. Одним із перспективних напрямів є підземне розташування критично важливих елементів інфраструктури. Подібна практика вже застосовується у багатьох країнах світу для захисту стратегічних об'єктів, військових комплексів та центрів прийняття рішень і управління [6, с. 45].

Підземне розміщення критичної інфраструктури, дозволяє значно зменшити ризик ураження об'єктів високоточними засобами ураження. Залізобетонні конструкції та масиви ґрунту виконують роль природньої перешкоди, що знижує вплив вибухової хвилі, уламків та інших вторинних факторів ураження [5; 10]. Крім того, підземні об'єкти мають значно меншу візуальну та теплову сигнатуру, що ускладнює їхнє виявлення сучасними технічними засобами розвідки противника [7, с. 112].

Разом із пасивними інженерними рішеннями важливим елементом захисту є застосування активних автоматизованих комплексів та систем оборони. Сучасні автоматизовані системи і комплекси протиповітряної оборони з використанням алгоритмів штучного інтелекту, дозволяють здійснювати постійний моніторинг повітряного простору, виявляти загрози та оперативно реагувати на них.

Особливо ефективними такі системи є у боротьбі з безпілотними літальними апаратами. Автоматизовані турелі протиповітряної оборони, здатні самостійно виявляти цілі, визначати їхній тип та здійснювати ураження без безпосередньої участі оператора. Використання алгоритмів машинного навчання, дозволяє системам адаптуватися до змін у тактиці противника та підвищувати ефективність протидії вищезазначеним засобам ураження [8, с.67].

Важливим компонентом комплексного захисту критичної інфраструктури є також засоби радіоелектронної боротьби. Вони здатні порушувати роботу систем навігації та зв'язку безпілотних апаратів, що значно знижує ефективність їхнього застосування. Поєднання систем радіоелектронної боротьби та автоматизованих засобів протиповітряної оборони створює багаторівневу систему захисту [9].

Реалізація підземного розміщення об'єктів критичної інфраструктури потребує системного підходу. Першим етапом має бути стратегічний аудит існуючих об'єктів інфраструктури. На цьому етапі визначаються найбільш важливі об'єкти, що потребують

першочергового захисту, зокрема електростанції, підстанції, центри управління енергосистемою, дата-центри, підприємства з виробництва стратегічного палива [1].

Другим етапом є проведення інженерно-геологічних досліджень територій. Аналіз геологічних умов дозволяє визначити найбільш придатні місця для будівництва підземних споруд. У деяких випадках доцільним є використання природних геологічних структур, таких як гранітні масиви або покинуті гірничі шахти та кар'єри [3; 4].

Третім етапом є вибір оптимального рівня заглиблення об'єктів та типу підземної конструкції відповідно до вимог будівельних норм та стандартів [3; 4].

Таблиця 1

Рекомендована глибина розміщення підземних об'єктів залежно від типу загрози

Тип загрози	Рекомендована глибина
Уламки та ударні дрони	5 – 10 метрів
Ракети з проникаючою бойовою частиною	15 – 30 метрів
Балістичні ракети	понад 30 метрів

Наступним важливим принципом є модульність і розосередження інфраструктурних об'єктів. Замість створення одного великого комплексу, доцільно формувати мережу невеликих взаємопов'язаних об'єктів. Такий підхід значно знижує ризик одночасного знищення ключових елементів системи [6, с. 88].

Особлива увага повинна приділятися забезпеченню автономності підземних комплексів. Для цього передбачаються резервні джерела електропостачання, системи водопостачання, вентиляційні та фільтраційні установки, а також захищені канали зв'язку. Підземні об'єкти повинні бути здатні функціонувати автономно протягом щонайменше 72 години, відповідно до вимог цивільного захисту [3].

Система захисту підземної інфраструктури передбачає поєднання інженерних, протиповітряних та радіоелектронних засобів (рис. 1).

Рис. 1. Модель багаторівневого захисту підземного об'єкта критичної інфраструктури (ППО+РЕБ).

Не менш важливим є заходи маскуванню та кіберзахисту. Мінімізація теплових сигнатур, використання імітаційних (хибних) об’єктів та захищених цифрових мереж управління, значно дозволяють ускладнити виявлення об’єктів противником [8, с. 103].

Таким чином, поєднання підземного розміщення критичної інфраструктури з активними системами протиповітряної оборони та засобами радіоелектронної боротьби формує нову модель забезпечення стійкості держави в умовах сучасних воєнних загроз [2].

Підземне розміщення об’єктів критичної інфраструктури є одним із перспективних напрямів підвищення їхньої захищеності в умовах сучасних воєнних загроз. Поєднання інженерного захисту із сучасними системами протиповітряної оборони та радіоелектронної боротьби дозволяє створити комплексну багаторівневу систему безпеки.

Запровадження модульної, розосередженої та автономної інфраструктурної архітектури сприятиме забезпеченню безперервного функціонування ключових секторів економіки та державного управління навіть в умовах тривалого воєнного протистояння [1; 2].

Список використаних джерел:

1. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1882-IX.
2. Стратегія національної безпеки України: затверджена Указом Президента України від 14 вересня 2020 р. №392/2020. Київ, 2020.
3. ДБН В.2.2-5:2023. Захисні споруди цивільного захисту. Київ: Мінрегіон України, 2023.
4. ДБН В.1.2-14:2018. Загальні принципи забезпечення надійності та конструктивної безпеки будівель і споруд. Київ: Мінрегіон України, 2018.
5. ДСТУ-Н Б В.1.1-27:2010. Захист будівель і споруд від вибухових впливів. Київ: Мінрегіонбуд України, 2010.
6. UFC 3-340-02. Structures to Resist the Effects of Accidental Explosions. Washington: Department of Defense, 2008.
7. Baker W.E., Cox P.A., Westine P.S., Kulesz J.J., Strehlow R.A. Explosion Hazards and Evaluation. Amsterdam: Elsevier, 1983.
8. Smith P., Hetherington J. Blast and Ballistic Loading of Structures. Oxford: Butterworth-Heinemann, 1994.
9. AASTP-1. Manual of NATO Safety Principles for the Storage of Military Ammunition and Explosives. Brussels: NATO, 2010.
10. ДБН В.2.6-98:2009. Бетонні та залізобетонні конструкції. Основні положення. Київ: Мінрегіонбуд України, 2009.

Лазорчик В.Ю.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ ФІЗИЧНОГО, ОРГАНІЗАЦІЙНОГО ТА КІБЕРЗАХИСТУ ОБ’ЄКТІВ ЕЛЕКТРОЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ТРИВАЛОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ

Електроенергетична інфраструктура України у 2022–2026 роках перебуває під постійним цілеспрямованим впливом з боку Російської Федерації, яка системно використовує ракетні удари, дрони-камікадзе та диверсійні дії як інструмент тиску на державу. Пошкодження підстанцій, силових трансформаторів, диспетчерських центрів і ліній електропередач спричиняє масштабні перебої в електропостачанні, що, своєю чергою, негативно відбивається на роботі транспорту, медичних закладів, систем водопостачання та

зв'язку. У таких умовах захист електроенергетичних об'єктів перестас бути виключно технічним питанням і набуває стратегічного значення для забезпечення стійкості держави.

Аналіз атак на об'єкти критичної інфраструктури упродовж 2022–2026 років свідчить, що найбільш уразливими залишаються відкриті високовольтні підстанції, силові трансформатори та вузли комутації, проектування яких здійснювалося з урахуванням переважно техногенних, а не воєнних загроз. Практика показала, що виведення з ладу навіть одного трансформатора в окремих регіонах призводило до тривалих і масштабних відключень електроенергії, що вказує на недостатній рівень резервування та надмірну концентрацію критичних елементів енергосистеми [1].

Підвищення рівня фізичного захисту таких об'єктів потребує перегляду підходів до їх просторової організації та експлуатації. Розосередження трансформаторного обладнання, поділ підстанцій на автономні функціональні секції та створення можливостей оперативного перепідключення у разі ураження окремих елементів істотно знижують ризик повної втрати об'єкта. Водночас досвід бойових дій підтверджує, що тимчасові інженерні рішення, зокрема використання габіонів або земляних насипів, мають обмежену ефективність і не здатні забезпечити належний рівень стійкості у разі повторних ударів.

Більш ефективним напрямом є впровадження капітального інженерного захисту електроенергетичних об'єктів. Йдеться, зокрема, про будівництво залізобетонних укриттів навколо трансформаторів, часткове заглиблення обладнання та створення багаторівневих систем фізичної безпеки. Подібні підходи широко застосовуються у міжнародній практиці захисту енергетичної інфраструктури в умовах підвищених безпекових ризиків і демонструють суттєве зменшення масштабів пошкоджень у разі атак [2].

Важливим чинником підвищення стійкості енергосистеми є також децентралізація організаційного управління. Централізована модель диспетчерського контролю в умовах тривалої збройної агресії створює критичні вразливості, адже ураження одного пункту управління може призвести до втрати керованості значними сегментами мережі. Практичним рішенням є формування мережі резервних диспетчерських центрів, розміщених на безпечній відстані від основних, інженерно захищених та здатних автономно забезпечувати управління окремими регіональними ділянками енергосистеми.

В умовах сучасної війни фізичний захист електроенергетичних об'єктів тісно пов'язаний із забезпеченням кібербезпеки. У 2025–2026 роках фіксувалися випадки комбінованих атак, за яких фізичні удари по підстанціях поєднувалися з кібервтручанням у системи диспетчерського управління та телеметрії. Такі дії істотно ускладнювали процес відновлення електропостачання та посилювали загальні наслідки руйнувань. Протидія цим загрозам вимагає жорсткої сегментації мереж, відокремлення критичних систем від публічних інформаційних ресурсів, обмеження віддаленого доступу та впровадження постійного моніторингу кіберінцидентів [3].

Отже, підвищення рівня захищеності електроенергетичної інфраструктури України в умовах тривалої збройної агресії можливе лише за умови комплексного підходу. Поєднання капітального фізичного захисту, децентралізованого управління та інтегрованої системи кібербезпеки дозволяє суттєво знизити вразливість критичних об'єктів, скоротити час відновлення після атак і забезпечити стабільне функціонування життєво важливих систем держави.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження переліку об'єктів критичної інфраструктури : Постанова Кабінету Міністрів України від 16 грудня 2022 р. № 1384. URL: <https://www.kmu.gov.ua> (дата звернення: 03.02.2026).
2. U.S. Department of Energy. *Protecting Critical Energy Infrastructure*. URL: <https://www.energy.gov> (дата звернення: 03.02.2026).
3. European Union Agency for Cybersecurity (ENISA). *Cybersecurity of Energy Systems*. URL: <https://www.enisa.europa.eu> (дата звернення: 03.02.2026).

Мазур М.С.

студент Національної академії Служби безпеки
України

АРХІТЕКТУРА ІНСАЙДЕРСЬКОЇ ЗАГРОЗИ НА ОБ'ЄКТАХ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ: ПРЕВЕНТИВНИЙ КОНТРРОЗВІДУВАЛЬНИЙ ПРОФАЙЛІНГ

В умовах тривалої повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України парадигма ведення війни зазнала незворотних трансформацій. Об'єкти критичної інфраструктури (ОКІ) — енергетичні комплекси, транспортні вузли, телекомунікаційні мережі та підприємства військово-промислового комплексу — стали не просто елементами тилового забезпечення, а пріоритетними цілями для завдання асиметричних, стратегічних ударів ворога [2]. Досвід останніх років переконливо доводить, що ефективність кінетичного ураження (ракетні удари, атаки БПЛА) або кібернетичних диверсій критично залежить від наявності розвідувальної інформації «з землі». Відповідно, жоден рівень фізичного та інженерного захисту, жодні системи протиповітряної оборони чи протоколи кібербезпеки не здатні гарантувати абсолютну безпеку об'єкта, якщо в його системі наявна фундаментальна вразливість — людський фактор.

Сучасна контррозвідувальна діяльність Служби безпеки України стикається з концептуальним викликом: як нівелювати загрозу зсередини, коли архітектура зради вибудовується не професійними агентами іноземних спецслужб, а звичайними громадянами, інсайдерами, які мають легітимний доступ до стратегічних об'єктів. Ця проблема вимагає переходу від класичної правоохоронної парадигми (розслідування факту державної зради після її вчинення або на етапі безпосередньої реалізації) до доктрини превентивного контррозвідувального профайлінгу, що базується на постійному моніторингу психоемоційного та поведінкового стану персоналу ОКІ.

Для ефективної протидії інсайдерським загрозам необхідно насамперед деконструювати саму природу зради в сучасних умовах. Типовий "кріт" на об'єкті критичної інфраструктури — це рідко ідеологічний фанатик чи глибоко законспірований агент. Найчастіше це штатний працівник, який під впливом зовнішніх чи внутрішніх деструктивних факторів втратив психологічну стійкість та здатність до критичного мислення, перетворившись на вразливу мішень для вербувальних підходів ворожих спецслужб.

Класична матриця мотивації шпигунства MICE (Money, Ideology, Compromise, Ego — Гроші, Ідеологія, Компромат, Его) в українських реаліях набула нових, гібридних форм, які вимагають ретельного контррозвідувального аналізу. По-перше, фінансовий фактор (Money): в умовах економічної турбулентності загрозу становлять не стільки класичні хабарі, скільки приховані фінансові проблеми персоналу — борги перед мікрокредитними організаціями, ігрова залежність (лудоманія), участь у тіньових схемах швидкого заробітку. Ворожі спецслужби через бази даних легко ідентифікують таких осіб і пропонують швидке вирішення проблем в обмін на інформацію. По-друге, ідеологічний фактор (Ideology): відкрита проросійська позиція сьогодні є рідкістю на стратегічних об'єктах, однак їй на зміну прийшла прихована апатія, зневіра в інституціях держави або сприйняття ворожих ПСГО. Працівник може не любити ворога, але під впливом психологічної втоми погодитися на співпрацю. По-третє, компрометуючий фактор (Compromise): цифровий слід сучасної людини залишає безмежне поле для шантажу. Необережні публікації, зв'язки на тимчасово окупованих територіях чи приховане кримінальне минуле стають важелем тиску, який ламає лояльність працівника. По-четверте, фактор Его (Ego): проблема невизнаного професіоналізму, гострі конфлікти з керівництвом, відчуття несправедливої оцінки праці дозволяють ворожому вербувальнику зіграти на амбіціях особи, підштовхуючи її до зради як форми відновлення справедливості.

Існуюча система безпеки на ОКІ здебільшого спирається на статичні методи перевірки: спеціальні перевірки при працевлаштуванні, періодичні опитування з використанням поліграфа. Головна проблема цього підходу полягає в тому, що він фіксує лише стан людини в конкретний момент часу. Однак лояльність та психологічне благополуччя — це динамічні показники. Працівник, який успішно пройшов поліграф кілька років тому, міг пережити особисту трагедію, вигорання або потрапити в боргову яму сьогодні, ставши ідеальним кандидатом для вербування.

Відповіддю на цей виклик має стати впровадження системи превентивного контррозвідувального профайлінгу — безперервного, але негласного поведінкового моніторингу персоналу з метою виявлення маркерів ризику ще до того, як особа вчинить державну зраду. Предиктивна аналітика в роботі органів безпеки дозволяє змістити фокус з ліквідації наслідків диверсії на превентивне блокування намірів.

Основними поведінковими маркерами (аномаліями), які мають фіксуватися, є раптова зміна способу життя працівника (поява невідповідних доходів матеріальних благ або, навпаки, ознаки жорсткої економії); соціальна ізоляція, відмова від звичного кола спілкування, різкі зміни в емоційному фоні; прояв нетипової цікавості до процесів на об'єкті, які виходять за межі посадових обов'язків особи (питання про графіки охорони, маршрути постачання, розташування систем ППО); порушення правил режиму секретності чи спроби несанкціонованого копіювання документації.

Реалізація такої стратегії вимагає переосмислення внутрішньої архітектури безпеки на самих об'єктах критичної інфраструктури. Оперативні співробітники Служби безпеки України фізично не можуть і не повинні щоденно контролювати кожного працівника ОКІ. Тому першим рубежем контррозвідувального захисту мають стати управління персоналом (HR-відділи) підприємств, які з документаторів мають перетворитися на "соціальні сенсори". Використовуючи психологічне тестування та встановлення довірчого контакту, кадрові працівники здатні першими помічати деструктивні зміни. Проте офіційний моніторинг не завжди здатен виявити приховані наміри, тому він має органічно доповнюватися формуванням розгалуженої мережі негласних помічників безпосередньо серед рядових працівників. Наявність лояльних і підготовлених інформаторів у різних змінах та цехах дозволяє фіксувати ті нюанси поведінки чи розмови, які людина ніколи не продемонструє в кабінеті HR-спеціаліста або керівника. Завданням СБУ в цій архітектурі є створення єдиної аналітичної матриці: поєднання офіційних сигналів від кадрового апарату та негласних повідомлень від довірених осіб на об'єкті для оперативного підтвердження або спростування факту підготовки до диверсії.

Впровадження глибокого контррозвідувального профайлінгу неминуче стикається з правовими колізіями, зокрема щодо забезпечення прав громадян на невтручання в особисте життя. З одного боку, демократична держава гарантує недоторканність приватного життя, з іншого — інтереси національної безпеки в умовах воєнного стану вимагають абсолютного контролю над стратегічними секторами економіки [1]. Вирішення цієї колізії лежить у площині переосмислення державного інтересу як домінанти у сфері функціонування ОКІ. Правовий статус працівника такого об'єкта має відрізнятися від статусу працівника звичайної комерційної структури. Доцільним є розроблення на законодавчому рівні поняття розширеного безпекового скринінгу як обов'язкової умови працевлаштування. Підписуючи контракт, працівник повинен свідомо та добровільно погоджуватися на тимчасове звуження меж приватності, дозволяючи уповноваженим органам здійснювати моніторинг його психологічного стану, фінансових ризиків та соціальних зв'язків.

Крім того, необхідно нормативно закріпити механізми правомірного заподіяння шкоди або оперативного ризику в діяльності контррозвідки при відпрацюванні інсайдерських загроз. Оперативний співробітник, який отримує інформацію про вразливість працівника ОКІ, повинен мати широкий спектр легальних інструментів для проведення комбінаторних заходів (у тому числі з використанням оперативної гри), не побоюючись

кримінального переслідування за "перевищення повноважень", якщо ці дії спрямовані на відвернення диверсії [3].

Підсумовуючи вищевикладене, слід зазначити, що ефективне забезпечення службово-бойової діяльності сил безпеки і оборони та захист критичної інфраструктури неможливі без кардинальної зміни підходів. Захист стратегічних об'єктів — це насамперед робота з психологічним кліматом та світоглядом людей, які ці об'єкти обслуговують. Архітектура інсайдерської загрози базується на людських слабкостях, тому контррозвідальний захист має бути націлений на превентивне виявлення та нейтралізацію цих слабкостей. Перехід від реактивних розслідувань до проактивного профайлінгу, синергія кадрового апарату з мережею негласних помічників та законодавче закріплення пріоритету національної безпеки — це комплекс заходів, який дозволить СБ України діяти на випередження. Формування психологічної стійкості та високої свідомості персоналу має стати такою ж невід'ємною частиною системи безпеки, як і зброя охорона периметра.

Список використаних джерел:

1. Конституція України : Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр> (дата звернення: 17.04.2026).
2. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20> (дата звернення: 17.04.2026).
3. Про Службу безпеки України : Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12> (дата звернення: 17.04.2026).

Мандзюк О.В.

начальник 8 прикордонного загону Державної
прикордонної служби України, полковник

УДОСКОНАЛЕННЯ СИСТЕМИ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

У статті розглянуто питання підвищення ефективності захисту об'єктів критичної інфраструктури України в умовах бойових дій. Проаналізовано досвід виконання бойових (спеціальних) завдань підрозділами 8 прикордонного загону в районі правобережжя Каховського водосховища. Висвітлено особливості вогневого та радіоелектронного прикриття енергетичних об'єктів. Обґрунтовано необхідність удосконалення системи захисту шляхом застосування сучасних засобів спостереження, протидії БпЛА та посилення міжвідомчої взаємодії.

Повномасштабна агресія проти України суттєво змінила характер загроз для об'єктів критичної інфраструктури. Енергетичні об'єкти, транспортні вузли та системи зв'язку стали пріоритетними цілями противника, а їх ураження призводить до економічних втрат і порушення систем життєзабезпечення населення [1]. Значну загрозу становить застосування БпЛА, високоточної артилерії, ракет та засобів радіоелектронної боротьби, що потребує створення ефективної системи захисту. Важливу роль у її забезпеченні відіграють підрозділи сектору безпеки і оборони України, зокрема Державної прикордонної служби України.

Метою дослідження є аналіз особливостей організації системи захисту об'єктів критичної інфраструктури розташованих в районах активних бойових дій та визначення основних напрямів її вдосконалення на основі практичного досвіду виконання бойових (спеціальних) завдань.

Для досягнення поставленої мети визначено такі завдання дослідження:

1. Проаналізувати сучасні загрози для об'єктів критичної інфраструктури, які розміщені в безпосередній близькості до лінії бойового зіткнення.
2. Дослідити особливості організації системи прикриття об'єктів енергетичної інфраструктури в районах ведення активних бойових дій, в тому числі, в першому ешелоні побудови бойових порядків СОУ.
3. Узагальнити практичний досвід виконання бойових (спеціальних) завдань підрозділами 8 прикордонного загону.
4. Визначити основні напрями вдосконалення системи безпеки та захисту об'єктів критичної інфраструктури.

Наукова новизна дослідження полягає у систематизації практичного досвіду організації вогневого та радіоелектронного прикриття об'єктів критичної інфраструктури у районі безпосереднього ведення бойових дій та формуванні пропозицій щодо удосконалення комплексної системи їх захисту.

Особливості загроз для об'єктів критичної інфраструктури

Критична інфраструктура - це сукупність об'єктів, систем і ресурсів, порушення функціонування яких може призвести до значних негативних наслідків для національної безпеки, економіки та життєдіяльності населення [2].

У сучасних умовах противник застосовує комплекс різних методів впливу на такі об'єкти. Одним із основних є використання **ударних безпілотних літальних апаратів**, які застосовуються для ураження енергетичних об'єктів, підстанцій, складів пального, об'єктів зв'язку та промислових підприємств, а також для проведення повітряної розвідки і коригування вогневих засобів. Крім того, БПЛА використовуються для атак на транспортні вузли, мости, залізничні станції та інші об'єкти логістики.

Також противник здійснює **артилерійські та ракетні обстріли**, що дозволяє уражати об'єкти критичної інфраструктури на значній відстані. Додаткову загрозу становить **диверсійна діяльність**, спрямована на підриг або пошкодження інженерних мереж, обладнання та систем управління.

Важливим елементом впливу є інформаційно-психологічні операції, спрямовані на поширення дезінформації, дискредитацію органів влади та створення панічних настроїв серед населення, які можуть супроводжуватися кібератаками на інформаційні системи. У цьому контексті важливу роль відіграє Служба безпеки України, яка здійснює контррозвідувальне забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури, протидію ІПСО противника та заходи з оперативного легендування діяльності підрозділів.

Окремим напрямом є **знищення логістичної інфраструктури**. Основними цілями таких атак виступають транспортні вузли, залізничні станції, колії та мости. Показовим прикладом є атаки на залізничну інфраструктуру в районі станції Апостолове, яка відіграє важливу роль у забезпеченні транспортного сполучення та перевезенні промислових вантажів. Ураження залізничних колій, стрілочних переводів та допоміжної інфраструктури призводить до порушення роботи транспортного вузла і суттєво ускладнює доставку сировини до підприємств та транспортування готової продукції. Такі дії спрямовані на порушення безперервності логістичних ланцюгів, зниження виробничих потужностей підприємств, затримку постачання стратегічних ресурсів і створення додаткового навантаження на альтернативні маршрути транспортування.

Особливо вразливими є об'єкти енергетичної інфраструктури, оскільки їх пошкодження може призвести до масштабних перебоїв у постачанні електроенергії, порушення роботи підприємств, медичних установ та систем водопостачання [3].

Організація прикриття об'єктів критичної інфраструктури

Підрозділи 8 прикордонного загону виконують бойові (спеціальні) завдання на лінії бойового зіткнення у районі правобережжя Каховського водосховища. Одним із важливих напрямів нашої діяльності є забезпечення вогневого та радіоелектронного прикриття об'єктів критичної інфраструктури.

До таких об'єктів належать: підстанції «Феросплавна» та «Нікопольська»; Нікопольська та Покровська сонячні електростанції.

Зазначені об'єкти відіграють важливу роль у функціонуванні енергетичної системи регіону, забезпечуючи передачу та генерацію електричної енергії, в тому числі, здійснюючи живлення ЗАЕС.

Система прикриття об'єктів включає комплекс організаційних, інженерних та технічних заходів, спрямованих на виявлення та нейтралізацію загроз, зокрема:

1. Система спостереження та розвідки. Організовується постійне спостереження за повітряною та наземною обстановкою із застосуванням технічних засобів розвідки, безпілотних систем та спостережних постів.

2. Вогневе прикриття. Для забезпечення захисту об'єктів організовується система вогневих та мобільних вогневих груп для прикриття найбільш важливих елементів інфраструктури, що дозволяє своєчасно реагувати на загрози та знищувати засоби ураження противника.

3. Радіoeлектронна боротьба, радіoeлектронна та радіотехнічна розвідка. Одним із важливих елементів захисту є застосування засобів радіoeлектронної боротьби, радіoeлектронної та радіотехнічної розвідки, які дозволяють виявляти безпілотні літальні апарати, подавляти канали управління БПЛА, перешкоджати навігації ворожих безпілотних систем.

4. Інженерне обладнання об'єктів. Для підвищення живучості системи прикриття об'єктів критичної інфраструктури здійснюється інженерне обладнання території, що включає облаштування укриттів, захисних споруд, їх маскуванню. Інженерний захист зазвичай організовується за кількома рівнями. **Перший рівень захисту** передбачає безпосереднє укриття найбільш важливих елементів інфраструктури – трансформаторів, пунктів управління, вузлів зв'язку та іншого критичного обладнання – за допомогою залізобетонних конструкцій, захисних стін, земляних насипів або бетонних укриттів (саркофагів), що зменшують вплив уламків і вибухової хвилі. **Другий рівень захисту** полягає у створенні додаткових інженерних бар'єрів навколо об'єкта: проти уламкових стін, бетонних блоків, укріплення будівель. Такі заходи спрямовані на підвищення стійкості функціонування об'єктів критичної інфраструктури.

На основі аналізу практичного досвіду виконання бойових завдань визначено напрями підвищення ефективності захисту об'єктів критичної інфраструктури. Наукова новизна підходу полягає у комплексній інтеграції засобів виявлення, протидії та управління в єдину систему реагування на загрози.

Одним із ключових напрямів є **координація міжвідомчих зусиль** щодо виявлення та супроводження повітряних цілей, зокрема із застосуванням програмного забезпечення раннього виявлення та оповіщення «Zello» та його удосконалених аналогів, що дозволяє оперативно обмінюватися інформацією між підрозділами та підвищувати швидкість реагування на загрози.

Важливим елементом підвищення ефективності захисту є **створення інтегрованих систем раннього виявлення загроз**, які передбачають комплексне використання радіолокаційних систем, засобів акустичного та оптичного спостереження для своєчасного виявлення безпілотних літальних апаратів та інших повітряних цілей.

Не менш важливим напрямом є **розвиток систем протидії безпілотним системам**, що передбачає впровадження сучасних комплексів боротьби з БПЛА, зокрема засобів радіoeлектронного подавлення та кінетичного ураження, з урахуванням економічної доцільності їх застосування та можливостей подальшої модернізації.

Суттєве значення має **автоматизація систем управління**, яка дозволяє скоротити час реагування на загрози, оптимізувати використання особового складу та підвищити ефективність роботи засобів радіoeлектронної боротьби і радіoeлектронної розвідки. Використання автоматизованих систем забезпечує швидку передачу інформації про виявлені

цілі, збільшує час для реагування на загрозу та мінімізує вплив людського фактора у процесі прийняття рішень.

Окремим напрямом є **підвищення ефективності міжвідомчої взаємодії**, що передбачає тісну координацію підрозділів Державної прикордонної служби України, Збройних Сил України, Служби Безпеки України, Національної гвардії України та інших силових структур. Створення єдиного центру прийняття рішень, забезпечення взаємозамінності підрозділів, інтеграція різних складових сектору оборони в єдину систему управління засобами виявлення та вогневими засобами, а також чітке розмежування відповідальності за часом, місцем, видом ураження та передачею інформації сприятимуть підвищенню ефективності захисту об'єктів.

Крім того, важливим напрямом є **розвиток систем інженерного захисту**, який передбачає створення додаткових укриттів, захисних споруд, інженерних бар'єрів та застосування засобів маскування для підвищення стійкості функціонування об'єктів критичної інфраструктури в умовах сучасних загроз.

Таким чином, сучасні умови ведення бойових дій потребують комплексного підходу до забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури. Практичний досвід виконання бойових (спеціальних) завдань підрозділами 8 прикордонного загону свідчить про те, що ефективний захист таких об'єктів можливий лише за умови інтегрованого застосування: систем спостереження та розвідки; вогневих засобів прикриття; засобів радіоелектронної боротьби та розвідки; інженерного обладнання об'єктів.

Подальше вдосконалення системи безпеки має базуватися на впровадженні сучасних технологій, автоматизації процесів управління та підвищенні рівня міжвідомчої взаємодії сил безпеки і оборони України.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про критичну інфраструктуру» від 16.11.2021 №1882-IX.
2. Кабінет Міністрів України. Концепція створення державної системи захисту критичної інфраструктури. – Київ, 2017.
3. Аналітична доповідь Національного інституту стратегічних досліджень «Захист критичної інфраструктури в умовах гібридних загроз». – Київ, 2019.

Мельник В.І.

заступник начальника науково-дослідного відділу технічного регулювання, метрології та системи якості науково-дослідного центру нормативно-технічного регулювання Інституту наукових досліджень з цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України,

кандидат юридичних наук, доцент

ІНТЕГРОВАНА СТІЙКІСТЬ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ Й ПРАВОВІ ПІДХОДИ ДО БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ

Критична інфраструктура України в умовах тривалих воєнних загроз і високої невизначеності функціонує в режимі постійного ризику, коли навіть локальні інциденти можуть спричиняти каскадні відмови, масштабні соціально-економічні наслідки та порушення життєво важливих сервісів. За цих обставин безпека і захист об'єктів критичної інфраструктури мають розглядатися не як сукупність розрізнених заходів охорони, а як інтегрована система забезпечення стійкості, що поєднує попередження, готовність, реагування та відновлення. Практична потреба удосконалення такої системи зумовлюється

як зростанням інтенсивності, атак і диверсій, так і зміною характеру загроз, де фізичний вплив, інформаційні операції та кібератаки взаємно підсилюють один одного [1].

Ключовим викликом є забезпечення узгодженості між суб'єктами, відповідальними за безпеку, та єдиних стандартів управління ризиками. На практиці ефективність захисту об'єктів критичної інфраструктури часто знижується через фрагментарність процедур, відмінність підходів до оцінювання ризиків і відсутність спільної «мови» між операторами, органами влади й підрозділами реагування. Удосконалення системи доцільно здійснювати через уніфікацію мінімальних вимог безпеки на основі ризик-орієнтованої моделі: визначення активів, критичних функцій, допустимих рівнів ризику, сценаріїв загроз і наслідків [1]. Такий підхід дозволяє перейти від формального контролю наявності окремих заходів до управління реальними загрозами, що є критично важливим для об'єктів енергетики, транспорту, зв'язку, водопостачання, охорони здоров'я та інших секторів.

Особливу роль відіграє концепція «багаторівневого захисту», яка передбачає поєднання фізичної безпеки, кіберзахисту, організаційних процедур та інженерної стійкості. На рівні фізичної складової пріоритетом є сегментація територій, контроль доступу, охоронні режими, відеоспостереження, захист периметра, а також сценарні тренування персоналу. На рівні кібербезпеки – інвентаризація систем, сегментація мереж, резервування, журналювання, реагування на інциденти, захист промислових систем управління та забезпечення безперервності технологічних процесів. На організаційному рівні – чіткі плани безперервності та відновлення, комунікаційні протоколи, управління змінами та постійне навчання. Важливо, що ці елементи повинні діяти як єдиний механізм: слабкість в одному компоненті здатна нейтралізувати надлишкові ресурси в іншому.

Окремого значення набуває механізм обміну інформацією про загрози та інциденти між операторами і державними органами. Своєчасне попередження, індикатори компрометації, аналіз причин відмов та типові сценарії атак мають циркулювати в рамках керованої взаємодії, яка водночас забезпечує режим обмеження доступу до чутливої інформації. Для України критично важливо інституціоналізувати такі канали на секторальному рівні й закріпити правила повідомлення про інциденти, строки, відповідальних осіб, формати даних і порядок використання інформації для запобігання повторенню атак.

Практичний ефект удосконалення системи безпеки та захисту критичної інфраструктури підсилюється впровадженням регулярних аудитів і оцінювання стійкості за показниками, що відображають не лише формальну відповідність, а й реальну здатність витримувати впливи. Доцільно використовувати показники часу відновлення, рівня резервування, спроможності до автономної роботи, ефективності реагування та якості кризових комунікацій [1–2]. Паралельно важливо забезпечити пріоритизацію ресурсів: захищати насамперед ті елементи, від яких залежить життєдіяльність великих територій і виконання критичних державних функцій.

Отже, удосконалення системи безпеки та захисту об'єктів критичної інфраструктури України має реалізовуватися як побудова інтегрованої стійкості, що поєднує ризик-орієнтоване управління, багаторівневий захист, стандартизовані процедури взаємодії та практико-орієнтовану оцінку результативності. Такий підхід забезпечує не лише зниження вразливостей, а й підвищення здатності держави та операторів підтримувати безперервність критичних сервісів у кризових умовах, що є передумовою національної безпеки та суспільної стабільності.

Список використаних джерел:

1. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16 листоп. 2021 р. № 1882-IX. Редакція від 21 верес. 2024 р. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20?utm_source=chatgpt.com#Text
2. NIST SP 800-82 Rev. 2: *Guide to Industrial Control Systems (ICS) Security*. 2015. URL : https://csrc.nist.gov/pubs/sp/800/82/r2/final?utm_source=chatgpt.com

Музичак А.З.

доцент Військового інституту танкових військ
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»,
к.т.н., доцент

Столярчук Ю.В.

викладач Військового інституту танкових військ
Національного технічного університету
«Харківський політехнічний інститут»,
к.т.н.

ОРГАНІЗАЦІЙНА ТА ТЕХНОЛОГІЧНА СКЛАДОВІ ЗАХИСТУ ОБ’ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА НАСЕЛЕННЯ ВІД ЗАГРОЗ З ПОВІТРЯ

Від початку повномасштабного вторгнення російського агресора в Україну об’єкти критичної інфраструктури стали ціллю спочатку ракетних, а в подальшому й комбінованих ударів з повітря. Згідно з [1] лише у 2022 році російські злочинці знищили чи пошкодили понад 700 об’єктів критичної інфраструктури, серед яких аеропорти, мости, нафтобази, електростанції та підстанції, тощо. З жовтня 2022 року розпочалась цілеспрямована кампанія проти енергосистеми України [1], у першу чергу під удар потрапили теплові електричні станції та електричні підстанції, яка з перемінним успіхом триває досі.

Порядок захисту об’єктів критичної інфраструктури визначає Закон «Про критичну інфраструктуру» [2]. Цим законом визначається як категоризація об’єктів критичної інфраструктури й їх реєстр так і система захисту, яка включає оцінку ризиків та протидію загрозам. Самі загрози в цілому поділяють на кіберзагрози (широко застосовуються в українсько-російській війні [3]) та фізичні загрози. Фізичні загрози у свою чергу можна поділити на повітряні (із застосуванням безпілотних літальних апаратів) та наземні (диверсії, терористичні акти, викрадення тощо).

Дане дослідження стосується у першу чергу протидії повітряним загрозам. Під час розгляду повітряних атак, слід взяти до уваги як постійне нарощування їх масовості, так і зміну структури. У перший рік війни, особливо в перші місяці, ставка була зроблена на балістичні та крилаті ракети, яких було випущено біля 4,5 тис. [4]. Проте вже на кінець року агресор почав працювати над вдосконаленням повітряних атак, зокрема й з використанням іранських ударних безпілотних літальних апаратів (БПЛА) типу «Shahed». Вперше такі БПЛА було застосовано у вересні 2022 року під російською назвою «Герань».

Спочатку ударні БПЛА закуповувалися в Ірані відносно невеликими партіями. Вартість залежала від розміру партії: від 290 тис. \$ за одиницю для партії 2000 штук до 193 тис. \$ за одиницю для партії 6000 штук [5]. Однак досить швидко розпочалися роботи з виробництва ударних БПЛА на території Росії. Про високу зацікавленість Росії у такому виробництві свідчить той факт, що частина фінансових операцій з Іраном проходила в золоті. Так в лютому 2023 року російське ТОВ «Алабуга Машинери» передало іранській компанії Sahara Thunder понад 2 тони золота в злитках [6]. Загалом у розгортання виробництва ударних БПЛА Російська Федерація інвестувала біля \$3 млрд. [7], а до процесу виробництва було залучено понад 900 компаній. Станом на кінець травня 2025-го темпи виробництва Росією «Shahed-136/Герань-2» становлять близько 2700 БПЛА на місяць. У підсумку, російська армія застосувала проти України понад 142,3 тисячі ударних безпілотників [6]. Для порівняння за цей же період по території України було випущено біля 6,5 тис крилатих та балістичних ракет.

Важливо, що сучасні темпи виробництва ударних БПЛА, це далеко не межа. На подальше розгортання виробництва безпілотників у наступні три роки росіяни планують

витратити ще \$1,38 млрд (112 млрд. рублів). Ворог планує суттєво наростити виробництво, щоб застосовувати до 1000 ударних БПЛА на день [8].

Такі масштаби виробництва дають змогу запускати по кілька сотень ударних БПЛА в межах однієї операції, чого достатньо не лише для ураження цілей чи перевантаження систем протиповітряної оборони, а й для створення постійної загрози населенню. Важливо, що навіть ті БПЛА, які не досягають цілі, виконують функцію психологічного впливу – сирени, звуки двигунів і вибухи формують стан постійної тривоги, порушують нормальний ритм життя. У результаті такий повітряний терор спрямований не лише на фізичне руйнування, а й на зниження стійкості суспільства, послаблення економіки та деморалізацію населення.

Виходячи з вище наведеного, система захисту від загроз повітря за сучасних умов не може обмежуватися лише об'єктами критичної інфраструктури. Необхідно вибудовувати цілісну систему, яка в рівній мірі дозволяє захищати як військовий об'єкт чи об'єкт критичної інфраструктури так і будь-який інший промисловий чи житловий будинок. Лише так можна протидіяти щоденному повітряному терору. Тому захист від загроз з повітря слід розглядати щонайменше в двох площинах: організаційній та технологічній.

Щодо організаційної структури, згідно статті 14 розділу 4 Закону [2] суб'єктами системи захисту критичної інфраструктури зокрема є:

Служба безпеки України;

правоохоронні та розвідувальні органи, суб'єкти оперативно-розшукової та контррозвідувальної діяльності;

Збройні сили України, інші військові формування, утворені відповідно до законів України.

Проте ні Служба безпеки України, ні правоохоронні та розвідувальні органи не здатні забезпечити виконання завдання такого масштабу. Збройні сили України зараз практично повністю задіяні на виконанні завдань вздовж лінії бойового зіткнення, а тому також не можуть виконувати цього завдання. Тому практично єдиним суб'єктом захисту виступають підрозділи територіальної оборони (ТрО), тим більше що відповідно до Закону України «Про основи національного спротиву» [9] їхнім прямим завданням є «участь в охороні та обороні важливих об'єктів і комунікацій, інших критично важливих об'єктів інфраструктури, об'єктів обласного, районного, сільського, міського тощо значення, порушення функціонування та виведення з ладу яких становлять загрозу для життєдіяльності населення».

На початках для протидії ударним БПЛА типу «Shahed»/«Герань» по всій Україні створювались мобільні вогневі групи (МВГ). Такі групи створювались практично в усіх військових формуваннях, зокрема як підрозділи Повітряних сил ЗСУ, в складі військ протиповітряної оборони Сухопутних військ, як підрозділи Національної гвардії, в складі Державної прикордонної служби [10]. Проте, на нашу думку, такі МВГ слід відпочатку було розвивати в складі підрозділів територіальної оборони, оскільки територіальна розподіленість МВГ логічно вписується у структуру ТрО.

Мобільні вогневі групи практично відразу показали свою ефективність, хоча основним устаткуванням таких підрозділів були лише великокаліберні кулемети, встановлені на самохідному шасі, найчастіше пікапі. Їм вдавалося справлятися із загрозами, перед якими у 2026 році виявилися безсилимими американські військові та військові країн Перської затоки після початку активних бойових дій в Ірані.

Очевидно, що за умов сучасної технологічної війни немає ідеальних рішень, адже ворог також постійно розвивається. Зокрема, з'явилися нові версії ударних БПЛА «Герань»:

Герань-3 (Shahed-238) – реактивна версія, що використовує китайський турбореактивний двигун; завдяки цьому швидкість зросла до 400–600 км/год, а висота польоту – до 8,5 км, що значно ускладнює перехоплення мобільними вогневими групами з кулеметами;

Герань-4 – еволюція реактивної версії з потужнішим двигуном та оптимізованою аеродинамікою (коротший носовий обтічник); крейсерська швидкість сягає 500-700 км/год, а висота польоту – до 9 км;

Герань-5 – новий тип апарату, який за конструкцією більше нагадує крилату ракету (довжина близько 6 м). Має бойову частину 90 кг, дальність до 1000 км та реактивний двигун; вважається російською адаптацією іранського БПЛА «Кагар».

Проте рішення цих нових викликів полягає вже не в організаційній структурі системи захисту, а у вдосконаленні технологічного оснащення вже наявних мобільних вогневих груп та інших підрозділів територіальної оборони. Основною умовою до нових технологій, яку висуває сучасна війна на виснаження, є асиметрія вартості – засіб перехоплення повинен бути дешевшим від ударного БПЛА. Завдяки цьому нівелюється одна із економічних цілей масової «Герані» – примусити Україну витратити дорогі ресурси на дешеві цілі.

Ще супроти поршневих БПЛА «Герань-2» було розроблено цілий спектр зенітних дронів-перехоплювачів вартістю 1–2 тис. \$, що на кілька порядків менше вартості «Герань-2». Звичайно, знищувати реактивні версії «Герані» набагато складніше, однак їхня вартість також суттєво вища та складає біля 100 тис. \$. Супроти таких БПЛА стає доцільним застосування дорожчих дронів-перехоплювачів, наприклад Merops вартістю 15 тис. \$. Окрім розроблення нових апаратних рішень вдосконалюється також програмна частина. Так підвищенню ефективності дронів-перехоплювачів сприяє впровадження функції автозахоплення цілі на базі штучного інтелекту.

Як висновок, відмітимо, що розподілена структура територіальної оборони добре вкладається в концепцію територіально розподіленої системи протидії загрозам з повітря. А для успішних дій у війні на виснаження пріоритетним напрямом розвитку технологічного оснащення цих підрозділів повинен бути принцип «економічної асиметрії». На сьогоднішній день цьому принципу відповідають зенітні дрони перехоплювачі, зокрема й з функцією автозахоплення цілі.

Список використаних джерел:

1. Удари по об'єктах критичної інфраструктури України під час російсько-української війни. Вікіпедія – Вільна енциклопедія. URL: https://uk.wikipedia.org/wiki/Удари_по_об%27єктах_критичної_інфраструктури_України_під_час_російсько-української_війни (дата звернення 18.03.2026).
2. Закон України «Про критичну інфраструктуру». – Чинний – Опубліковано у Відомості Верховної Ради, 2023, № 5, URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (дата звернення 26.03.2026).
3. Черевко К.О., Пашнєв Д.В. Кібератаки на об'єкти критичної інфраструктури в умовах ведення війни: ключові поняття. Вісник Кримінологічної асоціації України, 2024. №1(31). – с.209-219. DOI: 10.32631/vsa.2024.1.15.
4. Скільки ракет окупанти випустили по Україні: Зеленський назвав шокуючі цифри (опубліковано 01.11.2022). Главком. URL: <https://glavcom.ua/country/incidents/skilki-raket-okupanti-vipustili-po-ukrajini-zelenskij-nazvav-shokujuchi-tsifri-886056.html> (дата звернення 19.03.2026).
5. How Much Russia Pays for Shahed Now, Down From \$300,000 Per Drone in 2022. (опубліковано 24.08.2025). Defense Express. URL: https://en.defence-ua.com/industries/how_much_russia_pays_for_shahed_now_down_from_300000_per_drone_in_2022-15585.html (дата звернення 18.03.2026).
6. Сирський розповів, чим РФ атакувала Україну з 2022 року. (опубліковано 13.01.2026) Deutsche Welle. URL: <https://www.dw.com/uk/sirskij-rozpoviv-pro-killist-raket-i-droniv-akimi-rf-atakuvala-ukrainu-vid-pocatku-vijni/a-75489634> (дата звернення 25.03.2026).
7. Скільки грошей Росія витратила на виробництво «Шахедів»? Дані Defense News (опубліковано 01.08.2025). Главком. URL: <https://glavcom.ua/world/world-economy/skilki-hroshej-rosija-vitratila-na-virobnitstvo-shakhediv-dani-defense-news-1071141.html>

8. Сирський: Росія планує застосовувати до 1000 дронів на день (опубліковано 19.01.2026). Deutsche Welle. URL: <https://www.dw.com/uk/sirskij-rosia-planue-zastosovuvati-do-1000-droniv-na-den-u-2026-rosi/a-75558102> (дата звернення 18.03.2026).
9. Про основи національного спротиву. Закон України № 1702-IX від 16 липня 2021 р. // Верховна Рада України. Законодавство України. – Чинний. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення 20.03.2026).
10. Горбов О., Макогон О., Музичак А. Підрозділи територіальної оборони: роль у протидії новітнім загрозам та необхідність у підвищенні рівня «дронізації». / Збірник матеріалів міжвідомчої науково-практичної конференції «Національний спротив: територіальна оборона, актуальність та перспективи розвитку». – Київ: НУО, 2025. – с. 176-180.

Неклонський І.М.

старший викладач кафедри організації і проведення аварійно-рятувальних робіт навчально-наукового інституту цивільного захисту, Національний університет цивільного захисту України,
канд. військ. наук

СИСТЕМНА МОДЕЛЬ ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЙ НА ОБ'ЄКТАХ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

В умовах збройної агресії РФ постійно існують ризики повітряних ударів, що приводить до пошкодження інфраструктури, перебоїв у постачанні палива, тепла й електроенергії. Це ставить питання ефективності реагування на надзвичайні ситуації (НС) у сфері захисту об'єктів критичної інфраструктури як пріоритетне завдання для Державної служби України з надзвичайних ситуацій. В таких умовах систему реагування і ліквідації наслідків НС на об'єктах критичної інфраструктури доцільно розглядати як складову забезпечення стійкості регіонів і територіальних громад [1, 2]. Це потребує системного підходу щодо дослідження системи управління з урахуванням сучасних еволюційних процесів розвитку форм і способів застосування сил сектору безпеки й оборони. Незамінним методом дослідження функціонування складних процесів є моделювання.

Для дослідження організаційної структури системи управління процесом ліквідації наслідків НС пропонується використати мультигентну [3,4] та структурно-функціональну [5] концепції. Згідно з мультиагентною концепцією будь-яка складна система представляється у вигляді множини взаємопов'язаних і взаємодіючих агентів як активних елементів, що мають свої локальні цілі та ресурси, які узгоджені з глобальною метою системи та наявними загальними ресурсами. Використання структурно-функціональної концепції дозволяє здійснити перехід від одного об'єкта управління (надзвичайної ситуації) до іншого об'єкта (обсягу робіт, функцій, способів дій).

Поєднання мультиагентної та структурно-функціональної концепцій організації управління під час ліквідації наслідків НС дозволяє створити ефективну систему оперативного управління. Так в роботі [6] запропонована структурно-функціональна модель взаємодії, яка являє собою сукупність шести множин двох суб'єктів взаємодії: структурних елементів, функціональних елементів, завдань. Для дослідження моделі запропоновані методи формалізації та математичного моделювання. Введені елементи теорії графів, що дозволило відобразити зв'язність формальної моделі, наочним чином представити встановлені зв'язки між суб'єктами взаємодії.

Разом з тим, першочерговим у моделюванні процесу ліквідації наслідків НС є побудова системної моделі, яка дасть можливість пояснити та взаємопов'язати основні фази

розвитку НС, процеси локалізації та ліквідації небезпечних факторів НС, ліквідації їх наслідків тощо.

В процесі моделювання визначено сім основних елементів, які утворюють модель системи ліквідації наслідків НС:

$$S = \{Z, A, L, F, R, V, T\}, \quad (1)$$

де Z – множина завдань при ліквідації наслідків НС; A – множина агентів, які беруть участь у ліквідації наслідків НС; L – множина зав'язків між агентами (функціональних підрозділів (ФП)), що утворюють множину оргструктур; F – множина функцій, що виконуються агентами; R – множина ресурсів, призначених для ліквідації наслідків НС; V – множина обсягів робіт, необхідних для ліквідації наслідків НС; T – множина технологій виконання аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

З множини (1) можна утворити $S_{\text{sub}} = \frac{7!}{3!4!} = 35$ окремих підсистем, що відображають ті чи інші властивості системи ліквідації наслідків НС, які, у свою чергу, можна об'єднати у п'ять груп (табл. 1).

Таблиця 1 – Складові системної моделі

Група	Підсистема (S_{sub})														
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15
A	AR Z	AR V	AR F	ART	AR L	AF Z	AF V	AFT	AFL	AL Z	AL V	AL T	AVZ	AV T	ATZ
B	RZ V	RZ F	RZ T	RZL	RVF	RV T	RL V	RFT	RFL	RTL	-	-	-	-	-
C	FZ V	FZT	FZL	FVT	FVL	FTL	-	-	-	-	-	-	-	-	-
D	TV Z	TV L	TZL	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
E	ZL V	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-

Підсистеми групи A відображають роль ФП, їх професійних можливостей, у формуванні властивостей системи.

Підсистеми групи B розкривають роль ресурсного забезпечення у формуванні властивостей системи.

Підсистеми групи C характеризують узгодження множини функцій з множиною завдань, обсягів робіт, технологій і оргструктур.

Підсистеми групи D характеризують узгодження множини технологій з множиною завдань, переліком робіт та оргструктур.

Підсистема групи E відображає узгодження множини завдань з множиною обсягів робіт та оргструктур, що виконують ці роботи.

Таким чином, представлена системна модель охоплює певний перелік організаційних проблем, які необхідно вирішувати органу управління в процесі ліквідації наслідків НС. Побудова такої моделі дозволяє класифікувати поточну фазу ліквідації наслідків НС та дає можливість на якісному рівні прогнозувати обстановку, оцінювати ресурси та способи дій, необхідні для реалізації того чи іншого плану дій.

Дослідження поведінки підсистем в умовах НС доцільно проводити з використанням методів динамічного моделювання.

Список використаних джерел:

1. Концепція забезпечення національної системи стійкості: Указ Президента України від 27 вересня 2021 року № 479/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/4792021-40181>
2. Суходоля О.М. Стійкість критичної енергетичної інфраструктури та життєдіяльності громад : аналіт. доп. Київ : НІСД, 2024. 160 с. URL: <https://doi.org/10.53679/NISS-analytrep.2024.04>
3. Будур І.М., Бойко С.А. Мультиагентна модель системи підтримки прийняття рішення по управлінню розподіленими об'єктами. Системи озброєння і військова техніка. 2020. № 3(63). С. 54-61. DOI: <https://doi.org/10.30748/soivt.2020.63.08>.
4. Olga Konovalenko, Vitalij Brusentsev. Мультиагентні системи управління та підтримки прийняття рішень Вісник Національного технічного університету «ХПІ». Серія: Машинознавство Національної академії внутрішніх справ та САПР. 2019. №1. С. 18-27. DOI: <https://doi.org/10.20998/2079-0775.2019.1.03>
5. Гута С.С. Структурно-функціональна модель системи державного управління в умовах кризових ситуацій, зумовлених воєнно-політичними чинниками. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2020. № 2. URL: <http://www.dy.nauka.com.ua/?op=1&z=1578>
6. Неклонський І.М. Структурно-функціональна модель міжвідомчої взаємодії. Оперативно-бойова діяльність сил сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану : матеріали Всеукраїнської науковопрактичної конференції (м. Київ, 30 жовт. 2025 р.). Київ : НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ, 2025. Вип. 2. С.51-53. URL: <http://repositsc.nuczu.edu.ua/handle/123456789/27659>

Нечипоренко Ю.В.

аспірант кафедри адміністративного та кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара
Науковий керівник:

Корнякова Т.В.

професор кафедри адміністративного та кримінального права Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара,
Доктор юридичних наук, професор

**УДОСКОНАЛЕННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
КОНТРОЗВІДУВАЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СФЕРІ ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ
КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ**

Актуальність: У даній статті розглядаються актуальні проблемні питання захисту критичної інфраструктури України, а також досліджуються нормативно-правові прогалини, які перешкоджають здійсненню правового реагування органів державної безпеки на посягання спецслужб іноземних держав, організацій та окремих громадян спрямованих на дестабілізацію штатного функціонування об'єктів критичної інфраструктури.

Ступінь досліджуваності проблеми.

Проблеми правозастосування норм законодавства, пов'язаних із пособництвом державі-агресору досліджуються наступними науковцями: Бірюков Д. С., Я.Дорогий, І. Бердиченко та інші.

Мета дослідження.

Здійснити комплексний аналіз правозастосування норм, передбачених ст.ст. 113, 194 Кримінального кодексу України, з метою виявлення особливостей кваліфікації діянь, виявлення прогалин і суперечностей у її застосуванні, а також встановлення основних

кримінально-правових, процесуальних ризиків, що виникають у зв'язку з нормативною невизначеністю та практикою реалізації цієї статті в умовах воєнного стану.

Сутність дослідження.

Широкомасштабна агресія російської федерації, інформаційні та гібридні впливи, а також терористичні прояви призвели до посилення суспільної нестабільності в Україні. Вказана нестабільність, підкріплена російською пропагандою, спричинила різке зростання кількості вчинення злочинів проти основ національної безпеки.

Неспроможність досягнення цілей військової агресії на полі бою, а також посилення можливостей ЗС України у протиповітряному прикритті критично важливих елементів національної економіки, серед іншого, призвела до поширення практики залучення громадян України до диверсійної діяльності.

Кримінальна відповідальність за вчинення з метою ослаблення держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а також вчинення з тією самою метою дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій передбачена ст. 113 «Диверсія» Кримінального кодексу України [1].

Необхідно зазначити, що диспозиція вказаної статті є незмінною з моменту прийняття Верховною радою України оригінальної редакції Кримінального кодексу України 05.04.2021 року, зміни стосувалися виключно посилення санкції за вчинення вказаного правопорушення.

При цьому, вищезазначена диспозиція мігрувала до КК України 2001 року без змін зі ст. 60 КК України від 01.04.1961 року, а саме: Вчинення з метою ослаблення держави вибухів, підпалів чи інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їх здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, а так само вчинення з тією ж метою масових отруєнь, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій [2].

Таким чином, є очевидним, що вказана норма права застаріла та не відповідає умовам сьогодення. Зокрема, законодавець зазначає, що метою вчинення вказаного злочину є виключно ослаблення держави, поряд з цим, за виключенням випадків безпосереднього вчинення злочину диверсійно-розвідувальною групою, виконавці зазвичай мають корисливий мотив – одержання грошової винагороди.

Також, серед предметів протиправного посягання законодавець зазначив: зруйнування або пошкодження об'єктів, які мають важливе народногосподарське чи оборонне значення, чим практично нівелював будь яку судову перспективу кримінальних проваджень за ст. 113 КК України.

Так, сам термін «важливе народногосподарське значення» є реліктом совєтської епохи, національне законодавство України взагалі не дає йому визначення і він міститься виключно у вищезгаданій нормі Кримінального кодексу України. Таким чином, з метою забезпечення визначених національних інтересів України, виникає нагальне питання заміни вказаного застарілого конструкту та визначення актуальних предметів протиправного посягання суб'єктів злочину «Диверсія».

Зокрема, наразі законодавство за ступенем важливості серед суб'єктів господарювання виділяє:

- державні підприємства які мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави (відповідно до Постанови КМ України №83 від 04.03.2015 року «Про затвердження переліку об'єктів державної власності, що мають стратегічне значення для економіки і безпеки держави»);

- об'єкти критичної інфраструктури - об'єкти інфраструктури, системи, їх частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони,

порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам;

- операторів критичної інфраструктури - юридична особа будь-якої форми власності та/або фізична особа - підприємець, що на правах власності, оренди або на інших законних підставах здійснює управління об'єктом критичної інфраструктури та відповідає за його поточне функціонування [3];

- підприємства визначені критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період.

Таким чином, доцільно визначення предмета злочинного посягання як державні підприємства, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки, державні установи та організації, об'єкти критичної інфраструктури та їх оператори, а також підприємства визначені критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період.

При цьому, термін «об'єкти оборонного значення» був визначений виключно Наказом СБ України №440 від 12.08.2005 (втратив чинність), як майнові та виробничо-технічні комплекси підприємств, установ, організацій, що залучаються державою до виконання мобілізаційних завдань за умов особливого періоду[4]. Допускаю, що вказане було пов'язане з наявною на період прийняття наказу поширеною практикою виконання суб'єктами господарювання мобілізаційних завдань, проте зазначений термін жодним чином не включав підприємства задіяні у забезпеченні сфери оборони іншим чином.

Необхідно зазначити, що застарілий термін «об'єкти оборонного значення» Законом України «Про національну безпеку України» фактично був замінений терміном «оборонно-промисловий комплекс України» - сукупність органів державного управління, підприємств, установ і організацій промисловості та науки, що розробляють, виробляють, модернізують і утилізують продукцію військового призначення, надають послуги в інтересах оборони для оснащення та матеріального забезпечення сил безпеки і сил оборони, а також здійснюють постачання товарів військового призначення та подвійного використання, надання послуг військового призначення під час виконання заходів військово-технічного співробітництва України з іншими державами [5].

Також, необхідне доопрацювання визначення відмінностей правової кваліфікації кримінального правопорушення передбаченого ст.113 КК України від ч.2 ст. 194 КК України, а саме: умисне знищення або пошкодження чужого майна, що заподіяло шкоду у великих розмірах, вчинене шляхом підпалу, вибуху чи іншим загальнонебезпечним способом, або заподіяло майнову шкоду в особливо великих розмірах, або спричинило загибель людей чи інші тяжкі наслідки.

В практиці автора перебував кейс, в ході якого особа-громадянин України, діючи на виконання завдання громадян країни-агресора, з метою одержання грошової винагороди, громадянства РФ та потенційного працевлаштування у окупаційній адміністрації здійснював збір інформації про переміщення представників ЗС України та 5 разів намагався здійснити підпал підстанції 35кВ оператора системи розподілу (далі - ОСР) (особа виконала усі дії, які вважала необхідними для доведення кримінального правопорушення до кінця, але кримінальне правопорушення не було закінчено з причин, які не залежали від її волі).

Дії вказаної особи було кваліфіковано за ст. 114-2 та ст. 194 КК України, що було зумовлено відсутністю можливості визначення вказаного ОСР як такого, що має важливе народногосподарське значення, а також будь-якого механізму, що міг би визначити значимість такого пошкодження для стабільного функціонування ОСР, який має у складі сотні таких підстанцій.

Серед іншого, як один із чинників невідповідності диспозиції статті 113 КК України сучасним умовам слід зазначити, що законодавець не передбачив можливість вчинення диверсії шляхом організації кіберінциденту як форму об'єктивної сторони цього злочину.

Також, необхідно зазначити, як кримінологічну характеристику осіб злочинців, поширення практики втягнення до протиправної діяльності неповнолітніх, а й інколи

малолітніх. Вербування вказаної категорії осіб здійснюється із застосуванням онлайн ігор, соціальних мереж, форумів тощо.

В якості обіцяної винагороди виступають колекційні ігрові предмети, завдання ж варіюються від здійснення дорозвідки до фотографування ОКІ із подальшою передачею звітів куратору.

Підвищена суспільна небезпека цих дій полягає в тому, що свідомістю неповнолітніх легко маніпулювати, оскільки вони ще не здатні повністю усвідомити можливі негативні наслідки своєї поведінки.

Крім цього, потенційно вразливою категорією громадян, які можуть бути залучені до протиправної діяльності, виступають літні люди. Ідейні та ідеологічні переконання вказаних осіб, здебільшого пов'язані із ностальгічним сприйняттям «великої держави» та бажанням «повернути як було». Також, ведення війни РФ проти України призвело до скорочення фінансування соціальних програм, стрімкого росту рівня інфляції та втрати населенням фінансованих можливостей, що стало ще одним фактором ризику.

Висновки:

Дестабілізація діяльності об'єктів критичної інфраструктури (зокрема енергетики, життєзабезпечення та оборонно-промислового комплексу України) є одним із основних напрямків протиправних спрямувань спецслужб країни-агресора. Механізм залучення резидентів України для ведення вказаної протиправної діяльності є одним із найбільш небезпечних, з точки зору нанесення шкоди стабільному функціонуванню критично важливих об'єктів національної економіки. У зв'язку з зазначеним, враховуючи наявні загрози національній безпеці України, з метою організації заходів кримінально-правового реагування, є необхідним термінове доопрацювання диспозиції ст. 113 КК України, шляхом виключення з неї застарілих конструктів «важливе народногосподарське значення» та «об'єкти оборонного значення».

Запропонувати викласти диспозицію ст. 113 КК України у редакції:

вчинення з метою ослаблення держави вибухів, підпалів або інших дій, спрямованих на масове знищення людей, заподіяння тілесних ушкоджень чи іншої шкоди їхньому здоров'ю, на зруйнування або пошкодження об'єктів державних підприємств, які мають стратегічне значення для економіки і безпеки, військових формувань, утворених відповідно до законів України, державних установ та організацій, об'єктів критичної інфраструктури та їх операторів, а також підприємств визначених критично важливими для функціонування економіки та забезпечення життєдіяльності населення в особливий період, а також оборонно-промислового комплексу України, вчинення з тією самою метою дій, спрямованих на радіоактивне забруднення, масове отруєння, поширення епідемій, епізоотій чи епіфітотій.

В частині протидії вербувальній діяльності серед вразливих категорій населення, необхідно на державному рівні забезпечити організацію заходів просвітницької діяльності у закладах освіти, метою якої є патріотичне виховання, формування у молодого покоління загальнолюдських цінностей, а також роз'яснення можливих наслідків протиправної діяльності. Щодо протидії залученню осіб похилого віку, необхідно зазначити, що позитивну роль у профілактиці кримінального правопорушення можуть відігравати саме засоби масової інформації, шляхом поширення меседжів контрпропаганди та невідворотності покарання.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний кодекс України, Закон України 2341-III, в редакції від 17.07.2025, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>;
2. Кримінальний кодекс України від 28 грудня 1960 року (втратив чинність), <https://ips.ligazakon.net/document/KD0006?an=484493>
3. Закон України «Про критичну інфраструктуру», 1882-IX від 21.09.2024, п.13,14 ст.1. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>
3. Наказ **Служби безпеки України**, від 12.08.2005 № 440 (втратив чинність) <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0902->

05/ed20130726/find?text=%CE%E1%27%BA%EA%F2%E8+%EE%E1%EE%F0%EE%ED%ED%EE%E3%EE+%E7%ED%E0%F7%E5%ED%ED%FF#Text

4. Закон України «Про національну безпеку України», 2469-VIII редакція від 24.01.2026, <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text>.

Пасинчук К. М.

доцент кафедри ПК та СП у сфері ЦЗ
Національного університету цивільного захисту
України,

к. пед. н., доцент

Поліванов О. Г.

доцент кафедри І та АРТ Національного
університету цивільного захисту України,

к. т. н., доцент

Черненко О. М.

доцент кафедри психології діяльності в
особливих умовах Національного університету
цивільного захисту України,

к. мед. н., доцент

РИЗИК-ОРІЄНТОВАНИЙ ПІДХІД ДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УМОВАХ ВОЄННИХ ЗАГРОЗ

Повномасштабна збройна агресія проти України актуалізувала проблему забезпечення стійкості та захисту об'єктів критичної інфраструктури, які є основою функціонування держави, життєзабезпечення населення та обороноздатності країни. У сучасних умовах критична інфраструктура стає пріоритетною цілью для ракетних, диверсійних, кібернетичних та гібридних атак, що потребує впровадження системного ризик-орієнтованого підходу до її захисту.

Відповідно до законодавства України у сфері цивільного захисту та безпеки [1], захист критичної інфраструктури є складовою державної політики у сфері національної безпеки. Особливу роль у цьому процесі відіграють сили сектору безпеки і оборони, які забезпечують охорону, фізичний захист, інженерне укріплення та реагування на загрози.

Ризик-орієнтований підхід до захисту об'єктів критичної інфраструктури передбачає ідентифікацію потенційних загроз, оцінювання їх імовірності та тяжкості можливих наслідків, а також визначення пріоритетності заходів безпеки. Такий підхід дозволяє перейти від реактивної моделі реагування до превентивного управління безпекою.

Кількісна оцінка ризику може бути представлена у вигляді залежності:

$$R = P \times C, \quad (1)$$

де R – рівень ризику для конкретного об'єкта;

P – ймовірність реалізації загрози (ракетний удар, диверсія, кібератака тощо);

C – масштаб можливих наслідків (людські втрати, зупинка енергопостачання, економічні збитки, соціальна дестабілізація).

Застосування формули (1) дозволяє здійснювати ранжування об'єктів критичної інфраструктури за рівнем небезпеки та визначати пріоритетність їх інженерного захисту, укриття, резервування енергоживлення та посилення охорони.

Водночас у сучасних умовах доцільно враховувати не лише ймовірність реалізації загрози та масштаб можливих наслідків, а й ступінь уразливості конкретного об'єкта. У такому випадку модель оцінювання ризику може бути розширена:

$$R = P \times V \times C, \quad (2)$$

де V – коефіцієнт уразливості об’єкта, що враховує рівень його інженерного захисту, наявність резервних систем, підготовленість персоналу та ефективність систем фізичної охорони.

Запровадження формули (2) дозволяє більш об’єктивно визначати реальний рівень небезпеки для об’єктів енергетичної, транспортної, водопостачальної, інформаційної та оборонної інфраструктури. Такий підхід відповідає принципам управління ризиками, закріпленим у законодавстві України у сфері захисту критичної інфраструктури [2], та узгоджується з міжнародною практикою.

Закон України «Про критичну інфраструктуру» визначає об’єкти, порушення функціонування яких може призвести до суттєвих негативних наслідків для національної безпеки, економіки та життєдіяльності населення. У цьому контексті захист таких об’єктів передбачає не лише фізичну охорону, а й забезпечення безперервності функціонування, резервування ключових систем та створення планів реагування на кризові ситуації.

Особливої актуальності набуває проблема комплексних (гібридних) загроз, що поєднують фізичний вплив із кібернетичними атаками. Кіберфізичні системи управління енергетикою, транспортом та зв’язком є потенційно вразливими до одночасного впливу різних факторів. У таких умовах ризик-орієнтований підхід має враховувати інтегровану оцінку кібернетичних і фізичних ризиків.

Службово-бойова діяльність сил сектору безпеки і оборони щодо захисту критичної інфраструктури повинна базуватися на принципах превентивності, адаптивності та міжвідомчої інтеграції. Планування заходів захисту має здійснюватися на основі аналітичних прогнозів, сценарного моделювання можливих атак та постійного оновлення даних щодо рівня загроз.

Практична реалізація ризик-орієнтованої моделі передбачає створення ситуаційних центрів, впровадження цифрових платформ моніторингу, інтеграцію геоінформаційних систем та використання аналітичних інструментів обробки великих масивів даних. Це забезпечує підвищення швидкості прийняття управлінських рішень та ефективність реагування.

Крім того, важливим елементом є формування культури безпеки на підприємствах критичної інфраструктури, підготовка персоналу до дій в умовах надзвичайних ситуацій та впровадження стандартів безперервності діяльності (Business Continuity Management). Такі заходи дозволяють зменшити уразливість об’єктів та підвищити їх стійкість до зовнішніх впливів.

У стратегічному вимірі впровадження ризик-орієнтованого підходу сприяє формуванню цілісної системи державної політики у сфері захисту критичної інфраструктури, що поєднує нормативно-правове регулювання, аналітичне забезпечення та практичну діяльність сил безпеки.

Службово-бойова діяльність сил сектору безпеки і оборони в умовах воєнного стану передбачає комплекс заходів із забезпечення фізичного захисту об’єктів, організації патрулювання, протидії диверсійно-розвідувальним групам, реагування на надзвичайні ситуації та координації з іншими суб’єктами безпеки. Ефективність таких заходів значною мірою залежить від налагодженої міжвідомчої взаємодії.

Міжвідомча координація між Службою безпеки України, підрозділами Національної гвардії, органами цивільного захисту, військовими формуваннями та органами місцевого самоврядування забезпечує оперативний обмін інформацією та узгоджене реагування на загрози. Інтеграція аналітичних центрів, використання цифрових систем моніторингу та обмін розвідувальними даними сприяють підвищенню рівня захищеності об’єктів.

Особливого значення набуває впровадження стандартів країн-членів НАТО щодо управління ризиками, резервування критичних систем, забезпечення безперервності функціонування об’єктів (Business Continuity Planning) та побудови систем фізичного і кібернетичного захисту. Адаптація цих стандартів до національних умов дозволяє підвищити стійкість інфраструктури до комбінованих загроз.

В умовах воєнного стану ризик-орієнтована модель дозволяє оптимізувати розподіл ресурсів, концентрувати зусилля на найбільш вразливих об'єктах та забезпечувати гнучкість управлінських рішень. Такий підхід створює основу для формування адаптивної системи захисту критичної інфраструктури, здатної функціонувати в умовах постійної загрози.

Важливим орієнтиром для вдосконалення національної системи захисту критичної інфраструктури є вимоги НАТО щодо стійкості (NATO Resilience Baseline Requirements), які визначають мінімальні стандарти забезпечення безперервності функціонування держави в умовах кризових та воєнних загроз. До таких вимог належать гарантування безперервності управління, стійкість енергопостачання, транспортної системи, систем зв'язку, медичного забезпечення та цивільної підтримки збройних сил. Адаптація цих стандартів до національного законодавства та практики службово-бойової діяльності сприяє інтеграції України до євроатлантичного безпекового простору та формуванню сучасної моделі управління безпекою.

Таким чином, ризик-орієнтований підхід до захисту об'єктів критичної інфраструктури виступає не лише інструментом оцінювання небезпек, а й методологічною основою інституційної трансформації сектору безпеки і оборони. Його впровадження забезпечує перехід від фрагментарних заходів реагування до системного управління стійкістю держави, узгодженого з європейськими та євроатлантичними стандартами. У довгостроковій перспективі це сприятиме підвищенню адаптивності національної системи безпеки, зміцненню обороноздатності та формуванню комплексної моделі захисту критичної інфраструктури в умовах гібридних і воєнних загроз.

Список використаних джерел:

1. Кодекс цивільного захисту України : Закон України від 02.10.2012 № 5403-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17> (дата звернення: 19.03.2026).
2. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20> (дата звернення: 19.03.2026).
3. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 19.03.2026).
4. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20> (дата звернення: 19.03.2026).
5. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року «Про Стратегію національної безпеки України» : Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/3922020-35037> (дата звернення: 19.03.2026).

Пєвцов В.Г.

здобувач вищої освіти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

Коваленко Л.П.

доцент Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
д.ю.н., професор

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ЗАКОНОДАВСТВА ЩОДО ПРАВОВИХ ЗАСАД ФУНКЦІОНУВАННЯ СИСТЕМИ ЗАХИСТУ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Безперебійне функціонування критичної інфраструктури є ключовим фактором у забезпеченні стабільного функціонування держави, розвитку економіки та національної

безпеки. Відповідно до Закону України «Про критичну інфраструктуру» критичною інфраструктурою є сукупність об'єктів критичної інфраструктури. У свою чергу об'єкти критичної інфраструктури - об'єкти інфраструктури, системи, їх частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам[2].

Зазвичай в Україні критичною інфраструктурою називають об'єкти енергетичної, газової чи транспортної систем [1].

Основними нормативно-правовими актами у сфері функціонування системи захисту критичної інфраструктури є:

1. Закон України «Про критичну інфраструктуру»;
2. Закон України «Про національну безпеку України»;
3. Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України»;
4. Закон України «Про Національну гвардію України»;
5. Кодекс цивільного захисту України;
6. нормативні акти Кабінету Міністрів України;
7. нормативні акти Ради національної безпеки та оборони України.

Основними загрозами для критичної інфраструктури є:

1. воєнні загрози (атаки на об'єкти критичної інфраструктури під час збройних конфліктів);
2. терористичні акти (навмисні дії терористичних груп або диверсії, що спрямовані на порушення роботи критичної інфраструктури, що потенційно також може створити паніку серед цивільного населення);
3. кіберзагрози (кібератаки на інформаційні мережі, що призводять до зупинки роботи об'єктів критичної інфраструктури);
4. техногенні аварії (спричинені несправностями у техніці чи людським фактором аварії на об'єктах критичної інфраструктури);
5. природні катаклізми (стихійні лиха, що потенційно можуть пошкодити чи зруйнувати об'єкти критичної інфраструктури);
6. загрози соціально-політичного характеру (протести або масові заворушення).

У забезпеченні безпеки на території об'єктів критичної інфраструктури серед державних структур України задіюються підрозділи:

1. Національної гвардії України (здійснення охорони важливих об'єктів критичної інфраструктури та підтримання правопорядку на них);
2. Служби безпеки України (протидія загрозам пов'язаним з терористичними загрозами, шпигунством чи диверсіями);
3. Державної служби України з надзвичайних ситуацій (протидія техногенним аваріям та наслідкам природних катаклізмів);
4. Національної поліції України (забезпечення охорони громадського порядку);
5. Збройних сил України (забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури від загроз воєнного характеру).

Проблематика чинного законодавства про систему захисту критичної інфраструктури України:

1. нечіткість понять у нормативно-правових актах та їх недостатня узгодженість (визначення поняття «критична інфраструктура» у різних нормативно-правових актах по-різному зазначене);
2. нечіткий розподіл повноважень між державними органами (підтримання правопорядку на території об'єктів віднесене більше до компетенції Національної гвардії України, але також є компетенцією Національної поліції України);
3. проблема координації між державними органами та приватними суб'єктами (оскільки частина об'єктів мають частку приватної власності);

4. часткова невідповідність чинних норм українського законодавства до міжнародних стандартів, що може зашкодити під час повної інтеграції України до Європейського Союзу.

Основні напрями вдосконалення українського законодавства щодо системи захисту критичної інфраструктури України:

1. вдосконалення нормативно-правової бази (оновлення та узгодження законодавчої бази у напрямках уніфікації визначень критичної інфраструктури та гармонізації національного законодавства з нормами західних партнерів України);

2. створення ефективної системи координації між державними службами та приватними суб'єктами;

3. розробка та забезпечення сучасних безпекових стандартів та розвиток системи оцінки загроз і ризиків за основними напрямками загроз для критичної інфраструктури;

4. покращення внутрішніх інструкцій щодо навчання та покращення рівня підготовки персоналу.

Список використаних джерел:

1. Бонтаренко І. Критична інфраструктура в Україні та її складові: поняття, зміст та законодавче визначення. *Львівський державний університет внутрішніх справ. Інформаційно-аналітичне забезпечення діяльності органів сектору безпеки і оборони*. URL: https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/6900/1/22_12_2023.pdf#page=17.
2. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX: станом на 21 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (дата звернення: 16.03.2026).
3. Теленик С. Критична інфраструктура як об'єкт адміністративно-правового регулювання. *Юридичний часопис Національної академії внутрішніх справ*. 2018. С. 179–189.

Поляк А.Ю.

здобувач 2 курсу Навчально-наукового інституту з підготовки фахівців для підрозділів кримінальної поліції Львівського державного університету внутрішніх справ

Науковий керівник

Сукмановська Л.М.,

доцентка кафедри адміністративного права та

адміністративного процесу,

кандидат юридичних наук, доцент

РОЛЬ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Захист критичної інфраструктури є ключовим елементом національної безпеки України, оскільки безперервне функціонування її об'єктів забезпечує життєдіяльність населення, стабільність економіки та обороноздатність держави. В умовах збройної агресії російської федерації проти України, що розпочалася у 2014 році і переросла у повномасштабне вторгнення з 24 лютого 2022 року, особливої актуальності набуває забезпечення стійкості енергетичної, газової, транспортної, водопостачальної та інформаційної інфраструктури, які є життєво важливими для держави.

У зимовий період 2025-2026 рр. українська енергетична система зазнала наймасованіших і найбільш руйнівних атак зі сторони російського агресора. Систематичні та повторні удари спричинили масштабні перебої з електропостачанням, теплопостачанням і водопостачанням по всій країні, вплинули на мільйони людей на тлі стабільно низьких

температур і зумовили суттєві порушення роботи критичних сервісів. Лише в січні 2026 р. пошкодження були зафіксовані у щонайменше 17 областях та місті Києві, що значно знизило виробничі потужності енергетичних об'єктів і викликало тривалі відключення електроенергії й тепла [1]. Одночасно були зафіксовані удари по газових об'єктах, атаки на залізничну інфраструктуру з людськими жертвами та постраждалими, а також пошкодження водопостачальних та інформаційних мереж, що підтверджує високий рівень загроз для життєдіяльності населення та безперервного функціонування держави.

Актуальність захисту критичної інфраструктури підкреслюють наукові дослідження та аналітичні матеріали у сфері національної безпеки. Зокрема, Сокурєнко В., Бєлай С. Лавров досліджують принципи побудови державної системи захисту критичної інфраструктури та визначають ключові напрямки її функціонування [2; 3]. Аналіз цих наукових публікацій підтверджує, що охорона об'єктів критичної інфраструктури (далі - ОКІ) є пріоритетним завданням державної політики у сфері національної безпеки.

Основним нормативним актом, який визначає правові та організаційні засади створення і забезпечення діяльності національної системи захисту критичної інфраструктури, є Закон України «Про критичну інфраструктуру» [4]. Цим законодавчим актом визначено поняття ОКІ, встановлено їх класифікацію та порядок реєстрації й паспортизації, визначено суб'єктів національної системи їх захисту та їхні повноваження, регламентовано заходи безпеки і стійкості об'єктів, порядок оцінки ризиків і загроз, механізми реагування на інциденти та кризові ситуації, засади відновлення функціонування об'єктів, організацію інформаційної взаємодії, підготовку персоналу, проведення навчань, міжнародну співпрацю та інші питання забезпечення захисту критичної інфраструктури.

Відповідно до пункту 13 статті 1 Закону України «Про критичну інфраструктуру» ОКІ - це об'єкти інфраструктури, системи, їх частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам [4].

Визначення ОКІ підкреслює їх критичне значення для держави, що зумовлює необхідність спеціалізованого захисту та контролю з боку уповноважених органів. Для захисту таких об'єктів законодавство передбачає участь спеціалізованих правоохоронних і безпекових органів, кожен із яких відповідає за окремі аспекти охорони та функціональної безпеки критично важливих об'єктів.

Так, Національна поліція України (далі - НПУ) реалізує державну політику у сфері охорони ОКІ, виконуючи комплекс завдань, пов'язаних із забезпеченням правопорядку, припиненням протиправних дій та відновленням безпечного функціонування критично важливих об'єктів. На органи та підрозділи поліції покладається виконання комплексу завдань, пов'язаних із плануванням заходів із забезпечення стійкості та захисту ОКІ, а також участю у відновленні їх функціонування у разі виникнення порушень у роботі. До їх повноважень також належить участь у розробленні програм реагування на кризові ситуації, планів взаємодії, а також планів проведення командно-штабних, тактико-спеціальних навчань і тренувань. Поліція бере участь у спільних оперативних нарадах, забезпечує обмін інформацією, припиняє злочинні посягання, інциденти та кібератаки щодо об'єктів критичної інформаційної інфраструктури. Крім того, органи поліції здійснюють припинення протиправних дій проти ОКІ або важливих державних об'єктів, що загрожують безпеці громадян і порушують їх функціонування, забезпечують підтримання або відновлення правопорядку в місцях їх розташування у разі виникнення кризових ситуацій, а також можуть здійснювати охорону ОКІ на договірних засадах тощо [2, с. 14-15].

Згідно зі статтею 19 Закону України «Про національну безпеку України» [5] та Законом України «Про Службу безпеки України» [6], Служба безпеки України (далі – СБУ) є державним органом спеціального призначення з правоохоронними функціями, який забезпечує захист стратегічно важливих об'єктів, у тому числі ОКІ. СБУ здійснює контррозвідальний захист, запобігає терористичним і диверсійним загрозам, охороняє інформаційну та кібернетичну безпеку, координує дії з іншими уповноваженими органами

під час інцидентів та кризових ситуацій, а також попереджає, виявляє, припиняє та розкриває злочини технологічного і хімічного тероризму, запобігає терористичним актам із застосуванням небезпечних речовин і протидіє диверсіям у суб'єктів господарювання хімічної промисловості та на ОКІ.

Національна гвардія України (далі - НГУ), як військове формування з правоохоронними функціями, також залучається до забезпечення безпеки та стійкості ОКІ. Її діяльність спрямована на охорону і захист критично важливих об'єктів, забезпечення громадської безпеки та порядку, а також на протидію терористичним і диверсійним загрозам, які можуть становити ризик для життєзабезпечення держави. У мирний час НГУ виконує правоохоронні функції, розвиваючи спроможності, необхідні для охорони ОКІ та взаємодії з іншими силами безпеки. Із введенням воєнного стану НГУ виконує завдання за призначенням, включно з охороною та обороною критично важливих об'єктів, і підпорядковується положенням законодавства щодо правового режиму воєнного стану, забезпечуючи інтеграцію з силами оборони держави [5].

Відповідно до Закону України «Про Національну гвардію України», НГУ здійснює охорону ОКІ, перелік яких визначає Кабінет Міністрів України, а також бере участь у ліквідації наслідків кризових ситуацій на цих об'єктах [7]. Крім того, до функцій НГУ належать охорона важливих державних об'єктів, ядерних установок та матеріалів, радіоактивних відходів, спеціальних вантажів, а також центральних баз матеріально-технічного забезпечення Міністерства внутрішніх справ України. Усі ці завдання реалізуються як у мирний час, так і в умовах надзвичайних ситуацій, що забезпечує безперервність функціонування критично важливих систем. НГУ також виконує завдання з підтримання та відновлення правопорядку у районах виникнення надзвичайних ситуацій техногенного або природного характеру, запобігає терористичним і диверсійним діям, а під час кризових ситуацій сприяє відновленню безпечного функціонування ОКІ. Діяльність НГУ включає охорону і оборону об'єктів, координацію дій із іншими уповноваженими органами та участь у спеціальних навчаннях і тренуваннях для підвищення спроможності реагувати на різноманітні загрози.

Узагальнюючи функціональний розподіл повноважень між суб'єктами забезпечення безпеки ОКІ, слід зазначити, що їх захист здійснюється комплексно із залученням кількох правоохоронних і безпекових органів. Зокрема, підрозділи НГУ виконують завдання з охорони та оборони окремих ОКІ, тоді як органи СБУ та НПУ забезпечують протидію диверсійним і терористичним загрозам, припинення протиправних посягань, а також заходи у сфері кібербезпеки. У випадку виникнення надзвичайних ситуацій, пов'язаних із порушенням функціонування ОКІ, до запобігання та ліквідації їх наслідків залучається Державна служба України з надзвичайних ситуацій у взаємодії з іншими уповноваженими органами, зокрема підрозділами НГУ [3, с. 8].

Особливе значення у системі забезпечення захисту ОКІ займає уповноважений орган у цій сфері. Відповідно до чинного законодавства України, під час дії воєнного стану, а також протягом 12 місяців після його припинення чи скасування повноваження уповноваженого органу у сфері захисту критичної інфраструктури України, передбачені Законом України «Про критичну інфраструктуру», здійснюються Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України [8]. У межах визначених повноважень цей орган координує діяльність суб'єктів національної системи захисту критичної інфраструктури, забезпечує організацію інформаційної взаємодії між ними, бере участь у реагуванні на інциденти, зокрема кіберінциденти, що впливають на функціонування ОКІ, а також у плануванні заходів із забезпечення їх стійкості. Правові засади діяльності Держспецзв'язку у зазначеній сфері визначено відповідними законодавчими актами та постановою Кабінету Міністрів України [4; 8; 9].

Окрему роль у забезпеченні законності та контролю в системі безпеки ОКІ відіграє прокуратура. Відповідно до Закону України «Про прокуратуру» [10], прокуратура здійснює нагляд за додержанням законів, підтримує державне обвинувачення у кримінальних

провадженнях та сприяє захисту державних інтересів. Зокрема, контролює законність дій уповноважених органів у сфері охорони та захисту критично важливих об'єктів, забезпечує ефективне переслідування осіб, які вчиняють злочини проти безпеки держави, терористичні акти або диверсії, що загрожують функціонуванню ОКИ, та координує свої дії з іншими правоохоронними і безпековими органами.

Отже, проведене дослідження дає змогу підсумувати, що захист ОКИ є невід'ємною складовою національної безпеки України та потребує комплексного міжвідомчого підходу з чітким розподілом повноважень між правоохоронними та спеціальними органами.

Аналіз нормативно-правової бази та функцій складових сектору безпеки та оборони підтверджує, що забезпечення стійкості критично важливих об'єктів передбачає не лише охорону фізичних об'єктів, а й протидію терористичним, диверсійним та кіберзагрозам. Суб'єктами забезпечення діяльності національної системи та захисту критичної інфраструктури виступають Національна поліція України, Служба безпеки України, Національна гвардія України, прокуратура, Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України. Правові засади їхньої діяльності у зазначеній сфері визначено відповідними законодавчими актами та підзаконними актами Кабінету Міністрів України

Військова агресія російської федерації проти України показала, що під час атак на критично важливі об'єкти функції правоохоронних, спеціалізованих та уповноважених органів необхідні для організованого реагування, локалізації наслідків пошкоджень, забезпечення відновлення їх функціонування. Тому важливість комплексного підходу та застосування чинного законодавства і організаційних засад охорони ОКИ, є особливо актуальними під час воєнної агресії.

Список використаних джерел:

1. Захист цивільних осіб під час збройного конфлікту - січень 2026 року. Електронний ресурс. Веб-сайт Моніторингової місії ООН з прав людини в Україні (UN HUMAN RIGHTS MONITORING MISSION IN UKRAINE). URL: <https://ukraine.ohchr.org/uk/Protection-of-Civilians-in-Armed-Conflict-January-2026>
2. Сокурєнко В. В. Забезпечення безпеки об'єктів критичної інфраструктури як одне із пріоритетних завдань державної політики у сфері забезпечення державної безпеки. *Проблеми сучасної поліцейстики* : тези доп. наук.- практ. конф., м. Харків, 20 квіт. 2022 р. / МВС України, Харків. нац. ун-т внут. справ. Харків : ХНУВС, 2022. С. 13-15. DOI: <http://doi.org/10.5281/zenodo.6532312>
3. Белай С. Лавров І. Теоретичні основи формування системи захисту об'єктів критичної інфраструктури України. *Чесць і Закон*. 2023. № 2 (85). С. 5-11. DOI: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2023/2/85/282518>
4. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX: станом на 21 верес. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (дата звернення: 22.03.2026).
5. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII: станом на 24 січ. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 22.03.2026).
6. Про Службу безпеки України: Закон України від 25.03.1992 № 2229-XII: станом на 13 груд. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12#Text> (дата звернення: 27.03.2026).
7. Про Національну гвардію України: Закон України від 13.03.2014 № 876-VII: станом на 27 черв. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (дата звернення: 27.03.2026).
8. Про Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України: Закон України від 23.02.2006 № 3475-IV: станом на 20 квіт. 2025 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3475-15#Text> (дата звернення: 27.03.2026).
9. Деякі питання забезпечення функціонування національної системи захисту критичної інфраструктури: Постанова Кабінету Міністрів України від 09.10.2020 № 1109: станом на 24

бер. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1109-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 27.03.2026).

10. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 № 1697-VII: станом на 01 бер. 2026 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення: 27.03.2026).

Помаза-Пономаренко А.Л.

завідувач науково-дослідної лабораторії з дослідження проблем управління у сфері цивільного захисту, Національний університет цивільного захисту України,
д.держ.упр., професор

Тарадуда Д.В.

професор кафедри управління діяльністю підрозділів цивільного захисту інституту післядипломної освіти, Львівський державний університет безпеки життєдіяльності,
к.техн.н., доцент

ФРЕЙМВОРК ТЕОРЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Критична інфраструктура (далі – КІ) охоплює найважливіші сфери суспільної життєдіяльності: від державного управління до космічної галузі. Кожна держава визначає власний спектр секторів КІ [1]. У той же час, проблематика функціонування та забезпечення стійкості КІ набуває світового резонансу, тому важливо оцінити наукову активність у цій галузі через призму бібліометрії.

У процесі бібліометричного аналізу ключовим словом для пошуку було обрано «critical infrastructure», що найбільш точно відображає тематику дослідження. У результаті пошуку за цим ключовим терміном у базі Web of Science було виявлено 3587 документів, а у Scopus – 89621 документ, що свідчить про надзвичайно значний науковий інтерес до проблематики КІ в глобальному академічному просторі. Зібрані дані стали основою для подальшого аналізу тематичних кластерів, географічного розподілу авторів, наукової співпраці та еволюції досліджень у цій галузі.

Санкі-діаграма (рис. 1) дозволяє простежити, як наукові школи різних країн формують дослідницькі акценти та які терміни найбільш активно використовуються у науковому дискурсі. Ліва частина рис. 1 репрезентує країни, у яких здійснюються дослідження критичної інфраструктури. Ширина потоків відображає інтенсивність наукових публікацій або ступінь участі дослідників відповідної країни у формуванні певних тематичних напрямів. У центральній частині діаграми відображено категорії, що виступають своєрідними вузлами знань, через які відбувається інтеграція різних дослідницьких підходів. Права частина рис. 1 демонструє найбільш поширені наукові терміни та концепції, що використовуються в наукових дослідженнях. Серед них особливе місце займають такі поняття, як «критична інфраструктура», «стійкість», «ризик», «безпека», «фреймворк», «системи», «управління» та «управління ризиками». Потоки між центральними та правими елементами демонструють, як базові категорії трансформуються у більш спеціалізовані дослідницькі напрями.

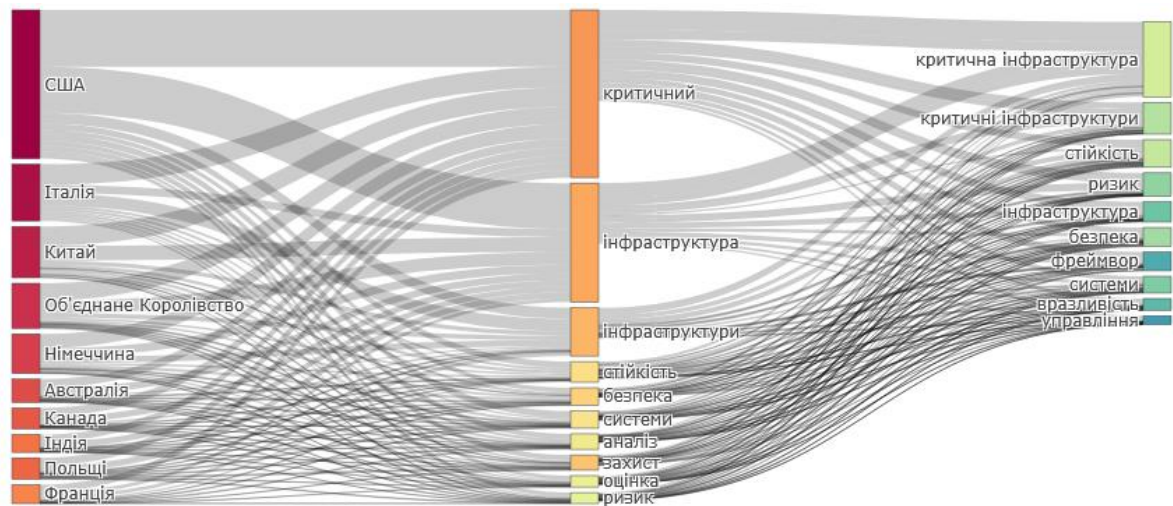

Рис. 1. Трипольовий сюжет бібліометричного аналізу за ключовим словом «КІ»

Джерело: сформовано за допомогою [2]

Аналіз структури санкі-діаграми свідчить, що провідну роль у формуванні наукового дискурсу відіграють США, країни Європейського Союзу та Китай. Саме ці країни формують найбільшу кількість наукових зв'язків між ключовими поняттями, що підтверджує їхню активну участь у дослідженнях безпеки та стійкості критичної інфраструктури. При цьому основна увага науковців зосереджується на проблемах ризик-менеджменту, безпеки інфраструктурних систем, формування управлінських фреймворків та забезпечення стійкості інфраструктурних мереж.

Глобальний аналіз пошукових запитів за темою «critical infrastructure» з 2003 року також демонструє стабільно-наростаючий інтерес до проблеми з періодичними сплесками (рис. 2), що можуть бути пов'язані зі зниженням рівня глобальної безпеки. Крім того, питання захисту КІ є особливо актуальними в регіонах з уразливою політичною системою, де рівень системи безпеки є доволі низьким, що безпосередньо впливає на щоденне життя громадян. Серед пов'язаних тем переважають «інфраструктура», «безпека», «стійкість» та ін., що підкреслює інтерес не лише до самої проблеми захисту та забезпечення стійкості функціонування КІ, а й до способів її визначення та подолання. З огляду на це подальше наше дослідження буде спрямоване на поглиблений аналіз наукових публікацій, що стосуються ідентифікації та захисту КІ.

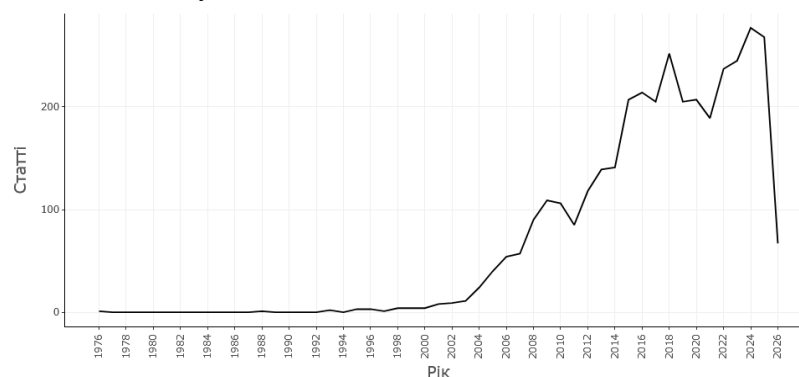

Рис. 2. Динаміка наукової активності за пошуковим терміном «critical infrastructure» у базі даних Web of Science (1976–2026 pp.)

Джерело: сформовано за допомогою [2]

Розгляд даних рис. 2 дає підстави стверджувати, що в перші три десятиліття аналізованого періоду наукова активність була вкрай низькою, з поодинокими публікаціями до початку 2000-х років. Починаючи з 2003 року, спостерігається чітка тенденція до зростання цікавості в науковому середовищі, що особливо прискорюється після 2011 року. Це тенденція до зростання може бути пов'язана з впливом декількох глобальних факторів,:

значними природними катастрофами, різким зростанням кількості кіберзагроз, посиленням узаємозалежності інфраструктурних систем та активізації державної політики у сфері їх захисту. Помітне зниження в 2026 році, найімовірніше, пояснюється неповнотою даних за поточний рік, що є типовим для наукометричних баз.

У базі даних Web of Science спостерігається значна концентрація документів у декількох провідних джерелах. Зокрема, одне джерело містить понад 70 документів, що значно переважає інші. Це свідчить про домінування окремих видань у цій базі даних. Щодо бази даних Scopus, то її межах розподіл публікацій є більш рівномірним. Найбільше джерело містить 15 документів, а інші мають від 1 до 14 публікацій. Це може свідчити про ширшу представленість наукових видань у цій базі та меншу концентрацію досліджень у кількох провідних журналах.

Якщо говорити про тренди щодо проведення досліджень у сфері КІ, то програмне забезпечення Bibliometrix надає довгостроковий прогноз щодо стану зацікавленості академічної спільноти в цій сфері (рис. 3). Даний прогноз полягає в наступному: наразі ми спостерігаємо посилення наукового інтересу до тематики КІ, який досягне кумулятивного значення у 2040 році. При цьому можуть бути виокремлені нішеві, основні, зникаючі й провідні теми. На рис. 3 представлено тематичну карту наукових досліджень у сфері КІ, побудовану за двома аналітичними параметрами: ступенем релевантності (центральної) та ступенем розвитку (щільності) дослідницьких напрямів. Такий підхід використовується у бібліометричному аналізі для визначення ролі окремих тематичних кластерів у структурі наукового знання. Горизонтальна вісь відображає ступінь релевантності (центральної) наукових тем розвідок, тобто рівень їх інтегрованості у загальну структуру наукових досліджень. Чим правіше розташована тема, тим більш центральною вона є для дослідницької галузі та тим сильніше пов'язана з іншими напрямками досліджень. Вертикальна вісь характеризує ступінь розвитку (щільність) теми, що відображає рівень її внутрішньої наукової розробленості та концептуальної зрілості.

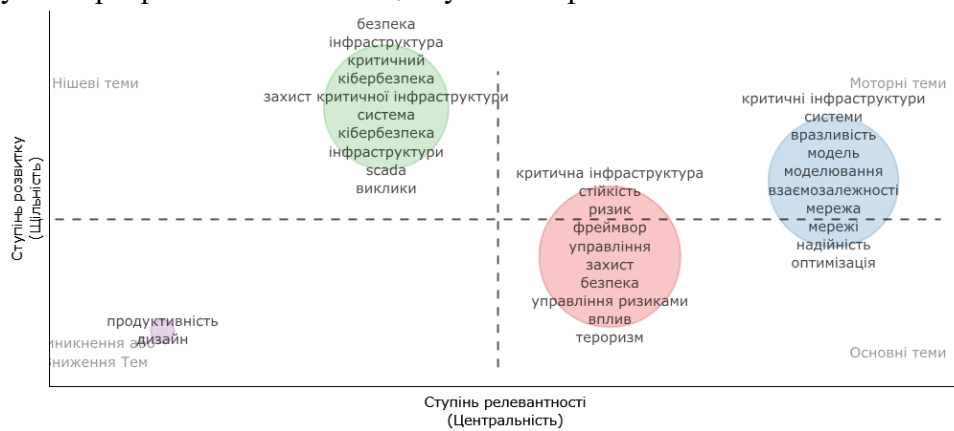

Рис. 3. Трендові теми наукових досліджень пошуковим терміном «critical infrastructure» у базі даних Web of Science (1976–2060 pp.)

Джерело: сформовано за допомогою [2]

У межах цієї координатної системи виділено чотири основні типи тематичних кластерів:

1. У правому верхньому секторі представлені так звані моторні (провідні) теми, які мають високий рівень як центральної, так і розвитку. До них належать дослідження, пов'язані з такими поняттями, як *критичні системи*, *вразливість*, *моделювання*, *мережі*, *надійність*, *оптимізація* та *взаємозалежності*. Ці напрями формують ядро сучасних досліджень критичної інфраструктури та визначають основні вектори розвитку наукової дискусії. Вони активно інтегрують міждисциплінарні підходи, зокрема системний аналіз, теорію мереж, математичне моделювання та інженерію безпеки.

2. Центральний кластер, позначений на рисунку, відображає теми, що займають

важливе місце у дослідницькому полі та пов’язані з формуванням концептуальних підходів до управління критичною інфраструктурою. До нього належать такі поняття, як *стійкість (resilience)*, *ризик*, *фреймворки управління*, *захист*, *безпека*, *управління ризиками та тероризм*. Ці теми характеризують управлінський та безпековий вимір функціонування критичної інфраструктури й формують теоретичну основу для розроблення політик її захисту.

3. У лівому верхньому секторі розташовані нішеві теми, які мають високий рівень розвитку, але водночас обмежену інтеграцію (спеціалізацію) з іншими дослідницькими напрямками. До них належать дослідження, присвячені *кібербезпеці інфраструктури*, *захисту кіберфізичних систем*, *SCADA-системам*, *викликам кібербезпеки та питанням безпеки інфраструктури*. Такі теми мають вузьку спеціалізацію і здебільшого розглядаються в межах окремих досліджень.

4. Лівий нижній сектор відображає базові теми або такі, що формуються та мають нижчий рівень як центральності, так і розробленості. Серед них представлені поняття, пов’язані з *продуктивністю*, *дизайном систем та загальними підходами до підвищення ефективності*. Ці напрями можуть виступати основою для подальших наукових розвідок і потенційно здатні трансформуватися у більш розвинені наукові теми.

Представлена тематична карта (рис. 3) демонструє структуру сучасних наукових досліджень у сфері критичної інфраструктури та дозволяє виявити ключові напрями розвитку цієї галузі знань. Аналіз показує, що найбільш перспективними напрямками є дослідження взаємозалежності інфраструктурних систем, їхньої стійкості, моделювання ризиків і забезпечення надійності складних мережевих структур. Водночас значну увагу науковців привертають питання кібербезпеки інфраструктури та розроблення ефективних управлінських механізмів її захисту.

Проведений аналіз дозволяє сформулювати низку узагальнюючих висновків щодо сучасного стану досліджень КІ:

1) наукові дослідження у цій сфері мають виразний міждисциплінарний характер. Підтвердженням цього є те, що ключові напрями досліджень формуються на перетині інженерних, управлінських, економічних та безпекових підходів. Особливе місце серед них займають питання стійкості інфраструктури, моделювання ризиків та управління складними системами;

2) дані санкі-діаграми свідчать про нерівномірність географічного розподілу наукових досліджень. Найбільш активними у формуванні теоретичних та прикладних підходів є США, країни Європи та Китай. Саме ці країни виступають центрами формування наукових мереж у сфері безпеки критичної інфраструктури;

3) відбувається зміщення дослідницьких акцентів від технічного захисту КІ до управління її стійкістю. Якщо раніше домінували теми фізичного захисту та кібербезпеки, то сучасні дослідження дедалі більше зосереджуються на концепції *resilience* (стійкості), що передбачає здатність інфраструктурних систем адаптуватися до кризових впливів, швидко відновлюватися та функціонувати в умовах невизначеності;

4) важливу роль у сучасних дослідженнях відіграють методи моделювання складних систем та мережевий аналіз, які дозволяють оцінювати взаємозалежність різних типів інфраструктур (енергетичної, транспортної, інформаційної тощо).

На підставі вищезазначеного доцільно окреслити такі перспективні напрямки наукових досліджень і практики управління КІ:

1. Розвиток інтегрованих моделей управління стійкістю КІ. Необхідно розробляти комплексні моделі, що поєднують економічні, інженерні та управлінські підходи до забезпечення безпеки інфраструктурних систем.

2. Посилення міжнародної наукової кооперації. Для країн, що перебувають у стані трансформації або відновлення КІ, важливо розширювати співпрацю з провідними науковими центрами США та Європи, що дозволить інтегрувати сучасні методи управління ризиками та забезпечення стійкості.

3. Розвиток досліджень взаємозалежності секторів КІ. Сучасні інфраструктурні системи є взаємопов’язаними, тому необхідно поглиблювати дослідження каскадних ефектів і системних ризиків.

4. Інтеграція інноваційних технологій у систему управління КІ (штучного інтелекту, великих даних та інтелектуальних систем моніторингу для підвищення ефективності управління КІ).

5. Розроблення стратегій забезпечення стійкості КІ в умовах кризових викликів. Особливо актуальним це є для держав, які стикаються з воєнними загрозами або масштабними техногенними ризиками, оскільки саме такі умови потребують нових підходів до стратегічного управління безпекою інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Помаза-Пономаренко А., Тарадуда Д. Забезпечення стійкості системи державного регулювання об’єктів підвищеної небезпеки // Державне управління: удосконалення та розвиток. 2024. № 4. URL: <https://www.nayka.com.ua/index.php/dy/issue/archive>.
2. Bibliometrix – Home. Bibliometrix R-Package. URL: <https://www.bibliometrix.org/home/>.

Пономаренко М.Ю.

викладач кафедри тактики факультету службово-бойової діяльності Національної гвардії України
Київського інституту Національної гвардії України

МЕТОДИ АДАПТИВНОГО ЦИФРОВОГО СПУФІНГУ НАВІГАЦІЙНИХ СИГНАЛІВ (GNSS) ДЛЯ ПРИМУСОВОГО ВІДХИЛЕННЯ БПЛА ВІД ЗАДАНОЇ ТРАЄКТОРІЇ ПРИ ПРИКРИТТІ ОБ’ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ТА УРБАНІЗОВАНОЇ МІСЦЕВОСТІ

Метою цього дослідження є розробка інтелектуальних алгоритмів адаптивного цифрового спуфінгу, які дозволяють здійснювати приховане перехоплення навігаційного управління БПЛА для його подальшого виведення у безпечну зону. Робота спрямована на створення такої моделі впливу, за якої система не просто створює радіоелектронну завісу, а динамічно підлаштовується під параметри руху конкретної цілі, що дає змогу маніпулювати маршрутом апарата без активації його внутрішніх протоколів захисту від РЕБ.

Сучасний етап розвитку безпілотних технологій характеризується відмовою від простих каналів управління на користь повної автономності, через що традиційні засоби РЕБ, які орієнтовані на розрив зв’язку між оператором і дроном, дедалі частіше виявляються неефективними. Оскільки новітні зразки БПЛА використовують багаточастотні приймачі та інерціальні системи доведення, звичайне «зашумлення» ефіру лише змушує дрон переходити на автономний режим польоту за інерцією, що в умовах щільної міської забудови не знімає загрозу, а лише робить її непередбачуваною.

Більше того, масоване використання широкосмугових завад у районах розміщення урядових будівель чи енергетичних вузлів створює значні проблеми для функціонування міської екосистеми, оскільки це призводить до збоїв у роботі систем точного часу, зв’язку екстрених служб та цивільної авіації. Саме тому виникає гостра потреба у переході до методів «інтелектуальної дезінформації», де замість грубої сили використовується точна імітація супутникового сузір’я (комп’ютерне моделювання роботи групи взаємопов’язаних космічних апаратів (наприклад, супутники Starlink тощо) на низькій навколосезній орбіті), яка сприймається бортовим комп’ютером БПЛА як єдине вірогідне джерело даних про

місцезнаходження, що дозволяє непомітно для алгоритмів апарата змінювати його реальний вектор руху на фіктивний.

У результаті проведеного моделювання та натурних випробувань було розроблено архітектуру адаптивного спуфінгу, яка інтегрується в єдину систему з малогабаритними РЛС (наприклад, типу «Снов») та оптико-електронними модулями. Основними результатами роботи є:

Алгоритм когерентного захоплення фази: Встановлено, що для непомітного перехоплення управління необхідно забезпечити ідентичність фазових характеристик імітованого сигналу з тими супутниками, які в даний момент бачить дрон; при досягненні похибки синхронізації менше за 15 наносекунд, приймач БпЛА не фіксує «стрибка» координат і продовжує обробку даних у штатному режимі.

Динамічне керування потужністю (МРС): Доведено, що ефективність спуфінгу в урбанізованій місцевості прямо залежить від здатності системи підтримувати рівень фальшивого сигналу лише на 2–4 дБ вище за реальний поріг чутливості - це мінімізує радіус виявлення самої системи РЕБ ворожими засобами радіотехнічної розвідки та запобігає блокуванню навігації у цивільних користувачів, які знаходяться поза зоною безпосередньої загрози.

Ключовим аспектом динамічного керування потужністю сигналу в засобах РЕБ є адаптивність - генерування складних сигналів, які можуть підлаштовуватися під частоти керування дронами, перекриваючи доволі широкий спектр частот без заздалегідь визначених робочих частот. Це дозволяє ефективно протидіяти дронам, змушуючи їх вмикати аварійні протоколи або втрачати керування.

Метод «зони подавлення»: Розроблено сценарій, за якого БпЛА імітується входження в зону подавлення (заборони польотів (No-Fly Zone)), що змушує його автоматику ініціювати аварійні протоколи роботи (наприклад, якщо приймач не має жодного захисту, БпЛА реагуватиме на будь-яку спробу підміни сигналу, через що програма автопілота намагатиметься компенсувати зміни фальшивого положення і, як результат, залишить межі підконтрольної зони). За даними тестів, 92% комерційних та 74% спеціалізованих БпЛА виконують маневр ухилення від «віртуальної стіни», зміщуючись у заданому системою РЕБ напрямку. Спуфінг може здійснюється на частотах управління, телеметрії та супутникової навігації, що змушує дрон сісти, втратити орієнтування або повернути назад. Ефективність застосування залежить від своєчасного виявлення сигналів БпЛА та комплексного впливу на його бортові приймачі.

Інтеграція з ШІ-аналізатором: Використання даних від системи виявлення дозволяє спуферу автоматично визначати тип БпЛА і на основі отриманих даних спрогнозувати тип навігаційного модуля (наприклад, чи використовує він лише GPS L1, чи також захищені канали L2/L5), що використовується, після чого система синтезує персоналізований пакет «навігаційної підміни», який є найбільш відповідним саме для цієї моделі БпЛА.

Висновки: проведене дослідження підтверджує, що перехід від стратегії «енергетичного подавлення» до «інформаційного маніпулювання» є вкрай необхідним для захисту об'єктів критичної інфраструктури та урбанізованої місцевості, оскільки це дозволяє нейтралізувати загрозу з мінімальним впливом на навколишню інфраструктуру. Адаптивний цифровий спуфінг, інтегрований у комплексну систему автоматичного захисту, перетворює статичну оборону на гнучкий інструмент, здатний не просто зупиняти атаку, а буквально керувати засобами ворога у повітрі.

Це відкриває перспективи для створення повністю автономних куполів безпеки, які здатні в реальному часі «переписувати» координати для будь-якого несанкціонованого об'єкта, змушуючи його приземлятися у безпечних для об'єкта прикриття місцях, що значно підвищує рівень захищеності об'єктів критичної інфраструктури та урбанізованої місцевості від сучасних засобів повітряного нападу.

Список використаних джерел:

1. Методи та алгоритми обробки та захисту радіолокаційної інформації у багатопозиційних системах зі змінною просторовою конфігурацією. Толюпа С.В., Дружинін В.А., Наконечний В.С., Цюпа Н.В., Батрак Є.О. – К.: Логос, 2014. – 230с.
2. Дослідження методів визначення та локалізації джерел РЕБ. Бибики Р.Т., Наконечний Ю.М. – Національний університет «Львівська політехніка», кафедра захисту інформації, 2025.
3. Сучасні технології захисту від GPS спуфінгу у системах навігації. Мустафаєв О.В. – Український науково-дослідний інститут спеціальної техніки та судових експертиз Служби безпеки України, 2024.
4. Milaat F.A. and Liu H. Decentralized Detection of GPS Spoofing. IEEE Commun. Lett. № 22. 2018. p.1256-1259.
5. Wildemeersch, M. Fortuny-Guasch, J. Radio Frequency Interference Impact Assessment on Global Navigation Satellite Systems. Ispra (VA), Italy. 2010. Doi: 10.2788/6033.

Савченко О.В.

доцент, Національний університет цивільного захисту України,
к.т.н., ст. наук. співр.

Гарькава Н.О.

студентка, Національний університет цивільного захисту України,

Стацюк А.А.

студентка, Національний університет цивільного захисту України

ІНЖЕНЕРНИЙ ТА МУЛЬТИСПЕКТРАЛЬНИЙ ЗАХИСТ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ГАЛУЗІ

Досвід збройних конфліктів XX–XXI століть свідчить, що об'єкти енергетичної інфраструктури були і залишаються пріоритетними цілями в стратегії повітряних ударів. При застосуванні засобів повітряного нападу (ЗПН) із комбінованими системами наведення – радіолокаційними, тепловими та оптико-електронними – пасивний фізичний захист критичних елементів (КЕ) не є достатнім без управління їхньою електромагнітною та тепловою сигнатурою. Мультиспектральність характеристик сучасних засобів ураження обумовлює необхідність «мультиспектрального захисту» об'єктів критичної інфраструктури енергетичної галузі, передусім теплоелектростанцій, трансформаторних підстанцій тощо.

Поняття «мультиспектральний захист» у сучасній науковій літературі має неоднозначне трактування. У переважній більшості робіт – зокрема у роботі [1] – мультиспектральні системи розглядаються як засоби виявлення загроз (інтеграція радару, ІЧ-камер та відеоспостереження). Натомість у контексті активної протидії прицільним системам ЗПН мультиспектральний підхід передбачає управління сигнатурою об'єкта: зниження його радіолокаційної та теплової помітності або ж організацію хибних цілей, що відтворюють сигнатуру захищуваного КЕ. Саме такий підхід, реалізований, зокрема, у корабельних системах м'якого ураження (soft-kill), вимагає систематизації стосовно стаціонарних наземних об'єктів.

У роботі [2] сформульовано концепцію інженерного захисту з виділенням трьох рівнів споруд інженерного захисту (СІЗ): перший – від ударної хвилі та уламків за непрямого влучання; другий – від прямого влучання БпЛА; третій – від прямого влучання ракети.

В даній роботі розглянуто вісім варіантів конструктивних рішень для типового КЕ з габаритами 20×20 м та висотою 3 м, оцінено їх вартість та необхідний час (табл. 1). При

розрахунках враховано мінімально необхідну кількість годин роботи техніки; вартість проектування та доставки матеріалів окремо не враховувалися.

Таблиця 1. Орієнтовна вартість влаштування СІЗ (об'єкт 20×20 м, h=3 м)

Варіант захисту	Основні матеріали	Роботи та техніка	Вартість / час
1. Перешкоди з залізничного рухомого складу / контейнерів	Контейнери, вагони б/в, пісок, ґрунт	Засипка, ущільнення; кран або маніпулятор, навантажувач	Від 1,2 млн грн; 3–5 діб
2. Збірні перешкоди з біг-бегів або габіонів	Біг-беги / габіони, пісок, щебінь	Монтаж, засипка; навантажувач або екскаватор	Від 0,6 млн грн; 2–4 доби
3. Укриття типу «Саркофаг»	Металеві колони, балки, листи	Монтаж, зварювання; кран або маніпулятор	Від 4,5 млн грн; 10–14 діб
4. Підвісні ланцюгові екрани	Металеві сітки, ланцюги, троси	Монтаж, анкерування, верхолазні роботи; кран	Від 0,8 млн грн; 5–7 діб
5. Пасивний захист із металевих опор та геотекстильної сітки	Металеві профілі, труби, сіткові системи, троси	Монтаж, анкерування; кран або маніпулятор, автовишка	Від 0,4 млн грн; 2–3 доби
6. Просторові захисні каркаси з сітками	Металеві профілі, труби, сіткові системи	Монтаж, зварювання; кран або маніпулятор, автовишка	Від 0,7 млн грн; 4–6 діб
7. Кутові відбивачі	Кутові відбивачі (метал), маскувальна сітка	Монтаж, зварювання; маніпулятор	Від 0,15 млн грн; 1–2 доби
8. Захисні перешкоди з ґрунтових валів	Ґрунт, пісок	Перевезення, ущільнення; екскаватор, бульдозер, каток	Від 0,9 млн грн; 5–8 діб

Порівняльний аналіз свідчить, що найбільш бюджетними є варіант 7 (кутові відбивачі, від 0,15 млн грн, 1–2 доби) та варіант 5 (металеві опори + геотекстиль, від 0,4 млн грн, 2–3 доби). Найдорожчим є варіант 3 («Саркофаг», від 4,5 млн грн). Найкращий ефект щодо зниження фізичного ураження досягається поєднанням периметральних перешкод (варіанти 1, 2, 8) з «саркофагом» над найбільш вразливими вузлами та заходами зниження ймовірності точного наведення (варіант 7).

Водночас усі розглянуті варіанти є суто пасивними фізичними заходами і не усувають головної вразливості: радіолокаційна та теплова сигнатура КЕ залишається доступною для ГСН навіть за наявності периметральних перешкод. Це обумовлює необхідність доповнення системи СІЗ засобами активного управління сигнатурою.

Перспективною є концепція використання модульних мультиспектральних імітаторів – розміщення поблизу КЕ пристроїв, що відтворюють радіолокаційну та теплову сигнатуру об'єкта-прототипу. Принцип «роєвого» розміщення групи модулів дозволяє імітувати сигнатуру великого промислового об'єкта та підвищити живучість системи при частковому ураженні. Застосування ударостійких полімерних каркасів із металізованим покриттям та

автономних теплових елементів забезпечує масо-габаритні характеристики одного модуля 1,5–2,5 кг, сумісні з доставкою вантажними БпЛА до місць установки – що принципово важливо з позиції безпеки особового складу. Орієнтовна вартість одного модуля складає 5 500–10 000 грн, комплекту з 4–6 модулів – 22 000–60 000 грн, що є в 2–6 разів меншим від вартості традиційних металевих кутових відбивачів при аналогічному периметрі.

Таким чином, комплексний захист КЕ об'єктів енергосистеми передбачає два взаємодоповнювальних компоненти: (а) вибір оптимальних варіантів фізичних СІЗ залежно від рівня загрози та ресурсів; (б) доповнення системи мобільними засобами мультиспектрального імітаційного захисту. Подальші дослідження доцільно спрямувати на визначення параметрів засобів управління сигнатурою КЕ, методики їх практичної реалізації та кількісну оцінку ефективності інтегрованих рішень за критерієм «вартість – імовірність збереження КЕ».

Список використаних джерел:

1. Trzaskawka P. System for critical infrastructure security based on multispectral observation-detection module. Proc. SPIE 8896, Electro-Optical and Infrared Systems: Technology and Applications X, 88960Z. – 2013. DOI: 10.1117/12.2028773.
2. Основи інженерного захисту об'єктів критичної інфраструктури енергетичної галузі України від засобів повітряного нападу противника : монографія / А.С. Білик та ін. ; за заг. ред. А.С. Білика. – Київ, 2023. – 232 с.

Самарай В.П.

ЦВСД Національного університету оборони
України, Київ

к.т.н

Череп'ян Ю.І.

старший викладач, Одеська Академія
сухопутних військ

Клепар І.І.

інженер, голова ГО «Всесвітній хаб розробників
та виробників безпілотних систем»

ЗМІЦНЕННЯ СИСТЕМ БЕЗПЕКИ ТА ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ АВТОНОМНИМИ БОЙОВИМИ КОМПЛЕКСАМИ ДИСТАНЦІЙНОГО КЕРУВАННЯ. ШЛЯХ ВІД ОСНОВ УКРАЇНСЬКОЇ КІБЕРНЕТИКИ ДО СУЧАСНОГО МІЛІТАРНОГО КІБЕРПАНКУ

Гібридна війна на території України посилила потребу в системах, які підвищують швидкість реакції, стійкість і асиметричні можливості оборони. Автономні бойові системи дистанційного керування (АБСДК) поєднують сенсорні мережі, алгоритми штучного інтелекту, телематику й роботизовані платформи, створюючи мережно-орієнтовану архітектуру дій. Одночасно виникає концепт автономно-дистанційних ракетних комплексів прихованого розташування (АДРК-СР), здатних забезпечувати стратегічно важливі точкові удари у виняткових сценаріях. Український мілітарний кіберпанк — це доктрина прямої дії, яка поєднує спадщину класичної кібернетики з сучасними викликами війни.

Визначення: «Український військовий кіберпанк — це шлях використання будь-яких наявних технічних засобів кібернетичних технологій (організаційних, мехатронічних та Технічний фундамент: АСДК же перетворюються з експериментальних рішень у операційні множини на тактичному, оперативному й стратегічному рівнях.

- Переваги: підвищена виживаність підрозділів, скорочення часу реакції, розподіл ризику, створення асиметричного потенціалу стримування.

- Виклики: компрометація каналів управління (кібер/РЕБ), помилки розпізнавання, непрозорість дій і наслідки для міжнародної підтримки.
- Відповідь: кібер- та РЕБ-стійка архітектура, модульність, локальне інференс-обладнання, прозорі процедури аудиту.

Архітектурні принципи:

- апаратні корені довіри й криптографічні протоколи;
- адаптивна навігація з та без GPS;
- модульність і уніфіковані інтерфейси;
- енергетичний менеджмент;
- локальне інференс-обладнання;
- незмінні журнали подій для аудиту.

Кадрово-освітній фундамент: Мілітарний кіберпанк неможливий без кадрів нового типу.

- Збільшення частки точних дисциплін у школах і університетах.
- Факультативи та гуртки з робототехніки, БПЛА, мехатроніки, кібернетики.
- Матриця компетенцій: технічні, операційні, правові, етичні, міжнародні.
- Освітня система як єдина мережа підготовки інженерів-стратегів, здатних

Культурний вимір (панк-код): Визначення панку -

«Панк є інженерна творчість відновлення, модернізації та зміцнення продуктів технічних виробів задля використання застосованих технологій у нових сферах в інтересах винахідників».

Український мілітарний кіберпанк — це використання будь-яких технічних засобів для пошкодження ворога. Будь-яка техніка стає зброєю, будь-який ресурс — інструментом нейтралізації та знищення противника.

Спадщина українських мислителів

Микола Амосов: Амосов бачив штучний інтелект як партнера людини. Він наголошував:

«Машини мислення не замінять людину, але вони можуть стати її помічниками, партнерами у складних обчисленнях і прийнятті рішень».

У сфері оборони це означає, що ІШ має допомагати у прийнятті рішень, аналізі ризиків, моделюванні сценаріїв, але контроль і відповідальність залишаються за людиною.

Віктор Глушков: Глушков заклав принципи системності, мережовості, інтеграції даних, прозорості та адаптивності. Його головною справою життя була Загальнодержавна автоматизована система керування економікою (ОГАС). Він писав:

«Автоматизовані системи управління — це не лише техніка, а нова культура керування, де дані стають основою рішень».

Ці принципи залишаються фундаментом сучасних автоматизованих систем керування оборонного призначення.

Концепт АДРК-СР: АДРК-СР — це приховані ракетні комплекси, які у виняткових сценаріях можуть застосовуватися для стратегічно важливих точкових ударів.

- Політична санкція: багаторівнева авторизація.
- Підзвітність: незмінні журнали рішень, післяопераційні аудити.
- Human-on-the-loop: остаточні рішення про застосування смертоносної сили мають залишатися за людиною. -

Правовий та етичний вимір:- Пріоритет міжнародного гуманітарного права: принципи розрізнення, пропорційності, запобігання надмірній шкоді цивільним.

- Стандарти підзвітності: участь юридичної служби, незалежні аудити.
- Етичні принципи: недопустимість делегування остаточного рішення алгоритмам у нормальних умовах.

Ризики та управління:

- Техніко-кіберні: компрометація каналів управління, атаки на апаратні засади довіри.
- Операційні: неконтрольована ескалація, дипломатичні ускладнення.
- Соціально-економічні: вторинні ефекти ударів по інфраструктурі.
- Організаційні: деградація навичок операторів, логістичні вузькі місця.

Рамка управління ризиками: багаторівнева авторизація, кібер- і РЕБ-підготовка, незмінні логи, навчання і сертифікація персоналу.

Висновки:

Інтеграція АБСДК і розгляд концепту АДРК-СР відкривають значні стратегічні можливості для підвищення оборонної ефективності України. Однак ці технології повинні впроваджуватися в рамках чіткої політичної санкції, законодавчої і юридичної підоснови, кібер- та РЕБ-стійкої архітектури, прозорих процедур аудиту й навчання персоналу. Український мілітарний кіберпанк — це доктрина перемоги, що поєднує техніку, кадри й культуру у єдину систему оборони та стратегічної автономії України.

Список використаних джерел:

1. Клепар І.І., Самарай В.П., Череп'ян Ю.І. "Автономні бойові системи дистанційного керування». Збірка доповідей до Київ: Національний Університет оборони України, 2025.
- 2.Амосов М.М. Алгоритмы разума. Київ: Наукова думка, 1979.
- 3.Амосов М.М. Человек и машина. Київ: Здоров'я, 1983.
- 4.Глушков В.М. Введение в кибернетику. Київ: Наукова думка, 1964.
5. Глушков В.М. Основы автоматизированных систем управления. Москва: Наука, 1972.
- 6.Женевські конвенції 1949 року та Додаткові протоколи 1977 року. Міжнародне гуманітарне право. Женева, 1949–1977.
7. NATO Standardization Office. Autonomous Systems in Defence: Policy and Risk Management Framework. Brussels: NATO, 2024.
8. OECD. Artificial Intelligence in Defence Applications: Ethical and Legal Considerations. Paris: OECD, 2023.
9. Український інститут майбутнього. Кібербезпека та оборонні технології: стратегічні виклики для України. Київ: УІМ, 2024.
10. World Economic Forum. Future of Autonomous Weapons Systems. Geneva: WEF, 2023.

Середа Д.В.

Старший науковий співробітник науково-дослідного сектору досліджень та статистики пожеж науково-дослідного центру нормативно-технічного регулювання ІНДЦЗ Національного університету цивільного захисту України

Коваль Р.Р.

Начальник науково-дослідного сектору досліджень та статистики пожеж науково-дослідного центру нормативно-технічного регулювання ІНДЦЗ Національного університету цивільного захисту України,
доктор філософії

Несенюк Л.П.

Науковий співробітник науково-дослідного сектору досліджень та статистики пожеж науково-дослідного центру нормативно-технічного регулювання ІНДЦЗ Національного університету цивільного захисту України

ПРОГНОЗУВАННЯ РИЗИКІВ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОТИПОЖЕЖНОГО ЗАХИСТУ ДЛЯ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Забезпечення стійкості та безпеки об'єктів критичної інфраструктури (далі - ОКІ) є

фундаментальною передумовою стабільності національної економіки, соціального добробуту та обороноздатності держави, особливо в умовах тривалої воєнної агресії [1]. Критична інфраструктура охоплює широкий спектр систем, від енергетичного сектору, включаючи атомні, гідро- та вітрові електростанції, до транспортних мереж, систем охорони здоров'я та інформаційно-комунікаційних технологій. Функціональна цілісність цих об'єктів безпосередньо впливає на здатність держави щодо життєзабезпечення населення, що робить їх першочерговими цілями для різного роду загроз, включаючи техногенні катастрофи, пожежі та військові удари [2]. Сучасний етап розвитку систем цивільного захисту вимагає переходу від реагування на надзвичайні ситуації до превентивних заходів щодо управління ризиками, що базується на глибокому аналізі вразливостей та впровадженні науково обґрунтованих методик оцінки стану захищеності. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю уніфікації підходів до оцінювання безпеки сучасних та інтеграції прогнозування ризиків у загальну систему цивільного захисту від надзвичайної ситуації воєнного характеру [3]. Метою даної роботи є обґрунтування процедури та розробка критеріїв для комплексного оцінювання стану захищеності ОКІ, що дозволить мінімізувати наслідки надзвичайних ситуацій та підвищити загальну стійкість держави. Також, важливим аспектом є врахування міжнародних стандартів та програм, таких як PPRD East 3, що дозволяють інтегрувати вітчизняну систему цивільного захисту у європейський безпековий простір [4, 5].

Аналітичний огляд нормативно-правової бази України базується на системному аналізі, зокрема, згідно документу [3], який визначає порядок віднесення об'єктів до критичної інфраструктури та їх категоризацію за чотирма рівнями критичності: від об'єктів державного значення до локальних установ. Важливим елементом правового регулювання є розробка паспортів безпеки та планів захисту, які стають обов'язковими для операторів ОКІ відповідно до наказів ДСНС України, спрямованих на протидію загрозам національного рівня, таким як пожежі та вибухи [6, 7]. В умовах повномасштабного вторгнення рф значна частина інфраструктури зазнала критичних руйнувань, що вимагає використання даних Реєстру пошкодженого та знищеного майна для точного прогнозування необхідних ресурсів для відновлення та захисту [8]. Це зумовлює необхідність створення гнучкої системи оцінювання, яка могла б адаптуватися до динамічних умов ведення бойових дій та нових типів озброєння, що застосовуються проти інфраструктурних об'єктів.

Методологічна основа оцінювання стану захищеності ОКІ передбачає ідентифікацію критичних елементів та аналіз потенційних ризиків, що охоплюють природні та антропогенні впливи [2]. Однією з найбільш ефективних систем аналізу вразливостей є методологія CARVER (Criticality, Accessibility, Recuperability, Vulnerability, Effect, Recognizability), яка дозволяє проводити якісну та кількісну оцінку ймовірності атак ворога на ОКІ [9]. Ця методика дозволяє оцінити об'єкт за шістьма основними параметрами: критичність (вплив на систему при виведенні з ладу), доступність (ступінь проникності), відновлюваність (час на ремонт), вразливість (стійкість до зовнішніх впливів), ефект (політичні або економічні наслідки) та розпізнаваність (ступінь ідентифікованості цілі). Застосування цієї системи у сфері цивільного захисту дає змогу фахівцям ДСНС та адміністраціям об'єктів раціонально розподіляти обмежені ресурси для зміцнення найбільш вразливих ділянок.

Оцінювання стану захищеності об'єкта критичної інфраструктури визначається у відсотковому еквіваленті за показниками критичності та вразливості.

Відносний загальний показник стану захищеності ОКІ (SO , %) визначаємо за формулою (1):

$$SO = G \times 100 / FS, \% \quad (1)$$

де, G - проміжна оцінка стану захищеності. Визначається як сума балів за результатом оцінювання кількості виявлених недоліків.

FS - коефіцієнт стану безпеки ОКІ. Приймається залежно від всієї кількості наявних критеріїв стану безпеки за показниками пожежна, техногенна безпека та цивільний захисту [10].

Розроблений алгоритм оцінювання базується на перевірці виконання нормативних вимог та індивідуальних концепцій протипожежного захисту [6]. У разі виявлення невідповідностей складаються протоколи, де фіксується рівень виконання кожного заходу. Загальна оцінка стану захищеності диференціюється залежно від відсотка невиконаних показників: якщо порушення становлять менше 10% за будь-яким із критеріїв, об'єкту присвоюється статус «Обмежено забезпечує», а при перевищенні цього порогу - «Не забезпечує». Важливо підкреслити, що відсутність на об'єкті передбаченої захисної споруди автоматично призводить до незадовільної оцінки за критерієм цивільного захисту. Система оцінювання також включає перевірку стану джерел протипожежного водопостачання, працездатності систем автоматичної пожежної сигналізації та пожежогасіння, а також укомплектованості персоналу засобами індивідуального захисту.

Комплексний підхід до безпеки ОКІ також включає концепцію «Країна-фортеця», яка передбачає посилення інженерного захисту від повітряних атак та диверсій. Це вимагає тісної співпраці між науковими установами, державними органами та операторами критичної інфраструктури для постійного оновлення моделей прогнозування ризиків у відповідь на появу нових типів загроз. Використання міжнародного досвіду, зокрема програм PPRD East 3 та рекомендацій UNDRR, сприяє впровадженню стандартів щодо раннього запобігання та покращенню готовності до каскадних ризиків, коли одна аварія провокує серію наступних загроз [4, 12]. Оцінювання повинно бути циклічним процесом, що включає етапи планування, реалізації захисних заходів, аудиту результатів та корекції стратегії безпеки.

Важливим компонентом є також цифровізація процесів моніторингу безпеки. Створення цифрових двійників ОКІ дозволяє моделювати різні сценарії аварій, включаючи пожежі, вибухи та обвалення конструкцій, без ризику для реального об'єкта. Це дає змогу оптимізувати плани евакуації персоналу та маршрути висування підрозділів ДСНС. Окрім того, впровадження автоматизованих систем раннього виявлення загроз (наприклад, датчиків вібрації, тепловізійних камер тощо) дозволяє значно скоротити час реагування, що є важливим фактором для мінімізації збитків на енергетичних та промислових об'єктах. Наукова новизна дослідження полягає у розробці комплексних показників, що поєднують технічні параметри надійності обладнання з організаційними аспектами цивільного захисту.

Результатом проведеного дослідження є наукове обґрунтування комплексної методики оцінки стану захищеності ОКІ, яка вперше в Україні інтегрує загрози воєнного характеру з традиційними критеріями пожежної та техногенної безпеки. Розроблений алгоритм оцінювання забезпечує прозорий та уніфікований інструментарій для підрозділів ДСНС та органів місцевого самоврядування, що дозволяє здійснювати регулярний моніторинг стійкості ОКІ та оперативно реагувати на зміни безпекового середовища. Практична реалізація запропонованих підходів сприятиме мінімізації людських та матеріальних втрат у разі виникнення надзвичайних ситуацій, а також прискорить відновлення життєво важливих функцій держави у післякризовий період. Подальші дослідження мають бути спрямовані на вдосконалення математичних моделей оцінки вразливостей, адаптацію коефіцієнтів безпеки до нових технологічних процесів у секторі критичної інфраструктури.

Список використаних джерел

1. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 26 травня 2015 р. № 287/2015. *Офіційний вісник України*. 2015. № 43, Ст. 14.
2. Чумаченко С. М., Троцько В. В. (2017) Оцінювання загроз об'єктам критичної інфраструктури. *Науковий вісник: цивільний захист та пожежна безпека*. № 1. С. 41-47.
3. Деякі питання об'єктів критичної інфраструктури: Постанова Кабінету Міністрів України від 9 жовтня 2020 р. № 1109. *Офіційний вісник України*. 2020 № 93, Ст. 9.

4. Prevention, Preparedness and Response to Natural and Man-made Disasters in Eastern Partnership Countries (PPRD East 3). - Режим доступу : [www. URL: https://www.pprdeast3.eu/](http://www.pprdeast3.eu/).
5. PPRD East 3: New Phase for Programme on Resilience to Disasters // Civil Protection Knowledge Network – [Електронний ресурс]. - Режим доступу : [www. URL: https://civil-protection-knowledge-network.europa.eu/projects-exercises/pprd-east-3/](https://civil-protection-knowledge-network.europa.eu/projects-exercises/pprd-east-3/).
6. План захисту із забезпечення цивільного захисту, пожежної та техногенної безпеки на об'єктах критичної інфраструктури та протидії проєктній загрозі національного рівня «Пожежі та вибухи»: Наказ ДСНС від 08.12.2023 № 986.
7. Деякі питання паспортизації об'єктів критичної інфраструктури: Постанова Кабінету Міністрів України від 4 серпня 2023 р. № 818. Офіційний вісник України. 2023. №77. Ст. 112.
8. Загальна сума збитків, завдана інфраструктурі України через війну, станом на січень 2024 року [Електронний ресурс] / Kyiv school of economics. - Режим доступу : [www. URL: https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-zrosla-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-sichen-2024-roku/](https://kse.ua/ua/about-the-school/news/zagalna-suma-zbitkiv-zavdana-infrastrukturi-ukrayini-zrosla-do-mayzhe-155-mlrd-otsinka-kse-institute-stanom-na-sichen-2024-roku/)
9. Labaj, L. (2011). The CARVER Methodology: The Evolution of the CIA's Offensive Targeting Methodology into the Security Industry's Definitive Vulnerability Assessment Tool. Journal of Counterterrorism & Homeland Security International, – 17(4).
10. Цивільний захист в умовах війни: колективна монографія / за загальною редакцією Дмитра Бондаря. Львів: ЛДУБЖД, 2025. 524 с
11. Hazard Definition & Review of Classification. Technical Report // United Nations Office for Disaster Risk Reduction (UNDRR) and International Science Council (ISC) – [Технічний звіт]. 2021. – 123 с.

Скиданенко В.В.

науковий співробітник науково-дослідного відділу територіальної оборони Наукового центру Сухопутних військ

Касаткін Є.В.

начальник науково-дослідного відділу територіальної оборони Наукового центру Сухопутних військ

Беззубцева Т.Г.

старший науковий співробітник науково-дослідного відділу територіальної оборони Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ЩОДО ЗАКОНОДАВЧИХ КОЛІЗІЙ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ БЕЗПЕКИ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

Відповідно до положень Закону України «Про критичну інфраструктуру» [1], її захист є складовою частиною забезпечення національної безпеки України. Цей захист організується та здійснюється як в мирний час так і в умовах кризових ситуацій. Особливості захисту об'єктів критичної інфраструктури в умовах надзвичайних ситуацій, правового режиму надзвичайного та воєнного стану, особливого періоду регулюються законами України «Про правовий режим воєнного стану», «Про правовий режим надзвичайного стану», «Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період» та «Про оборону України», а також окремим законом регулюються відносини щодо забезпечення кіберзахисту та кібербезпеки об'єктів критичної інфраструктури [2–5]. Крім того, діяльність у сфері захисту об'єктів критичної інфраструктури регламентується також іншою нормативно-

правовою базою [6-14]. Важливо відмітити те, що в Законі [1] чітко визначений категорійно-понятійний апарат, зокрема той, що стосується цього дослідження, вважаємо за доцільне навести деякі важливі визначення:

об'єкти критичної інфраструктури - об'єкти інфраструктури, системи, їх частини та їх сукупність, які є важливими для економіки, національної безпеки та оборони, порушення функціонування яких може завдати шкоди життєво важливим національним інтересам;

захист критичної інфраструктури - всі види діяльності, що виконуються перед або під час створення, функціонування, відновлення і реорганізації об'єкта критичної інфраструктури, спрямовані на своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізацію загроз безпеці об'єктів критичної інфраструктури, а також мінімізацію та ліквідацію наслідків у разі їх реалізації.

охорона об'єктів критичної інфраструктури - комплекс режимних, інженерних, інженерно-технічних та інших заходів (крім заходів із захисту інформації та кіберзахисту об'єктів критичної інформаційної інфраструктури), які організовуються і проводяться суб'єктами національної системи захисту критичної інфраструктури з метою запобігання та/або недопущення чи припинення протиправних дій (актів несанкціонованого втручання) на об'єктах критичної інфраструктури;

Крім того, Законом передбачено створення *Уповноваженого органу з питань захисту критичної інфраструктури України*, який визначається Кабінетом Міністрів України і спрямовує, координує та контролює його діяльність. ***Цей орган повинний здійснювати проведення державної політики у сфері захисту критичної інфраструктури України, організовувати та забезпечувати необхідними силами, засобами і ресурсами функціонування національної системи захисту критичної інфраструктури (Разом з цим не було визначено на якій базі буде створено цей Уповноважений орган).***

Більш того, цей Уповноважений орган зобов'язаний ***координувати діяльність міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади (військово-цивільних адміністрацій у разі утворення) у сфері захисту критичної інфраструктури.***

В результаті кожним суб'єктом національної системи захисту критичної інфраструктури розробляється ***план взаємодії*** з іншими суб'єктами національної системи захисту, який погоджується з уповноваженим органом у сфері захисту критичної інфраструктури України та затверджується Кабінетом Міністрів України і переглядається раз на три роки.

У плані взаємодії можуть бути визначені особливості взаємодії для режимів функціонування національної системи захисту критичної інфраструктури, яка складається із сукупності органів управління, сил та засобів центральних і місцевих органів виконавчої влади (військово-цивільних адміністрацій - у разі утворення), органів місцевого самоврядування, операторів критичної інфраструктури, на які покладається формування та/або реалізація державної політики у сфері захисту критичної інфраструктури.

Крім зазначеного, ***Уповноважений орган з питань захисту критичної інфраструктури України, повинен взаємодіяти з секторальними, функціональними органами у сфері захисту критичної інфраструктури та операторами критичної інфраструктури з питань забезпечення захисту об'єктів***, включених до Реєстру, а державні органи, визначені відповідальними за забезпечення формування та реалізації державної політики у сфері захисту критичної інфраструктури в окремому секторі критичної інфраструктури, ***повинні створити у межах штатної чисельності у своєму складі структурні підрозділи з питань захисту критичної інфраструктури.***

При цьому ***на секторальному (галузевому) та регіональному рівнях*** органи державної влади повинні розробляти і затверджувати галузеві, регіональні плани та програми з протидії загрозам критичній інфраструктурі, включаючи аварійні плани, плани реагування на кризові ситуації, плани взаємодії, плани відновлення об'єктів критичної інфраструктури, плани проведення навчань та тренувань.

На **місцевому рівні**: місцеві органи виконавчої влади (військово-цивільні адміністрації - у разі утворення), органи місцевого самоврядування повинні *забезпечити розроблення, затвердження і виконання місцевих програм підвищення стійкості територіальних громад до кризових ситуацій*.

На **об'єктовому рівні**: оператори критичної інфраструктури на кожному об'єкті критичної інфраструктури повинні розробити та забезпечити виконання об'єктового плану заходів щодо захисту і забезпечення стійкості критичної інфраструктури, який включає заходи з фізичного захисту, протидії загрозам, ефективного зниження та контролю за ризиками безпеки, забезпечення безпеки інформації та кібербезпеки на об'єктах критичної інфраструктури.

Разом з цим вважаємо, що Закон України «Про критичну інфраструктуру» був прийнятий із значним запізненням, фактично на сьомому році війни за Незалежність України і напередодні широкомасштабної збройної агресії РФ та не враховував певні особливості функціонування національної системи захисту критичної інфраструктури в умовах особливого періоду, у зв'язку з цим після його прийняття чотири рази вже вносилися зміни та доповнення.

Лише через рік після прийняття Закону, вносяться зміни, де Установлено, що під час дії воєнного стану, а також протягом 12 місяців після його припинення чи скасування повноваження Уповноваженого органу у сфері захисту критичної інфраструктури України, передбачені Законом України «Про критичну інфраструктуру», здійснюються Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України [15].

Водночас, початок широкомасштабної збройної агресії РФ виявив і низку системних проблем у сфері міжвідомчої взаємодії при організації захисту *об'єктів критичної інфраструктури*, попри наявність нормативно-правових документів у сфері захисту критичної інфраструктури держави та законодавчого закріплення ролі територіальної оборони (ТрО), як системи загальнодержавних, воєнних та спеціальних заходів у виконанні оборонних завдань, зокрема *«участі в охороні та обороні важливих об'єктів і комунікацій, інших критично важливих об'єктів інфраструктури, визначених Кабінетом Міністрів України, та об'єктів обласного, районного, сільського, селищного, міського значення, районного у містах рад, сільських, селищних, порушення функціонування та виведення з ладу яких становлять загрозу для життєдіяльності населення»* [16].

При цьому слід особливо відмітити, що зазначене положення Закону України «Про основи національного спротиву» [16], ніяким чином не відображено в Законі України «Про критичну інфраструктуру» [1], вважаємо це прорахунком.

Водночас, у відповідності до Постанови Кабінету Міністрів України [17] штаби зон (районів) територіальної оборони (ТрО), *фактично робочі органи обласних (районних), держадміністрацій (керівників відповідних військово-цивільних або військових адміністрацій у разі їх утворення, а в особливий період створених Рад оборони областей)*, які призначені для підготовки до територіальної оборони та її ведення, координації здійснення заходів територіальної оборони силами та засобами сил безпеки та оборони ТрО та забезпечення реалізації, головами обласних (районних), державних адміністрацій (керівників відповідних військово-цивільних або військових адміністрацій у разі їх утворення, далі - керівники зони (району) територіальної оборони) повноважень щодо керівництва ТрО у відповідній зоні (районі), зокрема у виконанні завдання щодо *участі в охороні та обороні критично важливих об'єктів інфраструктури*. Відповідно розробляються плани територіальної оборони зон (районів) територіальної оборони, складовою частиною яких є організація охорони та оборони об'єктів критичної інфраструктури різновідомчими структурами.

Виходячи із зазначеного, необхідно зробити висновок про достатню розбалансованість законодавчої бази у сфері захисту критичної інфраструктури України, з **одного боку** вона формально теоретично окреслює обсяг завдань і повноважень, загальні питання організації взаємодії; з **іншого боку** передбачає розробку значної кількості різноманітних планів різновідомчими структурами та створення додаткової структури —

Уповноваженого органу з питань захисту критичної інфраструктури України (його філіалів), а головне не визначає *механізм практичного функціонування різновідомчих структур для всебічного захисту об'єктів критичної інфраструктури, конкретизації порядку організації взаємодії, зокрема роль і місце штабів зон (районів) територіальної оборони в таких умовах.*

На наш погляд, ці питання повинні знайти своє відображення і деталізацію організації виконання визначених Законом заходів у «Положенні про уповноважений орган у сфері захисту критичної інфраструктури», який відповідно до Закону [1], повинен затверджуватися Кабінетом Міністрів України. Відповідне **«Положення про державну службу захисту критичної інфраструктури та забезпечення національної системи стійкості України» було розроблено та затверджено Кабінетом Міністрів України від 12 липня 2022 р. № 787 [17], але відповідно до офіційного порталу чомусь не набуло чинності.** Таким чином, повноваження Уповноваженого органу у сфері захисту критичної інфраструктури України, здійснюються Державною службою спеціального зв'язку та захисту інформації України, що ще більше заплутує організацію виконання заходів щодо захисту об'єктів критичної інфраструктури.

Окрім того, для забезпечення обміну інформацією та взаємодії суб'єктів національної системи захисту критичної інфраструктури Кабінетом Міністрів України був затверджений *«Регламент обміну інформацією» [19], разом з тим, на наш погляд, цей документ потребує подальшої конкретизації та деталізації, особливо в умовах особливого періоду (правового режиму воєнного стану).*

Виходячи із вищезазначеного, наш погляд, покладання завдання щодо **організації та забезпечення необхідними силами, засобами і ресурсами функціонування національної системи захисту критичної інфраструктури, а також координації діяльності міністерств, інших центральних та місцевих органів виконавчої влади (військово-цивільних адміністрацій у разі утворення) у сфері захисту критичної інфраструктури на Державну службу спеціального зв'язку та захисту інформації України (при цьому в особливий період) вбачається не зовсім доцільним, вважаючи на специфіку діяльності цієї Державної служби.**

З цього приводу, на відміну від наведеного, вважаємо за необхідність звернути увагу на той факт, що як зазначалося вище, Постановою Кабінету Міністрів України затверджено *«Типове положення про штаби зон (районів) територіальної оборони» [18], основною функцією яких є створення та функціонування системи територіальної оборони у визначеній (визначеному) зоні (районі) відповідальності, зокрема виконанні завдань щодо організації охорони та оборони об'єктів критичної інфраструктури.*

Як бачимо, існуюча законодавча та нормативно-правова база у сфері захисту критично важливих об'єктів інфраструктури вимагає подальшого дослідження та удосконалення. При цьому слід звернути увагу, що у відповідності до Закону України «Про основи національного спротиву», система ТрО фактично є єдиною законодавчо визначеною системою спільного застосування різновідомчих структур. Це вимагає законодавчого закріплення тісної співпраці між уповноваженими органами з питань захисту критичної інфраструктури України (його філіалами) з Командуванням Сил територіальної оборони Збройних Сил України, яке розробляє проект Зведеного плану територіальної оборони України, складовою частиною якого є організація охорони та оборони важливих об'єктів і комунікацій, інших критично важливих об'єктів інфраструктури, визначених Кабінетом Міністрів України, та об'єктів обласного, районного, сільського, селищного, міського значення, районного у містах рад, сільських, селищних, порушення функціонування та виведення з ладу яких становлять загрозу для життєдіяльності населення, а також порядок ліквідації наслідків їх зруйнування.

Відповідно на регіональному, місцевому та об'єктовому рівнях організації тісної співпраці між уповноваженими органами у сфері захисту критичної інфраструктури та регіональними органами військового управління Сил територіальної оборони Збройних Сил

України (військові складові ТрО) та штабами зон (районів) ТрО (військово-цивільні складові ТрО).

Список використаних джерел:

1. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 №1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
2. Про правовий режим воєнного стану : Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
3. Про правовий режим надзвичайного стану : Закон України від 16.03.2000 №1550-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1550-14#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
4. Про функціонування єдиної транспортної системи України в особливий період : Закон України від 20.10.1998 №194-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/194-14#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
5. Про оборону України : Закон України від 06.12.1991 № 1932-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
6. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 №2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
7. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
8. Постанова КМУ від 19.06.2019 №518, «Про затвердження Загальних вимог до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури»
9. Постанова КМУ від 09.10.2020 №1109, «Деякі питання об'єктів критичної інфраструктури»
10. Постанова КМУ від 14.10.2022 №1175, «Деякі питання подання інформації у сфері захисту критичної інфраструктури»
11. Постанова КМУ від 14.10.2022 №1174, «Про затвердження Регламенту обміну інформацією між суб'єктами національної системи захисту критичної інфраструктури»
12. Постанова КМУ від 22.07.2022 №821, «Про затвердження Порядку проведення моніторингу рівня безпеки об'єктів критичної інфраструктури»
13. Постанова КМУ від 28.04.2023 №415, «Про затвердження Порядку ведення Реєстру об'єктів критичної інфраструктури, включення таких об'єктів до Реєстру, доступу та надання інформації з нього»
14. Постанова КМУ від 29.12.2021 №1426 «Про затвердження Положення про організаційно-технічну модель кіберзахисту»
15. Про внесення змін до деяких законів України щодо повноважень уповноваженого органу у сфері захисту критичної інфраструктури України : Закон України від 18.10.2022 №2684-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2684-20#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
16. Про основи національного спротиву : Закон України від 16.07.2021 № 1702-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1702-20#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
17. Постанова КМУ від 12 липня 2022 р. № 787 «Положення про державну службу захисту критичної інфраструктури та забезпечення національної системи стійкості України».
18. Постанова КМУ від 29 грудня 2021 р. № 1442 «Типове положення про штаб зони (району) територіальної оборони».
19. Регламент обміну інформацією між суб'єктами національної системи захисту критичної інфраструктури.

Скіцько О.І.

начальник НЛ ПКЗ ЦКБ Національної академії
Служби безпеки України
України,
к.т.н., с.н.с.

**АРХІТЕКТУРА «НУЛЬОВОЇ ДОВІРИ» (ZERO TRUST) ЯК СТАНДАРТ БЕЗПЕКИ
ДЛЯ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ**

Питання захисту об'єктів критичної інфраструктури (далі – ОКІ) набуло в Україні особливої гостроти в умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації, що супроводжується систематичними кіберопераціями проти енергетичного, фінансового, телекомунікаційного секторів та органів державної влади. За даними Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України, упродовж 2022-2025 років зафіксовано зростання кількості зареєстрованих кіберінцидентів, спрямованих саме на ОКІ, порівняно з довоєнним періодом [1; 2]. Водночас традиційна периметрова (perimeter-based) модель безпеки, побудована на презумпції довіри до «внутрішньої» мережі, засвідчила свою принципову неспроможність протидіяти сучасним таргетованим атакам, тривалим АРТ-кампаніям та компрометаціям ланцюгів постачання (supply chain attacks).

На протигагу їй у світовій практиці утверджується архітектура «нульової довіри» (Zero Trust Architecture, далі – ZTA), базова концепція якої була сформульована Дж. Кіндервагом у 2010 році [3] та нормативно закріплена у документі NIST SP 800-207 [4]. Поєднання зростаючого рівня загроз з оновленою нормативною базою - зокрема Законом України «Про критичну інфраструктуру» [5], Законом України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [6] та Стратегією кібербезпеки України [7] - актуалізує комплексне дослідження можливостей упровадження моделі Zero Trust саме для ОКІ.

Постало питання обґрунтування доцільності застосування архітектури «нульової довіри» як базового стандарту безпеки об'єктів критичної інфраструктури України та виокремити ключові виклики її впровадження.

Концепція Zero Trust ґрунтується на принципі «ніколи не довіряй, завжди перевіряй» (never trust, always verify) та відмові від презумпції безпечності внутрішнього сегмента мережі. Відповідно до NIST SP 800-207, ключовими постулатами ZTA є:

- 1) трактування всіх ресурсів (дані, обчислювальні сервіси, пристрої) як таких, що потребують захисту незалежно від їхнього місцезнаходження;
- 2) безперервна автентифікація та авторизація кожної сесії за динамічною політикою;
- 3) застосування принципу найменших привілеїв (least privilege) та адаптивного контролю доступу на основі контексту - атрибутів користувача, стану пристрою, геолокації, поведінкових показників [4].

Архітектурно ZTA складається з трьох логічних компонентів: Policy Engine (PE), Policy Administrator (PA) та Policy Enforcement Point (PEP), які спільно утворюють площину контролю (control plane) й забезпечують ухвалення рішень про доступ у режимі реального часу [4, с. 10-12]. До технологічного ядра моделі належать засоби багатофакторної автентифікації (MFA), рішення з керування ідентифікацією та привілейованим доступом (IAM, PAM), мікросегментація мережі, інспекція трафіку, системи класів SIEM/SOAR, а також інструменти захисту кінцевих пристроїв (EDR/XDR).

Специфіка об'єктів критичної інфраструктури полягає насамперед у конвергенції ІТ та ОТ сегментів (operational technology), зокрема промислових систем керування (ICS/SCADA), що суттєво ускладнює впровадження сучасних засобів захисту через наявність застарілого обладнання, жорсткі вимоги до безперервності технологічного процесу та чутливість до затримок. Саме тому модель Zero Trust для ОКІ має реалізовуватися з дотриманням принципів «сумісності за дизайном» та «еволюційності»: не одномоментна заміна інфраструктури, а поетапне впровадження мікросегментації, контролю доступу до

промислових протоколів (Modbus, DNP3, IEC 61850) та моніторингу аномалій у ОТ-середовищі [8; 9].

Нормативне підґрунтя для імплементації ZTA в Україні формують, зокрема:

- Закон України «Про критичну інфраструктуру» [5], який визначає принципи створення національної системи захисту ОКІ;
- Закон України «Про основні засади забезпечення кібербезпеки України» [6]; Стратегія кібербезпеки України [7];
- Загальні вимоги до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури, затверджені постановою Кабінету Міністрів України [9], а також гармонізовані з міжнародною практикою стандарти ДСТУ ISO/IEC 27001 [10] та ДСТУ ISO/IEC 27002.

Порівняльний аналіз цих документів свідчить, що закріплені в них вимоги щодо розмежування доступу, безперервного моніторингу й управління ризиками функціонально узгоджуються з базовими принципами ZTA, що створює сприятливі передумови для її офіційного визнання галузевим стандартом.

До переваг застосування архітектури «нульової довіри» для ОКІ віднесено:

суттєве звуження поверхні атаки завдяки мікросегментації й ліквідації «плоскої» внутрішньої мережі;

стримування латерального переміщення зловмисника у разі компрометації окремого вузла; посилення захисту віддаленого доступу адміністраторів та підрядників; підвищення стійкості до інсайдерських загроз і атак на ланцюги постачання;

можливість забезпечити підзвітність дій (accountability) через централізоване журналювання рішень політик безпеки [8].

Водночас упровадження ZTA супроводжується низкою викликів, а саме:

- це високі початкові витрати на інвентаризацію активів та ідентичностей, модернізацію засобів автентифікації й розбудову площини контролю;
- кадровий дефіцит: імплементація моделі потребує фахівців із поглибленою експертизою у сферах IAM, мережевої безпеки та ОТ-систем;
- складність інтеграції зі застарілими (legacy) компонентами, характерна для багатьох ОКІ в енергетичному й транспортному секторах;
- необхідність формування узгодженої нормативно-методичної бази: наразі в Україні відсутні окремі технічні регламенти, які б детально регулювали побудову Zero Trust на рівні ОКІ, тоді як у США відповідні вимоги закріплено Меморандумом OMB M-22-09 [11].

Загалом архітектура «нульової довіри» є адекватною відповіддю на сучасний ландшафт загроз для об'єктів критичної інфраструктури та відповідає принципам чинного законодавства України у сфері кібербезпеки. Її впровадження доцільно розглядати не як разовий технологічний проєкт, а як стратегічну програму трансформації безпеки, що охоплює організаційний, процесний і технологічний рівні. Подальші дослідження варто зосередити на розробленні галузевих методик оцінювання рівня зрілості (maturity) Zero Trust для підприємств енергетичного, фінансового та телекомунікаційного секторів України, а також на формуванні національних рекомендацій, гармонізованих із документами NIST і CISA.

Список використаних джерел:

1. Звіт CERT-UA про кіберінциденти : офіційний вебсайт Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України. URL: <https://cip.gov.ua> (дата звернення: 15.04.2026).
2. Бурячок В. Л., Богуш В. М., Борсуковський Ю. В. Основи інформаційної та кібернетичної безпеки : навч. посіб. Київ : ДУТ, 2018. 320 с.
3. Kindervag J. Build Security Into Your Network's DNA: The Zero Trust Network Architecture. Cambridge : Forrester Research, 2010. 26 p.

4. Rose S., Borten O., Mitchell S., Connelly S. Zero Trust Architecture : NIST Special Publication 800-207. Gaithersburg : National Institute of Standards and Technology, 2020. 59 p. URL: <https://doi.org/10.6028/NIST.SP.800-207> (дата звернення: 15.04.2026).
5. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20> (дата звернення: 15.04.2026).
6. Про основні засади забезпечення кібербезпеки України : Закон України від 05.10.2017 № 2163-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2163-19#Text> (дата звернення: 15.04.2026).
7. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 травня 2021 року «Про Стратегію кібербезпеки України» : Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/447/2021> (дата звернення: 15.04.2026).
8. Syed N. F., Shah S. W., Shaghaghi A., Anwar A., Baig Z., Doss R. Zero Trust Architecture (ZTA): A Comprehensive Survey. IEEE Access. 2022. Vol. 10. P. 57143–57179.
9. Про затвердження Загальних вимог до кіберзахисту об'єктів критичної інфраструктури : постанова Кабінету Міністрів України від 19.06.2019 № 518. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/518-2019-п> (дата звернення: 15.04.2026).
10. ДСТУ ISO/IEC 27001:2015. Інформаційні технології. Методи захисту. Системи управління інформаційною безпекою. Вимоги. [Чинний від 2017-01-01]. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2016. 28 с.
11. Office of Management and Budget. Moving the U.S. Government Toward Zero Trust Cybersecurity Principles : Memorandum M-22-09. Washington : Executive Office of the President, 2022. 19 p. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2022/01/M-22-09.pdf> (дата звернення: 15.04.2026).

Слісаренко Д.С.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

РОЛЬ МОБІЛЬНО ВОГНЕВИХ ГРУП У СИСТЕМІ ЗАХИСТУ ОБ'ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ УКРАЇНИ

В умовах повномасштабного вторгнення РФ питання захисту об'єктів критичної інфраструктури є першочерговим. З розвитком озброєння ворога, створення БПЛА, дронів типу «крило» та комбіновані удари, стандартної системи протиповітряної оборони стало замало і навіть об'єкти у глибокому тилу є під загрозою. З огляду на це вкрай необхідно впровадити нові швидкі та гнучкі методи захисту, що забезпечить безпеку об'єктам критичної інфраструктури та допоможе в залежності від типу повітряної цілі використати окремі засоби. Адже окрім захисту цілей ворога є пріоритетом збереження життя військовослужбовців сил ППО та цивільних.

У 2023 році розпочалось впровадження мобільно вогневих груп (далі МВГ) у систему захисту протиповітряної оборони України. МВГ включає в себе компактний підрозділ із 5-12 осіб забезпечений декількома транспортними засобами озброєними для знищення повітряних цілей на надмалій та малій висоті. Зокрема це різні типи великокаліберні кулеметів: ДШК, Browning M2, кулемет Максима, ДП, ПКМ та звичайна стрілецька зброя. Також використовуються ПЗРК типу «Stinger» та «Ігла». У деяких групах застосовують компактні засоби ППО на візках чи ракетні блоки середньої дальності для підвищення імовірності ураження. Робота цих груп відбувається цілодобово за допомогою приладів нічного бачення,

прожекторів, трасуючих патронів, комплектних РЛС ближньої дії, що забезпечує ефективність у будь-який момент.

Метою МВГ є виявлення та локалізація загрози на локальному рівні та швидка передача даних суміжним підрозділам за допомогою планшетів з програмних забезпеченням «Віраж». Групи розміщуються неподалік один від одного, що забезпечує можливість використання перехресного вогню та методів перехоплення цілі. На відміну від стаціонарних батарей ППО та великих пересувних комплексів, МВГ можуть швидко змінювати своє положення, що надає змогу керівництву змінювати позицію груп відповідно до загроз. Також цей фактор забезпечує збереження життя військових оскільки ворог може виявити групу та спробувати нанести удар в місце поточного розташування групи.

Щодо основних маневрів МВГ - завчасно відмітити безпечні сектори вогню у безпечний час, що забезпечує безпеку цивільного населення під час збиття цілей. Групи часто працюють короткими серіями, це дозволяє швидко корегувати вогонь за трасерами і тепловою міткою, зменшити вірогідність виявлення і підвищує шанс збити ціль одразу. Також наявна практика використання «приманок» і шумових засобів для відволікання ворожих датчиків, а також узгоджені короткі артилерійські (якщо доступні) або мінні перепони для уповільнення повторних атак. Такі методи часто застосовують у зонах із повторюваними польотами ворожих засобів.

Об'єкти критичної інфраструктури часто розміщені в густонаселених місцях або де прилегла територія для розміщення батарей ППО є недоступною. На допомогу приходять МВГ, вони можуть працювати з будинків будівель, площ міста та інших не дуже відкритих ділянок. Також на відміну від комплексів ППО площа та швидкість для розгортання є більш ефективною в умовах, коли необхідно змінювати місце розташування.

Важлими є релевантність збиття цілі, наприклад - не є доцільним використовувати ракети комплексів «Iris-T» для збиття БПЛА типу «Shahed 131/136» та «Герань-2», з цим завданням можуть впоратись МВГ за допомогою, наприклад, - ПЗРК. Об'єкти критичної інфраструктури вимагають захисту від усіх видів повітряних цілей від БПЛА до крилатих та балістичних ракет. Тому МВГ використовують у поєднанні з комплексами середньої та дальньої дії, що в свою чергу забезпечує безпеку об'єктів на усіх рівнях.

Отже, мобільно вогневі групи є важливою ланкою у системі протиповітряної оборони України, яка має свою систему роботи та методи. Вони забезпечують швидке та менш дороговартісне ураження повітряних цілей у будь яких умовах. Військовослужбовці таких груп вносять великий вклад у безпеку важливих об'єктів на всій території України.

Трунцев Г.В.

науковий співробітник науково-дослідного відділу інженерно-технічних заходів науково-дослідного центру цивільного захисту Інституту наукових досліджень з цивільного захисту НАЦІОНАЛЬНОГО Національного університету цивільного захисту України

Борисова А.С.

начальник науково-дослідного відділу інженерно-технічних заходів науково-дослідного центру цивільного захисту Інституту наукових

досліджень з цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України,
канд. техн. наук, ст. дослідник

Слущка О.М.

заступник начальника науково-дослідного центру цивільного захисту Інституту наукових досліджень з цивільного захисту Національного університету цивільного захисту України,
канд. техн. наук, ст. дослідник

ПРОБЛЕМИ ЗАХИСТУ ОБ’ЄКТІВ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ. СПЕЦІАЛЬНЕ ОБЛАДНАННЯ ДЛЯ ЗАХИСНИХ СПОРУД ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ

Безпека функціонування системи критичної інфраструктури передбачає функціональність, безперервність роботи, відновлюваність, цілісність і стійкість як усієї системи, так і її окремих складових – об’єктів критичної інфраструктури. Зазначене неможливо забезпечити без вжиття організаційних та практичних заходів, спрямованих на захист життя та здоров’я персоналу таких об’єктів. Обов’язок забезпечення таких заходів покладено на операторів критичної інфраструктури [1].

Перелік заходів, спрямованих на захист населення, зокрема й персоналу об’єктів критичної інфраструктури, визначено [2]. До таких заходів зокрема належать оповіщення та інформування про загрозу або виникнення надзвичайних ситуацій, укриття в об’єктах фонду захисних споруд цивільного захисту (далі – захисні споруди), заходи з евакуації, інженерний, радіаційний, хімічний захист, медичний, біологічний і психологічний захист, забезпечення санітарного та епідемічного благополуччя населення.

В умовах повномасштабної війни та застосування агресором проти об’єктів критичної інфраструктури звичайних засобів ураження великої потужності (авіаційних бомб, крилатих та балістичних ракет, баражуючих боєприпасів тощо), основним заходом захисту персоналу таких об’єктів є його укриття в об’єктах фонду захисних споруд: захисних спорудах та спорудах подвійного призначення (далі – СПП) із захисними властивостями відповідних захисних споруд.

Згідно з [2] захисні споруди – інженерні споруди, призначені для захисту населення від впливу небезпечних факторів, що виникають внаслідок надзвичайних ситуацій, воєнних дій або терористичних актів. За своїми захисними властивостями захисні споруди поділяються на сховища та протирадіаційні укриття (далі – ПРУ).

Сховище – це герметична споруда, в якій створені умови для перебування людей та їх захисту протягом певного часу (не менше 48 годин) шляхом виключення або зменшення прогнозованого впливу небезпечних чинників, що можуть виникнути внаслідок надзвичайної ситуації, застосування зброї масового ураження та звичайних засобів ураження під час воєнних (бойових) дій та/або терористичних актів.

ПРУ – це негерметична споруда, в якій створені умови для перебування людей та їх захисту протягом певного часу (не менше 48 годин) шляхом зменшення прогнозованого впливу небезпечних чинників, які можуть виникнути внаслідок надзвичайної ситуації, та іонізуючого опромінення у разі радіаційної аварії і радіоактивного забруднення місцевості та непрямой дії звичайних засобів ураження під час воєнних (бойових) дій та/або терористичних актів.

СПП – будівлі, споруди чи їх окремі частини, призначені для використання за основним функціональним призначенням з метою забезпечення суспільних або господарських потреб, а також мають відповідні захисні властивості та спроектовані, побудовані або пристосовані таким чином, щоб забезпечити умови для тимчасового перебування людей у разі виникнення небезпеки їх життя та здоров’я під час надзвичайної ситуації, воєнних (бойових) дій та терористичних актів.

Вимоги щодо організації укриття різних категорій населення також встановлено [2]. Зокрема, працівники найбільшої працюючої зміни об'єктів критичної інфраструктури, розташованих у зонах можливих значних руйнувань населених пунктів (такі зони визначаються відповідно до вимог [4]), й віднесених до 1 та 2 категорії критичності, а також інших категорій критичності, але разом з цим віднесених до категорій цивільного захисту, підлягають укриттю у сховищах (СПП із захисними властивостями ПРУ).

Інші категорії персоналу таких об'єктів, у тому числі об'єктів критичної інфраструктури 1 та 2 категорії критичності, розташованих поза межами можливих значних руйнувань населених пунктів, підлягають укриттю у ПРУ (СПП із захисними властивостями ПРУ).

Згідно з [2] захисні властивості захисних споруд визначаються з урахуванням групи цивільного захисту, до якої віднесено відповідну територію або населений пункт, шляхом нормування параметрів прогнозованих небезпечних чинників у будівельних нормах, які погоджуються з МВС, ДСНС, Міністерством оборони України, Генеральним штабом Збройних Сил України.

Вимоги до проектування та будівництва захисних споруд та СПП встановлено [3]. Зокрема, цими будівельними нормами визначено нормативні показники захисних властивостей вищезазначених споруд залежно від їх виду, типу та розміщення на місцевості.

Так, згідно з вимогами [3] захисні властивості сховищ (СПП із захисними властивостями сховищ) передбачають виключення або зменшення впливу таких прогнозованих небезпечних чинників (факторів):

- дії повітряної ударної хвилі від побічної дії зброї масового ураження з розрахунковим надмірним тиском;
- дії повітряної ударної хвилі при застосуванні звичайних засобів ураження;
- проникнення уламками засобів звичайного ураження;
- дії небезпечних хімічних речовин, радіоактивних речовин бойових отруйних речовин, небезпечних біологічних речовин та бактеріальних засобів ураження;
- дії проникаючої радіації та іонізуючого випромінювання від радіоактивно забруднення місцевості, води та повітря, шляхом забезпечення нормативного ступеня послаблення радіаційного впливу (ступеня захисту);
- катастрофічного затоплення (для сховищ, що розташовуються у зонах можливого катастрофічного затоплення);
- дії високих температур та продуктів горіння при пожежах.

Захисні властивості ПРУ (СПП із захисними властивостями ПРУ) передбачають зменшення впливу таких прогнозованих небезпечних чинників (факторів):

- дії іонізуючого випромінювання від радіоактивного забруднення місцевості, води та повітря, шляхом забезпечення нормативного коефіцієнту послаблення радіаційного впливу (коефіцієнта захисту);
- дії повітряної ударної хвилі від побічної дії зброї масового ураження з розрахунковим надмірним тиском;
- дії повітряної ударної хвилі при застосуванні звичайних засобів ураження;
- побічної дії звичайних засобів ураження;
- проникнення уламками засобів звичайного ураження;
- дії високих температур та продуктів горіння при пожежах.

Отже, порівняно з ПРУ сховища мають додатково забезпечувати зменшення впливу таких прогнозованих небезпечних чинників (факторів) як дія небезпечних хімічних речовин, радіоактивних речовин, бойових отруйних речовин, небезпечних біологічних речовин та бактеріальних засобів ураження, а також катастрофічного затоплення (для сховищ, що розташовуються у зонах можливого катастрофічного затоплення). Досягнення зазначених захисних властивостей забезпечується герметизацією сховищ.

На сьогодні сховище та ПРУ фактично різняться між собою станом герметичності споруди, а також необхідністю (обов'язковістю) передбачення у сховищах спеціальних систем вентиляції (фільтровентиляції, регенерації).

Поєднує згадані вище споруди те, що забезпечення встановлених до них вимог [2] та [3] неможливо без застосування спеціального обладнання: захисних та захисно-герметичних дверей (воріт, люків, віконниць), систем вентиляції (для ПРУ) та фільтровентиляції або регенерації (для сховищ).

Окрему увагу слід приділити спеціальному обладнанню систем вентиляції та герметизації захисних споруд. Поряд з неспецифічним обладнанням, що використовується у звичайних системах вентиляції житлових, громадських, виробничих будівель і споруд, а також об'єктів іншого призначення, а саме протипиловими фільтрами, повітроводами, перехідниками та гнучкими вставками, вентиляторами, електричними двигунами, зворотніми клапанами тощо) у системах вентиляції (фільтровентиляції) захисних споруд та СПП має застосовуватися спеціальне обладнання, призначене виключно вищезазначеним спеціальним інженерним спорудам: противибухові пристрої (клапани), клапани надлишкового тиску, герметичні клапани, клапани витратоміри-відсікачі, ручні приводи для електроручних вентиляторів, фільтри-поглиначі тощо.

На сьогодні окремі вимоги до засобів очищення повітря захисних споруд, насамперед фільтрів-поглиначів, встановлено [5]. Натомість технічні вимоги до іншого зазначеного спеціального обладнання на сьогодні відсутні. У зв'язку з цим виробники здебільшого застосовують технічні вимоги колишнього срср, які є застарілими та не враховують сучасних загроз, або розробляють власні технічні умови без належного нормативного обґрунтування.

Таким чином, на сьогодні об'єкти фонду захисних споруд (сховища, ПРУ, СПП із відповідними захисними властивостями), призначені для укриття персоналу об'єктів критичної інфраструктури, створюються з використанням несертифікованого спеціального обладнання, технічні вимоги до якого відсутні.

З огляду на викладене та на виконання вимог [2], [3] та [5], потребують розроблення нормативні документи (національні стандарти), що встановлюватимуть технічні вимоги до такого спеціального обладнання, зокрема противибухових пристроїв, герметичних клапанів, клапанів надлишкового тиску, клапанів витратомірів-відсікачів, резервного (ручного) приводу для електроручних вентиляторів, а також визначатимуть порядок і методи їх випробовування. Під час розроблення цих стандартів доцільно врахувати положення міжнародних стандартів, а також національних стандартів інших держав.

Водночас під час розроблення цих нормативних документів необхідно врахувати вимоги [3] та [4].

Так, в окремих випадках противибухові пристрої, клапани надлишкового тиску та герметичні клапани, встановлюються у зовнішніх огорожувальних конструкціях захисних споруд / СПП, через що їх слід розраховувати на дію надмірного тиску повітряної ударної хвилі (статичну та динамічну) згідно з порядком, передбаченим [3], для розрахунку огорожувальних конструкцій.

Відповідні нормативні показники для таких пристроїв доцільно встановлювати виходячи з найгіршого варіанта умов експлуатації: розміщення обладнання на відкритій місцевості вище рівня землі та без додаткового захисту.

Також має бути враховано вимоги [4] щодо визначення показників надмірного тиску у фронті повітряної ударної хвилі, за якими визначаються межі зон можливих руйнувань, зокрема значних (сильних) та незначних (слабких). Зазначені показники можуть вплинути на технічні характеристики, насамперед значення квазістатичного навантаження (тиску), на які має бути розраховано таке обладнання: мінімальне – за якого має спрацювати, максимальне – яке має витримати без втрати працездатності та/або руйнування.

Розроблення цих нормативних документів дозволить забезпечити виготовлення якісного та конкурентоспроможного спеціального обладнання для систем вентиляції

(фільтровентиляції, регенерації) захисних споруд, у тому числі призначених для укриття персоналу об’єктів критичної інфраструктури.

Список використаних джерел:

1. Про критичну інфраструктуру: Закон України від 16 листопада 2021 р. № 1882-IX. [Електронний ресурс]. -Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text>.
2. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 р. №5403-VI. [Електронний ресурс]. -Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text>.
- 3 ДБН В.2.2-5:2023 Захисні споруди цивільного захисту. [Чинні від 2023-11-01]. Вид. офіц. Київ: Міністерство розвитку громад, територій та інфраструктури України, 2023.
4. ДБН В.1.2-4:2019 Система надійності та безпеки в будівництві. Інженерно-технічні заходи цивільного захисту. [Чинні від 2019-08-01]. Вид. офіц. Київ: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України затверджені наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, 2019.
5. ДСТУ 9077:2021 Засоби очищення повітря захисних споруд цивільного захисту. Загальні технічні вимоги. [Чинний від 2021-12-01]. Вид. офіц. Київ: Держстандарт України, 2021.

Шевченко П.В.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

ВИКОРИСТАННЯ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ РАНЬОГО ВИЯВЛЕННЯ ЗАГРОЗИ БПЛА НАД ОБ’ЄКТАМИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ

Україна перебуває у самому розпалі технологічної трансформації. Поштовхом цього стала війна, у якій кожен день потрібно модернізуватися. Однією з головних цілей противника стало ураження критичної інфраструктури.

Енергетичні мережі стали пріоритетною цілью для атак, а БПЛА можна вважати головним інструментом для її виснаження. Саме БПЛА є дешевим видом зброї повітряного базування, і коли відбуваються масовані запуски, ефективність захисту енергетики і не тільки, залежить не лише від потужності ППО, а й від швидкості та точності ідентифікації загроз, тому є альтернативне вирішення проблеми – це використання штучного інтелекту для раннього виявлення [1].

Існують фактори, через які можлива складність виявлення БПЛА:

- БПЛА є малопомітними. БПЛА самі по собі мають малу ефективну площу розсіювання, через це їх не фіксують радары, мають низьку висоту польоту, швидкість або дуже низьку, або ж дуже велику, сюди відносимо новітні реактивні моделі. Їх постійна зміна маршрутів та інші характеристики будови ускладнюють прицілювання ППО або мобільних груп.

- Великий вплив на ефективність захисту відіграє людський фактор. Через здійснення візуального спостереження, мобільні групи отримують втому, також на втому операторів мають вплив нічний час, туман або ж інші погодні умови – це все суттєво знижує імовірність вчасного виявлення цілей. Проте Міністерство цифрової трансформації та Міністерство оборони, мають за мету впровадження нейромереж для удосконалення системи безпеки [2].

Для вирішення цих проблем можна запропонувати такі підходи:

- 1) Використання мультисенсорного підходу. Запровадження ІШ, значно облегшить виявлення загроз. Нейромережі можуть виокремлювати звуки та характерні ознаки ворожого

БПЛА навіть на фоні гучних трансформаторів та підстанцій, тобто можна передбачити ймовірну загрозу за звуком на відстані навіть якщо візуально нічого не видно [3].

2) Використання зору ШІ. Можливе використання камер з тепловізорами, які будуть підключені до ШІ, тобто це дозволяє нам автоматично визначати об'єкти в небі. За допомогою цього способу, ймовірно, знизиться кількість хибних тривог, тим самим звільняє ресурс операторів та несе менший психологічний тиск.

3) Швидкість та автоматизація прийняття рішення. ШІ працює на надлюдській швидкості, і час значно скорочується від моменту фіксації сигналу до ідентифікації типу цілі. Отже, виходячи з цього, можна сказати, що ми маємо перевагу в часі як для активізації РЕБ, так і в підготовці мобільних вогневих груп [2].

4) Режим радіочастотного моніторингу. Припустимо, що ШІ буде аналізувати ефір на предмет сигналів керування БПЛА. Коли дрон летить у режимі радіомовчання, алгоритми можуть зафіксувати випромінювання його бортових систем.

Застосування штучного інтелекту для раннього виявлення БПЛА - великий крок вперед для захисту об'єктів критичної інфраструктури. Удосконалення цієї системи безпеки енергетики через ШІ буде економити час, який так необхідний. Провівши аналіз, робимо наступні висновки щодо ефективності впровадження ШІ-систем:

- Використання мультисенсорного підходу (поєднання акустичних датчиків, тепловізорів та радіочастотного моніторингу) - це дозволяє нівелювати слабкі сторони традиційних засобів виявлення.

- Автоматизація процесів спостереження дозволяє зняти когнітивне навантаження з операторів мобільних вогневих груп. Це критично важливо під час тривалих нічних чергувань.

Завдяки надлюдській швидкості обробки даних, час від моменту фіксації сигналу до ідентифікації типу цілі скорочується до мілісекунд. Це дає стратегічну перевагу для своєчасної активації засобів РЕБ та кращої підготовки мобільних вогневих груп для перехоплення.

Тобто, інтеграція інтелектуальних систем раннього виявлення, що базуються на актуальних державних стратегіях та технічних вимогах, є стратегічним кроком до створення автономної та стійкої системи безпеки критичної інфраструктури, здатної протидіяти найсучаснішим засобам повітряної атаки.

Список використаних джерел:

1. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1882-20> (дата звернення: 23.02.2026).
2. Міністерство оборони України. Офіційний звіт: «Оборонна стратегія 2026: пріоритети розвитку автономних систем та ШІ» Міністерство цифрової трансформації України. <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/kompleksnij-zvit-ministerstva-oboroni-ukrayini-shhodo-vikonannya-zahodiv-za-2025-rik-planu-zahodiv-na-2025-2026-roki-z-realizacziyi-nacionalnoyi-strategiyi-iz-stvorenniya-bezbar-yernogo-prostoru-v-ukrayini-na-period-do-2030-roku>
3. Про затвердження технічних вимог до засобів виявлення : Постанова Кабінету Міністрів України від 07.10.2025 № 403. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/z1599-25> (дата звернення: 23.02.2026).

Ширшов Р.А.

старший викладач кафедри кібербезпеки
Національної академії Служби безпеки України

**ВПРОВАДЖЕННЯ АЛГОРИТМІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ ДЛЯ РАНЬОГО
ВИЯВЛЕННЯ АНОМАЛІЙ ТА КІБЕРАТАК НА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ
ЕНЕРГЕТИЧНОЮ ІНФРАСТРУКТУРОЮ (SCADA)**

В тезах розглянуто проблематику забезпечення кібербезпеки систем диспетчерського контролю та збору даних (SCADA), що становлять технологічну основу критичної енергетичної інфраструктури України. Обґрунтовано обмеженість сигнатурних засобів виявлення вторгнень у протидії атакам нульового дня та складним АРТ-кампаніям. Проаналізовано ключові класи алгоритмів штучного інтелекту (контрольоване й неконтрольоване машинне навчання, глибинні нейронні мережі, федеративне навчання), що застосовуються для раннього виявлення аномалій у SCADA-трафіку та технологічних процесах. Окреслено архітектурні принципи побудови гібридних систем виявлення, а також практичні виклики впровадження: дефіцит розмічених даних, вимоги реального часу, стійкість до змагальних атак, пояснюваність рішень.

Системи диспетчерського контролю та збору даних (Supervisory Control and Data Acquisition, SCADA) є технологічною основою управління об'єктами електроенергетики, транспортування та розподілу електричної енергії, нафтогазового комплексу. Інтеграція SCADA з корпоративними й хмарними IT-середовищами, а також з Індустріальним Інтернетом речей (IIoT) принципово розширила поверхню атаки та оголила успадковані вразливості промислових протоколів Modbus, DNP3, IEC 60870-5-104, IEC 61850, у більшості з яких відсутні вбудовані механізми автентифікації й шифрування [1].

Україна є державою, що на практиці пережила найбільш резонансні атаки на енергосистему - BlackEnergy (грудень 2015 року) та Industroyer/CrashOverride (грудень 2016 року), внаслідок яких без електропостачання залишилися сотні тисяч споживачів. Починаючи з 2022 року атаки на енергетичну інфраструктуру України набули системного характеру й посилюються новими зразками шкідливого програмного забезпечення (Industroyer2, CaddyWiper) [2]. В цих умовах традиційні сигнатурні системи виявлення вторгнень (IDS) неспроможні протидіяти атакам нульового дня та кастомним інструментам зловмисників. Тому впровадження алгоритмів штучного інтелекту (ШІ) для раннього виявлення аномалій у SCADA-трафіку й технологічних параметрах є одним з пріоритетних напрямів забезпечення кіберстійкості енергетики.

Сучасна SCADA - це розподілене кібер-фізичне середовище, яке поєднує програмовані логічні контролери (PLC), віддалені термінальні пристрої (RTU), людино-машинні інтерфейси (HMI), сервери диспетчерських станцій та інженерні робочі станції. Ключові вектори атак включають:

- компрометацію інженерних робочих станцій через фішинг та подальший lateral movement у сегмент операційних технологій (OT);
- експлуатацію протокольних слабкостей;
- ін'єкцію неправдивих вимірювань (false data injection) в оцінку стану електричної мережі;
- несанкціоновані команди керування реле та вимикачами;
- деструктивні атаки з wiper-компонентою.

Досвід інцидентів 2015–2016 років показав, що успішна реалізація лише одного зі сценаріїв здатна спричинити каскадне знеструмлення регіонального рівня [3; 4].

Умовно класифікація алгоритмів ШІ для виявлення аномалій доцільно поділити на чотири групи:

1. Класичне контрольоване машинне навчання: дерева рішень, Random Forest, метод опорних векторів (SVM), градієнтний бустинг. Такі алгоритми забезпечують високу точність за наявності розмічених наборів даних (Morris-Thornton Power System Dataset, Gas Pipeline Dataset) і є базовими порівняльними моделями [5; 6].

2. Неконтрольоване навчання: кластеризація (k-means, DBSCAN), one-class SVM, isolation forest, автокодувальники. Ці методи здатні виявляти атаки нульового дня, оскільки моделюють «нормальну» поведінку системи й реагують на відхилення [7].

3. Глибинне навчання: CNN для аналізу пакетного трафіку, LSTM/GRU для часових рядів технологічних параметрів, варіаційні та denoising-автокодувальники, а також

гібриди CNN-LSTM з механізмом уваги; такі моделі демонструють точність 96-99 % на бенчмарках SWaT [8; 9], WADI, WUSTL-ІІоТ [10].

4. Федеративне та мета-навчання: розподілене тренування моделей між операторами енергосистеми без обміну «сирими» даними та швидка адаптація до нових типів атак за обмеженою кількістю прикладів [11].

На основі аналізу літератури та галузевого досвіду пропонується багаторівнева гібридна архітектура, що передбачає: збір даних з двох джерел – мережевого трафіку (пасивний SPAN-моніторинг промислових протоколів) та процесних телеметричних параметрів (напруга, струм, частота, стан комутаційної апаратури); попереднє оброблення – нормалізація, ознаковий інжиніринг, векторизація протокольних полів; ядро виявлення, яке послідовно застосовує сигнатурні правила (Suricata/Snort з наборами для ICS), поведінкові моделі (LSTM-автокодувальник для часових рядів) та ансамбль класифікаторів для відомих загроз; модуль кореляції й пояснюваності на основі методів SHAP і LIME, що надає диспетчерові інтерпретований висновок; інтеграцію з системами SIEM/SOAR та Урядовою командою реагування на комп’ютерні надзвичайні події (CERT-UA) для автоматизованої ескалації інцидентів. Принципово важливим є дотримання «пасивного» режиму моніторингу, аби не впливати на жорсткі часові бюджети SCADA (50-100 мс).

Ключовими обмеженнями є: брак публічних репрезентативних наборів даних, що відображали би специфіку української енергосистеми; істотний дисбаланс класів - атаки зазвичай становлять менше 1 % трафіку; жорсткі обмеження на затримку прийняття рішень; вразливість моделей ШІ до змагальних (adversarial) атак, які маскують шкідливу активність під нормальну; вимога пояснюваності для операторських і керівних рішень; дотримання нормативних вимог – Закону України «Про критичну інфраструктуру» [12], положень ДСТУ ІЕС 62443-2-1:2019 [13] і рекомендацій NIST SP 800-82 [14].

Отже впровадження алгоритмів штучного інтелекту для раннього виявлення аномалій і кібератак на SCADA-системи енергетичної інфраструктури є об’єктивно необхідним етапом еволюції промислової кібербезпеки. Гібридні архітектури, що поєднують сигнатурні правила з глибинними моделями (автокодувальниками, LSTM, CNN з механізмом уваги), забезпечують прийнятний компроміс між точністю, швидкодією та стійкістю до атак нульового дня. Перспективними напрямками подальших досліджень є адаптація федеративного навчання до структури регіональних операторів системи розподілу електричної енергії України, формування національних еталонних наборів даних на базі реального (знеособленого) SCADA-трафіку, а також розроблення методичних рекомендацій з інтеграції засобів пояснюваного штучного інтелекту в діяльність CERT-UA та відомчих центрів реагування на кіберінциденти паливно-енергетичного комплексу.

Список використаних джерел:

1. Комаров М. Ю. Технології штучного інтелекту як інструмент забезпечення кібербезпеки об’єктів критичної інформаційної інфраструктури. Ядерна та радіаційна безпека. 2026. № 1 (109). С. 97–107.
2. Analysis of the Cyber Attack on the Ukrainian Power Grid : Defense Use Case / E-ISAC, SANS ICS. Washington : Electricity Information Sharing and Analysis Center, 2016. 29 p.
3. Alimi O. A., Ouahada K., Abu-Mahfouz A. M., Rimer S., Alimi K. O. A. A Review of Research Works on Supervised Learning Algorithms for SCADA Intrusion Detection and Classification. Sustainability. 2021. Vol. 13, № 17. Article 9597. DOI: 10.3390/su13179597.
4. Проблема стійкості інформаційно-комунікаційних систем в умовах енергетичних збоїв. Інформаційні технології та суспільство. 2025. № 4. URL: <https://journals.maup.com.ua/index.php/it/article/view/5152> (дата звернення: 14.04.2026).
5. Cherepanov A. WIN32/INDUSTROYER: A New Threat for Industrial Control Systems : white paper. Bratislava : ESET, 2017. 17 p. URL: https://www.welivesecurity.com/wp-content/uploads/2017/06/Win32_Industroyer.pdf (дата звернення: 14.04.2026).

6. Ghosh S., Sampalli S. A Survey of Security in SCADA Networks: Current Issues and Future Challenges. IEEE Access. 2019. Vol. 7. P. 135812–135831. DOI: 10.1109/ACCESS.2019.2926441.
7. Pinto A., Herrera L. C., Donoso Y., Gutierrez J. A. Enhancing Critical Infrastructure Security: Unsupervised Learning Approaches for Anomaly Detection. International Journal of Computational Intelligence Systems. 2024. Vol. 17. Article 236. DOI: 10.1007/s44196-024-00644-z.
8. Goh J., Adepu S., Junejo K. N., Mathur A. A Dataset to Support Research in the Design of Secure Water Treatment Systems. Critical Information Infrastructures Security (CRITIS 2016) : Lecture Notes in Computer Science. Cham : Springer, 2017. Vol. 10242. P. 88–99. DOI: 10.1007/978-3-319-71368-7_8.
9. Mwibanda L. N., Muriir L., Murungi R. Federated Meta-Deep Learning Model for Real-Time Cyberattack Detection in SCADA Systems. International Journal of Computer Trends and Technology. 2026. Vol. 13, № 2. URL: <https://ijctjournal.org/federated-real-time-cyberattack-detection/> (дата звернення: 14.04.2026).
10. Mathur A. P., Tippenhauer N. O. SWaT: A Water Treatment Testbed for Research and Training on ICS Security. 2016 International Workshop on Cyber-physical Systems for Smart Water Networks (CySWater). Vienna : IEEE, 2016. P. 31–36. DOI: 10.1109/CySWater.2016.7469060.
11. Non-local Attention Enhanced Deep Learning for Robust Cyberattack Detection in Industrial IoT-based SCADA Systems. Scientific Reports. 2025. Vol. 15. URL: <https://pmc.ncbi.nlm.nih.gov/articles/PMC12954067/> (дата звернення: 14.04.2026).
12. Про критичну інфраструктуру : Закон України від 16.11.2021 № 1882-IX. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20> (дата звернення: 14.04.2026).
13. ДСТУ ІЕС 62443-2-1:2019. Промислові мережі зв'язку. Захищеність мереж та систем. Частина 2-1. Створення програми захищеності для системи автоматизації та управління промисловим об'єктом. [Чинний від 2021-01-01]. Вид. офіц. Київ : ДП «УкрНДНЦ», 2019. 62 с.
14. Stouffer K., Pillitteri V., Lightman S., Abrams M., Hahn A. Guide to Industrial Control Systems (ICS) Security : NIST Special Publication 800-82, Revision 2. Gaithersburg : National Institute of Standards and Technology, 2015. 247 p. DOI: 10.6028/NIST.SP.800-82r2.

Штих А.Р.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

Науковий керівник:

Біляцкий О.С.

старший викладач Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ДЕЦЕНТРАЛІЗАЦІЯ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ СТІЙКОСТІ

В умовах повномасштабної війни енергетична система України стала однією з пріоритетних цілей для ворожих атак. Традиційна радянська модель енергетики, побудована на централізації, виявила свою критичну вразливість: виведення з ладу одного вузлового об'єкта здатне паралізувати життєдіяльність цілого регіону. Це актуалізує питання зміни самої ідеї побудови енергосистеми.

У цій роботі розглядається децентралізація не лише як технічне рішення, а як правовий та безпековий механізм зниження ризиків. Юридичною підставою для виконання таких задач є стаття 10 Закону України «Про захист критичної інфраструктури», яка визначає категорії критичності об'єктів. Основна ідея дослідження полягає в тому, що

національна стійкість досягається шляхом трансформації енергосистеми від одиничних об'єктів I-II категорії критичності до мережі об'єктів III-IV категорії, що унеможливило настання масштабних кризових ситуацій. Для підтвердження цієї тези проведено порівняльний аналіз стратегій захисту енергосистем міст Харків та Київ.

Підґрунтям для з'ясування рівня загрози ураження того чи іншого об'єкта критичної інфраструктури виступає стаття 10 Закону України «Про захист критичної інфраструктури». Законодавець чітко пов'язує важливість об'єкта з масштабом наслідків від зупинки його функціонування.

Відповідно до вищезазначеної статті, а саме згідно з п.1 та п.2 ч.2 ст. 10 для визначення рівня вимог щодо забезпечення захисту об'єктів критичної інфраструктури відповідно до рівня їх важливості для забезпечення окремих життєво важливих функцій у межах секторів критичної інфраструктури здійснюється категоризація об'єктів критичної інфраструктури відповідно до категорій критичності, визначених цим Законом.

2. Установлюються такі категорії критичності об'єктів критичної інфраструктури:

1) I категорія критичності - особливо важливі об'єкти, які мають загальнодержавне значення, значний вплив на інші об'єкти критичної інфраструктури та порушення функціонування яких призведе до виникнення кризової ситуації державного значення;

2) II категорія критичності - життєво важливі об'єкти, порушення функціонування яких призведе до виникнення кризової ситуації регіонального значення;

3) III категорія критичності - важливі об'єкти, порушення функціонування яких призведе до виникнення кризової ситуації місцевого значення;

4) IV категорія критичності - необхідні об'єкти, порушення функціонування яких призведе до виникнення кризової ситуації локального значення [3].

Ця норма містить кваліфікуючу ознаку – «значний вплив на інші об'єкти». У контексті енергетики це описує класичну централізовану модель: одна велика ТЕС живить водоканали, лікарні, електротранспорт та зв'язок. Тобто, з юридичної точки зору, велика генерація є «об'єктом-донором» безпеки. Якщо падає об'єкт I категорії, автоматично припиняють функціонування залежні від нього об'єкти інших секторів. Отже, чим важливіший об'єкт (I категорія), тим більшу загрозу для національної стійкості він становить у разі його знищення.

Аналізуючи вищезазначений зміст статті, є підстави вважати великі теплоелектроцентралі (ТЕЦ), та деякі гідроелектростанції (ГЕС) об'єктами II категорії, порушення функціонування яких призведе до виникнення кризової ситуації **регіонального** рівня. Щодо атомних електростанцій – це об'єкти I категорії критичності, оскільки їх ураження призведе не тільки до втрати енергопотужності всієї країни, а й радіаційного забруднення територій. Яскравим прикладом такої події є 26 квітня 1986 року на четвертому енергоблоці Чорнобильської АЕС сталися два теплові вибухи, що призвели до найбільшої в історії людства техногенної катастрофи. Зруйновано реактор, відбувся масштабний викид радіоактивних речовин у 400 разів більше, ніж у Хіросімі. Загинули люди, а території забруднено на десятиліття.

Зараз же ворог АЕС не атакує, але має плани знеструмити підстанції, які живлять самі АЕС, і тоді вже відбудеться повна втрата енергопотужності для України, оскільки єдиним власним джерелом енергії залишилися АЕС. РФ намагається знищити великі магістральні підстанції та трансформатори, які передають енергію з АЕС по всій країні.

Більшість обласних ТЕЦ, які забезпечують теплом великі міста (як Харків чи Київ), підпадають саме під II категорію. Кризова ситуація регіонального значення означає необхідність залучення ресурсів з інших областей або державного бюджету для ліквідації наслідків.

Отже, концентрація потужностей в одному об'єкті критичної інфраструктури створює загрозу як мінімум регіонального значення, тому необхідно максимально децентралізувати генераційні потужності, для унеможливлення створення загрози загальнодержавного чи

регіонального значення, а саме шляхом будівництва маленьких підстанцій, які будуть підпадати під IV категорію локального значення. Коли замість однієї ТЕЦ (II категорія) місто встановлює мережу зі 100 міні-котелень (IV категорії) або когенераційних установок, відбувається юридична трансформація ризиків.

Децентралізація дозволяє штучно «розмити» відповідальність і ризики. З точки зору права, знищення об'єкта IV категорії не формує склад «кризової ситуації державного значення». Для об'єкта I категорії: Держава зобов'язана забезпечити найвищий рівень захисту (ППО, нацгвардія, фізичні бар'єри), що технічно складно і дорого. Для об'єкта IV категорії: Вимоги до захисту нижчі, але сама кількість таких об'єктів виступає формою захисту. Система стає стійкою не через міцність одного елемента, а через їх множинність.

Важливо також зазначити, хто і як визначає цю критичність, адже це впливає на швидкість впровадження децентралізації.

Згідно з ч.3 ст. 10 Закону України «Про захист критичної інфраструктури»: категоризація об'єктів критичної інфраструктури здійснюється секторальними органами у сфері захисту критичної інфраструктури відповідно до секторальної специфіки та вимог секторального законодавства. А також, відповідно до ч. 4 ст. 10 Закону України «Про захист критичної інфраструктури»: секторальні органи разом з операторами критичної інфраструктури здійснюють категоризацію об'єктів критичної інфраструктури своїх секторів (підсекторів) критичної інфраструктури відповідно до Методики категоризації об'єктів критичної інфраструктури, що затверджується Кабінетом Міністрів України, а в банківській та фінансовій системах - Національним банком України, у сферах, державне регулювання та нагляд за діяльністю яких здійснюють державні органи, - такими державними органами.

Це означає, що при переході на децентралізовану модель, органи місцевого самоврядування (як оператори комунальних підприємств) спільно з Міністерством енергетики (секторальний орган) мають юридичні підстави переглядати паспорти безпеки об'єктів. Заміна однієї зруйнованої ТЕЦ на мережу малих станцій юридично спрощує процедури відновлення та введення в експлуатацію, оскільки вимоги до об'єктів IV категорії є менш зарегульованими, ніж до гігантів I категорії.

Таким чином, аналіз статті 10 Закону України «Про захист критичної інфраструктури» дозволяє стверджувати, що національна стійкість (як мета Закону) досягається не концентрацією захисту навколо об'єктів I категорії, а системною трансформацією енергетики в бік збільшення питомої ваги об'єктів III та IV категорій. Це перетворює енергетичну систему з ієрархічної (вразливої) на мережеву (стійку), де правовий статус кожного окремого елемента не є критичним для виживання цілого.

Порівняння енергетичних стратегій Харкова та Києва наочно демонструє фундаментальну різницю між централізованою та децентралізованою моделями в умовах війни.

Харків: Стратегія розподіленої генерації Внаслідок масованих ракетних ударів Харків втратив ключові генеруючі потужності, що забезпечували місто теплом та електроенергією. Відновлення зруйнованих гігантів у попередньому вигляді було визнано недоцільним через високий ризик повторного знищення.

Натомість місто реалізувало концепцію «енергетичних островів». Було розгорнуто мережу з десятків блочно-модульних котелень та когенераційних установок, інтегрованих безпосередньо в житлові мікрорайони. Це змінило саму логіку мішені для агресора:

1. Економічна асиметрія: Використання дороговартісних ракет проти малого об'єкта стає економічно не вигідним.

2. Фізична живучість: Знищення однієї установки призводить до відключення лише кількох будинків або одного кварталу, не порушуючи роботу системи в цілому.

Київ: Ризики централізації Столиця продовжує функціонувати за традиційною схемою, де основою енергозабезпечення є потужні теплоелектроцентралі (ТЕЦ). Безпека цих об'єктів гарантується насамперед засобами протиповітряної оборони та фізичним укріпленням.

Попри високий рівень захисту, архітектура системи залишається вразливою до «єдиної точки відмови». Успішна атака на вузловий об'єкт генерації або розподілу здатна одномоментно позбавити послуг сотні тисяч споживачів, спричиняючи масштабну техногенну кризу, яку неможливо швидко ліквідувати через складність ремонту унікального обладнання.

Досвід Харкова доводить, що перехід від захисту одиничних великих об'єктів до створення розгалуженої мережі малих джерел генерації є найбільш дієвим механізмом забезпечення енергетичної безпеки. Децентралізація перетворює енергосистему з крихкої монолітної конструкції на гнучку структуру, здатну функціонувати навіть за умови пошкодження окремих її елементів.

Підсумовуючи роботу, можна впевнено сказати: в умовах війни децентралізація енергетики - це єдиний спосіб зберегти світло і тепло в українських містах.

Аналіз статті 10 Закону України «Про захист критичної інфраструктури» чітко пояснює, чому це працює. Стара радянська система тримається на величезних станціях (об'єкти I та II категорій). Якщо ворог руйнує таку станцію - це катастрофа для цілого регіону або навіть країни. Але якщо ми замінюємо одну велику станцію на сотню маленьких (об'єкти IV категорії), то рівень небезпеки автоматично знижується.

Практика довела це на прикладі двох міст:

1. **Харків** показав, що мережа з багатьох маленьких котелень та генераторів набагато стійкіша. Ворог просто не може знищити їх усі ракетами — це занадто дорого і складно. Навіть якщо розіб'ють одну установку, сусідні будинки залишаться зі світлом.

2. **Київ** поки що покладається на захист великих станцій за допомогою ППО. Це працює, доки ППО збиває всі ракети. Але якщо хоча б одна ракета прорветься до великої ТЕЦ, без тепла можуть залишитися сотні тисяч людей.

Тож головний висновок роботи простий: безпека держави залежить від того, наскільки швидко ми зможемо перейти від великих вразливих об'єктів до мережі маленьких і розкиданих по місту джерел енергії. Це робить нашу систему невразливою для повного знищення.

Список використаних джерел:

1. Незалежні від ТЕЦ: Харків переходить на модульні котельні (відео). *"Infociti"* - інформаційно-аналітичний портал. URL: <https://infocity.kharkiv.ua/tv-proekty/nezalezhni-vid-tets-kharkiv-perekhodyt-na-modulni-kotelni-video/> (дата звернення: 29.01.2026).
2. Павленко О. Енергетичний ленд-ліз та модульні котельні. Як Харків може замінити знищені ТЕЦ?. *Харків Тудей*. URL: <https://2day.kh.ua/ua/kharkow/enerhetychnyy-lend-liz-ta-modulni-kotelni-yak-kharkiv-mozhe-zaminyty-znyshcheni-tets> (дата звернення: 29.01.2026).
3. Про критичну інфраструктуру. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1882-20#Text> (дата звернення: 29.01.2026).
4. Харківській енергетичний острів: чому Києву варто перейняти досвід прифронтового міста - reNews. *Головні Новини України*. URL: <https://renews.com.ua/ekonomika/harkivskii-energetichnii-ostrov-chomy-kiyevy-varto-pereiniati-dosvid-prifrontovogo-mista/> (дата звернення: 29.01.2026).

Ященко О.А.

заступник начальника кафедри управління у сфері цивільного захисту

Національного університету цивільного захисту України

к.е.н., доцент

Землянський О.М.

начальник кафедри управління у сфері
цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту
України
к.т.н., доцент
Лукиша Р.Т.
старший викладач-методист навчально-
наукового інституту цивільного захисту
Національного університету цивільного захисту
України
канд.держ.упр.

РОЗВИТОК ЦЕНТРІВ БЕЗПЕКИ ЯК ВАЖІЛЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ КРИТИЧНОЇ ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

В умовах зростання природних, техногенних та воєнних загроз в Україні критично важливим стає розвиток центрів безпеки цивільного захисту. Ці установи відіграють роль координаційних хабів, що об'єднують зусилля державних структур, місцевих громад, бізнесу та громадянського суспільства. Саме тому нагальним є всебічне дослідження передумов та векторів розвитку цих центрів як фундаменту національної системи безпеки.

Огляд джерел. Питання цивільного захисту та управління безпекою активно вивчаються у працях таких науковців, як А. Бедов, С. Домбровська, С. Крук, В. Федорчак та інших. Попри значне теоретичне підґрунтя, виникає потреба в уточненні стратегій публічного управління в умовах євроінтеграції, воєнного стану та майбутньої післявоєнної відбудови.

Ефективність захисту населення в умовах сучасних викликів (від епідемій до воєнних загроз) безпосередньо залежить від ефективного функціонування центрів безпеки. Ці інституції забезпечують координацію та управління ризиками на місцевому рівні. Виконуючи вимоги Плану заходів цивільного захисту на 2025 рік (пп. 1 п. 2), органи влади та профільні міністерства (ДСНС, Нацполіція, МОЗ) мають зосередити зусилля на розбудові мережі таких центрів у територіальних громадах для зміцнення Єдиної державної системи цивільного захисту.

Ми вважаємо, що дослідження публічного управління центрами безпеки має базуватися на поєднанні системного, інституційного та функціонального підходів. Оскільки ці центри виконують критичні антикризові функції у структурі цивільного захисту, системний аналіз допомагає визначити їхнє місце в ієрархії державного управління, а інституційний — розкрити правові форми їхньої діяльності. Таким чином, розвиток мережі таких центрів є комплексним явищем, що охоплює як управлінську, так і соціально-політичну сфери.

Центри безпеки — це спеціалізовані муніципальні інституції, призначені для забезпечення комплексного управління процесами цивільного захисту в умовах надзвичайних ситуацій. Вони виконують роль комунікаційного, координаційного та аналітичного хабу, інтегруючи зусилля органів влади, екстрених служб та громадських організацій. Дана характеристика центрів безпеки надана з огляду на ст. 17¹ Положення про єдину державну систему цивільного захисту [7]. Власне, на погляд урядовців, центри безпеки створюються для забезпечення доступності для населення послуг у сфері захисту від пожеж та НС, громадської безпеки, екстреної медичної допомоги [там само]. Центри безпеки створюються органами місцевого самоврядування та включають пожежно-рятувальні підрозділи, підрозділи Національної поліції та бригади екстреної (швидкої) медичної допомоги.

Згідно з ч. 2 ст. 171 унаслідок інституційної взаємодії (тобто співпраці Мінрозвитку, МВС та МОЗ) затверджуються критерії утворення в населених пунктах центрів безпеки [там

само]. Проектування центрів безпеки громади варто здійснювати в об'єднаних територіальних громадах, де чисельність населення перевищує 12–15 тисяч мешканців, за умови, що значна частина жителів зосереджена саме в адміністративному центрі громади.

Концепція розвитку центрів безпеки громад. Центри безпеки мають трансформуватися зі звичайних оперативних одиниць у багатофункціональні хаби, що поєднують захисну, освітню та виховну місії.

Ключові напрями розвитку інфраструктури та активностей:

Освітній простір, робота з молоддю (формування молодіжних пожежних дружин, проведення суботніх тренувань, літніх таборів та екскурсій. Це дозволяє дітям опанувати навички домедичної допомоги та алгоритми дій у надзвичайних ситуаціях), соціальний ефект (виховання відповідального покоління). Філософія відповідальності: У контексті децентралізації центри безпеки стають символом переходу від простого виконання повноважень до реальної відповідальності кожного мешканця за безпеку своєї громади.

Висновок. Пріоритетність реформи: Створення розгалуженої мережі центрів безпеки є фундаментальним завданням реформування системи цивільного захисту України. Поточний стан: Попри позитивну динаміку останніх п'яти років, кількість функціонуючих центрів у громадах залишається недостатньою для повного покриття потреб безпеки. Нормативне вдосконалення: Необхідно доопрацювати законодавчу базу для чіткого визначення статусу центрів безпеки, що дозволить їм повноцінно виконувати аналітичні, координаційні та просвітницькі функції.

Стратегічні кроки: Розбудова системи має супроводжуватися впровадженням інноваційних технологій та створенням цілісної програми підготовки кваліфікованих кадрів для муніципального сектору безпеки.

Список використаних джерел:

1. В Одеській області відкрили оновлений Центр безпеки громадян за підтримки ЄІБ. URL: <https://mindev.gov.ua/news/v-odeskii-oblasti-vidkryly-onovlenyi-tsentri-bezpeky-hromadian-za-pidtrymky-ieib>.
2. Допомога в розбудові державної системи цивільного захисту та створенні безпечного середовища в громадах - одне з ключових завдань ДСНС. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/dopomoga-v-rozbudovi-derzavnoyi-sistemi-ivilnogo-zaxistu-ta-stvorenni-bezpechnogo-seredovishha-v-gromadaх-odne-z-klyucovix-zavdandsns>.
3. Концепція створення "Центрів безпеки громад" в Україні. URL: <https://uastrat.com/reforms/securityinhromadas/konczepczyia-stvorenniya-czentriv-bezpekygromad-v-ukrayini/>.
4. Крюков О.І., Помаза-Пономаренко А.Л., Лопатченко І.М. Публічне управління у сфері цивільної безпеки : навч. посіб. Х.: НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУУ, 2024. 170 с.
5. Помаза-Пономаренко А.Л., Тарадуда Д.В. Механізми забезпечення цивільної безпеки України: аспекти попередження НС на об'єктах військово-промислового комплексу // Публічне адміністрування та національна безпека. 2024. № 3 (44). URL <https://www.inter-nauka.com/issues/administration2024/3/9732>
6. Проект Стратегії громадської безпеки та цивільного захисту України. URL: <https://mvs.gov.ua/ministry/normativna-baza-mvs/proekti-normativnix-aktiv/strategiyagromadskoyi-bezpeki-ta-civilnogo-zaxistu-ukrayini-zatverdzeno-vid-29062021>.
7. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: постанова КМУ від 09.01.2014 № 11. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-%D0%BF#Text>.
8. План основних заходів цивільного захисту України на 2025 рік : розпорядження КМУ від 24.12.2024 № 1313-р. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennia-planu-osnovnykh-zakhodiv-tsyvilnoho-zakhystu-ukrainy-n-a1313r>.
9. Центри безпеки. URL: <https://dmpo.dsns.gov.ua/diyalnist/centri-bezpeki>.

Shtefura O. I.

Cadet of the 431 group, speciality “Philology” the Bohdan Khmelnytsky National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine

Bahrii H. A.

Candidate of Psychological Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Foreign Languages Department at the Bohdan Khmelnytskyi National Academy of the State Border Guard Service of Ukraine

THE ROLE OF DIGITAL TECHNOLOGIES IN ENSURING THE SECURITY OF UKRAINE’S CRITICAL INFRASTRUCTURE

The rapid development of digital technologies, coupled with the increasing complexity of modern threats, significantly influences the approaches to ensuring the security of critical infrastructure in Ukraine. In the context of hybrid warfare, cyber attacks, and the growing dependence on digital systems, the protection of critical infrastructure facilities becomes a priority for the national security system. Digital technologies are no longer merely auxiliary tools but form the foundation of modern security mechanisms. Their integration into infrastructure protection systems determines the resilience, adaptability, and sustainability of essential services under conditions of crisis and uncertainty.

Critical infrastructure security is a complex, multi-layered system that encompasses physical protection, cybersecurity, information resilience, and coordinated response mechanisms. The modern paradigm emphasizes the integration of digital technologies such as artificial intelligence, big data analytics, cloud computing, and automated monitoring systems. These technologies enable real-time threat detection, predictive analysis, and rapid decision-making. For example, intelligent monitoring systems can analyze large volumes of data from energy networks or transport systems, identifying anomalies that may indicate cyber intrusions or technical failures. This shifts the focus from reactive to proactive security management [1].

International experience demonstrates that advanced countries rely on standardized frameworks and integrated digital solutions to protect critical infrastructure. In particular, the use of cybersecurity frameworks, risk assessment models, and incident response protocols ensures a systematic approach to infrastructure protection. A key element is the implementation of continuous monitoring systems combined with automated response mechanisms. For instance, modern security platforms can automatically isolate compromised network segments or activate backup systems, minimizing potential damage. The role of specialists is also evolving, as they must combine technical expertise with analytical thinking and the ability to operate in rapidly changing environments [2].

An analysis of the current state of critical infrastructure protection in Ukraine reveals both significant progress and existing challenges. On the one hand, Ukraine has gained unique experience in countering cyber threats and maintaining infrastructure functionality under conditions of armed conflict. This includes protecting energy systems, communication networks, and transport logistics from both physical and cyber attacks. On the other hand, there remain issues related to the fragmentation of digital solutions, insufficient coordination between institutions, and uneven levels of technological implementation across sectors. In some cases, outdated systems limit the effectiveness of modern security measures [3].

The implementation of advanced digital technologies is associated with both objective and subjective challenges. Objective constraints include limited financial resources, insufficient level of technical support, and the need for large-scale modernization of infrastructure systems. Subjective challenges involve resistance to organizational change, lack of qualified personnel, and the need to develop a new security culture focused on innovation and adaptability. Moreover, the integration of

international practices requires careful adaptation to national conditions, as direct copying of foreign models without considering local specifics may reduce their effectiveness.

In this context, the development of critical infrastructure security in Ukraine should be based on a synergistic approach that combines international standards with national experience. A promising direction is the implementation of digital risk management platforms that integrate data from various sectors into a unified system. For example, the use of artificial intelligence technologies makes it possible to predict potential attack scenarios and develop preventive measures. Another important area is the establishment of cyber ranges for specialist training, where real threats are simulated and response mechanisms are practiced [4].

The digitalization of security processes opens new opportunities for increasing the effectiveness of infrastructure protection. The use of data analytics, machine learning, and automated control systems allows for continuous improvement of security mechanisms. For example, post-incident analysis using digital tools enables a detailed assessment of vulnerabilities and the development of more resilient systems. This contributes to the formation of a culture of continuous learning and improvement within the security sector.

The prospects for the development of critical infrastructure security in Ukraine are closely linked to the creation of an integrated digital ecosystem capable of responding to modern threats. The combination of innovative technologies with practical experience will enhance the resilience of infrastructure systems and ensure their uninterrupted operation even under extreme conditions. In particular, strengthening cooperation with international partners and aligning with global standards will improve interoperability and collective security.

Thus, the role of digital technologies in ensuring the security of critical infrastructure is becoming increasingly decisive. Their effective implementation requires a comprehensive approach that includes technological innovation, institutional development, and the formation of a modern security culture. This will create the necessary conditions for strengthening national resilience and ensuring the stable functioning of critical infrastructure in the face of contemporary challenges.

References:

1. Ящук В. І. Роль та місце стратегії кібербезпеки України у забезпеченні інформаційної безпеки держави // Цифрові технології у відновленні економіки та інфраструктури України : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. – Київ, 2024. – С. –. – URL: https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/13824/1/1%20Yashchuk_monogr_rozdil13.pdf
2. Цифрові технології у відновленні економіки та інфраструктури України : матеріали I Міжнар. наук.-практ. конф. – Київ, 2024. – URL: <https://yydorogyu.kiev.ua/blog/wp-content/uploads/2025.pdf>
3. Сенюк О. П., Лапка О. Я. Роль цифрових технологій у забезпеченні інформаційної безпеки в умовах воєнного стану // Наукові праці Національної академії внутрішніх справ. – 2024. – URL: <https://elar.navs.edu.ua/server/api/core/bitstreams/782c2fe0-0483-4a5b-bfd2-16c03374ba60/content>
4. Помаза Т., Тарадуда О. Держава і суспільство: сучасні виклики та пошук рішень : збірник матеріалів III Всеукр. наук.-теорет. конф. (16 травня 2024 р.). – Київ : Київський фаховий коледж туризму та готельного господарства, 2024. – URL: <https://repositsc.nuczu.edu.ua/bitstream.pdf>

СЕКЦІЯ 4

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ТА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВИХ ТА/АБО СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

Адамчук Ю. Д.

старший викладач кафедри психології, педагогіки та соціально-економічних дисциплін Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького, доктор філософії з освітніх, педагогічних наук

Катеринчук В. С.

начальник 4 навчального курсу факультету безпеки державного кордону Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Тарасков О. В.

здобувач вищої освіти за спеціальністю 252 «Безпека державного кордону» Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

ПРАКТИЧНІ АЛГОРИТМИ НАДАННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ: ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

В умовах повномасштабної збройної агресії та безпрецедентної інтенсивності бойових дій забезпечення високого рівня психологічної стійкості особового складу сил сектору безпеки і оборони України перетворилося на один із найважливіших чинників збереження національної державності. Виконання оперативно-службових і службово-бойових завдань на сучасному етапі війни супроводжується безперервним впливом комплексу надзвичайно потужних стресогенних факторів. До них належать постійна вітальна загроза (загроза життю та здоров'ю), втрата побратимів, тривале перебування в умовах сенсорного перевантаження або, навпаки, депривації, порушення базових фізіологічних потреб, а також колосальна відповідальність за виконання поставлених наказів. Досвід функціонування військових формувань у період правового режиму воєнного стану переконливо доводить, що боєздатність підрозділів та ефективність виконання завдань за призначенням безпосередньо залежать від належного рівня психофізіологічної підготовки кожного військовослужбовця та його здатності до швидкого відновлення після впливу екстремальних умов [1].

Поряд із суто військовими викликами сучасні Збройні Сили України, Національна гвардія та інші формування сектору безпеки зазнали докорінної трансформації демографічного та соціального складу. Однією з найсуттєвіших змін стало значне зростання кількості жінок-військовослужбовиць, які добровільно або за контрактом приєдналися до лав захисників і виконують бойові завдання нарівні з чоловіками, обіймаючи посади від бойових медиків до снайперів, артилеристів і командирів підрозділів. Ця об'єктивна реальність вимагає перегляду, адаптації та вдосконалення існуючих механізмів психологічного супроводу. Класичні алгоритми надання першої психологічної допомоги, розроблені переважно для гомогенних (чоловічих) колективів, потребують інтеграції гендерного виміру. Ігнорування специфічних психосоціальних потреб або застосування застарілих стереотипних

підходів не лише знижує ефективність кризових психологічних інтервенцій, а й може призвести до вторинної травматизації особового складу. Розробка, впровадження та дотримання стандартизованих, науково обґрунтованих і гендерно-чутливих протоколів психологічної допомоги є критично важливим напрямом збереження ментального здоров'я та боєздатності підрозділів [5].

Управління морально-психологічним станом військовослужбовців в екстремальних умовах бойових дій потребує комплексного, системного підходу, який не може обмежуватися лише реагуванням на вже виниклі проблеми. Така система охоплює превентивні заходи, оперативне втручання під час виникнення гострих стресових реакцій безпосередньо в районі бойових дій та багатоетапну подальшу психологічну реабілітацію і реінтеграцію. Фундаментальним елементом усієї системи психологічної безпеки є завчасна та систематична психофізіологічна підготовка персоналу.

Специфічний досвід діяльності правоохоронних органів та військових формувань з охоронними функціями (зокрема підрозділів Національної гвардії України) під час дії воєнного стану висвітлив низку додаткових проблем психологічного забезпечення. Правоохоронці часто діють у так званих «сірих зонах» або на деокупованих територіях, де змушені поєднувати поліцейські функції з військовими завданнями (зачистки, виявлення диверсійно-розвідувальних груп, розмінування). Це формує специфічний тип стресу. Спостерігається дефіцит часу на повноцінну психологічну декомпресію, постійна загроза життю (зокрема від прихованих небезпек — мін-пасток або колаборантів), порушення циркадних ритмів через нічні чергування та інформаційно-емоційне перевантаження внаслідок взаємодії з травмованим цивільним населенням [2]. У таких умовах традиційні тривалі психотерапевтичні підходи є малоефективними або практично нереалізовними. Тому актуалізується необхідність застосування чітких алгоритмізованих протоколів невідкладної психологічної допомоги, придатних для використання безпосередньо в зоні виконання завдань або в перші години після евакуації.

Еволюція протоколів психологічної допомоги в Україні відбувалася з урахуванням бойового досвіду з 2014 року. Базові алгоритми періоду АТО/ООС були орієнтовані на швидку стабілізацію стану військовослужбовця з метою його повернення до виконання завдань [4]. Проте масштаб і інтенсивність повномасштабної війни після 2022 року зумовили необхідність їх суттєвого оновлення. Сучасні протоколи базуються на міжнародних стандартах, адаптованих до українських реалій, і характеризуються простотою, мнемонічною доступністю та універсальністю застосування — не лише психологами, а й медиками, командирами та особовим складом за принципом «рівний – рівному» [5].

Алгоритми першої психологічної допомоги передбачають послідовні етапи. Перший — встановлення контакту та забезпечення фізичної і психологічної безпеки. Другий — оцінка гострої стресової реакції (ступор, паніка, агресія, рухове збудження тощо) та застосування відповідних короткострокових інтервенцій. Третій — когнітивна стабілізація, відновлення відчуття контролю та передача під нагляд відповідальних осіб. Запропонована послідовність дій фактично формує універсальний алгоритм надання першої психологічної допомоги в бойових умовах.

Важливим є вміння диференціювати нормальні стресові реакції та патологічні стани, що потребують спеціалізованого втручання. Компетентність у виявленні ознак БПТ, ПТСР, депресивних і психотичних станів є обов'язковою для фахівців [3; 5].

Особливого значення набуває інтеграція гендерного підходу. Йдеться не про створення окремих «чоловічих» чи «жіночих» протоколів, а про врахування відмінностей у поведінкових реакціях, копінг-стратегіях та соціально-психологічних чинниках. У традиційно маскулінному військовому середовищі існує ризик стигматизації звернень по допомогу, що призводить до прихованих форм деструктивної поведінки. Тому важливо створювати безпечний психологічний простір для відкритого прояву емоцій [3; 5].

Сучасні протоколи вимагають гендерної чутливості у комунікації та організації психологічних заходів, зокрема дебрифінгів у змішаних підрозділах. Окремої уваги потребує

підготовка психологів до роботи з травмами, пов'язаними із сексуальним насильством у конфлікті, що вимагає спеціалізованих підходів і максимальної делікатності [3].

Забезпечення психологічної безпеки в умовах війни передбачає перехід до превентивної моделі: моніторинг стану, раннє виявлення ризиків, роботу командирів зі згуртування підрозділів. Гендерна рівність у цьому контексті виступає ресурсом підвищення стійкості підрозділів. Досвід показує, що змішані команди за умов взаємоповаги демонструють вищу адаптивність і стресостійкість.

Стандартизація дій має поєднуватися з індивідуальним підходом з урахуванням віку, досвіду, особистісних характеристик та гендерних особливостей військовослужбовців.

Отже, надання психологічної допомоги військовослужбовцям в екстремальних умовах є складним багаторівневим процесом, що потребує чітких науково обґрунтованих алгоритмів. Досвід України підтверджує, що ефективність психологічного забезпечення залежить від підготовки особового складу та наявності сучасних протоколів. Гендерний вимір є невід'ємною складовою цієї системи. Його інтеграція підвищує ефективність допомоги, довіру до психологічної служби та загальну стійкість підрозділів.

Список використаних джерел:

1. Жданов Ю. І. Психофізіологічна підготовка військового персоналу. Харків : НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ, 2020.
2. Завістовський О. Д. Проблемні питання щодо психологічного забезпечення безпеки професійної діяльності правоохоронців // Modern science: innovations and prospects : The 7th International scientific and practical conference (Stockholm, Sweden, April 3–5, 2022). Stockholm : SSPG Publish, 2022. С. 175–178.
3. Кокун О.М., Агаєв Н.А., Пішко І.О., Лозінська Н.С. Основи психологічних знань про психічні розлади для військового психолога. Методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2018. 310 с.
4. Протоколи надання першої психологічної допомоги військовослужбовцям Національної гвардії України в екстремальних умовах діяльності / О. С. Колесніченко, Я. В. Мацегора, І. І. Приходько та ін. Харків : НАНГУ, 2018.
5. Протоколи надання психологічної допомоги військовослужбовцям Збройних Сил України в бойових (екстремальних) умовах : інструкція / Головне управління морально-психологічного забезпечення ЗСУ. Київ : [б. в.], 2023.

Анікіна Н.Б.

аспірант кафедри політології, соціології і культурології Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди,
Науковий керівник:

Денисенко І.Д.

доктор філософських наук, професор, декан факультету соціально-гуманітарних наук і соціальних технологій Харківського національного педагогічного університету імені Г.С. Сковороди

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ДЛЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Гендерне партнерство та гендерна рівність набувають все більшої актуальності в сучасному суспільстві. Ч. 3 ст. 24 Конституції України забезпечує рівність прав жінки і чоловіка шляхом надання жінкам рівних можливостей у громадсько-політичній, культурній

діяльності, освітній та професійній підготовці [1]. На міжнародному рівні ці моменти забезпечуються змістом «Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок» (прийнятої у грудні 1979 році Генеральною Асамблеєю ООН) [2].

В умовах гібридної війни, яку Україна веде з 2014 року, питання оптимізації гендерної політики в секторі безпеки та оборони України постало особливо гостро. Значною мірою це зумовлено необхідністю враховувати потреби, можливості, інтереси й досвід усіх категорій населення, залучених до процесу врегулювання військового конфлікту в Україні та забезпечення миру в державі [3]. З іншого боку, дане завдання обумовлено Євроатлантичним прагненням нашої держави приєднатися до провідних демократичних країн світу, де питання підвищення рівня залучення жінок у сектор безпеки та оборони не сходить з порядку денного, де служба жінок у війську – це, насамперед, питання прав людини, що передбачає право жінок на військову службу, питання про конструктивну інтеграцію потенціалу жінок і чоловіків задля ефективного виконання завдань за призначенням.

У зв'язку із появою нових викликів, перед Силами безпеки і оборони України, постало питання щодо переосмислення відомих традиційних моментів до розробки та здійснення гендерної політики у війсьній сфері, провідним принципом якої є забезпечення гендерної рівності.

Сьогодні залучення жінок до Збройних сил є важливим і незаперечним аспектом проведення військових операцій по всьому світу. Такі значні зміни на шляху гендерної різноманітності стало очікуваним результатом внаслідок фемінізації суспільства, де жінки відіграють все більш помітні ролі та мають певний вплив, в тому числі в секторі безпеки та оборони. Відповідно вимогам до реалізації гендерної рівності, жінок потрібно розглядати в якості рівноправних учасників військової служби, здатних повністю брати участь у всіх аспектах військової діяльності. Процес фемінізації збройних сил є прямим наслідком сучасної суспільної тенденції, пов'язаної із зростаючим значенням жінок та їхнього впливу в армійських колективах. Додатково слід зауважити, що ефективність і успішність виконання бойового завдання тісно пов'язані з тим, що військовослужбовці жіночої статі мають можливість реалізовувати весь свій потенціал, роблячи внесок у загальну місію.

Дотримання гендерної рівності сприяє психологічному благополуччю, що виступає стратегічним ресурсом будь-якого бойового підрозділу, оскільки максимальне використання потенціалу кожного бійця незалежно від статі та ментальна стійкість разом із здатністю до швидкого відновлення залишається пріоритетними завданнями будь-якого керівника військового підрозділу під час війни. На теперішній час, коли триває війна з російською федерацією, принцип гендерної рівності зумовлений збільшенням кількості жінок, які мають бажання нести військову службу в секторі безпеки та оборони. У зв'язку з цим коло спеціальностей та посад, які обіймають жінки, значно розширилося. Проте, на сьогоднішній день існує безліч стереотипів та упереджень щодо ролі жінок в армійських колективах. Тому, актуальність питання реалізації гендерної рівності залишається важливим для подальших демократичних процесів в Україні, що спрямовані на подолання стереотипних перешкод заради досягнення потенційних успіхів, пов'язаних з прийняттям та дотриманням принципу гендерної рівності.

Один із сучасних викликів для суспільства (й відповідно, й армії) – це збереження жінкою-військовослужбовцем балансу між службою та сім'єю, коли матері захищають країну, залишаючи своїх дітей на близьких родичів або соціальні служби та установи. Жінки не просто служать – вони переписують правила. Жінки в секторі безпеки та оборони довели свою ефективність не тільки перебуваючи в медичних або адміністративних ролях, але й безпосередньо в бою. Впродовж останніх років Україна випередила інші країни за кількістю жінок-військовослужбовців у секторі безпеки та оборони. Якщо порівняти з США, де кількість жінок сягає 21%, або з Ізраїлем (35%), кількість українських захисниць значно переважає, при чому вони мають унікальний воєнний досвід. Такий прогрес впливає на суспільство: Україна показує, що гендерна рівність – це сила, а не слабкість.

Присутність жінок змінює культуру армії, роблячи її людянішою. Це не тільки про кількість – про якість. Жінки приносять унікальні перспективи, як емпатію в переговорах чи креативність у тактиці. При цьому найголовніший ресурс в будь-якій війні – це людський ресурс з баченням потенціалу кожного військовослужбовця, збереженням його ментального, фізичного здоров'я та наданням допомоги для швидкого відновлення після пережитого стресу внаслідок бойових дій.

Групою дослідників на чолі з Н. Правдивець було проведено дослідження, в якому висвітлено першочергові чинники формування професійної компетентності жінок-військовослужбовців та визначило необхідні фактори щодо гармонізації взаємовідносин між чоловіками і жінками в секторі безпеки та оборони. Ці фактори включають розмежування професійних і гендерних ролей, наявність стабільного емоційного стану та сформованості позитивної самооцінки, демонстрацію альтруїстичної орієнтації та відповідального ставлення до роботи і особистісного зростання [4]. Керівники військових відомств також визначають, що жінки виявляють особливу старанність і прискіпливість у виконанні своїх службових обов'язків. Додатковим підтвердженням цього є активна участь у різноманітних масштабних військових навчаннях на рівні з чоловіками. Результати навчань демонструють здатність жінок-військовослужбовців ефективно виконувати свої обов'язки в складних та небезпечних умовах. Саме жінки-військовослужбовці проявляють максимальну уважність та старанність у виконанні службових обов'язків. Їхні колеги відзначають кілька позитивних рис військової служби жінок, серед яких виняткова працездатність, внутрішня самодисципліна, почуття відповідальності за поставлені завдання та високий рівень професіоналізму. Присутність жінок-військовослужбовців значною мірою сприяє більш позитивній морально-психологічній атмосфері у військових колективах, змушує командирів і начальників проявляти більшу стриманість. Крім того, значно покращується загальна культура стосунків всередині колективу [5]. Що стосується порушень військової дисципліни, то жінки становлять малий відсоток порушників. Варто зазначити, що жінки-військовослужбовці, як правило, мають помітно вищий рівень освіти, ніж їхні колеги-чоловіки. Збройні сили України докладають зусиль для розширення жіночої присутності у своїх лавах. Систематично проводяться навчання жінок-військовослужбовців, яких за результатами сертифікації відправлятимуть в якості штабних офіцерів і радників з гендерних питань, сприяючи зміцненню миру та безпеки. Існуючі дані дають можливість висвітлити важливий аспект готовності чоловіків-військовослужбовців приймати та виконувати директиви та накази, видані жінками. Проте для жінок-військовослужбовців залишається обов'язковим нести рівну частку обов'язків відповідно до їхньої професійної ролі в армії [6].

За даними військових експертів, в українській армії відбуваються й суттєві зміни в ієрархії її складу. Жінки вже обіймають командні посади на рівні взводів, рот і батальйонів, зокрема в підрозділах Сил територіальної оборони. У Повітряних силах також є випадки призначення жінок командирами військових частин, зокрема у напрямі психологічної підтримки. Стереотип про те, що жінки можуть «класно воювати, але не можуть керувати», поступово зникає. Військове керівництво дедалі частіше дає жінкам можливість реалізувати свій управлінський потенціал. Головним завданням на 2026 рік залишається професійна підготовка та навчання жінок-офіцерів для їхнього подальшого просування до рівня командирів бригад.

У контексті даного дискурсу слід звернути увагу й на існування в сучасному суспільстві цілої низки (окрім вищезазначеного варіанта) гендерних стереотипів, які пов'язані зі службою жінок в ЗСУ. Так, реклама в сучасних мас-медіа залишається переважно стереотипною: часто можна зустріти традиційну об'єктивізацію та сексуалізацію, де основний фокус робиться на прикрасливості зовнішності жінки, обмежуючи її роль хатніми справами. Також продовжують існувати інформаційні маніпуляції як спроби дискредитувати концепцію гендерної рівності, демонструючи її як «вплив Заходу», «гендерну диктатуру» або «погрозу традиційним ролям». Сучасні ЗМІ виступають інструментами для просування

гендерної чутливості і джерелами, що транслують застарілі стереотипи та нерівності між чоловіками та жінками.

Незважаючи на те, що вищезазначені гендерні стереотипи, які впливають на хід та результати реалізації принципу гендерної рівності в армії, є досить живучими, сектор безпеки та оборони потребує адекватної та ефективної Стратегії впровадження гендерної політики, яка відповідатиме сучасним світовим тенденціям. Така політика сприятиме оптимальному використанню можливостей українців та українок, зміцненню обороноздатності країни та боєздатності її війська.

Список використаних джерел:

1. Конституція України. Документ 254к/96-ВР. Редакція від 01.01.2020. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 15.03.2026)
2. Конвенція Організації Об'єднаних Націй про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_207#Text (дата звернення: 15.03.2026)
3. Салкуцан, С. М. (кандидат військових наук). Гендерна політика НАТО: історичний аспект і досвід інтеграції // Наука і оборона: науково-теоретичний та науково-практичний журнал. - 2019. - № 3. - С. 21-24
4. Правдивець Н. О. Психологічні чинники та етапи розвитку професійної ідентичності у жінок-військовослужбовців / Н. О. Правдивець. // Вісник Національної академії Державної прикордонної служби України. - 2013. - Вип. 2. - Режим доступу: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnadps_2013_2_26
5. Юрій Свиридюк. Офіцерки становлять понад 20% від загальної кількості військовослужбовиць — Генштаб ЗСУ. URL://suspilne.media/1205228-oficerki-stanovlat-ponad-20-vid-zagalnoi-kilkosti-vijskovosluzbovic-genstab-zsu/ (Дата звернення: 02.03.2026)
6. Ліза Кузьменко, голова ГО «Жінки в медіа», членкиня Комісії з журналістської етики Тетяна Авдєєва, медіаюристка Лабораторії цифрової безпеки. Гендерна рівність у медіа: як її впроваджують на рівні ЄС, в країнах союзу та в Україні URL://detector.media/production/article/222251/2024-01-29-genderna-rivnist-u-media-yak-ii-vprovadzhuyut-na-rivni-ies-v-krainakh-soyuzu-ta-v-ukraini/ (дата звернення: 11.03.2026)

Артемів В.Ю.

професор спеціальної кафедри Національної академії Служби безпеки України
доктор педагогічних наук, професор

Калінін О.В.

професор спеціальної кафедри Національної академії Служби безпеки України
кандидат юридичних наук, доцент

ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ НАТО В СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Поняття «гендер» ввів у науку американський лікар Роберт Столлер у 1968 році, який відділив його від біологічної статі й визначив гендер як поняття, що базується на психологічних і культурних поясненнях, максимально наближених до граматико-лексичних категорій «grammatical gender» у мовознавстві Національної академії внутрішніх справ, які достатньо незалежні від статевої приналежності людини. Адже, статі «sex» – це термін, який характеризується біологічною особливістю людини, а гендер «gender» – це соціальний статус, який визначає соціальне самосприйняття і можливості особистості в будь-яких

сферах життєдіяльності, адже і рід в англійській мові визначається за контекстом, а не за формою.

Вперше, офіційно викладені підходи до розуміння гендерної рівності були присутні в роботі Олімпії де Гуж «Декларація прав жінки і громадянки» 1791 року, авторкою фактично вперше була сформована доктрина щодо прав жінок, а її основними рушійними ідеями стали надання слабкій статі повної правосуб'єктності в розпорядження своїми основними громадянськими правами.

Найбільш гендерно-передовою державою вчені-правники заслужено визначають Швецію, де жінки уже в XVI століття мали змогу бути рівноправними представницями в гільдіях, платити податки і, навіть, у т.з. еру свободи 1718–1777 рр., могли брати участь у виборах. До речі, з 1954 року саме у Риксдазі Швеції вперше з усіх європейських країн було введено посаду Міністр з питань гендерної рівності.

Натомість вперше, право голосу, жінки отримали в Новій Зеландії, адже 19 вересня 1893 року парламент прийняв Закон про виборче право («Electoral Act»), який надав усім жінкам віком від 21 року право голосу на парламентських виборах.

Втім, на рівні універсальних міжнародних стандартів принципи рівноправ'я між чоловіками та жінками вперше було закріплено у 1945 р. в Уставі ООН. Сьогодні у це майже неможливо повірити, але ще у першій половині XX століття жіноча праця в окремих країнах оплачувалася за заниженими тарифами. Ліга Націй намагалася встати на захист прав жінок, але лише у 1951 р. Міжнародна організація праці при ООН зуміла усунути цю ганебну дискримінацію і прийняла Конвенцію про рівне винагородження жінок і чоловіків та Конвенцію щодо політичних прав жінок у 1953 році.

Для викорінення гендерно-дискримінаційних підходів Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 18 грудня 1979 року було прийнято Конвенцію щодо ліквідації усіх форм дискримінації щодо жінок, яку ще називають так званим Міжнародним біллем про права жінок. В ній було визначено поняття дискримінації щодо жінок і зазначений нормативний документ займає особливе місце, оскільки є першим міжнародним документ присвяченим проблематиці прав жінок.

Сектор безпеки і оборони України прикладає чимало сил для здійснення відповідних реформ і найскорішого наближення спроможностей до вимог стандартів НАТО. Урахування принципу гендерної рівності є однією з таких вимог відповідності етичним засадам і цінностям, закладеним у політику НАТО ще у далекому 1949 році.

Гендерна рівність в арміях країн-членів НАТО уже етимологічно передбачає рівність (equality) військовослужбовців. Відповідно до гендерних директив НАТО, а саме B1Strategic Command Directive (BISCD) 040001 (INTEGRATING UNSCR 1325 AND GENDER PERSPECTIVE INTO THE NATO COMMAND STRUCTURE) для жінок і чоловіків мають бути створені рівні умови проходження військової служби та до них мають бути поставлені рівні вимоги – жінки й чоловіки мають нести рівну відповідальність за власні дії або бездіяльність та їхні наслідки. Саме за умови дотримання такого підходу жінки в країнах Альянсу на рівні із чоловіками проходять військову службу та обіймають керівні посади.

Слід зазначити, що жінки, так само як і жінки-військовослужбовці впевнено підкорюють професійні сфери, що раніше вважалися суто чоловічими й недоступними для жінок. Наприклад, посаду міністра оборони Албанії, патріархальної країни (з 2009 року – члена НАТО) з 2021 по 2023 роки обіймала Олта Джачка. Міністром оборони Чехії у тому ж 2021 році стала Яна Чернохова, яка відома своєю проукраїнською позицією та активною підтримкою нашої держави за лінією військово-технічного співробітництва. Таким чином, спостерігається значний прогрес щодо впровадження принципу гендерної рівності в країнах-членах і партнерах НАТО слугує позитивним прикладом для сектору безпеки та оборони України.

Досвід НАТО у реалізації гендерної політики зосереджений не лише на допоміжному використанні жінок-військовослужбовців у миротворчих місіях та співпраці з поліцією з питань запобігання домашньому насильству, але й просвітницьких проєктах. Роль лідера у

сфері гендерної освіти НАТО давно вже належить Скандинавській національній академії внутрішніх справському центру з питань гендеру у військових операціях (NCGM), де запроваджена значна кількість освітніх програм для військових лідерів усіх рівнів, проводиться підготовка радників з гендерних питань (GENAD) і здійснюється процес підвищення кваліфікації викладачів вищих військових навчальних закладів.

Упродовж останніх років поступово відбувалося вдосконалення й українського законодавства щодо забезпечення рівних умов проходження служби для жінок та чоловіків. Особи жіночої статі мають змогу вступати до військових ліцеїв та інших ВВНЗ на спеціальності на яких ще нещодавно навчалися самі хлопці. Невдовзі, для сектору безпеки і оборони буде сформовано Міжвідомчий центр гендерних компетентностей, який опікуватиметься впровадженням гендерних стандартів в армії за принципом НАТО.

В розрізі виконання загаданої вище директиви BIStrategic Command Directive (BISCD) 040001 (INTEGRATING UNSCR 1325 AND GENDER PERSPECTIVE INTO THE NATO COMMAND STRUCTURE), зауважмо і на необхідності підвищення якості професійної підготовки фахівців сектору безпеки і оборони. Зазначений нормативний документ Альянсу описує сутність поняття «гендерна інтеграція», що визначається як стратегія досягнення гендерної рівності у збройних силах країн-членів НАТО через активізацію залучення жінок та чоловіків до ефективного виконання завдань за призначенням на всіх рівнях, з метою врахування інтересів та досвіду обох статей. Оцінка перспектив гендерної інтеграції спрямована на визначення гендерно-зумовлених відмінностей у соціально-професійному розвитку і ставленні до жінок та чоловіків в означеному контексті, що відображено в їхніх соціальних ролях і взаємодії, в розподілі праці, владних повноважень та доступі до ресурсів.

Для інтеграції принципу гендерної рівності в сектор безпеки та оборони України та глибшого розуміння гендерної політики НАТО ще з 2020 року в Національній академії СБ України запроваджено навчальний курс щодо особливостей забезпечення гендерної рівності й основ гендерної політики для представників сектору безпеки та оборони України.

Таким чином, український досвід демонструє унікальні моделі співпраці рівноправних партнерів з питань спільного впровадження політики рівних прав та можливостей жінок і чоловіків у секторі безпеки та оборони України. Попри воєнний стан та проблеми, які вочевидь виникають на тлі неспровокованої агресії РФ проти України у гендерній сфері необхідно розвивати розуміння важливості гендерної рівності в секторі безпеки та оборони України та пошук нових можливостей у подальшому розвитку гендерної політики.

Беззубцева Т.Г.

старший науковий співробітник науково-дослідного відділу територіальної оборони Наукового центру Сухопутних військ.

Ринський І.М.

провідний науковий співробітник науково-дослідного відділу територіальної оборони Наукового центру Сухопутних військ

Скиданенко В.В.

науковий співробітник науково-дослідного відділу територіальної оборони Наукового центру Сухопутних військ Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПУ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СИЛАХ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ОБОРОНИ, ЯК ФАКТОР ЗБЕРЕЖЕННЯ

МОРАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ПІДРОЗДІЛІВ В УМОВАХ ТРИВАЛОЇ ЗБРОЙНОЇ АГРЕСІЇ РОСІЙСЬКОЇ ФЕДЕРАЦІЇ ПРОТИ УКРАЇНИ

Сучасна війна за Незалежність України характеризується високою інтенсивністю бойових дій і значним психологічним навантаженням на особовий склад. В умовах тривалого збройного протистояння морально-психологічна стійкість стає визначальним чинником боєздатності військових частин (підрозділів). Наукові дослідження підтверджують взаємозв'язок гендерної політики у секторі безпеки та ефективності системи національної безпеки [5]. Сили територіальної оборони (ТрО) Збройних Сил (ЗС) України мають специфіку, зумовлену переважно цивільним походженням особового складу (не кадровим військовим персоналом) призваним на військову службу у підрозділи, міцними соціальними зв'язками та прив'язаністю до територій. Вирішального значення набуває ефективна система психологічної підтримки, доповнена реалізацією принципу гендерної рівності, що відповідає положенням чинного законодавства України [1; 2] та державної стратегії гендерної політики до 2030 року [3]. У таких умовах здійснення аналізу психологічних чинників що впливають на виконання визначених завдань підрозділами Сил ТрО ЗС України та визначення ролі системи психологічної підтримки і гендерної інтеграції у забезпеченні морально-психологічної стійкості військовослужбовців є надзвичайно важливими заходами в умовах тривалої війни за Незалежність України з урахуванням положень національного законодавства у сфері забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків [1; 3] та міжнародних стандартів [9–12].

П'ятий рік повномасштабної збройної агресії РФ створив нові психологічні умови функціонування військових підрозділів. Дослідження з питань гендерної рівності в умовах воєнного стану доводять, що системна інтеграція гендерних підходів підвищує стійкість інституцій сектору безпеки [5; 6]. Паралельно відбувається активна гендерна інтеграція у військових формуваннях. Реалізація принципу рівності прав і можливостей жінок і чоловіків визначена як державний пріоритет [1; 3], а також є складовою виконання Національного плану дій «Жінки, мир, безпека» [4; 9]. Зо всією актуальністю постає науково-практична проблема забезпечення морально-психологічної стійкості підрозділів Сил ТрО в умовах тривалих бойових дій через розвиток ефективної системи психологічної підтримки та повноцінну реалізацію принципу гендерної рівності.

Проблематика морально-психологічного забезпечення військових формувань широко висвітлюється у дослідженнях з національної безпеки [5] та правового регулювання гендерної політики [6; 7]. Окремий напрям становлять дослідження гендерних аспектів функціонування сектору безпеки і оборони [5; 12]. Водночас, аналіз наукових публікацій свідчить, що специфіка морально-психологічного забезпечення, психологічної підтримки саме підрозділів сил ТрО в умовах тривалої широкомасштабної збройної агресії досліджена недостатньо, що зумовлює актуальність подальших прикладних досліджень та здійснення аналізу впливу психологічної підтримки та реалізації принципу гендерної рівності на морально-психологічну стійкість підрозділів Сил територіальної оборони з метою визначення шляхів її підвищення в умовах тривалої війни. В свою чергу це передбачає виконання наступних заходів: *дослідити особливості психологічних чинників функціонування підрозділів Сил ТрО; визначити основні проблеми морально-психологічного стану особового складу; проаналізувати практичний досвід гендерної інтеграції у підрозділах; встановити вплив психологічної підтримки на бойову ефективність; розробити рекомендації з підвищення морально-психологічної стійкості підрозділів.*

Психологічне середовище підрозділів сил територіальної оборони має суттєві відмінності від кадрових військових формувань. Його ключовою характеристикою є поєднання військових і цивільних соціальних ролей особового складу. Особовий склад ТрО демонструє високий рівень внутрішньої мотивації, чітке усвідомлення особистої відповідальності за захист власної громади, сильні горизонтальні соціальні зв'язки, високий рівень довіри у колективах. Дослідження соціально-економічних і психологічних аспектів

гендерної політики підтверджують, що системне врахування гендерних чинників сприяє зниженню напруженості та конфліктності в колективах [8]. Однією з вагомих відмінностей сучасної ситуації є фактор тривалості війни. Якщо у перший період домінував мобілізаційний підйом, то у подальшому відбувся поступовий перехід до стадії психологічного виснаження. На цьому етапі для особового складу Сил ТрО характерними стали: *накопичення хронічного стресу - постійна загроза, ракетні обстріли, втрати серед побратимів, невизначеність тривалості перебування у відриві від «своїх територій» через бойову потребу війни, обмеженість, іноді, відсутність ротацій, перепочинку тощо формують стан тривалого психоемоційного напруження; бойове та емоційне вигорання, яке особливо гостро проявляється серед командирів середньої ланки, військовослужбовців із тривалим терміном безперервної служби; зростання психологічного впливу втрат, оскільки людська психіка, навіть за умов тривалого перебування у стані дистресу має особливо глибоку психологічну вразливість, особливо у підрозділах ТрО через близькість соціальних зв'язків, спільність довоєнного життя, часто - особисте знайомство до війни. Це призводить до сильніших травматичних реакцій.*

Слід зазначити, що навіть за умов тривалого виконання завдань, які притаманні для механізованих, штурмових підрозділів, у військовослужбовців Сил ТрО зберігається специфічний психологічний стан — подвійна відповідальність: за виконання бойових завдань і за безпеку власних родин і громад. Це значно підвищує рівень внутрішнього стресу та створює додаткове емоційне навантаження. Незважаючи на розвиток системи морально-психологічного забезпечення, а у подальшому, - заходів психологічної підтримки персоналу, у підрозділах Сил ТрО залишаються проблеми, пов'язані з нестачею військових психологів, нерегулярністю психологічної роботи, формальним характером заходів, недостатньою підготовкою командирів до психологічного лідерства. Практика ведення бойових дій засвідчила і про суттєве розширення участі жінок у діяльності частин і підрозділів Сил ТрО. У складі бригад, батальйонів ТрО вони виконують бойові завдання, управлінські ролі, медичне забезпечення, завдання зв'язку і розвідки, логістики, інформаційної діяльності, кадрового супроводу управління персоналом. Широкий спектр «жіночого функціоналу», традиційна для жінок акуратність, педантизм і увага до деталей призвели до формування нової соціально-психологічної структури підрозділів.

Розширення участі жінок у підрозділах Сил ТрО відповідає міжнародним стандартам, зокрема Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 [9], та зобов'язанням України за CEDAW [10]. Національна стратегія забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків передбачає інтеграцію гендерного підходу у сектор безпеки [3]. Наукові дослідження підтверджують позитивний вплив гендерної інтеграції на інституційну стійкість держави [6; 12]. Водночас зберігаються проблеми гендерних стереотипів і потреба у розвитку відповідної культури командирського лідерства.

Що стосується впливу психологічної підтримки на боєздатність підрозділів, то необхідно зазначити, що ефективна психологічна підтримка є складовою системи національної безпеки [5]. Інституційне закріплення механізмів гендерної рівності та недискримінації [2] сприяє формуванню здорового морально-психологічного клімату. Міжнародний досвід, зокрема положення Стамбульської конвенції [12], акцентує увагу на необхідності створення безпечного середовища, що безпосередньо впливає на стійкість військових колективів. Важливу роль у цих процесах повинні відігравати командири, як формальні лідери, оскільки саме стиль управління командира визначає моральний клімат підрозділу. Похідна від цього — психологічна згуртованість, як фактор стійкості і як синергетичний результат попередніх засобів психологічної підтримки, що формує той стан, коли підрозділи демонструють витривалість, дисципліну, нижчий рівень втрат від психологічних зривів. Аналіз бойового досвіду підрозділів Сил ТрО упродовж тривалого періоду війни України за Незалежність свідчить, що наявна система психологічної підтримки в цілому виконує базові функції, однак не повною мірою відповідає умовам затяжного конвекційного конфлікту, який зберігає і основні ознаки гібридної агресії. Її

удосконалення потребує поєднання організаційних, кадрових, технологічних складових. Інституційне посилення психологічної складової у системі бойового забезпечення вбачається першочерговим напрямом інтеграції психологічної підтримки у систему управління бойовою діяльністю підрозділів Сил ТрО. Практика довела, що ефективність психологічної підтримки значно зростає тоді, коли вона розглядається не як допоміжний соціальний елемент, а як складова бойової готовності. У цьому контексті вбачається доцільним: *закріпити статус психологічної підтримки як обов'язкового елементу планування операцій (бойових дій); включати оцінку морально-психологічного стану особового складу до процедур оперативного планування; встановити нормативні вимоги щодо психологічного супроводу підрозділів на етапах ротації.*

Практика бойових дій засвідчила, що більшість психологічних проблем виникає не раптово, а формується поступово, демонструє накопичувальний ефект під впливом хронічного стресу. Важливим елементом має стати регулярне психологічне скринінг-опитування особового складу під час ротацій. У зв'язку з цим вбачається за обґрунтоване: *створення системи моніторингу психологічного стану військовослужбовців; запровадження стандартизованих методик оцінки бойового стресу; формування механізмів раннього реагування на ознаки емоційного виснаження.*

Досвід учасників бойових дій, свідчення армійських психологів, бойових медиків переконують, що однією з найслабших ланок залишається психологічна реадаптація військовослужбовців Сил ТрО. Аналіз боїв показує, що психологічне відновлення є чи не визначальним чинником збереження тривалої боєздатності особового складу. Вбачається, що ця сфера потребує: *створення програм психологічного відновлення; розширення мережі центрів психологічної реабілітації; впровадження програм підтримки сімей військовослужбовців за участю громадських організацій, капеланів, інших елементів суспільства, яке перебуває у стані тривалого збройного протистояння з екзистенційним ворогом* З огляду на вищенаведене вбачається, що удосконалення системи психологічної підтримки та формуванні сприятливої гендерної культури військових організацій повинно базуватися на: *імплементції державної гендерної стратегії [3]; реалізації Національного плану дій «Жінки, мир, безпека» [4]; дотриманні принципів недискримінації [2]; інтеграції міжнародних стандартів гендерної політики [9-12].*

Розвиток компетенції командирів (начальників) у сфері гендерної чутливості відповідає сучасним науковим підходам до правового забезпечення гендерної політики [6; 7]. Таким чином, *удосконалення системи психологічної підтримки у Силах територіальної оборони повинно здійснюватися комплексно та передбачати інтеграцію психологічного забезпечення у бойове управління, розвиток кадрового потенціалу, впровадження сучасних методик моніторингу та відновлення, а також застосування гендерної культури спілкування.* Саме системний характер цих заходів здатний забезпечити довготривалу психологічну стійкість особового складу частин ТрО в умовах затяжної війни. Вбачається вчасним у науково-методичному забезпеченні: розгорнути дослідження психологічного стану військовослужбовців механізованих, штурмових, стрілецьких військ у довготривалому конфлікті, розробити методики оцінювання морально-психологічного клімату підрозділів, побудовані на врахуванні ментальних, психологічних, гендерних особливостей українських військовослужбовців, створити базу даних практичних кейсів психологічної підтримки у бойових умовах.

Виходячи з вищенаведеного, на наш погляд доцільно зробити наступні висновки:

Психологічна підтримка військовослужбовців Сил ТрО є визначальним чинником боєздатності в умовах тривалої війни. Особливістю є трансформація морально-психологічних викликів від короткочасного стресу інтенсивних бойових дій до хронічного виснаження особового складу.

Практична реалізація принципу гендерної рівності виступає важливим елементом зміцнення внутрішньої згуртованості військових колективів. Досвід бойових дій засвідчує:

підрозділи Сил ТрО з розвиненою системою психологічної підтримки демонструють вищу стійкість, нижчий рівень втрат від небоездатності та більшу ефективність управління.

Пріоритетним напрямом розвитку системи психологічної підтримки Сил ТрО має стати її інтеграція у загальну систему бойового управління, підготовки та відновлення боездатності.

Подальші наукові дослідження повинні спрямовуватись на створення адаптованої до українського бойового досвіду моделі психологічної стійкості військовослужбовців у тривалих війнах (військових конфліктах).

Список використаних джерел

1. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 № 2866-IV // Відомості Верховної Ради України. 2005. № 52. Ст. 561.
2. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 № 5207-VI // Відомості Верховної Ради України. 2013. № 32. Ст. 412. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 18.03.2026).
3. Державна стратегія забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків на період до 2030 року : розпорядження Кабінету Міністрів України від 12.08.2022 № 752-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 18.03.2026).
4. Національний план дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1544-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (дата звернення: 18.03.2026).
5. Загуменна Ю. О., Греля Д. П. Гендерна рівність у контексті сучасних викликів національній безпеці України: теоретичні та практичні аспекти // LawandSafety. 2024. URL: <https://doi.org/10.32631/pb.2024.3.03> (дата звернення: 10.03.2026).
6. Перевалова Л., Гаряєва Г. Правові принципи регулювання державної гендерної політики в Україні // LawandInnovationSociety. 2021. URL: [https://doi.org/10.37772/2309-9275-2021-1\(16\)-19](https://doi.org/10.37772/2309-9275-2021-1(16)-19) (дата звернення: 10.03.2026).
7. Кравченко О., Войтовська А. Гендерна рівність в Україні: аналіз нормативно-правової бази // Соціальна робота та соціальна освіта. 2023. № 2(11). URL: [https://doi.org/10.31499/2618-0715.2\(11\).2023.291832](https://doi.org/10.31499/2618-0715.2(11).2023.291832) (дата звернення: 10.03.2026).
8. Перегудова Т. Формування інституційного забезпечення гендерної рівності у заробітній платі в Україні // DemographyandSocialEconomy. 2021. URL: <https://doi.org/10.15407/dse2021.04.134> (дата звернення: 10.03.2026).
9. Рада Безпеки Організації Об'єднаних Націй. Резолюція 1325 (2000) «Жінки, мир, безпека». Нью-Йорк : ООН, 2000.
10. Конвенція про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (CEDAW) : ухвалена Генеральною Асамблеєю ООН 18 грудня 1979 року.
11. Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 (2021) щодо участі жінок у підтриманні миру та безпеки.
12. Конвенція Ради Європи про запобігання насильству щодо жінок та домашньому насильству (Стамбульська конвенція). Стамбул, 2011.

Бесага І. В.

доцент кафедри адміністративного права та адміністративного процесу ННІПФПКП Львівського державного університету внутрішніх справ

доктор філософії у галузі права, доцент

СУДОВА ПРАКТИКА ЩОДО ПОРУШЕНЬ ГЕНДЕРНИХ ПРАВ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день кількість проваджень щодо адміністративних правопорушень, пов'язаних із дотриманням гендерних прав у Збройних Силах України, є надзвичайно незначною (якщо брати до уваги дані з єдрср). Практично відсутні системні підходи суддів, що б дозволяли сформувати усталені тенденції щодо вчинення таких порушень та їх правової кваліфікації. Поодинокі судові рішення, що доступні для аналізу, не дають змоги робити статистично значущі висновки про характер чи частоту гендерно зумовлених правопорушень, водночас вони дозволяють окреслити окремі прояви та форми поведінки, які потенційно можуть містити дискримінаційний компонент.

У поданих тезах проаналізовано правові підходи судів до оцінки насильницьких діянь за ознакою статі і проблеми доказування наявності складу правопорушення, що супроводжують розгляд подібних справ. Відтак, наведений аналіз покликаний поверхового окреслити контури практики застосування законодавства у сфері гендерної рівності у військовому середовищі, визначити слабкі місця правозастосування та намітити напрями удосконалення судової практики. Виклад судової практики здійснено з акцентом на встановлені обставини, кваліфікацію дій військовослужбовців та аргументацію судів щодо наявності або відсутності складу адміністративного правопорушення, що дає змогу окреслити загальні тенденції та проблемні питання правозастосування у цій сфері.

Так, у постанові від 12 вересня 2022 року Суд розглядає порушення гендерних прав у контексті службової діяльності військової службової особи, поєднуючи його з перевищенням влади та недбалим ставленням до військової служби в умовах особливого періоду. Як убачається з матеріалів справи, інкримінована поведінка полягала у систематичному та неодноразовому порушенні гендерної рівності, що проявлялося через цькування, вербальне приниження гідності, психологічний тиск, порушення приватних кордонів, докучання та зневаження моральними принципами (харасмент) щодо співробітників навчального закладу та військовослужбовців. Водночас зазначені дії Суд розглядає не ізольовано, а в контексті виходу за межі наданих повноважень та неналежного виконання обов'язків військової служби, що, як видається, відображає інституційне сприйняття таких проявів передусім як порушення службової дисципліни. Разом із тим, аналіз мотивувальної частини свідчить, що Суд, дослідивши протоколи про адміністративні правопорушення, заяви та службові документи, не поставив під сумнів сам факт інкримінованих дій, однак не здійснював їх детальної оцінки з огляду на вирішальне значення процесуального чинника. Відтак ключовою підставою ухваленого рішення стало застосування положень ч. 2 ст. 38 та п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП [1], відповідно до яких провадження підлягає закриттю у разі спливу строків накладення адміністративного стягнення [2].

У ще одній постанові Суд розглядав питання дотримання вимог військової дисципліни та виконання законних вимог командира військової частини у контексті службової діяльності особи, яка, водночас, відповідно до своїх функціональних обов'язків, несе відповідальність за додержання принципів соціальної справедливості та гендерної рівності. Особі ставилося у провину діяння, яке полягало у невиконанні законних вимог командира, зокрема порушенні строків подання актів службових розслідувань, призначених відповідними наказами. При цьому орган, що склав протокол, пов'язував такі дії з порушенням вимог статутів Збройних Сил України, які, серед іншого, зобов'язують військовослужбовця поважати честь і гідність кожної людини та дотримуватися встановлених стандартів поведінки. Гендерний вимір у цій справі не набув самостійного значення на рівні фактичних обставин правопорушення, а фігурував радше як елемент нормативного контексту службових обов'язків особи. Водночас відсутні вказівки на конкретні дії, що виражали б дискримінаційне ставлення, харасмент чи інші форми порушення гендерної рівності щодо інших осіб. Таким чином, як видається, апеляція до принципу гендерної рівності у матеріалах справи мала декларативний характер і не трансформувалася у самостійний об'єкт правової оцінки [3].

У останній постанові, на яку варто звернути увагу, Суд розглядає поведінку особи у взаємодії з працівниками поліції, в межах якої, поряд із ознаками злісної непокори, фіксується словесне ображення відносно гендерної ідентичності. Як убачається з протоколу про адміністративне правопорушення, інкриміновані дії включали агресивну поведінку, нецензурні висловлювання, погрози фізичною розправою, а також образи, спрямовані на гендерну ідентичність працівників поліції. Водночас такий елемент поведінки, як гендерно забарвлені висловлювання, не був виокремлений як самостійний об’єкт правової оцінки, а розглядався у складі загальної характеристики зухвалої та конфліктної поведінки особи. Суд акцентував на обов’язковості наявності чітко встановленої законної вимоги поліцейського як ключової ознаки складу правопорушення, передбаченого ст. 185 КУпАП [1], а також на необхідності належного доказового підтвердження факту її невиконання. Водночас у протоколі не було конкретизовано зміст такої вимоги, обставини її висунення та ознаки виконання поліцейськими службових обов’язків. Додатково Суд звернув увагу на відсутність будь-яких об’єктивних доказів — показань свідків, відеозаписів чи інших матеріалів, які б підтверджували факт злісної непокори. Відтак Суд дійшов висновку про відсутність події та складу адміністративного правопорушення, передбаченого ст. 185 КУпАП, і закрив провадження на підставі п. 1 ч. 1 ст. 247 КУпАП. Таким чином, гендерно марковані образливі висловлювання, зафіксовані у протоколі, не набули самостійного юридичного значення у межах цієї справи, а її вирішення було зумовлене виключно недоведеністю ключових елементів складу адміністративного правопорушення [4].

Узагальнення наведених судових рішень дозволяє, як видається, реконструювати не лише окремі епізоди неправомірної поведінки, але й окреслити типологію проявів порушень гендерної рівності у середовищі військової служби, а також виявити особливості їх правової оцінки та обмеження правозастосування.

Передусім, аналіз фактичних обставин свідчить, що порушення гендерної рівності у Збройних Силах України проявляються переважно у формах, які не завжди отримують автономну юридичну кваліфікацію. Найбільш виразною є форма психологічного насильства, що включає цькування, вербальне приниження гідності, докучання, порушення приватних кордонів та інші прояви харасменту. Така поведінка, як убачається з практики, реалізується у межах службових відносин і часто поєднується з використанням владних або службових повноважень, що надає їй характеру не лише адміністративного правопорушення, але й дисциплінарного делікту. Водночас фіксується й інша форма — застосування гендерно маркованих образливих висловлювань, які виступають елементом конфліктної або агресивної поведінки, однак не розглядаються судами як самостійний різновид дискримінації.

Разом із тим, що прикметно, у значній частині випадків гендерний компонент правопорушення «розчиняється» у загальних складах адміністративних деліктів. Так, систематичне порушення гендерної рівності кваліфікується через перевищення влади або недбале ставлення до військової служби; образи за ознакою гендерної ідентичності — у межах складу злісної непокори чи порушення громадського порядку; а посилення на обов’язок дотримання гендерної рівності може взагалі мати декларативний характер без встановлення відповідних фактичних проявів. Відтак гендерна рівність у судовій практиці постає не як самостійний об’єкт правового захисту, а як елемент ширшого контексту — службової дисципліни, порядку управління або належної поведінки військовослужбовця.

Водночас дослідження судової практики дозволяє виявити низку системних проблем правозастосування. По-перше, спостерігається дефіцит належної кваліфікації гендерно зумовленої поведінки. Суди, як правило, не здійснюють самостійного аналізу дискримінаційного аспекту, обмежуючись перевіркою ознак «звичних» складів адміністративних правопорушень. По-друге, доказування у справах цієї категорії залишається фрагментарним: відсутність відеофіксації, показань свідків або належним чином оформлених пояснень істотно ускладнює встановлення події правопорушення, особливо коли йдеться про вербальні чи психологічні форми впливу.

Нарешті, можна дійти висновку, що сучасна судова практика лише опосередковано відображає проблему порушення гендерної рівності у ЗСУ, фіксуючи її через призму суміжних правопорушень, але не формуючи сталих підходів до її автономної правової оцінки. Це, своєю чергою, зумовлює ситуацію, за якої навіть наявність ознак психологічного насильства чи іншої дискримінаційної поведінки не завжди трансформується у юридичну відповідальність, що вказує на необхідність як нормативного уточнення відповідних складів правопорушень, так і вдосконалення практики їх доказування та кваліфікації.

Список використаних джерел

1. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст.1122.
2. Постанова Шевченківського районного суду міста Києва від 12 вересня 2022 року у справі № 761/12341/22. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/106245003>
3. Постанова Красноармійського міськрайонного суду Донецької області від 20 грудня 2023 року у справі № 235/3385/23. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/115780618>
4. Постанова Деснянського районного суду міста Києва від 28 серпня 2024 року у справі № 754/11508/24. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/121254848>

Бігуняк А.О.

аспірантка кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту №5 Харківського
національного університету внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОТОВНОСТІ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ ДО ВИКОНАННЯ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВИХ ЗАВДАНЬ В ЕКСТРЕМАЛЬНИХ УМОВАХ

В умовах тривалої воєнної загрози, зростання навантаження на сили сектору безпеки і оборони України та ускладнення характеру оперативно-службових завдань особливої актуальності набуває проблема психологічного забезпечення готовності персоналу до діяльності в екстремальних умовах. Для працівників поліції, які одночасно виконують функції забезпечення правопорядку, реагування на кризові події, підтримання публічної безпеки, евакуаційних, стабілізаційних та інших завдань у зоні підвищеного ризику, психологічна готовність постає не лише як індивідуальний ресурс, а як складова загальної функціональної спроможності підрозділу в системі безпеки держави. У цьому контексті її доцільно розглядати як операційно значущий ресурс службово-бойової діяльності, що безпосередньо впливає на стійкість виконання завдань, збереження керованості поведінки, дотримання алгоритмів взаємодії та зниження ймовірності критичних помилок у ситуаціях загрози.

У сучасних вітчизняних дослідженнях наголошується, що готовність поліцейських до дій у кризових та воєнних ситуаціях формується під впливом комплексу взаємопов'язаних чинників, серед яких провідне місце посідають емоційна стійкість, здатність до саморегуляції, професійна мотивація та внутрішня мобілізаційна налаштованість [1]. Це дає підстави трактувати психологічну готовність не як окрему рису, а як інтегративний ресурс, критично важливий для збереження ефективності діяльності в умовах підвищеного ризику, невизначеності та загрози.

Особливого значення у структурі психологічної готовності набувають мотиваційно-вольові детермінанти, оскільки саме вони забезпечують перехід від потенційної готовності до реальної професійної дії в екстремальній ситуації. Як засвідчують сучасні дослідження, внутрішня мотивація професійного обов'язку, готовність до вольового зусилля, здатність до самоконтролю та підтримання цілеспрямованості в умовах ризику є ключовими передумовами ефективної поведінки поліцейського [2]. У контексті службово-бойової діяльності це означає,

що психологічне забезпечення має бути орієнтоване не лише на розвиток стресостійкості, а й на формування стійкої мотиваційної включеності, вольової мобілізації та здатності до свідомого регулювання поведінки в ситуаціях підвищеної відповідальності.

У межах сучасного воєнного контексту важливим є врахування того, що психологічна готовність до професійного стресу повинна формуватися ще на етапі професійної підготовки майбутніх правоохоронців, оскільки саме цей період визначає базову здатність до функціонування в умовах тривалого навантаження, ризику та емоційної напруги. У дослідженні особливостей психологічної готовності майбутніх правоохоронців до професійного стресу в умовах війни підкреслюється, що її забезпечення пов'язане з розвитком адаптаційних механізмів, емоційно-вольової стійкості, самоконтролю та готовності до діяльності в умовах високої напруженості [3]. Для системи підготовки персоналу сектору безпеки і оборони це має принципове значення, оскільки вказує на необхідність безперервності психологічної підготовки – від первинного навчання до виконання реальних оперативно-службових і службово-бойових завдань.

Науково продуктивним є розуміння психологічної готовності працівників поліції як багаторівневої системи психологічного забезпечення, що інтегрує три взаємопов'язані контури. Перший контур – індивідуально-особистісний, який охоплює стресостійкість, емоційно-вольову саморегуляцію, мотивацію професійного обов'язку, професійну ідентичність та здатність до мобілізації в умовах ризику. Другий – операційно-професійний, що включає здатність до швидкого ситуаційного аналізу, прийняття рішень в умовах дефіциту часу, збереження функціональної ефективності за виснаження, а також дотримання професійних алгоритмів у нестандартних обставинах. Третій – соціально-координаційний, пов'язаний із міжособистісною довірою, дисципліною взаємодії, командною узгодженістю, комунікативною стійкістю та здатністю діяти в міжвідомчому форматі. Саме останній контур набуває особливої ваги в сучасних умовах, оскільки успішне виконання оперативно-службових і службово-бойових завдань дедалі частіше залежить не лише від індивідуальної витривалості, а й від якості координації між різними суб'єктами сектору безпеки і оборони. У зв'язку з цим доцільно наголосити, що психологічне забезпечення готовності має будуватися не лише навколо розвитку індивідуальної стресостійкості, а й навколо формування психологічної сумісності та функціональної взаємоузгодженості в умовах спільного виконання завдань. У практичному вимірі це означає необхідність включення до системи підготовки елементів сценарно-моделювального тренінгу, відпрацювання прийняття рішень у ситуаціях множинної невизначеності, вправ на командну взаємодію в умовах перевантаження, а також коротких протоколів психологічної стабілізації перед, під час і після виконання критичних завдань. Такий підхід є співзвучним із сучасною логікою наближення системи підготовки персоналу сектору безпеки і оборони до стандартів, орієнтованих на функціональну готовність, міжвідомчу сумісність і стійкість до тривалого стресового навантаження.

Окремого значення набуває превентивний вектор психологічного забезпечення. У контексті службово-бойової діяльності недостатньо оцінювати лише наслідки психоемоційного перевантаження після виконання завдання; значно важливішим є раннє виявлення дефіцитів психологічної готовності ще до того, як вони трансформуються у дезорганізацію поведінки, порушення дисципліни взаємодії, імпульсивні рішення або зниження надійності виконання наказу. Відтак психологічна підтримка має бути інтегрована в повний цикл підготовки й виконання оперативно-службових завдань – від етапу відбору та тренування до супроводу в реальних умовах і постподієвої стабілізації.

Практичний вимір проблеми психологічної готовності особливо виразно проявляється через вплив екстремальних умов службової діяльності на функціональний та психоемоційний стан правоохоронців. Сучасні дослідження показують, що тривале перебування в умовах високого службового навантаження, ризику та психоемоційного напруження супроводжується змінами функціонального стану, виснаженням регуляторних ресурсів та підвищенням імовірності дезадаптивних реакцій [4].

Таким чином, у сучасних умовах психологічна готовність працівників поліції до діяльності в екстремальному середовищі має розглядатися як системний ресурс службово-бойової спроможності, а її забезпечення – як окремий напрям удосконалення підготовки персоналу сектору безпеки і оборони України.

Список використаних джерел:

1. Пономаренко Я. С., Шиліна А. А., Греса Н. В. Чинники психологічної готовності поліцейських до дій у кризових та воєнних ситуаціях. *Наукові записки. Серія: Психологія*. 2025. № 3. С. 80–86. <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2025-3-11>
2. Пономаренко Я. С., Шиліна А. А. Мотиваційно-вольові детермінанти психологічної готовності поліцейських до екстремальної діяльності. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Психологія*. 2025. Т. 36 (75), № 3. С. 111–116. <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2025.3/16>
3. Shvets D. V., Kisil Z. R., Pasko O.M., Tsilmak O.M., Katolyk H.V., Rohovenko M.M., Okhrimenko O. I. Peculiarities of future law enforcement officers' psychological readiness for professional stress in war conditions. *Wiadomosci lekarskie*. 2025. Vol. 78(8). P. 1488- 1495. <https://doi.org/10.36740/WLek/209501>
4. Okhrimenko I.M., Pasko O.M., Prudka L.M., Matiienko T.V., Smirnova O.M., Serednytska I.A., Lebedieva N.V. The impact of extreme conditions of service activities on the functional and psycho-emotional state of law enforcement officers. *Pol Merkur Lekarski*. 2025. №53(6). P. 775-781. <https://doi.org/10.36740/Merkur202506110>

Білаш О.В.

доцент кафедри фундаментальних наук
Національної академії сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного,
к.е.н., доцент,

Сорокатиий М.І.

доцент кафедри фундаментальних наук
Національної академії сухопутних військ імені
гетьмана Петра Сагайдачного,
к.ф.-м.н., доцент

ПРОФЕСІЙНЕ ВИГОРАННЯ У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ТА МЕТОДИ ЙОГО ПРОФІЛАКТИКИ

Війна вплинула на життя кожної людини, а особливо на військовослужбовців та членів їхніх родин, які постійно перебувають в стресі. Професійна діяльність військовослужбовців характеризується високою інтенсивністю стресових впливів, невизначеністю та відповідальністю за життя і безпеку інших. У таких умовах суттєво зростає ймовірність розвитку професійного вигорання, що негативно впливає на ефективність діяльності, психічне здоров'я та соціальне функціонування особистості. Проблема профілактики професійного вигорання набуває особливої актуальності у контексті забезпечення стійкості та боєздатності працівників сектору безпеки і оборони.

Професійне вигорання досліджується у багатьох працях. Розвиток цього феномену значною мірою залежить від зовнішніх факторів та індивідуальних особливостей людини, зокрема – її емоційності та стресостійкості, у меншій мірі – від статі людини та її гендерної ідентичності [1]. Класичні підходи визначають вигорання як багатовимірний синдром, що включає емоційне виснаження, деперсоналізацію та редукцію професійних досягнень. Сучасні дослідження акцентують увагу на ролі хронічного стресу, індивідуальних ресурсів та організаційних факторів у його формуванні.

До основних чинників розвитку професійного вигорання в умовах підвищеного ризику належать: операційні (інтенсивність та небезпечність завдань, дефіцит часу); організаційні (недостатня підтримка, неефективне управління); психологічні (низький рівень стресостійкості); соціальні (обмеження соціальної підтримки, ізоляція). Виділяють ще й екзистенційні аспекти професійного вигорання у військовослужбовців, до яких відносять незадоволеність досягнутими результатами і результатами діяльності, почуття фрустрації і самотності, втрата сенсу життя [2]. Сукупність цих факторів формує передумови для виснаження особистості.

На нашу думку, для боротьби з професійним вигоранням необхідно здійснювати низку індивідуальних профілактик, зокрема: формувати здатність адаптуватися до змін, підтримувати внутрішню стабільність та ефективно відновлювати ресурси; формувати адаптивні стратегії, до яких належать проблемно-орієнтоване мислення, когнітивна переоцінка ситуацій та активний пошук рішень; розвивати навички саморегуляції, які включають техніки дихання, релаксації, концентрації уваги, що дозволяють знижувати рівень напруги; здійснювати регулярне відновлення фізичних та психічних ресурсів, баланс між роботою і відпочинком. Окрім того, з професійним вигоранням допомагає боротися наявність довірливих відносин у військовому підрозділі, ефективна комунікація та розподіл завдань між усіма військовослужбовцями та формування позитивного соціально-психологічного середовища.

Варто також виділити організаційний рівень профілактики професійного вигорання. До цих заходів відносять: оптимізацію режиму служби; систематичну діагностику, консультування та супровід персоналу; формування компетенцій управління стресом у підлеглих та створення підтримуючого середовища. Розвиток інноваційних технологій сприяє випередженню професійного вигорання завдяки сучасним методам профілактики, які включають: використання цифрових платформ психологічної підтримки; проведенню тренінгів емоційного інтелекту; здійсненню симуляційних тренувань для підготовки до стресових ситуацій.

Отже, професійне вигорання військовослужбовців є важливою проблемою, яку необхідно ліквідувати шляхом запровадження різноманітних заходів профілактики. Найбільш ефективними є методи, спрямовані на розвиток здатності адаптуватися до змін, формувати навички саморегуляції, ефективна комунікація, розподіл завдань між усіма військовослужбовцями та формування позитивного соціально-психологічного середовища. Ефективність профілактики професійного вигорання військовослужбовців визначається комплексністю підходу та інтеграцією заходів на різних рівнях. Ми вважаємо, що ігнорування хоча б одного з рівнів знижує загальну ефективність системи.

Список використаних джерел:

1. Вержевська Х., Кихтюк О. Психологічні аспекти емоційного вигорання військовослужбовців Збройних Сил України // Scientific Journal «Psychology Travelogs», 2023. Вип. 3.
2. Деренько В., Дмитрів В., Пасічняк Л. Психологічні аспекти професійного вигорання військовослужбовців // Освітні обрії. 2023. Том 57. №2.2. С. 55-58.

Ванько Д.О.

студент навчальної групи Н-252, Національна безпека, Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій, Національна академія Служби безпеки України

Євтушенко В.В.

доцент кафедри СФБП ННТЦ ОБП Національна
академія Служби безпеки України

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ТА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВИХ ТА/АБО СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

Сучасний стан збройної агресії проти України докорінно змінив характер виконання оперативно-службових та службово-бойових завдань. Екстремальні умови службової діяльності висувають підвищені вимоги до адаптаційних можливостей організму та психіки особового складу. В таких умовах людський капітал стає визначальним фактором операційної спроможності підрозділів. Психологічна підтримка та забезпечення гендерної рівності перестали бути допоміжними напрямками роботи, перетворившись на критичні елементи боєздатності.

Актуальність теми зумовлена трьома основними факторами. По-перше, інтенсивність бойових дій призводить до швидкого вичерпання психологічного ресурсу особового складу, що вимагає впровадження науково обґрунтованих протоколів швидкої психологічної допомоги та відновлення. По-друге, стрімке збільшення кількості жінок у силах безпеки і оборони, зокрема на бойових та керівних посадах, потребує розробки нових моделей взаємодії, що виключають дискримінацію та професійну стигматизацію. По-третє, інтеграція України до євроатлантичних безпекових структур зобов'язує дотримуватися стандартів НАТО, де концепція «Human Security» (людська безпека) є фундаментом планування будь-яких операцій.

Забезпечення психологічної стійкості та гендерної збалансованості дозволяє мінімізувати деструктивні явища в колективах, такі як конфліктність, емоційне вигорання та порушення службової дисципліни. Синергія цих двох напрямів створює середовище, у якому професійна ефективність фахівця визначається його компетентністю та психологічною готовністю, а не статеву належністю чи здатністю приховувати симптоми стресу. Таким чином, розробка дієвих механізмів психологічного супроводу та реалізація гендерної політики є запорукою стійкості сил сектору безпеки і оборони в умовах тривалого воєнного конфлікту.

Система психологічної допомоги в секторі безпеки і оборони України функціонує як безперервний цикл, що охоплює етапи від професійно-психологічного відбору кандидатів до їх повної реабілітації після завершення служби. Центральним елементом цієї системи є збереження психічного здоров'я та забезпечення психологічної готовності – системи мотиваційних, вольових та професійних характеристик, що дозволяють діяти результативно в екстремальних умовах [1].

Організація допомоги безпосередньо під час виконання службово-бойових завдань базується на п'яти ключових принципах: наближеність (надання допомоги поблизу підрозділу), негайність (втручання у найкоротший строк після події), передбачуваність, системність та простота. Застосування принципу простоти передбачає зосередження на базових потребах: забезпеченні фізичного відпочинку, безпеки та контакті з емоційно значущими особами, що сприяє швидкому відновленню працездатності.

Практична реалізація психологічної підтримки «в полі» здійснюється через розгортання пунктів психологічної допомоги (ППД). Згідно з чинними положеннями, такі пункти розгортаються поблизу медичних пунктів військових частин і можуть бути як стаціонарними, так і мобільними. Основними функціями ППД є:

- психологічне діагностування стану особового складу;
- надання допомоги при гострих реакціях на стрес;
- відновлення боєздатності через методи психічної саморегуляції;
- кризове консультування [2, п. 2.5].

Важливим регламентом є обмеження терміну перебування на ППД до трьох діб. Якщо протягом цього часу психологічний стан військовослужбовця не відновлюється, він підлягає направленню до медичного пункту для подальшої евакуації та надання спеціалізованої медичної допомоги. Це дозволяє ефективно керувати психогенними втратами – випадками втрати боєздатності через вплив бойового стресу.

Після виведення підрозділів із району виконання завдань обов'язковим етапом є психологічна декомпресія. Цей комплекс заходів спрямований на поступове переключення психічних механізмів з екстремального режиму функціонування до умов мирної життєдіяльності, що є первинною формою психологічної реабілітації [3]. Психологічна допомога на цьому етапі включає також метод психологічного дебрифінгу – структурованого обговорення спільно пережитої травматичної події для зниження ризику розвитку посттравматичного стресового розладу [1, розд. I, п. 3].

Науково-методичний супровід цих процесів, відповідно до нормативних вимог 2025 року, покладається на спеціалізовані науково-дослідні установи Міноборони, які розробляють протоколи та стандарти втручань низької інтенсивності, що можуть застосовуватися не лише психологами, а й підготовленим сержантським та офіцерським складом [1, розд. п. 8].

Сектор безпеки і оборони України історично характеризувався маскулінізмом, що створювало бар'єри для кар'єрного зростання жінок та обмежувало використання потенціалу всього персоналу. Сучасна гендерна політика спрямована на усунення дискримінації за ознакою статі, що сприяє справедливості та підвищує оперативну ефективність підрозділів [2, с. 178].

Змішані за гендерним складом підрозділи демонструють вищу адаптивність. Зокрема, вони мають кращі показники у комунікації з цивільним населенням, виявленні потреб вразливих груп на деокупованих територіях та проведенні заходів із фіксації воєнних злочинів [1, с. 27]. Проте впровадження гендерної рівності на робочому місці стикається з викликами:

- Стереотипізація: упередження щодо обмежених можливостей жінок у виконанні фізично складних або стресових завдань призводять до їхньої професійної стигматизації.

- Небажана поведінка: дані свідчать, що 12,8% працівників стикалися з коментарями сексуального підтексту, а 10,6% – із фізичним контактом, що негативно впливає на морально-психологічний клімат.

- Інституційні бар'єри: недостатня кількість спеціалістів з гендерних питань та недосконалість механізмів поєднання сімейних і професійних обов'язків.

Для подолання цих проблем необхідна інтеграція гендерної перспективи у систему професійної підготовки. Це включає аналіз впливу управлінських рішень на обидві статі та врахування специфічних потреб чоловіків і жінок у логістичному забезпеченні.

Психологічна підтримка в секторі безпеки повинна бути гендерно-чутливою. Стереотипи щодо маскуліності часто стають бар'єром для звернення чоловіків за психологічною допомогою, що призводить до накопичення симптомів бойової психічної травми. Жінки ж можуть відчувати додатковий стрес через потребу постійного доведення своєї компетентності. Створення безпечного середовища, вільного від сексизму та домагань, є обов'язковою умовою збереження ментального здоров'я колективу та зміцнення згуртованості (cohesion) підрозділу.

Для посилення стійкості сил сектору безпеки і оборони необхідно:

- Запровадити обов'язкові тренінги з гендерної компетентності та кризової психології для командного складу.

- Цифровізувати моніторинг психоемоційного стану особового складу через анонімні мобільні додатки.

- Створити дієві механізми реагування на факти сексуальних домагань та дискримінації з гарантіями захисту постраждалих.

- Розвивати інститут гендерних радників та систему підтримки за принципом «рівний-рівному».

Забезпечення психологічної підтримки та дотримання принципів гендерної рівності – це не відокремлені напрями, а єдиний механізм підвищення життєстійкості сил безпеки і оборони. Відмова від застарілих стереотипів на користь науково обґрунтованих методів управління персоналом є запорукою професіоналізму та спроможності держави протистояти сучасним загрозам.

Список використаних джерел

- 1) Наказ Міністерства оборони України від 11.11.2025 № 768 «Про затвердження Порядку організації психологічної допомоги в системі Міністерства оборони України» (разом із Порядком). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1930-25#Text> (дата звернення 13.04.2026)
- 2) Наказ Головнокомандувача Збройних Сил України від 28.07.2020 № 99 «Про затвердження Положення про пункти психологічної допомоги у Збройних Силах України» (разом із Положенням). URL: <https://sprotyvg7.com.ua/wp-content/uploads/2023/08/%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85-%D0%BF%D1%83%D0%BD%D0%BA%D1%82.pdf> (дата звернення 13.04.2026)
- 3) Інформаційний матеріал «Психологічна підтримка», що описує структуру морально-психологічного забезпечення ЗСУ, професійно-психологічний відбір, рівні психологічної підготовки, а також процедури декомпресії та реабілітації. URL: <https://www.zsu.gov.ua/korysne/psykholohichna-pidtrymka> (дата звернення 13.04.2026)
- 4) Перунова О. Забезпечення гендерної рівності на робочому місці в органах сектору безпеки і оборони. *Науковий вісник Ужгородського Національного Університету. Серія ПРАВО*. 2024. Вип. 84, ч. 3. С. 176–181. URL: <https://visnyk-juris-uzhnu.com/wp-content/uploads/2024/09/28-2.pdf> . (дата звернення 13.04.2026)
- 5) Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів у систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України / О. Волобуєва та ін. ; за заг. ред. К. Левченко. Київ, 2021. 292 с. URL: <https://www.kmu.gov.ua/storage/app/sites/1/18%20-%20Department/18%20-%20PDF/08.2021/hei-web-final.pdf> (дата звернення 13.04.2026)

Верьовкін В.В.

ГДІ, Державна податкова служба України,
докторант, к.ф.н.

ВПЛИВ ФІЗИЧНИХ ФАКТОРІВ НА ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНИЙ СТАН ЛЮДИНИ У КОНТЕКСТІ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАХИСТУ

У межах дослідження питань забезпечення службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони України звісно превалювало бажання відгукнутись на значно ширше коло питань, які є актуальними, як ніколи. До таких питань можна віднести використання біометричних даних для авторизації у системах пропускового режиму, застосування технічних засобів контролю несанкціонованого доступу до інформації, а також проблематику інформаційно-психологічного впливу. Важливим напрямом дослідження також є порівняння підходів до класифікації доступу до інформації в Україні та державах-членах НАТО, зокрема щодо режиму інформації з обмеженим доступом і категорії «для службового користування».

Разом із тим у межах даних тез увагу зосереджено на явищі, що перебуває на межі фізики, фізіології та психології людини. Йдеться про природні фізичні процеси поширення хвиль, які за певних умов можуть впливати на стан людини. З одного боку, такі явища інколи сприймаються як малоймовірні або навіть фантастичні, однак простота їх виникнення та доступність технічних засобів поширення сигналів зумовлюють необхідність наукового аналізу потенційних ризиків.

Одним із таких явищ є поширення радіохвиль у короткохвильовому діапазоні. Радіосигнал може поширюватися не лише у вигляді наземної хвилі, але й за рахунок відбиття від іоносфери. У такому випадку сигнал поширюється за принципом так званої *sky wave propagation*, що дозволяє долати значні відстані [1]. При цьому виникає явище так званої «зони затінення» (*skip zone*) — області, у якій сигнал не приймається через особливості траєкторії відбиття хвиль від іоносфери.

Рисунок 1 – Схема поширення радіохвиль у короткохвильовому діапазоні

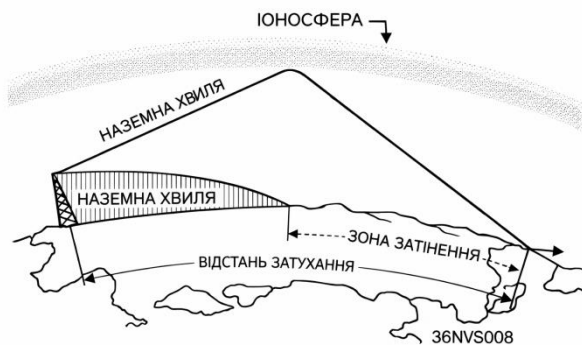

Рис. 1. Поширення радіохвиль: 1 – наземна хвиля; 2 – іоносферне поширення сигналу (*sky wave*); 3 – іоносфера; 4 – зона затінення (*skip zone*).

Джерело: узагальнено автором на основі навчальних матеріалів інтенсиву «Зв’язок: Basic», Центр підготовки операторів БПЛА «Крук». [2].

У разі якщо частота радіохвилі перевищує критичне значення для певного шару іоносфери, сигнал не повертається на поверхню Землі, а проходить крізь іоносферу у космічний простір. У такому випадку іоносферне поширення сигналу не відбувається, що істотно обмежує дальність радіозв’язку.

Звичайні радіохвилі діапазонів HF, VHF та UHF широко використовуються у радіозв’язку, телебаченні та мобільних системах зв’язку. У стандартних умовах їхня потужність є відносно невеликою, тому вони не спричиняють суттєвого впливу на фізіологічний стан людини. Основним можливим ефектом за умов дуже високої потужності є локальне нагрівання тканин.

Водночас у разі використання електромагнітного випромінювання значної потужності, зокрема мікрохвильового діапазону, можуть спостерігатися інші ефекти, такі як нагрів тканин, больові відчуття, дезорієнтація або тимчасове зниження концентрації уваги. Прикладом подібних технологій є система *Active Denial System*, яка використовує міліметрові хвилі для створення інтенсивного теплового відчуття на поверхні шкіри [3].

Окрему групу фізичних факторів становлять акустичні хвилі. Відомо, що звукові сигнали певної інтенсивності або частоти можуть спричинити запаморочення, відчуття тривоги, дезорієнтацію чи загальний дискомфорт. Для прикладу можна навести системи спрямованого акустичного впливу, такі як *Long Range Acoustic Device*, що використовують інтенсивний звуковий сигнал для впливу на поведінку людини [4].

У деяких випадках описувані явища можуть сприйматися як стан так званого «ступору». Однак у більшості випадків це пояснюється не прямим фізичним впливом хвиль на нервову систему, а психологічною реакцією організму на раптовий сильний сигнал або стресову ситуацію. Подібна реакція відповідає відомій моделі поведінкових реакцій нервової системи *fight-flight-freeze*, у межах якої можливе короточасне «завмирання» людини [5, с. 286].

Одним із можливих елементів індивідуального захисту від окремих видів сенсорного або інформаційного впливу в повсякденному житті може бути використання окулярів. Наявність оптичної поверхні створює додатковий бар’єр між зовнішнім середовищем

і органами зору, що може сприяти частковому відбиттю або розсіюванню інтенсивних світлових сигналів та зменшенню сенсорного навантаження на нервову систему.

У випадках виникнення стресових або дезорієнтуючих стимулів відповідно до моделі *fight-flight-freeze*, то практичні рекомендації щодо роботи з такими реакціями ґрунтуються на принципах регуляції нервової системи, усвідомлення тілесних сигналів і поступового повернення організму до відчуття безпеки. До таких підходів належать техніки стабілізації дихання, відновлення уваги до навколишнього середовища, а також формування навичок саморегуляції, що дозволяють знизити інтенсивність стресової реакції та відновити контроль над поведінкою.

Таким чином, деякі фізичні фактори, зокрема акустичні та електромагнітні хвилі певних параметрів, здатні впливати на фізіологічний і психоемоційний стан людини. Однак у більшості практичних випадків йдеться не про прямий контроль поведінки, а про виникнення дискомфорту, дезорієнтації або стресових реакцій. Вивчення подібних явищ є важливим для розуміння потенційних ризиків у сфері інформаційної та психологічної безпеки, а також для розроблення заходів захисту особового складу в умовах сучасних інформаційних та технологічних викликів.

Список використаних джерел:

1. Skywave propagation. Encyclopaedia Britannica. URL: <https://www.britannica.com/technology/skywave> (дата звернення: 07.03.2026).
2. Навчальні матеріали інтенсиву «Зв'язок: Basic». Центр підготовки операторів БПЛА «Крук», 2024.
3. Active Denial System. U.S. Department of Defense. URL: <https://www.dvidshub.net/feature/activedenialsystem> (дата звернення: 07.03.2026).
4. Long Range Acoustic Device (LRAD). American Technology Corporation. URL: <https://www.lradx.com> (дата звернення: 07.03.2026).
5. Cannon W. B. Bodily Changes in Pain, Hunger, Fear and Rage. New York: Appleton, 1915.

Герасименко О.А.

завідувач сектору психологічних досліджень лабораторії почеркознавчих, лінгвістичних, психологічних та мистецтвознавчих досліджень Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М.С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, Харків, Україна,
доктор філософії в галузі «Психологія»

Лубенцов А.В.

заступник директора з експертної роботи Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, Харків, Україна,
кандидат юридичних наук, старший дослідник

Ткаченко А.О.

в.о. заступника директора-завідувача відділення Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України, Київ, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЯ ПРИНЦИПІВ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ: ДОСВІД НАЦІОНАЛЬНОГО НАУКОВОГО ЦЕНТРУ «ІНСТИТУТ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ІМ. М. С. БОКАРІУСА»

У сучасних умовах, особливо в період збройної агресії проти України, значно зростає роль людського фактору в секторі безпеки і оборони. Ефективність виконання співробітником покладених на нього обов'язків, службових та бойових завдань безпосередньо залежить не лише від технічного забезпечення, а й від психологічного стану особового складу та рівня забезпечення гендерної рівності. Саме тому питання психологічної підтримки та гендерної рівності набувають стратегічного значення.

Психологічна підтримка є важливим елементом збереження морально-психологічного стану працівників силових структур. До основних напрямів належать: психологічна підготовка до дій в екстремальних умовах; супровід під час виконання завдань; психологічна реабілітація після бойових дій; профілактика стресових розладів. Належна організація психологічної допомоги сприяє зниженню рівня професійного вигорання, підвищує стійкість до стресу та зберігає життя і здоров'я особового складу.

Гендерна рівність означає забезпечення рівних прав, можливостей і умов служби для жінок і чоловіків. У секторі безпеки це проявляється у: рівному доступі до посад і кар'єрного зростання; справедливому розподілі обов'язків; відсутності дискримінації; створенні безпечного службового середовища [1-5]. Важливо враховувати, що сучасні силові структури активно інтегрують жінок у всі сфери діяльності, що підвищує загальну ефективність підрозділів.

Психологічний клімат у колективі значною мірою залежить від рівня справедливості та рівності. Дискримінація або упереджене ставлення негативно впливають на моральний стан працівників силових структур. Натомість гендерно чутливе середовище: сприяє довірі між членами колективу; підвищує згуртованість; покращує комунікацію та взаємодію під час виконання завдань.

Україна впроваджує міжнародні підходи до гендерної рівності та психологічної підтримки, орієнтуючись на стандарти НАТО. Це включає: розробку відповідних нормативних документів; навчання командного складу; впровадження гендерно орієнтованого планування операцій. Практика показує, що такі підходи підвищують ефективність управління та рівень довіри в підрозділах.

Національний науковий центр «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» (ННЦ ІСЕ) активно залучений до процесів психологічного забезпечення та впровадження гендерної політики України, особливо в умовах воєнного стану. Досвід Центру базується на науковому підході до психологічної експертизи та активній міжнародній співпраці для імплементації кращих стандартів.

На прикладі Національного наукового центру «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» Міністерства юстиції України можна простежити реальний стан забезпечення гендерної рівності у діяльності установи. Виокремлення досвіду ННЦ «Інститут судових експертиз ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса» є важливим, оскільки судова експертиза в умовах війни є невід'ємною частиною сектору безпеки, що забезпечує доказову базу для правосуддя.

НАЦІОНАЛЬНИЙ НАУКОВИЙ ЦЕНТР «ІНСТИТУТ СУДОВИХ ЕКСПЕРТИЗ ІМ. ЗАСЛ. ПРОФ. М. С. БОКАРІУСА» МІНІСТЕРСТВА ЮСТИЦІЇ УКРАЇНИ

♂ 189 ЧОЛОВІКІВ
47%

♀ 212 ЖІНОК
53%

ГЕНДЕРНА МАПА

ТОП-МЕНЕДЖМЕНТУ ННЦ ІСЕ

ДИРЕКТОРКА ТА ЗАСТУПНИКИ

♂ 1 чоловік

20%

♀ 4 жінки

80%

КЕРІВНИЦТВО ВІДДІЛЕНЬ

♂ 2 чоловіків

33%

♀ 4 жінки

67%

Аналіз гендерного складу свідчить про відносний баланс між чоловіками та жінками серед працівників. Зокрема, загальна кількість персоналу демонструє майже рівне співвідношення, що є позитивним показником дотримання принципів рівності.

Водночас у керівному складі спостерігається певна нерівномірність. Частка жінок на керівних посадах є меншою порівняно з чоловіками, що вказує на необхідність подальшого вдосконалення кадрової політики щодо забезпечення рівних можливостей кар'єрного зростання.

Серед наукових працівників та судових експертів також простежується гендерний баланс, хоча в окремих напрямках діяльності переважають представники однієї статі. Це може бути пов'язано зі специфікою професійної підготовки або історично сформованими тенденціями.

Загалом діяльність установи демонструє позитивну динаміку у впровадженні принципів гендерної рівності, однак потребує подальшого розвитку, зокрема у сфері представництва жінок на керівних посадах.

Отже, забезпечення психологічної підтримки та гендерної рівності є важливими складовими ефективної діяльності сил сектору безпеки і оборони України.

Психологічна підтримка сприяє збереженню психічного здоров'я особового складу та підвищенню його стійкості до стресових умов. У свою чергу, гендерна рівність забезпечує справедливе та інклюзивне середовище, що позитивно впливає на моральний клімат у колективі.

Поєднання цих підходів дозволяє підвищити ефективність виконання службових завдань, зміцнює довіру в колективі та відповідає сучасним міжнародним стандартам.

Таким чином, подальше впровадження та розвиток психологічної підтримки і гендерної рівності є необхідною умовою зміцнення обороноздатності України та підвищення ефективності діяльності її безпекових інституцій.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР.
2. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. URL: rada.gov.ua (дата звернення: 21.04.2026).
3. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» на період до 2025 року : Розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1544-р.
4. Психологічне забезпечення діяльності сил сектору безпеки і оборони : матеріали наук.-практ. конф. (м. Харків, 15 берез. 2024 р.). Харків : ННЦ «ІСЕ ім. Засл. проф. М. С. Бокаріуса», 2024. 150 с.
5. Стандарти НАТО щодо гендерної перспективи: Bi-SC Directive 040-001 «Integrating Gender Perspective into the NATO Command Structure».

Гончаренко Г.А.

професор спеціальної кафедри № 1 Центру захисту національної державності Навчально-наукового інституту державної безпеки Національної академії Служби безпеки України, доктор юридичних наук, доцент

Горчанюк О.С.

заступник директора Центру стратегічних комунікацій Навчально-наукового інституту інформаційної безпеки та стратегічних комунікацій Національної академії Служби безпеки України, доктор філософії у галузі державної безпеки

ПРОГРАМИ НАТО DEEP ЯК ІНСТРУМЕНТ ТРАНСФОРМАЦІЇ УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙСЬКОВОЇ ОСВІТИ: ГЕНДЕРНА СКЛАДОВА ТА ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА

В умовах повномасштабної війни та системних безпекових викликів питання якості підготовки персоналу сектору безпеки і оборони України набуває стратегічного значення. Сучасна військова освіта більше не обмежується передачею знань і формуванням професійних навичок, а виступає механізмом інституційної трансформації, розвитку людського потенціалу та формування організаційної культури, заснованої на принципах рівності, недискримінації та психологічної стійкості. У цьому контексті гендерна складова перестає бути додатковим елементом навчання і стає невід'ємною частиною системи забезпечення ефективності та сумісності з міжнародними стандартами [1].

Стратегічний вектор України на євроатлантичну інтеграцію закріплений на конституційному рівні. Відповідно до статті 102 Конституції України Президент є гарантом реалізації стратегічного курсу держави на набуття повноправного членства в Європейському Союзі та Організації Північноатлантичного договору [2]. Отже, реформування військової освіти відповідно до стандартів НАТО є виконанням конституційно визначеного курсу держави.

Одним із ключових інструментів такої трансформації є участь України у програмі NATO Defence Education Enhancement Programme (DEEP). Починаючи з 2015 року, DEEP забезпечує методологічну, експертну та освітню підтримку українських військових закладів вищої освіти, сприяючи модернізації навчальних програм, впровадженню стандартів якості НАТО та розвитку інституційної спроможності освітніх структур сектору безпеки і оборони [1].

Особливого значення набуває функціонування платформи NATO DEEP eAcademy, яка станом на початок 2026 року охоплює понад 45 курсів і залучає ключові військові освітні установи України - від університетів оборонного сектору до спеціалізованих академій сухопутних, повітряних і військово-морських сил, а також вищі військові навчальні заклади та підрозділи сектору безпеки. Значна частина курсів містить інтегрований гендерний компонент, включаючи теми жіночого лідерства, інклюзії та рівного доступу до військової освіти, протидії дискримінації та забезпечення рівних можливостей у кар'єрному зростанні. Поєднання теоретичних модулів із практичними завданнями створює умови для прикладного впровадження принципів гендерної рівності у професійній діяльності персоналу сектору безпеки і оборони [3].

У межах спеціалізованої гендерної підготовки важливу роль відіграють курси системи Advanced Distributed Learning (ADL), які забезпечують стандартизований підхід до формування компетентностей. Зокрема, курс ADL 168 «Pre Gender Advisor Course/Попередній курс для радників із гендерних питань», орієнтований на підготовку фахівців, здатних здійснювати експертний супровід управлінських рішень з урахуванням гендерного аналізу. Його унікальність полягає у формуванні аналітичної компетентності та розуміння нормативно-правових засад гендерної політики НАТО [4].

Курс ADL 169 «Gender Perspective in Military Operations/Гендерна перспектива у військових операціях» фокусується на інтеграції гендерного аналізу у процеси планування та реалізації військових операцій. Він формує здатність оцінювати вплив операцій на різні групи населення, враховувати соціокультурні фактори середовища безпеки та підвищувати ефективність міжвідомчої й цивільно-військової взаємодії [5]. Саме цей курс демонструє, що гендерна складова є фактором підвищення оперативної ефективності, а не лише питанням політики рівності.

Курс ADL 171 «Pre Gender Focal Point Course/Попередній курс для ключових контактних осіб із гендерних питань» забезпечує підготовку співробітників, відповідальних за координацію впровадження гендерної політики на рівні структур і підрозділів. Його практична спрямованість полягає у формуванні навичок моніторингу, оцінювання та інституційного забезпечення принципів рівності у щоденній діяльності організацій [6].

Системна інтеграція зазначених курсів у навчальні програми українських військових закладів освіти формує комплексний механізм розвитку людського потенціалу. Гендерна складова у цьому процесі виконує декілька стратегічних функцій. Вона сприяє формуванню психологічно стійких колективів, знижує рівень внутрішньоорганізаційних конфліктів, підвищує довіру та ефективність взаємодії у стресових умовах виконання службово-бойових завдань. Одночасно вона забезпечує раціональне використання кадрового потенціалу, розширює можливості професійної самореалізації жінок у секторі безпеки і оборони та сприяє формуванню інституційних механізмів рівності [1; 3].

Таким чином, участь України у програмі NATO DEEP та функціонування платформи eAcademy не є виключно освітнім проєктом. Це стратегічний інструмент інституційної трансформації, який поєднує модернізацію військової освіти, реалізацію конституційно закріпленого євроатлантичного курсу та впровадження гендерно-чутливих управлінських практик. Такий підхід підвищує сумісність із системою стандартів НАТО, зміцнює

обороздатність держави та демонструє міжнародним партнерам спроможність України впроваджувати сучасні моделі управління людським капіталом у секторі безпеки і оборони [1; 3].

Посилення євроатлантичного напрямку у розвитку сектору безпеки і оборони України безпосередньо пов'язане з інституційною спроможністю впроваджувати стандарти та цінності Організації Північноатлантичного договору. У системі НАТО гендерна рівність не розглядається як декларативний принцип, а є складовою оперативної ефективності, що закріплено у політиках Альянсу та імплементується через механізми планування, підготовки й оцінювання операцій. Тому участь України у програмах NATO DEEP та впровадження курсів системи ADL мають стратегічний вимір: вони забезпечують методичну модернізацію військової освіти та інтеграцію українських структур у спільний безпековий простір НАТО. Сумісність досягається не тільки через стандарти озброєння чи процедури планування, але й через спільні підходи до управління людськими ресурсами, етичні норми служби та принципи рівності, що формують довіру між партнерами під час спільних операцій.

Якщо взяти практичну площину, наприклад, під час виконання оперативно-службових та службово-бойових завдань, то додержання гендерної рівності у діяльності сил сектору безпеки і оборони України є критично важливим з огляду на безпосередній вплив на результативність операцій. Гендерно-чутливий підхід дозволяє ефективніше взаємодіяти з цивільним населенням, зменшувати ризики внутрішніх конфліктів у підрозділах і підвищувати рівень психологічної стійкості колективів. Крім того, забезпечення рівних можливостей у доступі до посад, навчання та кар'єрного зростання сприяє раціональному використанню всього кадрового потенціалу держави, що особливо актуально в умовах тривалого воєнного протистояння.

Додержання гендерної рівності під час виконання оперативно-службових та службово-бойових завдань має цілком прикладне значення.

Показовим прикладом практичної значущості гендерного підходу стали стабілізаційні заходи на деокупованих територіях у 2022–2023 роках. За даними міжнародних моніторингових місій, зокрема Управління Верховного комісара ООН з прав людини, саме жінки та діти становили значну частину внутрішньо переміщених осіб та осіб, які пережили окупацію [7]. Тож, підрозділи, у складі яких працювали військовослужбовці-жінки та представниці сил безпеки, мали більше можливостей для встановлення довірливого контакту з постраждалими жінками, у тому числі у випадках фіксації воєнних злочинів, що стосуються сексуального насильства. Це сприяло більш повному документуванню порушень міжнародного гуманітарного права та підвищувало ефективність взаємодії з цивільним населенням. У цьому випадку гендерна збалансованість персоналу безпосередньо впливала на якість виконання службових завдань та гуманітарну складову операцій.

Інший кейс стосується ролі жінок, зокрема у Збройних Силах України в умовах повномасштабної війни. Так, за 2023–2025 роки кількість жінок у складі ЗСУ суттєво зросла, і вони виконують функції не лише у медичних чи тилових підрозділах, а й у бойових спеціальностях. За даними Міністерства оборони України, розширення доступу жінок до військових посад сприяло компенсації кадрового дефіциту та підвищенню гнучкості управління персоналом [8].

Водночас зазначимо, що дослідження «NATO. Integrating Gender Perspectives into Military Operations» [9] наголошує, що різноманітні за складом підрозділи демонструють вищий рівень адаптивності та здатності до прийняття нестандартних рішень у складних оперативних умовах. Забезпечення рівного доступу до служби і кар'єрного зростання стало не лише питанням дотримання прав людини, а й фактором підвищення боєздатності.

Окремо варто відзначити аспект психологічної стійкості. Дослідження міжнародних безпекових інституцій свідчать, що підрозділи з інклюзивною культурою та чіткими антидискримінаційними політиками мають нижчий рівень внутрішніх конфліктів та вищий рівень довіри між членами команди [9]. В умовах російсько-української війни, де навантаження на особовий склад є надзвичайно високим, такі фактори безпосередньо можуть впливати на збереження кадрового потенціалу, ефективність виконання бойових завдань і

здатність до тривалого протистояння агресії. Отже, дотримання гендерної рівності виступає елементом організаційної стійкості сектору безпеки і оборони в умовах війни.

Системна імплементація гендерної політики у військовій освіті та практиці управління доводить, що Україна здатна трансформувати виклики війни у поштовх до інституційного розвитку. Це шлях зміцнення довіри, підвищення ефективності, розширення кадрового потенціалу та забезпечення оперативної сумісності з партнерами. У цьому контексті гендерна рівність постає не як окремий напрям реформ, а як інструмент стратегічної стійкості держави, що посилює обороноздатність і наближає повноправне членство в євроатлантичній безпековій спільноті.

Список використаних джерел:

1. NATO Defence Education Enhancement Programme (DEEP). Annual Report 2026. Brussels : NATO Headquarters, 2026. 42 p.
2. Конституція України : Закон України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР (зі зм.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 02.03.2026).
3. NATO DEEP eAcademy. NATO DEEP ADL Courses Catalogue. October 2025. URL: <https://deepportal.hq.nato.int/eacademy/wp-content/uploads/2025/10/NATO-DEEP-eAcademy-Courses-Catalogue-October-2025.pdf> (дата звернення: 02.03.2026).
4. ADL 168 – Pre Gender Advisor Course. Course Materials. Brussels : NATO DEEP, 2026. 15 p.
5. ADL 169 – Gender Perspective in Military Operations. Course Materials. Brussels : NATO DEEP, 2026. 20 p.
6. ADL 171 – Pre Gender Focal Point Course. Course Materials. Brussels : NATO DEEP, 2026. 20 p.
7. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. Report on the human rights situation in Ukraine. 2023. URL: <https://www.ohchr.org> (дата звернення: 02.03.2026).
8. Міністерство оборони України. Жінки у Збройних Силах України: тенденції та перспективи. 2024. URL: <https://www.mil.gov.ua> (дата звернення: 02.03.2026).
9. NATO. Integrating Gender Perspectives into Military Operations. Brussels : NATO Headquarters, 2022. URL: <https://www.nato.int> (дата звернення: 02.03.2026).

Гусарук Є.С.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Психологічна підтримка та гендерна рівність у діяльності сил сектору безпеки і оборони України під час виконання оперативно-службових та службово-бойових завдань є важливою складовою для підвищення ефективності функціонування структур в умовах сучасних викликів. Збройна агресія проти України суттєво підвищила навантаження на військовослужбовців і працівників правоохоронних органів, що проявляється у високому рівні стресу, психоемоційному напруженні та необхідності прийняття рішень у складних умовах. Саме тому психологічне забезпечення є невід’ємною частиною службово-бойової діяльності.

Основні форми психологічної допомоги є кризові психологічні втручання, психологічне діагностування (включно з моніторингом психоемоційного стану), психологічне консультування, психологічне відновлення та психологічна корекція [1].

Психологічна підтримка охоплює комплекс заходів, спрямованих на формування стресостійкості, підготовку до виконання завдань, супровід під час їх реалізації та реабілітацію після завершення та взагалі розвивають професійну-психологічну готовність до виконання. Вона передбачає використання сучасних методів психодіагностики, проведення тренінгів,

спрямованих на розвиток навичок саморегуляції, а також залучення кваліфікованих психологів до роботи з особовим складом. Важливим аспектом є своєчасне виявлення ознак психоемоційного виснаження та надання відповідної допомоги, що дозволяє зберегти боєздатність підрозділів і підвищити ефективність виконання завдань.

Організація психологічної допомоги- це процес який передбачає планування та реалізацію заходів психологічної допомоги з урахуванням потреб. Також процес залежить від взаємодії з посадовими особами які є відповідальними за реалізацію заходів психологічної допомоги. Також досить важливим є документальне оформлення результатів надання допомоги тому що це гарантує юридичну захищеність. У організації психологічної допомоги має бути завжди моніторинг ефективності заходів і контроль за безпосереднім станом психічного здоров'я військовослужбовців [1].

Значну роль відіграє саме принцип гендерної рівності у секторі безпеки і оборони.

Адже гендерна рівність включає багато факторів як репродуктивну свободу жінок, рівний доступ до праці жінок і чоловіків, заборону примусових шлюбів, в тому числі продаж малолітніх і неповнолітніх дітей для такого шлюбу, рівний доступ жінок і чоловіків до прийняття рішень у сфері безпеки і оборони. І саме через ці фактори гендерна рівність є необхідною умовою для існування демократії, в якій усі жінки та чоловіки, користуються своїми правами людини за законом і на практиці [2].

Законодавство України гарантує рівні права та можливості жінок і чоловіків у всіх сферах діяльності, зокрема і в силових структурах. Реалізація гендерної політики передбачає створення умов для рівного доступу до служби, кар'єрного зростання та участі у виконанні службово-бойових завдань.

З кожним днем у силах сектору безпеки і оборони збільшується кількість жінок що свідчить про трансформацію певних підходів до організації служби. Жінки зокрема беруть активну участь у виконанні оперативно-службових і бойових завдань. І впровадження гендерної рівності підвищує ефективність підрозділів та покращує комунікацію.

Забезпечення психологічної підтримки та гендерної рівності є важливими напрямками розвитку сил сектору безпеки і оборони України адже їхня взаємодія сприятиме підвищенню рівня бойової готовності, зміцненню морально-психологічного стану особового складу та наближенню національної системи безпеки до міжнародних стандартів.

Список використаних джерел:

1. Форми психологічної допомоги військовим URL: <https://lexinform.com.ua/zakonodavstvo/5-form-psyhologichnoyi-dopomogy-vijskovym/>
2. Забезпечення гендерної рівності в секторі безпеки URL: <https://constitutionalist.com.ua/wp-content/uploads/2024/09/%D0%97%D0%90%D0%91%D0%95%D0%97%D0%9F%D0%95%D0%A7%D0%95%D0%9D%D0%9D%D0%AF-%D0%93%D0%95%D0%9D%D0%94%D0%95%D0%A0%D0%9D%D0%9E%D0%87-%D0%A0%D0%86%D0%92%D0%9D%D0%9E%D0%A1%D0%A2%D0%86-%D0%92-%D0%A1%D0%95%D0%9A%D0%A2%D0%9E%D0%A0%D0%86-%D0%91%D0%95%D0%97%D0%9F%D0%95%D0%9A%D0%98.pdf>

Давиденко М.О.

провідний науковий співробітник науково-організаційного центру Національної академії СБ України,
кандидат юридичних наук

**ІНСТИТУТ ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА У СИСТЕМІ ПІДВИЩЕННЯ
БОЄЗДАТНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ**

Інститут військового капеланства нині динамічно розвивається у підрозділах Збройних Сил України та інших суб'єктів сил сектору безпеки і оборони України. В умовах збройної агресії та постійної загрози життю військовослужбовців, виконуючи конституційний обов'язок із захисту суверенітету й територіальної цілісності нашої держави, потребують не лише якісного матеріально-технічного забезпечення, а й системної морально-духовної підтримки. Особливого значення набуває гарантування реалізації права на свободу світогляду і віросповідання навіть в районах ведення бойових дій. Ключовим змістом діяльності військових капеланів є душпастирська опіка особового складу підрозділів. Саме вона визначає гуманітарний вимір військової служби та сприяє підтриманню психологічної стійкості, моральної рівноваги й духовної витримки військовослужбовців. Вищевикладене доводить, що наукове осмислення ролі і місця військових капеланів у підрозділах сил сектору безпеки і оборони має як теоретичну, так і прикладну цінність, зокрема в частині вдосконалення організаційно-правових механізмів функціонування капеланської служби.

Діяльність військових капеланів регулюється положеннями Конституції України та Законів України, а саме: «Про свободу совісті та релігійні організації», «Про Службу військового капеланства», «Про військовий обов'язок і військову службу», «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», а також інші підзаконні нормативно-правові акти та міжнародні договори України. Відповідно до статті 35 Конституції України кожному гарантується право на свободу світогляду і віросповідання, що включає можливість сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати жодної, здійснювати релігійні обряди та вести релігійну діяльність [1]. Зазначені гарантії конкретизуються у законодавстві про соціальний і правовий захист військовослужбовців, яке покладає на командирів обов'язок забезпечувати можливість участі підлеглих у богослужіннях та релігійних обрядах у вільний від служби час [2]. Важливим є відображення законодавцем у нормативних актах поняття «душпастирська опіка», яке фактично визначає сутність капеланської служби. У Законі України «Про Службу військового капеланства», душпастирська опіка визначається як самостійний напрям капеланської діяльності, спрямований на забезпечення релігійної, моральної, етичної та духовної підтримки особового складу, формування його внутрішньої стійкості та належного духовного стану [3]. Водночас більш розгорнуте тлумачення цього поняття було закріплено в Концепції душпастирської опіки у Збройних Силах України, затвердженій наказом Міністерства оборони України від 22.04.2011 № 220, де основний акцент зроблено на пастирському служінні певної конфесії з метою задоволення релігійних потреб військовослужбовців, які через специфіку служби можуть зазнавати обмежень у реалізації свободи віросповідання [4].

Варто також зосередитись на основних напрямках реалізації душпастирської опіки у збройних формуваннях сил сектору безпеки і оборони України, а саме: релігійно-просвітницька діяльність і навчання віруючих військовослужбовців основам релігійного віровчення; формування духовних орієнтирів, зокрема готовності до самопожертви в ім'я Батьківщини та ближніх; розвиток моральних чеснот: мужності, справедливості, дисциплінованості, відповідальності та вірності службовому обов'язку; утвердження патріотичних цінностей, поваги до культурної та духовної спадщини українського народу і загальнолюдських моральних засад та інші.

З іншої сторони, сучасний етап функціонування інституту військового капеланства характеризується наявністю низки проблемних аспектів у сфері здійснення душпастирської опіки. Передусім це зумовлено складною міжконфесійною ситуацією в Україні в умовах повномасштабної збройної агресії. Вказані ідеологічні та канонічні розбіжності частково транслиуються у сферу військового капеланства, що потенційно може негативно впливати на морально-психологічний стан військовослужбовців – прихожан відповідних конфесій.

Дискусії щодо можливого внесення змін до Закону України «Про Службу військового капеланства», у тому числі в частині обмеження допуску священнослужителів окремих церков до служіння капеланами у Збройних Силах України, свідчать про актуальність

пошуку збалансованих правових рішень, що відповідали б як вимогам національної безпеки, так і принципу свободи віросповідання.

Іншим проблемним питанням є організаційна модель управління капеланською службою. На стратегічному й оперативному рівнях її очолюють переважно військовослужбовці, зокрема представники структур морально-психологічного забезпечення. За недостатньої спеціалізації у специфічності сфери релігійного служіння це може призводити до неузгодженості у взаємодії з капеланами та покладення на них функцій, які виходять за межі душпастирської опіки й суперечать її сутнісному призначенню. Окремої уваги потребує питання забезпечення належної присутності або ротації капеланів різних віросповідань у конкретних підрозділах з урахуванням реальних релігійних потреб особового складу. Недостатня гнучкість у цьому аспекті може обмежувати повноцінну реалізацію права військовослужбовців на свободу совісті.

Отже, душпастирська опіка військових капеланів є важливим чинником формування високого рівня патріотичної свідомості, моральної стійкості та бойового духу військовослужбовців, сприяє консолідації військових колективів і підвищенню ефективності виконання бойових завдань. Удосконалення цього інституту у підрозділах сектору безпеки і оборони вбачається наступними шляхами: нормативне та організаційне врегулювання міжконфесійних суперечностей щодо представництва капеланів у збройних формуваннях; запобігання перенесенню міжконфесійних конфліктів у військове середовище; забезпечення чіткого розмежування повноважень між командуванням підрозділів і військовими капеланами; формування ефективної моделі взаємодії між керівництвом військових частин та капеланською службою.

Список використаних джерел:

1. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80> (дата звернення 02.03.2026)
2. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців: Закон України від 20.12.1991 № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12> (дата звернення 02.03.2026)
3. Про Службу військового капеланства: Закон України від 30.11.2021 № 1915-IX URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915_-20#Text (дата звернення 02.03.2026)
4. Концепція душпастирської опіки у Збройних Силах України. URL: <https://mod.gov.ua/diyalnist/normativno-pravova-baza/konczepczyia-dushpastirskoi-opiki-u-zbrojnih-silah-ukraini> (дата звернення 02.03.2026)

Євпак С.В.

здобувач вищої освіти за освітньо-науковим рівнем доктора філософії Національного університету цивільного захисту України

Платонов В.М.

науковий співробітник навчально-наукової лабораторії екстремальної та кризової психології навчально-наукового інституту оперативно-рятувальних сил Національного університету цивільного захисту України, доктор філософії з психології

ГЕНДЕРНІ АСПЕКТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ЖІНОК ВОДОЛАЗІВ-САПЕРІВ

Професійна діяльність водолазів-саперів Державної служби України з надзвичайних ситуацій належить до групи екстремальних видів професійної діяльності, адже здійснюється

у умовах водного середовища, де поєднуються з високі фізичні та психологічне навантаження й небезпека від вибухонебезпечних предметів [1]. Повномасштабна війна проти України спричинила безпрецедентне мінне забруднення територій, і на сьогодні вважається однією з найбільш замінованих держав світу. За офіційними даними, сотні тисяч квадратних кілометрів потребують обстеження та очищення від вибухонебезпечних предметів. У цих умовах гуманітарне розмінування стало питанням не лише військової, а й цивільної безпеки, відновлення економіки, інфраструктури, повернення населення до деокупованих територій.

Сучасний характер збройних конфліктів засвідчує, що жінки здатні виконувати весь спектр військових завдань нарівні з чоловіками. Досвід останніх років доводить: професійна придатність визначається не статтю, а рівнем підготовки, компетентністю та особистими якостями військовослужбовця. Водночас до початку бойових дій на сході України у 2014 році існували нормативні обмеження, які не дозволяли жінкам проходити службу за всіма військовими спеціальностями. Частина професій офіційно вважалася такими, що не відповідають «жіночій» ролі, зокрема саперна справа та діяльність, пов'язана з роботою з вибухонебезпечними предметами. Починаючи з 2015 року, в Україні було ініційовано перегляд підходів до формування переліку військових спеціальностей. На 2016–2017 роки впроваджено стратегію розширення можливостей для військовослужбовців-жінок, що передбачала оновлення нормативної бази та поступове скасування обмежень. Важливим кроком стало ухвалення Наказу Міністерства оборони України від 03 червня 2016 року № 292, відповідно до якого жінки отримали право обіймати військово-облікові спеціальності у сфері розмінування [3]. Це рішення стало знаковим етапом у процесі забезпечення гендерної рівності у Збройних Силах України та відкрило жінкам доступ до професій, які раніше були для них закритими.

Сучасна протимінна діяльність ґрунтується на міжнародних стандартах IMAS (International Mine Action Standards), які визначають технічні, організаційні та безпекові вимоги до операцій з очищення територій від мін і боєприпасів. Країни-члени НАТО та партнери Альянсу активно впроваджують ці стандарти у підготовці саперів, зокрема в сфері EOD (Explosive Ordnance Disposal). Україна, співпрацюючи з державами НАТО, інтегрує міжнародний досвід у власну систему підготовки фахівців. За даними Міністерства оборони України, понад третина персоналу у сфері протимінної діяльності – це жінки (Ministry of Defence of Ukraine, 2025) [2]. Цей факт відображає якісні зміни у професійному середовищі, де гендер перестає бути визначальним фактором придатності до складної та ризикованої роботи.

Важливу роль у розвитку гуманітарного розмінування в Україні відіграє неурядова, міжнародна організація The HALO Trust, працює в Україні з 2015 року, а після 2022 року значно розширила свою присутність. Організація здійснює всі види обстеження територій, очищення земель, навчання місцевого населення правилам мінної безпеки та підготовку персоналу. За офіційними даними HALO, тисячі гектарів української землі вже повернуто до безпечного використання. Водночас організація послідовно впроваджує політику гендерної рівності забезпечуючи жінкам рівний доступ до професійної підготовки й польових операцій. У структурі української місії HALO значна частка персоналу – жінки, які працюють як демінери оператори гуманітарного розмінування [3].

В умовах війни значна кількість боєприпасів опиняється у річках, водосховищах, прибережних зонах, що створює додаткову загрозу для цивільних, рибалок, судноплавства та інфраструктури. Підводне розмінування вимагає одночасного володіння навичками водолазної справи та вибухотехнічної роботи. Слід зазначити, що, передусім водолаз-сапер повинен мати високий рівень фізичної підготовки. Робота під водою передбачає використання спеціального спорядження, вага якого разом із балонами, гідрокостюмом та інструментами може становити значну частину загальної ваги. Переміщення у водному середовищі вимагає витривалості, високих фізичних показників, координації рухів. Крім того, необхідною є добра функціональна підготовка серцево-судинної та дихальної систем,

адже занурення пов'язане зі змінами тиску, температури та режиму дихання. Фізична слабкість або низький рівень витривалості можуть не лише знизити ефективність роботи, а й створити додаткову небезпеку для самого фахівця та його команди.

Водночас технічна компетентність є не менш важливою складовою професійної підготовки, знання видів боєприпасів, мін і вибухонебезпечних предметів, принципи їхньої дії, механізми спрацювання, а також методи безпечного виявлення та знешкодження вибухонебезпечних предметів. Виконуючи діяльність у водному середовищі фахівець стикається з певними перешкодами, оскільки корозія, замулення або механічні пошкодження можуть змінювати вигляд вибухонебезпечного предмету. Фахівець має вміти орієнтуватися під водою, користуватися навігаційними засобами, металошукачами, гідролокаторами, а також діяти відповідно до алгоритмів безпеки. Високий рівень самодисципліни та відповідальності також є обов'язковими характеристиками. Дотримання інструкцій, протоколів і стандартів безпеки є безумовною вимогою. Професія передбачає усвідомлення особистої відповідальності не лише за власне життя, а й за життя колег і цивільного населення, яке залежить від результатів розмінування.

Варто наголосити, що окрему групу становлять професійно-важливі психологічні якості, де однією з ключових є стресостійкість. Водолаз-сапер працює в умовах постійної потенційної загрози вибуху, дефіциту часу або складних погодних умов. Здатність зберігати спокій, контролювати емоції та мислити раціонально у критичній ситуації є основою ефективного та безпечного виконання завдань. Не менш важливою якістю виступає уважність до деталей, навіть незначна неточність або недооцінений фактор можуть мати серйозні наслідки. Концентрація уваги повинна зберігатися протягом тривалого часу, попри фізичну втому чи дискомфорт.

Тривалий час у суспільстві вважалося, що такі якості, як фізична сила, рішучість, холонокровність, технічне мислення та готовність до ризику, є переважно «чоловічими» рисами. Однак сучасні реалії демонструють, що ці характеристики не мають гендерної природи. Вони формуються через підготовку, досвід, мотивацію та особистісний розвиток. Жінки, які обирають професію водоласа-сапера, проходять таку саму підготовку, складають ті самі нормативи та виконують ті самі завдання, що й чоловіки. Їхній професіоналізм визначається рівнем знань, навичок і психологічної готовності, а не статтю. Більше того, досвід показує, що жінки часто демонструють високий рівень уважності, акуратності, здатності до аналітичного мислення та командної взаємодії – якостей, що є надзвичайно цінними у саперній справі. Стійкість до монотонної роботи, ретельність під час перевірки територій, вміння підтримувати комунікацію з місцевим населенням також підвищують загальну ефективність підрозділів. Таким чином, сучасна практика переконливо доводить, що поділ професій на «чоловічі» й «жіночі» є застарілим стереотипом, який не відповідає реальним вимогам служби.

Український досвід демонструє, що жінки здатні ефективно виконувати ці завдання на рівні з чоловіками. Показовим прикладом є діяльність Тетяни Мордач – першої в Україні жінки-водоласа-сапера, яка пройшла спеціалізоване навчання та працює у структурі Державної служби України з надзвичайних ситуацій. Її професійний шлях став знаковим для формування нового уявлення про гендерні ролі у сфері безпеки. В інтерв'ю українським медіа вона наголошує, що вирішальними є не фізичні параметри, а професійна підготовка, витривалість, уважність і злагоджена робота в команді. Її діяльність – це не лише виконання технічних завдань, а й важливий соціальний сигнал про розширення можливостей для жінок у традиційно «закритих» професіях [4].

Досвід країн НАТО демонструє, що інтеграція жінок у саперні підрозділи та військово-морські служби розмінування є сталим трендом останніх десятиліть. У таких державах, як США, Канада, Велика Британія, Німеччина, жінки проходять сертифікацію за стандартами EOD рівнів 1–3 та залучаються до операцій як на суходолі, так і на морі. Гендерна інклюзія вважається елементом підвищення ефективності та довіри з боку місцевих громад у миротворчих і гуманітарних місіях. НАТО у своїх документах з питань безпеки та

впровадження резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» наголошує на необхідності розширення участі жінок у секторі оборони та безпеки, включно з протимінною діяльністю [5].

На сьогоднішній день, сучасна жінка водолаз-сапер поєднує у собі технічну компетентність, фізичну й психологічну підготовку та соціальну відповідальність. Це демонструє, що гендерна рівність у професійній діяльності є не формальністю, а реальним ресурсом підвищення ефективності гуманітарного розмінування.

Таким чином, професійний розвиток у цій сфері має спиратися на системну підготовку, підтримку психологічного здоров'я персоналу та подолання стереотипів, які обмежують потенціал людини. У перспективі участь жінок у підводному та наземному розмінуванні сприятиме формуванню та розширенню гендерної політики у стійку систему безпеки, що відповідає сучасним євроатлантичним стандартам.

Список використаних джерел:

1. Євпак С. Водне середовище як чинник психофізіологічного навантаження в професійній діяльності водолазів-саперів ДСНС України. Ментальне здоров'я особистості в парадигмі воєнного стану [Текст] : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. м. Київ, 23 груд. 2025 р. [редкол.: С. А. Мозоль, Н. С. Полудьонна, О. А. Прокопенко та ін.]. / Нац. акад. внутр. справ. Київ, 2025. С. 98-100.
2. Міністерство оборони України Понад третина фахівців протимінної діяльності-жінки URL: <https://mod.gov.ua/news/ponad-tretina-fahivcziv-protiminnoyi-diyalnosti-v-ukrayini-zhinki> (дата звернення 02.03.2026)
3. Платонов В.М. Жінка-сапер сьогодні: досвід російсько-української війни. Актуальні питання забезпечення службово-бойової діяльності сил сектору безпеки і оборони: матеріали матеріали III Всеукраїнської конференції, м.Харків, 25 квітня 2024 року. – Харків: ФОП Бровін О.В., 2024. С. 301-303.
4. Тетяна Мордач з Вінниці-перша жінка в Україні, яка опановує професію водолаз-сапер URL: <https://vinbazar.com/news/suspilstvo/tetyana-mordach-z-vinnitsii--persha-jinka-v-ukranyi-yaka-opanovu-profesiyu-vodolaz-saper-foto> (дата звернення 02.03.2026)
5. Національна соціальна служба України Резолюція Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist/rezolyuciya-radi-bezpeki-onn-1325> (дата звернення 02.03.2026)

Зеленцова К.С.

здобувачка вищої освіти ступеня бакалавр
навчально-наукового експертно-
криміналістичного інституту Національної
академії внутрішніх справ

Білик В.В.

старший викладач кафедри спеціальної фізичної
підготовки навчально-наукового експертно-
криміналістичного інституту Національної
академії внутрішніх справ

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

Психологічна підтримка військовослужбовців під час виконання службово-бойових завдань є одним із ключових напрямів забезпечення ефективної діяльності сил сектору безпеки і оборони України. Умови сучасних збройних конфліктів характеризуються високою інтенсивністю бойових дій, постійною загрозою життю, значними фізичними та

психоемоційними навантаженнями, що потребує комплексної системи психологічного супроводу військовослужбовців. Психологічне забезпечення діяльності військ спрямоване на підтримання морально-психологічного стану особового складу, формування стресостійкості, попередження негативних психічних наслідків бойового стресу та збереження психічного здоров'я військових. Саме тому питання психологічної підтримки під час виконання службово-бойових завдань набуває особливої актуальності в умовах тривалої збройної агресії проти України. [7]

У наукових дослідженнях наголошується, що психологічна підтримка військовослужбовців є частиною системи психологічного забезпечення військової діяльності. Як зазначає український дослідник В. Клочков, «психологічна стійкість військовослужбовця визначає його здатність ефективно діяти в екстремальних умовах бойової обстановки та зберігати контроль над емоційними реакціями». Науковець підкреслює, що саме рівень психологічної стійкості значною мірою визначає успішність виконання бойових завдань і здатність військовослужбовців швидко адаптуватися до складних умов військової служби. [1]

Під час виконання службово-бойових завдань військовослужбовці стикаються з великою кількістю психотравмуючих факторів. До них належать постійна небезпека для життя і здоров'я, необхідність прийняття відповідальних рішень у короткий проміжок часу, фізичне виснаження, втрати серед побратимів, тривале перебування в умовах бойових дій та ізоляція від звичного соціального середовища. Вплив таких факторів може призводити до розвитку бойового стресу, емоційного виснаження, тривожних розладів та посттравматичного стресового розладу. Як зазначають Н. Висятицька та М. Лиса, що «бойовий стрес є природною реакцією організму на екстремальні умови бойової діяльності, однак за відсутності своєчасної психологічної підтримки він може призводити до стійких психічних порушень». Таким чином, своєчасна психологічна допомога є необхідною умовою збереження психічного здоров'я військових та підтримання їхньої боєздатності. [2]

Одним із важливих напрямів психологічної підтримки є формування психологічної стійкості військовослужбовців. Психологічна стійкість розглядається як здатність особистості зберігати ефективність діяльності в умовах стресу та небезпеки. Дослідники підкреслюють, що розвиток цієї якості можливий завдяки спеціальним методам психологічної підготовки. Так, Н. Висятицька зазначає, що «застосування когнітивно-поведінкових методів сприяє формуванню навичок саморегуляції, зниженню рівня тривожності та підвищенню адаптаційних можливостей військовослужбовців». Використання таких методів дозволяє військовим ефективніше долати психологічні труднощі, що виникають під час виконання службово-бойових завдань. [2]

Важливим аспектом психологічної підтримки є також формування психологічної готовності до виконання бойових завдань ще на етапі професійної підготовки. Психологічна готовність передбачає наявність у військовослужбовця відповідного рівня мотивації, емоційної стійкості, впевненості у власних силах та здатності діяти в умовах невизначеності. Українські дослідники А. Кириченко, В. Стасюк та В. Дикун зазначають, що «психологічна готовність військовослужбовця до виконання бойових завдань є складним інтегральним утворенням, яке включає мотиваційний, когнітивний та емоційно-вольовий компоненти».

Науковці підкреслюють, що належний рівень психологічної готовності сприяє більш ефективному виконанню службово-бойових завдань та зменшує ризик виникнення негативних психічних реакцій у складних ситуаціях. [3]

Окрему роль у системі психологічної підтримки відіграє діяльність військових психологів, які здійснюють психологічну діагностику, профілактику психічних розладів та надають психологічну допомогу військовослужбовцям. Як визначили Л. Нянько та В. Нянько, «ефективна психологічна підтримка передбачає постійний моніторинг психоемоційного стану військовослужбовців та своєчасне надання психологічної допомоги особам, які перебувають у стані психічного виснаження або бойового стресу». У своїх дослідженнях вони підкреслюють, що важливим завданням військових психологів є не лише

допомога військовослужбовцям у подоланні стресових станів, а й формування сприятливого морально-психологічного клімату у військових колективах. [4]

Тому слід вказати, що психологічна підтримка військовослужбовців під час виконання службово-бойових завдань є невід’ємним елементом ефективного функціонування сил сектору безпеки і оборони. Умови сучасної війни характеризуються значним психоемоційним навантаженням, тривалим перебуванням у стані небезпеки, високим рівнем відповідальності та необхідністю швидкого прийняття рішень у критичних ситуаціях. Усе це зумовлює підвищені вимоги до психологічної стійкості військовослужбовців, їхньої здатності протистояти стресовим факторам та зберігати ефективність діяльності навіть у надзвичайно складних умовах. Саме тому психологічна підтримка має здійснюватися системно та безперервно протягом усього періоду військової служби.

Важливим напрямом психологічного забезпечення є формування психологічної готовності військовослужбовців до виконання службово-бойових завдань ще на етапі їхньої підготовки. Така підготовка повинна включати розвиток навичок самоконтролю, емоційної регуляції, здатності діяти в умовах невизначеності та підвищеного ризику. Водночас необхідно приділяти увагу формуванню командної взаємодії, довіри між військовослужбовцями та розвитку морально-психологічних якостей, що сприяють ефективному виконанню поставлених завдань. Наявність належної психологічної підготовки дозволяє значною мірою знизити негативний вплив бойового стресу та сприяє підвищенню бойової спроможності підрозділів. [5]

Не менш важливим є забезпечення психологічної підтримки військовослужбовців безпосередньо під час виконання бойових завдань. У цей період особливу роль відіграє своєчасне виявлення ознак психологічного виснаження, емоційної напруги та дезадаптації, а також надання необхідної допомоги для стабілізації психоемоційного стану військових. Системна робота психологічної служби сприяє підтриманню морального та психологічного стану особового складу, запобіганню розвитку деструктивних психологічних реакцій та збереженню боєздатності підрозділів. [6]

Особливої уваги потребує етап після завершення бойових дій, коли військовослужбовці повертаються до мирного життя. У цей період вони можуть стикатися з труднощами соціальної адаптації, психологічними переживаннями, пов’язаними з бойовим досвідом, а також із різними проявами постстресових станів. У зв’язку з цим надзвичайно важливою є організація ефективної системи психологічної реабілітації, яка повинна бути спрямована на відновлення психоемоційної рівноваги, формування навичок подолання стресу та підтримку процесу повернення військовослужбовців до повноцінного життя в суспільстві.

Разом із тим сучасні умови розвитку воєнних конфліктів вимагають постійного вдосконалення системи психологічного забезпечення військової діяльності. Найкращим є подальше розширення програм психологічної підготовки військовослужбовців, впровадження сучасних методик психологічної діагностики та профілактики, а також підвищення рівня професійної підготовки військових психологів. Важливим напрямом також є створення комплексних програм психологічної реабілітації, що поєднують індивідуальні та групові форми психологічної допомоги, соціальну підтримку та заходи з відновлення психічного здоров’я. [7], [8]

Крім того, потрібно розширювати співпрацю між військовими структурами, медичними установами та науковими організаціями з метою розроблення ефективних підходів до психологічної підтримки військовослужбовців. Впровадження сучасних дослідницьких програм у сфері військової психології дозволить більш глибоко вивчити вплив бойових дій на психічний стан військових та визначити найбільш ефективні методи їхньої психологічної підтримки і реабілітації. [9]

Отже, психологічна підтримка військовослужбовців під час виконання службово-бойових завдань є важливою складовою забезпечення їхньої професійної діяльності та

збереження психічного здоров'я. Її ефективна організація сприяє підвищенню рівня психологічної стійкості особового складу, зміцненню морально-психологічного стану військових колективів та підвищенню ефективності виконання бойових завдань.

Список використаних джерел:

1. Ключков , В. (2023). Підтримання психологічної стійкості військовослужбовців в районі ведення бойових дій. Вісник Національного університету оборони України, 71(1), 85–93.
2. Висятицька Н.Д., Лиса М.О. Когнітивні та поведінкові методи як ефективний спосіб підтримки психологічної стійкості військовослужбовців під час бойового стресу. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія психологічна), 2024.
3. Нянько Л.Ю., Нянько В.В. Психологічна підтримка в умовах війни. Науковий вісник Львівського державного університету внутрішніх справ (серія психологічна), 2024.
4. Кириченко А.В., Стасюк В.В., Дикун В.Г. Зміст та структура психологічної готовності військовослужбовців до наступальних дій. Слобожанський науковий вісник. Серія: Психологія. 2025. № 1. 150 с.
5. Агаєв Н. А., Дикун В. Г., Стасюк В. В. Особливості організації морально-психологічного супроводу в арміях зарубіжних країн : навч. посіб. Київ: НДЦ ГП ЗС України, 2020. 134
6. Психологія управління військами : підручник ; вид. 2-ге, перероб. та допов. [В. І. Осьодло, О. П. Ковальчук, Д. П. Лисенко та ін.] ; за заг. ред. В. В. Стасюка. Київ : НУОУ, 2024. 532 с.
7. Ягупов В. В. Військова психологія : методологія, теорія та практика: підручник. Київ : Psyhobook, 2023 с.
8. Бондарчук О. І. Соціально-психологічні проблеми готовності практичних психологів до надання психологічної допомоги особам, які беруть участь в АТО, та членам їх сімей: матеріали міжвідом. наук.-практ. конф. Київ, 2016. С. 11 – 14.
9. Кісарчук З. Г., Лазос Г. П., Омельченко Я. М., Царенко Л. Г., Литвиненко Л. І. Психологічна допомога постраждалим внаслідок кризових травматичних подій: методичний посібник. Київ. Видавництво «Логос», 2015. 207 с.

Іванілова Д.С.

здобувачка вищої освіти факультету іноземних мов Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

Чуприна К.М.

здобувачка вищої освіти факультету іноземних мов Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

Науковий керівник:

Негода Л.О.

викладач кафедри англійської філології та методики викладання іноземної мови факультету іноземних мов Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, Україна

**ПОСТТРАВМАТИЧНИЙ СТРЕСОВИЙ РОЗЛАД У ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ:
РОЛЬ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ У ПРОЦЕСІ РЕАДАПТАЦІЇ**

Сучасні умови виконання службово-бойових завдань у секторі безпеки і оборони України характеризуються високим рівнем психоемоційного навантаження на особовий склад. Безпосередня участь у бойових діях, досвід втрат серед особового складу, перебування в зоні вогневого ураження та стан інформаційної невизначеності формують умови, за яких стрес стає закономірним наслідком такої професійної діяльності. За відсутності належного психологічного супроводу стрес може спричинити розвиток психічних розладів, зокрема депресивних, тривожних та адиктивних порушень. Особливе місце серед них посідає посттравматичний стресовий розлад (ПТСР) як один із найбільш тяжких і тривалих наслідків бойового досвіду. Це зумовлює необхідність дослідження ролі психологічної підтримки у процесі реадaptaції військовослужбовців.

Згідно з офіційними даними Міністерства охорони здоров'я України, ПТСР розглядається як специфічне порушення психічного стану, що розвивається внаслідок впливу психотравмуючих факторів. Статистика показує, що до 50 - 70% людей протягом життя переживають принаймні одну травматичну подію, тоді як у зоні бойових дій цей показник може досягати 95%. ПТСР розвивається лише у частини осіб, однак без належної допомоги приблизно у 30% випадків має хронічний перебіг [3]. Важливою особливістю цього розладу є відстрочений характер його проявів. У низці випадків симптоми можуть виникати через кілька місяців після завершення бойових дій. Це ускладнює своєчасну діагностику та вимагає впровадження безперервного моніторингу психологічного стану особового складу, незалежно від наявності видимих скарг на початкових етапах реадaptaції. Водночас частина військовослужбовців демонструє поступове зниження симптоматики протягом періоду адаптації, що свідчить про індивідуальний характер психологічної реакції на травматичний досвід.

Зазначений стан зумовлює глибоку нейробіологічну перебудову організму. Під впливом хронічного стресу амігдалін (центр страху в головному мозку) переходить у режим гіперактивності, що змушує нервову систему постійно продукувати надмірну кількість кортизолу та адреналіну навіть за відсутності реальної загрози. У результаті організм військовослужбовця тривалий час перебуває у режимі підвищеної бойової готовності, що зумовлює психофізіологічне виснаження. Такий стан супроводжується порушенням механізмів саморегуляції та негативно впливає на функціонування нервової системи. Під впливом стресу можуть знижуватися можливості префронтальної кори, що відповідає за логічне мислення та аналіз, унаслідок чого виникають когнітивні порушення. Це проявляється у погіршенні концентрації уваги, зниженні здатності до тривалого фокусування та уповільненні процесу прийняття рішень[1,с.13]. В умовах виконання оперативно-службових чи службово-бойових завдань, де ціна помилки є надвисокою, такі зміни стають критичним бар'єром, що підриває не лише індивідуальну безпеку, а й боєздатність усього підрозділу.

Дані міжнародних досліджень, зокрема аналіз участі військових контингентів в операціях «Незламна свобода» (Operation Enduring Freedom, OEF) та «Свобода Іраку» (Operation Iraqi Freedom, OIF), свідчать, що від 10% до 18% осіб після повернення з районів бойових дій демонструють стійку симптоматику ПТСР [4]. Окрім основних проявів, у цієї категорії часто спостерігаються супутні порушення: депресивні та/або тривожні стани, розлади сну, підвищена агресивність, соціальна дезадаптація. Також цей стан може супроводжуватися труднощами з концентрацією уваги, фізичним болем без видимих причин та спробами подолати стрес за допомогою алкоголю. Окремої уваги потребує почуття провини, яке часто відчують військові після втрати побратимів, що значно ускладнює їхнє повернення до нормального життя. Групу підвищеного ризику розвитку посттравматичних розладів становлять військовослужбовці, які пережили перебування в умовах полону, оскільки такий досвід супроводжується інтенсивним психотравмуючим впливом і значно підвищує імовірність формування тяжких форм ПТСР. Подібні випадки потребують особливої уваги в процесі подальшої психологічної реадaptaції.

У цьому контексті ключову роль відіграє комплексна система психологічної підтримки, яка розглядається як невід’ємна складова забезпечення стійкості особового складу та має реалізовуватися на всіх етапах військової служби: у період підготовки (формування психологічної стійкості та навичок саморегуляції), під час виконання службово-бойових завдань (оперативний психологічний супровід) та на етапі реадaptaції після повернення до мирного життя. Провідне місце у подоланні наслідків бойової травми посідають науково обґрунтовані методи терапії, зокрема когнітивно-поведінкова психотерапія та метод десенсибілізації і репроцесуалізації травми за допомогою руху очей (EMDR) [2]. Ці підходи дозволяють безпечно опрацювати травматичні спогади, знизити їхній емоційний вплив на психіку та відновити контроль над емоційними реакціями. Окрім індивідуальної роботи, критично важливим є впровадження програм групової підтримки, оскільки спільний досвід побратимів сприяє подоланню відчуття соціальної ізоляції та відновленню довіри до навколишнього середовища.

Отже, посттравматичний стресовий розлад у військовослужбовців є одним із найбільш тяжких наслідків бойового досвіду, що супроводжується комплексними психічними, когнітивними та нейробіологічними змінами. Його розвиток значною мірою залежить від інтенсивності травматичного впливу, а також індивідуальних особливостей реакції на стрес. Своєчасна психологічна підтримка дозволяє мінімізувати ризики виникнення хронічних форм розладу, знизити рівень конфліктності в підрозділах та сприяти успішному поверненню фахівців до виконання професійних обов’язків. Таким чином, інтеграція системної психологічної підтримки в структуру діяльності сил сектору безпеки і оборони України є критичним фактором успішної реадaptaції військовослужбовців та зміцнення стійкості держави в умовах тривалих воєнних викликів.

Список використаних джерел:

1. Возніцина К., Литвиненко Л. Невидимі наслідки війни. Як розпізнати? Як спілкуватись? Як допомогти подолати? : довідник для широкого кола фахівців. Київ, 2020. 192 с.
2. Що таке ПТСР та як із ним боротися. *Міністерство охорони здоров’я України : офіційний вебсайт*. URL: <https://moz.gov.ua/uk/scho-take-ptsr-ta-jak-iz-nim-borotisja> (дата звернення: 16.04.2026).
3. Як лікувати посттравматичний стресовий розлад. *Центр когнітивно-поведінкової терапії : вебсайт*. URL: <https://kpt-center.com.ua/statti/posttravmatichnij-stresovij-rozlad/> (дата звернення: 16.04.2026).
4. PTSD: National Center For PTSD. U.S. Department of Veterans Affairs. URL: https://www.ptsd.va.gov/understand/types/combat_exposure.asp (date of access: 15.04.2026).

Кібець М.О.

здобувач вищої освіти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ТА ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У ДІЯЛЬНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВИХ АБО СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

У сучасних умовах служба в секторі безпеки й оборони України, це не просто робота, а щоденне випробування. Люди, які служать, постійно перебувають у напрузі: ризик для життя, відповідальність за інших, невизначеність у завтрашньому дні. До цього додається хронічна втома, брак відпочинку і постійне відчуття небезпеки. Усе це не минає безслідно та

з часом з'являється виснаження, дратівливість, складніше зосередитися навіть на звичних речах.

І важливо розуміти, що у таких умовах психологічний стан безпосередньо впливає на виконання завдань. Коли людина постійно в стресі, вона гірше реагує на зміни, може пропустити важливі деталі або повільніше приймати рішення. А в бойових чи напружених ситуаціях це може мати дуже серйозні наслідки. Тому психологічну підтримку сьогодні вже не можна сприймати як щось другорядне, а це один із ключових факторів ефективності підрозділу.

При цьому підтримка проявляється не лише кабінет психолога і формальні консультації. Це ширше поняття. Наприклад, тренінги зі стресостійкості, де людей вчать правильно реагувати на напруження. Або розвиток простих, але важливих навичок, вміння контролювати емоції, не зриватися на інших, вчасно помічати власне виснаження. Іноді навіть звичайна розмова з побратимом чи колегою може допомогти більше, ніж здається на перший погляд.

Дуже важливо, щоб у підрозділі була атмосфера, де не соромно сказати, що тобі важко. Бо найгірше, це коли людина закривається в собі і намагається тягнути до останнього. У якийсь момент це просто перестає працювати. Саме тому доступ до психологічної допомоги має бути реальним, а не формальним, щоб звернутися можна було без страху осуду чи насмішок.

Окрема роль у цьому належить командирам. Вони щодня працюють із людьми і часто першими бачать, коли щось не так. Іноді це помітно одразу: людина стає різкою, замкнутою або, навпаки, занадто напруженою. А іноді зміни дуже незначні, але саме в цьому і полягає уважність і вміння їх помітити. Від того, як командир реагує, багато що залежить. Якщо він ігнорує проблеми або знецінює їх, ситуація тільки погіршується. Якщо ж підтримує, розмовляє і намагається допомогти, то це створює довіру і відчуття безпеки в колективі. Паралельно з цим усе більш актуальним стає питання гендерної рівності. Сьогодні жінки активно служать у війську та правоохоронних органах, і це вже не виняток, а звична реальність. Вони виконують різні завдання, беруть на себе відповідальність і працюють на рівні з чоловіками. І в таких умовах логічно, що можливості мають бути однаковими для всіх. Але гендерна рівність, це не тільки про офіційні документи чи формальні норми. Насамперед це про повсякденне ставлення. Про відсутність упереджень, недоречних жартів чи недовіри тільки через стать. Бо навіть дрібні речі можуть створювати напругу і впливати на атмосферу в колективі. Коли ж кожного оцінюють за його професійними якостями, це, навпаки, об'єднує і знижує кількість конфліктів.

На практиці це означає доволі прості речі, що рівний доступ до навчання, можливість кар'єрного росту, нормальне ставлення з боку колег і керівництва. Коли ці умови дотримуються, люди почуваються впевненіше, більше довіряють одне одному і краще взаємодіють у складних ситуаціях. Якщо поєднати психологічну підтримку і реальну гендерну рівність, формується здоровий робочий клімат. У такому середовищі люди не бояться говорити про труднощі, знають, що їх почують, і відчують справедливе ставлення до себе. Це напряду впливає на злагожденість дій і ефективність виконання завдань.

Не менш важливою є і підготовка особового складу. Йдеться не тільки про фізичну форму чи тактичні навички. Уміння працювати в команді, справлятися зі стресом, вирішувати конфлікти без загострення і усе це сьогодні критично важливо. В умовах тривалої війни навантаження не зникає, і без таких навичок витримати його значно складніше.

У підсумку можна сказати, що психологічна підтримка і гендерна рівність, це не формальність. Це реальні чинники, які впливають і на стан людей, і на те, як вони виконують свою роботу. І чим більше уваги приділяється цим аспектам, тим більш стійкими, згуртованими й ефективними стають підрозділи.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV / База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
2. Про національну безпеку України : Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII / База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України.
3. Міністерство оборони України. Гендерна політика у секторі безпеки і оборони України : інформаційні матеріали. Київ, 2022.

Кучер Л.Р.

доцент Національної академії Сухопутних військ
імені гетьмана Петра Сагайдачного
к.е.н., доцент

ГЕНДЕРНО ЧУТЛИВЕ ЛІДЕРСТВО У ВІЙСЬКОВИХ КОЛЕКТИВАХ

У сучасних умовах трансформації сектору безпеки і оборони України, зумовлених тривалим збройним протистоянням, інституційними реформами та курсом на євроатлантичну інтеграцію, особливої ваги набуває модернізація підходів до військового управління. Це зумовлено як внутрішніми соціальними змінами, так і необхідністю відповідності міжнародним стандартам, зокрема політиці НАТО, яка передбачає інтеграцію гендерного підходу в усі сфери діяльності — від планування операцій до системи освіти та професійної підготовки військовослужбовців.

Одним із ключових напрямів таких змін є впровадження принципів гендерної рівності та недискримінації, що відповідає міжнародним стандартам і зобов'язанням України. У цьому контексті гендерно чутливе лідерство постає не лише як інструмент реалізації прав людини, але й як ефективний управлінський ресурс, здатний підвищити функціональну спроможність військових підрозділів. Актуальність дослідження обумовлена необхідністю поєднання традиційних військових підходів із сучасними концепціями управління людським потенціалом, які базуються на принципах інклюзивності, рівності та поваги до різноманітності.

Гендерно чутливе лідерство у військових колективах доцільно розглядати як управлінську діяльність, що ґрунтується на принципах рівності, інклюзивності та недискримінації й передбачає системне врахування гендерних особливостей персоналу під час ухвалення управлінських рішень, організації службової діяльності та формування організаційної культури. Такий підхід сприяє підвищенню ефективності управління, оскільки дозволяє повніше використовувати кадровий потенціал, враховуючи різноманітність досвіду, компетентностей і потреб військовослужбовців [3, с. 27].

Концептуально гендерно чутливе лідерство ґрунтується на таких принципах:

- рівність можливостей – забезпечення недискримінаційного доступу до ресурсів, посад і професійного розвитку;
- інклюзивність – врахування різноманітності соціальних і психологічних характеристик особового складу;
- людиноцентризм – орієнтація на потреби, гідність і безпеку військовослужбовця;
- відповідальне лідерство – прийняття рішень із урахуванням їх соціальних та психологічних наслідків.

На відміну від традиційної ієрархічно-авторитарної моделі військового управління, гендерно чутливе лідерство інтегрує елементи трансформаційного та сервісного лідерства, акцентуючи увагу на розвитку потенціалу підлеглих, формуванні довіри та командної згуртованості.

Нормативно-правове забезпечення гендерної рівності в Україні створює підґрунтя для інституціоналізації гендерного підходу у військовій сфері. Зокрема, реалізація Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир,

безпека» та Стратегії впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року спрямована на забезпечення рівного доступу жінок і чоловіків до освіти, служби та участі у процесах прийняття рішень у секторі безпеки і оборони. Відомчий рівень представлений нормативними актами Міністерства оборони України та Генерального штабу ЗСУ, які регламентують практичні механізми впровадження гендерної політики у військових структурах. У цьому контексті особливого значення набуває інтеграція гендерної складової у військову освіту та практику управління персоналом [1].

У системі Служби безпеки України гендерний підхід імплементується через внутрішні організаційно-розпорядчі документи, що інтегрують принципи рівності у кадрову політику, професійну підготовку та управління персоналом.

Таким чином, нормативно-інституційне середовище створює необхідні передумови для розвитку гендерно чутливого лідерства як складової сучасної військової управлінської парадигми.

Реалізація гендерно чутливого лідерства у військових підрозділах потребує системного підходу та передбачає впровадження комплексу взаємопов'язаних заходів.

Передусім, йдеться про формування гендерної компетентності командного складу, яка включає знання про гендерні аспекти військової служби, здатність ідентифікувати дискримінаційні практики та навички побудови ефективної міжособистісної взаємодії. Це досягається через інтеграцію відповідних модулів у систему військової освіти та підвищення кваліфікації.

Другим важливим напрямом є інституціоналізація процедур забезпечення рівності, що включає:

- впровадження прозорих механізмів кадрового відбору та просування;
- створення систем реагування на випадки дискримінації та насильства;
- функціонування інституту гендерних радників [2].

Третім компонентом виступає формування гендерно чутливого організаційного середовища, яке характеризується високим рівнем психологічної безпеки, довіри та взаємоповаги. У цьому контексті важливу роль відіграє стиль комунікації командира, який має бути відкритим, недискримінаційним та орієнтованим на підтримку.

Крім того, необхідним є врахування психологічних аспектів бойової діяльності, зокрема гендерних особливостей реагування на стрес, адаптації до екстремальних умов та відновлення після бойових дій.

Аналіз практики функціонування військових колективів свідчить про збереження впливу гендерних стереотипів, які зумовлюють нерівний розподіл професійних ролей, обмеження кар'єрного зростання жінок та формування упереджених оцінок їх професійної компетентності. Такі стереотипи відтворюються системою управління та міжособистісні взаємодії, культуру спілкування, що ускладнює реалізацію принципів гендерної рівності на практиці.

Важливим аспектом гендерно чутливого лідерства є врахування гендерних установок персоналу та типів їх взаємодії в колективі. Егалітарні установки сприяють формуванню партнерських відносин і професійної співпраці, тоді як традиційні установки можуть обмежувати участь жінок у процесах управління. Відповідно, характер гендерної взаємодії – партнерсько-професійний, партнерсько-соціальний чи конфліктно-дистантний – безпосередньо впливає на рівень згуртованості та ефективності діяльності військового підрозділу.

Імплементация гендерно чутливого лідерства має комплексний позитивний вплив на функціонування військових підрозділів. Зокрема, вона сприяє:

- підвищенню рівня організаційної довіри та згуртованості;
- зниженню конфліктності та деструктивних проявів у колективі;
- зростанню мотивації та залученості особового складу;
- покращенню морально-психологічного стану;
- підвищенню адаптивності підрозділів до умов сучасних бойових дій.

У стратегічному вимірі гендерно чутливе лідерство підвищує результативність сектору безпеки і оборони, забезпечуючи більш ефективне використання людського капіталу.

Інтеграція гендерного компоненту у військову освіту та систему професійної підготовки виступає ключовим механізмом формування гендерної компетентності військових лідерів. Вона передбачає розвиток знань, умінь і навичок щодо впровадження принципів рівності, подолання дискримінаційних практик та формування інклюзивного управлінського середовища.

Попри наявність нормативної бази та позитивну динаміку змін, процес впровадження гендерно чутливого лідерства супроводжується низкою системних проблем. До них належать:

- інерційність організаційної культури та збереження гендерних стереотипів;
- недостатній рівень підготовки командирів;
- формальний характер окремих заходів;
- обмеженість ресурсного забезпечення.

Подолання зазначених проблем можливе за умови реалізації комплексної стратегії, що включає:

- розвиток освітніх програм і тренінгів;
- посилення інституційного контролю;
- інтеграцію гендерного підходу в межах ієрархічної структури управління;
- формування культури нульової толерантності до дискримінації.

Гендерно чутливе лідерство є невід’ємною складовою сучасної моделі військового управління, що відповідає міжнародним стандартам та стратегічним цілям розвитку сектору безпеки і оборони України. Воно забезпечує підвищення ефективності функціонування військових підрозділів шляхом оптимізації використання людського потенціалу, зміцнення організаційної згуртованості та формування безпечного службового середовища.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 “Жінки, мир, безпека” на період до 2030 року та плану заходів з його виконання: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 25 лютого 2026 р. № 214-р. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/214-2026-%D1%80> (дата звернення: 15.04.2026).
2. Гендерна рівність. URL: <https://nssu.gov.ua/genderna-rivnist> (дата звернення: 15.04.2026).
3. Путівник гендерної інтеграції у Збройних Силах України : посібник / упоряд. В. Арнаутова, В. Лукічов, Т. Нікітюк. – [2-ге вид.]. – Київ : ОБСС, 2020. – 228 с.
4. Стратегія впровадження гендерної рівності у сфері освіти до 2030 року: перспективи втілення. URL: <https://jurfem.com.ua/stratehiya-hendernoyi-rivnosti-v-osviti-2030/> (дата звернення: 16.04.2026)/

Ларькова Ю.С.

студентка бакалаврської програми з соціології,
Національний університет “Києво-Могилянська академія”

Марценюк Т.О.

кандидатка соціологічних наук, доцентка
кафедри соціології, Національний університет
“Києво-Могилянська академія”

ГЕНДЕРНІ ВІДМІННОСТІ СУЇЦИДАЛЬНОЇ ПОВЕДІНКИ СЕРЕД ВІЙСЬКОВИХ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ВІЙНИ

Дослідження суїцидальної поведінки стикається з низкою методологічних, етичних і практичних труднощів, які ускладнюють отримання репрезентативних і достовірних даних. Через сенситивність та замовчування цієї теми виникають складнощі у фіксуванні внутрішніх форм суїцидальної поведінки (думок і намірів), натомість зовнішні форми (спроби і завершені суїциди) залишаються доступними для аналізу за умови ведення відповідного обліку. Статистичні дані щодо суїцидів серед військових та ветеранів класифіковано Міністерством оборони України як службову таємницю, що кидає виклик фаховому аналізу цього явища.

Збільшення чисельності жінок у Силах оборони України ще більше порушує питання вивчення психологічного стану в умовах бойових дій та впливу армії як традиційно “чоловічого” середовища, де переважають маскулінні цінності. Ініціативи з профілактики суїцидальних форм поведінки військових часто мають гендерно нейтральний підхід, пропонуючи радше загальні рекомендації. Тоді як важливим аспектом, особливо стосовно протидії і боротьби з цим явищем, є розуміння гендерних відмінностей суїцидів. Наукова проблема статті стосується того, що аналіз гендерних відмінностей дозволить визначити механізми формування та розробити індивідуалізовані підходи для профілактики суїцидальної поведінки серед військовослужбовиць та військовослужбовців. Замовчування та ігнорування цієї теми в публічному просторі загрожують формуванню соціальної байдужості та відсутності реакції з боку держави і суспільства до суїцидів у часи війни та повоєнного відновлення України.

У праці основоположника соціологічного підходу в дослідженні явища самогубства Еміля Дюркгайма «Самогубство: соціологічне дослідження» (1897) зазначено, що самогубство пов'язане не лише з особистісними характеристиками людини, але й з соціальними причинами: порушенням соціальних зв'язків та функціонуванням взаємовідносин у релігійних, сімейних, політичних та інших групах [2]. Класик суїцидології запропонував таке визначення: «самогубством називається кожний випадок смерті, який безпосередньо або опосередковано є наслідком позитивного або негативного вчинку, скоєного самим потерпілим, якщо цей останній знав про очікувані результати» [2, с. 9]. Поняття суїцидальної поведінки, на відміну від самогубства, ширше і пов'язане з самогубством, включаючи підготовчі дії, спроби самогубства і смерть. Отже, суїцидальна поведінка охоплює три ключові етапи: намір, спроба і завершений суїцид [1, с. 107].

Задля детального вивчення гендерних відмінностей суїцидальної поведінки серед військових загалом і російсько-української війни (з 2014 року) зокрема було здійснено (1) огляд результатів міжнародних і українських досліджень про суїцидальну поведінку, зокрема її прояв серед військових та її гендерні особливості; (2) проведено напівструктуровані експертні інтерв'ю (N=8; географія – Київ, Полтава, Львів, Харків, Луцьк; польовий етап тривав з 25 березня по 8 квітня 2025 року) з тими, хто в Україні надають психологічну допомогу військовим з суїцидальною поведінкою [3].

Згідно з Дюркгаймом, «схильність військових до самогубства значно вища від такої ж схильності цивільного населення того ж віку» [2, с. 270]. Сучасна статистика це підтверджує. У США рівень самогубств у 1,5 раза вищий серед ветеранів і у 2,1 раза вищий серед ветеранок, ніж серед населення загалом [7, р. 223]. Основні причини самогубств у військовому середовищі полягають у труднощах адаптації до суворих умов військової служби та постійному впливу надмірного стресу [6, р. 92].

Відповідно до результатів досліджень Дюркгайма, для офіцерів та унтерофіцерів показник самогубств перевищував показники рядових солдатів [2, с. 277]. В усіх військових формуваннях найвищим коефіцієнтом загострення визначалися елітні підрозділи [2, с. 283], які характеризувалися винятково високим ступенем військової дисципліни. Самогубства також частіше траплялися у бойових підрозділах на передовій. Результати досліджень

показали, що солдати, які покінчили життя самогубством, демонстрували вищі адаптаційні можливості та високу мотивацію до служби в армії, порівняно з військовими, які не мали суїцидальних спроб в анамнезі [8, р. 5]. Про цю закономірність писав Дюркгайм: «Найбільш схильні до суїциду ті військові, які відчують покликання до військової кар’єри, найбільш відповідають вимогам військового фаху і найдужче убезпечені проти нудьги й прикращів армійського життя» [2, с. 278].

У результаті як огляду інших досліджень [2; 4–8], так і власного емпіричного дослідження [3] виокремлено і представлено у *Таблиці 1* такі гендерні відмінності суїцидальної поведінки серед військових.

Таблиця 1. Гендерні відмінності суїцидальної поведінки серед військових

Аспекти	Військовослужбовці	Військовослужбовиці
Суїцидальні думки	Можуть приховуватись через соціальну стигму та переважання маскулінних норм в армійському середовищі.	Бракує даних, що зумовлено меншою чисельністю жінок в армії, нижчим рівнем завершених суїцидів серед них та методологічними складнощами у виявленні та документуванні суїцидальних думок в умовах військової служби.
Методи вчинення самогубства	Використовують найбільш летальні методи (вогнепальна зброя)	Використовують менш летальні методи (передозування медикаментами, отруєння).
Завершені суїциди	Значно вищий рівень завершених суїцидів через доступ до зброї та високу летальність методів.	Нижчий рівень завершених суїцидів через менш летальні методи.
Соціальні чинники	Вплив армійського середовища та культури гегемонної маскулінності, які забороняють прояви слабкості, стигматизує звернення за допомогою.	Маргіналізація в армії як традиційному “чоловічому” середовищі, ризик ізоляції та дискримінації, сексуальні домагання і сексуальне насильство.
Фактори ризику	Досвід бойових дій, військова сексуальна травма, адаптація до змін, соціальна ізоляція, труднощі у поверненні до цивільного життя, ризику, пов’язані з психічними розладами, такими як ПТСР.	

Чинниками гендерних особливостей суїцидальної поведінки серед військових виокремлено гендерні ролі та соціальні очікування, які підвищують ризики як для жінок, так і для чоловіків. Стигматизація питань психологічного здоров’я, прояву емоційності для чоловіків, неспроможність відповідати ідеалам маскулінності, а також більша частка незавершених суїцидів серед жінок призводять до більш поширеного використання летальних, насильницьких методів самогубства серед чоловіків. У той час як серед жінок більш поширені самопошкоджуюча поведінка та спроби суїциду, що пояснюється використанням менш летальних методів та «криком про допомогу», ніж наміром смерті.

В умовах довготривалої російсько-української війни в Україні (з 2014 року) проблема суїцидальної поведінки серед військових потребує особливої уваги, зокрема урахування її

гендерних особливостей: умов служби (доступність зручної амуніції, засобів гігієни, зброї та спорядження), стигматизації звернення за допомогою, доступу до летальних засобів, таких як вогнепальна зброя, досвіду сексуальної травми (зокрема, у результаті сексуальних домагань), обмеженого доступу до психологічної допомоги та ін.

Список використаних джерел:

1. Громико О., Семенова Д. Проблема суїциду і суїцидальної поведінки в армійському середовищі. *"Вісник НУ імені Ярослава Мудрого". Серія: Філософія, філософія права, політологія, соціологія.* 2016. 4 (31). С. 104–112.
2. Дюркгайм Е. *Самогубство : соціологічне дослідження* (пер. з фр. Л. Кононович). К.: Основи, 1998. 519 с.
3. Ларькова Ю., Марценюк Т. Гендерні особливості суїцидальної поведінки серед військових російсько-української війни. *Український соціум*, 2025, 2(93). С. 83-101. <https://doi.org/10.15407/socium2025.02.083>
4. Braswell H., Kushner H. I. Suicide, Social Integration, and Masculinity in the US Military. *Social Science & Medicine.* 2012. Vol. 47 (4). P. 530-536. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2010.07.031>
5. Древіцька О., Буцька Л., Сиропятов О., Калантай І., Горшков О., Самойленко А. Аналіз даних про завершені суїциди у військовослужбовців і рекомендації щодо їх профілактики. *Терапевтика.* 2022. № 3 (1). С. 48–53. <https://doi.org/10.31793/2709-7404.2022.3-1.48>
6. Mykhalchuk N., Pelekh Y., Kharchenko Y., Ivashkevych E., Zukow W., Ivashkevych E., Yatsjuriy A. Suicidal behavior as a result of maladjustment of servicemen to the conditions of military service in Ukraine. *European Journal of Clinical and Experimental Medicine.* 2023. Vol. 21 (1). P. 90–107. <https://doi.org/10.15584/ejcem.2023.1.12>
7. Ruiz F., Burgo-Black L., Hunt S.C., Miller M., Spelman J.F. A practical review of suicide among veterans: Preventive and proactive measures for health care institutions and providers. *Public Health Reports.* 2022. Vol. 138 (2). P. 223-231. <https://doi.org/10.1177/00333549221085240>
8. Shelef L., Laur L., Fruchter E. Characteristics of the suicidal soldier in the Israeli Defense Force – A review of literature. *Disaster and Military Medicine.* 2015. Vol. 1 (10). P. 1–6. <https://doi.org/doi:10.1186/2054-314X-1-10>

Луковський І.А.

викладач кафедри загальновійськових дисциплін,
Національна академія державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького,
майор

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ОСОБОВОГО СКЛАДУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ: СУЧАСНІ ПІДХОДИ ТА МЕТОДИКИ

Сучасні умови служби в секторі безпеки та оборони України створюють значне психоемоційне навантаження на особовий склад. Постійна загроза життю, виконання інтенсивних службово-бойових завдань, психологічний тиск під час взаємодії з цивільним населенням, а також необхідність адаптації до сучасних методів ведення бойових операцій формують високий ризик розвитку стресових станів, емоційного вигорання та посттравматичних реакцій. Психологічна підтримка військовослужбовців у таких умовах є критично важливою складовою бойової готовності, працездатності та морального стану підрозділів. Вона охоплює превентивні заходи для попередження психоемоційного

перенавантаження, кризову підтримку під час виконання завдань та реабілітаційні програми після їх завершення [1, с. 15; 2, с. 10].

На етапі підготовки до службово-бойових завдань особовий склад проходить комплексні тренінги та навчання, спрямовані на формування стійкості до стресу та розвиток навичок самоконтролю. Практика показує, що особливу ефективність мають тренінги з моделювання бойових ситуацій, які дозволяють військовим відпрацьовувати прийняття рішень у стресових умовах, а також вправи на розвиток концентрації, уваги та швидкості реагування [4, с. 22]. До методик підготовки також належать релаксаційні та дихальні техніки, когнітивні вправи для зниження рівня тривожності та психологічні ігри, що сприяють командній взаємодії та формуванню довіри між військовослужбовцями. Командири та інструктори отримують спеціальні навчання для виявлення ознак психоемоційного перенавантаження у підлеглих і оперативного реагування на них, що значно підвищує ефективність роботи підрозділів [4, с. 25].

Під час виконання службово-бойових завдань психологічна підтримка включає роботу мобільних психологічних груп, індивідуальні консультації, а також короткі групові сесії для зниження рівня стресу та підтримки концентрації [3, с. 37]. Практика українських підрозділів показує, що навіть короткі психологічні інтервенції можуть значно зменшити прояви паніки, підвищити впевненість військових у власних діях та покращити координацію у складі групи. Особовий склад опановує техніки саморегуляції та прийоми контролю емоцій, що дозволяє приймати швидкі та адекватні рішення в умовах бойової напруги. Реальні випадки з навчань та бойових операцій демонструють, що психологічна підтримка сприяє зменшенню кількості травматичних інцидентів, підвищенню морального духу та бойової ефективності [3, с. 40; 6, с. 52].

Після завершення завдань особовий склад потребує системної реабілітації та адаптації. До таких заходів належать психотерапевтичні сесії, групові обговорення бойового досвіду, психологічне консультування щодо подолання посттравматичних реакцій, а також фізичні та медико-психологічні програми для відновлення енергії та працездатності [6, с. 50]. Використання мультидисциплінарного підходу, що поєднує фізичну активність, психологічну терапію та соціальну підтримку, дозволяє значно знизити ризик розвитку хронічного стресу, сприяє психологічній стабільності військових та підвищує їх готовність до подальшої служби.

Використання міжнародного досвіду, зокрема стандартів НАТО, дозволяє системно організувати психологічну підтримку на всіх етапах служби [5, с. 12]. Стандарти передбачають підготовку психологічного персоналу, застосування уніфікованих протоколів реагування на стресові ситуації, інтеграцію психологічної підтримки у навчальні та бойові процеси, а також регулярний моніторинг психоемоційного стану особового складу. Адаптація цих підходів до українських умов включає врахування особливостей локального оперативного середовища, наявної інфраструктури та культурного контексту, що дозволяє підвищити ефективність підтримки та мінімізувати психоемоційні ризики [1, с. 20; 5, с. 15].

Особливу увагу приділяють питанням морально-психологічної стійкості під час виконання багатofункціональних бойових завдань, де одночасно виникає поєднання фізичного навантаження, психоемоційного стресу та необхідності швидкого прийняття рішень. Для цього застосовуються практики групової підтримки, фасилітаційні сесії та адаптовані тренінги з критичного мислення, що сприяють формуванню колективної стійкості та підвищенню рівня взаємної підтримки у підрозділі [2, с. 14; 4, с. 28].

Таким чином, психологічна підтримка є невід’ємною складовою забезпечення бойової готовності, працездатності та морального стану особового складу сектору безпеки та оборони України. Вона включає підготовку до стресових ситуацій, кризову підтримку під час бойових дій та реабілітаційні заходи після їх завершення. Інтеграція міжнародного досвіду та адаптація методик до національного контексту сприяє підвищенню ефективності підтримки, збереженню психічного здоров’я військових та готовності підрозділів до виконання службово-бойових завдань. Практичне впровадження таких методик повинно

бути системним, комплексним та адаптованим до умов української служби, що забезпечить оптимізацію процесів навчання, бойової підготовки та психологічної підтримки особового складу [1, с. 22; 6, с. 55].

Список використаних джерел

1. NATO. *Psychological Support in Military Operations*. NATO Standardization Office, Brussels, 2018.
2. Міністерство оборони України. *Методичні рекомендації щодо психологічного забезпечення військовослужбовців*. Київ, 2021.
3. Петренко, І. *Психологічна стійкість військовослужбовців у бойових умовах*. Журнал військової психології, 2020, №2.
4. Іваненко, С. *Сучасні методи психологічної підтримки військових: міжнародний та національний досвід*. Київ, 2022.
5. NATO. *Allied Joint Doctrine for Psychological Support*. Brussels, 2019.
6. Бондаренко, О. *Реабілітація та психологічна підтримка військових після бойових дій*. Харків, 2020.

Мохорєва О.М.

доцент кафедри соціології та психології ННІ № 5
Харківського національного університету
внутрішніх справ
доктор філософії, доцент

ПСИХОЛОГІЧНІ ЧИННИКИ ЕМОЦІЙНОГО ВИГОРАННЯ ПЕРСОНАЛУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Проблема емоційного вигорання персоналу сектору безпеки і оборони в умовах війни набуває особливої актуальності, оскільки сучасна правоохоронна діяльність пов'язана не лише з підвищеним рівнем стресу, а й із постійним перебуванням у ситуаціях небезпеки, невизначеності та морально-психологічного напруження. В умовах воєнного стану представники сектору безпеки і оборони виступають не лише як виконавці службових обов'язків, а й як психологічна опора для цивільного населення, водночас стикаючись із перевантаженням, нестачею ресурсів і браком часу на відновлення. Тривале перебування в стані бойової готовності, щоденне зіткнення з людським горем, втратами, травмами та агресією формує передумови для розвитку хронічного стресу, депресивних тенденцій і синдрому емоційного вигорання. Цей феномен виступає не лише індивідуальною реакцією, а й професійною проблемою, яка впливає на ефективність виконання службових завдань, міжособистісні відносини в колективах і психологічну безпеку структур сектору безпеки і оборони загалом.

Водночас аналіз сучасних досліджень засвідчує, що емоційне вигорання формується під впливом комплексу чинників: індивідуально-психологічних (рівень саморегуляції, емоційна стабільність, тип темпераменту), соціально-психологічних (організаційна культура, підтримка керівництва, клімат у колективі) та екзистенційних (відчуття сенсу діяльності, моральна втома, втрата віри у справедливість). У контексті війни ці чинники набувають нових відтінків - коли професійний обов'язок переплітається з особистими втратами, а професійна місія стає джерелом і гордості, і внутрішнього болю. Саме тому вивчення психологічних чинників емоційного вигорання персоналу сектору безпеки і оборони є важливою науковою та практичною задачею, адже дозволяє не лише своєчасно діагностувати деструктивні зміни, а й розробляти програми профілактики, психотерапевтичної підтримки та післястресової реабілітації в умовах воєнного та післявоєнного періоду.

Синдром емоційного вигорання не можна вважати суто сучасним явищем, адже прояви психічного виснаження, емоційної апатії чи внутрішнього спустошення супроводжували професійну діяльність людини упродовж усього історичного розвитку. Однак саме у другій половині 20 століття цей стан отримав наукове пояснення та узагальнення. Термін «burnout» («емоційне вигорання») вперше запропонував американський психіатр Г. Фрейденбергер у 1974 році для опису психологічного стану глибокої втоми, емоційного виснаження та відчуття власної непотрібності у представників професій типу «людина - людина» [1]. Згодом феномен вигорання став об'єктом ґрунтовних досліджень у галузі психології праці, педагогічної, медичної та військової психології.

Попри тривалу історію вивчення, у науковій літературі й досі немає єдиного тлумачення сутності емоційного вигорання, що зумовлює різноманітність підходів до його визначення. Більшість дослідників розглядають вигорання як наслідок тривалого впливу комплексу стресогенних чинників професійного середовища, які порушують баланс між внутрішніми ресурсами особистості та зовнішніми вимогами [2, с.111]. На думку В. Бойка, емоційне вигорання є «напрацьованим механізмом психологічного захисту у формі часткового або повного відключення емоцій (зниження їх енергетики) у відповідь на психотравмуючі впливи», тобто певним стереотипом емоційної поведінки, який формується під впливом хронічного стресу [2, с.112]. Як зазначають С. Максименко, Л. Карамушка та Т. Зайчикова, безперервне порушення психоемоційної рівноваги та надмірне навантаження в умовах професійної діяльності неминуче призводять до розвитку вигорання як наслідку дії некерованого стресу [2, с.115].

У розвитку емоційного вигорання зазвичай розрізняють кілька послідовних етапів, що відображають поступове виснаження особистісних ресурсів. Перший етап характеризується зростанням напруженості, пов'язаної з необхідністю докладати додаткових зусиль для пристосування до робочих вимог. На цьому рівні працівник стикається з відчуттям невідповідності між власними можливостями та професійними завданнями: йому може бракувати навичок, компетенцій або ж внутрішнього відчуття смислу у виконуваних роботах. Часто причиною стає невідповідність між очікуваннями, цінностями та реальними умовами професійного середовища.

Другий етап позначений посиленням емоційного та фізичного стресу. Людина починає відчувати постійну втому, дратівливість, втрату ентузіазму. Перехід від початкової стадії до цієї фази залежить від індивідуальних психологічних ресурсів, рівня саморегуляції, підтримки колективу та особливостей організаційного клімату.

На третьому етапі проявляються більш виражені реакції - фізіологічні (порушення сну, головний біль, соматичні скарги), емоційні (апатія, тривожність, роздратування) та когнітивні (зниження концентрації, відчуття безглуздості роботи). Поведінка може ставати формальною, дистанційованою, що є своєрідним способом психологічного захисту.

Четвертий етап відображає повне формування синдрому емоційного вигорання. Він проявляється як стійкий стан хронічного виснаження, коли людина переживає глибоке почуття спустошеності, емоційної байдужості та фізичного чи психічного дискомфорту. На цьому рівні вигорання стає багатовимірним феноменом, що охоплює як емоційну, так і когнітивну та соматичну сфери особистості, істотно впливаючи на її професійну ефективність і якість життя [3, с. 180].

Службова діяльність персоналу сектору безпеки і оборони, зокрема працівників поліції, в умовах війни, зокрема під час активних бойових дій, постійних обстрілів і загальної невизначеності, закономірно знижує їхню здатність ефективно долати інші види професійних стресів [4, с. 96]. Інакше кажучи, боротьба з небезпекою, хаосом та непередбачуваністю воєнного середовища сама по собі є потужним джерелом психоемоційного напруження, але водночас підсилює дію вже наявних стресових чинників, притаманних правоохоронній діяльності. У результаті звичні професійні ситуації, які раніше не викликали надмірної напруги (наприклад, спілкування з агресивним або непокірним громадянином), у воєнних

умовах набувають значно більшої психологічної складності через постійне відчуття небезпеки, ризик потрапляння під обстріл чи свідчення травматичних подій.

Таким чином, виконання службових обов’язків у період воєнного стану впливає на загальний рівень стресостійкості персоналу сектору безпеки і оборони не лише в професійній, а й у приватній, зокрема сімейній сфері. Постійна емоційна напруга, перевтома й дефіцит відновлювальних ресурсів підсилюють потребу у розвитку навичок саморегуляції, стрес-менеджменту та в отриманні кваліфікованої психологічної підтримки для стабілізації психічного стану [4, с. 96]. Дослідження показують, що підвищений рівень стресу зворотно корелює з професійною відданістю: працівники, які зазнають сильнішого емоційного тиску, частіше відчують зниження мотивації й залученості до служби. Крім того, невизначеність і постійна зміна умов діяльності є одним із провідних чинників, що впливають на задоволеність роботою та психологічну стійкість персоналу сектору безпеки і оборони, послаблюючи їхню відданість професії [4, с. 96].

Отже, емоційне вигорання персоналу сектору безпеки і оборони в умовах війни є багатофакторним явищем, що поєднує індивідуально-психологічні, організаційні та соціальні чинники. Воно не лише знижує професійну ефективність, але й впливає на морально-психологічний клімат у колективах та загальний рівень безпеки правоохоронної системи. Профілактика вигорання потребує системного підходу: розвитку програм психологічної підтримки, тренінгів саморегуляції, підготовки керівників до управління емоційними станами підлеглих, а також створення сприятливого організаційного середовища. У післявоєнний період особливої ваги набувають заходи з психічної реабілітації та відновлення життєвих ресурсів персоналу сектору безпеки і оборони, що має стати складовою стратегії підтримання їх професійної стійкості та здоров’я.

Список використаних джерел:

1. Freudenberger H. Burnout: The high cost of high achievement. New York: Anchor, Doubleday, 1980. 240.
2. Кісіль З. Р., Кісіль Р.В. В. «Особливості феномену синдрому емоційного вигорання у працівників Національної поліції України». Соціально-правові студії. Випуск 4 (6). 2019. С. 111-123. URL: <http://dspace.lvduvs.edu.ua/handle/1234567890/2794>
3. Расторгуєва Н. О. Особливості попередження емоційного вигорання поліцейських у воєнний період. Юридичний бюлетень. 2023, № 28. С. 180-188.
4. Пономаренко Я. С. Поліція в умовах війни: професійні стресові фактори. Особистість, суспільство, війна: тези доп. учасників міжнар. психол. форуму (м. Харків, 15 квіт. 2022 р.) МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ, Нац. поліція України та ін. Харків : ХНУВС. 2022. С. 95-98. URL: <http://dspace.univd.edu.ua/xmlui/handle/123456789/13844>

Ніколайчук Л.Г.

доцент кафедри управління повсякденною діяльністю підрозділів, Національна академія сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

к.т.н., доцент

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ В ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ

На сьогодні гендерна рівність є невід’ємною частиною прав людини та основних засад демократії.

Гендерна рівність означає рівне бачення, повноваження, відповідальність та участь як чоловіка, так і жінок у всіх сферах громадського та суспільного життя. Гендерна рівність є протилежністю гендерної нерівності, а не гендерної різниці.

Гендерна рівність полягає не у «зрівнялівці», а у створенні дійсно рівних умов для учасників відповідних правовідносин, у наявності й використанні певних матеріальних і нематеріальних благ і цінностей, які є об'єктами відповідних правовідносин.

Рівноправність чоловіків і жінок не слід трактувати як ідентичність їх правового статусу, як різні суб'єкти права вони наділені різними правомочностями. У тій сфері, яка не пов'язана з природними відмінностями чоловіків і жінок, їх юридична і фактична рівність можуть збігатись.

Правові основи гендерної рівності визначенні в низці міжнародних договорів і вони визначають:

- створення однакових умов для чоловіків та жінок для досягнення економічної незалежності;
 - досягнення балансу між роботою, особистим та родинним життям;
 - забезпечення рівного доступу чоловіків та жінок до участі у прийнятті рішень;
 - подолання насильства та торгівлі людьми;
- боротьба з гендерними стереотипами в суспільстві.

Питання імплементації норм гендерної рівності в силових структурах і підвищення гендерної компетентності військових професіоналів є одним з важливих напрямків розвитку Збройних Сил та співпраці нашої держави з міжнародними партнерами, дане питання особливо активно піднімаються саме в останні роки, адже наразі кількість жінок у війську постійно зростає.

Слід зазначити, що на даний час правове регулювання гендерної рівності перебуває на етапі становлення й розвитку, і це відбувається на внутрішньодержавному (національному) та міжнародному рівнях. Таким чином, формуються певні стандарти гендерної рівності, недискримінації, паритетної демократії загалом. Це має істотне значення для формулювання правових основ гендерної політики у ЗС України.

Важливим є не лише правове закріплення принципу гендерної рівності, а й створення ефективних механізмів реалізації таких стандартів на різних рівнях, у всіх сферах життєдіяльності людини й держави, міжнародного співтовариства.

У демократичних країнах світу, до яких повною мірою відносяться всі держави-члени Північноатлантичного альянсу, наріжним каменем відносин у суспільстві є рівність прав чоловіків та жінок. За твердженням експертів, чим вищий рівень гендерної рівності, тим більш прогресивним та толерантним є суспільство. Адже насамперед, гендерна рівність полягає не в тому, щоб всі жінки мали однакові з чоловіками можливості в усіх сферах життя, а саме в створенні та існуванні справедливого суспільства, де кожен може реалізувати свій потенціал, незалежно від статі [1].

Інтеграція гендерних перспектив в українській армії, як і загалом в усьому секторі оборони спрямована на створення рівних можливостей для жінок і чоловіків у військовій службі. Це насамперед досягається змінами у діючому законодавстві та новими законодавчими ініціативами, які забезпечують рівні права та можливості для жінок і чоловіків у збройних силах. Це включає доступ до всіх військових спеціальностей, у тому числі безпосередньо у бойових підрозділах.

Також важливим аспектом є активне впровадження антидискримінаційних політик. Робота у цієї сфері насамперед спрямована на запобігання дискримінації та сексуальному домаганням, створення безпечного та справедливого робочого середовища для всіх військовослужбовців, незалежно від статі.

Жінки відіграють важливу роль у різних сферах військової служби. По-перше, все більше жінок активно долучаються до безпосередньої участі у бойових діях, демонструючи при цьому високий професіоналізм та відвагу.

Наступний напрямок – командні посади. Останнім часом спостерігається тенденція щодо зростання кількості жінок на керівних та командних посадах не лише у органах військового управління, а й безпосередньо у військах, в тому числі – у бойових підрозділах. Це свідчить про визнання їхнього лідерського потенціалу та компетентності.

Також жінки активно беруть участь у спеціальних навчаннях та тренінгах, що дозволяє їм здобувати нові навички та підвищувати рівень професійної підготовки.

Інтеграція гендерних перспектив у ЗСУ має численні переваги. По-перше, це підвищення ефективності. Дослідження показують, що різноманітні команди, які включають як чоловіків, так і жінок, є більш ефективними та креативними у вирішенні складних завдань. По-друге, це покращення морального духу. Рівні можливості та справедливе ставлення сприяють підвищенню морального духу та мотивації серед військовослужбовців. По-третє, це зміцнення соціальної справедливості. Інтеграція гендерних перспектив сприяє зміцненню соціальної справедливості та рівності у суспільстві, що є важливим елементом демократичного розвитку країни.

Для підтримки гендерної рівності у Збройних Силах України впроваджуються різноманітні ініціативи та програми:

- організація освітніх програм та тренінгів з гендерної чутливості для всіх військовослужбовців.
- створення програм підтримки для жінок-військовослужбовців, включаючи наставництво, консультування та розвиток кар'єри.

Співпраця з міжнародними організаціями та партнерами для обміну досвідом та впровадження кращих практик гендерної інтеграції.

Інтеграція гендерних перспектив та роль жінок у Збройних Силах України є важливим аспектом сучасних реформ, спрямованих на підвищення обороноздатності та ефективності армії. Рівні можливості для жінок і чоловіків, підтримка жінок у військовій службі та впровадження гендерно чутливих політик сприяють створенню сильної, справедливої та сучасної армії. Ці заходи не лише зміцнюють весь сектор оборони України, але й сприяють формуванню більш рівноправного та прогресивного суспільства.

Враховуючи те, що Україна прагне повноправного членства в НАТО, врахування гендерної перспективи не лише у Збройних Силах, а й в інших військових формуваннях є вкрай важливим фактором на шляху євроатлантичної інтеграції. Адже вся діяльність НАТО, у тому числі в суто військових аспектах обов'язково передбачає гендерні компоненти.

Загальні цінності НАТО, такі як індивідуальна свобода, демократія, права людини й зобов'язання за Статутом Організації Об'єднаних Націй лежать в основі принципу, що повноправність і залученість жінок є надзвичайно важливими. Спираючись на положення резолюцій Ради Безпеки ООН щодо жінок, миру і безпеки, Альянс працює над подоланням гендерної нерівності, інтегруючи гендерні перспективи в три основні завдання Альянсу: стримування й оборона, запобігання кризам і врегулювання криз та безпека, заснована на співробітництві.

І на сьогодні український досвід розвитку оборонного сектору є корисним і показовим для НАТО. Тому що Україна має унікальний досвід відповіді на виклики, з якими світ досі не стикався. При цьому українські жінки на сьогодні є потужною частиною супротиву російської агресії, а Україна, як держава, беззаперечно досягла прогресу, поступово змінюючи підходи та стаючи більш відкритою до участі жінок у процесах безпеки та оборони, залучаючи їх до виконання відповідних завдань [2].

Правові засади державної політики, спрямованої на досягнення гендерної рівності та справедливості у Збройних силах України, можуть бути умовно поділені на такі основні складові:

- 1) міжнародно-правові стандарти гендерної рівності, які закріплені в міжнародних актах, прийнятих на глобальному та регіональному рівнях;
- 2) конституційно-правові акти, які визначають загальні засади державної політики, спрямованої на утвердження гендерної рівності у суспільстві;
- 3) акти військового законодавства, які безпосередньо регулюють реалізацію гендерної політики у Збройних силах України.

Основними напрямками оптимізації гендерної політики у Збройних силах України та її приведення до європейських стандартів є:

- розвиток наукових досліджень гендерного аспекту політики національної безпеки загалом, і політики воєнної безпеки зокрема;
- розвиток культурно-виховної та просвітницької роботи з населенням України та військовослужбовцями з метою формування гендерної культури особистості, розвиток гуманітарно-просвітницької діяльності у цій сфері;
- розроблення та впровадження у повсякденну практику механізмів юридичної відповідальності щодо випадків дискримінації за ознакою статі;
- упровадження механізмів позитивних дій з метою подолання гендерного дисбалансу в управлінських структурах Збройних сил України;
- удосконалення законодавства з питань забезпечення рівних прав жінок та чоловіків щодо участі в державному управлінні у сфері воєнної безпеки, забезпечення їхніх рівних можливостей щодо поєднання професійних і сімейних обов'язків в процесі проходження військової служби [3].

НАТО, як провідна міжнародна безпекова інституція розробила свій перший План дій щодо реалізації Резолюції ООН “Жінки, мир, безпека” ще у 2010 році. Зараз союзники керуються Планом дій НАТО з питань жінок, миру і безпеки (WPS), який було затверджено у 2021 році – він окреслює основні напрямки політики Альянсу в цієї сфері до 2025 року. Головна мета полягає в сприянні з боку всіх союзників подальшому розвитку гендерної рівності й інтегрування гендерних перспектив в усе, що робить НАТО – від політики і планування, навчання і освіти до місій і операцій. Наразі гендерні перспективи інтегруються в такі сфери, як інновації і нові технології, зміна клімату і стійкість. Також акцентується увага на посиленні навчання й освіти цивільного і військового персоналу НАТО, країн Альянсу і партнерів щодо запобігання і реагування на зв'язане з конфліктом на насильство стосовно жінок.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 08.09.2005 року № 2866-IV.
2. Закон України «Про засади запобігання та протидії дискримінації в Україні» від 06.09.2012 року № 5207-VI.
3. Методичні рекомендації з інтеграції гендерних підходів в систему підготовки фахівців для сектору безпеки і оборони України. К.: Офіс Віце-Прем'єр Міністра з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України, 2020.

Онацька З.Ю.

здобувач вищої освіти Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого

ПСИХОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ В УМОВАХ БОЙОВОГО СТРЕСУ:ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ

Сьогодні тема психологічної стійкості військовослужбовців, зокрема з урахуванням гендерного виміру, є актуальною як ніколи. Причиною цього є повномасштабна російсько-українська війна, постійні бойові стресові навантаження, ненормований графік служби, інформаційне та психологічне перевантаження, а також загострення суспільної обстановки. Усі ці фактори створюють передумови для розвитку хронічного стресу та зниження бойової ефективності.

Варто розрізняти загальну психологічну стійкість від її гендерних особливостей. Якщо перша стосується універсальних механізмів адаптації до екстремальних умов, то гендерний аспект розкриває відмінності у реакціях чоловіків і жінок на бойовий стрес. З 2018

року жінки в Збройних Силах України отримали рівний доступ до бойових посад, і їх частка серед захисників постійно зростає. Це актуалізує питання: чи справді жінки-військовослужбовці стикаються з бойовим стресом інакше, ніж чоловіки, і як законодавство та психологічна наука допомагають формувати стійкість з урахуванням гендерних особливостей.

Психологічна стійкість військовослужбовця трактується як цілісна інтегративна характеристика особистості, що дозволяє підтримувати високий рівень психологічної готовності в екстремальних умовах, швидко відновлюватися після кризових ситуацій та зберігати ефективність виконання бойових завдань. Вона включає морально-психологічний, мотиваційний, емоційний, вольовий та індивідуально-особистісний компоненти. Формування стійкості відбувається на кількох рівнях: індивідуальному (позитивне мислення, оптимізм, саморегуляція), сімейному (емоційна підтримка), підроздільному (командна згуртованість, позитивний психологічний клімат) та суспільному.

Гендерний аспект розкривається через порівняння реакцій на бойовий стрес. Дослідження українських військовослужбовців у зоні бойових дій демонструють чіткі відмінності: чоловіки частіше проявляють фізичну агресію, відчуття провини та підвищене споживання алкоголю, тоді як жінки — вищий рівень тривоги, депресії, ворожості та загальної тяжкості стресу [1, с. 4]. Частота посттравматичного стресового розладу (ПТСР) у жінок становить 23,5–25,9 %, у чоловіків — близько 20 %. Жінки також частіше переживають біологічну ангедонію (вплив на фізичний стан), а чоловіки — соціальну (втрата самореалізації) [2, с. 134–135]. Водночас міжнародні дані, зокрема аналіз американських ветеранів операцій в Афганістані та Іраку, свідчать, що жінки не поступаються чоловікам у здатності витримувати бойовий стрес. Після повернення з бойових дій відмінності в психічному здоров'ї між ними є незначними, а вплив статі на перебіг стресу зазвичай не має суттєвого клінічного значення.

Цікаво, що фізіологічні особливості можуть навіть давати жінкам певні переваги: нижчий центр тяжіння покращує баланс у ситуаціях виживання, менший вплив тестостерону знижує імпульсивність у критичних рішеннях. Однак жінки більш вразливі до гормональних факторів, що впливає на ризик ПТСР та репродуктивне здоров'я. Це підтверджує необхідність індивідуалізованих підходів до психологічної підтримки.

Чинне законодавство України вже створює правову основу для гендерно-чутливого підходу. Закон України від 06.09.2018 № 2523-VIII закріпив рівність прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби, усунувши дискримінаційні обмеження щодо бойових посад [3]. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.10.2024 № 1234 «Про затвердження Порядку речового, медичного, психологічного та соціального забезпечення військовослужбовців з урахуванням потреб жінок і чоловіків» прямо зобов'язує враховувати гендерні особливості при наданні психологічної допомоги [4]. Додатково Закон про запобігання дискримінації та сексуальним домаганням у війську (підписаний Президентом у 2025 році) та Національний план дій з виконання Резолюції РБ ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» передбачають спеціальні механізми захисту та підтримки [5]. Наказ Головнокомандувача ЗСУ № 305 від 18.10.2021 регламентує психологічне забезпечення з акцентом на профілактику, раннє втручання та відновлення [6].

Для того, щоб чоловіки й жінки на війні краще справлялися зі стресом, потрібно використовувати підходи, які враховують їхні відмінності. По-перше, створювати спеціальні тренінги, де бойові ситуації відпрацьовуються з урахуванням фізіології жінок — наприклад, особливостей гормонального фону чи меншої імпульсивності. Це допомагає жінкам почуватися впевненіше під час підготовки. По-друге, активно залучати сім'ю до підтримки. Для жінок-військовослужбовців особливо важливо, щоб близькі розуміли їхню роль матері й допомагали зберігати зв'язок із дітьми навіть під час служби. Така підтримка значно зменшує тривогу та почуття провини. По-третє, регулярно перевіряти психологічний стан за допомогою простих анкет, адаптованих під чоловіків і жінок. По-четверте, навчати

командирів розпізнавати різні прояви стресу: чоловіки частіше стають агресивними або замикаються, а жінки — більше тривожаться, відчувають депресію чи втому.

Якщо врахувати все попередньо зазначене, то стане очевидним, що гендерний аспект психологічної стійкості не є перешкодою, а навпаки — ресурсом для створення ефективнішої системи підтримки. Сучасне українське законодавство та емпіричні дані свідчать: за умови гендерно-чутливого підходу як жінки, так і чоловіки здатні демонструвати однаково високу резильєнтність у бойових умовах.

Проблема психологічної стійкості військовослужбовців з урахуванням гендерних особливостей на сьогодні постає не лише як питання індивідуального здоров'я, але й як чинник бойової ефективності армії в цілому. Аналіз відмінностей, симптоматики та законодавчої бази засвідчує, що стрес наростає поступово, і його наслідки можна мінімізувати завдяки системному підходу.

З огляду на виклики, що постають перед українськими силовими структурами в умовах продовження російсько-української війни, актуальним є впровадження на постійній основі гендерно-чутливих профілактичних програм. Мова йде про спеціальні психологічні тренінги, покращення навичок емоційної саморегуляції, відновлення, а також підтримку на рівні командного складу.

Тож, можна підбити підсумки, що ключовим завданням сьогодення залишається формування культури психологічної рівноваги з урахуванням гендерних особливостей, у якій звернення по допомогу сприймається не як слабкість, а як прояв свідомої відповідальності перед собою та побратимами. Тільки глибоке розуміння цінності ментального здоров'я, міцна підтримка в підрозділах та чітка взаємодія психологічних служб здатні забезпечити високий морально-психологічний стан військових, без чого ефективне виконання бойових завдань буде неможливим.

Список використаних джерел:

1. Франкова І., Чабан О., Бурлака О., Лагутіна С., Федотова З. Гендерні особливості стрес-асоційованих розладів у військовослужбовців в умовах війни в Україні // Психосоматична медицина та загальна практика. 2019. Т. 4, № 3. е0403-04214. URL: <https://uk.e-medjournal.com/index.php/psp/article/view/214>
2. Шинкарук О. А., Андрєєва О. В. та ін. Гендер і посттравматичний стресовий розлад: науковий погляд на відмінності й засоби подолання військовослужбовцями та ветеранами війни // Науковий журнал Національного університету фізичного виховання і спорту України. 2025. № 1. С. 131–139.
3. Закон України від 06.09.2018 № 2523-VIII «Про внесення змін до деяких законів України щодо забезпечення рівних прав і можливостей жінок і чоловіків під час проходження військової служби». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/2523-19>
4. Постанова Кабінету Міністрів України від 29.10.2024 № 1234 «Про затвердження Порядку речового, медичного, психологічного та соціального забезпечення військовослужбовців з урахуванням потреб жінок і чоловіків». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/1234-2024-p>
5. Закон України № 13037 «Про вдосконалення механізмів забезпечення військової дисципліни, запобігання і протидії дискримінації та сексуальним домаганням у війську».
6. Наказ Головнокомандувача ЗСУ № 305 від 18.10.2021 «Про затвердження Інструкції з організації психологічного забезпечення особового складу Збройних Сил України».

Павловська-Кравчук В. А.

доцент кафедри соціології та психології ННІ № 5
Харківського національного університету
внутрішніх справ
к.ю.н.

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ТА РОЗВИТОК РЕЗИЛЬЄНТНОСТІ ПЕРСОНАЛУ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОЇ ТРАВМАТИЗАЦІЇ

Повномасштабна збройна агресія проти України суттєво трансформувала умови професійної діяльності персоналу сектору безпеки і оборони. Військовослужбовці, поліцейські, представники інших силових структур щоденно виконують службово-бойові та оперативно-службові завдання в умовах підвищеної небезпеки, невизначеності та постійного психоемоційного напруження. Такі обставини значно підвищують ризик воєнної психотравматизації, що може проявлятися у формі посттравматичних стресових реакцій, емоційного виснаження, порушень професійної ідентичності, а також зниження психологічної стійкості та ефективності службової діяльності.

У цьому контексті особливої актуальності набуває проблема забезпечення системної психологічної підтримки персоналу сектору безпеки України, спрямованої не лише на подолання наслідків травматичного досвіду, але й на розвиток внутрішніх ресурсів особистості, здатних забезпечувати адаптацію до екстремальних умов діяльності. Одним із ключових таких ресурсів виступає психологічна резильєнтність, що розглядається як здатність особистості зберігати функціональну стабільність, ефективно долати стресові впливи та відновлювати психологічну рівновагу після пережитих кризових подій.

Розвиток резильєнтності персоналу сектору безпеки має важливе значення не лише для індивідуального психологічного благополуччя працівників, але й для підтримання професійної ефективності, прийняття відповідальних рішень у ситуаціях ризику, збереження морально-психологічної готовності до виконання службових завдань. У зв'язку з цим актуальним завданням сучасної психологічної науки та практики є пошук ефективних підходів до психологічної підтримки фахівців сектору безпеки, спрямованих на профілактику негативних наслідків воєнної травматизації та зміцнення їхніх адаптивних ресурсів.

Поняття «resilience» походить від латинського слова *resilire*, що означає «відновлюватися» або «повертатися до попереднього стану після впливу». У психології цим терміном позначають здатність людини зберігати ефективне функціонування та адаптуватися до складних життєвих обставин, травматичних подій або тривалого стресу [3].

Наукові підходи до розуміння резильєнтності поступово еволюціонували: від трактування її як індивідуальної особистісної риси до розуміння як динамічного процесу адаптації, що формується у взаємодії особистості з соціальним середовищем. Значний внесок у дослідження цього феномену зробив Н. Гармезі, який вивчав адаптаційні можливості дітей із груп підвищеного ризику та довів, що резильєнтність формується під впливом комплексу захисних чинників, серед яких інтелектуальні ресурси, особливості темпераменту та соціальна підтримка [3].

Подальший розвиток цієї концепції пов'язаний із роботами А. Мастен, яка розглядала резильєнтність як універсальний механізм адаптації, притаманний більшості людей («ordinary magic») [4, с. 26]. У сучасних дослідженнях резильєнтність трактується як процес і результат успішної адаптації до складних життєвих обставин, що забезпечується когнітивною, емоційною та поведінковою гнучкістю, а також використанням внутрішніх і зовнішніх ресурсів особистості [4, с. 27].

Особливого значення дослідження резильєнтності набули у військовій психології. У цьому контексті С. Бартоне обґрунтував важливу роль психологічної життєстійкості як чинника ефективного функціонування військовослужбовців в умовах бойового стресу. Результати досліджень свідчать, що високий рівень резильєнтності пов'язаний із більшою когнітивною гнучкістю, здатністю до емоційної регуляції та ефективнішим відновленням після травматичного досвіду [1, с. 10]. Саме тому вивчення резильєнтності у військовому середовищі набуває особливої актуальності в умовах сучасних воєнних конфліктів.

Логічним продовженням сучасних досліджень резильєнтності є її аналіз у контексті екстремальних і кризових соціальних умов, зокрема воєнних конфліктів. Саме війна створює ситуацію тривалого та інтенсивного стресу, у межах якого людина постійно стикається з

загрозою життю, невизначеністю майбутнього, втратами та необхідністю швидкого прийняття відповідальних рішень. У таких умовах резильєнтність набуває особливого значення, оскільки виступає одним із ключових психологічних механізмів збереження внутрішньої стабільності, професійної ефективності та здатності до адаптації. Особливо актуальною ця проблема є для персоналу сектору безпеки і оборони, діяльність якого пов'язана з виконанням службово-бойових завдань, підвищеним ризиком та постійним психоемоційним напруженням. Саме тому дослідження психологічних ресурсів стійкості, а також пошук ефективних підходів до розвитку резильєнтності фахівців силових структур набуває не лише теоретичного, але й важливого прикладного значення в умовах сучасної війни.

Розглядаючи здатність персоналу сектору безпеки і оборони протистояти негативному впливу воєнного стресу, долати професійні труднощі та зберігати ефективність діяльності, доцільно звернутися до такого психологічного конструкта, як резильєнтність. У сучасних наукових підходах резильєнтність розглядається як здатність особистості адаптуватися до складних життєвих і професійних обставин, підтримувати стабільне функціонування та відновлювати психологічну рівновагу після впливу стресових або травматичних подій [1, с. 11].

У науковій літературі запропоновано кілька підходів до пояснення природи резильєнтності. Когнітивно-біхевіоральний підхід акцентує увагу на ефективних поведінкових стратегіях подолання труднощів. Конструктивістський підкреслює роль активної життєвої позиції особистості у формуванні здатності долати виклики. Екологічний підхід наголошує на значенні соціального середовища та підтримувальних систем, тоді як крос-культурний враховує вплив соціально-демографічних і культурних чинників на способи реагування людини на ризики [5].

С. Ваніштендаль визначає резильєнтну поведінку як поєднання позитивних особистісних якостей, стійкої мотивації та здатності до успішної адаптації у складних життєвих умовах. Вона передбачає збереження внутрішньої цілісності, протистояння деструктивному впливу зовнішніх факторів та формування соціально адаптованих стратегій поведінки навіть у ситуаціях тривалого стресу [5].

На формування резильєнтності персоналу сектору безпеки впливають як внутрішні, так і зовнішні чинники. До внутрішніх належать індивідуально-психологічні особливості особистості, зокрема впевненість у власних можливостях, комунікативність, оптимізм та емоційна стабільність. До зовнішніх - соціальне оточення, рівень підтримки, культурні умови середовища та досвід службової діяльності [2, с. 227].

В умовах сучасної війни проблема розвитку резильєнтності набуває особливої актуальності для персоналу сектору безпеки і оборони України. Виконання службових і службово-бойових завдань пов'язане з високим рівнем психоемоційного напруження, загрозою безпеці та необхідністю швидкого прийняття відповідальних рішень. За таких умов резильєнтність виступає важливим психологічним ресурсом, що забезпечує підтримання професійної ефективності, психологічної стійкості та здатності адаптуватися до тривалого впливу стресових факторів.

Отже, формування та підтримка резильєнтності персоналу сектору безпеки є важливим напрямом психологічної підтримки в умовах війни. Розвиток особистісних і соціальних ресурсів стійкості сприяє збереженню психічного здоров'я фахівців та підвищенню ефективності їх діяльності в умовах підвищеного ризику.

Список використаних джерел:

1. Балабанова К. В. Феномен життєстійкості в професійній діяльності осіб ризиконебезпечних професій. Вісник Харківського національного педагогічного університету імені Г. С. Сковороди. Психологія. 2016. Вип. 53. С. 5-12.
2. Каз'яніна Н. А. Виявлення зв'язку між посттравматичним зростанням, життєздатністю, процвітанням та життєстійкістю до умов несення служби військовослужбовцями в

екстремальних ситуаціях. Вісник Національного університету оборони України. 2013. № 5. С. 227-231.

3. Кокун О. М. Життєстійкість і резильєнтність людини в сучасному світі: теорія, дослідження, практика: монографія. Київ: Ін-т психології ім. Г. С. Костюка НАПН України, 2025. 214 с. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/744751>

4. Лазос Г. П. Резильєнтність: концептуалізація понять, огляд сучасних досліджень. Актуальні проблеми психології. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. Вінниця: Рогальська І. О., 2018. Том 3: Консультативна психологія і психотерапія. Вип. 14. С. 26-64. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/716873>

5. Мерзлякова О. Л. Психологічні чинники індивідуальної і колективної стійкості та опору військовій агресії (аналітичний огляд). Аналітичний вісник у сфері освіти й науки: довід. бюл. НАПН України, ДНПБ України ім. В. О. Сухомлинського. Вінниця: ТВОРИ, 2023. Вип. 17. URL: <https://lib.iitta.gov.ua/736360>

Панімаш Ю.

доцент Національного університету цивільного захисту України

кандидат педагогічних наук, доцент

Голобородько Є.

студент Національного університету цивільного захисту України навчально-наукового інституту інженерної та спеціальної підготовки, група ОПс-23(22)

ПСИХОЛОГІЧНА ГОТОВНІСТЬ НАСЕЛЕННЯ ДО ДІЙ У НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ: ПРОБЛЕМА ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ БЕЗПЕКИ

Надзвичайні ситуації (НС) природного, техногенного, соціального та воєнного характеру трапляються у сучасному світі все частіше. Це зумовлює необхідність нових підходів до забезпечення безпеки населення. Одним із важливих факторів ефективного та швидкого реагування на НС є не лише наявність матеріально-технічних засобів, а й рівень психологічної готовності цивільного населення. Саме внутрішня готовність людини діяти свідомо і без паніки у стресових ситуаціях багато в чому визначає успіх подолання кризових або надзвичайних подій. У цьому контексті проблема формування культури безпеки набуває стратегічного та першочергового значення, оскільки йдеться не лише про інформування населення, а про зміну ставлення до особистої та колективної безпеки як до постійно актуальної потреби [1].

Проблема психологічної готовності населення до дій у надзвичайних ситуаціях є однією з ключових у сучасній системі цивільного захисту України. Незважаючи на актуальність питання, на практиці рівень психологічної стійкості та готовності значної частини громадян залишається низьким та недостатнім до рівня правильного реагування. Це виявляється у неадекватних реакціях на загрозові ситуації, паніці, апатії, труднощах з прийняттям рішень у стресових умовах, а також у невірному сприйнятті власної ролі в системі безпеки. Однією з першопричин є відсутність сталого бачення культури безпеки як ціннісного компонента суспільного розвитку. На загальнодержавному рівні і досі немає єдиної стратегії, яка б інтегрувала формування культури безпеки в освітню систему, інформаційну політику, громадські ініціативи та місцеве самоврядування. Результатом цього є переважно фрагментарний, несистемний підхід до підготовки населення: превалюють формальні заходи, а психологічна складова або ігнорується, або зводиться до мінімуму. Водночас, більшість існуючих тренінгів чи інструктажів не враховують вікові, культурні, когнітивні та емоційні особливості різних груп населення, що унеможливорює їхню

ефективну внутрішню адаптацію до поведінки в умовах загроз. Окрема і вагома проблема — низька довіра до офіційної інформації, що підсилює інформаційний хаос під час кризових подій і сприяє поширенню фейків, чуток, дезінформації. Люди, які тривалий час перебувають під інформаційним тиском або у стані тривоги, втрачають здатність адекватно оцінювати ризики, приймати зважені рішення, допомагати іншим [2].

Негативним чинником також є обмежений доступ до якісних джерел психологічної допомоги, особливо в сільських громадах, серед літніх людей, внутрішньо переміщених осіб. Попри зростання суспільної уваги до ментального здоров'я, все ще поширеним є упереджене ставлення до психологічної підтримки, що значно зменшує ефективність можливих втручань. Бракує і спеціалістів з кризової психології, які могли б працювати як у профілактичному форматі, так і безпосередньо під час або після надзвичайних подій. Ще одним важливим аспектом є недостатня підготовка керівного складу підприємств, освітніх закладів, органів місцевого самоврядування до управління емоційним станом колективів і прийняття рішень у напружених ситуаціях. На практиці це призводить до дезорганізації, недовіри, неузгодженості дій і, як наслідок, до значних втрат. З урахуванням сучасних загроз (зокрема, воєнних дій, техногенних аварій, природних катастроф), питання формування психологічної готовності має розглядатися не як другорядне, а як стратегічне — поряд із матеріально-технічним забезпеченням системи цивільного захисту. Проблематика також ускладнюється відсутністю належної комунікації між державними структурами, громадянським суспільством та населенням. Окремі ініціативи з підвищення готовності часто реалізуються без узгодження, дублюються або втрачають ефективність через відсутність довгострокового супроводу. Без усвідомлення культури безпеки як частини національної ідентичності, формування психологічної стійкості населення залишатиметься точковим і поверхневим [3].

Психологічна готовність — це комплексний стан особистості, що охоплює когнітивний (знання про НС та способи дій), емоційний (уміння керувати страхом), вольовий (здатність діяти в умовах стресу) та мотиваційний (бажання зберегти себе та допомогти іншим) компоненти. Вона не виникає автоматично, а формується під впливом освіти, досвіду, соціального оточення, особистісних установок. Низький рівень цієї готовності серед населення України пояснюється рядом чинників: фрагментарністю освітніх програм з безпеки, відсутністю системних тренувань, інформаційною перевантаженістю, недовірою до інструкцій офіційних структур, а також браком практичних навичок самозахисту та взаємодопомоги. Особливо тривожним є поширення серед населення апатії, переконання, що "нічого не можна змінити", що суттєво знижує здатність до активних дій у разі небезпеки. У критичних умовах людина може зіткнутися з низкою психологічних бар'єрів — панікою, втратою контролю, паралічем волі, або ж, навпаки, з переоцінкою власних можливостей. Індивідуальні реакції посилюються під впливом масової істерії, дезінформації та дефіциту часу. Усе це вимагає серйозної роботи на випередження: впровадження навчальних програм, психологічних тренінгів, популяризації та впровадження позитивних моделей поведінки [4].

Суттєвий ефект можуть дати інтерактивні навчання у вигляді моделювання НС, рольових ігор, залучення професійних психологів до процесу формування навичок саморегуляції. Особливу роль відіграє участь лідерів думок, освітян, волонтерів, представників місцевих громад, здатних доносити інформацію в доступній і мотивуючій формі. Формування психологічної готовності до дій у надзвичайних ситуаціях є не лише складовою культури безпеки, а й елементом національної безпеки загалом. Ця задача вимагає комплексного підходу, міжвідомчої співпраці та постійної просвітницької роботи. Лише за умов безпосередньої, активної участі самих громадян, відповідальної позиції держави та ефективної системи навчання можливо досягти такого рівня культури безпеки, за якого людина не лише знатиме, як діяти в екстремальній ситуації, а й буде психологічно готова це зробити. В умовах підвищеної небезпеки, спричиненої як зовнішніми загрозами (збройні конфлікти, терористичні акти, кліматичні катаклізми), так і внутрішніми проблемами (зношеність інфраструктури, недоліки у системі оповіщення, низький рівень довіри до

інституцій), важливо говорити про необхідність переходу від реактивної моделі поведінки до проактивної. Психологічно підготовлена людина не чекає моменту загрози, а заздалегідь має сформований план дій, вміє зберігати критичне мислення в умовах інформаційного тиску, а також може брати на себе відповідальність — як за себе, так і за оточуючих. У цьому сенсі культура безпеки має бути не лише набором знань чи навичок, а глибоко інтегрованою ціннісною установкою, що закладається з дитинства та постійно підтримується протягом усього життя. Особливої уваги потребує робота з вразливими групами населення — дітьми, людьми похилого віку, особами з інвалідністю, мешканцями віддалених громад. Саме вони найчастіше не мають доступу до якісної інформації, не охоплені навчальними програмами та демонструють високий рівень тривожності в умовах надзвичайного стану. Програми формування психологічної готовності мають враховувати специфіку їх потреб, адаптувати матеріали та методи навчання відповідно до рівня сприйняття, мови, соціального статусу. Дуже важливим аспектом є, також, робота з посттравматичними наслідками, які виникають у людей після пережитих надзвичайних ситуацій. Наявність психологічної підтримки, реабілітаційних програм, центрів кризової допомоги є не просто бажаним доповненням, а обов’язковою складовою стратегії цивільного захисту. Адже не лише перші хвилини чи години після НС є вирішальними — іноді від своєчасної емоційної підтримки залежить, чи зможе людина повернутися до нормального життя.

Успішні світові практики свідчать: ті країни, які системно підходять до формування культури безпеки, де регулярно проводяться громадські навчання, масові тренування, симуляції катастроф, — демонструють значно вищу виживаність населення під час НС і нижчий рівень паніки. Україна також має такі приклади: проведення навчальних евакуацій у школах, навчань за участю ДСНС, ініціативи волонтерських рухів щодо інструктажів населення. Проте ці заходи мають стати не винятком, а правилом, а головне — бути психологічно орієнтованими, тобто не лише нав’язувати алгоритм дій, а формувати усвідомлену готовність та внутрішню впевненість у власних силах.

Отже, психологічна готовність до дій у надзвичайних ситуаціях є складним та багатоаспектним явищем, яке поєднує в собі знання, поведінкові навички та емоційно-вольову стійкість. Її формування вимагає міждисциплінарного підходу, де поєднуються знання з психології, педагогіки, соціології, управління безпекою та кризовими комунікаціями. На нашу думку психологічна готовність до дій у надзвичайних ситуаціях є вкрай важливою навичкою сучасної людини, яка повинна системно формуватися через тренінги та відпрацювання задля безпеки та збереження здоров’я населення.

Список використаних джерел:

1. Бех, І. Д. Особистість в контексті виховання: наук. монографія / І. Д. Бех. — Київ: Либідь, 2003. — 280 с.
2. Винокуров, Ю. В. Психологическая готовность к действиям в экстремальных ситуациях: учеб. пособие / Ю. В. Винокуров. — Москва: Академия, 2012. — 224 с.
3. Гавриленко, О. П. Формування культури безпеки у контексті сучасної системи цивільного захисту / О. П. Гавриленко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Педагогіка. Соціальна робота. — 2020. — Вип. 2 (47). — С. 54–58.
4. Пшінько, О. М. Психологічна стійкість населення як чинник національної безпеки / О. М. Пшінько, Т. С. Задорожна // Вісник психології і педагогіки. — 2021. — № 1 (63). — С. 73–77.

Перемібіда І.В.

старший викладач кафедри УПДП Національної академії сухопутних військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД ВПРОВАДЖЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ РІВНОСТІ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ (НА ПРИКЛАДІ ШВЕЦІЇ)

В умовах повномасштабної війни питання гендерної рівності у секторі безпеки та оборони набуває особливої актуальності. Сучасні безпекові виклики потребують максимально ефективного використання людського потенціалу держави незалежно від статі. Саме тому інтеграція принципів гендерної рівності є не лише питанням прав людини, а й важливим елементом підвищення обороноздатності країни.

Починаючи з 2022 року кількість жінок у ЗСУ постійно зростає і вже становить на 40% більше, ніж у попередній період. Щорічне зростання кількості жінок становить 10-15%, а кількість жінок-офіцерів зросла з 4% до 21%. Понад 5 500 жінок виконують бойові завдання на передовій. Жінки служать не лише в підрозділах забезпечення (фінансова служба, служби тилового забезпечення, медична служба), як було раніше, але й у бойових підрозділах (розвідка, артилерія, БПЛА) [1].

Станом на 2026 рік понад 75 000 жінок служать у ЗСУ, спостерігається тенденція до зростання їх чисельності у війську, проте на сьогодні порівняно з країнами НАТО частка жінок у війську поки що залишається незначною (7-8%).

Цікавим для вивчення та впровадження досвіду є досвід Швеції щодо забезпечення гендерної рівності у війську та соціального захисту жінок. Швеція має високі показники щодо частки жінок у війську (18%).

У 2017 році Швеція через зміну безпекової ситуації у Європі та потребу поповнити армію відновила військовий призов для обох статей, ставши при цьому однією із перших скандинавської національної академії внутрішніх справ країн із гендерно нейтральним призовом. Відбір до служби здійснюється за здібностями, а не за статтю. До підготовки встановлено однакові вимоги та надано рівні можливості для проходження служби. Це дозволило підвищити якість відбору та створити більш професійну армію. Щорічно близько 100 тисяч молодих людей проходять відбір, приблизно 8-10 тисяч осіб призиваються на військову службу, серед них 20-25% - жінки.

Жінки мають можливість проходити військову службу на бойових і командних посадах (командири взводів, пілоти бойової авіації, офіцери штабів тощо), при цьому активно реалізуються програми розвитку жіночого лідерства.

Військова інфраструктура підлаштована під комфорт жінок (окремі казарми, адаптовані польові умови, забезпечення засобами гігієни).

Велика увага приділяється соціальному захисту жінок – військовослужбовців (тривала оплачувана декретна відпустка, гнучкий графік служби, програми повернення після декретної відпустки).

У Швеції розроблено комплекс заходів, які допомагають жінкам-військовослужбовцям безперешкодно відновити службу після народження дитини.

Насамперед надається можливість працювати неповний робочий день на початковому етапі, при цьому навантаження службовими обов'язками здійснюється поступово. Передбачено адаптаційний період перед поверненням на повну посаду. Це дозволяє жінці відновити фізичну форму та професійні навички без різкого навантаження та одночасно виконувати батьківські обов'язки.

За жінками-військовослужбовцями зберігається посада або надається рівноцінна посада, а також враховується перерва у фізичній підготовці. Для відновлення фізичної підготовки після декретної відпустки розроблено спеціальні програми фізичної реабілітації, передбачено поступове відновлення нормативів та індивідуальні тренувальні плани. Це особливо важливо у випадках, коли жінки-військовослужбовці займають бойові посади.

Цікавим є досвід запровадження гнучких умов служби, а саме – застосування гнучкого графіку служби, тимчасове переведення на менш інтенсивну посаду та можливість дистанційної роботи для штабних посад.

Важливою є соціальна підтримка материнства. У Швеції система оплати під час декретної відпустки вважаються однією із найкращих у світі. Середня зарплата жінок-військовослужбовиць становить 2 600 – 2 700 євро до оподаткування. Це базове грошове забезпечення без надбавок (за посаду, вислугу, міжнародні місії, складні умови служби), тому фактичний дохід може бути і вищим.

Надається 480 днів оплачуваної відпустки по догляду за дитиною, при цьому 70-80% від зарплати виплачується під час відпустки. Це важливо, оскільки військовослужбовиця отримує грошове забезпечення під час декрету, що дозволяє забезпечувати себе і дитину на належному рівні. Також функціонує розвинена система дитячих садків, у тому числі і державних, із доступною оплатою та можливістю залишати дитину під час проходження служби.

Це дозволяє не втрачати підготовлені кадри, збільшувати кількість жінок у війську, підвищувати мотивацію до служби, забезпечувати гендерну рівність та створювати умови для поєднання військової служби та материнства.

Тому Україні, враховуючи досвід Швеції, важливо удосконалити соціальні гарантії для військовослужбовиць, розробити механізм поступового повернення до служби, розвивати військову соціальну інфраструктуру (дитячі садочки, дитячі кімнати) та впроваджувати гнучких умов служби.

Також важливою є модернізація казарм і польових умов, а також розробка та закупівля адаптованого спорядження.

Усі ці заходи сприятимуть збільшенню якісного кадрового потенціалу Збройних Сил України, підвищенню боєздатності військ, зменшенню кадрового дефіциту та забезпеченню гендерної рівності у сфері безпеки та оборони.

Водночас, враховуючи те, що українські жінки вже мають значний досвід участі у бойових умовах, впровадження шведських практик дозволить систематизувати цей досвід та зробити його більш ефективним у довгостроковій перспективі.

Список використаних джерел:

1. Жінки в армії ЗСУ: сила, професіоналізм і незламність // Blue-Bird Tech. 17 жовтня 2025. URL: <https://www.blue-bird.tech/news/zhinki-v-armiyi-zsu/> (дата звернення: 04.04.2026).
2. Богдана Смуток. Жінки в армії: як проходить служба в різних країнах (фото) // Chas.News. 06 березня 2026. URL: <https://chas.news/current/zhinki-v-armii-yak-prohodit-sluzhba-v-riznih-krainah> (дата звернення: 04.04.2026).
3. Швеція відновлює загальний військовий призов для чоловіків і жінок // Militarnyi. URL: <https://militarnyi.com/uk/news/shveciya-vidnovlyuye-zahalnyy-viyskovyy-pryzov-dlya-cholovikiv-i-zhinok/> (дата звернення: 05.04.2026).

Перепелиця І.О.

співробітник Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ МОТИВАЦІЇ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

В умовах повномасштабної збройної агресії російської федерації проти України з лютого 2022 року актуалізувалася потреба в ефективному психологічному забезпеченні особового складу сил сектору безпеки і оборони. Професійна діяльність військовослужбовців характеризується високим рівнем стресогенності, ризиком для життя та екстремальними

навантаженнями, що вимагає не лише фахової підготовки, а й потужного мотиваційного ресурсу [6].

Професійна мотивація виступає ключовим чинником боєздатності та психологічної стійкості військовослужбовців. Ефективність виконання бойових завдань значною мірою залежить від внутрішньої готовності, ціннісних орієнтацій та усвідомлення сенсу діяльності [8]. Особливе місце посідає мотивація державного служіння (Public Service Motivation) — альтруїстично-патріотична форма мотивації, що ґрунтується на громадянських, нормативних та афективних зобов'язаннях [13; 2; 10]. У воєнний час важливого значення набуває також формування «мотиваційної захищеності» через ціннісно-смісловне наповнення служби [12; 8; 11].

Метою дослідження є виявлення психологічних особливостей професійної мотивації військовослужбовців залежно від наявності бойового досвіду, побудова типології мотиваційних профілів та розробка комплексної програми психологічного розвитку і підтримки мотивації з метою підвищення ефективності службово-бойової діяльності в умовах воєнного стану.

У дослідженні взяли участь 260 військовослужбовців-чоловіків віком 18–40 років. Вибірку поділено на дві групи: 90 осіб - з бойовим досвідом, 170 — без нього. Застосовано валідизовані психодіагностичні методики: «Оцінювання професійної мотивації військовослужбовців» [5], опитувальники мотивації державного служіння [13], а також методики діагностики внутрішньої/зовнішньої мотивації, психологічної та стресостійкості. Статистичну обробку результатів здійснено із використанням t-критерію Стюдента, кореляційного аналізу та ієрархічного кластерного аналізу (метод Варда) у програмі SPSS 26.0 [3; 4].

Порівняльний аналіз виявив статистично значущі відмінності ($p < 0,01$) залежно від бойового досвіду. Військовослужбовці з бойовим досвідом демонструють вищий рівень внутрішньої (автономної) мотивації, виражену мотивацію державного служіння, глибше усвідомлення сенсу служби, готовність до самопожертви, сформовану професійну ідентифікацію та нижчу залежність від зовнішніх стимулів. Вони формують «автентичну мотивацію», стійку до дестабілізуючих чинників, проте потребують соціальної підтримки, командної згуртованості та ефективного лідерства [2; 8; 7].

Військовослужбовці без бойового досвіду переважно орієнтовані на зовнішню мотивацію: прагнення стабільності, матеріального забезпечення, соціальних гарантій та кар'єрного зростання. У них спостерігається нижчий рівень усвідомлення морально-ціннісних аспектів служби та вища чутливість до умов діяльності [3; 6].

На основі кластерного аналізу виокремлено чотири типи професійної мотивації: компенсаторний тип (~22 % вибірки) — служба розглядається як засіб подолання особистих труднощів, підвищення самооцінки та соціальної реабілітації. Потребує формування позитивного образу «Я» та переорієнтації на просоціальні мотиви [3; 4]. Соціально орієнтований тип (~28 % вибірки) — провідний мотив — міжособистісна взаємодія, соціальне схвалення та підтримка. Мотивація залежить від клімату підрозділу, лідерства та згуртованості [7]. Автономно-контролюючий тип (~27 % вибірки) — високий рівень самостійності, відповідальності, прагнення лідерства та самореалізації через складні завдання. Потребує можливостей для ініціативи та творчого підходу [4]. Стабільно-адаптивний тип (~23 % вибірки) — орієнтація на передбачуваність, структуру, дисципліну та традиції. Добре адаптується до регламентованих умов, але потребує підтримки в ситуаціях невизначеності [3; 4].

Отримана типологія підтверджує гетерогенність мотиваційної сфери військовослужбовців та необхідність диференційованого психологічного супроводу. Мотивація функціонує як соціально обумовлений феномен: підтримка колективу, командирів, родини, взаємодовіра та згуртованість є ключовими ресурсами мотиваційної стійкості. Позитивний соціально-психологічний клімат корелює з рівнем внутрішньої мотивації та готовністю до складних завдань [7].

На основі результатів дослідження розроблено комплексну програму психологічної підтримки, що складається з чотирьох блоків:

- діагностичний блок — первинне та повторне обстеження мотиваційного профілю, стійкості та потреб [5].
- блок індивідуального мотиваційного консультування — опрацювання криз, зміцнення внутрішньої мотивації відповідно до типу [7].
- блок професійно-психологічної підготовки — тренінги стійкості, саморегуляції, ціннісно-сислової основи служби та копінг-стратегій.
- блок групової психологічної роботи — розвиток згуртованості, довіри, профілактика деструктивних тенденцій та підтримка лідерів [7].

Програма враховує специфіку бойового досвіду та мотиваційного профілю військовослужбовців, апробована у практиці психологів сектору безпеки і оборони та підтвердила свою ефективність [1; 7].

Обмеженням дослідження є залучення вибірки, що складається виключно з чоловіків-військовослужбовців. Перспективами подальших досліджень є лонгітюдне вивчення динаміки мотивації, аналіз мотиваційної сфери ветеранів, розробка інструментів моніторингу мотиваційного клімату, а також дослідження зв'язку типів мотивації з ризиком розвитку посттравматичного стресового розладу та професійного вигорання.

Отже, професійна мотивація є інтегративним психологічним ресурсом, що забезпечує ефективність службово-бойової діяльності, психологічну стійкість і готовність до ризиків. Бойовий досвід сприяє трансформації мотиваційної сфери у напрямі посилення внутрішньої мотивації, мотивації державного служіння та професійної ідентичності. Виокремлені типи мотивації зумовлюють необхідність диференційованого підходу до психологічного супроводу. Соціально-психологічне середовище підрозділу, якість лідерства та рівень командної згуртованості є ключовими чинниками підтримки мотиваційної стійкості. Розроблена програма є ефективним інструментом розвитку мотиваційного потенціалу особового складу в умовах сучасної війни.

Список використаних джерел:

1. Перепелиця І. О. Психологічні чинники розвитку професійної мотивації військовослужбовців з різним характером досвіду професійної діяльності. Вісник Національного університету оборони України. 2025. № 86(4). С. 157–167.
2. Перепелиця І. О. Психологічні особливості мотивації державного служіння військовослужбовців з різним характером бойового досвіду. Габітус. 2024. № 68. С. 180–187.
3. Перепелиця І. О. Психологічні особливості типів професійної мотивації військовослужбовців в умовах війни. Теоретичні і прикладні проблеми психології та соціальної роботи. 2023. № 3(62). Т. 2. С. 348–361.
4. Перепелиця І. О. Типологія професійної мотивації військовослужбовців як об'єктів військового лідерства. Габітус. 2024. № 56. С. 245–250.
5. Мацегора Я. В., Приходько І. І., Колесніченко О. С. та ін. Зміст та структура психодіагностичної методики «Оцінювання професійної мотивації військовослужбовців». Честь і закон. 2022. № 1(80). С. 109–121.
6. Приходько І. І., Колесніченко О. С., Мацегора Я. В. Мотивація військовослужбовців до діяльності в екстремальних умовах: систематизація досліджень. Проблеми екстремальної та кризової психології. 2021. Т. 2, № 2. С. 56–66.
7. Кокун О. М., Пішко І. О., Лозінська Н. С. та ін. Особливості надання психологічної допомоги військовослужбовцям, ветеранам та членам їхніх сімей цивільними психологами : методичний посібник. Київ : 7БЦ, 2023. 175 с.
8. Осьодло В. І. Психологія мотивації військовослужбовців : монографія. Київ : Національний університет оборони України, 2018. 412 с.

9. Перепелиця І. О. Альтруїстична мотивація військовослужбовців в період воєнного часу: теоретичні аспекти дослідження. Сучасні реалії протидії воєнним злочинам: набутий досвід та погляд у майбутнє. Київ : Алерта, 2023. С. 113–119.
10. Перепелиця І. О. Теоретичні аспекти професійної мотивації служіння суспільству військовослужбовців. Соціально-психологічне забезпечення діяльності сил безпеки та оборони України : тези доповідей V Всеукраїнської науково-практичної конференції. Харків : НА НГУ, 2024. С. 155–159.
11. Бех І. Д. Національна ідея в становленні громадянина–патріота України. Київ : Інститут проблем виховання АПН України, 2008. 40 с.
12. Леонтьєв Д. А. Психологія сенсу : монографія. 2-ге вид. Москва : Смысл, 2003. 487 с.
13. Perry J. L. The motivational bases of public service: foundations for a third wave of research. Asia Pacific Journal of Public Administration. 2014. Vol. 36, № 1. P. 34–47.

Пономаренко Я.С.

докторка психологічних наук, доцентка,
професорка кафедри соціології та психології
навчально-наукового інституту №5 Харківського
національного університету внутрішніх справ

ГЕНДЕРНИЙ АСПЕКТ ПСИХОДІАГНОСТИКИ МОРАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ В СИСТЕМІ ПСИХОЛОГІЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Удосконалення системи психологічного забезпечення сил сектору безпеки і оборони України в сучасних умовах неможливе без поєднання двох принципово важливих орієнтирів: доказовості психодіагностики та гендерної чутливості професійної підтримки персоналу. У контексті реформування безпекового сектору, наближення до сучасних стандартів країн НАТО та переосмислення ролі жінок і чоловіків у виконанні оперативно-службових і службово-бойових завдань особливого значення набуває питання: наскільки наявні психологічні інструменти дозволяють оцінювати професійно значущі якості без відтворення прихованих стереотипів, спрощених уявлень або неявної дискримінації.

У практиці службово-бойової діяльності морально складні рішення, дії в умовах невизначеності, переживання втрат, відповідальність за інших, необхідність діяти швидко, але етично, формують особливий клас психологічних навантажень, який не зводиться лише до стресу чи втоми. У цих умовах важливим стає не тільки рівень емоційної стійкості, а й здатність особистості зберігати внутрішню моральну опору, дотримуватися принципів, не втрачати відчуття професійної цілісності та підтримувати людяність у взаємодії. Саме тому моральний інтелект доцільно розглядати як один із психологічних ресурсів, що має значення для надійності поведінки, морально-психологічної стійкості та якості професійного функціонування у сфері безпеки й оборони [1].

У межах сучасного гендерного підходу важливо не просто декларувати рівність участі жінок і чоловіків у службово-бойовій діяльності, а й емпірично перевіряти, чи не закладаються гендерно упереджені уявлення у самі процедури психологічного оцінювання. У цьому сенсі будь-який новий психодіагностичний інструмент, що пропонується для використання в секторі безпеки і оборони, має бути оцінений не лише з позицій надійності та валідності, а й з позицій відсутності очевидної гендерної упередженості. Такий підхід відповідає як сучасним вимогам професійної психології, так і практичним запитам системи психологічного забезпечення, яка має працювати на засадах справедливості, рівного доступу та доказовості.

У цьому контексті було використано авторський опитувальник морального інтелекту (MI-UA), розроблений для оцінювання морально-психологічних компонентів професійного

функціонування представників сектору безпеки та оборони. Методика охоплює 40 тверджень і дозволяє отримати як узагальнений показник морального інтелекту, так і більш деталізований профіль морально значущих характеристик, серед яких: вірність принципам, правдивість, відповідальність, дотримання зобов'язань, визнання помилок, служіння іншим, турбота про інших та здатність до прощення. Для цілей цієї доповіді опитувальник розглядається не стільки як самостійний предмет психометричного аналізу, скільки як інструмент оцінювання, через який можна побачити потенціал гендерно нейтральної психодіагностики в системі психологічного забезпечення.

За результатами первинного емпіричного аналізу, проведеного на вибірці 1000 представників сектору безпеки та оборони (із них 56 % чоловіків та 44% жінки), не виявлено статистично значущих відмінностей між чоловіками та жінками за інтегральним показником морального інтелекту. Середнє значення у чоловіків становило 81.97 бала, у жінок – 81.09 бала, а величина ефекту виявилася мінімальною (Cohen's $d = 0.09$). У практичному сенсі це означає, що вимірюваний показник не демонструє суттєвої залежності від статі та не дає підстав вважати моральний інтелект характеристикою, що є психологічно «прив'язаною» до чоловічої або жіночої ролі в системі службово-бойової діяльності.

Цей результат має принципове значення для організації психологічної підтримки. По-перше, він підсилює аргументацію на користь того, що моральний інтелект може розглядатися як надгендерний професійно значущий ресурс, важливий як для жінок, так і для чоловіків, залучених до виконання оперативно-службових і службово-бойових завдань. По-друге, він створює підстави для більш обґрунтованого використання психодіагностичних процедур у межах психологічного супроводу, коли рішення щодо профілактики, психологічної підготовки, індивідуальних рекомендацій чи відновлення спираються на реальні індивідуально-психологічні показники, а не на стереотипні очікування. По-третє, це відкриває можливість говорити про моральний інтелект не лише як про індивідуальну рису, а і як про показник професійної етичної готовності, що є релевантним для всієї системи безпекового середовища.

Не менш важливим є й те, що отримані дані дозволяють переосмислити сам підхід до гендерної рівності у психологічному забезпеченні. У практиці сектору безпеки і оборони гендерна рівність часто розглядається переважно як кадрове, організаційне або нормативне питання. Однак не менш значущим є її психодіагностичний вимір: чи є інструменти, які використовуються психологами, достатньо чутливими до індивідуальних відмінностей, але водночас не відтворюють упереджених уявлень про стать. Саме в цьому аспекті результати застосування МІ-УА є показовими, оскільки демонструють, що морально-психологічні ресурси професійної діяльності можуть бути оцінені у спосіб, сумісний із принципами гендерної справедливості.

Поряд із цим слід наголосити, що відсутність значущих гендерних відмінностей не означає відсутності потреби в гендерно чутливому психологічному супроводі. Навпаки, вона підкреслює, що психологічна підтримка має будуватися не на припущенні про апріорну різницю між жінками й чоловіками, а на виявленні конкретних індивідуальних ресурсів, ризиків і вразливостей. У цьому сенсі опитувальник морального інтелекту може бути корисним у програмах психопрофілактики, психологічної підготовки, морально-психологічного забезпечення, післястресового супроводу та професійного відновлення особового складу.

Таким чином, досвід використання авторського опитувальника морального інтелекту виявився релевантним не лише для оцінювання нового психодіагностичного інструменту, а й для ширшого обговорення принципів сучасного психологічного забезпечення сил сектору безпеки і оборони України. Отримані результати дозволяють розглядати моральний інтелект як психологічний ресурс, що має значення для службово-бойової діяльності та водночас не демонструє вираженої гендерної диференціації. Це підсилює аргументацію на користь впровадження гендерно чутливих, недискримінаційних і доказово обґрунтованих

психодіагностичних підходів у практику психологічної підтримки персоналу сектору безпеки і оборони.

Список використаних джерел:

1. Пономаренко Я. С., Євдокімова О. О. Моральний інтелект: концепт, парадигма й психометричні виклики в секторі безпеки та оборони. Юридична психологія. 2025. № 2 (37). С. 33–41. <https://doi.org/10.33270/03253702.4>
2. Пономаренко Я. С. Пілотажні результати апробації україномовного опитувальника «Морального інтелекту – українська адаптація (МІ-УА)». Адміністративно-правове, соціологічне та психологічне забезпечення діяльності Національної поліції України: зб. матеріалів наук.-практ. конф. (м. Вінниця, 14 листоп. 2025 р.): у 2 ч. / МВС України; Харків. нац. ун-т внутр. справ; Нац. акад. правових наук України. Вінниця: ХНУВС, 2025. Ч. II. С. 223–227. URI: <https://dspace.univd.edu.ua/handle/123456789/24795>
3. Пономаренко Я. С. Психодіагностика морального інтелекту працівників сектору безпеки та оборони як індикатор ментального здоров'я особистості в умовах воєнного стану в Україні. Ментальне здоров'я особистості в парадигмі воєнного стану: матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. (Київ, 23 груд. 2025 р.) / [редкол.: С. А. Мозоль, Н. С. Полудьонна, О. А. Прокопенко та ін.]. Київ: Нац. акад. внутр. справ, 2025. С. 244–247. URI: <https://elar.navs.edu.ua/handle/123456789/38698>

Пономарьов В.О.

професор спеціальної кафедри Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
доктор філософії

Коновалов В.В.

доцент кафедри фізичного виховання та спорту Харківського національного університету радіоелектроніки,
канд. фіз. вих., доцент, заслужений тренер України, заслужений працівник фізичної культури і спорту України

ПСИХОЛОГО-ПЕДАГОГІЧНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ ПСИХОМОТОРНИХ НАВИЧОК КУРСАНТІВ СИЛОВИХ СТРУКТУР У КОНТЕКСТІ ПРОФЕСІЙНОЇ ГОТОВНОСТІ

Сучасна професійна діяльність працівників силових структур характеризується високим рівнем екстремальності, дефіцитом часу та необхідністю прийняття миттєвих рішень. У таких умовах ефективність виконання службово-бойових завдань прямо залежить від рівня розвитку психомоторних навичок – здатності до інтегрованого управління сенсорними та руховими процесами.

Психомоторика в діяльності курсанта розглядається як об'єктивізація психічних станів через м'язову активність [1, 2, 5]. Науковий підхід вимагає розрізняти просту реакцію (відповідь на відомий сигнал) та складну реакцію вибору, що є базою для прийняття рішення про застосування спецзасобів або зброї [3, 6-8].

Процес розвитку навичок має проходити три етапи: когнітивний (усвідомлення структури руху), асоціативний (координація окремих елементів у єдину систему), автономний (перехід на рівень підсвідомого виконання, що звільняє когнітивний ресурс для оцінки тактичної обстановки) [4, 5, 9].

Психологічна стійкість є фундаментом для збереження дрібної моторики. Дослідження показують, що при частоті серцевих скорочень понад 145 уд/хв спостерігається втрата координації дрібних м'язів [5]. Тому розвиток психомоторики курсантів має відбуватися в умовах штучно змодельованого стресу (шумове, світлове навантаження, фізична втома).

Перспективним напрямом є впровадження методів біоадаптивного управління (Biofeedback) [4], де курсант навчається контролювати фізіологічні показники для стабілізації моторних реакцій. Також ключову роль відіграє ідеомоторне тренування – ментальне моделювання рухових актів, що активізує відповідні зони кори головного мозку без фізичного навантаження.

Процес розвитку психомоторних навичок курсантів не може обмежуватися лише вузькопрофільними тренуваннями; він має вибудовуватися як системний та міждисциплінарний комплекс, що охоплює фізичну підготовку, психологію та прикладні дисципліни. Ефективна модель навчання повинна неухильно базуватися на фундаментальному принципі «від простого технічного елемента – до складної професійної дії в умовах екстремального стресу». Такий поетапний підхід дозволяє поступово нарощувати складність завдань, не допускаючи «руйнування» навички при підвищенні когнітивного навантаження.

На початковому етапі курсант відпрацьовує базові рухи до рівня автоматизму, що створює фундамент для подальшого розвитку. Це дозволяє в подальшому трансформувати розрізнені теоретичні знання у стійкі функціональні системи, які стають базою професійної майстерності. Ключовим моментом є поступове введення стресогенних факторів (шумових ефектів, часового ліміту, фізичної втоми), що змушує організм адаптуватися до реальних викликів служби. У результаті такого навчання формуються динамічні стереотипи, максимально адаптовані до майбутньої професійної діяльності, що дозволяє фахівцю зберігати високу працездатність та точність дій навіть у критичних ситуаціях, коли свідомий контроль за рухами мінімізується на користь швидкості реакції.

Список використаних джерел:

1. Афонін В., Кізло Л., Федак С. Психічний стан та результативність фізичної діяльності військовослужбовців. Молода спортивна наука України. Т.2, 2013. С. 10-14.
2. Варій М.Й. Основи психології і педагогіки : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. К.: Центр учбової літератури, 2009. 376 с.
3. Гринь О., Воронова В. Система психологічного забезпечення підготовки спортсменів як проблема сучасної психології спорту. Спортивний вісник Придніпров'я. № 3, 2015. С. 29-34.
4. Коробейніков Г.В. Психофізіологія діяльності людини: навч. посіб. Київ : ГП «Інформ.-аналіт. агентство», 2008. 154 с.
5. Платонов В.М. Основи підготовки спортсменів у олімпійському спорті : підручник. Київ: Олімпійська література, 2021. 896 с.
6. Пономарьов В., Корчагін М., Костенко Ю. Вдосконалення налаштування на тренування та рекомендації для формування мислення переможця у тренувальному процесі одноборців. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 15 Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. Вип. 7 (180), 2024. С. 137-142.
7. Пономарьов В., Корчагін М. Формування психологічної готовності спортсменів одноборців до тренувальної діяльності та до змагань. Науковий часопис НПУ ім. М.П. Драгоманова. Серія 15 Науково-педагогічні проблеми фізичної культури. Вип. 5К (191), 2025. С. 153-158.
8. Сосіна В.Ю. Психологічна підготовка в спорті : Лекція для студентів III курсу ФФВ напряму підготовки Хореографія з дисципліни «Основи теорії підготовки спортивного хореографа». Львів: ЛДУФК, 2013. 19 с.

9. Шинкарук О.А. Теорія і методика підготовки спортсменів: управління, контроль, відбір, моделювання та прогнозування в олімпійському спорті : навч. посіб. Київ : Олімпійська література, 2013. 176 с.

Поправко А.С.

здобувач вищої освіти Національного
юридичного університету імені Ярослава
Мудрого
Науковий керівник:

Чередниченко О.Ю.

професор Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого,
кандидат економічних наук,
доцент

ЗАСТОСУВАННЯ МЕТОДИК НЕЙРОЛІНГВІСТИЧНОГО ПРОГРАМУВАННЯ У ФОРМУВАННІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ СТІЙКОСТІ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Сьогоденні умови військової служби, особливо в умовах збройного конфлікту та високого рівня стресового та емоційного навантаження, висувають підвищені вимоги до психологічно стійкої підготовки військовослужбовців. Умови військової служби завжди пов'язані з підвищеним навантаженням, але в період війни це навантаження стає не просто значним, а постійним. Поряд із фізичною витривалістю та професійною підготовкою окремого значення набуває психологічно - емоційна стійкість особового складу. Саме вона дозволяє військовим ефективно діяти в умовах небезпеки, приймати рішення під тиском, зберігати самоконтроль у кризових ситуаціях та протидіяти психоемоційному виснаженню [1, 2].

У зв'язку з цим значної актуальності набуває використання сучасних психологічних методик, спрямованих на розвиток внутрішніх ресурсів людини. Однією з таких методик є нейролінгвістичне програмування (НЛП), яке пропонує практичні інструменти для управління психічними станами, формування ефективних моделей поведінки та підвищення швидкісної адаптації для особи.

Проаналізуємо можливості застосування методик нейролінгвістичного програмування у процесі формування психологічної стійкості військовослужбовців.

Психологічна стійкість військовослужбовця — це здатність особи зберігати ефективність навичок, самоконтроль та адекватність поведінки в умовах підвищеного стресу, небезпеки та невизначеності. Вона формується під впливом багатьох факторів, серед яких важливе місце займають рівень підготовки, життєвий досвід, особистісні якості та психологічна тренуваність [3].

У військовій діяльності психологічна стійкість проявляється насамперед у здатності:

- діяти в умовах ризику для життя;
- зберігати концентрацію уваги під час бойових дій;
- швидко приймати рішення у складних ситуаціях;
- протидіяти страху, паніці та дезорганізації поведінки;
- підтримувати моральний стан підрозділу.

Недостатній рівень психологічної стійкості може призводити до різкого емоційного виснаження, порушення дисципліни та зниження боєздатності військового підрозділу, що є категорично неприпустимим в наші реалії. Саме тому питання формування правильної поведінки є одним із ключових векторів сучасної військової психології. Формально підвищення психологічної стійкості досягається через психологічну підготовку, теоретичну практику, тренування в умовах максимально наближених до бойових, а також через

спеціальні психологічні практики. Однак у сучасних умовах все частіше застосовуються й нові методики психологічного впливу, серед яких особливе місце займає нейролінгвістичне програмування.

Нейролінгвістичне програмування являє собою комплекс психологічних практик, спрямованих на дослідження та зміну способів мислення, поведінки і сприйняття людини. Основним напрямом даної тематики є те, що внутрішній досвід людини формується через взаємодію трьох компонентів: нейрологічних процесів (роботи нервової системи), мовних структур та моделей поведінки. Засновниками цього підходу вважаються американські дослідники Річард Бендлер та Джон Гріндер, які у 1970-х роках розробили систему методів моделювання ефективної антистресової поведінки людини. Вони виходили з припущення, що успішні психологічні стратегії можна відтворювати та передавати іншим людям шляхом спеціальних психологічних практик.

До основних принципів нейролінгвістичного програмування належать:

- взаємозв'язок між мисленням, мовою та поведінкою;
- можливість зміни внутрішніх психологічних станів через роботу з уявленнями та мовними конструкціями;
- використання позитивного досвіду людини як ресурсу для подолання складних ситуацій [4].

Нейролінгвістичне програмування широко практикується у сфері психологічного консультування, коучингу, освіти, бізнесу та спорту. В наші реалії у військовій сфері ці методики можуть використовуватися для підвищення психологічної готовності військовослужбовців до виконання складних службових завдань.

Однією з головних переваг нейролінгвістичного програмування є його цільова спрямованість. Більшість методик орієнтовані на швидке формування необхідних психологічних станів, що є особливо важливим у військовій діяльності для виконання своїх службових обов'язків та завдань.

Одним із поширених інструментів НЛП є техніка так званого «якоріння». Суть «якоріння» полягає у формуванні стійкого зв'язку між певним психологічним станом і конкретним стимулом (жестом, словом або дією). У процесі тренування військовослужбовець навчається пов'язувати стан впевненості, зібраності або внутрішньої рівноваги з певним сигналом. У критичній ситуації при виконанні певних службових обов'язків та у повсякденному житті військовослужбовця цей сигнал дозволяє швидко відновити необхідний психологічний стан та рівень нервово - емоційної напруги.

Ще однією дієвою технікою в межах НЛП вважається метод візуалізації. Його суть полягає в тому, що людина свідомо відтворює у своїй уяві ситуацію успішного виконання певного завдання або подолання складної обстановки. Під час таких вправ військовослужбовець ніби «програє» можливий розвиток подій, але вже з позитивним результатом. Систематичне застосування цієї техніки поступово формує більш впевнену модель поведінки, допомагає зміцнити внутрішню психологічну установку на успіх, підвищує віру у власні можливості та водночас зменшує відчуття тривоги перед складними ситуаціями.

Не менш важливим елементом нейролінгвістичного програмування є робота з внутрішнім діалогом людини, адже те, як людина мислить і що говорить сама собі у складних обставинах, безпосередньо впливає на її емоційний стан і подальші дії. Дослідження показують, що спосіб, у який людина описує собі ситуацію, безпосередньо впливає на її емоційний стан. Використання спеціальних мовних конструкцій дозволяє змінювати негативні установки на більш конструктивні та мобілізуючі. У військових умовах такі методики можуть застосовуватися під час психологічної підготовки, тренінгів із розвитку стресостійкості, а також у процесі індивідуальної роботи військових психологів із особовим складом. Застосування методик нейролінгвістичного програмування у військовій підготовці може мати кілька важливих результатів [5].

НЛП сприяє розвитку саморегуляції. Військовослужбовець навчається практикам, які дозволяють контролювати власний емоційний стан, знижувати рівень стресу, швидко та ефективно відновлювати психологічну рівновагу при виконанні невідкладних службових завдань та повсякденному житті військовослужбовця. Як наслідок ці методики допомагають формувати впевненість у власних можливостях.

Регулярна практика та застосування цих практик з позитивними психологічними моделями підсилює мотивацію та підвищує готовність діяти у складних умовах. Також використання НЛП може сприяти покращенню комунікації у військових колективах. Оскільки значна частина методик пов'язана з аналізом мовних моделей, вони дозволяють ефективніше будувати взаємодію разом з комунікацією між військовослужбовцями та командирами. Разом із тим необхідно враховувати, що нейролінгвістичне програмування не є універсальним засобом вирішення всіх психологічних проблем. Його застосування має здійснюватися у поєднанні з іншими методами психологічної підготовки та під контролем фахівців.

Психологічна стійкість військовослужбовців є важливою складовою боєздатності військових підрозділів. У сучасних умовах її формування потребує використання як традиційних, так і новітніх психологічних методик.

Нейролінгвістичне програмування пропонує низку практичних інструментів, спрямованих на розвиток саморегуляції, формування впевненості та підвищення адаптаційних можливостей людини. Застосування таких методик у системі психологічної підготовки військовослужбовців може сприяти підвищенню їхньої готовності до дій у складних та стресових умовах.

Разом з тим ефективність НЛП значною мірою залежить від правильності його використання та поєднання з іншими методами психологічної підтримки. Тому подальші дослідження у цій сфері мають бути спрямовані на розробку комплексних програм психологічної підготовки військовослужбовців із використанням сучасних психологічних технологій.

Список використаних джерел

1. Meredith L. S., Sherbourne C. D., Gaillot S., Hansell L., Ritschard H. V., Parker A. M., Wrenn G. Promoting Psychological Resilience in the U.S. Military. Santa Monica, CA : RAND Corporation, 2011. 186 p. URL: https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2011/RAND_MG996.pdf (дата звернення: 14.04.2026).
2. Jensen A. E., Bernards J. R., Jameson J. T., Johnson D. C., Kelly K. R. The Benefit of Mental Skills Training on Performance and Stress Response in Military Personnel. *Frontiers in Psychology*. 2020. Vol. 10. Article 2964. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2019.02964>.
3. Tod D. A., Hardy J., Oliver E. J. Effects of Self-Talk: A Systematic Review. *Journal of Sport and Exercise Psychology*. 2011. Vol. 33, No. 5. P. 666–687. DOI: <https://doi.org/10.1123/jsep.33.5.666>.
4. Zhang X., Zhao S., Ng S., Liu Y., Liang T., In Lao C., Ning Z. Optimal dosage and effectiveness of imagery practice on athletes' mental health: a Bayesian multilevel meta-analysis. *Frontiers in Psychology*. 2025. Vol. 16. Article 1618617. DOI: <https://doi.org/10.3389/fpsyg.2025.1618617>.
5. Sturt J., Ali S., Robertson W., Metcalfe D., Grove A. Neurolinguistic programming: a systematic review of the effects on health outcomes. *British Journal of General Practice*. 2012. Vol. 62, No. 604. P. e757–e764. DOI: <https://doi.org/10.3399/bjgp12X658287>.

Поручник А.В.

викладач Національної академії сухопутних
військ імені гетьмана Петра Сагайдачного

ПСИХОЛОГІЧНА ПІДТРИМКА ЖІНОК-ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВИЦЬ У ЗБРОЙНИХ СИЛАХ УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

У зв'язку із збройною агресією росії проти України велика кількість жінок пристали до зброї та на добровільних засадах мобілізувались до Збройних Сил України, а через постійний мобілізаційний голод особового складу серед чоловіків, роль жінок у Збройних Силах України значно розширилась. Жінки-військовослужбовиці виконують досить широкий спектр службово-бойових завдань, від медичного та логістичного забезпечення до участі у бойових підрозділах на передовій. Саме інтенсивні бойові дії та тривале перебування у зоні бойових дій – не лише створює загрозу життю, а й призводить до значного психологічного навантаження на жінок, що вимагає системної та професійної психологічної підтримки з урахуванням гендерної рівності [1, с. 422].

Психологічна підтримка у Збройних Силах України визначається як певний комплекс заходів, що спрямовані на збереження психічного здоров'я, випрацювання стресостійкості і підтримання боєздатності військовослужбовців [2, с. 12]. Специфіка службово-бойової діяльності жінок у ЗСУ обумовлює необхідність врахування гендерних аспектів при організації психологічного забезпечення [4, с. 35].

В ході виконання бойових завдань жінки-військовослужбовиці стикаються також із труднощами пов'язаними із соціальними стереотипами, що в свою чергу зумовлює необхідністю постійної демонстрації та доказування професійної компетентності в традиційно «чоловічому» середовищі. Окрім того, часто військовослужбовиці-жінки поєднують військову службу з сімейними обов'язками, що також часто не дає змоги належним чином проявляти свої вміння і бойовий дух. Також наявний додатковий бойовий стрес, що підвищується під час інтенсивних бойових дій, також поява гострих стресових реакцій, емоційного виснаження, тривожних та депресивних розладів. Все це і можна назвати посттравматичний стресовий розлад. Враховуючи це, психологічна підтримка повинна включати не лише первинні швидкі заходи, а й превентивні [3, с. 58].

Психологічної підтримки жінок-військовослужбовиць як системна робота включає кілька взаємопов'язаних напрямів та етапів. По-перше, це первинна психопрофілактика, що передбачає формування навичок саморегуляції, управління стресом та розвитку психологічної стійкості на етапі підготовки та злагодження підрозділів [2, с. 45]. По-друге, передбачено постійний психологічний моніторинг морально-психологічного стану особового складу із врахуванням гендерних особливостей переживання стресу [4, с. 78]. По-третє, забезпечується доступ до індивідуального та групового консультування, кризового втручання та психологічної дебрифінг-підтримки після виконання бойових завдань [3, с. 120].

Важливим аспектом є створення безпечного психологічного середовища у військових колективах. Підтримка командирів, запобігання дискримінаційним практикам, формування культури взаємоповаги та партнерства зменшують рівень додаткового психоемоційного навантаження [1, с. 423]. Командири підрозділів виконують ключову функцію у формуванні гендерно чутливого середовища, оскільки стиль управління та комунікації впливає на рівень довіри до системи психологічної допомоги [4, с. 102].

Робота з травматичним досвідом є критичною для жінок, які брали участь у бойових діях або стали свідками травматичних подій. Для них застосовуються спеціалізовані програми психологічної допомоги, спрямовані на подолання наслідків бойового стресу [3, с. 145]. Також використовуються методики відновлення внутрішніх ресурсів, формування почуття контролю, підтримання соціальних зв'язків та професійної ідентичності [2, с. 60].

Психологічний супровід під час ротації та повернення з району бойових дій допомагає адаптації до умов тилу, відновленню сімейних ролей та інтеграції бойового досвіду в

особистісну історію [4, с. 150]. Це сприяє зменшенню ризику соціальної дезадаптації та збереженню психічного здоров'я.

Психологічна підтримка жінок-військовослужбовиць у Збройних Силах України є важливим чинником забезпечення професійної ефективності та реалізації принципів гендерної рівності [1, с. 422; 4, с. 35]. Вона ґрунтується на комплексному та системному підході, що поєднує профілактику, кризове втручання, реабілітацію та формування сприятливого соціально-психологічного клімату у військових колективах [2, с. 45; 3, с. 58]. Впровадження таких заходів підтримує психічне здоров'я жінок-військовослужбовиць і підвищує загальну боєздатність та стійкість ЗСУ.

Список використаних джерел:

1. Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» від 06.09.2005 № 2866 IV // Відомості Верховної Ради України. — 2005. — № 41. — С. 422. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15/ed20230803#Text>
2. Наказ МО України «Про затвердження Положення про психологічне забезпечення Збройних Сил України» Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 23 грудня 2025 року за № 1930/45336. — С. 12–60. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1930-25#Text>
3. Голубев В. В. Психологічна підтримка військовослужбовців: теорія і практика. — К.: Наук. думка, 2018. — С. 58–145.
4. Сидоренко І. І. Гендерні аспекти служби у Збройних Силах України / І. І. Сидоренко. — Л.: Видавництво ЛНУ, 2021. — С. 35–150.

Протасов Д.С.

здобувач вищої освіти бакалавра навчально-наукового інституту поліцейської діяльності
Національної академії внутрішніх справ
Науковий керівник:

Кострома І.О.

старший викладач кафедри спеціальної фізичної
підготовки Національної академії внутрішніх
справ

ПРОФІЛАКТИКА ПРОФЕСІЙНОГО ВИГОРАННЯ СЕРЕД СПІВРОБІТНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ

Щоденний контакт із конфліктними подіями, правопорушеннями, людськими стражданнями та ризиком для власного життя створює значне психологічне навантаження. Очевидно, що професійна підготовка особового складу підрозділів і структурних підрозділів правоохоронних органів передбачає не лише ґрунтовний рівень теоретичних знань, а й сформованість практичних умінь, необхідних для виконання службових завдань. Зокрема, важливими є навички ефективної комунікації, здатність швидко реагувати на зміну обставин, впевнено поводитися під час взаємодії з опонентами, підтримувати належний рівень фізичної підготовки та морально-психологічної стійкості. Крім того, важливим компонентом професійної компетентності є вміння аналізувати ситуацію, оцінювати отриману інформацію та робити обґрунтовані висновки. Робота у таких гнучких умовах створює передумови для розвитку професійного вигорання як специфічного психологічного феномену.

Професійна діяльність працівників правоохоронних органів здійснюється в надзвичайних умовах, відрізняється підвищеною відповідальністю і пов'язана з психічними та фізичними навантаженнями, які негативно впливають на психічне та фізичне здоров'я працівників правоохоронної діяльності [1]. Незважаючи на культурні відмінності між країнами, дані досліджень учених різних країн послідовно показують, що правоохоронна

діяльність по своїй суті передбачає стрес, вигорання, фізичні хвороби, агресивну поведінку й самогубство [2]. Професійне вигорання працівника правоохоронних органів розуміється як стан фізичного, професійного та розумового виснаження, що проявляється в професіях типу «людина — людина». З розвитком професійного вигорання у працівників цих професій знижується самооцінка, виникає негативне ставлення до роботи, така людина втрачає здатність до продуктивної діяльності, з'являється байдужість по відношенню до оточуючих [3].

Серед факторів, що сприяють розвитку професійного вигорання у працівників правоохоронних органів, можна виділити такі, як постійний стрес, пов'язаний із небезпекою професії, надмірне службове навантаження, психологічний тиск та недостатня соціальна підтримка. У результаті професійного вигорання має негативні наслідки як для самого працівника, так і для органу, в якому працює правоохоронець. Це може включати погіршення психічного та фізичного здоров'я, зростання рівня тривожності, зниження ефективності виконання службових обов'язків, підвищення ризику конфліктів у колективі та формування негативного іміджу правоохоронних органів у суспільстві.

Тому проблема професійного вигорання серед працівників правоохоронної діяльності набуває особливої актуальності, адже тривале перебування у стані психоемоційної напруги, значне службове навантаження, а також частий контакт із конфліктними та травматичними ситуаціями призводять до емоційного виснаження, зниження професійної мотивації та погіршення психологічного стану працівників. Питання розробки та застосування дієвих профілактичних заходів, що спрямовані на збереження їхнього психологічного здоров'я та підвищення ефективності професійної діяльності, зумовлене вивченням причин та проявів професійного вигорання серед правоохоронців.

Профілактика потрібна для збереження психічного здоров'я та ефективності службової діяльності особового складу. З огляду на специфіку професії профілактичні заходи мають бути системними та багаторівневими. Передусім значну роль відіграє організаційний рівень профілактики. Оптимізація робочого навантаження, раціональна організація праці, правильний розподіл завдань, дотримання режиму праці й відпочинку набагато зменшують ризик хронічного перевантаження. Не потрібно забувати й про підтримку із боку керівників та визнання професійних досягнень, адже це створює позитивний психологічний клімат у колективі. Додатково ефективними є психологічні служби у правоохоронних органах, що можуть здійснювати ранню діагностику ознак вигорання та проводити профілактичні заходи.

Не менш важливою є професійно-психологічна підготовка співробітників. Вона включає розвиток стресостійкості та формує відповідні навички емоційної саморегуляції. Ці навички дозволяють більш ефективно справлятися з напруженими ситуаціями при цьому знижуючи імовірність емоційного виснаження. Також підвищенню якості професійної взаємодії та запобіганню формуванню деперсоналізації сприяє розвиток емоційного інтелекту.

На індивідуальному рівні профілактика передбачає активну участь самого працівника у збереженні власного психічного здоров'я. Сюди входить використання технік саморегуляції, таких як дихальні вправи або релаксаційні методики, підтримання балансу між роботою та особистим життям, регулярну фізичну активність і наявність повноцінного відпочинку. Важливим є також усвідомлення ранніх симптомів вигорання та своєчасне звернення за психологічною допомогою.

Особливо важливим напрямком профілактики є заходи психологічної реабілітації після участі у стресових та травматичних подіях. До стресових та травматичних подій належать ситуації, що пов'язані із загрозою життю, застосуванням заходів примусу, тяжкими злочинами, масовими надзвичайними подіями, воєнними діями та смертю. Регулярне або інтенсивне переживання подібних епізодів призводить до накопичення емоційної напруги, виснаження адаптаційних ресурсів і може спричинити розвиток не просто вигорання, а посттравматичних реакцій. У такому випадку поетапна допомога має бути спрямована на

забезпечення того, щоб люди отримували допомогу, орієнтовану на серйозність і складність їх симптоматики [4]. Проте, профілактика може розпочинатися ще до безпосередньої участі у травматичних подіях і може включати так звану превентивну психологічну підготовку. Вона передбачає формування у співробітників реалістичного уявлення про можливі стресори служби, навчання алгоритмам дій у кризових ситуаціях, а також розвиток навичок швидкої психічної мобілізації. Важливим є тренування “психологічної готовності”, що дозволяє знизити ефект раптовості та інтенсивність емоційного шоку під час реальної події. Проведення індивідуального консультування разом із організацією відновлювальних програм дозволяють зменшити ризик накопичення стресу та переходу його у хронічне вигорання.

Отже, професійне вигорання серед працівників правоохоронних органів є закономірним наслідком тривалого впливу інтенсивних стресових факторів, зумовлених специфікою службової діяльності. Його розвиток негативно позначається як на особистісному рівні працівника, так і на ефективності функціонування всієї правоохоронної системи, що зумовлює необхідність системного підходу до профілактики цього явища. Найбільш ефективною є багаторівнева профілактика, яка поєднує організаційні заходи, професійно-психологічну підготовку та індивідуальні стратегії саморегуляції. Важливого значення набуває створення сприятливого психологічного клімату в колективі, оптимізація службового навантаження, а також розвиток у співробітників навичок стресостійкості та емоційної компетентності. Не менш значущою є роль психологічного супроводу, що включає ранню діагностику, консультування та впровадження програм підтримки.

Особливої уваги потребують заходи профілактики, пов’язані з участю у стресових та травматичних подіях, які виступають потужним чинником виснаження психічних ресурсів. У цьому контексті ключовими є превентивна підготовка, формування психологічної готовності до дій в екстремальних умовах, а також своєчасна постстресова підтримка та реабілітація.

Таким чином, ефективна профілактика професійного вигорання передбачає цілісну, науково обґрунтовану систему заходів, спрямованих на збереження психічного здоров’я працівників правоохоронних органів, підвищення їхньої професійної надійності та забезпечення належного рівня виконання службових обов’язків.

Список використаних джерел:

1. Венедіктов С. В. Матеріальне та моральне стимулювання ефективної професійної діяльності працівників органів внутрішніх справ України: теоретичний аспект. Харків: Вид-во Нац. ун-ту внутр. справ, 2005.
2. Дмуховська А. А. Дослідження професійного вигорання працівників поліції. Психологічні засади розвитку, психодіагностики та корекції особистості в системі безперервної освіти : матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. з міжнар. участю (м. Вінниця, 9-10 грудня 2022 р.). Вінниця : КЗВО Вінницька академія безперервної освіти. 2022. С. 78-82. URL: https://docs.academia.vn.ua/bitstream/handle/123456789/1161/%d0%b7%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba_2022_1673449627%20%281%29-78-88.pdf?sequence=1&isAllowed=y (дата звернення: 10.03.2026).
3. Сіроха Л. В. Професійне вигорання працівників правничих професій у період їхнього професійного становлення. Загальна психологія, історія психології. 2017. 129 с.
4. Australian Guidelines for the Treatment of Adults with Acute Stress Disorder and Posttraumatic Stress Disorder / Phoenix Australia – Centre for Posttraumatic Mental Health. Phoenix Australia: Melbourne, Victoria, 2013. 200 p.

Расторгуєва Н.О.

інспектор відділу запобігання корупції ГУНП в
Харківській області,
PhD в галузі права

Овчаров М.С.

начальник відділу організації діяльності
ізоляторів тимчасового тримання та моніторингу
дій із затриманими ГУНП в Харківській області

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНАХ УКРАЇНИ

Імплементація принципу гендерного паритету в діяльність Національної поліції України не є даниною моді чи вимушеною поступкою євроінтеграції. За досвідом європейських країн, де жінки становлять 25–40% персоналу, служба жінки в поліції має позитивний потенціал і є результативною: вона сприяє підвищенню якості добору персоналу, покращує соціально-психологічний клімат у колективі, підвищує ефективність діяльності підрозділів і якість ухвалення управлінських рішень, а також довіру до поліції в очах громадськості. Зокрема, жінки демонструють більш високий рівень виконавчої дисципліни й більш низький рівень агресивності, вони є більш комунікабельними під час врегулювання сімейних конфліктів, також робота жінок-поліцейських є незамінною в роботі з жертвами насильницьких дій та підлітками-правопорушниками [1, с. 113].

Водночас упровадження гендерно виваженого підходу у лавах Національної поліції України, що де-юре є вільною від системних бар'єрів щодо повноцінної участі у професійній діяльності незалежно від статі, на практиці викликає низку проблем як для жінок, так і для чоловіків, які потребують невідкладного вирішення як на рівні правової доктрини, так і на рівні законодавства України, що регулює механізм забезпечення гендерної рівності в органах Національної поліції України [1, с. 114]. Гендерна політика у сфері правоохоронної діяльності формується під впливом міжнародних стандартів прав людини, державної політики рівних можливостей та трансформаційних процесів, що відбуваються в українському суспільстві.

Передусім слід зазначити, що роль жінок у правоохоронних органах поступово зростає. Сучасні статистичні дані свідчать про збільшення кількості жінок у поліції. Так, у Національній поліції України жінки становлять понад 27 % від загальної кількості поліцейських, а понад 16 % керівних посад обіймають саме жінки, що свідчить про поступове подолання традиційної гендерної сегрегації у цій сфері [2]. Зростання кількості жінок у правоохоронній системі є результатом цілеспрямованої державної політики, спрямованої на забезпечення рівних можливостей та подолання стереотипів щодо «чоловічого» характеру правоохоронної діяльності.

Разом з тим, історично склалося, що правоохоронна система України формувалася як інституція з переважно чоловічим складом, що обумовило існування певних гендерних бар'єрів та стереотипів. Дослідження ролі жінок в органах внутрішніх справ свідчать, що тривалий час їхня участь обмежувалася допоміжними або адміністративними функціями, тоді як доступ до оперативних і керівних посад був значно ускладнений [3, с. 11]. Такі обмеження були пов'язані з традиційними уявленнями про соціальні ролі чоловіків і жінок, а також з організаційними особливостями служби в правоохоронних структурах.

Водночас, сучасні дослідження підтверджують, що ефективність правоохоронної діяльності не залежить від статі працівника, а визначається професійною підготовкою, компетентністю та рівнем відповідальності. У зв'язку з цим гендерна рівність розглядається як важливий фактор підвищення інституційної спроможності правоохоронних органів, оскільки залучення жінок сприяє формуванню більш різноманітного професійного середовища та покращує взаємодію поліції з громадськістю [4, с. 134, 135].

Окрему увагу дослідники приділяють нормативно-правовому забезпеченню гендерної рівності. Законодавча база України у цій сфері поступово вдосконалюється та включає низку стратегічних документів і програм, спрямованих на утвердження принципу рівності жінок і чоловіків. Важливим елементом цієї політики є реалізація Національного плану дій щодо виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», у межах якого

правоохоронні органи беруть активну участь у впровадженні гендерно орієнтованих підходів до забезпечення безпеки та протидії насильству [2].

Попри позитивні тенденції, наукові дослідження свідчать про наявність низки проблем у сфері забезпечення гендерної рівності в правоохоронних органах. До них належать: збереження гендерних стереотипів щодо професійної придатності жінок до служби, недостатній рівень представництва жінок на керівних посадах, а також окремі прояви дискримінації під час проходження служби [5, с. 44]. Це може проявлятися у нерівному розподілі функціональних обов'язків, обмеженні доступу до окремих спеціалізацій або упередженому ставленні до жінок-правоохоронців.

Також, важливим аспектом забезпечення гендерної рівності є формування відповідної організаційної культури в правоохоронних органах. Підвищення гендерної компетентності персоналу, розвиток системи професійної підготовки та запровадження механізмів протидії дискримінації є необхідними умовами ефективного реалізації принципу рівності. Формування гендерної культури сприяє подоланню стереотипних уявлень та забезпечує рівні можливості для професійної реалізації працівників незалежно від їхньої статі [3, с. 40].

В умовах дії правового режиму воєнного стану, питання гендерної рівності набуває особливої актуальності. Залучення жінок до виконання завдань у секторі безпеки та правоохоронної діяльності демонструє їхню здатність ефективно виконувати складні професійні функції та сприяє формуванню більш інклюзивної системи забезпечення громадської безпеки. Подолання гендерних стереотипів і створення рівних умов служби для жінок і чоловіків є необхідною передумовою модернізації правоохоронної системи та її відповідності європейським стандартам прав людини [6, с. 433].

Маємо констатувати, що процес утвердження гендерної рівності у правоохоронних органах України перебуває на етапі активного розвитку. З одного боку, спостерігається поступове зростання представництва жінок у поліції та інших структурах сектору безпеки, розширення їхніх професійних можливостей і вдосконалення нормативно-правової бази. З іншого боку, залишаються певні інституційні та соціокультурні бар'єри, які потребують подальшого подолання.

Список використаних джерел:

1. Галіцина Н. В. Механізм забезпечення гендерної рівності в органах національної поліції України. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 5. С. 113-120. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2020-5/25>.
2. Залялова І. 27 % жінок-поліцейських служать у лавах Нацполіції України. Медіацентр Україна. URL: <https://mediacenter.org.ua/uk/27-zhinok-politsejskih-sluzhat-v-lavah-natspolitsiyi-ukrayini-irina-zalyalova/> (дата звернення: 06.03.2026).
3. Левченко К. Б., Мартиненко О. А. Жінки в органах внутрішніх справ України. Київ : Телесик, 2008. 56 с.
4. Стахура А. П. Сучасний стан адміністративно-правового забезпечення гендерної рівності у національній поліції України. *Дніпровський науковий часопис публічного управління, психології, права*. 2024. Вип. 3. С. 132-136. DOI: <https://doi.org/10.51547/ppp.dp.ua/2024.3.20>.
5. Проблема гендерного паритету в органах внутрішніх справ України. Соціальний аналіз проблеми / за заг. ред. К. Левченко, С. Павлиш. Київ, 2009. 58 с.
6. Тінін Д. Г. Гендерна рівність у воєнний час: як війна зміне роль жінок у суспільстві. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право*. 2023. № 80. Т. 2. С. 432-437. DOI: <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2023.80.2.69>.

Редько М. О.

курсант Національної академії Державної прикордонної служби України імені Богдана Хмельницького

Шевчук В.В.

старший викладач кафедри прикордонної служби
Національної академії Державної прикордонної
служби України імені Богдана Хмельницького

ВПРОВАДЖЕННЯ СУЧАСНИХ ТЕХНІК ПСИХОЛОГІЧНОЇ САМОДОПОМОГИ В АЛГОРИТМ ПІДГОТОВКИ ДО ОПЕРАТИВНО-СЛУЖБОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Сучасна безпекова ситуація в Україні характеризується високим рівнем психоемоційного навантаження на особовий склад сил сектору безпеки і оборони. Виконання оперативно-службових і службово-бойових завдань відбувається в умовах постійної загрози життю, дефіциту часу, невизначеності та підвищеної відповідальності за прийняті рішення. За таких обставин збереження боєздатності підрозділів залежить не лише від організації зовнішньої психологічної підтримки, а й від індивідуальної здатності військовослужбовців до саморегуляції власного психоемоційного стану.

Практика свідчить, що морально-психологічна стійкість фахівця значною мірою визначається його вмінням оперативно стабілізувати власний стан у критичній ситуації. У зв'язку з цим впровадження технік психологічної самодопомоги в алгоритм підготовки до оперативно-службової діяльності набуває особливої актуальності та потребує системного підходу.

У контексті оперативно-службової діяльності психологічна самодопомога розглядається як свідомо діяльність особистості, спрямована на керування власним психофізіологічним станом з метою запобігання дезорганізації поведінки в екстремальних умовах. Перебування в стані стресу супроводжується низкою фізіологічних і психічних реакцій, зокрема звуженням поля уваги, появою так званого «тунельного зору», порушенням дрібної моторики та зниженням ефективності мислення. Сформовані навички самодопомоги дозволяють своєчасно перервати ці реакції та відновити контроль над власними діями.

Важливим завданням підготовки військовослужбовців є формування практичних навичок швидкого відновлення психоемоційної рівноваги. Сучасні техніки психологічної самодопомоги дають змогу у стислі терміни знизити рівень тривожності, стабілізувати емоційний стан і повернути здатність до раціонального прийняття рішень. На відміну від традиційних форм психологічної підтримки, що передбачають участь фахівця, зазначені техніки можуть застосовуватися безпосередньо під час виконання завдань у польових умовах.

Одним із найбільш доступних і ефективних засобів психологічної саморегуляції є дихальні техніки. Контрольоване дихання впливає на функціонування вегетативної нервової системи та сприяє зниженню рівня фізіологічного збудження. Використання діафрагмального дихання, а також техніки «4-4-4-4» (вдих – затримка – видих – затримка) дозволяє стабілізувати серцевий ритм, зменшити м'язове напруження та відновити концентрацію уваги. Регулярне відпрацювання цих технік у процесі підготовки формує навичку їх автоматичного застосування в умовах стресу [1].

Вагомим елементом психологічної самодопомоги є методи когнітивної саморегуляції. У стресових ситуаціях військовослужбовці часто стикаються з негативними автоматичними думками, що посилюють тривогу та знижують ефективність діяльності. Техніки когнітивного перефокусування, зокрема використання коротких внутрішніх команд і самонастанов («спокій», «контроль», «дій за алгоритмом»), допомагають зосередитися на виконанні конкретного завдання та зменшити вплив деструктивних емоцій.

У системі підготовки до оперативно-службової діяльності доцільним є також застосування технік м'язової релаксації, які ґрунтуються на взаємозв'язку між фізичним і психічним станом людини. Почергове напруження та розслаблення окремих груп м'язів сприяє зниженню загального рівня напруженості та відновленню відчуття контролю над тілом. Такі вправи не потребують спеціальних умов і можуть виконуватися під час коротких перерв між виконанням завдань.

Перспективним напрямом психологічної підготовки є використання технік ментальної візуалізації, що передбачають формування в уяві позитивних сценаріїв дій і успішного виконання завдань. Дослідження у сфері психології свідчать, що уявні образи активують ті самі механізми, що й реальний досвід, що сприяє підвищенню впевненості у власних діях і зменшенню рівня страху.

Окремої уваги заслуговують техніки заземлення, які дозволяють швидко стабілізувати психічний стан у разі надмірного емоційного напруження або дезорієнтації. Вони передбачають концентрацію на простих сенсорних відчуттях, таких як дихання, положення тіла чи звуки навколишнього середовища, та є ефективним засобом зниження інтенсивності панічних реакцій [2].

Ефективність упровадження технік психологічної самодопомоги значною мірою залежить від системності їх використання. Формування відповідних навичок має бути інтегроване в загальну програму професійної підготовки військовослужбовців шляхом поєднання теоретичного ознайомлення з практичним відпрацюванням під час тренувань і тактичних занять.

Наукова новизна роботи полягає в обґрунтуванні доцільності інтеграції технік психологічної самодопомоги в алгоритм підготовки до оперативно-службової діяльності як складової професійної компетентності військовослужбовця.

Таким чином, упровадження сучасних технік психологічної самодопомоги є важливим напрямом підвищення ефективності діяльності сил сектору безпеки і оборони. Сформовані навички саморегуляції сприяють підтриманню оптимального психофізіологічного стану, збереженню здатності до прийняття виважених рішень і підвищенню загальної стійкості підрозділів до впливу стрес-факторів.

Список використаних джерел:

1. Вісім дихальних вправ, які допоможуть впоратися з тривогою. URL: https://muscimol1.com.ua/blogs/articles/visim_dyhalnyh_vprav_yaki_dopomojut_vporatysiya_z_tryvogy (дата звернення 12.03.2026)
2. Техніки заземлення. URL: <https://fizis.net/psychologichna-gramotnist/tekhniky-zazemlennia/> (дата звернення 12.03.2026)

Розов В.І.

професор кафедри професійної психології
Навчально-наукового гуманітарного інституту
Національної академії Служби безпеки України
кандидат психологічних наук, доцент

СИСТЕМНА СТРАТЕГІЯ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ, ЯКІ ПЕРЕБУВАЮТЬ У СТАНІ СУБКЛІНІЧНОЇ ДЕПРЕСІЇ

У сучасних умовах тривалої війни особливої актуальності набуває проблема психічної та психофізіологічної адаптації та благополуччя військовослужбовців. Поряд із клінічними формами адаптаційних розладів досить поширеними є субклінічні або субпорогові депресивні стани. Субклінічна депресія характеризується наявністю окремих депресивних симптомів (зниження настрою, втомлюваність, апатія, порушення сну, зниження мотивації), які не досягають повних діагностичних критеріїв депресивного розладу, але вже негативно впливають на психофізіологічний стан, когнітивну ефективність та поведінку військовослужбовців.

Актуальність проблеми зумовлена тим, що субклінічна депресія часто залишається непоміченою як самим військовослужбовцем, так і командуванням, оскільки зовнішньо

людина продовжує виконувати службові обов'язки. Водночас навіть помірно виражені депресивні симптоми можуть призводити до зниження концентрації уваги, сповільнення прийняття рішень, зниження мотивації та зростання станів психічного виснаження. У бойових умовах такі зміни можуть негативно позначатися на ситуаційній обізнаності, бойовій ефективності та морально-психологічному стані підрозділу. Тому, субклінічні депресивні стани у військовослужбовців потребують системної профілактичної та диференційної роботи. Рання психологічна оцінка виступає ключовим фактором збереження психічної стабільності та ефективності бойової діяльності.

Субклінічна (субпорогова) депресія – це стійкий депресивний стан, який не досягає діагностичних критеріїв депресивного розладу, однак супроводжується зниженням психічного ресурсу та ефективності функціонування. Типовими проявами цього стану є зниження енергії та мотивації, ангедонія, емоційна притупленість, песимістичні когнітивні установки та помірні порушення сну [1; 4].

В цьому стані, як правило, службова діяльність збережена, однак виконується зі значним внутрішнім напруженням. Ключовою проблемою субклінічної депресії у військовослужбовців є зниження енергетичного тону та ініціативи, що проявляється в мінімізації зусиль, втраті внутрішнього адаптивного бойового драйву, наявністю апатії до результатів та втраті пильності.

Навіть легкий депресивний стан системно впливає на швидкість обробки інформації, концентрацію уваги, пам'ять, гнучкість мислення. В бойових умовах це сповільнює реакції на зміну обставин, ускладнює розподілення уваги під час бойового спостереження, спонукає до зростання кількості дрібних помилок, що може виявитися небезпечним для бійця й підрозділу [2].

У військовому середовищі депресивні прояви можуть бути зумовлені різними механізмами: хронічним стресом; нервовим виснаженням; бойовими психотравмами; рольовим перевантаженням та підвищеною відповідальністю; перевтомою.

Порушення уваги – це ще один прояв субклінічної депресії. Увага в бою важлива для безпеки та виживання військовослужбовця. Коли він в депресії мозок має тенденцію до ментальної в'язкості, відволікання на внутрішні думки, зниження ситуаційної обізнаності, що прямо пов'язано з повільною реакцією на небезпеку й загрози.

Перебування військовослужбовців в субклінічній депресії небезпечно й для підрозділу в цілому, оскільки цей стан передається за механізмом емоційного зараження. В результаті ймовірними наслідками є зниження згуртованості, погіршення комунікації, падіння морального тону бойового підрозділу.

Депресивний стан послаблює також відчуття контролю, психологічну витривалість та резильєнтність, толерантність до невизначеності та веде до переходу в клінічну депресію та дезадаптацію.

Субклінічна депресія небезпечна тим, що цей стан не усвідомлюється як проблема, військовослужбовець виглядає «нормально», симптоми пояснюються бойовою втомою, а підрозділ фактично працює на рівні зниженої бойової ефективності. В результаті знижується бойовий дух й слабшає віра в позитивний результат і перемогу.

Отже, субклінічна депресія у військових – це не питання настрою. Це питання збереження бойового духу, виживання, безпеки та бойової ефективності та витривалості підрозділу.

Вкрай важливим етапом психологічної підтримки військовослужбовців у стані субклінічної депресії є психологічна диференціація цього стану з іншими стрес-асоційованими станами у військовослужбовців. Емоційні порушення часто мають схожу симптоматику, однак відрізняються за механізмами формування, динамікою та потребою у втручанні. Неправильна інтерпретація стану може призводити до неефективних заходів психологічної допомоги та підтримки, поглиблення дезадаптації та зниження боєздатності.

Слід підкреслити, що диференціація між субклінічною депресією та суміжними станами повинна базуватись не лише на симптомах, але й на розумінні панівного механізму,

врахуванні часової динаміки, контексту виникнення стану та особливостями емоційних реакцій. Серед суміжних станів, які, при першому погляді, схожі з субклінічною депресією є стани бойового вигорання, астенічний синдром, гостра стресова реакція та ранні прояви ПТСР [2; 4]. Для субклінічної депресії характерним є відсутність гострої психологічної симптоматики, відсутність флешбеків та уникання, домінування апатії над тривогою.

При первинній оцінці й диференціації стану необхідно першочергово з'ясувати: панівний симптом (втома, апатія, тривога, злість тощо); наявність психотравмувальної події; динаміку стану у періоди відпочинку; особливості емоційних реакцій.

Правильна інтерпретація психічного стану дозволяє обрати адекватні заходи психологічної підтримки, запобігти розвитку клінічних розладів, підтримати боєздатність особового складу [5].

Надалі для підтримки психічного стану військовослужбовців необхідне системне поєднання індивідуальних, групових і організаційних стратегій, включно зі скринінгом, тренуванням резильєнтності та підтримкою командирів. Така системна стратегія базується на моделі охорони психічного здоров'я як адаптивного робочого ресурсу та компоненту готовності до військової служби. Варто зосереджуватися не лише на лікуванні симптомів, а й на профілактиці їх виникнення, що важливо для випадків саме субклінічної депресії.

Важливим складником у психологічній підтримці військовослужбовців є також використання цифрових психотехнологій, які ґрунтуються на простих та легких доказових інтервенціях.

Наступним блоком психологічної підтримки є стимуляція активної поведінки. Така поведінкова активація (behavioural activation) розглядається як доказовий компонент психологічної допомоги при депресивних симптомах. Це особливо є релевантним для субклінічних станів, де ключовою є повернення активності, соціальної взаємодії та зняття поведінки, що уникає, яка підтримує пригнічений настрій.

Важливим блоком підтримки військовослужбовців є стимуляція фізичної активності як засобу зниження симптомів легкого депресивного стану. Дослідження підтверджують, що групові або регулярні аеробні вправи можуть покращувати настрій і психічне благополуччя, включно із військовими ситуаціями.

Підтримка від колег (peer-support) також має адаптивний потенціал у зниженні симптомів депресії порівняно з рутинними методами, та може бути ефективним компонентом широких цільових програм підтримки. Це особливо актуально для військового середовища, де військові можуть краще реагувати на підтримку від побратимів або ветеранів, ніж на традиційні психологічні інтервенції.

Наступним блоком варто розглядати систему формування та розвитку бойової резильєнтності разом зі стресменеджментом та психоедукацією, що забезпечує позитивну динаміку стану та підвищує загальне благополуччя військовослужбовців.

В цілому, важливо систематично використовувати стандартизовані інструменти для скринінгу депресивних симптомів (у тому числі субклінічних) серед військовослужбовців, щоб виявляти осіб з підвищеним ризиком, навіть якщо вони не відповідають клінічним критеріям. При цьому необхідно зазначити, що за наявності певних ознак треба обов'язково звертатися за професійною підтримкою. Це варто зробити, коли стан триває більше ніж два, три тижні, відбувається різке зниження функціональності, виникають виражені проблеми зі сном, з'являються думки про самоушкодження, виникає стан вираженої апатії.

В інших випадках особливого значення набувають підходи до самопідтримки та самодопомоги військовослужбовців, які дозволяють своєчасно стабілізувати психоемоційний стан та запобігати поглибленню депресивної симптоматики. Під самопідтримкою розуміємо систему свідомих психологічних і поведінкових дій, спрямованих на регуляцію власного психоемоційного стану, підтримання функціональної працездатності та відновлення внутрішніх ресурсів [5].

Наукові публікації з проблеми психології екстремальних ситуацій, психології стресу, когнітивно-поведінкової терапії та військової психології показують, що ефективні стратегії

самопомогі включають кілька взаємопов'язаних напрямів: когнітивну регуляцію, емоційну регуляцію, поведінкову активацію, фізіологічну саморегуляцію та соціальну підтримку.

Одним із ключових напрямів є когнітивна саморегуляція, яка передбачає усвідомлення та корекцію негативних автоматичних думок. Для субклінічної депресії характерні песимістичні інтерпретації подій, самокритичні оцінки та схильність до румінації – повторюваного прокручування негативних переживань. Навчання військовослужбовців простим технікам когнітивного дистанціювання (усвідомлення думок як ментальних подій, а не об'єктивних фактів) та навичкам реалістичної переоцінки ситуацій може зменшувати інтенсивність негативного афекту та покращувати психологічну стійкість.

Другим важливим компонентом є емоційний копінг, який включає безліч технік, від релаксації та дихання до систематичної сенсibiлізації та майндфулнес. Навчання та використання цих технік дозволяє знижувати рівень емоційної напруги, регулювати негативні емоції та покращувати емоційну стійкість, запобігати переходу субклінічних станів у клінічну депресію.

Наступним важливим складником є поведінкова активація, яка широко використовується у доказовій психологічній практиці для профілактики депресивних станів. Суть цього підходу полягає у поступовому збільшенні кількості активностей, що підтримують відчуття контролю, досягнення та залученості. Для військовослужбовців це може включати виконання чітко структурованих щоденних завдань, підтримання фізичної активності, участь у колективних видах діяльності та збереження рутинних елементів повсякденного життя навіть у складних умовах служби.

Четвертий напрям пов'язаний із фізіологічною саморегуляцією. Хронічний стрес і перевтома призводять до порушення балансу нейромедіаторних систем мозку, що безпосередньо пов'язано з депресивними симптомами. Практики короткочасної саморегуляції за допомогою рухів та фізичної активності сприяють зниженню рівня стресової активації та відновленню функціонального стану. Важливе значення також мають базові фактори психофізіологічного відновлення: достатній сон, регулярне харчування та підтримання фізичної витривалості.

П'ятим компонентом виступає соціальна підтримка, яка є одним із найпотужніших факторів резильєнтності. В умовах військової служби підтримка з боку побратимів, командирів і близьких людей сприяє зниженню почуття ізольованості, підвищує відчуття приналежності та взаємної відповідальності. Навіть короткі неформальні розмови, взаємна допомога у виконанні завдань або колективні дії можуть виконувати важливу функцію емоційного розвантаження.

Окрему увагу необхідно приділяти формуванню у військовослужбовців навичок самоспостереження за власним психоемоційним станом. Раннє розпізнавання таких симптомів, як тривале зниження настрою, хронічна втома, втрата інтересу до діяльності або порушення сну, дозволяє своєчасно застосовувати стратегії самопомогі або звертатися за професійною психологічною підтримкою.

Отже, самопідтримка та самопомога є важливими компонентами системи психологічної підтримки та розвитку резильєнтності військовослужбовців. Формування відповідних навичок дозволяє зменшити негативний вплив субклінічних депресивних станів, підтримувати функціональну працездатність особового складу та сприяти збереженню морально-психологічного потенціалу підрозділів. Подальші дослідження у цій сфері доцільно спрямувати на розроблення прикладних програм психоедукації та тренінгів саморегуляції, адаптованих до конкретної специфіки військової служби та бойових умов.

Таким чином, психологічна підтримка військовослужбовців у стані субклінічної депресії є системним явищем. Вона повинна базуватися на доказових моделях, які включають роботу з румінаціями, поведінкову активацію, підтримку від побратимів та командирів, програми бойового резильєнсу й тренінги стрес-менеджменту. Сприяють запобіганню розвитку тяжких клінічних станів саме адекватні та доказові системні та

організаційні підходи (early screening, психоедукація, лідерська підтримка, самодопомога тощо).

Цифрові та онлайн-інтервенції можуть розширити доступ до психологічної допомоги і підтримки та є першою лінією психологічних інтервенцій для тих, хто не має клінічного діагнозу, але має субклінічні симптоми [6].

Для підтримки оптимального бойового настрою й зниження стигми щодо звернення за допомогою може бути в пригоді комплексна соціальна підтримка та створення реєт-груп. В цьому контексті важливим є також навчання технікам самодопомоги та самопідтримки.

Список використаних джерел:

1. Кантофер Т. Депресія – прокляття сильних. Київ: видавництво «Stone Publishing», 2023. 168 с.
2. Ліхі Р. Переможи депресію перш ніж вона переможе тебе. Київ: видавництво Ростислава Бурлаки, 2024. 384 с.
3. Мюллер В. Як вийти з депресії. Київ: видавництво «Колесо життя», 2020. 128 с.
4. Розов В.І. Психологія екстремальних ситуацій: адаптивність до стресу та психологічне забезпечення: науково-практичний посібник. 4-те видання. К.: Вид-во «Каравела», 2025. 711 с.
5. Розов В.І. Адаптивні антистресові психотехнології: навчальний посібник. Київ: Кондор, 2019. 385 с.
6. Розов В.І. Цифрові технології в психологічному супроводженні учасників бойових дій. Психологія особистості фахівця в умовах воєнного стану та поствоєнної реабілітації. Збірник матеріалів X Всеукраїнської науково-практичної конференції (з міжнародною участю). Львів: ЛДУВС, 2025. С.620-623.

Сарбей Ю.В.

Старший викладач кафедри соціології та психології навчально-наукового інституту №5 Харківського національного університету внутрішніх справ,
доктор філософії за спеціальністю «Психологія»

СОЦІАЛЬНО-ПСИХОЛОГІЧНІ ТА ПСИХОФІЗІОЛОГІЧНІ МАРКЕРИ ДЕЗАДАПТИВНОСТІ ПЕРСОНАЛУ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ В УМОВАХ БОЙОВОГО СТРЕСУ

Сучасний етап розвитку сектору безпеки і оборони України характеризується тривалим впливом бойового стресу на особовий склад, що зумовлює необхідність переосмислення підходів до психологічного забезпечення службово-бойової діяльності. Поряд із прямими втратами, особливої уваги набуває проблема так званих небоєвих втрат, значна частина яких детермінована психологічними та поведінковими чинниками [1, с. 12–18]. У цьому контексті дезадаптація виступає не лише індивідуальною проблемою, а й фактором, що безпосередньо впливає на ефективність виконання професійних завдань, рівень дисципліни та загальну безпекову спроможність підрозділів.

Аналіз сучасних підходів до проблеми дезадаптації у силових структурах свідчить про її поліфакторний характер. Зокрема, досвід армій країн НАТО демонструє, що ефективне попередження небоєвих втрат можливе лише за умови системного врахування психологічних, поведінкових та організаційних чинників [1, с. 45–52]. Особливого значення набуває концепція девіантної поведінки як індикатора порушення адаптаційних процесів. Дослідження вказують на те, що схильність до девіантних форм поведінки може

розглядатися як ранній маркер дезадаптивності у представників сектору безпеки і оборони [2, с. 1503–1506].

У межах класичних психологічних підходів девіантна поведінка визначається як система відхилень від соціально-нормативних моделей, що формується під впливом як внутрішніх (особистісних), так і зовнішніх (середовищних) факторів [3, с. 45–52]. В умовах бойового стресу ці відхилення набувають системного характеру та інтегруються у структуру професійної діяльності.

Одним із ключових механізмів розвитку дезадаптивних станів є зміна психофізіологічного функціонування організму. Доведено, що тривалий вплив бойових факторів призводить до виснаження адаптаційних ресурсів, порушення регуляції нервової системи та формування станів хронічної напруженості [4, с. 85–88]. Ці зміни проявляються у вигляді порушень сну, підвищеної тривожності, когнітивного виснаження та зниження здатності до прийняття рішень [4, с. 86–89]. Важливо підкреслити, що психофізіологічна дестабілізація виступає базисом для подальших соціально-психологічних деформацій.

Узагальнення теоретичних та емпіричних даних дозволяє виділити систему ключових соціально-психологічних маркерів дезадаптації:

- зростання агресивності та конфліктності як реакції на перевантаження;
- редукція соціального контролю та нормативності поведінки;
- формування схильності до девіантних стратегій;
- деформація ціннісно-сислової сфери особистості.

Окремого аналізу потребує феномен цинізму як специфічного психологічного утворення, що виникає в умовах тривалого перебування в екстремальному середовищі. Цинізм, з одного боку, виконує адаптивну функцію, знижуючи емоційне напруження, однак з іншого — трансформується у стійкий дезадаптивний патерн.

Результати власних досліджень свідчать, що цинізм має багатовимірну структуру та включає емоційне відчуження, зниження емпатійності та переоцінку моральних норм [5, с. 55–56]. У цьому контексті його доцільно розглядати як інтегральний маркер дезадаптивності.

На основі проведеного аналізу доцільно розглядати дезадаптацію як результат взаємодії трьох рівнів:

- 1) Психофізіологічного — виснаження ресурсів, порушення регуляції;
- 2) Психологічного — зміни емоційної та когнітивної сфер;
- 3) Соціально-поведінкового — девіантні реакції, порушення норм.

Взаємодія цих рівнів має кумулятивний ефект: психофізіологічні порушення знижують здатність до самоконтролю, що, у свою чергу, сприяє формуванню девіантної поведінки, яка посилює дезадаптацію.

Отримані результати дозволяють визначити основні напрями профілактики дезадаптивних станів:

- впровадження систем психофізіологічного моніторингу;
- рання діагностика девіантних тенденцій;
- розвиток навичок психологічної саморегуляції;
- формування стресостійкості;
- психологічний супровід у післябойовий період.

Ефективність таких заходів значною мірою залежить від їх комплексності та інтеграції у систему професійної підготовки персоналу.

Дезадаптивність персоналу сил сектору безпеки і оборони є системним явищем, що поєднує психофізіологічні, психологічні та соціально-поведінкові компоненти. Її ключовими маркерами виступають девіантна поведінка, функціональні порушення та формування специфічних особистісних характеристик, зокрема цинізму. Ідентифікація зазначених маркерів та їх урахування у процесі психологічного забезпечення службово-бойової діяльності є необхідною умовою підвищення ефективності функціонування сектору безпеки і оборони України.

Список використаних джерел:

1. Агаєв Н. А., Кокун О. М., Герасименко М. В., Пішко І. О., Лозінська Н. С. Досвід роботи в армії США та арміях інших країн щодо недопущення втрат особового складу з причин, не пов'язаних із виконанням завдань за призначенням: методичний посібник. К.: НДЦ ГП ЗСУ, 2018. 156 с.
2. Шиліна А. А. Схильність до девіантної поведінки як детермінанта комплексу воїна працівників сил безпеки та оборони України. *Наукові перспективи*. 2025. № 7 (61). DOI: [https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7\(61\)-1501-1512](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2025-7(61)-1501-1512)
3. Швець А.В. (2015). Удосконалення методології психофізіологічної оцінки впливу бойових умов на функціональний стан військовослужбовців. *Військова медицина України*. No2. С. 84-92.
4. Христук О. Л. Психологія девіантної поведінки: навчально-методичний посібник. Львів: ЛьвДУВС, 2014. 192 с. <https://dspace.lvduvs.edu.ua/bitstream/1234567890/380/1/Христук%20психол%20девіантної%20поведінки.pdf>
5. Сарбей Ю.В. Якісні компоненти цінності в осіб, що виконують обов'язки в екстремальних умовах. *Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Військово-спеціальні науки*. 2(62). 2025. с.54-57. <https://miljournals.knu.ua/index.php/visnuk/article/view/1304/1193>

Скляр О.М.

аспірант кафедри соціології та психології,
Харківського національного університету
внутрішніх справ

ОСОБЛИВОСТІ ПСИХОЛОГІЧНОЇ АДАПТАЦІЇ ДО БОЙОВОГО СТРЕСУ У РЕЛІГІЙНИХ ТА НЕ РЕЛІГІЙНИХ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Сучасні умови бойових дій супроводжуються інтенсивним психоемоційним навантаженням, що суттєво впливає на процес психологічної адаптації військовослужбовців. Постійна загроза життю, невизначеність та тривале перебування в екстремальних умовах зумовлюють формування бойового стресу, який може як мобілізувати внутрішні ресурси, так і призводити до дезадаптації [1, с. 32-43]. У зв'язку з цим особливого значення набуває вивчення чинників, що сприяють ефективному подоланню стресу.

Аналізуючи сучасні дослідження ми можемо бачити, що ряд дослідників розглядають саме релігію, як один із можливих ефективних копінг-стратегій. Наприклад Пророк Н., розглядала релігію, як ту яка може допомогти знаходити сенс у складних обставинах, а також пережити військовий час. У своїх дослідження також зазначала, релігійні та духовні практики можуть покращувати та позитивно впливати на психоемоційний стан людини [2, с. 129-137]. Тому ми також вирішили розглянути релігійність, як чинник, що може виступати внутрішнім ресурсом особистості, впливаючи на процеси осмислення досвіду, емоційну регуляцію та підтримання психологічної стійкості.

Переходячи до вивчення особливостей бойового стресу саме військовослужбовців, ми розуміємо, що важливо торкнутись питання суб'єктивності сприйняття самого стресу. Наприклад, у межах когнітивно-транзакційного підходу стрес розглядається як результат взаємодії між вимогами середовища та ресурсами особистості, де ключову роль відіграє суб'єктивна оцінка ситуації та доступних способів її подолання [3, с. 141-180].

Тому, якщо говорити про психологічну адаптацію до бойового стресу, треба враховувати суму різних факторів, що передбачає не лише зниження інтенсивності негативних переживань, але й збереження здатності до ефективного функціонування в

умовах екстремальної діяльності. Як зазначає О. А. Блінов, бойовий стрес має комплексний характер і охоплює емоційні, когнітивні та поведінкові прояви [4, с. 3-10].

Продовжуючи говорити про адаптацію, К.Парагмент вважав, що важливим чинником адаптації виступає саме релігійність, яка розглядається як специфічна форма копіngu. Згідно з його дослідженнями релігійний копінг дозволяє особистості знаходити сенс у складних життєвих ситуаціях та знижувати рівень дистресу [5, с. 31-35].

Незважаючи на зростання інтересу до цієї проблематики, питання впливу релігійності на адаптацію до бойового стресу залишається недостатньо вивченим, що й зумовлює актуальність даного дослідження.

У нашому дослідженні прийняли участь 50 військовослужбовців, які були за допомогою анкетування поділені на дві групи: релігійних та нерелігійних. У процесі анкетування було визначено наявність або відсутність у військовослужбовців релігійної приналежності до християнських конфесій. Після формування відповідних груп респондентів здійснено їх психодіагностичне обстеження за допомогою методики «Опитувальник бойового стресу» О. А. Блінова. Для статистичної обробки даних використовувався t-критерій Ст'юдента для незалежних вибірок.

За результатами нашого дослідження було виявлено статистично достовірні відмінності за такими шкалами як: «Шкала ресурсного блоку», «Шкала визначення впливу стрес-факторів, що опосередковано впливають на особистість» та «Загальний рівень бойового стресу» ($p \leq 0,05$).

Нами було виявлено по вище зазначеним шкалам, вищий рівень у релігійних військовослужбовців. Зокрема, вищі показники по «Шкалі ресурсного блоку», свідчить про більшу вираженість внутрішніх психологічних ресурсів, здатність до відновлення та ефективнішого подолання стресових ситуацій. Це підтверджує припущення про релігійність, як важливий копінг-ресурс. Як і очікувалось, для них віра виступила важливим механізмом підтримки, та можливу більшу психологічну стійкість у складних умовах. Водночас встановлено вищі показники за шкалою опосередкованого впливу стрес-факторів, у релігійних військовослужбовців, що може свідчити про їх більшу чутливість до впливу середовища, а також більш глибоке осмислення подій та їх значення суб'єктивно для них.

Також говорячи, про вищий загальний рівень бойового стресу у групі релігійних військовослужбовців, у більшості із них рівень стресу був визначений на середньому рівні. Це може говорити, що вони знаходяться у стані резистентності та опору до стресу.

Важливо зазначити, що це підвищення не супроводжується зростанням гострих стресових реакцій, та вони мають здатність збалансовано витрачати внутрішні ресурси.

Отже, можемо зробити висновки, що релігійність не знижує інтенсивність переживання бойового стресу, а пов'язана з його більш глибоким усвідомленням та переживанням. Релігійні військовослужбовці характеризуються вищим рівнем психологічних ресурсів, що сприяє більш ефективній адаптації до умов бойової діяльності. Але в той же час, ми можемо казати про більшу чутливість релігійних осіб до контексту та значущості подій. Тому ми можемо говорити про те, що релігійність виступає важливим внутрішнім копінг-ресурсом, який не усуває стрес, але забезпечує більш адаптивні механізми його подолання.

Список використаних джерел:

1. Блінов О. Опитувальник бойового стресу Блінова О. (ОБСБ) Психологічний часопис: збірник наукових праць. за ред. С. Максименка. Київ. Інститут психології імені Г. С. Костюка НАПН України. 2017. № 5. С. 32–43. DOI: <https://doi.org/10.31108/1.2017.5.9.3>
2. Пророк Н., Царенко Л., Бойко С. Релігія як ціннісно-смісловий ресурс у ситуації війни. *Наукові записки. Серія: Психологія*. 2025. № 1. С. 129–137. DOI: <https://doi.org/10.32782/cusu-psy-2025-1-17>
3. Lazarus R., Folkman S. Stress, appraisal, and coping. New York : Springer Publishing Company, 1984. 445 p. DOI: https://doi.org/10.1007/978-1-4419-1005-9_215

4. Блінов О. Психологія бойового стресу: монографія. Київ. Талком, 2016. 256 с.
5. Pargament K., Smith B., Koenig H., Perez L. Patterns of positive and negative religious coping with major life stressors. *Journal of Counseling Psychology*. 1998. Vol. 45, № 4. P. 710–724. DOI: <https://doi.org/10.2307/1388152>

Телеховський Ю.Г.

доцент Національної академії Служби безпеки
України,
кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений працівник освіти України

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-ПСИХОЛОГІЧНОЇ ПІДТРИМКИ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ СИЛОВИХ СТРУКТУР УКРАЇНИ ПІД ЧАС ВИКОНАННЯ СЛУЖБОВО-БОЙОВИХ ЗАВДАНЬ

У зв'язку з розвитком інформаційно-комунікаційних технологій і постійного виникнення загроз в умовах інформаційного розвитку суспільства, набуває актуальності проблема інформаційної безпеки в забезпеченні Національної безпеки держави. Згідно Стратегії національної безпеки України, інформаційній безпеці приділена особлива увага, оскільки інформаційні технології, що продовжують інтенсивно розвиватися, сприяють появі нових викликів і загроз. Зважаючи на це, посилюється роль інформаційної безпеки в системі Національної безпеки держави, як її складової.

Враховуючи викладене, з метою посилення спроможностей щодо забезпечення інформаційної безпеки держави, її інформаційного простору, підтримки інформаційними та іншими засобами, Указом Президента України від 28 грудня 2021 року за №685/2021 було затверджено Стратегію інформаційної безпеки України. В рамках вказаного нормативного акту Службі безпеки України у межах своєї компетенції доручено здійснювати наступні заходи:

«моніторинг спеціальними методами і способами вітчизняних та іноземних засобів масової інформації та Інтернету з метою виявлення загроз національній безпеці України в інформаційній сфері;

протидію проведенню проти України спеціальних інформаційних операцій, спрямованих на підрив конституційного ладу, порушення суверенітету і територіальної цілісності України, загострення суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації»[1].

В умовах широкомасштабного вторгнення країни-агресора на територію України, військових дій, актуальним залишається питання ефективних засобів протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на військовослужбовців силових структур України.

Результатом такого впливу на вказану цільову категорію, як свідчить практика, є порушення психологічної стійкості, професійної спрямованості особистості у вигляді дезорієнтованості в соціальних та кримінальних явищах, викривленого сприйняття подій і своєї участі в них, деморалізації, ослаблення професійної мотивації. Крім цього, може бути присутній психологічний вектор, сформований особистісними рисами конкретної людини. Зокрема, загострення індивідуально-психологічних проблем, таких як дезадаптація, зростання тривожності й страху, поява туги, апатії, безпечності або невмотивованої агресії.

Певна частина військовослужбовців, особливо особовий склад, який перебуває в зоні бойових дій, не має змоги перевірити достовірність фактів отриманих із різноманітних джерел. Наповнюючи потрібним змістом повідомлення можна формувати поведінкові та емоційні стереотипи, своєрідні когнітивні поведінкові матриці, за допомогою яких відбувається орієнтація в ситуаціях та формується зміна установок особистості [2].

Інформаційно-психологічний вплив на особистість є своєрідним фактом сьогодення, значущим та результативним способом досягнення відповідних цілей в умовах ведення інформаційної війни як складової частини гібридної війни. Негативний інформаційно-психологічний вплив сьогодні

активно використовується підрозділами спеціальних інформаційних операцій рф як інформаційна зброя, що направлена на зниження бойової готовності і здатності особового складу якісно та ефективно виконувати покладені на них службові та бойові завдання. В арсеналі противника пропагандистські та психологічні дії, що спрямовані на зниження службової активності, формування бажань самовільного залишення військової частини серед військовослужбовців, симуляцію захворювань, ухилення від виконання наказів командирів та начальників, викривлення картини бойових дій і бойової обстановки, зниження морального духу, створення обстановки невпевненості і занепокоєння особового складу щодо свого майбутнього, майбутнього країни, ослаблення волі до військового опору, нівелювання почуття гордості за свою державу, нейтралізацію патріотизму військовослужбовців, бажання виконувати свій конституційний обов'язок щодо захисту Батьківщини [3].

Одним із важливих джерел інформаційних загроз також є напруженість або дестабілізація суспільно-політичної обстановки в місцях дислокації військовослужбовців. Створення штучної напруженої атмосфери, провокування конфліктів з місцевим населенням, викликаних цілеспрямованим інформаційним впливом, стають серйозними загрозами для стабільності обстановки у військових частинах та військах загалом. Протистояти ним можна лише проводячи цілеспрямовану психолого-просвіницьку роботу з особовим складом, паралельно контактуючи з регіональною владою з метою недопущення провокаційної роботи ЗМІ та інших джерел поширення інформаційних атак.

Враховуючи зазначені обставини, слід розробити та впроваджувати в практику діяльності військовослужбовців ефективні та цілеспрямовані заходи щодо протидії та захисту від зазначеного впливу. Метою таких заходів є зниження небезпеки негативного інформаційно-психологічного впливу на військовослужбовців, забезпечення ефективного управління військовими колективами, зміцнення їхнього морально-психологічного клімату, вчасного запобігання розвитку у військових колективах небажаної ідеології тощо.

Для забезпечення морально-психологічної стійкості військовослужбовців до негативного інформаційно-психологічного впливу важливим є володіння ними певними знаннями, уміннями і навичками, зокрема знання методів і прийомів протидії негативному інформаційно-психологічному впливу та їх правильному вибору; уміння виявляти, розпізнавати ознаки негативного впливу, навички протидії такому впливу, чуткам, домислам, що дестабілізують і деморалізують морально-психологічний стан військовослужбовців [4].

Для ефективної протидії негативному інформаційно-психологічному впливу важливим є формування у військовослужбовців позитивної мотивації до захисту своєї Батьківщини від будь-яких посягань. Важливим також є вдосконалення та розвиток навичок щодо вибору і реалізації індивідуальної і групової протидії негативному інформаційному впливові, створення у військовому колективі обстановки відвертості та щирості при обговоренні актуальних проблем життєдіяльності підрозділу, соціально-політичної та інформаційної обстановки.

Важливе місце має профілактика наслідків негативного інформаційно-психологічного впливу. Така профілактика передбачає здійснення низки заходів, спрямованих на зниження сприйнятливості та схильності особового складу до такого впливу, чітке роз'яснення особовому складу дійсних цілей, способів, можливих наслідків і психологічних механізмів деформації свідомості військовослужбовця під впливом ворожої пропаганди.

З метою своєчасного реагування на відхилення психологічного стану військовослужбовців, у системі СБ України розроблений відповідний нормативний документ про порядок організації та проведення психологічного супроводження роботи з особовим складом. Цим документом передбачається у разі необхідності проводити відповідні дослідження з військовослужбовцями на предмет наявності у них психологічних відхилень та надання відповідних рекомендацій.

Не останнє місце у вказаних заходах належить рольовій участі старших та молодших командирів, особливо сержантському складу, який більшу частину свого службового часу проводить безпосередньо з рядовими бійцями або курсантами.

Співробітники військової контррозвідки, які здійснюють оперативне забезпечення військових підрозділів, повинні знати обстановку, яка має місце на їх об'єктах оперативного

забезпечення. При необхідності впливати на її позитивний розвиток, використовуючи наявні сили і засоби, а також вплив командирського авторитету.

Таким чином, в процесі службової діяльності необхідно враховувати, що сучасне інформаційне та психологічне забезпечення включає в себе низку заходів, які необхідно виконувати для забезпечення безпеки військовослужбовців. Мінімізація наслідків від заходів інформаційних операцій супротивника залежить від точних та правильних рішень керівництва військових підрозділів, злагоджених дій військових колективів, підрозділів, інших військових формувань, а також цивільного населення.

Ефективність роботи з протидії негативних інформаційно-психологічних впливів супротивника буде у вирішальній мірі також залежати від того, наскільки вдасться на практиці реалізувати принципи попередження, зрозумілості й емоційної насиченості проведених заходів. Іншими словами, результати протидії будуть визначатися тим, в якій мірі командири, їх заступники з виховної роботи, військові психологи врахують закономірності функціонування психіки у службово-бойовій або безпосередньо у бойовій обстановці.

Реалізація зазначених умов дозволить підвищити ефективність системи протидії негативному інформаційно-психологічному впливу на військовослужбовців як в екстремальних, так і звичайних умовах воєнних дій.

Список використаних джерел

1. Указ Президента України «Про Стратегію інформаційної безпеки України» від 28 грудня 2021 року за № 685/2021.
2. Остроухов В.В. Основні загрози особистісної безпеки від деструктивних інформаційних впливів. Ч.2. Інформаційно-психологічні впливи. Київ: Науково-технічний журнал «Захист інформації». 2010, №1 (46). С.4-8.
3. Онищук М.І. Протидія інформаційно-психологічному впливу противника. Навчально-методичний посібник. Київ: НАЦІОНАЛЬНОЇ АКАДЕМІЇ СЛУЖБИ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ України, 2002. 35 с.
4. Конах В.К., Рогов П.Д. Зовнішні негативні інформаційно-психологічні впливи на Україну та можливі шляхи їх нейтралізації. Сучасна українська політика. Київ: Вид-во “Центр соціальних комунікацій”, 2013. – Вип. 29. – С. 134 – 150.

Черненко Т.В.

доцент кафедри стратегічних комунікацій та прикладної лінгвістики Національної академії Служби безпеки України
к. філос. н.

ГЕНДЕРНА ПОЛІТИКА ЯК РЕСУРС ПОСИЛЕННЯ БОЙОВОЇ СПРОМОЖНОСТІ СИЛ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ І ОБОРОНИ УКРАЇНИ

Сучасна війна переконливо демонструє, що бойова спроможність держави визначається не лише кількістю озброєння, рівнем технологічного оснащення або чисельністю військ. Вирішальним чинником дедалі більше стає ефективність використання людського потенціалу. У цьому контексті гендерна політика у секторі безпеки і оборони набуває нового змісту. Вона розглядається не лише як інструмент забезпечення рівності прав і можливостей жінок і чоловіків, але і як один із ресурсів підвищення ефективності функціонування оборонних інституцій та зміцнення бойової спроможності держави.

Актуальність дослідження зумовлена суттєвими змінами у структурі кадрового потенціалу сил сектору безпеки і оборони України. Протягом останнього десятиліття участь жінок у діяльності Збройних Сил України та інших складових сектору безпеки істотно

зросла. Якщо у 2014 році у Збройних Силах України проходили службу близько 16 тисяч жінок, то нині їхня чисельність перевищує 70 тисяч осіб, причому понад 5,5 тисяч з них виконують бойові завдання безпосередньо на передовій [12]. Така динаміка свідчить про поступову трансформацію ролі жінок у системі національної безпеки України.

Питання гендерної політики у секторі безпеки активно досліджуються у сучасній науковій літературі. Українські дослідники підкреслюють, що інтеграція гендерної перспективи у діяльність безпекових інституцій сприяє ефективнішому використанню кадрового потенціалу та підвищує інституційну спроможність сил оборони. Так, Н. В. Вавілова зазначає, що гендерна політика у військовій сфері спрямована на створення умов, за яких забезпечується рівний доступ жінок і чоловіків до проходження військової служби та реалізації їхнього професійного потенціалу [7].

Метою роботи є аналіз ролі гендерної політики як чинника підвищення бойової спроможності сил сектору безпеки і оборони України та визначення основних механізмів впливу гендерної інтеграції на ефективність функціонування безпекових інституцій в умовах сучасної війни. Наукова новизна полягає у трактуванні гендерної політики не лише як інструменту забезпечення рівності, а як одного з ресурсів посилення бойової спроможності сектору безпеки і оборони. Такий підхід дозволяє розглядати гендерну інтеграцію крізь призму ефективного управління людським потенціалом у системі національної безпеки. Методологічну основу становлять загальнонаукові та спеціальні методи наукового пізнання, зокрема аналіз і синтез, порівняльно-правовий метод та системний підхід, що дозволяє комплексно дослідити взаємозв'язок між гендерною політикою та інституційною ефективністю сил оборони. У цьому контексті гендерна політика пропонується до розуміння як **система нормативних, організаційних та управлінських механізмів, спрямованих на забезпечення рівних можливостей жінок і чоловіків у сфері безпеки та на ефективне використання людського потенціалу держави для підвищення спроможності сил сектору безпеки і оборони.**

Необхідно наголосити, що сучасні дослідження гендерної політики у сфері безпеки пропонують різні теоретичні підходи до її аналізу, серед яких ліберальний, соціально-конструктивістський, неореалістичний та інституційний. У межах цих підходів гендерна інтеграція розглядається як фактор підвищення ефективності функціонування безпекових інституцій та зміцнення обороноздатності держави. У сучасній науковій літературі гендерна політика у сфері національної безпеки розглядається як один із важливих напрямів трансформації безпекових інституцій. На думку М. П. Попова, формування ефективної гендерної політики передбачає поєднання нормативно-правових, організаційних та соціальних механізмів, які забезпечують інтеграцію принципу рівності у систему управління сектором безпеки [9]. У цьому контексті гендерна інтеграція розглядається не лише як інструмент забезпечення рівності, але й як чинник підвищення ефективності функціонування безпекових інституцій та використання людського потенціалу держави.

У теоретичному вимірі гендерна інтеграція у секторі безпеки розглядається крізь призму кількох концептуальних підходів. Одним із ключових є концепція гендерного мейнстрімінгу (gender mainstreaming), яка передбачає інтеграцію гендерної перспективи у всі етапи формування та реалізації державної політики. У військовій сфері це означає врахування гендерних аспектів у стратегічному плануванні, кадровій політиці та організації службово-бойової діяльності [4].

Поряд із цим у сучасних дослідженнях активно використовується концепція гендерно чутливого реформування сектору безпеки (Gender-Responsive Security Sector Reform), відповідно до якої ефективність безпекових інституцій значною мірою залежить від їхньої здатності враховувати різноманітні потреби суспільства у сфері безпеки. У цьому контексті гендерна інтеграція розглядається як інструмент підвищення ефективності діяльності безпекових структур та зміцнення їхньої взаємодії з суспільством [5].

Значний вплив на формування сучасних підходів до гендерної політики у сфері безпеки має міжнародна концепція Women, Peace and Security, започаткована Резолюцією

Ради Безпеки ООН 1325 [2]. Її реалізація передбачає розширення участі жінок у процесах прийняття рішень у сфері безпеки, а також інтеграцію гендерної перспективи у планування та проведення безпекових операцій.

Україна активно впроваджує положення цієї резолюції через реалізацію Національного плану дій з виконання Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» [2]. Нормативно-правову основу формування гендерної політики у державі становить також Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [1].

Важливим етапом розвитку гендерної політики у секторі безпеки стало ухвалення низки нормативних актів Міністерства оборони України, спрямованих на забезпечення рівних можливостей проходження військової служби. Зокрема, у 2024 році було затверджено Методичні рекомендації щодо використання гендерно чутливої мови в системі Міністерства оборони України [3].

Оновлення міжнародної політики у сфері гендерної інтеграції відбулося у липні 2024 року під час саміту НАТО у Вашингтоні. Альянс ухвалив нову редакцію політики Women, Peace and Security, яка доповнила попередні підходи та врахувала нові виклики безпекового середовища. Як зазначає Т. М. Моїсєєва, оновлена політика НАТО передбачає посилення участі жінок у процесах прийняття рішень, розвиток їхнього лідерського потенціалу та зміцнення інституційної підзвітності безпекових структур [6].

Повномасштабна російська агресія проти України стала важливим фактором трансформації ролі жінок у секторі безпеки і оборони. Сьогодні жінки виконують широкий спектр завдань – від участі у бойових підрозділах до роботи у сферах кібербезпеки, військової розвідки, аналітики та управління безпілотними системами. Така участь сприяє розширенню кадрового потенціалу та підвищує ефективність діяльності оборонних структур. В умовах тривалого збройного протистояння це має особливе значення для підтримання належного рівня укомплектованості підрозділів та забезпечення безперервності виконання оперативно-службових завдань.

Досвід російсько-української війни демонструє, що сучасні конфлікти дедалі більше набувають характеру технологічно інтенсивного протистояння. У таких умовах ключову роль відіграють знання, аналітичні здібності та здатність до швидкого прийняття рішень. Саме тому ефективне використання людського потенціалу стає одним із визначальних факторів успішності військових операцій. У цьому контексті гендерна інтеграція набуває не лише соціального, а й стратегічного значення. Залучення жінок до різних напрямів військової діяльності — від аналітики та кібербезпеки до управління безпілотними системами і бойових підрозділів — розширює кадровий потенціал сектору безпеки і оборони та сприяє більш ефективному використанню професійних компетентностей особового складу.

Окрім того, реалізація гендерної політики сприяє підвищенню ефективності комунікаційних процесів у підрозділах. Досвід діяльності сил сектору безпеки і оборони свідчить про те, що гендерно збалансовані колективи характеризуються більш високим рівнем внутрішньої комунікації, що позитивно впливає на координацію дій та ефективність прийняття управлінських рішень. Наявність різноманітних соціальних і професійних досвідів у складі колективу сприяє формуванню більш комплексного підходу до аналізу ситуації та пошуку оптимальних рішень під час виконання службово-бойових завдань.

Особливим аспектом є також вплив гендерної інтеграції на взаємодію підрозділів сектору безпеки і оборони з цивільним населенням. Під час виконання стабілізаційних, правоохоронних або гуманітарних завдань ефективна комунікація з населенням є важливою передумовою успішного виконання поставлених завдань. Наявність у підрозділах як чоловіків, так і жінок сприяє налагодженню більш ефективного діалогу з різними соціальними групами населення, що, у свою чергу, позитивно впливає на рівень довіри до державних інституцій. До цього необхідно додати, що у розробці гендерної політики необхідно враховувати підтримку громадських ініціатив, які сприяють подоланню

стереотипних уявлень щодо ролі жінок у військовій сфері та формуванню ширшого суспільного розуміння їхнього внеску у забезпечення національної безпеки.

Разом з тим зберігається низка викликів, пов'язаних із гендерними упередженнями, нерівними можливостями кар'єрного зростання та недостатньо розвиненими механізмами системного моніторингу гендерної ситуації у військових структурах.

Не менш важливим є вплив гендерної політики на морально-психологічний стан особового складу. Сучасні дослідження у сфері організаційної психології свідчать про те, що різноманітність соціальних ролей і моделей поведінки у колективі може сприяти формуванню більш стійкого та адаптивного робочого середовища. Це особливо важливо для підрозділів, які виконують завдання в умовах підвищеного ризику та значного психологічного навантаження.

Узагальнюючи сучасні підходи до аналізу гендерної інтеграції у секторі безпеки, доцільно розглядати її крізь призму концептуальної моделі впливу гендерної політики на бойову спроможність сил оборони. У межах такої моделі гендерна політика виступає ресурсом підвищення ефективності управління людським потенціалом та посилення інституційної спроможності безпекових структур.

Концептуально цей процес можна представити через три взаємопов'язані компоненти:

1. розширення кадрового потенціалу;
2. підвищення ефективності військових організацій за рахунок якісної зміни управління персоналом;
3. посилення адаптивності військових структур до сучасних форм ведення війни;
4. покращення взаємодії між військовими структурами і суспільством.

Українська війна стала своєрідною лабораторією сучасних форм ведення бойових дій. У країнах НАТО гендерна інтеграція вже тривалий час розглядається як складова ефективного управління людськими ресурсами у військових структурах. Водночас досвід російсько-української війни демонструє, що Україна фактично формує нові практики використання людського потенціалу в умовах масштабного високотехнологічного конфлікту. У цьому контексті гендерна інтеграція у силах оборони України розвивається не лише як запозичення міжнародних стандартів, а і як результат власного бойового досвіду. Якщо раніше гендерна інтеграція у військовій сфері розглядалася переважно як елемент демократичних стандартів, то досвід російсько-української війни показав її практичне значення для ефективності сил оборони. Саме тому сьогодні Україна не лише запозичує стандарти НАТО, а вже формує новий бойовий досвід, який поступово стає предметом вивчення у військових структурах союзників. У цьому контексті практичний досвід України поступово набуває значення важливого емпіричного джерела для подальшого розвитку міжнародних підходів до гендерної інтеграції у військовій сфері. Україна фактично виступає одним із ключових стейкхолдерів формування нових підходів до гендерної політики у секторі безпеки, які можуть бути враховані під час подальшого розвитку стандартів і рекомендацій НАТО.

З метою підвищення ефективності реалізації гендерної політики у секторі безпеки і оборони доцільно зосередити увагу на кількох ключових напрямках. Насамперед важливим є інтеграція гендерного підходу у систему професійної підготовки персоналу, що передбачає формування відповідних компетентностей у керівного складу та підвищення рівня обізнаності особового складу щодо принципів гендерної рівності. Важливим напрямом є також розвиток інституційних механізмів реалізації гендерної політики, зокрема удосконалення діяльності уповноважених з гендерних питань у структурах сектору безпеки і оборони.

Окрім того, актуальним є удосконалення системи психологічної підтримки персоналу з урахуванням гендерних аспектів службово-бойової діяльності. Такий підхід сприятиме підвищенню рівня психологічної стійкості підрозділів та формуванню більш ефективної командної взаємодії.

Отже, у сучасних умовах гендерна політика має розглядатися не лише як інструмент забезпечення рівності, але і як стратегічний ресурс зміцнення бойової спроможності сил сектору безпеки і оборони України. Ефективна інтеграція гендерної перспективи у діяльність безпекових інституцій сприяє розширенню кадрового потенціалу, підвищенню ефективності управління персоналом та адаптації військових структур до нових форм ведення війни.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV. Верховна Рада України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 03.03.2026).
2. Про затвердження Національного плану дій з виконання резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека» : розпорядження Кабінету Міністрів України від 28.10.2020 № 1544-р. Верховна Рада України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1544-2020-%D1%80#Text> (дата звернення: 03.03.2026).
3. Наказ Міністерства оборони України «Про затвердження Методичних рекомендацій з використання гендерно чутливої мови в системі Міністерства оборони України» від 13 квітня 2024 року № 236. Верховна Рада України: веб-сайт. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0236322-24#Text> (дата звернення: 03.03.2026).
4. Integrating Gender Perspectives into NATO Operations. Brussels : NATO Standardization Office, 2021.
5. Gender and Security Sector Reform Toolkit. Geneva : Geneva Centre for Security Sector Governance, 2019.
6. Моїсєєва Т. М. Нова політика НАТО щодо жінок, миру і безпеки (2024): безпекове середовище, цілі, інституційні засади. Регіональні студії: науковий збірник. № 40. 2025. С. 123–130. DOI: <https://doi.org/10.32782/2663-6170/2025.40.21>.
7. Вавілова Н. В. Реалізація гендерної політики у Збройних Силах України. Збірник наукових праць Центру воєнно-стратегічних досліджень НУОУ ім. І. Черняхівського: веб-сайт. URL: <https://znp-cvsvd.nuou.org.ua/article/download/128091/122978/273632> (дата звернення: 03.03.2026).
8. Цевух А. І. Гендерна політика у Збройних Силах України в умовах війни: реалізація статті 24 Конституції України та інституційно-правова адаптація до стандартів НАТО. Наукові праці Національного університету «Одеська юридична академія»: науковий збірник. № 37. 2025. С. 149–157. DOI: <https://doi.org/10.32782/npnuola.v37.2025.18>.
9. Попов М. П. Теоретико-методологічні засади формування та реалізації гендерної політики у сфері національної безпеки. Перспективи та інновації науки. № 6(11). 2025. С. 168–179. DOI: [https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-6\(11\)-168-179](https://doi.org/10.52058/3041-1793-2025-6(11)-168-179).
10. Women in the Armed Forces of Ukraine. HMH News: веб-сайт. URL: <https://hmh.news/en/17975/70000-women-serve-in-the-armed-forces-of-ukraine/> (дата звернення: 03.03.2026).
11. There are 68,000 women enlisted in the Armed Forces of Ukraine. Ministry of Defence of Ukraine: веб-сайт. URL: <https://mod.gov.ua/en/news/there-are-68-000-women-enlisted-in-the-armed-forces-of-ukraine-liudmyla-darahan> (дата звернення: 03.03.2026).
12. Women in Ukraine's Armed Forces. Ukrainska Pravda: веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/eng/news/2024/10/28/7481790/> (дата звернення: 03.03.2026).
13. Міноборони: у ЗСУ служать понад 70 тисяч жінок, більше ніж 5,5 тисяч – на передовій. Радіо Свобода: веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/news-minoborony-zhinky-armia/33340821.html> (дата звернення: 03.03.2026).
14. Women. Peace. Security: Acting Together. Ukrainian Women's Fund: веб-сайт. URL: <https://uwf.org.ua/en/women-peace-security-acting-together/> (дата звернення: 03.03.2026).

Шиліна А.А.

доцент кафедри соціології та психології,
навчально-наукового інституту №5 Харківського
національного університету внутрішніх справ,
к. психол. н., доцент

РОЗВИТОК АНТИКРИХКОСТІ ОСОБИСТОСТІ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ СЛУЖБОВО-БОЙОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

З огляду на тривалий вплив бойового стресу, ризику, невизначеності та емоційного перенапруження особливої значущості набуває феномен антикрихкості особистості, що відображає здатність не лише зберігати функціональну стабільність, а й посилювати власний адаптаційний потенціал під впливом кризових і екстремальних чинників. Вивчення розвитку антикрихкості відкриває перспективи вдосконалення системи психологічного забезпечення, професійної підготовки та підтримки персоналу сектору безпеки і оборони.

У наукових працях, присвячених психологічному супроводженню службово-бойової діяльності, акцентується увага на необхідності вдосконалення системи оцінки професійно важливих індивідуально-психологічних якостей військовослужбовців. Дослідники підкреслюють значущість соціально-психологічного клімату в колективах, ефективності психопрофілактичних і психогігієнічних заходів, якості роботи служби психологічного забезпечення, а також об'єктивності кадрових рішень. Наголошується, що психологічний супровід службово-бойової діяльності має враховувати як об'єктивні умови виконання завдань, так і суб'єктивні характеристики особистості військовослужбовця [1].

У літературі підкреслюється необхідність створення належних умов для формування професійно-психологічної придатності військовослужбовців до виконання завдань за призначенням у сучасних умовах війни. Підкреслюється, що динаміка професійних змін, психологічні механізми фахового становлення та інші чинники військової придатності істотно впливають на якість функціонування особового складу й рівень його готовності до виконання бойових завдань [2].

У цьому контексті особливого значення набуває пошук таких особистісних ресурсів, які не лише забезпечують адаптацію до екстремальних умов, а й сприяють посиленню ефективності діяльності під впливом труднощів. Саме таким ресурсом може виступати антикрихкість особистості, що відкриває нові можливості для осмислення психологічних чинників ефективної службово-бойової діяльності в умовах війни. У попередніх дослідженнях нами було показано, що антикрихкість доцільно розглядати як новий, вищий рівень життєстійкості особистості. На відміну від здатності лише витримувати стрес або відновлюватися після труднощів, антикрихкість передбачає можливість особистісного зростання під впливом викликів, невизначеності, ризику та навіть хаотичних обставин. У межах такого підходу кризові події не лише не послаблюють людину, а, навпаки, стають джерелом розвитку, зміцнення внутрішніх ресурсів, розширення адаптаційних можливостей та підвищення готовності до подальших випробувань [3].

Антикрихкість доцільно розвивати як комплексну здатність особистості не лише витримувати навантаження, а й використовувати складні, стресові та невизначені ситуації для зміцнення власних ресурсів. Її розвиток пов'язаний із цілеспрямованим формуванням кількох взаємопов'язаних напрямів.

Передусім ідеться про розвиток когнітивної гнучкості. Когнітивна гнучкість виявляється не лише у сфері мислення, а насамперед у здатності особистості ефективно долати труднощі в різних життєвих обставинах. Вона означає вміння швидко змінювати спосіб осмислення ситуації відповідно до її особливостей, не зосереджуючись надмірно на внутрішніх стресогенних переживаннях [4].

Особистість має навчатися сприймати труднощі не тільки як загрозу, а і як завдання, яке потребує нового способу дії, переоцінки досвіду та пошуку ефективніших стратегій. Для

цього важливо формувати навички рефлексії, аналізу власних помилок, переосмислення негативного досвіду та бачення в ньому можливостей для професійного й особистісного зростання.

Не менш важливим є удосконалення емоційної саморегуляції. Психоемоційна напруженість військовослужбовців розглядається як наслідок бойового стресу, значного психічного навантаження, а також організаційних і соціально-психологічних труднощів службової діяльності. Підкреслюється її негативний вплив на психічне здоров'я, саморегуляцію та ефективність виконання завдань, що актуалізує значення розвитку психологічних ресурсів особистості [5].

Антикрихкість не означає відсутності страху, напруження чи виснаження, а передбачає здатність керувати власними емоційними станами без втрати ефективності діяльності. Цьому сприяють техніки усвідомлення емоцій, дихальні практики, методи психофізіологічної стабілізації, розвиток уважності до власного стану та здатності швидко відновлювати психологічну рівновагу.

Окремого значення у розвитку антикрихкості набуває формування толерантності до невизначеності. Саме ця якість забезпечує здатність особистості зберігати психологічну рівновагу, продуктивність мислення та ефективність поведінки в умовах нестачі інформації, мінливості обставин, неоднозначності вимог і неможливості точно прогнозувати подальший розвиток подій. У професійній діяльності поліцейських такі умови є типовими, оскільки службові завдання часто виконуються в ситуаціях ризику, часових обмежень, підвищеної відповідальності та необхідності оперативного ухвалення рішень [6]. Толерантність до невизначеності сприяє зниженню дезорганізуючого впливу стресу, підтриманню самоконтролю, гнучкості мислення та здатності адаптивно реагувати на зміну обстановки. Завдяки сформованій толерантності до невизначеності працівник поліції здатний не лише витримувати напруження, пов'язане з непередбачуваністю службових ситуацій, а й конструктивно використовувати їх для мобілізації внутрішніх ресурсів, удосконалення професійного досвіду та підвищення результативності діяльності. У цьому контексті розвиток толерантності до невизначеності доцільно розглядати як один із ключових напрямів формування антикрихкості особистості в умовах службової та службово-бойової діяльності.

Суттєвим чинником розвитку антикрихкості є накопичення досвіду конструктивного подолання труднощів, оскільки саме в процесі активної взаємодії зі складними, стресогенними та невизначеними обставинами відбувається поступове зміцнення внутрішніх ресурсів особистості. Антикрихкість не формується в умовах повного психологічного комфорту чи відсутності викликів, а розвивається через дозоване включення особистості у ситуації випробувань, які потребують мобілізації адаптаційних можливостей, саморегуляції, відповідальності та здатності до продуктивного прийняття рішень. У таких умовах особистість не лише опановує ефективні стратегії реагування на труднощі, а й поступово набуває впевненості у власній спроможності зберігати результативність діяльності в напружених і нестабільних обставинах.

У цьому контексті особливого значення набуває організація цілеспрямованого психологічного й професійного впливу, спрямованого на формування досвіду успішного подолання труднощів. До таких засобів належать тренінгові форми роботи, ситуаційні вправи, професійні симуляції, аналіз критичних інцидентів, моделювання складних службових ситуацій, а також систематична рефлексія й опрацювання набутого досвіду. Застосування зазначених методів створює умови для поступового підвищення толерантності до невизначеності, розвитку когнітивної гнучкості, емоційної стійкості та готовності до ефективних дій у складних умовах. Саме завдяки такому досвіду труднощі починають виступати не лише як чинник напруження, а і як ресурс особистісного зростання, професійного зміцнення та розвитку антикрихкості.

Отже, антикрихкість особистості є важливим психологічним ресурсом ефективної службово-бойової діяльності в умовах війни, оскільки забезпечує не лише стійкість до стресу, а й можливість особистісного зростання під впливом труднощів. Її розвиток

пов'язаний із формуванням когнітивної гнучкості, емоційної саморегуляції, толерантності до невизначеності та накопиченням досвіду конструктивного подолання складних ситуацій. Перспективним напрямом є впровадження в систему психологічного забезпечення спеціальних програм і технологій, спрямованих на розвиток антикрихкості як чинника професійної стійкості та результативності діяльності персоналу сектору безпеки і оборони.

Список використаних джерел:

1. Гузенко Є. Передумови необхідності та напрями оптимізації психологічного супроводження службово-бойової діяльності Національної гвардії України. *Адміністративне право і процес*. 2020. №6. С. 123-128 DOI <https://doi.org/10.32849/2663-5313/2020.6.22>
2. Кіричевська Е. В. Системний контекст стратегіальної готовності військовослужбовців ЗСУ до військово-професійної діяльності в умовах війни. *Національна наука і освіта в умовах війни РФ проти України та сучасних цивілізаційних викликів : матеріали V Всеукраїнської міжгалузевої науково-практичної онлайн-конференції* (Київ, 27 березня – 2 квітня 2024 року). / Упоряд.: Л. І. Ткаченко, В. М. Шульга. Київ. Інститут обдарованої дитини НАПН України, 2024. С. 614-624
3. Шиліна А.А., Чепіга Л.П. Антикрихкість у консультативній практиці: як працювати із травматичним досвідом через розвиток ресурсів. *Ментальне здоров'я*. № 1. 2026 С. 242-246 DOI <https://doi.org/10.32782/3041-2005/2026-1.38>
4. Балецька Л. М., Попович Д. М. Особливості когнітивної гнучкості особистості. *Науковий вісник Мукачівського державного університету. Серія "Педагогіка та психологія" : збірник наукових праць / гол.ред. Т.Д. Щербан. Мукачево: Видавництво МДУ. 2016. №1(3). С. 167-170.*
5. Левицька Л. В. Засоби саморегуляції психоемоційної напруженості у військовослужбовців. *Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія: Психологія*, 2022. Вип. 4. С. 5–8. DOI: <https://doi.org/10.32782/psy-visnyk/2022.4.1>
6. Шиліна А.А. Антикрихкість поліцейських у контексті толерантності до невизначеності. *Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія: Психологія* Том 36 (75) № 5. 2025 С. 144-149 DOI <https://doi.org/10.32782/2709-3093/2025.5/22>

Шлямар І. Л.

професор кафедри спеціальної фізичної та бойової підготовки Національної академії Служби безпеки України

кандидат наук з фізичного виховання та спорту, заслужений працівник фізичної культури та спорту України

ГЕНДЕРНА РІВНІСТЬ У ФІЗИЧНІЙ ПІДГОТОВЦІ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ Й ОБОРОНИ УКРАЇНИ

В Україні принцип гендерної рівності закріплений у законодавстві та впроваджується, зокрема, і у секторі безпеки й оборони України. Незважаючи, що вже п'ятий рік ведуться активні бойові дії по захисту суверенітету нашої держави від агресії з боку російської федерації, частка жінок секторі безпеки й оборони України щороку збільшується. Сучасне розуміння гендерної рівності в умовах тривалої широкомасштабної війни потребує переосмислення існуючих концепцій та підходів. Гендерна рівність означає рівні права, можливості та умови військової служби для жінок і чоловіків, без дискримінації, але з урахуванням об'єктивних фізіологічних відмінностей. Один із вимірів цієї теми на практиці, це фізична підготовка.

Гендерна рівність у фізичній підготовці передбачає забезпечення рівних прав, доступу та можливостей для чоловіків і жінок у тренуваннях, усуваючи стереотипи та соціальні бар'єри. Вона спрямована на індивідуальний підхід до фізичних здібностей, покращення мотивації, забезпечення рівної участі та ефективного засвоєння матеріалу незалежно від статі [1, 2].

Професійна діяльність військовослужбовців завжди вимагає високого рівня фізичної підготовленості та стійкого морально-емоційного стану. Рівень фізичної готовності військовослужбовців, це такий конкретний його фізичний стан, який відповідно до вимог сучасного бою дозволяє йому виконувати бойові завдання за призначенням. Фізична підготовленість – фізичний стан військовослужбовця, який характеризується наявним рівнем розвитку фізичних, спеціальних якостей, ступенем сформованості військово-прикладних рухових навичок [2, 4].

Фізична підготовленість виступає однією із ключових критеріїв оцінки готовності військовослужбовця до виконання своїх обов'язків. Розподіл обов'язків та фізичних навантажень між чоловіками та жінками не слід вважати, як порушення якихось гендерних норм чи гендерний стереотип. Скоріш можна вважати, що стереотипною буде думка, що жінка повинна виконувати тільки ту роботу, яка пов'язана з документообігом, а виконання роботи, яка потребує фізичної активності та підготовленості слід покладати виключно на чоловіків [3]. Розбираючись в фізичній підготовленості чоловіків та жінок, слід зауважити, що чоловік за своїми особливостями відрізняється від жінки, ця особливість з наукової точки зору вважається природною, але деякі науковці впевнені, що це набута особливість, та не беручи до уваги природу походження цієї особливості, висновок є наступним, що чоловік за своєю фізичною будовою пристосований до більших навантажень, та може краще витримувати фізичні навантаження. Анатомія жінки, не дає можливості виконувати силові вправи на рівні з чоловіком, хоча є багато виключень, коли жінки на рівні виконують бойові задачі з чоловіками, керують бойовими підрозділами. Також спортсменки вищої категорії з бойових мистецтв, легкої атлетики та інших видів спорту можуть скласти гідну конкуренцію, будь-якому чоловіку, але для досягнення таких цілей, покладається багато зусиль та, іноді все життя [3]. Також жінкам потрібні додаткові умови для особистої гігієни і більше часу для відновлення.

У секторі безпеки й оборони України проведено поділ нормативів із фізичної підготовки, враховує фізіологічні особливості, що не суперечить принципам рівності, а забезпечує справедливий вимог. Разом з тим є спеціальні фізичні вправи які виконуються в складі підрозділу або марші – весь особовий склад повинен виконати однакову вправу, інколи дозволяється з допомогою, але без передачі озброєння і захисного спорядження, час визначається по останньому військовослужбовцю [4]. Якщо до фінішу дійшов не весь особовий склад, вправа вважається не виконаною. Це пов'язано, що в багатьох військових професіях потрібна значна фізична підготовленість, що пов'язана з буденним фізичним навантаженням (марші в спорядженні, перенесення вантажів, розвантаження та завантаження боєприпасів, інше) та на протязі тривалого часу.

Висновок. У фізичній підготовці сектору безпеки й оборони України гендерна рівність дотримується. Забезпечені рівні права, доступ та можливості для чоловіків і жінок у тренуваннях. Поділ нормативів із фізичної підготовки на чоловічі і жіночі не є порушенням якихось гендерних норм чи суперечить принципам рівності, а враховує фізіологічні особливості, що значимо під час виконання професійних обов'язків, особливо під час бойових дій.

Список використаних джерел:

1. Закон України “Про фізичну культуру і спорт” від 24.12.1993 №3803-ХІІ зі змінами.
2. Інструкції з організації фізичної підготовки в Службі безпеки України, затверджена наказом Центрального управління Служби безпеки України від 03.10.2024 № 484 зі змінами.

3. Коляда О.С. Гендерні аспекти спеціальної фізичної підготовки поліцейських. Підготовка поліцейських в умовах реформування системи МВС України. Харків, 2020 – С. 9-11.
4. Шлямар І.Л., Корчагін М.В., Романчук С.В. та ін. Настанова з фізичної підготовки у Сухопутних військах Збройних Сил України / навч.-метод. посібник. Київ: СВ ЗСУ, 2022. – 180 с.

Яковенко Ю.В.

співробітник Національного юридичного
університету імені Ярослава Мудрого

МЕРИТОКРАТІЯ ЯК ОСНОВОПОЛОЖНИЙ ПРИНЦИП СТАНДАРТІВ НАТО НА ШЛЯХУ ПІДВИЩЕННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ У СЕКТОРІ БЕЗПЕКИ ТА ОБОРОНИ

Сучасний стан національної безпеки України характеризується стійким курсом на набуття повноправного членства в Організації Північноатлантичного Альянсу (НАТО), що закріплено на конституційному рівні нашої держави. Цей процес вимагає не просто формальної адаптації законодавства, а глибокої трансформації «культури безпеки». Впровадження меритократії є невід'ємною складовою стратегії розвитку інституцій сектору безпеки та оборони України, де професіоналізм стає ядром нової корпоративної культури спецслужби. У зазначеному аспекті, меритократія — система управління, за якої посади обіймають найбільш здібні люди незалежно від статі чи походження — стає ключовою умовою професійної ефективності. Перехід від пострадянських моделей до стандартів НАТО передбачає відмову від політичної доцільності на користь професіоналізму та компетентності.

Одним із ключових інструментів реалізації меритократичних принципів у системі сектору безпеки є послідовне впровадження компетентнісного підходу у відомчу освіту. У сучасних умовах така модернізація навчального процесу є об'єктивною необхідністю, адже професійна ефективність новітнього офіцера спецслужби безпосередньо визначається його здатністю оперативно опрацьовувати величезні масиви інформації в умовах жорсткого дефіциту часу. З огляду на це, первинний меритократичний відбір та подальша підготовка кадрів мають концептуально базуватися на комплексному оцінюванні та розвитку «інформаційної грамотності». Цей підхід виходить за межі базових навичок і включає здатність до активного пошуку, критичного аналізу та багаторівневого проектування складних оперативно-тактичних об'єктів.

Практична імплементація вказаного підходу знаходить своє відображення у закладах освіти Служби безпеки України, де парадигма підготовки курсантів та науково-педагогічного складу чітко орієнтована на оволодіння цілісною системою спеціалізовано-професійних компетентностей. Ця система охоплює найвищий рівень фахових завдань: від системної протидії розвідувально-підривній діяльності до комплексного захисту суверенітету держави.

Проте, успішне формування таких високоспеціалізованих навичок вимагає відповідної якості кадрового забезпечення самого освітнього середовища. У цьому контексті меритократія в освіті набуває особливого значення, адже вона диктує необхідність комплектування викладацьких посад безпосередніми практиками. Залучення фахівців, які поєднують передовий бойовий та оперативний досвід із вираженою схильністю до педагогічної діяльності, виступає гарантом нерозривного зв'язку академічної теорії з реальними, динамічними потребами сектору безпеки.

Отже, можна зробити висновок, що ефективна реалізація меритократичної моделі у відомчій освіті є природною протиположністю дискримінації та основою сучасних стандартів НАТО та ЄС.

Інтеграція гендерної перспективи в секторі безпеки і оборони, відповідно до базових стандартів НАТО та положень Резолюції Ради Безпеки ООН 1325 «Жінки, мир, безпека», виступає не просто декларативним принципом, а фундаментальним критерієм інституційної меритократії. У цьому контексті побудови ефективної військової структури вимагає оцінювання кадрового потенціалу виключно за професійними компетенціями, нівелюючи будь-які гендерні упередження. Такий підхід дозволяє збільшити ефективність використання наявного людського капіталу, оскільки залучення фахівців з різними комунікативними патернами та життєвим досвідом суттєво розширює вагомий оперативний ресурс.

Важливою передумовою функціонування системи на основі принципу меритократії - запровадження прозорих критеріїв оцінювання професійної діяльності та суворе дотримання конкурсних механізмів під час призначення на посади, що мінімізує вплив неформальних переваг. Таким чином, поєднання меритократії з антидискримінаційними засадами дозволяє створити таку систему професійного розвитку, де посади займають виключно компетентні фахівці, що є стратегічно необхідним для ефективного виконання завдань за призначенням в умовах сучасних викликів. Це передбачає створення ефективного механізму постійного моніторингу освітнього та службового середовища, зокрема шляхом регулярного оцінювання умов підготовки й проходження служби на предмет дотримання принципів безбар'єрності та недискримінації. Лише за умови комплексної інтеграції меритократичних принципів у сучасну корпоративну культуру спецслужби можлива реальна трансформація кадрового потенціалу, здатного гарантувати національну безпеку за найвищими стандартами євроатлантичної спільноти.

Список використаних джерел:

1. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків : Закон України від 08.09.2005 № 2866-IV : станом на 19 груд. 2024 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15#Text> (дата звернення: 17.04.2026).
2. Чеховська М. Конституційні та правові засади реалізації рівних прав і можливостей жінок та чоловіків у забезпеченні національної безпеки України. *Право*, 2019. Т. 3, № 65. С. 49–54. URL: https://law.stateandregions.zp.ua/archive/3_2019/10.pdf (дата звернення: 16.04.2026).
3. Puzyrov M., Kurkina O. FORMATION OF A SYSTEM OF FOR CAREER GROWTH BASED ON ADHERENCE TO ANTI-DISCRIMINATION APPROACHES IN THE PROCESS OF TRAINING SPECIALISTS FOR SECURITY AND DEFENCE FORCES OF UKRAINE. *The scientific journal of the National Academy of National Guard "Honor and Law"*. 2025. Vol. 93, no. 2. P. 137–143. URL: <https://doi.org/10.33405/2078-7480/2025/2/93/339401> (date of access: 17.04.2026).

Saveliev D.I.

Associate Professor of the Department of Engineering and Technical Measures of Civil Protection, Educational and Scientific Institute of Engineering and Special Training, National University of Civil Protection of Ukraine, PhD in Technical Sciences, Associate Professor

PSYCHOLOGICAL TRAINING OF SES SPECIALISTS FOR EXECUTING OPERATIONAL AND SERVICE TASKS: A GENDER-ORIENTED APPROACH

In the context of full-scale armed aggression, unprecedented demands for psychological resilience are placed on specialists in the security and defense sector, particularly the State Emergency Service of Ukraine (SES). The execution of operational and service tasks often occurs in extreme conditions, requiring the ability to act and interact effectively with various population groups. Consequently, traditional approaches to psychological training require updating through the integration of a gender-oriented approach.

The regulatory framework for integrating the gender approach into the activities of the security and defense sector is the UN Security Council Resolution 1325 "Women, Peace and Security" [1] and the National Action Plan [2] for its implementation in Ukraine. The implementation of these international standards into national legislation necessitates a shift from declarative equality to the practical provision of personnel needs. An effective instrument for realizing these requirements within the SES system has been the adaptation of the best practices of the Swedish Agency for Peace, Security, and Development (Folke Bernadotte Academy – FBA) regarding the implementation of the principles of gender policy, inclusion, and accessibility into the educational process of higher education institutions.

The effectiveness of psychological support is inextricably linked to the provision of the basic needs of the personnel. The use of gender analysis tools allows for the proactive identification and consideration of the specific requests of various social and gender groups of personnel. For example, regular accessibility audits, the arrangement of inclusive shelters, and the provision of adapted equipment and appropriate sanitary and hygienic facilities neutralize additional household stressors. Satisfying these needs at the stage of training and service forms a sense of security among specialists. This directly reduces the overall level of psychological tension and allows personnel to focus maximally on executing operational and service tasks.

The concept of Gender-Responsive Leadership (GRL) plays an important role in providing psychological support. It is the commanders and unit leaders who act as initiators in creating an inclusive environment. Mastery of GRL skills allows officers to timely recognize specific reactions to combat and operational stress in different categories of subordinates (e.g., young professionals, veterans, women, and men) and apply an adapted approach. This strengthens trust within the team and directly affects the moral and psychological state of the unit.

Therefore, the integration of gender policy, principles of accessibility, and inclusion into the system of psychological training of SES specialists is not merely a formal compliance with international standards, but an effective tool for increasing operational efficiency. Using gender analysis to meet basic needs and cultivating gender-responsive leaders even at the stage of higher education guarantees the formation of psychologically resilient personnel capable of adapting and effectively executing service and combat tasks in extreme conditions.

References:

1. UN Security Council Resolution 1325 "Women, Peace and Security" of Oct. 31, 2000. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (accessed: 19.03.2026).
2. On the approval of the National Action Plan for the implementation of the UN Security Council Resolution 1325 "Women, Peace and Security" for the period up to 2025: Order of the Cabinet of Ministers of Ukraine of Aug. 12, 2020, No. 1544-r. URL: <https://zakon.rada.gov.ua> (accessed: 19.03.2026).

Shevchuk S.I.

student of Lviv State University of Internal Affairs
Scientific Adviser

Kashchuk M.

Associate professor of Lviv State University of
Internal Affairs

WOMEN IN THE ARMY: OVERCOMING STEREOTYPES AND BARRIERS

The role of women in the armed forces has significantly evolved in recent decades, reflecting broader social transformations in gender roles and equality. Today, women are no longer perceived solely through traditional societal expectations but are recognized as capable professionals contributing to national security. In the context of ongoing military challenges, the participation of women in the army is not only a matter of equality but also of operational effectiveness. The aim of this study is to analyze the key social and institutional barriers faced by women in the military and to outline possible ways to overcome them.

According to recent data, more than 70,000 women are serving in the Armed Forces as of January 1, 2025, with over 5,500 directly involved in frontline operations [1]. These figures demonstrate a steady increase in female participation and highlight the growing importance of women's contributions to defense efforts.

Despite this progress, a number of persistent social barriers continue to affect women in the military. One of the most widespread issues is the persistence of gender stereotypes, particularly those related to perceived physical limitations and emotional vulnerability. Women are often required to demonstrate higher levels of competence than their male counterparts in order to gain equal recognition. At the same time, they face the expectation of maintaining traditional gender roles, which creates a “double burden” and increases psychological pressure.

Another significant challenge is the generalization of individual experiences. Failures or mistakes made by one female service member are frequently perceived as representative of all women, reinforcing biased attitudes. In addition, the persistence of gender-based stereotypes contributes to the informal exclusion of women from professional networks. Such exclusion limits access to important channels of communication and career advancement opportunities.

Institutional mechanisms aimed at ensuring gender equality have been gradually introduced. These include the collection of gender-disaggregated data, the implementation of gender competence training in accordance with NATO standards, and the development of procedures to prevent and address sexual harassment and gender-based violence within the military [2]. However, the effectiveness of these measures is often constrained by deeply rooted social attitudes and insufficient enforcement.

In order to improve the situation, a comprehensive approach is required. First, it is essential to ensure adequate material provision, including properly designed uniforms, body armor adapted to female anatomy, and access to basic hygiene products in field conditions. Second, professional evaluation criteria should be strictly based on performance rather than gender. Creating an inclusive environment that values competence in areas such as combat skills, technological expertise, and analytical abilities is crucial.

Furthermore, increasing the representation of women in leadership positions plays a key role in overcoming the “glass ceiling” effect. Visible examples of successful female officers contribute to changing perceptions and encourage greater participation. Equally important is the strict prevention of any form of harassment or discrimination, which is necessary to ensure a safe and supportive working environment.

In conclusion, the integration of women into the armed forces is not merely a reflection of social change but a strategic necessity. Overcoming stereotypes and institutional barriers contributes to the development of a modern military system in which professionalism, competence, and resilience are the primary criteria for success, regardless of gender.

References:

1. More than 5,500 women today serve on the front line – Serhiy Melnyk. Ministry of Defense of Ukraine. News. 03/08/2025. URL: <https://mod.gov.ua/news/ponad-5-500-zhinok-sogodni-sluzhat-na-peredovij-sergij-melnik> (address date: 03/24/2026).
2. On the approval of the Procedure for material, medical, psychological and social security of military personnel, taking into account the needs of women and men: CABINET OF MINISTERS

OF UKRAINE RESOLUTION dated 10/29/2024, № 1234. URL:
<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1234-2024-п?lang=en#Text> (address date: 03/24/2026).